Cristian Troncotă
România şi frontul secret
1859 – 1945

Editura Elion
2007

„Istoria nu este o însuşire seacă de date, ci un izvor de îndrumări, o carte de învăţătură pentru prezent, un mijloc de ridicare a conştiinţei naţionale… Datoria istoricului este de a lămuri pe ascultători asupra problemelor zilnice, asupra întrebărilor ce se prezintă înaintea fiecăruia, pentru că istoria este viaţa omenească, problemele de odinioară sunt problemele de acum, în altă formă, cu alţi oameni…”

(Nicolae Iorga)

ARGUMENT

Pentru recuperarea tradiţiei, în activitatea de informaţii şi siguranţă naţională, esenţial nu este doar efortul de cercetare şi reconstituire cât mai corectă a adevărului istoric. Mai este nevoie ca şi analiza să fie corectă, iar oamenii cărora li se adresează un asemenea demers analitic să aibă pregătirea necesară şi să dovedească solicitudine şi bună credinţă.

Pe de altă parte ar mai trebui precizat că reconstituirea istorică nu se poate realiza doar prin acribie şi spirit ştiinţific, mai ales pentru evenimentele de pe frontul secret foarte apropiate de anii pe care-i trăim. Ideal ar fi să cunoaştem istoria, sau cel puţin să o putem analiza până la ziua pe care o trăim, folosind aceleaşi metode de cercetare şi fără să schimbăm parametrii de evaluare. Dar acest lucru este extrem de greu, dacă nu chiar imposibil, de realizat. Arhivistica îşi are legile ei, iar „înaltele raţiuni de stat” în domeniul

păstrării secretelor guvernării nu permit istoricilor accesul necesar la toate fondurile de documente. Cu ajutorul surselor deschise, reconstituirea istorică poate ajunge la zi, dar mult văduvită în ceea ce priveşte explicarea resorturilor intime ale diverselor evenimente. Documentele întocmite de cancelariile ministeriale ori departamentale sunt şi de regulă rămân pentru mai mult timp secrete. Or, tocmai astfel de documente sunt pentru istoriografie şi cele mai credibile în dezvăluirea cauzelor care au determinat luarea unei decizii importante. Sursele deschise nu ne pot oferi acest lucru, ci doar păreri, comentarii, puncte de vedere şi acestea suspectate sau serios contaminate uneori de obscure interese politice, economice, militare etc. La fel şi cărţile „albe" sau „negre" despre o asemenea tematică, ceea ce nu înseamnă că nu pot fi folosite ca izvoare istorice, dar numai în condiţiile unei preluări critice. Şi toate acestea pentru că influenţa, propaganda, contrapropaganda şi dezinformarea fac parte din complicatul angrenaj de metode ale activităţii serviciilor secrete.

Chiar şi în situaţia cercetării unor epoci mai îndepărtate, pentru care accesul la documentele de primă mână este permis istoriografiei, există totuşi o serie de alte dificultăţi ce cu greu pot fi depăşite, cum ar fi: gama foarte variată şi volumul mare de documente, numeroasele depozite naţionale şi străine de arhivă în care se păstrează, instrumentele arhivistice de lucru (cataloagele de evidenţă) care nu întotdeauna şi oriunde sunt adecvate cercetării moderne. La toate acestea mai trebuie adăugată şi multitudinea de izvoare memorialistice, bogăţia de lucrări şi studii de specialitate ce cu greu mai pot fi cuprinse.

Pentru limpezirea unor tenebre ale frontului secret, cu reală relevanţă pentru prezent şi perspectivă, poate fi suficientă şi o reconstituire parţială a unei teme istorice, dar în condiţiile în care este făcută cu bună credinţă şi obiectivitate. Alexandr Soljeniţîn spunea cu atâta

înţelepciune: „Este suficient să guşti o picătură pentru a simţi gustul oceanului”. Picătura pe care o dă istoria serviciilor secrete şi a artei informaţiilor la români poate fi necesară ca punct de meditaţie pentru cei interesaţi. Şi în acest caz, percepţia poate fi corectă, iar cele ce nu convin unora, prin duritatea şi tragismul dezvăluirilor – dar ancorate strict pe o solidă documentare – pot deveni cu timpul o bază de reflecţie.

De la cristalizarea primelor structuri instituţionalizate şi până în prezent, în funcţie şi de etapele istorice parcurse de societatea românească, s-au succedat mai multe generaţii de ofiţeri de informaţii, fiecare cu experienţa, realizările şi limitele ei în arta informaţiilor, adică în inteligenţa şi imaginaţia creatoare dovedite în conceperea structurilor, în îmbinarea metodelor, mijloacelor şi procedeelor pentru obţinerea şi valorificarea informaţiilor necesare sistemului naţional de apărare şi securitate. Prezenta lucrare acoperă doar perioada 1920 – 1944. Este una dintre cele mai interesante perioade din istoria serviciilor secrete româneşti. Ea ne dezvăluie problematica de ansamblu a securităţii naţionale şi rolul pe care instituţiile de *intelligence* s-au străduit să-l joace în interesul apărării şi promovării valorilor şi intereselor româneşti.

Prin cercetarea materialului bibliografic (documente edite şi inedite, lucrări memorialistice, studii şi sinteze de specialitate) – în măsura în care am avut accesibilitate – am avut în atenţie: evoluţia structurilor şi principalele lor atribuţii; cadrul legislativ şi tehnico-metodologic; mentalităţile şi sistemul de pregătire; factorii de risc ori sursele de insecuritate ce au dominat situaţia operativă; mijloacele, metodele şi tehnicile specifice activităţii de informaţii; circuitul fluxurilor informaţionale de la surse la beneficiari şi practicile informării operative curente; modul în care au fost valorificate informaţiile. Acest din urmă aspect creează şi cele mai mari probleme cercetării, întrucât nu întotdeauna documentele

declasificate ne ajută să evaluăm reacţiile factorilor de comandă, sub aspect politic, diplomatic, social-economic, militar etc., mai ales în faţa unor evenimente istorice importante. În funcţie de reacţiile beneficiarilor ne-a interesat, atât cât a fost posibil, să fixăm rolul şi locul serviciilor de informaţii în ansamblul structurilor instituţionale ale statului. Atunci când am beneficiat de o documentaţie certă, am încercat şi o analiză comparată între serviciile româneşti şi instituţiile similare din alte state, în urma cărora se pot desprinde concluzii interesante. Toată această problematică, legată de serviciile secrete de informaţii şi siguranţă naţională, nu poate fi ruptă de contextul istoric, fapt pentru care s-a impus o raportare a situaţiei din România la principalele evenimente pe plan internaţional, mai ales asupra celor din ţările vecine cu care România se află în relaţii de alianţă sau într-o conjunctură politico-militară de adversitate.

Fiecare generaţie de ofiţeri de informaţii a avut în frunte personalităţi care şi-au pus puternic amprenta asupra artei informaţiilor, din reuşitele şi nereuşitele lor în context istoric s-a conturat şi esenţa sau atributul generaţiei respective. Se poate vorbi astfel despre o tradiţie a artei informaţiilor în România? Rândurile ce urmează încearcă să dea un posibil răspuns acestei întrebări.

Ceea ce ar trebui cunoscut din capul locului, pentru că istoria serviciilor secrete şi a artei informaţiilor îl dezvăluie şi îl face de necontestat, este că mimetismul, care în sens pozitiv e specific domeniului, dar cultivat în paralel cu vedetismul, cu infatuarea, cu aerele de falsă superioritate, cu aroganţa atotştiutorilor, cu orgoliile nemăsurate, uneori cu dorinţa primitivă de răzbunare sau de a se plăti poliţe, cu invidia şi tutela măruntă, deopotrivă cu naţionalismul exclusivist şi excentric, creează împreună sau separat viruşii unei boli ce poate duce instituţia şi sistemul la dezastru. În schimb,

onestitatea, echilibrul, cumpătarea, modestia, dorinţa manifestă de adevăr, tăria de caracter, curajul asumării responsabilităţii şi nu în ultimul rând păstrarea cu sfinţenie a secretului profesional pot constitui piatra de temelie a unui edificiu ce se construieşte în prezent şi pentru viitorul unui sistem democratic.

Un serviciu de informaţii cu atribuţii în domeniul apărării securităţii naţional-statale îşi câştigă cu greutate şi în focul confruntărilor reale de-a lungul mai multor generaţii de ofiţeri profesionişti, un bun prestigiu, adică încrederea oamenilor pe care îi apără, loialitatea altor structuri naţionale ori străine cu care cooperează curent şi în momente de tensiune în relaţiile internaţionale sau pe probleme de interes intern şi/sau global. Fără încrederea şi susţinerea din partea acestora, gestionarea crizelor, indiferent de dimensiunea lor sau a factorilor de risc care le generează, rămâne doar o amăgitoare iluzie.

La fel de neproductivă, uneori chiar profund nocivă, se poate dovedi şi ruptura totală de tradiţie. A o lua mereu de la capăt, bâjbâind pe un teren gol sau căutând să se copieze în exclusivitate modele străine fără să se ţină seama de specificul naţional ori să se conserve în forme travestite aceste modele – deşi istoria a demonstrat că nu sunt corespunzătoare –, înseamnă a face un joc periculos şi total contrar intereselor de apărare şi securitate naţional-statală. Or, la ora actuală, nimeni nu-şi poate permite să rateze şansa de a se aşeza pe un teren solid şi de a-şi exploata propria tradiţie. Transformările nu se pot produce brusc, ci în timp, totul e să existe o strategie pe termen scurt, mediu şi lung realizabilă şi îndeplinită cu răbdare, responsabilitate şi tenacitate, în etape rezonabile şi pas cu pas.

Prezenta lucrare se adresează în special tinerilor universitari, indiferent de forma de pregătire (licenţă, masterat, doctorat) ce studiază tematici legate de istoria instituţiilor de securitate, şi deopotrivă publicului larg

iubitor de istorie. Cititorul va găsi în paginile acestei lucrări şi câteva mesaje ce vizează persoanele predilecte domeniului artei informaţiilor, cu precădere tinerii din rândul cărora se vor forma noile generaţii de profesionişti. Sub acest aspect se conturează speranţa îndreptăţită că viitorii ofiţeri de informaţii vor înţelege mai bine, în urma demersului istoric, ceea ce este esenţial pentru ei, şi anume datoria de a lua de la fiecare generaţie trecută tot ce a fost mai bun pentru a forma o nouă generaţie pe care să o ridice deasupra celorlalte. Dar să fie convinşi că dacă se vor încumeta să-şi asume conştienţi povara acestor grele misiuni, nu vor scăpa de judecata necruţătoare a istoriei. Mesaje importante vor găsi şi cei asupra cărora se răsfrânge actul de protecţie şi securitate, indiferent de profesie, orientare politică, situaţie socială, stare materială ori grad de cultură, pentru că fără sprijinul lor material şi informativ activitatea în domeniu este practic de neconceput.

Adresându-se unui astfel de auditoriu, demersul analitic a fost despovărat de aparatul critic, iar la notele de subsol s-a apelat mai rar, doar pentru situaţiile în care explicaţiile erau de absolută utilitate în înţelegerea unor noţiuni sau evenimente istorice. De asemenea, notele bibliografice, care însoţesc fiecare subdiviziune, au avut în vedere fondurile arhivistice, izvoarele edite şi inedite, instrumentele de lucru folosite, lucrările şi studiile parcurse, la care s-a adăugat contribuţia istoriografică a autorului. Prin urmare, bibliografia nu este altceva decât lista completă a surselor citate ori la care se face referire în text.

Cele trei părţi ale lucrării constituie sinteze parţiale – contopite într-o sinteză generală –, produse ale unor cercetări speciale realizate de-a lungul mai multor ani de studiu, ce formulează, pe lângă certitudini, puncte de vedere pe care noi cercetări şi progresul firesc al istoriografiei le poate confirma, completa, nuanţa sau chiar corecta.

Desigur că, pentru a putea să-ţi chiverniseşti tradiţia aşa cum trebuie, eşti obligat ca mai întâi de toate să o cunoşti, dacă nu în mod exhaustiv, cel puţin în părţile esenţiale. *Fără o astfel de cunoaştere nu se poate evita repetarea greşelilor, care, în domeniul informaţiilor, nouă românilor, ne-a adus de-a lungul timpului mari prejudicii*. Iată şi cel mai serios avertisment al prezentului demers istoric.

*

Iniţiativa, perseverenţa şi eforturile în elaborarea prezentei ediţii le datorez studenţilor şi cursanţilor mei, indiferent de forma de pregătire universitară (licenţă, masterat, doctorat). Cu toţii s-au dovedit avizi de cunoaştere şi dornici de instruire într-un domeniu care nu este la îndemâna oricui. Dar mai ales pentru că au dovedit interes, răbdare şi multă înţelegere în audierea prelegerilor pe parcursul cărora am avut ocazia să-mi expun ideile şi interpretările. M-am simţit astfel obligat să le actualizez permanent. De aici şi necesitatea unei noi ediţii. Lor le dedic această lucrare şi îi asigur că le rămân îndatorat.

*

Prezenta ediţie oferă cititorului un text revizuit şi mult îmbunătăţit al celor trei segmente de cercetare ştiinţifică, care au cunoscut pentru prima dată lumina tiparului în 1999 sub titlul *Istoria serviciilor secrete de la Cuza la Ceauşescu*. Partea a IV-a, *Torţionarii*, nu a fost inserată în conţinutul acestei ediţii întrucât a fost republicată separat, în ediţie critică, tot la Editura Elion, dar în 2006. De asemenea, cercetarea a fost completată cu evoluţia structurilor de informaţii şi securitate ale regimului comunist din România, perioada 1965 – 1989. Aşa a apărut lucrarea *Duplicitarii*, publicată în primă

ediţie la Editura Elion, în 2004. Am reuşit să finalizez astfel un proiect elaborat cu mai bine de zece ani în urmă referitor la Istoria serviciilor secrete româneşti, de la fondarea primelor structuri în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza şi până la prăbuşirea regimului comunist în România, în 1989.

Având în vedere că pe lângă toate aceste lucrări, Editura Elion a publicat şi republicat sub forma unor ediţii îmbunătăţite şi revizuite cele două lucrări monografice despre Mihail Moruzov şi Eugen Cristescu, se poate spune cu îndreptăţire că autorul se poate mândri cu faptul că a reuşit să publice pe parcursul a patru ani, la aceeaşi editură, cele mai reprezentative lucrări dedicate istoriei serviciilor de informaţii româneşti. Acest lucru nu s-ar fi putut întâmpla fără concursul neprecupeţit al distinsei doamne Virginia Carianopol, directorul editor, căreia îi mulţumesc, încă o dată şi pe această cale pentru stăruinţele şi competenţele domniei sale.

Partea I

Cercetaşii
De la Cuza la primul război mondial

„Un serviciu de informaţii nu se improvizează”.

(Mihail Moruzov)

FRONTUL SECRET ÎN PERIOADA PREMERGĂTOARE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

În contextul declanşării unor evenimente politico-diplomatice şi militare pe plan internaţional, ce aveau să schimbe configuraţia raportului de forţe între Marile Puteri, dar şi destinul unor state mici şi mijlocii surprinse

instantaneu, România s-a aflat, nu o dată, nepregătită, inclusiv în domeniul serviciilor secrete de informaţii. Referirea la acest aspect are în vedere rolul şi locul pe care îl ocupă, sau ar trebui să-l ocupe, serviciile secrete de informaţii în structura instituţiilor statului.

De regulă, serviciile secrete de informaţii sunt instituţii create cu rol şi misiuni preventive, adică de a făcu un pas înaintea diplomaţiei sau acelor organizaţii ori persoane ce intenţionează să declanşeze furtuni – crize social-politice, economice, conflicte interetnice, religioase etc. – sau zăngănitul de arme. Experienţa istorică demonstrează că au fost şi situaţii când serviciile secrete de informaţii, manevrate cu dibăcie de cercurile politice ale puterii, s-au implicat în declanşarea unor evenimente, care, la rândul lor, au dus la aprinderea conflictelor militare. Atât primul cât şi al doilea război mondial constituie exemple, poate cele mai elocvente în acest sens. Generic însă, serviciile secrete de informaţii ar trebui să dea alarma la timp în sensul de a oferi un flux informaţional oportun, atotcuprinzător şi veridic despre intenţiile potenţialilor inamici sau aliaţi, pe care să se poată fundamenta din timp, de către factorii de decizie din stat, o strategie în acord cu interesele şi aspiraţiile naţional-statale. În sens contrar, adică măsurile adoptate după declanşarea evenimentelor nu pot fi decât conjuncturale, dacă nu chiar pripite, sub imboldul unor stări emoţionale, ceea ce ar putea duce, în condiţiile unei situaţii limită, la ştirbirea gravă a intereselor statale pe o lungă perioadă de timp.

Istoria demonstrează că, prin metodele şi mijloacele specifice pe care le folosesc, mai mult sau mai puţin permisibile de sistemul juridic, dar mai totdeauna îngăduite de aşa-zisele „raţiuni de stat”, serviciile secrete de informaţii pot contribui atât la declanşarea cât şi la prevenirea unor evenimente cu rezonanţă istorică, totul depinzând, în ultimă instanţă, de profesionalismul operatorilor şi de interesele factorilor

de decizie în subordinea cărora se află. Totul a fost, este şi va fi posibil pentru că prin pârghiile puterii, factorii de decizie ai statului exercită un control şi o conducere nemijlocită asupra serviciilor secrete de informaţii, sau cel puţin teoretic ar trebui s-o facă.

Pentru România, astfel de evenimente au fost războiul din 1877 – 1878 şi declanşarea primului război mondial, care au surprins autorităţile militare şi clasa politică românească. Cum se explică lipsa totală de responsabilitate a ofiţerilor români stat-majorişti în obţinerea de informaţii despre dispozitivul otoman de la Plevna, ceea ce a costat viaţa a peste 2000 de ostaşi? Cum altfel ne-am putea explica ruşinoasa înfrângere a armatei române la Turtucaia doar la zece zile de la intrarea României în primul război mondial, ca să nu mai vorbim de retragerea guvernului, a Casei Regale şi armatei române, la sfârşitul lunii noiembrie 1916, în Moldova, abandonându-se Oltenia, Muntenia şi Dobrogea la dispoziţia şi cheremul ocupanţilor străini?

Este la fel de adevărat că sfârşitul primului război mondial a adus poporului român realizarea „visului de veacuri”, adică Marea Unire. Numai că „miracolul românesc” s-a realizat, de data aceasta, într-o situaţie internaţională favorabilă, care, la drept vorbind, era greu de anticipat, atunci când în primăvara anului 1918, România definitivase tratatul înjositor cu Germania. Tratatul, încheiat pe o perioadă de 90 de ani şi care, dacă ar fi fost aplicat nu ar fi avut altă consecinţă decât secătuirea economică a ţării şi ştirbirea gravă a independenţei şi suveranităţii naţional-statale, a fost ratificat de Parlamentul român dar nepromulgat de rege. Cu merite incontestabile, Ferdinand I, „Regele întregitor”, a tergiversat parafarea tratatului în speranţa producerii unui miracol, care nu a întârziat să apară, în sensul capitulării Germaniei şi astfel, cu doar 24 de ore înaintea semnării armistiţiului de la Rothondes, între Germania şi Puterile Antantei, la 11 noiembrie 1918,

România – care fusese prevenită prin canalele diplomatice secrete despre un asemenea deznodământ – a declarat nul şi neavenit tratatul ei cu Reichul Wilhelmian, a purces la o nouă mobilizare a armatei, ceea ce a făcut ca practic, la sfârşitul războiului, să se afle în tabăra marilor învingători, iar în conjunctura creată de prăbuşirea imperiilor ţarist, austro-ungar şi german, România să-şi poată realiza unitatea naţional-statală şi apoi chiar s-o poată apăra cu arma în mână, printr-o campanie victorioasă împotriva Ungariei guvernate din martie 1919 de regimul comunist al lui Béla Kun.

Fără îndoială că realizarea acestui deziderat naţional poate fi atribuit stării de spirit a majorităţii românilor total conectaţi aspiraţiilor seculare de unitate naţional-statală, aspect sesizat şi recunoscut chiar şi de inamicii de atunci. Generalul Maximilian (Max) Ronge, şeful Serviciului de informaţii şi contrainformaţii austro-ungar, avea să mărturisească faptul că în acele împrejurări grele pentru poporul român (primăvara şi vara anului 1918), românii reprezentau „un inamic mai periculos decât la începutul războiului” şi că „iridenta română nu era, în niciun caz, o mişcare chemată la viaţă în mod artificial”.

Cu toate acestea nu poate fi evitat un răspuns la întrebarea: cum s-a ajuns ca situaţia României să depindă atât de mult, în momentele decisive, de jocul de interese al Marilor Puteri, iar trecerea de la extaz la agonie şi apoi invers să fie greu, dacă nu imposibil, de premeditat?

Vom încerca, în cele ce urmează, doar să schiţăm un răspuns posibil printr-un demers istoric ce-şi propune să reconstituie, pe baza unor documente edite, dar şi inedite, situaţia acelor instituţii, care ar fi trebuit să informeze din timp, adică serviciile secrete de informaţii, la începutul primei conflagraţii mondiale. Ne vom referi în părţile esenţiale la: instituţionalizarea primelor

servicii de informaţii în alte state şi în România, cauzele izbucnirii războiului şi implicarea serviciilor şi diplomaţiilor secrete, tratatele şi angajamentele secrete la care România a fost parte, evoluţia comunităţii informative româneşti, principalele activităţi desfăşurate, metodele şi mijloacele folosite pentru procurarea informaţiilor şi în baza cărora se pot formula concluzii privind arta informaţiilor.

Structurile informative ale Marilor Puteri

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul celui următor s-au format două alianţe politico-militare ce aveau să se confrunte în primul război mondial: Puterile Centrale (Germania şi Austro-Ungaria) şi Antanta (Anglia, Franţa şi Rusia). La aceste coaliţii au aderat ulterior declanşării războiului şi alte mari puteri: Italia şi Japonia în 1915, apoi SUA în 1917 de partea Antantei şi Imperiul otoman în octombrie 1915 de partea Puterilor Centrale.

Publicistul american Richard Rowen, un bun cunoscător al istoriei spionajului, sublinia în lucrarea sa *însemnări despre serviciul secret*, publicată la Londra în 1938, că primul război mondial a surprins toate ţările Europei. „Toate serviciile de spionaj militar din Europa – consemna Rowen – se socoteau perfect pregătite pentru evenimentele de orice natură şi de orice proporţii. Multe din aceste servicii au arătat că ele într-adevăr sunt pregătite pentru tot, cu excepţia evenimentului provocat prin însăşi activitatea lor: războiul mondial. Această descoperire neaşteptată şi mai mult decât delicată a făcut ca toate puterile beligerante să se trezească complet dezarmate în domeniul spionajului”. În anii primului război mondial au fost puse la dispoziţia serviciilor de spionaj resurse uriaşe, inclusiv inovaţiile tehnice. De asemenea, a fost mobilizat potenţialul intelectual din universităţi, în special de la catedrele de

matematici. În linii mari, raportul de forţe între serviciile de spionaj corespundea raportului general de forţe dintre coaliţiile aflate în luptă. Către sfârşitul războiului, când s-a profilat înfrângerea Germaniei, a ieşit în evidenţă şi superioritatea serviciilor de informaţii şi contrainformaţii ale principalelor state din coaliţia Antantei.

Pentru a facilita comparaţia cu instituţiile similare din România, şi a putea explica multe din problemele cu care s-au confruntat factorii de comandă ai armatei române, alături de clasa politică, este necesar un fugitiv excurs istoric asupra situaţiei principalelor servicii secrete ale Marilor Puteri care s-au înfruntat în prima mare conflagraţie mondială.

În Germania primele structuri informative instituţionalizate datează de la mijlocul veacului al XIX-lea, ele fiind create ca instrumente menite a juca un rol important în procesul de unificare şi centralizare naţional-statală[1]. Astfel, în 1854, regele Prusiei, Frederich-Wilhelm, l-a însărcinat pe Wilhelm Suber – un saxon născut la 3 mai 1818 în Marsenburg, de profesie avocat, agent secret în Secţia a IV-a a Poliţiei judiciare din Berlin şi editor al „Revistei Poliţiei" –, să organizeze un serviciu de spionaj împotriva Franţei. Un an mai târziu, Parlamentul prusian a alocat o sumă importantă pentru finanţarea activităţii de spionaj.

În 1864, „Cancelarul de fier", Otto von Bismarck, l-a angajat pe acelaşi Suber să organizeze un serviciu de spionaj contra Austriei, iar după lupta de la Sadowa (din 1866, dintre Prusia şi Austria), un serviciu similar pentru spaţiul de interes francez.

Până la acea dată, Suber se remarcase în câteva

---

1 Unificarea Germaniei (1864-1871) s-a realizat în jurul Prusiei şi a dinastiei de Hohenzollern, printr-o politică „de fier şi foc", adică războaie cu Danemarca, Austria şi Franţa. În ianuarie 1871, regele Prusiei s-a încoronat sub numele de Wilhelm al II-lea, ca împărat (Kaiser) al Germaniei (al II-lea Reich).

acţiuni speciale, ceea ce explică alegerea sa de către regele Prusiei. Astfel, în 1850, ministrul de Interne al Prusiei, von Manteuffel, îl trimisese pe Suber la Londra într-o misiune secretă. Trebuiau obţinute date şi informaţii cât mai amănunţite despre acţiunile iniţiate de grupul subversiv format din emigranţi germani, în frunte cu Karl Marx. Suber, prin viclenie şi tertipuri, a reuşit să obţină lista cu numele membrilor „Ligii Secrete a Comuniştilor din Prusia". Acelaşi Suber avea să joace un rol cheie în montarea procesului comuniştilor din Köln, un „monstruos spectacol", cum a fost interpretat de autorul „Capitalului". Datorită remarcabilelor sale state de serviciu, Suber a fost numit şef al Diviziei de Securitate din cadrul Prefecturii de poliţie berlineze. Începând din 1862, el ar fi dejucat mai multe proiecte de atentate împotriva noului cancelar la Prusiei, Otto von Bismarck.

Aşa s-a născut *Zentral Nachrichtenbüro* (Biroul Central de Informaţii) instalat la Ministerul Afacerilor Externe şi implantat în special la Viena, Londra şi Paris.

Invidios pe realizările lui Suber, şeful Statului Major prusian, generalul Helmuth von Moltke, a pus bazele unui serviciu militar de informaţii, creând, la 11 februarie 1867, *Nachrichtenbüro* a cărui conducere i-a încredinţat-o maiorului von Brandt. Dar nici Suber nu a rămas pasiv, a restructurat serviciul pe care-l conducea, încadrându-l cu două sute de agenţi activi. După războiul franco-prusian şi realizarea unificării germane (1870 – 1871), evenimente la care serviciile de informaţii prusiene şi-au adus o importantă contribuţie, Suber a mai rămas câţiva ani în fruntea poliţiei berlineze, înainte de a muri, în 1882.

Concomitent cu edificarea celor patru piloni ai puterii germane, care la sfârşitul secolului al XIX-lea devine prima în Europa, şi avem în vedere eficacitatea industrială, diplomaţia performantă, armata modernă şi potenţialul maritim supradimensionat, în cel de al II-lea

Reich s-au dezvoltat cele patru categorii de servicii de informaţii specializate.

În industrie, marie grupuri, precum Krupp-von Bohlen, şi-au organizat structuri informative pentru spionajul economic.

Ministerul Afacerilor Externe din Wilhelmstrasse şi-a creat o structură proprie de informaţii, condusă de baronul Max von Oppenheim, savant orientalist şi iniţiator al politicii germane faţă de lumea arabo-musulmană.

La Statul Major, *Nachrichtenbüro* (Biroul de Informaţii) a fost înlocuit cu *Nachrictendienst* (Serviciul de Informaţii) cu efective şi dotări suplimentare. În mod curent, acest serviciu era numit *III-b*, întrucât depindea de înaltul Cartier General III al armatei germane. În 1913, şeful acestui serviciu a devenit colonelul Walter Nicolai, iar principalele misiuni încredinţate au fost: investigarea informaţiilor de înalt nivel, verificarea informaţiilor pentru confirmare, sintetizarea şi difuzarea informaţiilor. Întreaga activitate se baza pe principiile contraspionajului „ofensiv" – infiltrarea serviciilor de informaţii adverse pentru a le cunoaşte proiectele şi personalul – şi a contraspionajului „defensiv" – căutarea, descoperirea şi neutralizarea agenţilor adverşi infiltraţi în ţară. Prin organigramă, *III-b* funcţiona cu patru divizii principale: divizia 1 (Rusia), divizia 3 (Franţa, Marea Britanie), divizia 9 (Italia) şi divizia 10 (Austria).

Marina de război germană, care a cunoscut o expansiune fulgerătoare sub comanda amiralului Arfred von Tirpitz, şi-a creat la rândul ei o structură informativă. În 1900, această structură dispunea de 6 ofiţeri care asigurau la Berlin obţinerea de informaţii cu specific naval. Trei ani mai târziu, amiralitatea a plasat ofiţeri de informaţii (*nachrichtenoffiziere*) în fiecare din porturile britanice şi franceze mai importante. Spionii se interesau în special de bazele de submarine de la Canalul Mânecii. De altfel, în august 1914, Statul Major al

Marinei germane a fost informat cel mai bine despre intenţia britanicilor de a intra în război, prin ataşatul naval german de la Londra.

La începutul secolului XX, serviciile de informaţii germane erau deja considerate, pe bună dreptate, „fără egal în Europa”.

Imediat după proclamarea Imperiului Austro-ungar, în 1867, în cadrul noilor suprastructuri statale, s-a înfiinţat *Evidenzburo des Kaiserliche und Königliche Generalstabes* (Serviciul de informaţii al Statului Major General Imperial şi Regal), cu două secţii (de informaţii şi contrainformaţii), după model german, condus de un ofiţer superior în grad de colonel. Principala lui misiune era de a studia în amănunt, pe baza datelor şi informaţiilor culese prin orice procedee, armatele străine, îndeosebi cele ale statelor pe care guvernul imperial de la Viena le considera ca potenţiale inamice.

La începutul secolului XX, Serviciul Secret imperial a fost condus de baronul Giest von Gieslingen. Secţia de informaţii (*Kundeschaftestelle*) a fost condusă, până în 1905, de maiorul Alfred Redl. În preajma izbucnirii primului război mondial, Serviciul Secret imperial a fost zguduit de un act de trădare la cel mă înalt nivel. Graţie unor investigaţii foarte amănunţite, căpitanul Maximilian (Max) Ronge, intrat în serviciu în 1907, a reuşit să dezvăluie că predecesorul său la şefia Secţiei de informaţii, Alfred Redl, activase încă din 1902 în slujba Rusiei ţariste. În schimbul unor imense sume de bani, Alfred Redl furnizase ruşilor datele cele mai complete asupra: planurilor strategice ale Austro-Ungariei, dotării cu armament, agenţilor trimişi de Viena în Rusia. „Vânduţi” de propriul lor şef, cei mai mulţi dintre agenţii austro-ungari care spionau în Rusia au fost executaţi de autorităţile ţariste fără cruţare.

Pentru profesionalismul de care a dat dovadă în demascarea lui Alfred Redl, Max Ronge a fost avansat la gradul de colonel, ulterior la cel de general,

încredinţându-i-se pe durata primului război mondial conducerea Serviciului Secret Imperial. Trădarea lui Redl a contribuit considerabil la slăbirea puterii armate a Austro-Ungariei faţă de cea a Rusiei. În 1913, imediat după descoperirea trădării lui Alfred Redl, a intrat în vigoare un nou „Regulament al serviciului de informaţii militar în timp de pace”.

În preajma declanşării primului război mondial, *Evidenzburo* s-a extins pentru a putea repara pagubele provocate de activitatea trădătoare a lui Redl. Au fost create şase secţii de informaţii ale armatei. În martie 1914, Max Ronge a creat şi o nouă şcoală pentru formarea agenţilor operatori în relaţia cu Rusia, iar două luni mai târziu a reorganizat *Evidenzburo*, dezvoltând considerabil contraspionajul.

Situaţia Italiei este mult asemănătoare cu a României. Încheindu-şi procesul de unificare naţional-statală, sub forma unui regat condus de dinastia de Savoia, Italia a intrat în 1888 în alianţa Puterilor Centrale, alături de Germania şi Austro-Ungaria, dar la declanşarea primului război mondial a rămas în neutralitate, iar în mai 1915 a intrat în război de partea Antantei. În Italia, armata terestră fusese dotată încă din 1863 şi 1866 cu un birou de spionaj (*Ufficio „1”*), reconstituit în 1900 şi dublat în timpul primului război mondial (1916) cu *Servizio Informazioni del Comando Supremo*.

În Anglia se înfiinţaseră structuri însărcinate cu activitatea de informaţii şi contrainformaţii în cadrul departamentelor militare, astfel: *Millitary Intelligence Service* (1873), pe lângă *War Service* (Ministerul de Război), condus de Sir John Ardagh şi *Naval Intelligence Service* (1887), pe lângă *Admiralty* (Amiralitate), condus de amiralul Beaumont. Comisia pentru apărarea Imperiului britanic a înfiinţat în anul 1901 o mică unitate (*Millitary Intelligence 5*, cunoscută şi sub numele de *Millitary Office 5*), sub comanda căpitanului Veron Kell,

menită să culeagă informaţii despre spionajul german pe teritoriul britanic. Kell a găsit dovezi că ofiţerii germani, veniţi în vacanţă pe teritoriul britanic, culegeau informaţii de interes militar. Sesizând pericolul ofensivei spionajului german, britanicii nu s-au lăsat dominaţi. În 1909, Amiralitatea a înfiinţat *Millitary Intelligence 6*, sub comanda căpitanului de marină Sir Manfred Cumming, pentru activitatea de spionaj militar. Britanicii s-au dovedit grijulii şi în ceea ce priveşte protecţia secretelor. Legea secretelor oficiale din 1911 relevă că primul ministru, ministrul de Război şi alţi membri ai guvernului de la Londra luaseră în serios politica ofensivă a Kaiserului. După cum s-au derulat evenimentele, această lege s-a dovedit eficientă împotriva spionilor care acţionau pe teritoriul britanic. Cu toate acestea, potrivit opiniei lui Oleg Gordievsky şi Cristopher Andrew, serviciul de spionaj militar britanic s-a remarcat până la începutul războiului doar „ca o agenţie obscură cu minimă eficienţă”. Abia pe timpul primului război mondial s-a extins considerabil, cu un plus de profesionalizare, astfel că în 1918 reuşea să controleze o reţea de peste 400 de agenţi care raportau cu regularitate şi precizie despre mişcările de trupe germane.

O situaţie asemănătoare întâlnim şi în Franţa. Biroul 2 (*Deuxième Bureau*) a luat fiinţă la 12 martie 1874 pe lângă Statul Major al armatei franceze. În vara anului 1914, francezii nu dispuneau însă de prea multe date despre evenimentele care au dus la declanşarea conflagraţiei. Abia în timpul războiului, sub comanda colonelului Gambet şi a căpitanului Ladoux, Deuxième Bureau a excelat pe toate fronturile bătăliei secrete, fapt pentru care în perioada următoare s-au organizat, după modelul francez, în multe state, birouri de informaţii pentru misiuni ofensive (spionaj) şi defensive (contrainformaţii şi contraspionaj).

Alături de Anglia şi Franţa, Rusia a fost o putere de

bază a coaliţiei Antantei, până în 1917, când s-a produs lovitura de stat bolşevică (aşa-numita revoluţie socialistă din octombrie) cu sprijinul substanţial, din punct de vedere material, al spionajului german. În secolul al XIX-lea însă Rusia ţaristă se deosebea esenţial de celelalte state europene, în special prin prezenţa „omnipotentei poliţii politice", de care depindea supravieţuirea ţarismului. Pentru a-i putea supraveghea şi contracara mai eficient pe revoluţionarii şi anarhiştii ruşi s-a produs, în 1880, o restructurare a poliţiei politice, luând fiinţă Departamentul Poliţiei de Stat, în cadrul căruia a funcţionat, începând cu 1881, un Departament Special cu reţele de agenţi în regiuni, numite *Obronnaie Oţelenic*, care se ocupa de criminalitatea politică. De la această dată, sistemul de poliţie politică a început să fie denumit, pe scurt, *Ohrana*. Întrucât emigraţia revoluţionarilor ruşi – răspândiţi în întreaga Europă unde unelteau la abolirea ţarismului – atinsese cifra de aproximativ 5.000, a luat fiinţă, în 1882, o structură specială pentru străinătate, numită Agenţia pentru Străinătate a Ohranei (*Zagranicinaia Agentura*) cu sediul la Paris. În 1884, această agenţie a devenit complet operaţională sub conducerea lui Piotr Rakovski, „cel mai influent ofiţer de informaţii externe din toată istoria Rusiei ţariste". La fel ca şi Ohrana internă, Agenţia pentru Străinătate a folosit „supravegherea" cu detectivi deghizaţi, cât şi „penetraţia", prin spioni versaţi, dintre care unii fuseseră recrutaţi chiar din rândurile revoluţionarilor veritabili. Activitatea Agenţiei s-a bucurat nu numai de sprijinul poliţiei franceze, ci şi a majorităţii poliţiilor europene, şi aceasta pentru a ţine sub control activitatea revoluţionarilor şi anarhiştilor ruşi, foarte periculoasă, datorită recurgerii la asasinate politice. De la Paris, grupuri de agenţi ai Ohranei asigurau supravegherea emigraţiei ruseşti în Marea Britanie, Germania, Italia, Elveţia, Belgia şi Ţările Scandinave. Datorită protestelor deputaţilor socialişti şi

radicali din Parlamentul francez, în 1913, Agenţia pentru Străinătate a Ohranei a fost desfiinţată formal. În realitate, s-a transformat într-o agenţie particulară de detectivi, numită Bint-Samboin, condusă de Henri Bint. Activitatea acesteia a devenit mult mai discretă şi mai bine acoperită decât în trecut, ajungându-se practic, în 1914, ca guvernul francez să nu mai poată a se informa cu exactitate asupra uneltirilor periculoase ale agenţilor ruşi. Sub noua acoperire, agenţia nu s-a limitat doar la colectarea de informaţii, ci a recurs la „măsuri active" menite a influenţa guvernele străine şi opinia publică, precum şi la „acţiuni speciale", implicând diferite forme de violenţă. Agenţia s-a dovedit foarte penetrantă. De exemplu, dintre cei cinci membri ai comitetului din Sankt Petersburg al Partidului bolşevic nu mai puţin de patru erau agenţi ai Ohranei. Deşi sistemul ţarist rus de informaţii secrete era confuz şi slab coordonat, el a stabilit o serie de precedente importante pentru perioada sovietică de după 1917.

În SUA, războiul civil (1861 – 1865) între Nordul unionist şi Sudul scizionist a evidenţiat rolul important al activităţii de informaţii şi contrainformaţii în asigurarea victoriei finale de partea armatei nordiste. Lucrările de specialitate fac referire la iniţiativa lui Allan Pinkerton, care, în 1861, cu sprijinul lui Abraham Lincoln, a fondat la Washington *United States Secret Service*. Doi ani mai târziu, deci în plin război civil, a luat fiinţă, din iniţiativa nordiştilor, Biroul de Informaţii Secrete Militare (*Military Intelligence Biro*), care, ulterior, a devenit prima agenţie secretă profesionistă americană. Acest birou a fost secondat, din 1882, de *Office of Naval Intelligence*, creat la Departamentul Marinei (Navy Departament), iar din 1885 de *Military Intelligence Division*, subordonat Ministerului de Război (War Departament). Cele două structuri au fost reorganizate în 1908 de către Statul Major General, într-un birou de informaţii şi contrainformaţii, numit „G 2"

(*Governmentmen*). Avându-se în vedere concurenţa dintre aceste structuri informative şi lipsa unui compartiment de centralizare şi analiză a informaţiilor, istoricul Cristopher Andrew a ajuns la concluzia că SUA au reprezentat în realitate „ţara cea mai puţin pregătită pentru război".

Japonia, la rândul ei, o mare putere imperială a Extremului Orient, se consolidase considerabil în urma reformelor de modernizare, începute în 1868 prin aşa-numita „revoluţie Meiji". Activitatea de spionaj şi poliţie secretă se bucura în Japonia de o tradiţie încă din evul mediu şi cunoscuse dimensiuni inimaginabile pentru ţările Europei. La două decenii după revoluţia Meiji, Imperiul nipon se afla în momentul creării unei industrii proprii, pe baze moderne, după modelul ţărilor înaintate din Europa. Activitatea de informaţii a fost imediat conectată la acest obiectiv. Pentru a-şi moderniza structurile de informaţii, japonezii au trimis o delegaţie specială în Germania. Cu încuviinţarea Kaiserului, Suber a pus la dispoziţia japonezilor instructori militari din armata prusiană, acoperiţi de glorie în războiul cu Franţa (1870 – 1871), dar şi agenţi cu experienţă în activitatea de spionaj. Prin urmare, avem de-a face cu o suprapunere a experienţei tehnicilor şi tenacităţii germane peste fanatismul tradiţional japonez, adică supunerea oarbă şi hotărârea de a-şi da viaţa pentru „divinul Mikado" (împărat). Ce putea ieşi dintr-o asemenea combinaţie nu ne rămâne decât să ne imaginăm, întrucât prea multe lucruri concrete despre eficienţa spionajului nipon nu avem, şi aceasta pentru că japonezii au un cult pentru intimitate şi păstrarea cu sfinţenie a secretelor. Ceea ce găsim consemnat în istoriografie este că japonezii, la fel ca europenii şi americanii, şi-au creat structuri informative şi contrainformative militare în cadrul marinei şi a trupelor de uscat. Un astfel de serviciu, subordonat Ministerului de Război, s-a numit *Kempei Tai*. O trăsătură interesantă,

a activităţii de informaţii nipone, o constituie faptul că aceasta nu era apanajul doar a organelor de stat, ci şi o îndeletnicire a „societăţilor patriotice” particulare. Un rol însemnat în epocă l-a jucat *Asociaţia Oceanului negru*, creată la sfârşitul deceniului nouă. Agenţii acestei asociaţii, sub înfăţişarea unor negustori de mărunţişuri, frizeri, meşteşugari sau servitori, erau infiltraţi în China de nord, în Coreea, în Manciuria şi mai cu seamă în regiunile ocupate de Rusia (fortăreaţa Port Arthur), în satele şi oraşele unde se construiau fortificaţii ori unde erau încartiruite unităţi militare. Istoricii Richard Deacon şi Jean-Pierre Alen au acordat spaţii largi în lucrările lor pentru a evidenţia rolul important jucat de spionajul nipon în obţinerea victoriei în războiul ruso-japonez din 1904.

Ca o concluzie, se poate spune că cel puţin Anglia, Franţa, Rusia şi SUA, deşi dispuneau de servicii secrete militare organizate din timp, la începutul războiului mondial au dovedit totuşi că sunt depăşite în ceea ce priveşte eficienta acestor instituţii, adică obţinerea unor informaţii cu valoare strategică despre intenţiile potenţialilor adversari. Acest aspect a fost recunoscut cu obiectivitate de către preşedintele SUA, Woodrow Wilson, într-o alocuţiune publică, rostită după război: „Fiecare ţară din Europa avea un serviciu secret pentru că toate voiau să fie pregătite când Germania avea să atace, iar singura diferenţă dintre Serviciul Secret al Germaniei şi celelalte era că Serviciul german afla mai multe lucruri decât ele! Germania a atacat celelalte naţiuni ce nu ştiau despre acest lucru şi nici nu erau pregătite pentru aşa ceva”.

Articol VIII. Primele structuri informative româneşti

În România, ca şi în cazul tuturor Marilor Puteri care s-au înfruntat în prima mare conflagraţie mondială, serviciile secrete îşi aveau originea la sfârşitul secolului

trecut ori în primele decenii ale veacului XX. Apariţia primei structuri informative instituţionalizate cu caracter militar s-a înscris în amplul proces de organizare a armatei române moderne, ca o necesitate impusă de apărarea şi consolidarea statului naţional român realizat prin Unirea Principatelor.

Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza (la 5 ianuarie 1859 ca domn al Moldovei şi la 24 ianuarie ca domn al Ţării Româneşti) a reprezentat o soluţie ingenioasă oferită de clasa politică românească din cele două principate, în care generaţia revoluţionarilor paşoptişti a avut preponderenţă, în sensul că a satisfăcut atât aspiraţiile de unitate naţional statală ale românilor cât şi prevederile Tratatului de la Paris din 1856. Alegerea aceluiaşi domnitor în Moldova şi în Ţara Românească nu a reprezentat însă Unirea propriu-zisă. Pentru aceasta era nevoie de un ansamblu de măsuri şi reforme în administraţie, justiţie, apărare naţională şi ordine publică, economie, cultură etc. Până la sfârşitul domniei sale, Alexandru Ioan Cuza a reuşit cu tact, răbdare şi inteligenţă să realizeze vastul program de reforme, aşa încât, pe bună dreptate, el rămâne în istoria românilor ca „domnul Unirii”.

Opera reformatoare desfăşurată în direcţia unificării şi modernizării instituţiilor naţional statale româneşti a avut loc într-o conjunctură internă şi internaţională, dacă nu ostilă, cel puţin nefavorabilă.

Pe plan intern lupta politică între unionişti şi antiunionişti din perioada dinainte de ianuarie 1859 a căpătat alte valenţe şi coordonate, continuând a se manifesta în ciocnirea de interese dintre partida liberală şi partida conservatoare, miza fiind sensul şi esenţa reformelor. Pe plan extern se manifestau ostil cauzei unirii o serie de medii politico-diplomatice, în special cele din imperiile vecine: Otoman, Ţarist şi Habsburgic. Mai mult, Unirea nu a fost recunoscută la început decât pe timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, după care,

Ţările Române, conform Statutului Dezvoltator al Conferinţei de Pace de la Paris, trebuia să revină la situaţia dinainte: cu doi domni, două capitale, două parlamente, două armate, etc. În astfel de circumstanţe s-a creat „monstruoasa coaliţie”, o alianţă tactică între vârfurile liberale şi cele conservatoare care au uneltit la îndepărtarea dormitorului Cuza şi aducerea în secret a unui domn străin, dintr-o veche familie regală. Practic, lovitura de stat din 10 februarie 1866 – abdicarea forţată a lui Cuza şi înlocuirea sa cu Carol de Hohenzollern – a însemnat un al doilea moment în care clasa politică românească din Principatele Unite a găsit o soluţie inteligentă, prin care Europa a fost pusă în faţa faptului împlinit. Noul domnitor provenea dintr-o veche familie regală din Prusia şi, datorită acestui prestigiu, el nu mai putea fi contestat.

Prin urmare, prima fază a procesului de unificare naţional statală în societatea românească s-a realizat prin cele trei coordonate fundamentale: dubla alegere a lui Cuza, vasta operă reformatoare în sens de unificare şi modernizare instituţională şi înlocuirea rapidă a lui Cuza cu un prinţ străin care să-i poată consolida şi continua opera. În vastul program reformator iniţiat de Cuza se înscrie şi instituţionalizarea primelor structuri de informaţii, pe care domnitorul şi-a fundamentat o serie de acte decizionale de mare importanţă.

Încă din primele luni de domnie, Cuza a luat măsuri pentru implicarea întregului aparat de stat în culegerea informaţiilor necesare actului decizional pentru realizarea deplinei unificări a ţării. Un rol deosebit a revenit în acest sens Ministerelor de Interne, de Război, de Justiţie şi Afacerilor Străine. Aceste ministere au acţionat în cooperare şi sub directa coordonare a domnitorului pentru neutralizarea cercurilor ostile din interior şi exterior.

Ministerul de Interne, îndrituit cu menţinerea ordinii publice, a desfăşurat activitate informativă prin

personalul specializat, iar informaţiile de interes pentru siguranţa satului se raportau prefecţilor de poliţie, primului ministru şi apoi domnitorului. Activitatea informativă în teritoriu (judeţe) a fost mult îngreunată, întrucât la început structurile statale nu reuşiseră să-şi creeze o poliţie secretă care să desfăşoare o activitate specifică cu ajutorul agenturii, iar pentru obţinerea informaţiilor prefecţii din judeţe erau nevoiţi să plătească sume mari din fonduri proprii. Ulterior, poliţiei i-au fost puse la dispoziţie „fonduri secrete" pe care le putea utiliza în procurarea de informaţii şi recompensarea propriilor agenţi.

Ministerul Justiţiei avea la rândul lui un rol important în obţinerea informaţiilor privind menţinerea stării de legalitate şi motivaţiile actelor infracţionale. Parchetele şi tribunalele judecătoreşti care obţineau informaţii cu ocazia percheziţiilor sau din anchetarea celor arestaţi pentru diferite infracţiuni, întocmeau sinteze şi buletine de informaţii pe care le înaintau primului ministru şi domnitorului.

În paralel, Al. I. Cuza a utilizat şi sistemul informării personale prin observare directă, la faţa locului, a stării de spirit şi mai ales a respectării legilor şi a corectitudinii cu care funcţionarii statului îşi exercitau atribuţiile de serviciu.

Prin intermediul *Ministerului Afacerilor Străine* s-au creat primele structuri care desfăşurau în paralel cu misiunile diplomatice, activităţi informative peste hotare. Prin agenţii misionari şi funcţionarii diplomatici se reuşea obţinerea unui flux informaţional de utilitate pentru domnitor în normalizarea relaţiilor cu vecinii, dar şi în cunoaşterea a ceea ce era de modernitate şi utilitate în evoluţia instituţiilor europene, economie, politicilor externe promovate de Marile Puteri şi, nu în cele din urmă, a domeniului militar sub toate aspectele sale (strategie, tactică, tehnică, dotare şi aprovizionare). Au fost implicaţi oameni politici de încredere ai

domnitorului şi înalţi funcţionari de stat trimişi în misiuni speciale de informare, precum D. Brătianu, I. Ghica, V. Mălinescu, V. Alecsandri.

Ministerul de Război, devenit garant al apărării integrităţii statului român, a primit atribuţii şi pe linia asigurării ordinii interne şi a restabilirii ordinii în caz de tulburări.

Un moment important îl constituie data de 12 noiembrie 1859, când domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin înaltul ordin de zi nr. 83, a înfiinţat Statul Major General al armatei, în componenţa căruia a apărut ca element de structură Secţia a II-a, primul serviciu de informaţii al armatei române, condus de sublocotenentul Gheorghe Slăniceanu, ajutat de sublocotenentul Ştefan Fălcoianu. Principalele atribuţii fixate prin actul normativ au fost: întocmirea lucrărilor statistice, culegerea şi centralizarea datelor şi informaţiilor ce interesau operaţiile tactice şi strategice, precum şi cunoaşterea itinerariilor militare.

Totuşi, activitatea acestei structuri a fost redusă, simţindu-se nevoia unui serviciu mai cuprinzător şi cu o problematică mai largă, dar tangentă cu nevoile armatei. S-au pus bazele activităţii de informaţii militare peste hotare, prin ofiţerii trimişi la studii în străinătate, în special în Franţa, pe câmpurile de luptă din Europa sau chiar în America. O atenţie deosebită s-a acordat informaţiilor obţinute de trupele de grăniceri, mai ales pe linia Dunării, unde începuseră incidente între autorităţile române şi cele otomane, mai ales între marinarii turci şi cei români.

Secţia a II-a şi-a desfăşurat activitatea până în anul 1865, când Statul Major General a fost desfiinţat, atribuţiile sale administrative fiind trecute la Direcţia I din Ministerul de Război. Ofiţerii au fost repartizaţi la corpurile de trupă şi la cele patru divizii teritoriale existente atunci, constituindu-se într-un „corp de stat-major” cu ofiţerii dispersaţi pe teritoriu.

Aparatul informativ şi contrainformativ special condus de Cezar Librecht

I se reproşa domnitorului Alexandru Ioan Cuza de către adversarii politici – şi din păcate acest reproş era în parte fundamentat – că se înconjurase de o „camarilă”, adică de o clică ce izbutise să-i câştige încrederea. Folosindu-se de aripa protectoare a domnitorului, „camarila” făcea trafic de influenţă şi se îmbogăţea, ceea ce a dus la dezamăgirea oamenilor de bună credinţă.

În fruntea acestei „camarile” se găsea Cezar Librecht, directorul general al Poştelor şi Telegrafului, de origine belgian. Inteligent, abil şi curtean, Librecht a ştiut să se facă util domnitorului, ajungând să aibă o reală putere. El fusese avansat de Cuza de la soldat la sublocotenent, fiind detaşat cu acest grad la Statul Major. Odată cu avansarea sa la gradul de maior, Librecht a fost numit în funcţia de adjunct domnesc. Influenţa câştigată de belgian a fost datorată în primul rând rapidităţii cu care îl informa pe domnitor, graţie reţelei telegrafice şi a relaţiilor personale. Prin reţeaua de subalterni şi prin legăturile sale personale, Librecht furniza domnitorului informaţii despre prefecţi, şefii de instituţii, miniştrii şi chiar despre primul ministru.

Există numeroase documente din arhiva personală a lui Cuza care s-au păstrat şi care demonstrează că Librecht nu se limita la a informa, ci, deseori, formula aprecieri ori sugera soluţii. Alteori intervenea în favoarea unor cunoscuţi, în schimbul unor comisioane, ceea ce însemna trafic de influenţă. Aşa se explică şi averea considerabilă pe care a reuşit să o dobândească în câţiva ani. O avere acumulată nu din salariu de funcţionar public, ci din câştiguri ilicit obţinute, folosind trecerea pe care o avea pe lângă şeful statului şi relaţiile sale cu miniştrii.

Sesizând că se bucură de apreciere, oamenii politici

din jurul lui Cuza au început să-l trateze pe Librecht cu mai multă atenţie şi în mod prevenitor. Cei din opoziţie ajunseseră însă să-l deteste. Nu este de mirare deci, că unul din cele dintâi acte, după abdicarea lui Cuza, a fost destituirea, urmată de arestarea şi trimiterea în judecată a lui Librecht, precum şi sechestrarea averii sale. Actele ce ni s-au păstrat ne arată că acest fruntaş al „camarilei" s-a amestecat şi în viaţa politică, în alegerile municipale ori chiar în numirile de primari.

În afară de Librecht, socotit pe drept cuvânt „vârf" sau „tip reprezentativ", opinia publică mai includea în „camarilă" alte rude ale lui Cuza, printre care Docan şi Cazarini, apoi pe locotenent-colonelul Pisoţchi, pe şeful cabinetului domnesc, Baligot de Bayne, pe prefectul Poliţiei Capitalei şi bunul camarad al lui Librecht în afaceri oculte, Nicolae Bibescu, pe fostul ministru de finanţe şi vechi prieten al lui Cuza, Al. Cantacuzino, în sfârşit, pe agentul României la Paris, Iancu Alecsandri. Acestora li se reproşa că utilizează situaţiile lor sau rudenia cu domnitorul spre a face afaceri şi a se îmbogăţi. Trebuie să recunoaştem că această goană după îmbogăţire nu era caracteristică numai „camarilei" lui Cuza, ea cuprinzându-i pe mulţi, mari şi mici din cei care reprezentau autoritatea de stat şi exercitau puterea.

Este incontestabil că sub toate raporturile, „camarila" şi în primul rând vârful ei, Librecht, i-a făcut mult rău lui Cuza. Ea a format unul din temeiurile cele mai de efect ale propagandei adversarilor, adversari care aveau tot interesul să o dezvăluie pentru a o compromite în faţa opiniei publice. Casa sompuoasă a lui Librecht stătea ca o permanentă sfidare în ochii mulţimii bucureştene, ca un „memento" al traficului de influenţă şi al afacerilor veroase. Dar această „camarilă" a iritat nu numai pe civili, ci deopotrivă şi pe militari, contribuind la coagularea „monstruoasei coaliţii" şi deci la precipitarea deznodământului, respectiv înlocuirea lui Cuza.

Am subliniat aceste aspecte întrucât se atestă că încă de la începuturile statului român modern avem de-a face cu un fenomen care, din nefericire, se va repeta aproape obsedant în istoria serviciilor secrete româneşti şi anume, faptul că pe lângă structurile informative instituţionalizate au funcţionat şi acele reţele paralele ale „camarilelor" de la Curte. Datorită intereselor personale ori de grup, prezenţa acestora a făcut ca cel puţin două principii fundamentale ale activităţii de informaţii să fie puse sub semnul întrebării: echidistanţa politică şi legalitatea. Că aşa au stat lucrurile şi nu altfel ne vom convinge din aspectele principale ale următorului caz.

Articol IX. Asasinarea primului ministru Barbu Catargiu

În 1862, Alexandru Ioan Cuza, domnul Unirii, îndemna – fără efecte practice însă – pe colonelul Nicolae Bibescu, prefectul Poliţiei Capitalei, să se intereseze de organizarea unei „cancelarii de renseignementare". Existenţa unei asemenea structuri informative cu atribuţii de investigare secretă a cazurilor cu relevanţă în domeniul apărării siguranţei naţionale, ori pentru protejarea şi promovarea intereselor de stat, era de absolută necesitate, având în vedere jocul deosebit de periculos al confruntărilor dintre conservatori şi liberali, ce domina scena politică românească din acea vreme.

Un tragic eveniment, ce poartă pecetea acestor acerbe confruntări politice, s-a petrecut la 8 iunie 1862, când primul ministru conservator, Barbu Catargiu, a căzut victimă unui odios atentat terorist. Asasinatul propriu-zis se produsese între orele5 – 6 seara, când trăsura deschisă în care se afla primul ministru, însoţit de colonelul Nicolae Bibescu, trecea pe sub clopotniţa Mitropoliei. Au fost trase două focuri de armă. Un glonte

l-a lovit pe Barbu Catargiu în cap, omorându-l pe loc, celălalt a trecut pe la urechea lui Bibescu, care de-abia după vreo sută de paşi a reuşit să oprească trăsura cu caii speriaţi. A fost suficient timp pentru ca atentatorul să dispară în viile de pe dealul Mitropoliei.

Interesant e că Barbu Catargiu se dovedise conştient că prin demersurile sale politice şi fermitatea cu care le susţinea se expunea unui mare pericol[2]. Chiar cu o jumătate de oră înainte de a fi asasinat, el rostise în Parlament o frază rămasă memorabilă: „Voi prefera moartea mai înainte de a călca sau de a lăsa să se calce vreuna din instituţiile ţării". Numai că o astfel de voinţă politică avea nevoie, pentru a se impune, de acele „instrumente", adică servicii de „reseignementare" – cum le denumea, după moda franceză, domnitorul Alexandru Ioan Cuza –, care să apere instituţiile ţării şi integritatea înaltelor personalităţi din conducerea statului. Din nefericire, la vremea respectivă, astfel de „instrumente" lipseau cu desăvârşire. Mai mult, cercetările începute de organele în drept pentru descoperirea autorului sau autorilor asasinatului au fost întrerupte brusc la scurtă vreme şi „*din ordin*". Singura certitudine a fost că asasinarea lui Barbu Catargiu nu fusese opera unui individ izolat, eventual a unui dezechilibrat psihic, ci urmarea unui complot bine organizat şi cu implicarea unor înalte autorităţi din stat. Suspiciunile au planat chiar asupra colonelului Nicolae Bibescu, prefectul Poliţiei – poreclit, tocmai pe acest considerent, „Bibescu Pistol" –, precum şi asupra unui anume Gheorghe Bogaţi. Acesta din urmă, ardelean de origine, fost ofiţer de carieră, se pare că „nu avea frică

2 Este vorba despre un proiect de lege rurală, prezentat în Parlament, care nu se deosebea în esenţă de un alt proiect conservator ce fusese respins anterior de domnitor, prin care ţăranii erau deposedaţi de pământurile pe care le munciseră de veacuri. Faptul acesta a făcut ca împotriva lui să se ridice întreaga opoziţie liberală care dorea o rezolvare în interesul ţărănimii a problemei agrare.

de nimeni”. Documentele vremii sugerează că Bogaţi era în realitate un agent dublu, cu vechi ştate pe frontul secret. El îndeplinise mai multe misiuni secrete atât în beneficiul conducătorilor partidelor revoluţionare din ţările supuse dominaţiei imperiilor Habsburgic şi Otoman, cât şi în sprijinul guvernelor acestor două imperii. În 1862, Bogaţi se găsea în Bucureşti, frecventând un mediu mizer şi imoral, care îl putea determina la crimă. Pentru vinovăţia lui pleda faptul că, imediat după atentat, starea sa materială se îmbunătăţise substanţial, devenind chiar un om bogat, precum şi faptul că ulterior părăsise ţara, nesimţindu-se probabil în siguranţă. Mai târziu, într-o scrisoare către Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza a încercat să explice cauzele asasinatului, pe care l-a dezaprobat categoric: „ura şi fanatismul politic au înarmat braţul celui ce a lovit pe domnul Catargiu”.

I) Din experienţa războiului de independenţă

O interesantă experienţă în activitatea de informaţii militare s-a acumulat în perioada 1877 – 1878 în timpul războiului dintre Rusia ţaristă şi Imperiul otoman. După cum se ştie, la acest război a participat şi armata română, din august 1877, pentru a-şi consolida statutul de ţară independentă, fapt pentru care în istoria românilor evenimentul mai este cunoscut sub numele de Războiul de Independenţă. Documentele atestă că în cadrul preocupărilor pentru înzestrare şi mai buna organizare militară, la 17 martie 1877 a luat fiinţă Depozitul General de Război, în cadrul căruia s-a constituit Secţia a II-a cu misiuni de informare şi cercetare. Despre felul în care urma să se desfăşoare activitatea informativă, colonelul Gheorghe Slăniceanu a trimis la 6 iulie 1877, marilor unităţi, o Instrucţiune în care menţiona că: „Informaţiile se culeg în primul rând de la prizonieri, dezertori, spioni şi alte surse. Având în vedere însemnătatea ce o au informaţiunile exacte

asupra mişcării şi situaţia inamicului, se prescriu mai la vale mijloacele cele mai obişnuite întrebuinţate pentru a dobândi asemenea ştiri, precum şi un sumar de chestiunile principale ce se adresează prizonierilor, dezertorilor şi locuitorilor". Instrucţiunile prevedeau că se mai puteau obţine informaţii prin interceptarea scrisorilor şi telefoanelor sau controlarea acestora din urmă prin aşezarea unui parapet telegrafic pe parcursul liniilor telefonice inamice, adică „preluarea, prin interceptarea acestor fire, a convorbirilor purtate". Se atrăgea atenţia asupra pericolului dezinformării prin preluarea „fără judecată" a oricărei informaţii, precizându-se că: „Atunci când sunt unele îndoieli este bine ca informaţia să nu fie luată în seamă. Dezertorii spun întotdeauna mai mult decât ştiu, numai pentru a se pune bine cu noii stăpâni; printre ei pot fi şi agenţi special folosiţi în scopul de a furniza informaţii false".

La 14 august 1877, Secţia a II-a a fost inclusă în organică Marelui Cartier General, iar o parte din efectivele secţiei au fost trimise să lucreze direct cu trupele operative. Cu toate acestea, Secţia a II-a nu a corespuns pe deplin cerinţelor de informare ale comandamentului armatei române. Au lipsit specialiştii şi mai ales experienţa necesară în asemenea activităţi. Despre rolul informaţiilor în cursul operaţiilor militare, la care au luat parte trupele române în războiul din 1877, întâlnim câteva aspecte interesante în Memoriile generalului Alexandru Cernat: „Pentru ziua de 30 august, onomastica Împăratului Rusiei [Alexandru al II-lea – n.n.] s-au decis a se da asalt Plevnei de toate trupele din înconjurare. În ajunul acestei zile au fugit din Plevna un individ grec care s-au prins la avanposturile noastre şi care m-au asigurat că Osman Paşa se aştepta a fi atacat a doua zi, ştiind că este aniversarea Împăratului şi au luat toate măsurile de apărare în consecinţă. Imediat m-am dus la Poradin, unde se afla Cartierul Prinţului Carol [domnitorul României – *n.n.*] şi acolo am găsit şi pe

Marele Duce Nicolae, cărora le-am pus în cunoştinţă cele ce mi se comunicase de spionul grec şi la propunerea ce le-am făcut, de a se amâna atacul pentru altă zi, când putem surprinde pe Osman Paşa. Marele Duce mi-au răspuns că a doua zi trebuie a se face atacul, fiind aniversarea Împăratului tuturor Rusiilor şi că toată armata imperială ori va pieri ori va lua Plevna". Deci, generalul Cernat a încercat să valorifice cu inteligenţă informaţia obţinută, dar n-a fost luat în seamă. Ca urmare, în ziua de 30 august 1877, ora 11, trupele imperiale ruse comandate de generalul Skobelev au început lupta, căzând în capcanele otomanilor. Ruşii au pierdut în câteva ore 18.000 de oameni morţi şi răniţi. Dar şi acţiunea armatei române a fost respinsă, înregistrându-se 2 200 de oameni morţi şi răniţi. Insuccesul nu s-a datorat numai trufiei comandamentului rus, ci şi slabei cunoaşteri a dispozitivului inamic. Alexandru Candiano-Popescu, comandantul Batalionului 2 vânători, care a lăsat în Valea Plângerii de la Griviţa, în ziua atacului, 90 de morţi, îl acuza pe generalul Gheorghe Anghelescu de lipsă totală de iniţiativă în organizarea recunoaşterilor speciale şi critica atitudinea condamnabilă a maiorului Lahovary, care motivase că recunoaşterea terenului din faţa redutelor de la Griviţa nu a putut fi executată din cauza unor greutăţi obiective. Într-adevăr, recunoaşterile făcute superficial cu două zile înainte de atac stabiliseră că exista o singură redută Griviţa. Când ostaşii români s-au apropiat, au constatat cu stupoare că erau două redute, bine plasate într-un dispozitiv cu o largă vedere, ce permitea focul încrucişat. De aici şi consecinţele dezastruoase. Într-o lucrare publicată în 1923, generalul Candiano-Popescu conchidea, pe baza învăţămintelor primului atac de la Griviţa: „În război, însă, nu se întreprinde numai ce este lesne. Ofiţerul de stat-major este dator să facă recunoaşterea unei poziţii, oricât ar fi de înconjurată de primejdii". Chiar şi ziariştii străini au remarcat imediat

neglijenţele condamnabile ale ofiţerilor români stat-majorişti în procurarea informaţiilor despre inamic. Aşa de exemplu, Marchizul del Valle de Toje, corespondentul ziarului madrilen „Imparcial”, îşi informa cititorii, pe un ton foarte dur, despre greşeala maiorului Lahovary şi a altor ofiţeri români, despre care scria că „trebuiau condamnaţi la moarte”, deoarece „aceste acte izolate de laşitate au produs o adâncă indignare în piepturile bunilor patrioţi”. La rândul lui, Mihai Dumitrescu, care fusese rănit în luptele pentru cucerirea redutei 1 de la Griviţa, referindu-se la dezastrul produs ca urmare a lipsei de informaţii, se adresa, în 1893, noii generaţii de ofiţeri de stat-major cu rugămintea ca atunci „când fac recunoaşteri, să nu le facă pripit, ci cu multă băgare de seamă, atât în timp de pace şi mai cu osebire în vreme de război, când o recunoaştere poate costa atâtea vieţi omeneşti”.

Ostaşii români au învăţat repede din această tragică experienţă, fapt pentru care şi-au supravegheat foarte atent adversarul. Tot generalul Alexandru Cernat povesteşte că trupele noastre din Divizia a 4-a au observat că grosul oştirii otomane începuse să iasă din redută, pe la orele 16, probabil pentru a se aproviziona cu hrană şi muniţie. Simţind momentul de slăbiciune, generalul a ordonat atacul, pentru a realiza surprinderea. Ostaşii români au ocupat astfel reduta Griviţa 1 fără prea multă rezistenţă, capturând şi un steag de luptă. „În zadar a doua zi şi mai târziu s-au încercat turcii a o relua căci întotdeauna au fost respinşi” – îşi încheia generalul Cernat povestirea despre Plevna.

Extrem de interesant este şi faptul că nu numai corpul ofiţeresc de comandă al armatei române a conştientizat, în urma acestui război, rolul important al informaţiilor despre inamic. De exemplu, marele pictor Nicolae Grigorescu, cel care a însoţit armata română pe toată durata campaniei, ne-a lăsat o serie de picturi,

desene, crochiuri – prea bine cunoscute – ce înfăţişează eroismul ostaşilor români. Printre acestea se remarcă şi tabloul intitulat „Spionul”, de fapt un portret ce dezvăluie o figură enigmatică, surprinsă pe un fundal întunecat, cu o privire pătrunzătoare ce impresionează şi atenţionează parcă mustrător pe cei ce nu-l iau în seamă ori îi desconsideră „meşteşugul”.

În anii care au urmat Războiului de Independenţă, s-a pus cu tot mai multă acuitate problema înfiinţării unui serviciu de informaţii care să corespundă necesităţilor armatei, precum şi pregătirea cadrelor care să îndeplinească astfel de misiuni atât în timp de pace cât şi în vreme de război. S-au elaborat numeroase proiecte de organizare, stabilindu-se şi mijloacele necesare pentru activitatea de informaţii. Colonelul Ipătescu, comandantul Regimentului 17 Mehedinţi, a publicat, în 1881, o lucrare intitulată „Serviciul de siguranţă în campanie”, unde, pe baza experienţei războiului din 1877 – 1878, prezintă câteva procedee de recunoaştere a terenului şi de obţinere a informaţiilor despre inamic. El propunea constituirea unor patrule specializate, în care să intre de la doi oameni până la o companie sau un escadron, în funcţie de necesităţi. Pentru recunoaştere, era necesar „un secret”, adică o parolă sau un semn convenţional. Printr-o cercetare minuţios planificată, patrulele puteau intra în posesia unor informaţii importante despre dispozitivul, tăria forţelor, garda şi ariergarda inamicului. Colonelul Ipătescu mai enumera şi sursele, care în opinia lui puteau furniza informaţii preţioase, fără a-i neglija nici pe copii.

Articol X. Reînfiinţarea Secţiei a 2-a Informaţii

Experienţa războiului din 1877 – 1878 reliefase din plin necesitatea funcţionării permanente a unui organism superior de concepţie şi comandă, menit să asigure adaptarea structurilor militare la noile condiţii de

dezvoltare create de obţinerea independenţei naţionale şi de numeroasele modificări survenite în raporturile de forţe pe arena internaţională.

La 29 noiembrie 1882, prin înalt Decret Regal, cu nr. 2945, Statul Major General a devenit organul permanent de conducere a armatei, având în compunere trei secţii: Secţia I (personal, mobilizare, operaţii), Secţia a II-a (*informaţii*) şi Secţia a III-a (comunicaţii şi transporturi).

Legea asupra serviciului de stat major, promulgată în 1883, prin înaltul Decret Regal cu nr. 809 şi *Regulamentul serviciului de stat major*, elaborat cu un an mai târziu, au stabilit în detaliu atribuţiile noului organism şi componentele sale. Conform Regulamentului, Secţia a II-a avea următoarele atribuţii: reglementarea şi pregătirea diferitelor servicii auxiliare ale armatei şi corpurilor de armată în campanie, precum şi serviciilor de căi ferate, poştă, telegraf, informaţii; studiul forţelor militare ale diferitelor state străine şi observarea continuă a afacerilor lor militare; istoricul campaniilor şi marilor operaţiuni ale armatei; studiul şi experimentarea chestiunilor ştiinţifice care prezintă un oarecare interes pentru armată.

În 1886 Ministerul de Război a elaborat „*Instrucţiuni provizorii*” privind înfiinţarea pe lângă fiecare comandament a unor „servicii de exploatare, recunoaşteri şi informaţiuni secrete”. Capitolul I al Instrucţiunilor stabilea că „în război este de cea mai mare importanţă a se avea ştiinţă despre poziţiunile, mişcările şi intenţiile inamicului şi de a împiedica, ca el să descopere pe ale noastre”. Unui astfel de serviciu i se încredinţa misiunea „să spioneze orice mişcare şi să informeze pe comandant, să procure şi să dea informaţii asupra mişcărilor adversarului”.

Odată cu înfiinţarea Şcolii Superioare de Război, în 1889 s-a introdus şi un curs de specialitate, care la capitolul VI prezenta „Serviciul informaţiunilor”. Interesante sunt argumentaţiile acestui curs, care fixau

rolul informaţiilor în conducerea războiului. „Serviciul informaţiunilor – se menţiona în cursul sus-citat – are ca scop a procura comandantului superior ştirile relative la inamic şi teren, de care are trebuinţă pentru conducerea operaţiunilor […]. Rareori comandantul poate dobândi ştiri exacte şi complete asupra poziţiunii, forţelor şi proiectelor inamicului. În general, neputând afla nimic cert, el conta a descoperi o parte din adevăr, a ridica un colţ al vălului care ascunde situaţia. Luminat asupra unui punct precis, comandantul va putea adeseori deduce restul, ori cel puţin va putea obţine probabilităţi suficiente pentru a lua o hotărâre. Lipsit de ştiri, comandantul este paralizat. *Serviciul informaţiunilor are prin urmare un rol capital în conducerea războiului* [subl. n.]. Cei mai mari generali au afirmat importanţa acestui serviciu prin îngrijirea ce au adus organizării şi funcţionării lui. Importanţa însă a crescut proporţional cu mărimea efectivelor. Cu armatele mici de altă dată era cu neputinţă a modifica dispoziţiile sale potrivit cu circumstanţele noi. Astăzi, dacă nu primeşte ştiri în momentul oportun, comandantul poate fi redus la neputinţă, din cauza greutăţii de a mişca armate de un efectiv mare”. Cursul stăruia în continuare asupra unor aspecte precum: necesitatea, organizarea şi principalele mijloace de informaţii. Deosebit de semnificative pentru a se aprecia spiritul epocii erau mijloacele de informaţii principale recomandate cursanţilor şi anume: 1) hărţile şi documentele adunate din timp de pace; 2) documentele găsite sau luate de la inamic; 3) interogarea locuitorilor, prizonierilor şi dezertorilor; 4) spionajul (în sensul recurgerii de către M.St.M. la serviciul agenţilor rezidenţi în rândurile inamicului, în vremuri de pace ori de război; 5) informaţii procurate de cavalerie; 6) recunoaşterile prin ataşaţi militari; 7) recunoaşterile topografice etc.

Dacă din punct de vedere teoretic se poate susţine că exista o încadrare în spiritul epocii, practic însă

organizarea unui serviciu secret de informaţii cu caracter militar în România, care să corespundă nevoilor armatei, întâmpina şi în continuare mari greutăţi.

Înfiinţarea organelor de siguranţă

În primul deceniu al secolului XX se înregistrează primele eforturi de organizare a unor structuri informative şi contrainformative în domeniul politic intern. Clasa politică din România a realizat că în epoca modernă siguranţa generală a satului nu era numai o necesitate de racordare la moda europeană, ci avea să devină prin ea însăşi o problemă fundamentală, deci de grabnică şi serioasă luare în consideraţie şi soluţionare.

După cum mărturisea Eugen Cristescu, fost şef al Siguranţei (1927 – 1934) şi apoi al Serviciului Special de Informaţii (1940 – 1944): „până în anul 1905 statul român poseda pe teritoriul Vechiului Regat oficii de poliţie în oraşe, complet dependente de fluctuaţiile politice”. Exista şi practica, deloc productivă pentru astfel de instituţii, ca numirea funcţionarilor publici să se facă odată cu guvernele, fapt pentru care „nu se poate vorbi de o operă de continuitate în acest răstimp de vreme”. Memorialistul citat, observa astfel o problemă de maximă actualitate. Organele de poliţie sunt organe de stat îndrituite cu apărarea ordinii publice şi siguranţa cetăţenilor. Prin urmare, astfel de instituţii nu trebuie să se amestece în jocurile politice. Practica numirii şefilor din structurile poliţieneşti în funcţie de venirea la putere a unui partid sau altul, nu făcea altceva decât să creeze impresia în rândul poliţiştilor că activitatea lor va fi apreciată doar în funcţie de orientările partidului de guvernământ. Indirect, Eugen Cristescu pledează pentru o poliţie profesionistă, cu funcţionari care să beneficieze de şansa continuităţii în funcţie, fără nicio implicare în jocurile politice de culise. Poliţia trebuie să apere deci ordinea socială şi nu interesele de partid.

Prin legea din 17 martie 1905 s-a creat un *Serviciu al Poliţiei Generale a Statului* în Direcţia Administraţiei Generale din Ministerul de Interne, care avea în obiectiv supravegherea curentelor subversive şi examinarea stării de spirit a populaţiei. Acest serviciu centraliza rapoartele informative ale poliţiştilor din ţară şi le prezenta ministrului de Interne spre rezolvare. Poliţiile de la oraşe erau subordonate prefecţilor de judeţ. La Prefectura Poliţiei Capitalei exista un *Birou de informaţii* care se ocupa de problemele specifice poliţiei judiciare.

În afara acestora mai existau şi poliţiile de frontieră care culegeau date şi informaţii, prin folosirea surselor ocazionale, despre călătorii străini veniţi în România. Nu exista încă o agentură secretă, bine conspirată.

Aşa se poate explica faptul că răscoalele ţărăneşti din 1907 au surprins factorii de conducere ai statului român. Neputându-se stabili geneza acestor evenimente s-a simţit nevoia creării unor structuri specializate care să dispună de „antene răspândite pe tot teritoriul ţării şi care să îndeplinească atât misiunea contrainformativă cât şi pe cea informativă, peste frontiere”. Acestea au fost în esenţă cauzele care au condus la înfiinţarea, în anul 1908, a *Direcţiei Siguranţei Generale a Statului* din Ministerul de Interne. Noua instituţie avea ca principale atribuţii „să conducă activitatea poliţienească, administrativă şi judiciară pe întreg teritoriul ţării”.

Un atentat „misterios”.

La aproape un an după crearea lor, organele de siguranţă au fost implicate, din nefericire, într-un periculos joc politic. Este vorba de atentatul asupra primului ministru liberal, Ionel Brătianu. Câteva spicuiri din presa vremii şi rezultatele unor cercetări oferite de istoriografie sunt relevante în acest sens.

În ziua de 8 decembrie 1909, la orele 18, Ionel Brătianuu, însoţit de doi senatori, a părăsit sala de

şedinţe a Senatului şi s-a îndreptat, pe jos, spre locuinţa sa de lângă Şcoala de Război. După ce s-a despărţit de cei doi senatori, în dreptul străzii Gloriei, i-a ieşit în cale un individ care a tras asupra lui trei focuri de revolver. Rănit, Brătianu a ajuns la domiciliul său. Deşi a încercat să fugă, atentatorul a fost ajuns şi arestat de agenţi de poliţie, lângă Palatul Regal de la Cotroceni.

În buletinul medical dat publicităţii, la scurt timp, se menţiona că primul ministru fusese atins de două gloanţe, care provocaseră plăgi în regiunea omoplatului stâng şi în partea posterioară a toracelui drept. Ambele răni au fost lipsite de orice gravitate, aspect confirmat şi de repeziciunea cu care Ionel Brătian s-a vindecat. La numai două săptămâni de la atentat, el a participat la dezbaterile din Cameră.

La anchetă s-a stabilit că atentatorul, Gheorghe Jelea Stoenescu, era de profesie lăcătuş, meserie pe care la acea dată nu o mai practica, întrucât fusese concediat de la Atelierele C.F.R. conducerea Consiliului General a Sindicatelor din România a confirmat că atentatorul fusese cu câţiva ani în urmă membru al Sindicatelor Ceferiştilor. Cu toate acestea, fosta apartenenţă a lui Jelea Stoenescu la mişcarea sindicală a servit drept pretext guvernului liberal, prezidat de Ionel Brătianu, pentru a porni o campanie împotriva socialiştilorsindicalişti, pe care i-a acuzat ca fiind autori morali şi chiar complici ai atentatorului. În replică, N.D. Cocea, militant al mişcării socialiste, a declarat într-un interviu: „Am ajuns să trăim într-o atmosferă nenorocită de spionare şi de denunţare sistematică… Se întâmplă un conflict între poliţie şi muncitori! Totdeauna sindicaliştii ies vinovaţi”.

Esenţial e faptul că la 10 zile după atentat, Parlamentul a votat în procedură de urgenţă *Legea contra sindicatelor, asociaţiilor profesionale, a funcţionarilor statului, judeţelor, comunelor şi stabilimentelor publice*, numită şi „Legea Orleanu”, care

îngrădea mult drepturile şi libertăţile mişcării sindicale.

Atentatorul, Gheorghe Jelea Stoenescu a fost condamnat de Curtea cu Juraţi la 20 de ani muncă silnică. La 14 iunie 1910, Secţia a II-a a Curţii de Casaţie a respins recursul, sentinţa rămânând definitivă.

Încă mult timp după pronunţarea sentinţei, atentatul a frământat cercurile largi ale opiniei publice. Oamenii se întrebau cu îndreptăţire dacă atentatorul acţionase de unul singur sau fusese numai o simplă unealtă politică, avându-se în vedere rapiditatea cu care guvernul acţionase prin elaborarea unei legi care îngrădea drepturile şi libertăţile mişcării sindicale.

Cel care a provocat dezbaterea publică a fost Constantin Mille, principalul avocat al apărării în procesul intentat lui Gheorghe Jelea Stoenescu. La 24 iunie 1910, Mille semna un articol publicat în presă, unde menţiona că atentatul asupra lui Ionel Brătianu „a fost pus la cale de către Poliţia de siguranţă şi de către anarhiştii din solda ei”.

În opinia publică persista nedumerirea că, fără o cercetare juridică, guvernul a considerat atentatul ca o acţiune subversivă a mişcării sindicale. Adevărul nu a putut fi ascuns multă vreme. Adolf Reichman-Bruner, agent al Siguranţei, a recunoscut mai târziu că fusese unul dintre principalii organizatori ai atentatului. De altfel, numele acestuia şi al altor agenţi ai Siguranţei fuseseră pronunţate de mai multe ori în cadrul procesului, dar aşa cum menţiona ziarul „Ordinea”, din 14 mai 1910, de fiecare dată procurorul general D.A. Oprescu „a cerut tăcerea”, ceea ce presupunea că „avea de ascuns anumite fapte”.

După atenta T, agentul de siguranţă Reichman a dispărut din ţară în împrejurări misterioase. La proces, sora lui, citată în calitate de martoră, a declarat că fratele ei fusese silit să plece din ţară, dar că nu ştie cine l-ar fi constrâns la aceasta. Câteva luni mai târziu, Reichman, aflat la Paris, a mărturisit unor prieteni că el

organizase atentatul, oferind şi alte detalii interesante, care spulberau misterul.

Câţiva agenţi de siguranţă, printre care şi Reichman, îl urmăriseră pe Ionel Brătianu, într-un automobil, pentru a-l ajuta la nevoie pe atentator. În planurile conspiratorilor Siguranţei, Gheorghe Jelea Stoenescu jucase un rol important. Conform instrucţiunilor primite, el trebuia să tragă câteva focuri de armă pe lângă corpul primului ministru şi apoi să dispară. Numai că Jelea suferea însă de o boală nervoasă, amănunt scăpat, se pare, din atenţia celor care au planificat atentatul. Întâlnindu-se faţă în faţă cu primul ministru, Jelea s-a emoţionat, fapt pentru care nu a mai respectat indicaţiile primite, şi astfel, în loc să tragă pe lângă „ţintă”, a tras direct, rănindu-l uşor pe Ionel Brătianu. După aceea, în loc să se îndrepte spre maşina care-l aştepta, Jelea Stoenescu a fugit în altă direcţie, fiind probabil speriat că planul simulării unei tentative de atentat se transformase într-un atentat adevărat. Agenţii Siguranţei l-au arestat imediat. De altfel, şi organizatorii atentatului au avut stabilită arestarea, tocmai pentru a putea prezenta atentatul ca fiind „opera mişcării sindicale”. Spre acest considerent se orientaseră spre Jelea Stoenescu, fost membru al Sindicatului ceferiştilor.

În timpul cercetărilor şi la proces, Jelea Stoenescu a adoptat „tactica tăcerii totale” – aşa cum fusese instruit –, sperând că organizatorii îl vor ajuta să scape de pedeapsă în faţa justiţiei.

Abia în 1912, într-o declaraţie făcută la Ocnele Sibiului, une îşi ispăşea condamnarea, Jelea Stoenescu ar fi mărturisit: „Da, eu sunt nenorocitul care, din păcate, am făcut această greşeală îndemnat de alţii”.

Iniţiative deşarte în proiectarea unor structuri informative eficiente

Încă din timpul celui de-al doilea război balcanic, din 1913, se făcuseră simţite multe lipsuri, în special în domeniul efectivelor potenţial combatante, precum şi al pregătirii şi dotării cu tehnică militară. I.G. Duca menţiona în lucrarea sa memorialistică faptul că „lipsurile se dovediseră a fi fost atât de serioase încât dacă am fi fost siliţi să dăm în Bulgaria adevărate lupte, şi dacă acest război nu s-ar fi redus la o plimbare triumfală, am fi avut surprize dureroase”.

Situaţia nu era mai bună nici în domeniul serviciilor secrete de informaţii. După cum rezultă din studiile şi rapoartele întocmite de ofiţeri ai Marelui Stat Major al Armatei Române, încă de dinainte de declanşarea războiului, lipsurile şi efectele lor erau conştientizate. Astfel, într-un referat din 23 august 1911 se sublinia: „Serviciul de informaţii de la Statul Major General al Armatei nu a avut şi nu are nici astăzi o organizare care să corespundă în adevăr misiunii sale, nu poate obţine informaţii cu caracter mai confidenţial asupra organizării militare a vecinilor, nici mai ales să recunoască şi să ţină în supraveghere persoanele ce se ocupă în ţara noastră cu spionajul, aşa ca să putem lua la nevoie, măsurile impuse de împrejurări. Din această cauză suntem inferiori vecinilor noştri, căci pe când aceştia cheltuiesc sume foarte mari şi au servicii de informaţii complet organizate prin care ne pot cunoaşte cu de-amănuntul, noi nu putem face aproape nimic. Cauza principală a fost şi este încă lipsa de mijloace băneşti care să permită organizarea serviciului cum trebuie”. Un alt document, din 5 octombrie 1911, sublinia că „la noi neexistând o lege a contraspionajului în timp de pace, mulţi pentru bani pot oferi serviciile lor, fără să se expună la un pericol prea mare”.

Cererile ofiţerilor stat-majorişti nu au rămas fără ecou. Clasa politică s-a dovedit receptivă până la un punct şi a căutat să remedieze aceste lipsuri, dar tot prin improvizaţii. Bunăoară în iarna anului 1912 – 1913,

Parlamentul României – după cum mărturisea Titu Maiorescu – votase suma de 270 milioane lei pentru pregătirea grabnică a armatei dar, probabil că intervalul fiind foarte scurt, investiţiile destinate Ministerului Apărării Naţionale nu şi-au putut dovedi imediat eficienţa. Deci, situaţia era cunoscută de către clasa politică, iar măsurile luate nu puteau depăşi circumstanţele şi caracterul de improvizaţie. În aceeaşi perioadă s-au alocat din fondul Ministerului Apărării Naţionale sume importante pentru organizarea unui serviciu de informaţii, numai că din rapoartele aceloraşi ofiţeri stat-majorişti, rezultă că au fost „cheltuite pentru alte nevoi”. Fără să riscăm o explicaţie tranşantă ne vine greu să nu facem o asociere între această deturnare a sumelor alocate serviciului de informaţii al armatei şi sinuciderea generalului A. Zotu, şeful Marelui Stat Major din acel timp, şi a maiorului Ionescu atunci când au aflat că primul ministru Ionel Brătianu intrase în posesia listei cu persoanele care „lucraseră” în folosul germanilor.

„Până la războiul balcanic din 1913 armata noastră n-a dispus de un serviciu de informaţii propriu-zis”, spunea Mihail Moruzov într-un raport întocmit după război. Abia în acel an, când armata română a intrat în Bulgaria s-a izbit de lipsa unui asemenea serviciu şi atunci s-au luat primele măsuri pentru organizarea acestuia. Mihail Moruzov mai menţiona că după războaiele balcanice s-a pus problema creării unui organism bine structurat, el fiind însărcinat cu această problemă. „Dar abia a luat serviciul fiinţă, abia s-au început primele recrutări şi formări de elemente, că Secţia a II-a din Marele Stat Major şi-a schimbat opinia, preluând asupră-şi şi latura tehnică a Serviciului Secret”.

Implicarea serviciilor secrete în atentatul de la Sarajevo şi impactul asupra României

Pretextul izbucnirii primului război mondial l-a

constituit, după cum se ştie, atentatul de la Sarajevo, din 28 iunie 1914, când arhiducele Franz Ferdinand de Habsburg – moştenitorul tronului Austro-Ungariei – şi soţia sa Sofia au fost victimele unui asasinat. Scopul prezenţei lor în Bosnia era de a asista la manevrele de vară ale armatei austro-ungare. Interesant este însă substratul acestui asasinat precum şi acţiunile oculte ale celor care au dirijat din umbră.

Pe arhiducele Franz Ferdinand nu-l agreau cercurile conducătoare din Austro-Ungaria. Clasa politică ungară îl duşmănea din cauza planurilor federaliste prin care urmărea să atragă România de bunăvoie în Imperiul Habsburgic cu motivaţia că era „singura cale de a ajunge la unitate naţională”. Dar pe moştenitorul tronului Austro-Ungariei nu-l agreau nici membrii casei de Habsburg din cauza căsătoriei sale morganatice. Francmasoneria[3] din Austro-Ungaria şi din sfera imperiului îl socotea un bigot catolic. Slavii de sud, îndeosebi sârbii, îl duşmăneau şi ei, considerându-l potrivnic unirii lor într-un stat independent; principele principele moştenitor urmărind să creeze un stat iugoslav sub hegemonia Casei de Habsburg.

În acest context de concentrare a unor interese şi forţe ostile s-a produs atentatul executat de studenţii bosniaci Gavrilo Princip din Grabov şi Nedjelko Cabrinovici din Trebinje. Cei doi atentatori făceau parte din organizaţia teroristă secretă „Mâna Neagră”, mai cunoscută şi sub denumirea de „Unire sau Moarte”.

Serviciile secrete de contraspionaj austriece au

---

3 Dicţionarele şi lucrările erudite definesc Francmasoneria ca „organzaţie a oamenilor morali, drepţi şi toleranţi”. Astfel de oameni (masoni) ar fi jucat un rol important în evoluţia istorică, nu neapărat ca iniţiaţi, ci mai alea prin prisma conduitei lor umane obişnuite. Prima organizaţie francmasonică înfiinţată imediat după proclamarea Imperiului Austro-Ungar a fost loja „Humanitas”, fondată în 1869 la Viena. Din informaţiile susţinute documentar, se pare că Frantz Ferdinand fusese condamnat la moarte, încă din 1912, de către un tribunal secret al Francmasoneriei din Imperiu.

reuşit să descopere destul de repede că asasinarea arhiducelui fusese pusă la cale de cercurile oculte de la Belgrad, de o asociaţie iredentistă pansârbească. Din această cauză „Viena cerea deci satisfacţie, iar ameninţările ei luau formă netăgăduit de gravă. Berlinul susţinea atitudinea Ballplatz-ului, iar la Petersburg se ridicau glasuri în favoarea Serbiei. Vădit, situaţia internaţională se încurca” – spunea I.G. Duca. Ulterior, după izbucnirea războiului s-a aflat de implicarea serviciilor secrete în acest atentat. Din documentele vremii, şi avem în vedere scrisoarea confidenţială trimisă de primul ministru sârb, Pašici, şefului Marelui Stat Major – Voievodul Putnik –, atentatul din 28 iunie 1914 ar fi fost inspirat de colonelul Dragutin Dimitrievici, şeful biroului de informaţii din Marele Stat Major al armatei sârbe. Acesta ar fi fost chiar organizatorul grupării teroriste „Mâna Neagră”, purta numele conspirativ „Apis” şi întreţinea strânse relaţii cu studenţii revoluţionari bosniaci. După cum avea să declare la procesul care i s-a intentat trei ani mai târziu, în 1917, colonelul Dimitrievici a presupus de la bun început că moartea violentă a lui Franz Ferdinand va avea urmări politice foarte grave, dar nici prin cap nu i-a trecut posibilitatea declanşării unui război mondial. Din alte documente rezultă că şeful Serviciului de informaţii al Serbiei a avut înainte de atentat o întrevedere secretă cu Viktor Alexeevici Artamanov, ataşatul militar al Rusiei la Belgrad, care i-ar fi dat acordul tacit asupra atentatului. Artamanov, promovând politica guvernului său, a avut în vedere că Rusia era în acel moment interesată în crearea unei Iugoslavii Mari, independentă, ceea ce ar fi putut să diminueze hegemonia Austro-Ungariei în Peninsula Balcanică. Prin urmare, dispariţia arhiducelui Franz Ferdinand însemna pentru Rusia eliminarea „arhitectului” politicii federaliste a Balcanilor sub hegemonia austro-ungară.

Autorităţile de la Bucureşti au recepţionat diferit

semnificaţia atentatului de la Sarajevo. Chiar şi la vârful Partidului Liberal, aflat la guvernare, opiniile erau împărţite. Ionel Brătianu, care îl întâlnise pe arhiduce în iulie 1909 la Sinaia, se pare că fusese sedus de declaraţiile pe care le auzise în privinţa românilor din Transilvania. Franz Ferdinand îi promisese cu acea ocazie că după ce se va urca pe tron va reduce mult influenţa ungurilor. Drama de la Sarajevo i-a năruit primului ministru român toate speranţele şi proiectele. În schimb I.G. Duca, devenit la 4 ianuarie 1914 ministru la Instrucţia Publică şi Culte în guvernul liberal, era de părere că „de la viaţa arhiducelui românii n-ar fi câştigat nimic, prin moartea lui se putea câştiga totul”. În acest context, I.G. Duca, unul din marii bărbaţi de stat ai României interbelice, şi-a exprimat opinia conform căreia „unitatea naţională a românilor a pornit de la gloanţele ucigaşului din Sarajevo”.

Probabil că nu întâmplător, I.G. Duca mai nota în Memoriile sale că „trei state sunt vinovate în aceeaşi măsură de izbucnirea războiului mondial: Germania, Austria şi Rusia”. Într-adevăr, statele europene, în special Germania şi Franţa, s-au înarmat în deceniul premergător primului război mondial, folosind toate tehnicile militare pe care le oferea ştiinţa modernă. Mai ales Germania, gândindu-se la repeziciunea mişcărilor pentru a-l surprinde pe inamic, era dispusă să utilizeze ultimele invenţii tehnice. Toţi oamenii de ştiinţă, ca şi întreaga populaţie, erau subordonaţi obiectivelor urmărite de statele-majore: ruperea frontului, uzura inamicului, diversiunea, sabotajul, şantajul diplomatic, spionajul – deci principiile lui Machiavelli –, pentru scoaterea inamicului din luptă.

Germania îşi încheiase pregătirile militare cu mult înainte de atentatul de la Sarajevo. Armata imperială nu aştepta în vara anului 1914 decât ordinul de atac. Germania era superioară în ceea ce priveşte pregătirea militară, atât faţă de Rusia cât şi faţă de Franţa şi Anglia.

Generalul Ludwig von Moltke, şeful Marelui Stat Major al armatei germane, chiar declarase în faţa Kaiserului, Wilhelm al II-lea, că „planul de mobilizare era terminat încă din 31 martie 1914”. Acelaşi general german i-a spus, în luna mai 1914, omologului său austriac, aflat în vizită la Berlin – Conrad von Hertzerdorf – că „orice amânare va avea ca efect diminuarea şanselor noastre de succes. La 1 iunie, von Moltke a mai făcut o declaraţie în faţa baronului H. von Eckhamstein: „Suntem gata şi cu cât mai curând, cu atât mai bine pentru noi”. Pe toată durata primăverii anului 1914 Germania şi-a încurajat aliata sa Austro-Ungaria să procedeze identic, adică să se grăbească să-şi finalizeze pregătirile militare. Colonelul Walter Nicolai, ofiţer de stat-major care a condus Biroul de informaţii al armatei imperiale, a dezvăluit în lucrarea sa memorialistică un aspect interesant: „Războiul era considerat ca o chestiune pur militară şi de aceea el a fost pregătit şi discutat la direcţiunea serviciului secret militar”.

Serbia, stat independent, era în acel moment secătuită economic şi militar datorită participării la războaiele balcanice (1912 – 1913). Pentru a profita de această situaţie, Austro-Ungaria a adresat un ultimatum Serbiei, în condiţii imposibil de acceptat. Serbia a acceptat 9 din cele 10 condiţii, mai puţin cea referitoare la suportarea cheltuielilor unei ocupaţii militare Austro-ungare, ceea ce ar fi dus la ştirbirea suveranităţii statale, dar guvernul imperial de la Viena nu s-a declarat mulţumit, astfel că la 28 iulie 1914 i-a declarat război Serbiei. Dându-şi seama de inevitabilitatea războiului, Rusia a decretat mobilizarea generală. De aceea, Germania a declarat război Rusiei şi Franţei. La 5 august, Anglia a declarat război Germaniei. Astfel, Marile Puteri europene, aflate într-o acerbă concurenţă pentru pieţele de desfacere şi reîmpărţirea sferelor de influenţă, coalizate în blocuri militare – Antanta şi Puterile Centrale –, au declanşat primul război mondial.

După cum se poate constata, prima mare conflagraţie mondială a avut la origine cauze obiective (lupta pentru reîmpărţirea sferelor de influenţă între Marile Puteri, aspect demonstrat de întreaga evoluţie a relaţiilor internaţionale la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului următor), dar şi de cauze subiective (asasinatul de la Sarajevo) în care au fost implicate serviciile de informaţii, organizaţiile oculte şi diplomaţia secretă. Acesta din urmă este un adevăr incontestabil explicat tranşant de I.G. Duca în felul următor: „Putem crede oare că sârbii, a doua zi după încheierea războiului balcanic, ar fi cutezat să provoace Austria dacă n-ar fi fost îndemnaţi şi dacă nu s-ar fi ştiut susţinuţi? Să punem în legătură atitudinea semeaţă a sârbilor cu declaraţiile ţarului Nicolae al II-lea şi ale lui Sazonov la Constanţa şi vom vedea ce limpede va apărea toată urzeala conspiraţiei. Trebuie recunoscut că la Petersburg, sau mai bine zis la Ambasada rusească din Paris, s-a lucrat mai bine, s-a mascat jocul mai cu dibăcie decât la Viena şi la Berlin…”[4]

Prin urmare, din raţiuni de stat şi ordine superioare, serviciile secrete ale Marilor Puteri interesate n-au făcut

---

4 În vara anului 1914, ţarul Rusiei, Nicolae al II-lea, însoţit de o numeroasă suită, printre care şi ministrul său de externe Sazonov, a făcut o vizită regelui Carol I al României, la Constanţa. Cu acea ocazie, Sazonov i-a declarat lui Brătianu că dacă Austria se va atinge de Serbia, Rusia va lua apărarea sârbilor, oricare ar fi consecinţele. Prestigiul Rusiei nu putea îngădui ca monarhia Habsburgilor să se atingă de slavii din Orient. Brătianu a declarat mai târziu că a comunicat imediat această importantă informaţie cancelariilor din Berlin şi Viena. El a considerat gestul său ca o „datorie faţă de aliaţi”, dar şi ca o „acţiune în sprijinul păcii”. Deci Germania şi Austro-Ungaria fuseseră prevenite de pericolul la care se expuneau în eventualitatea menţinerii politicii antisârbeşti. Dar se pare că hotărârile marilor cancelarii erau deja luate şi irevocabile. Prin urmare, declaraţia celor mai autorizate persoane de la Petersburg nu poate fi interpretată decât ca un semnal trimis prin români că Rusia considera jocurile deja făcute. Se aştepta doar semnalul trimis de începere a masacrului ce urma să hotărască care pe care.

altceva decât să producă scânteia ce a aprins focul războiului, urgie pregătită cu mult timp în urmă.

Fără a intra în amănunte, să amintim că prima mare conflagraţie mondială a fost, în faza sa iniţială, un război caracterizat de cinci conflicte geopolitice: între Anglia şi Germania pentru supremaţia maritimă, între Franţa şi Germania pentru hegemonie în Europa Central-Occidentală, între Italia şi Austria pentru Adriatica şi Balcanii de Nord, între Austria şi Rusia pentru Peninsul Balcanică, între Rusia şi Turcia pentru strâmtorile de acces în Marea Mediterană.

Se deschidea astfel în istoria contemporană nu numai un şir de războaie – ceea ce i-a făcut pe unii istorici să denumească secolul XX ca un secol al violenţelor, al războaielor şi al masacrelor –, ci şi o adevărată „epocă de aur" a spionajului şi contraspionajului ce avea să demonstreze că superioritatea militară pe câmpul de luptă nu era suficientă pentru obţinerea deciziei finale. Mai era nevoie şi de o superioritate pe frontul secret, în acţiunile de spionaj, contraspionaj, diversiune, influenţă, propagandă, contrapropagandă etc., adică în acele domenii în care sunt antrenate de regulă serviciile şi organizaţiile secrete de informaţii.

Tratatele secrete şi interesele României

Din antichitate şi până în zorii evului modern, istoria serviciilor secrete de informaţii se confundă, dacă nu cumva este identică, cu diplomaţia secretă. Iată de ce o scurtă referire la tratatele secrete ce au implicat interesele României nu este deloc întâmplătoare. Explicitate în contextul istoric în care s-au produs, ele pot facilita înţelegerea mai în detaliu a unor interese şi raţiuni de stat, precum şi receptivitatea factorilor decizionali, deopotrivă cu simţămintele şi aspiraţiile naţionale faţă de marile evenimente din viaţa politico-

diplomatică şi militară a continentului european. Totodată, se pot înţelege, pe o bază mai solid ancorată istoric, obiectivele fixate pentru serviciile secrete de informaţii româneşti în momentul instituţionalizării lor şi diferenţierii de diplomaţia secretă. Pentru România un astfel de moment l-a constituit începutul primului război mondial. Ca la orice început s-au înregistrat greutăţi, unele obiective iar altele strict subiective. Dar toate la un loc au făcut ca diplomaţia secretă să rămână încă preponderentă, mai activă chiar, şi eficientă în comparaţie cu primele structuri informative instituţionalizate şi care în România abia se cristalizau. Ulterior, diferenţa s-a estompat simţitor, ajungând în cele din urmă acolo unde se aflau şi alte servicii cu mai vechi state de funcţionare, adică cu un pas înaintea diplomaţiei.

Prin aşezarea ei geografică la confluenţa de interese a marilor puteri europene, România ocupa o poziţie geopolitică şi geostrategică deloc de invidiat, fapt pentru care nu putea rămâne în afara unui război continental. Bogăţia în grâne şi petrol făcea ca într-o conflagraţie regională sau mondială, teritoriul României să constituie un punct de atracţie pentru beligeranţi. Dacă la toate acestea adăugăm şi faptul că după al doilea război balcanic din 1913, prestigiul României „era la apogeu”, ne explicăm motivul pentru care „cele mai mari puteri căutau prietenia micului Regat dunărean”.

Din octombrie 1883, România făcea parte din alianţa Puterilor Centrale, alături de Germania, Italia şi Austro-Ungaria. Conform tratatului de alianţă, părţile contractante se obligaseră să-şi acorde sprijin reciproc numai în cazul unui atac neprovocat din partea unei terţe puteri din regiunile limitrofe. Tratatul nu permitea României o politică externă în direcţia desăvârşirii unităţii naţional-statale, a eliberării teritoriilor locuite preponderent de românii din Transilvania şi Bucovina. Pentru a nu irita opinia publică românească, clauzele

tratatului au fost menţinute strict secret. Au fost cunoscute doar de regele Carol I şi de câţiva politicieni care onoraseră funcţia de Preşedinte al Consiliului de Miniştri, sau ministeriatul Afacerilor Externe, atunci când se pusese problema reînnoirii alianţei cu Puterile Centrale. Mai trebuie spus că la acea vreme, Tratatul cu Puterile Centrale fusese necesar României din cauza insecurităţii pe care o cauza statului român politica expansionistă a ţarismului în Balcani.

În noiembrie 1913, în vreme ce Titu Maiorescu prezida un guvern conservator, se reînnoise tratatul cu Tripla Alianţă (Puterile Centrale). Reînnoirea se făcuse fără nicio condiţie, iar de românii din Ardeal nici nu fusese vorba. Îndemnat de Take Ionescu, acelaşi Titu Maiorescu încheiase o alianţă defensivă cu Serbia şi o alta ofensivă cu Grecia, ambele privitoare la problemele balcanice, fapt ce l-a determinat pe Ionel Brătianu, devenit prim-ministru, la 4 ianuarie 1914, să declare atât în faţa regelui Carol I cât şi a contelui Waldburg – însărcinatul cu afaceri la Bucureşti –, că el şi partidul său „nu ar putea să execute Tratatul cu Tripla Alianţă în caz de război”.

Izbucnirea războiului în vara anului 1914 a găsit România nepregătită din punct de vedere militar şi diplomatic, fapt pentru care consiliul de coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, a hotărât rămânerea ţării în neutralitate, motivul invocat – atât atitudinea Italiei ce-şi declarase şi ea neutralitatea şi că Austro-Ungaria, aliata României, nu era în postura de atacat, ci de atacator al Serbiei – a justificat pe deplin decizia guvernului de la Bucureşti, decizie anticipată şi anunţată regelui de Ionel Brătianu încă de la începutul anului.

Hotărârea de neutralitate a fost caracterizată „ca o politică a instinctului naţional”, adică o atitudine activă, cu arma la picior şi fără să excludă posibilitatea cooperării cu puterile beligerante care ar fi recunoscut drepturile României asupra teritoriilor din monarhia

austro-ungară locuite preponderent de populaţia românească. „România va aştepta cu arma la picior spre a intra în război acolo şi atunci când va socoti necesar şi potrivit cu interesele sale” – se exprima I.G. Duca cu multă diplomaţie. Sub impactul a numeroşi factori interni şi externi, neutralitatea României s-a prelungit vreme de doi ani. Ea nu a însemnat decât un răgaz necesar pregătirii ţării, armatei şi populaţiei, o etapă de considerabile eforturi diplomatice secrete pentru obţinerea recunoaşterii oficiale a drepturilor României.

La 10 octombrie 1914, regele Carol I a încetat din viaţă, iar în februarie 1916 a murit şi soţia sa, regina Elizabeta (Carmen Silva, după pseudonimul său literar). A urmat la tron Ferdinand I, care încă de la început s-a situat pe o poziţie net antantofilă, fiind influenţat în acest sens de soţia sa, regina Maria, descendentă din dinastia de Windsor, nepoata reginei Victoria a Marii Britanii şi vară primară cu ţarul Rusiei, Nicolae al II-lea[5].

Cele două coaliţii militare se întreceau în strădueinţele lor de a atrage România spre cooperare, fiecare de partea sa, lucru pe deplin explicabil deoarece, potrivit opiniei împăratului Wilhelm al II-lea, „cheia reuşitei războiului împotriva Rusiei este în mâna României”. S-a produs o emulaţie între Austro-Ungaria şi Rusia pentru atragerea României în una din cele două coaliţii. Austro-Ungaria promitea României autonomia Transilvaniei. Viena şi mai ales Berlinul, cu toată opoziţia Budapestei, au avansat guvernului de la Bucureşti propuneri de recunoaştere a drepturilor asupra Bucovinei, îmbunătăţirea situaţiei românilor transilvăneni şi revenirea Basarabiei la statul român. Rusia la rândul ei promitea că „noi nu le dăm numai autonomie, dar le propunem chiar şi anexarea Transilvaniei”.

La 23 septembrie 1914 s-a încheiat convenţia

5 Regina Maria a României a fost fiica ducelui Alfred de Edinburg al Angliei şi a marii ducese Maria a Rusiei.

secretă cu Italia, semnată de primul ministru Ionel Brătianu şi baronul Fasciotti, reprezentantul diplomatic al Italiei la Bucureşti, prin care cele două ţări se obligau la o atitudine comună, prin consultări reciproce cu privire la măsurile impuse de situaţii şi să nu părăsească neutralitatea fără să se înştiinţeze una pe alta cu opt zile înainte.

Emulaţia dintre cele două coaliţii pentru a sili România să intre în război l-a determinat pe Ionel Brătianu să încheie, la 1 octombrie 1914, a doua convenţie militară secretă de data aceasta cu Rusia. Prin convenţie, Rusia se obliga să se împotrivească oricărei atingeri a status-quo-ului teritorial al României, îi recunoştea acesteia dreptul de a-şi uni teritoriile locuite de românii din Austro-Ungaria, situaţia Bucovinei urmând să fie rezolvată pe baza principiului naţionalităţilor locuitoare în această provincie.

Situaţia României s-a agravat odată cu intrarea în război a Imperiului otoman (octombrie 1914) şi a Bulgariei (octombrie 1915) de partea Puterilor Centrale. În perioada august 1915-august 1916, diplomaţia românească s-a dovedit activă, purtând tratative secrete cu Antanta la Bucureşti, Paris, Londra şi Petersburg, dar întreţinând în acelaşi timp, tot în secret, legături şi cu Puterile Centrale, ele fiind influenţate de desfăşurarea operaţiilor militare. Oricum, diplomaţia românească, condusă cu abilitate de energicul Ionel Brătianu – primul ministru ce deţinea în acelaşi timp şi portofoliul Ministerului Afacerilor Externe – şi-a menţinut neclintită poziţia în ciuda promisiunilor sau presiunilor din partea ambelor tabere, în sensul că „România nu va intra în război dacă realizarea idealului naţional nu îi este garantată”.

La iniţiativa Italiei, în ziua de 6 februarie 1915, a fost semnat un pact de asistenţă mutuală, valabil pentru 4 luni, care stipula că cele două state (România şi Italia) să acţioneze solidar pentru apărarea lor comună în cazul

unei agresiuni neprovocate din partea Austro-Ungariei. Italia nu a respectat aceste înţelegeri şi după ce a semnat la Londra Tratatul secret de alianţă cu Antanta (26 aprilie 1915) a intrat în război o lună mai târziu. Gestul diplomaţiei italiene l-a nemulţumit pe Ionel Brătianu, care atunci când i s-au făcut noi propuneri de cooperare militară a refuzat.

În perioada 4 iunie-13 august 1916 s-a desfăşurat cu succes aşa-numita „ofensivă Bruşilov". Puterile Antantei au intensificat în acest interval presiunile diplomatice pentru a obliga România să intre în război. La 3 iulie 1916, ataşatul militar rus la Bucureşti, colonelul A. Tatarinov, a înmânat lui Brătianu o notă în care se cerea intrarea României în război de partea Antantei. Erau enumerate condiţiile favorabile unei asemenea intervenţii, subliniindu-se, în partea finală, aproape pe un ton ultimativ: „Intrarea în linie a României în acest moment va avea o valoare proporţională în dezvoltarea generală a efortului puterilor aliate, ceea ce nu se va putea spune în cazul în care decizia ei va fi amânată pentru o dată nedeterminată. Circumstanţele impun României să se alăture acum ori niciodată".

În cele din urmă inevitabilul s-a produs. Primul ministru, Ionel Brătianu, a trebuit să facă pasul cel mare, împins de această dublă presiune, din interior şi din exterior. La 14 august 1916 s-a încheiat Tratatul secret de alianţă (sub forma unei convenţii politice şi militare) între România, Rusia, Franţa, Anglia şi Italia, prin care Antanta garanta integritatea României pe toată întinderea teritoriilor sale de atunci. România se obliga, în schimb, să declare război Austro-Ungariei şi să înceteze orice legături cu duşmanii Antantei. Această coaliţie politico-militară recunoştea României dreptul de unire a teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria. Aliaţii se obligau să nu încheie pace decât în unire şi în acelaşi timp, iar prin tratatul de pace, teritoriile respective să fie recunoscute României. De asemenea,

României i se garantau aceleaşi drepturi ca şi Puterilor Antantei la preliminariile şi tratativele de pace. Antanta se obliga să păstreze secretul Tratatului până la încheierea păcii generale.

Dar ceea ce n-au ştiut în acel moment nici diplomaţia românească şi nici serviciile de informaţii, care după cum vom vedea în continuare abia se înfiripau, a fost că la 11 august 1916, deci cu trei zile înainte de semnarea Tratatului cu Antanta, se încheiase un acord secret ruso-francez. Prin acest acord Franţa şi Rusia se angajau în secret ca, în spatele României, să se înţeleagă asupra deciziilor pe care le vor lua la conferinţa păcii (neadmiterea statului român la viitoarele negocieri de pace cu titlul egal al principalelor puteri ale Antantei, întinderea teritorială ce va fi atribuită României şi alte măsuri) care de fapt anulau esenţa angajamentelor şi a spiritului tratatului ce s-a semnat la 14 august 1916. De altfel, intenţiile ascunse ale Rusiei se conturează tot mai străveziu. Petersburgul nu aştepta decât intrarea armatei române în război. Mizând pe faptul că nu-şi încheiase pregătirile şi dotarea cu armament, Rusia se aştepta ca armata română să fie uşor înfrântă în Transilvania ceea ce ar fi creat o excelentă ocazie pentru trupele ţariste să înainteze până la linia Carpaţilor Orientali. Se putea controla întregul teritoriu al Moldovei şi se obţinea o linie tare de apărare pe Frontul de Răsărit.

Prin urmare, diplomaţia secretă a făcut ca România să încheie tratate care în esenţă se anulau reciproc, iar condiţiile angajării în operaţiile militare, suveranitatea şi integritatea naţional-statală să fie puse într-un grav pericol. Şi toate acestea pentru că a lipsit acea instituţie cu rol de prevenire, adică serviciul secret, care să fie cu un pas înaintea diplomaţiei. Iată deci la ce mare pericol, pentru integritatea şi suveranitatea României, s-au expus factorii de decizie politică şi militară în lipsa unor informaţii cu valoare strategică. Este de fapt marea deficienţă cu care s-au confruntat, într-un fel sau altul,

mai toate serviciile de informaţii militare înainte de începerea primului război mondial.

Patriotismul nu a exclus slăbiciunile şi vulnerabilităţile

Serviciile de informaţii româneşti, în special cele cu caracter militar au dovedit în perioada 1914 – 1916 mari carenţe în privinţa măsurilor de protecţie contrainformativă. Bogata literatură istoriografică dedicată participării armatei române la primul război mondial a acordat spaţii largi evidenţierii stării de spirit profund patriotice a majorităţii românilor. Numai că, după cum au evoluat evenimentele, istoria a demonstrat că patriotismul nu a fost suficient pentru a ne asigura decizia într-o campanie ce-şi propunea ca obiectiv strategic realizarea unităţii naţional-statale. Dimpotrivă, susţinem în baza atestărilor documentare că, în momentul acela, avântul patriotic a fost anulat în cea mai mare parte de vulnerabilităţile în plan contrainformativ, atât ale armatei, cât şi în general, ale societăţii româneşti. Afirmaţia face referire la scurgerea secretelor de stat şi militare sau de a căror divulgare s-au făcut vinovaţi chiar unii dintre cei care, prin însăşi natura profesiei, erau obligaţi să vegheze cu sfinţenie la apărarea şi protejarea lor. Corupţia, neglijenţele stupide, traficul de influenţă din „înalta societate”, uşurinţa condamnabilă cu care au fost tratate problemele importante pentru interesul naţional şi, nu în ultimul rând, „pălăvrăgeala” au produs adevărate ravagii în societatea românească.

Parlamentul României a elaborat, în ianuarie 1913, Legea spionajului în timp de pace, promulgată imediat de regele Carol I, care stabilea ca infracţiuni transmiterea sub orice formă a informaţiilor despre apărarea ţării. Ca sancţiuni se prevedeau închisoarea corecţională de la 1 la 5 ani sau amendă de la 500 la

5.000 lei. Probabil că asemenea sancţiuni aveau menirea de a descuraja doar pe cei nevoiaşi din nefericire mulţi la număr, dar prea puţin sau deloc în legătură cu datele secrete. În schimb, pentru ceilalţi, adică păturile sociale mai înstărite, din rândul cărora se alegeau demnitarii şi funcţionarii publici, infinit mai puţin numeroşi, dar care aveau acces la secrete, blândeţea sancţiunilor reprezenta o tentaţie.

Imediat după declanşarea primului război mondial, starea de spirit generalizată, aproape la scara întregii naţiuni române, se manifesta net în favoarea orientării spre Antantă şi intrarea României în război pentru eliberarea fraţilor din Transilvania. Convingător în acest sens este raportul străbătut de nelinişte al lui Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la Bucureşti, trimis ministrului de externe din Viena în care se afirma că îndemnul românilor „vrem să mergem în Transilvania" era la ordinea zilei. La Bucureşti avuseseră loc manifestaţii de stradă în care se strigase „Vrem Ardealul". Încă de la jumătatea lunii iulie 1914, regele României, examinând situaţia, ajunsese la concluzia, în baza datelor şi informaţiilor de care dispunea, că „starea opiniei publice şi a armatei este antiaustriacă".

La începutul operaţiilor militare, pe principalele teatre de război, starea de spirit a populaţiei româneşti, ostilă intereselor Puterilor Centrale, a fost descrisă de generalul von Falkenhayen, comandantul Armatei a 9-a germane, în felul următor: „Atitudinea României faţă de Puterile Centrale a fost nelămurită încă din prima zi a războiului mondial; ea a devenit chiar suspectă după moartea bătrânului rege Carol I. La orice eşec suferit de Austro-Ungaria, situaţia se înrăutăţea până la ostilitate, chiar nedeghizată, pentru a deveni apoi, din nou, aproape ostilă, de îndată ce se obţineau succese împotriva Rusiei". La rândul lui, generalul Max Ronge, şeful serviciului de spionaj şi contraspionaj austro-ungar, între anii 1914 – 1918, arăta că: „România, al doilea aliat

îndoielnic, începe deodată să-şi procure în taină hărţile Transilvaniei, în timp ce o audienţă a maiorului Randa (ataşatul militar austro-ungar la Bucureşti) la regele României arăta, cu totul pe neaşteptate, că această ţară manifestă o simpatie vădită faţă de Serbia".

Starea de spirit era întreţinută de oamenii politici cu vederi antantofile şi o serie de renumiţi cărturari care, cu ocazia unor întâlniri politice sau în presă nu scăpau prilejul de a rosti cuvinte şi slove patriotice, rămase memorabile. Un singur exemplu este edificator. La 15 martie 1915 avusese loc la Iaşi o impresionantă întrunire politică în care se afirmase „voinţa întregului neam românesc de a se uni cu orice preţ şi fără întârziere". Se luaseră la întrecere marii retori ai românilor din acel timp: Nicolae Filipescu, Octavian Goga şi Nicolae Iorga. La întrebarea ce este Regatul Român fără Ardeal, Nicolae Filipescu – mai inspirat ca niciodată – a răspuns: „O absurditate geografică, o fâşie de pământ frântă în semicerc". Într-o asemenea situaţie, România nu putea fi o ţară de viitor, iar pentru a-şi îndeplini rolul european îi trebuia bastionul dominant, „cetatea naturală a Ardealului", „acropola românismului", „inima românismului". În numele Ardealului, care îşi chema fraţii salvatori de la moarte, a luat cuvântul şi Octavian Goga, pronunţându-se tranşant: „Ori treceţi acum Munţii ca să-i scăpaţi, ori să se ridice munţii până la cer pentru a nu li se mai auzi durerile".

Va trebui să recunoaştem însă – din poziţia istoricului ce are privilegiul cunoaşterii epilogului – că naţionalismul exagerat şi exaltarea spiritelor patriotice au fost insuficiente pentru a face poporul român să intre cu reale şanse de izbândă în conflictul celor mari. În societatea românească predominau stările negative, unele dintre ele cu urmări dintre cele mai grave. Se manifesta de pildă, o neglijenţă condamnabilă în păstrarea secretelor, clevetirea şi tendinţele spre lăudăroşenie din partea unora cu funcţii în aparatul de

stat, alţii chiar din oştire, care din dorinţa de a-şi da importanţă cu ceea ce ştiau, favorizau scurgerea secretelor, iar corupţia, traficul de influenţă, fuga după câştiguri cât mai grase cu minimum de efort erau fenomene la ordinea zilei. Presiunea psihologică a evenimentelor, care se derulau rapid, a făcut ca societatea românească să-şi etaleze din plin vulnerabilităţile, aspect ce nu putea scăpa neobservat, dar şi exploatat în consecinţă de serviciile de spionaj străine.

Amănunte interesante în acest sens aflăm din relatările unui fost agent străin neutralizat de autorităţile româneşti abia în 1920. Spionul fusese căpitan maghiar, originar din Sibiu, şi activase în serviciul de informaţii austro-ungar pe toată perioada primului război mondial. Din relatările sale, cuprinse într-un voluminos dosar păstrat în arhivă, rezultă că în activitatea sa informativă s-a bazat foarte mult pe „uzanţa corupţiei şi neglijenţele condamnabile” întâlnite printre români. El a mărturisit cu lux de amănunte cum reuşise să pătrundă în ţară fără acte şi cum s-a deplasat nestingherit graţie „întrebuinţării banului”. Din experienţa acumulată, fostul spion trăgea concluzia că în România „se poate corupe cu uşurinţă oricine, începând de la grănicerul de santinelă şi terminând la cel mai înalt funcţionar al ţării”. De asemenea, mărturisea că pentru îndeplinirea misiunilor informative a fost ajutat „într-o largă măsură de elementul evreiesc, extrem de corupt şi laş care se găsea atunci foarte bine plasat mai ales în cercurile comerciale ale ţării”. Cu ajutorul „banului şi al evreului”, el reuşise să înjghebeze în Capitală un aşa-zis cerc de încredere bucureştean, care îi servea cele mai secrete şi sigure informaţii. Acest cerc era format din „oameni politici, domni şi doamne din înalta societate şi din oameni de afaceri foarte pricepuţi”. La început, cercul de încredere bucureştean, în realitate reţeaua de informatori pe care reuşise s-o recruteze, funcţionase

numai pentru Puterile Centrale, apoi, graţie banului, cercul a început să facă şi oficiul de dublu spionaj, servind şi interesele Antantei care, înţelegând sistemul a recurs şi ea la aceleaşi mijloace, începând să concureze foarte serios interesele germano-austro-ungare. Despre uşurinţa şi neglijenţa românească în păstrarea şi apărarea secretelor, fostul spion al Centralilor comenta următoarele: „Discuţii asupra chestiunilor cu caracter secret se iscau în tramvaie, trenuri, localuri publice, pe stradă, în familie şi în faţa oricui. Se strigau în gura mare, peste tot locul [...] informaţii la adresa armatei, armamentului, dotării etc. Şi spionii care mişunau peste tot nu aveau nevoie să facă altceva decât să adune aceste informaţii, să le coordoneze şi apoi să constate cu stupefacţie că toate acestea sunt absolut exacte şi complete”.

Au fost şi situaţii când agenţii serviciilor de informaţii străine au intrat în posesia unor informaţii de cea mai mare importanţă pentru sistemul de apărare al României fără să depună prea mari eforturi. Următorul pasaj relatat de fostul spion al Centralilor este cât se poate de relevant: „Călătoream, cu vreo două săptămâni înainte de intrarea în război a României, spre Iaşi, într-un compartiment de clasa I în care se găseau un general şi mai mulţi ofiţeri români şi, văzându-mă că sunt englez şi că nu ştiu româneşte, generalul şi ofiţerii au început să discute despre pregătirea României şi intenţiile pe care le avea Marele Stat Major în caz de război. Generalul, pentru a fi explicit, a desenat pe harta aflată în peretele compartimentului zona de concentrare şi direcţia de înaintare a unor armate până în regiunea unde două dintre aceste armate se vor întâlni, şi apoi, împreună, vor înainta până la Budapesta. Evident, am continuat călătoria până ce ofiţerii au coborât din tren şi apoi am smuls harta din perete, încântat că am căpătat fără să vreau o aşa preţioasă informaţie”.

Un alt agent care a activat pe teritoriul României în

perioada primului război mondial, dar pentru a servi interesele germane, Hans Fusch, declara în cadrul unui proces: „Eu sunt german de origine, deci inamic al României, şi, în această calitate, nici nu-mi trecea prin gând să fac atâta rău ţării; au fost mulţi, foarte mulţi care au lucrat contra intereselor României (…). Ei erau adevăraţii trădători (…). Au obţinut şi avantaje materiale”.

Dacă e să dăm crezare acestor informaţii, şi la drept vorbind, e greu să ne reţinem tentaţia de a o face, atunci înseamnă că lista cu cei 200 de agenţi din rândul românilor, printre care oameni politici, ziarişti, comercianţi, industriaşi folosiţi de spionajul german – după cum atestă documentele secrete interceptate, la 16 august 1916, de către organele siguranţei româneşti din mapa diplomatică a ambasadorului Germaniei la Bucureşti –, nu mai trebuie să mire pe nimeni.

Faţă de aceste atestări, mai putem aduce în discuţie încă un document. Este vorba despre raportul întocmit şi predat pe data de 10 ianuarie 1919, la Sibiu, Secţiei a II-a a M.St.M. de către un ofiţer român transilvănean, care fusese încorporat în armata austro-ungară în timpul primului război mondial. Documentul, intitulat „Despre unele constatări făcute în decursul serviciului meu la Marele Cartier General (*Armeeoberkommando*) în timpul din 15 ianuarie 1918 până la 21 octombrie 1918”, atestă că ofiţerul lucrase în cadrul serviciului de informaţii austro-ungar, unde a avut posibilitatea să constate multe dintre vulnerabilităţile, în plan contrainformativ, ale armatei române. Ofiţerul român preciza în raportul său: „Codul militar al armatei române se afla în două exemplare, unul fotografiat înainte de război, altul capturat după retragerea trupelor române de la Târgu Jiu, în toamna anului 1916”. Mai mult, Comandamentul austro-ungar deţinea o copie a Convenţiei Militare încheiate de România cu Antanta, în august 1916, privitoare la condiţiile intrării ţării şi a armatei române

în campanie alături de acestea şi împotriva Puterilor Centrale. Rezultă de aici, fără sarcasm, că afirmaţiile lui Eugen Cristescu şi Constantin Argetoianu, privind buna păstrare a secretului intrării armatei române în război, în august 1916, sunt veridice doar în ceea ce-i priveşte pe oamenii bine informaţi din România, nu şi pe austro-ungari.

Au fost şi situaţii când cetăţeni români, ce ocupau importante funcţii administrative, au dat dovadă de un înalt patriotism, raportând imediat organelor de poliţie presiunile ori tentaţiile la care au fost supuşi pentru a fi racolaţi în reţelele de spionaj străine cu activitate pe teritoriul României. Elocvent este cazul ce-l are ca protagonist pe un anume Rotlender, şeful postului de telegrafie fără fir din Constanţa. Acesta fusese convocat în data de 30 martie 1915, de Xenophon Theyneznick, funcţionar la societatea Göez & Companie Constanţa, pentru o întâlnire la hotelul Metropol din Bucureşti. La întâlnire a fost prezent şi un anume von Berg, cetăţean german, care a încercat să-l recruteze pe Rotlender pentru agentura spionajului german. După o banală discuţie introductivă, Berg a atacat fondul problemei, arătându-i lui Rotlender un dicţionar cu patru feţe şi instrucţiunile de folosire a diferitelor combinaţii de litere. În realitate era un foarte simplu şi util instrument de codificare a sistemului de comunicare impersonală ce urma să fie stabilit între cei doi. Von Berg i-a mai oferit apoi interlocutorului său o sumă de 500 lei – ceea ce reprezenta de cinci ori mai mult faţă de suma cheltuită pentru deplasarea la Constanţa –, i-a promis o leafă fixă de aproximativ 400 lei lunar, precum şi premii speciale. Şi toate aceste oferte doar pentru situaţia în care Rotlender ar fi acceptat să-i transmită informaţii de la locul său de muncă. Legătura între ei trebuia să rămână secretă, Rotlander urmând să semneze notele informative cifrate cu indicativul „284”. Pentru a-şi convinge partenerul, von Berg i-a mărturisit că până la

acea dată reuşise să recruteze deja 380 de persoane din rândul cetăţenilor români. Din nefericire pentru emisarul german, imediat după terminarea întâlnirii de la hotelul Metropol, Rotlender s-a dus la Iancu Panaitescu, directorul Siguranţei Generale, unde l-a întâlnit şi pe Constantin Duca, şeful Siguranţei din Constanţa, cărora le-a povestit totul.

Poate că înţelegem acum mult mai bine ceea ce l-a determinat pe Nicolae Iorga să publice, la 14 iunie 1915, articolul intitulat „Cum ne luptăm cu spionii”. Textul a fost reluat în volumul I al lucrării marelui savant, *Războiul nostru în note-zilnice*, şi merită a fi reprodus. Iată textul:

„Un călduros manifest datorat unor oameni politici cunoscuţi denunţă opiniei publice opera spionilor. O cunoaştem. Ei se pot vedea oriunde şi oricând. *Doar nu suntem o ţară unde se poate jena cineva*! Spionul, ca şi orice alt profesionist, lucrează cu totul liber. Lucrează liber şi făţiş. Tot aşa de făţiş, ca oricine în România, dintre noi, românii, are de îndeplinit şi cea mai delicată operă în folosul patriei. Făţiş ca tratativele, făţiş ca – Doamne, iartă-mă! – conspiraţiile. Desigur, prezenţa spionilor e o primejdie pentru ţară când vin să cumpere pe cineva, iar când au cumpărat pe atâţia. Aici e durerea. Şi aici vedem şi leacul. Pentru spionii care vreau să afle să tăcem. Pentru spionii care vreau să cumpere, Doamne, să-i refuzăm! Atunci, neavând nicio ocupaţie aici se vor duce aiurea. Astfel, dacă gonim pe ăştia vin alţii. Fiindcă, din nenorocire, îi cheamă pe aceia care nu se pot goni!”

Iată deci, că fără o instruire specială şi probabil fără prea multe cunoştinţe tehnice în domeniu, Nicolae Iorga formula esenţa activităţii de spionaj şi contraspionaj: spionul, interesat să ştie şi să cumpere totul, nu trebuie alungat ci supravegheat cu atenţie, iar atunci când este cazul refuzat cu şiretenie. Pentru aceasta populaţia ar trebui să fie bine instruită în păstrarea secretelor şi să

fie vigilentă în faţa oricăror tentaţii. *A tăcea şi a refuza ofertele spionilor înseamnă, în concepţia lui Iorga, gesturi de adevărat patriotism la îndemâna fiecărui membru al cetăţii*.

Va trebui să recunoaştem că ne aflăm parcă în faţa unui adevărat strigăt de durere peste timp, izvorât din mintea limpede a marelui cărturar aplecat cu urechea la nevoile şi durerile neamului său, dar conştient de slăbiciunile şi vulnerabilităţile propriului popor, ce ne pot fi oricând fatale dacă nu se cunosc şi nu se acţionează pentru a tăia de la rădăcină această cangrenă, adică uşurinţa cu care tratăm problemele importante, ca să nu mai vorbim despre divulgarea cu seninătate şi chiar cu inconştienţă a chestiunilor secrete.

ACTIVITATEA INFORMATIVĂ A PUTERILOR CENTRALE PE TERITORIUL ROMÂNIEI ÎN PERIOADA NEUTRALITĂŢII (august 1914 – august 1916)

Atât înainte, cât mai ales după izbucnirea primului război mondial, spionajul german şi austro-ungar au acţionat intens şi diversificat, punând în aplicare un întreg sistem de diversiune, propagandă şi influenţă împotriva Rusiei, Franţei, Angliei, Statelor Unite ale Americii şi a ţărilor sud-estului Europei, între care şi România. S-a realizat, totodată, şi o colaborare informativă secretă între serviciile specializate germano-austro-ungare şi cele ale statelor asociate lor timperiul otoman şi Bulgaria).

Datorită stării de spirit ostilă dar şi vulnerabilităţilor uşor sesizabile pentru profesioniştii domeniului, Germania, Austro-Ungaria şi apoi Bulgaria – intrată în alianţa centrală la 14 octombrie 1915 – şi-au dirijat serviciile de informaţii spre România. După cum sublinia un raport întocmit de un ofiţer român de la Statul Major General, bazat pe un bogat material documentar, „Germania, care nu era tocmai sigură de pactul secret de

alianţă încheiat cu regele Carol I [în 1883 – *n.n.*] şi cum întrevedea cu mult înainte războiul european, a căutat să-şi asigure din timp informaţii, mai ales asupra potenţialului nostru, pentru a calcula cât mai exact necesarul ce ar putea stoarce din ţara noastră, fie pe cale de alianţă, fie pe calea armelor. Pentru aceasta ei au organizat în ţara noastră un vast serviciu de spionaj, mai ales economic, pe care-l conduceau chiar din cabinetul ministrului plenipotenţiar".

Articol XI. Influenţarea opiniei publice prin mass-media

Serviciul de informaţii german a acţionat intens, prin intermediul publicaţiilor, şi în primul rând a presei, pentru a crea un curent de opinie favorabil Puterilor Centrale. Germanii şi-au instalat la Bucureşti o Agenţie de presă, care, pentru a fi credibilă şi operativă, au numit-o „româno-germană". Structurată pe mai multe secţii, această agenţie a jucat un rol activ, în sensul de „cal troian", în presa românească. „Colaborările" şi „sponsorizările" substanţiale au asigurat prosperitatea redactorilor care conduceau publicaţiile „Seara", „Moldova", „Dreptatea", „Libertatea", „Ziua", „Ţara", „Curierul", „Trăsnetul" etc. Agenţia alimenta cu ştiri redactorii corupţi, sau uşor coruptibili, din presa românească, înlesnind difuzarea intereselor politice germane şi austro-ungare, practic, pe întreg teritoriul României. Aceste publicaţii erau mai întâi tipărite în zeci de mii de exemplare, pentru ca apoi să fie cumpărare spre a fi difuzate prin intermediul agenţilor în centrele importante din Transilvania. Germanii înţeleseseră că acest străvechi teritoriu românesc reprezenta, la momentul acela, un obiectiv fundamental al politicii unioniste româneşti. Prin crearea unor curente de opinie antiunioniste pe teritoriul Transilvaniei, germanii încercau să îndrepte atenţia opiniei publice spre o altă

problemă teritorială, la fel de sensibilă, pentru spiritul unionist românesc, şi anume Basarabia, aflată din 1812 în componenţa Rusiei ţariste. Logica lor era simtă. Spiritul unionist fiind dominant în politica guvernelor de la Bucureşti, Centralilor nu le rămânea altceva de făcut decât să acţioneze spre a determina opinia publică să exercite presiuni asupra politicienilor pentru a crea micului Regat al României o situaţie de adversitate faţă de Rusia, şi prin urmare faţă de Antantă. În acest fel sperau să readucă treptat România alături de interesele aliaţilor din 1883. Iată şi motivul pentru care serviciile de informaţii ale Puterilor Centrale au pus un accent cu totul deosebit pe influenţarea opiniei publice româneşti.

O „Instrucţiune" emisă de serviciile de spionaj germane, pentru rezidenţii din România, contura cu claritate care erau sarcinile trasate presei româneşti sponsorizată de cercurile financiare de la Berlin şi Viena: „schimbarea sentimentelor ostile „nouă" [adică Germaniei şi Austro-Ungariei – *n.n.*]; influenţarea guvernului român şi a partidelor prin toate mijloacele, pentru ca regimul să devină amical Puterilor Centrale".

Un alt document – este vorba despre Raportul întocmit de şeful rezidenturii spionajului german din România trimis Centralei de la Berlin – ne dezvăluie şi cum au acţionat agenţii de influenţă: „La rubrica «La situation» din ziarul «L'Inndependence Roumain», se redactează acum ştiri favorabile Puterilor Centrale. Articolul de fond este redactat de trei ori pe săptămână chiar în biroul meu şi de multe ori, după teme date de Legaţia Germană sau Austro-ungară. La alte ziare i-am atras de partea mea pe redactorii din oraşele de graniţă. După aceea, am reuşit să cooptez oameni chiar din birourile redacţiilor ziarelor centrale…"

La rândul ei, rubrica „Telegrame" din ziarul „Universul" fusese aservită intereselor Puterilor Centrale. Insistenţa agenţilor germani şi sumele de bani oferite cu destulă generozitate au făcut ca până la urmă

întregul ziar să redacteze articole prin care se mediatiza cauza Centralilor. Multe din aceste articole ajunseseră să fie redactate aproape în exclusivitate în biroul de publicitate ce-l avea ca director pe Iosif Hennenvogel. Acesta sublinia cu emfază, într-un document trimis la Berlin: „Am reuşit să angajez şi generali care să publice articole strategice favorabile Puterilor Centrale (...) contra unor sume de bani (...)".

Din alte documente de acest gen, interceptate de organele de siguranţă româneşti, aspect asupra căruia von reveni într-un alt capitol, rezulta că ziarul „Universul" încasase sume de 300.000, 60.000 şi 400.000 de lei. Redacţia ziarului „Epoca" fusese şi ea penetrată de agenţi de influenţă germani, iar ziarul „Seara" fusese cumpărat deghizat, prin interpuşi, tot de către agenţi ai serviciului de spionaj german, cu suma de 430.000 de lei. Într-o situaţie asemănătoare se afla şi ziarul „Minerva", pentru care germanii plătiseră suma de 3 300.000 de lei.

Dar Iosif Hennenvogel, adevăratul creier al agenturii de influenţă germană de pe teritoriul României, nu s-a limitat doar la atât. Prin aceleaşi procedee de corupţie şi-a întins treptat tentaculele şi spre Parlamentul României. Acest aspect rezultă dintr-un alt document informativ trimis la Centrală, din care semnificativ este următorul pasaj: „Cu concursul agenţilor din presă, am reuşit interpelarea în Parlament a guvernului şi crearea unei comisii de anchetă care să cerceteze unele abuzuri, în jurul cărora s-a făcut mare vâlvă, favorabilă Puterilor Centrale". Câţi bani au fost necesari pentru o astfel de diversiune, nu e greu de imaginat, regretabil e însă faptul că s-a petrecut în Parlamentul român şi cu concursul implicit al unor politicieni pe post de marionete.

Am insistat asupra acestor aspecte întrucât ne aflăm în faţa unui procedeu clasic în materie de artă a informaţiilor. El se întâlneşte nu numai în practica

serviciilor germane, ci şi a altor instituţii similare, precum cele franceze, britanice, ruseşti (sovietice) etc.

Articol XII. Folosirea agenţilor secreţi

Colonelul Walter Nicolai, şeful Biroului de informaţii şi contrainformaţii al armatei imperiale, a organizat atât în România cât şi în ţările limitrofe ei centre de culegere, sinteză şi evaluare a informaţiilor. În interior, funcţionau centre camuflate sub forma unor reprezentanţe economice sau bancare. Una dintre ele era reprezentanţa pentru România a societăţii „Auskunftei W. Schimmelpfeng GmbH". din Leipzig, condusă de un anume Adler. Acest birou de informaţii comerciale era în realitate o oficină dirijată spre informaţii cu caracter militar. Alte oficine erau şcolile germane din Bucureşti, din strada Luterană, apreciate de oamenii politici ai vremii drept „focare ale spionajului german".

În 1914, aşa-numitele „posturi fixe", adică agenţi externi remuneraţi de Serviciul secret german, se ridicau la circa 16.000 în întreaga zonă de interes geopolitic şi geostrategic pentru Reich-ul Wilhelmian. Agenţii îşi desfăşurau activitatea pe lângă garnizoane sau posturi militare cu misiunea de a supraveghea permanent trupa, echipamentul militar aflat în dotarea acesteia şi topografia regiunii. Pentru acoperire se deschideau tutungerii, bodegi sau băcănii la care se aprovizionau efectivele militare spionate. Exista în practica spionajului german o reglementare, conform căreia, pentru a fi angajat în calitate de agent, candidatul trebuia să deschidă o firmă în ţara unde se afla, să câştige încrederea cercului de persoane în care trăia, iar dacă afacerea eşua i se asigurau mijloace de subzistenţă. Întreţinuţi permanent cu bani, majoritatea candidaţilor reuşeau în afaceri, devenind astfel surse de primă importanţă. Pentru evitarea suspiciunilor, „posturile fixe" nu erau controlate şi dirijate de pe teritoriul german, ci

din Belgia şi Elveţia (Bruxelles, Lausanne, Geneva). În acest sens a fost organizat un corp de „inspectori ambulanţi”. Inspectorii, care de regulă erau femei, călătoreau în calitate de reprezentanţi ai firmelor comerciale germane şi controlau „posturile fixe” la intervale de timp regulate, preluând informaţiile şi dând agenţilor instrucţiunile necesare.

Interesant în acest sens este un raport întocmit de şeful Poliţiei Predeal, care consemna printre altele: „Femeile străine în majoritate erau frumoase şi bine făcute; unele intrau ca artiste, altele ca bone, ori ca profesoare la diferite şcoli şi pe care urmărindu-le se stabilea că erau agente de spionaj în contra noastră, ceea ce am stabilit. Am găsit asupra lor rapoarte ale ofiţerilor din ţară, pe care le transmiteau în străinătate. Cazuri de acestea erau foarte multe”.

Biroul de spionaj şi contraspionaj al armatei imperiale germane (Nachrichtendiensten) dispunea de o vastă cartotecă („cartea neagră”), ce cuprindea zeci de mii de nume ale unor locuitori din alte state, care puteau fi recrutaţi ca agenţi de informaţii şi/sau de influenţă. Fiecare persoană avea în cartoteca germană câte o fişă, în care se consemnau, printre altele, următoarele date: numele şi prenumele; părinţii; averea; situaţia în serviciu; situaţia familială; convingerile politice; confesiunea religioasă; trăsăturile de caracter şi viciile ascunse etc. Astfel de date foloseau pentru studiu în vederea stabilirii metodei de recrutare (prin constrângere, corupţie, convingeri politico-religioase).

Interesante sunt şi aprecierile făcute de un ofiţer român stat-major în legătură cu atitudinea Serviciului de informaţii austro-ungar pe teritoriul României, la începutul războiului: „Tot ceea ce ştiau [austro-ungarii – n.n.] la început erau numai generalităţi, şi acestea date de Germania”. Documentul din care am citat explica şi cauza acestei lacune de ordin informativ a dublei monarhii faţă de România, în felul următor: „Pe de o

parte, trufia maghiară, care desconsidera umila populaţie valahă de la Est şi Sud de Carpaţi, iar pe de altă parte alianţa secretă pe care o făcuse regele Carol I cu Puterile Centrale au făcut ca Serviciul secret austro-ungar să nu se ocupe prea asiduu de ţara noastră. Ei considerau ca suficiente în această privinţă simplele informaţii pe care le primeau prin delegaţii şi ataşaţii militari".

Un referat, întocmit la 20 ianuarie 1914 de Biroul II al Marelui Stat Major al armatei române, ne dezvăluie şi ce ştiau românii în legătură cu modul de organizare şi activitatea Serviciului de informaţii austriac. El era condus de un colonel şi structurat în 9 grupe, dintre care 7 aveau misiunea de a studia armatele străine. Celelalte două aveau misiuni speciale. Una se ocupa de „studiul cetăţilor şi locurilor întărite din ţările vecine" Austro-Ungariei, iar alta, numită şi „Grupa specială", culegea informaţii cu valoare strategică. Fiecare grupă era împărţită în subdivizii, cu un personal ofiţeresc şi civil destul de numeros, care se ocupa de „culegerea, clasarea şi verificarea informaţiilor".

Ofiţerii Biroului II al Marelui Stat Major român nu cunoşteau la acea dată sumele alocate pentru activitatea Serviciului de informaţii austriac, dar, „judecând după numărul mare de ofiţeri şi personal civil, ce se găsesc prin toate ţările în serviciul statului-major austriac, se poate deduce că se cheltuiesc sume însemnate".

Serviciul de informaţii austriac a folosit ca model pentru structurile similare bulgare. Acestea din urmă erau destul de active pe teritoriul României, fapt dovedit de documentele informative româneşti, astfel: „Bulgaria întreţine în ţările vecine un număr destul de mare de agenţi permanenţi, ficşi sau mobili, care sunt în majoritate ofiţeri activi sau de rezervă, care trăiesc în ţara unde voiesc a căpăta informaţii, îndeletnicindu-se cu diferite ocupaţii. În localităţile unde sunt consulate bulgare, agenţii permanenţi sunt împărţiţi la aceste

consulate ca funcţionari. Ei sunt recunoscuţi acolo ca atare, însă, de fapt, fac serviciul de informaţii militare”. Pentru activitatea de spionaj desfăşurată în ţările vecine, Serviciului de informaţii bulgar, îi era alocată în 1914 suma de 50.000 leva, la care se mai adăugau şi alte sume trecute ca „fonduri secrete”.

Treptat, Germania, Austro-Ungaria şi Bulgaria au trimis în România o adevărată armată de agenţi, cei mai mulţi dintre aceştia intrând în ţară pe căi legale sub acoperire de negustori, oameni de afaceri etc. Misiunea lor principală era de a intra în legătură cu o serie de personalităţi ale vieţii politice, economico-financiare, militare şi culturale româneşti, precum şi cu anturajul Palatului Regal.

La finele anului 1915, Marele Cartier General austro-ungar a înfiinţat o Secţie de spionaj specială pentru România, organizată la început pe două birouri: Biroul pentru centralizarea informaţiilor; Biroul pentru studii şi exploatarea informaţiilor. Acestea se bazau atât pe activitatea desfăşurată de rezidenţii informatori, recrutaţi dintre oamenii de afaceri stabiliţi în România, cât şi pe activitatea informatorilor speciali.

În activitatea informativă împotriva României au mai fost angrenate şi centrele de spionaj din Viena, Budapesta, Sofia şi Innsbruck. Demn de reţinut este şi faptul că aceste centre erau dotate cu aparatură tehnică din cea mai modernă la acea vreme, aparate de radio recepţie, de interceptare a convorbirilor telefonice, de cifre şi decriptoare etc. O atenţie deosebită a fost acordată interceptării şi decodificării telegramelor diplomatice româneşti, care erau transmise de guvern. Eugen Cristescu – viitorul şef al Siguranţei şi apoi al SSI-ului – spunea că, prin această activitate informativă, Puterile Centrale urmăreau să realizeze trei mari obiective politico-strategice: să ţină România strâns legată în cadrul alianţelor şi s-o oblige să intervină la momentul oportun în favoarea lor; să supravegheze

activitatea şi legăturile franco-engleze pe teritoriul român; să menţină aservirea economiei româneşti în folosul lor, având nevoie în special de petrol şi cereale.

Întreaga activitate informativă a Puterilor Centrale împotriva statului român era dirijată prin legaţiile acestor state din Bucureşti, conduse de contele Ottokar Czernin (Austro-Ungaria) şi baronul Hilmar von dem Bussche-Haddenhausen (Germania). La graniţele de atunci ale României, generalul Max Ronge a organizat cu multă abilitate centre de informaţii la Timişoara, Sibiu, Braşov şi Cernăuţi cu scopul de a-şi supraveghea atent vecinul în privinţa pregătirilor politico-diplomatice şi militare româneşti.

Articol XIII. Acţiuni diversionist-teroriste

Pentru a contura şi mai bine metodele şi mijloacele folosite de serviciile secrete ale Puterilor Centrale împotriva României, trebuie amintit şi un alt aspect. Sub directa conducere a lui von dem Bussche, secondat de câţiva membri ai Legaţiei germane din Bucureşti, au fost pregătite atât unele acţiuni terorist-diversioniste, cât şi folosirea armei bacteriologice în cazul extrem, în care situaţia ar fi impus acest lucru. Astfel, la 5 octombrie 1916, în urma unor descinderi la Legaţia germană şi în alte locuri din apropiere, efectuate de Prefectura Poliţiei Capitalei – imediat după retragerea personalului, ca urmare a ieşirii României din neutralitate –, s-au descoperit în grădina acesteia 50 de cutii de metal care conţineau explozibil şi fiole cu microbul morvei (răpciuga). Cantitatea de exploziv dintr-o cutie era suficientă spre a arunca în aer un pod de fier sau un edificiu mare.

În ceea ce priveşte arma bacteriologică, aceasta constituia un pericol real, întrucât în toamna anului 1915, serviciile speciale germane şi austro-ungare o folosiseră în Italia prin răspândirea microbilor de tifos

exantematic. O acţiune asemănătoare a fost iniţiată şi pe teritoriul României. Astfel, la 17 septembrie 1916, aviaţia germană a lansat asupra unor localităţi din sudul României mici pachete ce conţineau bomboane infestate cu diferiţi microbi. În urma analizelor făcute de profesorii Ion Cantacuzino şi Victor Babeş s-a constatat că bomboanele germane conţineau microbin. Pierderile destul de mici înregistrate în rândul populaţiei româneşti s-au datorat acţiunilor ferme ale autorităţilor centrale şi locale de stat, care, folosind eficient mijloacele de comunicare către populaţie, au reuşit în scurt timp să convingă cetăţenii din zonele contaminate să stea la distanţă de obiectele oferite „cu atâta generozitate" de aviaţia germană, să anunţe imediat organele de poliţie şi să coopereze îndeaproape cu acestea pentru limitarea şi îndepărtarea pericolului.

Există şi atestări documentare de necontestat ce evidenţiază faptul că serviciile speciale de la Viena şi Budapesta au recurs la ceea ce numim în arta informaţiilor „jocul operativ", înscenând o acţiune de spionaj spre a dovedi că românii transilvăneni sunt trădători şi, ca urmare, măsurile represive se justificau. Astfel, în 1915, serviciile de spionaj ale armatei austro-ungare au angajat pe Rafael Mendel din Porumbacul de Jos (azi, judeţul Sibiu). În vara aceluiaşi an, Mendel s-a prezentat la învăţătorul român David Pop din Hărmani sub numele fals de Stoica şi sub acoperirea de sergent în armata română, propunându-i să dea informaţii despre operaţiile militare austro-ungare de-a lungul graniţei cu România, pe care apoi să le trimită Marelui Stat Major al armatei române. Căzând în cursă, David Pop a intrat în legătură cu câţiva preoţi, învăţători şi alţi intelectuali români, fără să ştie unii de alţii, care i-au pus la dispoziţie o serie de date privind dislocările de trupe, construcţii de tranşee şi chiar hărţi strategice. Toate informaţiile au fost date falsului sergent Stoica şi unui pretins locotenent în armata română (pe numele

adevărat S. Thalmeyer), care în realitate era detectiv în serviciul de spionaj austro-ungar. Informaţiile nu au fost furnizate Marelui Stat Major al armatei române, aşa cum credeau cei care le obţinuseră, ci au fost trimise direct Tribunalului Militar al Corpului I al Armatei imperiale din Cluj. Cei implicaţi în această „afacere de spionaj" au fost arestaţi în zilele de 22 – 24 octombrie 1915, fiind acuzaţi de „trădare de patrie" şi „spionaj" în favoarea României. Prin sentinţa pronunţată la 6 decembrie 1916, toţi cei nouă inculpaţi au fost condamnaţi la moarte prin spânzurătoare. Totuşi execuţia nu a avut loc, după trei ani de detenţie, cei nouă patrioţi români au fost puşi în libertate, ceea ce dovedeşte că prin această acţiune s-a urmărit intimidarea factorilor politici de la Bucureşti.

Dar exemplul cel mai edificator, ce atestă recurgerea din partea Puterilor Centrale la acţiuni terorist-diversioniste, în scopul exercitării unei presiuni asupra autorităţilor româneşti, îl constituie cazul grupului Ion Baboş, Toth Ilieş şi Jakob Offenberger. După cum a rezultat din ancheta celor trei, în toamna anului 1915, serviciile speciale germane colaboraseră foarte strâns cu cele austro-ungare în organizarea unui atentat prin care se urmărea lichidarea unor fruntaşi ai vieţii politice româneşti, printre care Emil Costinescu, Take Ionescu şi Nicolae Filipescu. Atentatul a vizat atât un scop economic cât şi unul politic: ministrul român de Finanţe, Emil Costinescu, trebuia eliminat pentru că pretinsese ca plata unei cantităţi de 50 de mii de tone de cereale să se facă în aur de către consorţiul beneficiar germano-austro-ungar. Prin eliminarea liderului conservator Nicolae Filipescu, dar şi a lui Take Ionescu – notorii agitatori unionişti –, se urmărea demoralizarea Partidului Conservator, organizaţie politică în care Puterile Centrale îşi puneau speranţe, văzând-o ca pe o alternativă ipotetică la o guvernare viitoare a României. Atentatele, planificate să se producă la jumătatea lunii decembrie 1915, au eşuat în primul rând datorită unei

întâmplări, şi mai puţin abilităţii organelor de informaţii şi siguranţă româneşti.

Articol XIV. Spionajul Centralilor a aflat intenţiile guvernului român

Obiectivul principal al serviciilor de spionaj ale Puterilor Centrale era de a cunoaşte intenţiile României, privind intrarea în război, fapt pentru care în lunile iulie-august 1916 şi-au intensificat şi diversificat procedeele informative. Generalul Erich von Falkenhayn explică acest aspect în felul următor: „Trebuia să ne pregătim în vederea trecerii României de partea inamicului”, pentru că „nu se vedea de fapt nici siguranţa că România va interveni de fapt în luptă şi nici momentul intervenţiei”.

După afirmaţiile generalului Max Ronge, serviciul pe care-l conducea a anunţat din timp intrarea României în război contra Puterilor Centrale. Căpitanul A. Czibur, şeful serviciului de spionaj ofensiv contra României, a organizat la începutul anului 1916 un centru de spionaj la Bucureşti şi subcentre la Iaşi şi Galaţi, iar în nord a trimis ofiţeri cu rol de agenţi observatori. Prin intermediul acestora, spionajul Centralilor a obţinut informaţii care sugerau apropiata intrare în război a României, respectiv „importul de materiale de război, dislocarea trupelor la frontieră şi efortul de a ridica forţa armatei prin recrutări severe, revizuiri, organizarea celui de-al patrulea batalion de infanterie, înfiinţarea batalioanelor de miliţie, precum şi formarea artileriei de câmp”.

La 20 mai, spionii austro-ungari au aflat că generalul Alexandru Averescu se exprimase într-un cerc restrâns – după citirea unui raport al ataşatului militar român din Petersburg –, că „Rusia pregăteşte o mare ofensivă” şi „muscalii se vor răzbuna pentru faptul că Puterile Imperiale îi socoteau incapabili de o astfel de acţiune”.

La sfârşitul lunii iunie 1916, spionajul austro-ungar cunoştea deja efectivele militare deţinute de România: 288 batalioane, 88 escadroane şi 255 baterii de artilerie, precum şi dispunerea lor. Tot atunci s-a aflat că din 2 august 1916 concediile de odihnă ale militarilor fuseseră suspendate, iar concentrările generale aveau ca scop un atac prin surprindere în Transilvania. Acest din urmă aspect fusese confirmat, la 17 iulie, de un ofiţer român aflat în solda spionajului Centralilor, care a şi precizat că atacul urma să se declanşeze la jumătatea lunii august.

Pregătirile făcute de trupele Coaliţiei Puterilor Centrale s-au concretizat la sfârşitul lunii iulie 1916, în urma întâlnirii de la Pless la care au luat parte generalul Erich von Falkenhayn (Şeful Marelui Cartier General german), omologul său austro-ungar, generalul Conrad von Hetzendorf, şi locotenent-colonelul Gancev (reprezentantul Marelui Cartier General bulgar). Cei trei au stabilit planul unei acţiuni comune în ipoteza deschiderii ostilităţilor din partea României. La 23 iulie 1916, şeful Marelui Cartier General turc, Enver Paşa, a semnat şi el această convenţie. Max Ronge relatează în memoriile sale că după consfătuirea de la Pless „s-au dat sarcini ataşatului militar austro-ungar din Sofia ca, în înţelegere cu comandantul Mackensen, căruia îi revenea un rol important în viitoarea campanie, şi cu Statul Major General bulgar să organizeze un serviciu de spionaj militar unitar contra României. În Transilvania, conducerea superioară a revenit Centrului de Informaţii principal Kronstadt [Braşov – n.n.]”. Acelaşi memorialist mai preciza că: „Pe la mijlocul lunii august, Comandamentul suprem al armatei austro-ungare a ordonat regruparea Armatei I, sub comanda generalului de infanterie Arthur Arz von Straussenburg, care era destinată pentru apărarea fortificaţiilor de campanie retrase mult în interiorul Transilvaniei. Căpitanul de stat-major Joseph Wild a organizat pentru această armată, încă de la începutul lunii august 1916, un centru de

informaţii la Cluj”.

În ziua de 2 august 1916 a avut loc la Viena o consfătuire pe marginea unei telegrame trimise de ataşatul militar imperial la Bucureşti, ce făcea referire la o întâlnire între ambasadorul Czernin şi primul ministru român, Ion I.C. Brătianu. Cu acea ocazie, premierul român declarase că „el nu se gândeşte să iasă din neutralitate”. Interesant că, locotenentul feldmareşal Metzger, informat din timp de Max Ronge, a notat în dreptul numelui lui Brătianu: „escroc”. Prin urmare, înaltele oficialităţi militare de la Viena, care analizau informaţiile primite de la agenţii spionajului austro-ungar, au putut constata „bizantinismul” diplomaţiei Bucureştiului.

În lucrarea sa memorialistică, generalul Max Ronge se considera iniţiatorul interceptărilor emisiunilor transmise de români „prin eter”. Decriptarea radiogramelor româneşti a fost iniţial „o muncă penibilă”. La 14 septembrie 1916, spionajul austro-ungar „interceptase ordinul precis pentru contraatacul Armatei [române] de Dobrogea, întărită cu trupe din Transilvania. Două zile mai târziu, Centrul de spionaj austro-ungar din România comunica Armatei 1 austro-ungare din Cluj „primele telegrame decriptate privind armatele române din Transilvania”.

Comandamentul Centralilor a sesizat concentrarea forţelor principale române spre Transilvania şi că pentru acoperirea spatelui, spre Bulgaria, armata română va lăsa în Dobrogea şi pe Dunăre forţe destul de slabe. Evaluările făcute de Comandamentul Centralilor se bazau pe fluxul informaţional obţinut prin agenturile din România şi pe rezidenţele informative din apropierea graniţelor statului român. Planul de cooperare al coaliţiei Puterilor Centrale prevedea invadarea Dobrogei de către armata condusă de Mackensen, surprinderea punctelor întărite ale armatei române de la Turtucaia şi Silistra şi pătrunderea până la cea mai îngustă porţiune dintre

Marea Neagră şi Dunăre. Operaţiile pe frontul transilvan aveau un caracter secundar, ele vizând ca obiectiv rezistenţa pe poziţii întărite. Acest plan de campanie estima că armata română va dezlănţui ofensiva în Transilvania, concentrând la trecătorile din Carpaţi forţele principale, lăsând forţele secundare la frontiera lor sudică, ceea ce corespundea, în esenţă realităţii. Estimările făcute de înaltul Comandament al Centralilor au fost facilitate şi de toate acele vulnerabilităţi în plan contrainformativ, pe care le-am menţionat la locul potrivit.

Articol XV. STRUCTURA ŞI ACTIVITATEA SERVICIILOR
DE INFORMAŢII ROMÂNEŞTI (1914 – 1916)

Cercetarea documentelor de arhivă dar şi a lucrărilor deja publicate ne dezvăluie că au existat totuşi câteva structuri informative şi contrainformative, ceea ce ne îndreptăţeşte să vorbim despre o comunitate informativă românească în formare. În perioada adoptării politicii de neutralitate a statului român, 1914 – 1916, comunitatea informativă, aşa cum rezultă din stadiul actual al cercetărilor, era formată din: reprezentanţele diplomatice, structurile specializate din Ministerul de Interne şi Jandarmerie, Biroul Mixt, Biroul 5 din Secţia a II-a a Marelui Stat Major, Serviciul Supravegherii Ştirilor de la Poşta Centrală şi Biroul de cercetări şi informaţiuni de pe lângă Ministerul Justiţiei.

Articol XVI. Reprezentanţele diplomatice

Diplomaţia secretă era încă la modă în epocă, fapt pentru care îndreptăţeşte plasarea legaţiilor şi a reprezentanţelor diplomatice în fruntea comunităţii informative, deşi o lege organică – care să stipuleze acest aspect – nu exista în România. Profesionişti

domeniului susţin că „diplomaţia şi serviciul secret se împletesc în modul cel mai strâns; ele curg uneori pe albia aceluiaşi departament”.

În preajma declanşării războiului, agenţii români, de la legaţiile din capitalele în care erau acreditaţi, îi informau zilnic direct pe reprezentanţii guvernului român, aflaţi la Sinaia, despre mersul evenimentelor. Elocvente în acest sens sunt mărturiile lui I.G. Duca: „De dimineaţă până seara stăteam la Castelul Peleş în camera rezervată acolo primului ministru. Împreună cu mulţi colegi, de obicei Victor Antonescu, Constantin Angelescu şi Sebastián Radovici aşteptam ştirile. Zeci de telegrame soseau la fiecare moment de la agenţi, de la legaţiile noastre de pretutindeni. Bietul Constantin Brătianu ameţise cifrând şi descifrând. Ionel Brătianu venea şi ieşea. Stătea ceasuri întregi jos, cu regele Carol, apoi se urca sus la noi, era frământat cum cred că nu l-am mai văzut niciodată de atunci. Treceau prin alternative de speranţă şi descurajare”. Reprezentanţele diplomatice reuşeau uneori să culeagă, să obţină şi să transmită la Bucureşti informaţii valoroase despre intenţiile şi acţiunile îndreptate împotriva intereselor României. De exemplu, Consulul general român din Budapesta a raportat la Bucureşti, în ziua de 5 ianuarie 1915, despre unele mişcări de trupe austro-ungare în Transilvania şi asupra posibilităţii unui atac prin surprindere împotriva României, datorită politicii externe a acesteia. Se poate urmări documentar şi cum a fost valorificată această informaţie. Se pare că factorul de decizie de la Bucureşti a reacţionat prompt cu mijloace diplomatice. La 5 februarie 1915 România a încheiat cu Italia un acord pe o durată de 4 luni, prin care cele două părţi se angajau să se ajute reciproc în cazul unei agresiuni neprovocate din partea Austro-Ungariei. Este o dovadă că factorii decizionali ai statului român erau receptivi la informaţiile ce vizau apărarea naţională, numai că reacţia diplomaţiei româneşti a fost de

conjunctură, fiind lipsită practic de eficienţă, întrucât Italia, în cazul de faţă, aşa cum am văzut, a încălcat repede acordul înainte de expirarea lui.

Oamenii politici de frunte ai ţării, care în trecutele guvernări îndepliniseră misiuni diplomatice sau se aflaseră chiar în funcţia supremă a diplomaţiei româneşti, continuau să întreţină legăturile create, procedând la primirea unor date şi informaţii de strictă confidenţialitate ce interesau autorităţile statului. Îndeosebi şefii celor două partide politice, liberal şi conservator, reprezentau „eminenţele cenuşii" ale diplomaţiei secrete. Ionel Brătianu fusese iniţiat în tainele diplomaţiei secrete de tatăl său, Ion C. Brătianu, prin intermediul căruia aflase de existenţa Tratatului secret din 1883 între România şi Puterile Centrale. Acelaşi Ionel Brătianu, în vreme ce deţinuse interimatul la Ministerul Afacerilor Externe, în 1902, se implicase alături de alţi agenţi ai diplomaţiei secrete româneşti într-un ingenios joc operativ, de mare fineţe, prin care s-a reuşit recuperarea de la Budapesta a unor documente de o deosebită importanţă pentru apărarea ţării. Este vorba despre planurile fortului militar Jilava, care fuseseră sustrase şi vândute de chiar autorul lor, arhitectul Szoke Ferencz.

Imediat după preluarea prerogativelor de preşedinte al Consiliului de Miniştri, în ianuarie 1914, Ionel Brătianu primea direct telegramele confidenţiale şi se consulta cu regele asupra măsurilor ce trebuiau luate. În perioada neutralităţii, a campaniilor armatei române, dar şi a tratativelor de pace de la Paris, Ionel Brătianu s-a aflat mai tot timpul în spatele multor acţiuni ale diplomaţiei secrete, aşa că nu vom mai insista asupra lor.

La rândul lui, fruntaşul conservator Alexandru Marghiloman dispunea de posibilităţi informative chiar în anturajul diplomatic al Austro-Ungariei acreditat în capitala României şi nu numai. De exemplu, la 23 noiembrie 1915, Marghiloman a avut o convorbire cu

Czernin, din care a rezultat că ungurii nu agreau eventualitatea participării României la război pe motiv că „o Românie tare nu le-ar surâde deloc” şi dacă interveneau prea târziu, ei urmau „să se opună la înălţarea noastră”. La plecare, ministrul Austro-Ungariei nu a omis să-şi atenţioneze interlocutorul asupra faptului că trebuia să uite ce i-a spus, întrucât nu-i vorbise ministrul ci numai Czernin.

Trafic de informaţii confidenţiale se făcea şi din partea miniştrilor Antantei acreditaţi la Bucureşti sau de către agenţii lor diplomatici care informau autorităţile româneşti despre problemele de interes reciproc. Astfel, în iunie 1916, miniştrii Franţei şi Rusiei au încredinţat guvernul român că ei „căpătaseră convingerea că partea română comunică domnilor von dem Bussche şi Czernin, atât telegramele cifrate ale guvernelor lor ce soseau în ultimul timp, cât şi telegramele guvernului român către Franţa”. Informaţiile erau corecte, dar neexistând un serviciu de contraspionaj specializat nu s-a reuşit depistarea vinovaţilor. Abia mai târziu s-a constatat că scurgerile de informaţii se făceau chiar de către directorul Poştelor şi Telecomunicaţiilor, Victor Verza.

Pentru a nu se crea suspiciuni inutile în rândul potenţialilor inamici s-au întreprins şi „acţiuni speciale” din partea diplomaţiei secrete de la Bucureşti, atât de bine acoperite încât seamănă cu ceea ce teoreticienii de azi în domeniul „intelligence”-ului numesc „dezinformare” sau inducerea în eroare a adversarului potenţial şi a vânătorilor de indiscreţii. Bunăoară, generalul german Erich von Falkenhayn menţiona în lucrarea sa memorialistică: „S-a întâmplat ceea ce era de aşteptat. România a îndeplinit convenţia [economică – n.n.], deocamdată, în mod ireproşabil. Drept urmare s-a realizat din nou chiar o destindere politică, care ne îndreptăţeşte să nutrim speranţe în viitor, cu privire la atitudinea României”. Un alt exemplu este organizarea sărbătoririi cu fast puţin obişnuit, la 5 august 1916, a

zilei de naştere a împăratului Franz Iosif, ca peste nouă zile să i se declare oficial război. Tot la acest capitol ne reţin atenţia eforturile primului ministru român, Ionel Brătianu, de a menţine tratativele cu reprezentanţii diplomatici ai Antantei într-un cadru strict secret, ceea ce nu se putea concretiza decât printr-un joc abil, aspect sesizat, de altfel, şi de martorii oculari ai vremii. I.I.C. Brătianu „îi asigura în surdină", pe fiecare în parte. Lui Take Ionescu şi Nicolae Filipescu (francofili) le şoptea „intrăm"; lui Alexandru Marghiloman (filogerman) îi zâmbea cu replica: „n-aveţi grijă, stăm neutri"; ministrului Germaniei îi declara că „e cu Germania", iar celui francez îi şoptea „aşteptăm momentul potrivit".

Chiar şi Raymond Poincaré, preşedintele Franţei, exasperat de „bizantinismul" premierului, s-a exprimat, cu o uşoară ironie că „domnul Brătianu priveşte către cele patru puncte cardinale şi îi pare rău că nu sunt decât patru". Declaraţiile, gestica şi starea de spirit a lui Brătianu erau greu de înţeles, chiar şi pentru cei mai apropiaţi colaboratori ai lui. I.G. Duca mărturiseşte că „supărarea lui [I. Brătianu – n.n.] era prefăcută şi cine ştie ce combinaţii urmărea el atunci sau ce impresie voia să dea. În aceste privinţe, Brătianu avea subtilităţi infinite [subl.n.] şi rămâne şi azi insondabil..."

Articol XVII. Structurile informative ale Ministerului de Interne

O nouă reorganizare a structurilor informative de siguranţă s-a produs în baza Legii pentru organizarea Ministerului de Interne din 20 iunie 1913. Ca structuri informative s-au creat Siguranţa Generală a Statului şi Jandarmeria rurală.

Siguranţa Generală a Statului era condusă de comisarul Iancu Panaitescu şi integrată Direcţiunii Poliţiei şi Siguranţei Generale. A fost principalul organ secret pentru culegerea şi valorificarea informaţiilor cu

relevanţă pentru apărarea siguranţei statului. Această structură informativă a avut în compunere două compartimente: Serviciul Secretariatului (organ central care aduna şi sintetiza fluxul informaţional) şi Brigăzile speciale de siguranţă (mai numite şi Servicii speciale de siguranţă), ca organisme teritoriale cu atribuţii informative şi de contraspionaj.

În punctele strategice ale ţării au fost create subbrigăzi speciale, ca de exemplu la Cernavodă pentru supravegherea podului de cale ferată sau la Porţile de Fier pentru controlul navigaţiei, în Câmpina pentru siguranţa schelelor petrolifere din Valea Prahovei etc.

La acea dată, se pare că organele de poliţie şi siguranţă româneşti se bucurau de un anumit prestigiu internaţional. Dovada o constituie faptul că România a trimis o delegaţie condusă de Romulus Voinescu, inspectorul general al Poliţiei Române, la primul Congres Internaţional de Poliţie Judiciară, ţinut la Monaco, între 14 – 18 aprilie 1914. La acest congres Romulus Voinescu a avut o intervenţie interesantă despre o serie de probleme din domeniul criminalisticii. În unanimitate, participanţii la congres au hotărât organizarea, în 1916, a celui de-al doilea congres la Bucureşti. Datorită izbucnirii războiului mondial în vara anului 1914, al doilea congres internaţional de criminalistică a fost amânat după terminarea luptelor şi încheierea păcii.

Pentru îndeplinirea misiunilor încredinţate, structurile informative din siguranţă cooperau cu formaţiunile de poliţie din oraşe, gări, porturi şi punctele de frontieră, precum şi cu cele ale Jandarmeriei.

Serviciile de siguranţă au iniţiat acţiuni ofensive care au vizat interceptarea documentelor secrete ale serviciilor de spionaj străine. Eugen Cristescu menţiona în lucrarea sa memorialistică faptul că „Siguranţa Generală a devalizat o serie de curieri diplomatici ai statelor din Europa Centrală, ceea ce a adus un important material informativ, politic şi militar”.

Într-adevăr, în aprilie 1914, Mihail Moruzov, agent al Siguranţei, a reuşit să sustragă valiza diplomatică a contelui Czernin, ambasadorul Austro-Ungariei la Bucureşti, care pleca la Viena spre a duce guvernului său ultimele informaţii asupra atitudinilor şi intenţiilor României. El poseda o valiză cu acte diplomatice şi bagajele personale. Călătorea cu un accelerat Bucureşti – Ploieşti-Braşov-Budapesta, ocupând un compartiment complet de clasa I, la vagonul de dormit. Iată cum povesteşte Radu Dinulescu, fost şef al Secţiei a II-a Informaţii de la Marele Stat Major, temerara acţiune a lui Moruzov:

„Între Ploieşti şi Predeal, ministrul [Czernin – *n.n.*] a încuiat cuşeta şi s-a dus la vagonul restaurant să ia masa. La înapoiere, deşi a găsit cabina încuiată, toate bagajele, inclusiv valiza diplomatică, dispăruseră. Fereastra era deschisă. A tras semnalul de alarmă, oprind trenul în plină cale. De la prima cercetare, s-a dedus că hoţul a intrat pe uşă – oricine putea să-şi procure o asemenea cheie! –, a aruncat geamantanele pe fereastră, apoi a ieşit, a încuiat uşa şi s-a dus liniştit la locul său. Ulterior, la prima staţie, s-a dat jos şi a dispărut, fapt lipsit de importanţă, căci, oricum, ar fi fost imposibil de verificat, deoarece nu reţinuse nimic la el, ci aruncase totul pe geam unor complici, care urmăriseră trenul cu o maşină. Echipa a examinat lucrurile zvârlite şi n-a păstrat decât valiza diplomatică. Restul a fost găsit de către organele de cercetare.

După o primă anchetă efectuată pe loc, trenul şi-a reluat cursa. Aşadar, contele Czernin, după ce a depus o reclamaţie în mâinile reprezentanţilor CFR-ului şi alta la Poliţia din Predeal, şi-a continuat călătoria. Guvernul de la Viena a prezentat un protest guvernului român, dar incidentul a rămas fără urmări, deoarece era vorba de un «furt obişnuit», iar o parte din bagajele sustrase, graţie unor cercetări «temeinice» fuseseră găsite şi restituite păgubaşului.

Acest succes a lui Moruzov a fost adus la cunoştinţa unor foruri înalte, care l-au răsplătit printr-o primă pe măsură şi printr-o exagerată admiraţie pentru iscusinţa pe care împrejurările i-au îngăduit s-o dovedească. Dar aşa era el norocos!”

Printre documentele secrete mai importante, fotocopiate cu această ocazie, se află şi cifrul diplomatic al Ministerului Afacerilor Externe al Austro-Ungariei, fapt ce a dat posibilitatea structurilor contrainformative româneşti să descifreze întreaga corespondenţă a lui Czernin cu Viena. S-a reuşit astfel dejucarea unor acţiuni politico-diplomatice ale Austro-Ungariei împotriva României şi s-a ajuns treptat pe urmele agenturii serviciului de spionaj coordonat de Centrala de la Viena pe teritoriul românesc. După retragerea armatei şi autorităţilor române în Moldova, în urma unei percheziţii făcute la locuinţa lui Ion Brătianu, Max Ronge i-a prezentat lui Ottokar Czernin trei dintre fotografiile găsite în podul casei primului ministru român, dovedind în mod netăgăduit că românii avuseseră posibilitatea de a descifra corespondenţa ambasadei austro-ungare încă din toamna anului 1914.

Soarta lui Czernin a fost într-un fel asemănătoare cu cea a omologului său german în materie de informaţii, von dem Bussche, şi aceasta datorită unei acţiuni de interceptare, plănuită şi realizată de structurile siguranţei româneşti. La 16 august 1916, în momentul când se pregătea să părăsească Bucureştiul, baronului german i-a dispărut, „în mod misterios” din automobil, dosarul cu documentele cele mai confidenţiale şi care prezentau o importanţă deosebită pentru serviciul de spionaj german. Acest dosar, care a fost imediat înaintat regelui Ferdinand I şi primului ministru Ionel Brătianu, cuprindea numeroase documente secrete şi lista pe 200 de pagini cu agentura serviciului de spionaj german din România. Trădătorii însă s-au sinucis. Generalul A. Zotu, şeful Marelui Stat Major al armatei române, şi maiorul

Ionescu s-au sinucis când au aflat că lista cu numele informatorilor serviciului de spionaj, care acţionau în România, a încăput pe mâna siguranţei române.

Jandarmeria rurală era formată din unităţi de jandarmi cu competenţă pe raza satelor şi comunelor. Pe lângă paza şi apărarea unor unităţi economice, asigurarea căilor de comunicaţii, formaţiunile de jandarmi aveau pentru mediul rural şi misiuni de supraveghere a persoanelor suspecte. În Capitală fuseseră organizate posturi de jandarmi speciale pentru paza fabricilor de armament şi a celor ce furnizau materiale pentru armată. În martie 1916 s-au înfiinţat posturi de jandarmi, formate din rezervişti, pentru paza şi supravegherea trecătorilor din Munţii Carpaţi şi din zona în care erau concentrate unităţile armatei de acoperire.

Unităţi speciale de jandarmi participau şi la îndeplinirea unor misiuni de gardă şi securitate, prilejuite de sosirea în România a unor conducători de state. Spre exemplificare, la 14 iunie 1914, în timpul vizitei făcute la Constanţa de ţarul Rusiei, Nicolae al II-lea, au fost concentraţi în acest oraş peste 500 de jandarmi.

La Inspectoratul General al Jandarmeriei funcţiona un birou de analiză şi sinteză a informaţiilor obţinute din teritoriu. Buletinele, notele, rapoartele şi dările de seamă întocmite erau trimise, în funcţie de conţinut, preşedintelui Consiliului de Miniştri, Ministerului de Interne, Ministerului Afacerilor Externe, Marelui Stat Major sau altor ministere de resort.

Serviciul de informaţii al armatei

Structura informativă a Ministerului Apărării Naţionale este atestată, atât în lucrările memorialistice cât şi în documentele de arhivă. În confesiunile sale, Eugen Cristescu ne oferă următoarele detalii în legătură cu Serviciul de Informaţii al Armatei Române: „Marele

Stat Major, prin Secţiunea a II-a, activa şi el în domeniul informativ. Pe lângă statele-majore ale marilor unităţi militare funcţiona câte un birou II, care făcea contrainformaţii în armată şi contraspionaj în teritoriu. Prin ofiţeri special pregătiţi şi agenţi de frontieră se infiltrau în ţările vecine elemente informative pentru adunarea materialului ce-i era necesar, în special în Ardeal, unde aceştia aveau legături cu patrioţii români din acea provincie. La Şcoala de Război se predau cursuri speciale pentru pregătirea ofiţerilor în acest domeniu”.

Afirmaţiile lui Eugen Cristescu sunt confirmate de documentele de arhivă. Astfel, Biroul 5 din Secţia a II-a a Marelui Stat Major este atestat documentar de „Proiectul de organizare” întocmit probabil în primăvara anului 1916. Biroul era condus de un ofiţer superior, în grad de locotenent-colonel şi de un ajutor, în grad de maior. Era format din două diviziuni. Diviziunea I (Studiul armatelor străine), compusă din 4 subdiviziuni: A (Austro-Ungaria); R (Rusia); G.F. (Germania, Franţa, Italia şi Elveţia); B (Peninsula Balcanică – Bulgaria, Serbia, Grecia, Turcia şi Albania). Diviziunea a II-a (Serviciul Informaţiilor), condusă de subşeful Biroului 5, era compusă din trei subdiviziuni: Subdiviziunea I (Serviciul interior sau contraspionaj), condusă de un civil, iar principala ei misiune era de a „împiedica organizaţiile de spionaj străine să acţioneze pe teritoriul românesc”, „la nevoie să le intoxice cu ştiri false”; Subdiviziunea a II-a (Serviciul exterior), formată din agenţi permanenţi şi ficşi, cu reşedinţa în oraşele Odessa, Chişinău, Ungheni-Ruşi, Sofia, Şumla, Timişoara, Sibiu, Cernăuţi, Belgrad, Braşov şi Rusciuk. Agenţii erau recrutaţi dintre români, pe baza sentimentelor de naţionalitate şi puteau să-şi creeze la rândul lor agenţi, ceea ce înseamnă că jucau rolul de rezidenţi, iar informaţiile trebuiau comunicate direct la centru; Subdiviziunea a III-a (Serviciul mobil) avea în

componenţă agenţi mobili sau de legătură şi curieri de control. Agenţii mobili făceau legătura cu agenţii ficşi, aducând informaţii sau transmiţând ordine. Aceştia trebuiau să cunoască foarte bine limba şi obiceiurile locuitorilor din ţara în care erau trimişi în misiune. Curierii de control erau ofiţeri din statul-major care se deplasau pentru a lua corespondenţa de la ataşaţii militari şi a le transmite instrucţiuni. De asemenea, pe timpul misiunii trebuiau să culeagă informaţii prin observare directă, în urma cărora întocmeau un raport (memoriu). Astfel de misiuni erau încredinţate cel puţin o dată pe lună.

Au fost şi situaţii când agenţii ficşi, plasaţi în zonele de frontieră, trimiteau ştiri care ajungeau imediat la guvernul român, în special cele referitoare la producerea unor incidente şi în urma cărora trebuiau luate măsuri. Despre aceste aspecte ne-a lăsat preţioase mărturii I.G. Duca: „De la graniţa Bulgariei, din Cadrilater, veneau ştiri ciudate. Bandele bulgăreşti atacau posturile noastre de grăniceri. Zilnic erau morţi şi răniţi. Guvernul din Sofia, luat la socoteală, făcea într-o zi cele mai categorice protestaţiuni de amiciţie, făgăduia că va lua măsuri, a doua zi, însă, ne pomeneam cu o incursiune şi mai îndrăzneaţă, cu atacuri şi mai violente. N-am putut desluşi nici până azi ce era în dosul acestor provocări; bande de comitagii, încurajate pe sub mână de guvernul lui Ferdinand de Coburg? Dar atunci cum se face că în cele mai multe din aceste atacuri figurau chiar soldaţi gradaţi bulgari în activitate? Nu era mai degrabă un fel de avertisment pe care austriecii voiau să ni-l dea în ajunul războiului ca să ne intimideze? Ei ştiau cât de ostilă le era opinia publică, mai ales după vizita de la Constanţa şi îşi închipuiau poate că, asmuţind pe bulgari, ne vor face să ne temem de pericolul la care ne-am expune dacă nu stăm credincioşi alături de ei”. Parcurgând cu atenţie acest pasaj ne putem întreba cu îndreptăţire de ce guvernul român nu a protestat la

Viena? Răspunsul nu poate fi altul decât că nu dispunea de date şi informaţii certe prin care să demonstreze că Austro-Ungaria se afla în spatele acestor acţiuni provocatoare cu rol de avertisment şi intimidare pentru România. Şi nu avea pentru că serviciile de informaţii ale Marelui Stat Major erau chiar în stadiul „de proiect”. Practic, autorităţile statului român nu dispuneau de acea categorie de agenţi infiltraţi din timp şi bine acoperiţi în structurile de putere sau mediile de interes din capitalele în care se planificau strategii pe seama României.

S-au întreprins însă şi câteva acţiuni informative care se pot integra în categoria aşa-zisului „spionaj mărunt”, ce pot fi reconstituite pe baza studiului unor documente memorialistice.

La începutul lunii octombrie 1915, locotenentul Ilie Şteflea a fost trimis în misiune specială la Predeal şi Braşov din ordinul colonelului Radu Rosetti de la Marele Stat Major. „Aveam misiunea – spune Şteflea – de a observa din tren dacă se găsesc trupe austro-ungare de-a lungul căii ferate sau prin văile laterale, dispozitivul de pază la cele două tuneluri, dintre Cioplea, precum şi culegerea de informaţii la Braşov asupra unităţilor din garnizoană, a armamentului ce-l au, moralului acestor trupe”. Dar misiunea locotenentului Şteflea nu viza doar culegerea de informaţii asupra potenţialului inamic, ci şi verificarea unor date primite de la un dezertor ceangău şi anume, dacă tunelurile de cale ferată dintre Timiş şi Braşov fuseseră minate de trupele de geniu austriece. În acelaşi timp, trebuia să mai verifice dacă „dispozitivul de declanşare a exploziei s-ar găsi într-o gheretă ocupată de finanţii[6] unguri în imediata apropiere a frontierei”. După terminarea misiunii, locotenentul Ilie Şteflea a întocmit un raport către Secţia de informaţii a Marelui Stat Major.

---

6 Finanţii formau un corp înarmat subordonat administraţiei financiare, având misiunea să descopere şi să împiedice contrabanda, precum şi contravenţiile la Legea financiară din Austro-Ungaria.

Confesiunile ofiţerului român sunt suficiente pentru a desprinde concluzia că Marele Stat Major al armatei române era interesat, în perioada imediat premergătoare intrării în război, de cunoaşterea cât mai exactă a dispozitivului de luptă al viitorului inamic şi că, pentru fundamentarea unui plan de campanie cât mai realist, avea nevoie de informaţii în detaliu. Pentru a obţine informaţiile necesare a trimis în misiuni speciale peste frontieră ofiţeri tineri, bine acoperiţi ca identitate şi cu acţiuni legendare. Locotenentul Ilie Şteflea a circulat cu un paşaport pe numele „Ştefănescu Alexandru", prezenţa sa la Predeal fiind justificată prin căutarea sănătăţii, iar călătoria la Braşov realizându-se sub legenda că „merge la cumpărături". Demn de reţinut este că tânărul ofiţer român nu a mers în necunoscut. A fost sprijinit în misiunea sa de o reţea secretă de agenţi formată din intelectuali şi ofiţeri de origine română din armata austro-ungară pe care a contactat-o la Braşov. Reuşita misiunii demonstrează că fusese bine pregătită, ceea ce a redus riscurile.

Alte atestări documentare evidenţiază că în primele zile ale izbucnirii războiului, acţiunile cu caracter informativ, organizate în Transilvania de structurile specializate româneşti, au folosit agentura secretă. Agenţii fuseseră recrutaţi din rândul numeroşilor români transilvăneni care îşi manifestaseră sentimentele naţionale. Ei au pus la dispoziţia structurilor informative româneşti, înfruntând mari riscuri, toată priceperea pentru culegerea de date şi informaţii necesare planului de campanie în ipoteza intrării României în război contra Austro-Ungariei. Semnificativă în această privinţă este scrisoarea adresată la 7 iulie 1915 de Matei C. Cosma ministrului de Război român, prin care îi cerea să fie repartizat la Comandamentul trupelor române când acestea vor pătrunde în Transilvania „prin locurile cunoscute" şi pe care „le indicase".

Cu ajutorul unor astfel de colaboratori patrioţi s-au

creat câteva centre informative în Transilvania, Banat şi Bucovina. Misiunea acestora era de a supraveghea pregătirile militare ale Puterilor Centrale şi de cunoaştere, în cele mai mici detalii, a teatrului de operaţiuni în care urmau să acţioneze unităţile militare româneşti. Astfel de centre informative au funcţionat la Braşov, Sibiu, Cluj, Timişoara, Suceava şi în alte oraşe din Transilvania şi Bucovina.

Valoroase informaţii, cu caracter militar despre pregătirile de luptă ale Puterilor Centrale, au cules şi transmis comandamentelor armatei române colaboratorii Centrului Braşov, condus de Spiridon Boite. Activitatea informativă a acestui centru a fost sprijinită de 200 de colaboratori.

Activitatea centrului informativ din Bucovina a fost coordonată de profesorul Aurel Moldovan, care, pentru serviciile aduse statului român, a primit aprobarea de a se stabili în România. În activitatea de culegere şi transmitere a informaţiilor despre pregătirile austro-ungare a fost sprijinit de fraţii săi, Dumitru, Iosif şi Rudolf, precum şi de numeroşi intelectuali.

Informaţii despre pregătirile militare ale trupelor Puterilor Centrale din Banat au fost obţinute şi transmise comandamentelor armatei române de o fată în vârstă de 19 ani, Maria Bălan, care a acţionat sub indicativul „B9” şi despre care ziarul francez „Paris Soir”, din octombrie 1936, îşi informa cititorii că fusese „regina spionajului”, „o Mata-Hari a Ungariei”, precum şi o „celebră spioană”, care „a adus imense servicii României”.

Un alt tânăr patriot român, Vasile Branca, înrolat într-o unitate austro-ungară, fiind trimis în misiune să organizeze distrugerea unor vase ce transportau pe Dunăre armament şi muniţii din Rusia şi Serbia, s-a predat autorităţilor militare româneşti şi a denunţat scopul acţiunii întreprinse de serviciile speciale austro-ungare. În vara anului 1915 Serviciul de Informaţii al Marelui Stat Major al armatei române întocmise liste cu

potenţialii colaboratori şi persoanele de încredere din Transilvania şi Bucovina care urmau să fie activaţi pentru a sprijini cu informaţii, ori să conducă unităţile militare româneşti după trecerea Carpaţilor. Concomitent s-a organizat şi o supraveghere a pregătirilor militare germano-bulgare de la sud de Dunăre. Infiltrat în zona Varna-şumla, Razgrad şi Rusciuc, spre a documenta pregătirile militare cu caracter ofensiv împotriva României, comisarul de siguranţă Constantin Duca, din Brigada de siguranţă Constanţa, a cules şi comunicat informaţii certe privind intenţia trupelor germano-bulgare, comandate de generalul August von Mackensen, de a deschide un al doilea front împotriva armatei române în cazul în care ea va pătrunde în Transilvania. În nota informativă nr. 192 din 22 martie 1916, comisarul Duca transmitea informaţii despre „reala situaţie şi dispozitivul trupelor inamice ce se desfăşurau apropiat timpului intrării noastre în acţiune”. Informaţiile erau valoroase, fapt pentru care s-au accentuat măsurile de supraveghere a mişcărilor de trupe din sudul Dunării. Aşa s-a ajuns la obţinerea unor informaţii din care rezultă că în cursul lunii iulie 1916 se constituise în Bulgaria armata de intervenţie contra României, compusă din patru divizii bulgare, divizii turceşti şi câteva unităţi germane. Reacţia primului ministru român, Ion I.C. Brătianu, a fost promptă. La 15/18 august i-a comunicat lui Ottokar Czernin că guvernul român este nevoit să ia contramăsuri „faţă de colosalele transporturi de trupe ale bulgarilor” la graniţa cu România.

După declararea stării de război cu Austro-Ungaria (14/27 august), unităţile militare române, trecând Carpaţii, au fost sprijinite de patrioţii transilvăneni cu informaţii despre trupele austro-ungare sau au fost conduse în diverse localităţi de către călăuzele şi persoanele de încredere din rândurile populaţiei române. Chiar Max Ronge recunoaşte că „serviciul de spionaj

românesc a găsit în sânul populaţiei din Transilvania, supraîncălzită de agitaţiile naţionaliste, multe simpatii… Această stare de spirit a fost exploatată în 1916, când românii, dând peste cap slabele noastre trupe de acoperire, au progresat de-a lungul Transilvaniei în perioada aceea au găsit o sumedenie de oameni care-i informau asupra mişcării trupelor noastre în mijlocul regiunii noastre. Pe de altă parte şi un număr oarecare de preoţi, institutori şi avocaţi transilvăneni s-au dat de partea năvălitorului [trupele române – n.n.], sfătuind soldaţii să încalce jurământul şi să dezerteze”.

Alte structuri informative

Biroul Mixt a fost, se pare, o altă structură informativă care a activat în perioada neutralităţii, atestat documentar doar de un raport întocmit de Mihail Moruzov. Era format din ofiţeri ai Marelui Stat Major al armatei române şi agenţi ai Siguranţei Generale, redus ca număr, mijloace logistice şi susţinere materială. O astfel de structură poate fi interpretată şi ca o formă de cooperare între Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul de Interne în materie de informaţii ce priveau strict domeniul sistemului naţional de apărare şi siguranţă naţională. Mihail Moruzov susţine, în raportul la care am făcut referire, că rezultatul colaborării în cadrul Biroului Mixt „a fost nul”.

Serviciul Supravegherii Ştirilor a fost un alt organism mai bine structurat, format din personalul de la Palatul Poştei Centrale care depusese jurământul pentru păstrarea secretului. Misiunile încredinţate acestui serviciu au fost: de a intercepta şi distruge la timp orice ştire despre armata română de operaţii care putea ajunge la inamic; de a intercepta ştirile privind inamicul potenţial ce puteau interesa autorităţile româneşti din punct de vedere politic şi militar; de a informa opinia publică cu ceea ce considera necesar, cu condiţia de a nu

divulga secrete militare. Această structură strict specializată luase fiinţă prin Instrucţiunile din 5 ianuarie 1915 şi era organizată pe două secţii: Secţia poştală şi telegrafică (cu trei componente – poşta cu străinătatea, corespondenţa telegrafică cu străinătatea şi corespondenţa telefonică); Secţia presei (care avea în compunere două compartimente – comunicate şi relaţii cu corespondenţii presei din ţară şi cu ziarele).

Imediat după înfiinţarea Serviciului Supravegherii Ştirilor, la propunerea şefului de Stat Major General al Armatei, general de divizie Vasile Zottu – şi cu aprobarea preşedintelui Consiliului de Miniştri şi ministru de Război, Ion I.C. Brătianu –, au intrat în vigoare *„Instrucţiunile relative la controlul corespondenţei private din zona armatei de operaţiuni şi de etape spre interiorul ţării”*. Conform acestor „Instrucţiuni”, corespondenţa privată a militarilor, indiferent de grad, trebuia făcută doar pe cărţi poştale militare. O astfel de corespondenţă era supusă cenzurii militare, de către comandanţii de companie, escadron, baterie, serviciu sau formaţiuni de etape, pe propria lor răspundere şi era transportată în saci speciali. „Instrucţiunile” interziceau militarilor să scrie prin corespondenţa privată date despre „chestiuni în legătură cu armata, ca mişcări de trupe, localităţi ocupate, aprecieri de situaţie etc”. De asemenea, nu se putea întrebuinţa corespondenţa cifrată şi nici cernelurile speciale ori simpatice. Orice încălcare a acestor prevederi avea ca rezultat „punerea în urmărire a trimiţătorului şi a destinatarului”. Corespondenţa ce nu putea fi trimisă mai departe, la destinatar, trebuia distrusă prin ardere, iar în cazuri suspecte urma să fie trimisă Serviciului de Siguranţă spre anchetare.

Având în vedere organizarea şi misiunile încredinţate se poate spune că Serviciul Supravegherii Ştirilor a fost o structură specializată cu rol de culegere de informaţii, dar şi de protecţie contrainformativă, prin

cenzură. Informaţiile obţinute erau sintetizate, evaluate şi difuzate regelui, primului ministru, ministrului de Război, ministrului de Externe şi şefului Marelui Stat Major. Din nefericire, nici această structură informativă, relativ bine concepută şi organizată nu a avut eficienţa scontată, având în vedere că directorul Poştelor şi Telecomunicaţiilor, Victor Verza – datorită propriilor convingeri politice „germanofile” –, a procedat la sustragerea unor preţioase informaţii confidenţiale pe care le transmitea agenţilor germani şi austro-ungari.

Biroul de cercetări şi informaţiuni de pe lângă Ministerul Justiţiei este un alt organism atestat documentar, ce poate fi integrat comunităţii informative. Era condus de un anume magistrat cu delegaţie, M. Haralamb, om de temut pentru cei care l-au cunoscut. În sfera de competenţă a acestui birou intrau cazurile mai deosebite, inclusiv cele de trădare şi spionaj. După finalizarea cercetărilor, se întocmea un referat cu propuneri pentru Ministerul Justiţiei. De regulă, cazurile erau trimise spre judecată Curţilor Marţiale de pe lângă raza lor de competenţă. Au fost şi situaţii când biroul a sugerat Ministerului Justiţiei să propună Consiliului de Miniştri instituirea unei comisii de cercetare cu sarcina de a analiza cazul, întrucât fuseseră implicaţi înalţi funcţionari de stat, ziarişti şi persoane de vază ai vieţii publice româneşti. Lucrarea a rămas nefinalizată – este vorba despre celebrul dosar Günther –, ceea ce înseamnă că am avut o clasă politică solitară şi conştientă în susţinerea idealului naţional, dar mai puţin interesată în promovarea legalităţii cu orice risc.

În România exista la acea dată un cadru juridic care, dacă ar fi fost aplicat cu sfinţenie nimeni n-ar mai fi vorbit astăzi despre „minuni” şi „miracole” în istoria contemporană a României. Exista amintita Lege a contraspionajului în timp de pace, care stabilea ca infracţiune transmiterea sub orice formă a informaţiilor despre apărarea ţării. De asemenea, Codul Justiţiei

Militare prevedea, la art. 198, infracţiunea de înaltă trădare prin trecere în slujba inamicului, în caz de război, care se pedepsea cu condamnarea la moarte. Şi în alte ţări europene, la acea dată, spionajul şi trădarea erau sancţionate cu închisoare pe viaţă sau chiar cu moartea şi confiscarea parţială a averii. Şi au fost situaţii când justiţia din ţările tradiţional democratice europene s-a pronunţat, mai ales, în vremuri de război necruţător faţă de spioni şi trădători. Cazul celebrei Mata Hari este unul dintre ele. În România însă personalităţile civile ale vieţii juridice, despre care Biroul de cercetări şi informaţiuni de pe lângă Ministerul Justiţiei obţinuse probe indubitabile, privind trădarea sau implicarea lor într-o serie de afaceri oneroase contra intereselor statului român, n-au răspuns în faţa Justiţiei. Au fost pronunţate sentinţe de condamnare la moarte doar asupra unor ofiţeri, locotenent-colonelul Constantin Crăiniceanu şi colonelul Alexandru Sturdza. Cazul acestora din urmă dezvăluie unele bâlbâieli ale organelor de justiţie militară, inclusiv ale Serviciului de Informaţii.

Bunăoară, sentinţa de condamnare la moarte a colonelului Sturdza s-a pronunţat în contumacie şi nu a putut fi executată întrucât inculpatul se afla deja în tabăra inamică. Situaţia a fost diferită în cazul locotenent-colonelului Constantin Crăiniceanu. Acesta era unicul fiu al generalului Grigore Crăiniceanu – un ofiţer cu o ţinută morală de excepţie –, fapt pentru care în prima fază Curtea Marţială a Armatei a II-a a pronunţat doar o condamnare la 15 ani muncă silnică şi degradare militară, în vreme ce un ostaş, complicele ofiţerului la trădare, a fost condamnat la moarte. Datorită presei, „mascarada de proces” a ajuns la cunoştinţa opiniei publice. Sub presiunea acesteia, a intervenit generalul Alexandru Averescu, comandantul Armatei a II-a, care, pentru a salva onoarea militară, l-a chemat pe generalul Grigore Crăiniceanu spre a găsi împreună o soluţie. Cutremurător este răspunsul dat de

generalul Grigore Crăiniceanu în faţa actului de trădare al fiului său: „Între patrie şi familie nu ezit să-mi fac datoria faţă de patrie”. În cele din urmă, locotenent-colonelul Constantin Crăiniceanu a fost rejudecat şi condamnat la moarte, sentinţa fiind executată.

Să mai consemnăm că în acel timp, România nu dispunea în cadrul guvernului sau al comunităţii informative de un serviciu de centralizare, analiză, evaluare şi valorificare a informaţiilor de interes pentru apărarea şi promovarea intereselor naţional-statale. Aceste activităţi, atât de specializate şi tehniciste dar de mare importanţă, intrau de regulă în atribuţiile serviciilor sau comunităţii informative. Pe atunci ele erau lăsate în responsabilitatea membrilor guvernului, care la rândul lor se consultau cu primul ministru şi cu regele, sau difuzau informaţiile în stare brută, în cel mai bun caz, însoţite uneori de opinii personale.

Deci lipsa de măsuri eficiente în materie de contracarare a surselor de insecuritate şi multe din vulnerabilităţile societăţii româneşti din acea perioadă explică în mare măsură reacţiile factorilor de decizie ai statului român sub imperiul stărilor emoţionale.

Viforul năprasnic al primului război mondial şi apoi intrarea armatei în campanie găsiseră România cu ferestrele deschise la unul din cele mai importante edificii a suprastructurii statale: serviciile secrete de informaţii.

Articol XVIII. Măsuri tardive de adaptare a structurilor informative la situaţia de război

Intrarea României în război alături de puterile Antantei, începând cu data de 14/27 august 1916, marchează în acelaşi timp începutul unei noi etape în activitatea structurilor informative româneşti cu caracter militar. Documentele nu mai amintesc de Biroul Mixt, ceea ce ne face să credem că s-a renunţat la această

formă organizatorică. Trecerea ţării de la starea de pace la starea de război implica şi adaptarea structural-organizatorică a serviciilor de informaţii militare la noua situaţie. Prin înaltul Decret cu nr. 2784 din 27 august 1916, privind reorganizarea Marelui Stat Major (în partea operativă – Marele Cartier General – şi partea sedentară-Marele Stat Major), s-a produs şi o reorganizare a Serviciului de informaţii militare. La Marele Cartier General a funcţionat Biroul 2 Informaţii, ca structură specializată în culegerea de informaţii pentru Secţia I operaţii, iar la Marele Stat Major (partea sedentară) a fost organizat „Biroul 5 Informaţii", însărcinat cu supravegherea ştirilor, adică cu măsuri contrainformative. Eugen Cristescu menţiona în Memoriile sale că „după începerea războiului, în constituirea Marelui Cartier General a intrat o puternică Brigadă Specială de Siguranţă pentru acţiune informativă şi apărarea spatelui comandamentelor militare".

În legătură cu eforturile în plan organizatoric, trebuie amintite şi cele făcute de Misiunea militară franceză condusă de generalul Berthelot. În componenţa acestei misiuni au existat: un stat-major, două birouri de informaţii, un serviciu telegrafic, un serviciu radiotelegrafic şi un număr de avioane şi aerostaţii de cercetare, care-şi puteau aduce un aport important în domeniul informaţiilor. Numit consilier militar al regelui Ferdinand, comandantul nominal al armatei române, Berthelot, instalat la Periş, avea să participe în fiecare dimineaţă la prezentarea rapoartelor informative asupra operaţiilor, luând cuvântul şi expunându-şi cu claritate ideile. Documentele sale înaintate Marelui Cartier General evidenţiază ideea apărării cu orice mijloace a integrităţii teritoriului, a independenţei româneşti. Vizitele sale pe front, contactul cu comandanţii şi cu ostaşii români i-au arătat situaţia reală şi nevoile rezistenţei româneşti.

De asemenea, odată cu intrarea în campanie a armatei române, s-au întărit reprezentanţele diplomatice militare din capitalele Puterilor Antantei precum şi la statele-majore ale armatelor şi marilor unităţi operative. Acestea aveau rol de misiuni militare pe lângă comandamentele militare şi statele-majore naţionale ale Aliaţilor sau altor ţări, ca de exemplu: Comandamentul Militar Rus (STAVKA), Marele Cartier General Francez, Marele Cartier General Englez, Marele Cartier General Italian, Comandamentul Aliat de la Salonic etc. Şefii acestor misiuni militare ţineau legătura între Marele Cartier General al armatei române şi organele similare străine, având drept misiune procurarea de armament şi tehnică de luptă, precum şi obţinerea de informaţii utile.

Desigur că este greu de apreciat oportunitatea recurgerii la această reorganizare odată cu declararea campaniei, având în vedere că dacă se intenţiona o eficientizare a activităţii serviciilor de informaţii, ea trebuia făcută încă din timp de pace. Experienţa istorică în domeniu – şi probabil că tocmai acest lucru a lipsit strategilor români –, demonstrează că orice restructurare de fond în domeniul informaţiilor nu aduce de la sine şi rezultatele dorite, acestea se obţin în timp, după un anumit rulaj. Probabil că la acest aspect făcea referire Moruzov atunci când menţiona că: „În loc să creeze elementele proprii în această materie a informaţiilor, s-a recurs la elemente de ocazie, fără niciun fel de pregătire şi experienţă în domeniu, şi în momentul când am intrat în războiul din 1916, acest Serviciu s-a dovedit inexistent. Mulţi au fost nevoiţi să tragă consecinţele, îndeosebi generalul Nicoleanu, care îşi asumase răspunderea în ce priveşte agentura. După primele operaţiuni, s-a recurs la adoptarea proiectului conceput în 1913”. Criticile lui Moruzov par îndreptăţite, ele fiind întărite şi de alţi teoreticieni. În studiul întocmit de ofiţeri români stat-majorişti se menţiona: „Din moment ce prin declararea războiului contactul între

armatele adverse a fost luat, refugiaţii de la care Marele Stat Major obţinea informaţii asupra Transilvaniei, ce ne interesa în primul rând, nu au mai putut trece frontul, aşa că Serviciul Informaţiilor s-a găsit deodată în întuneric, tocmai în timpul când el trebuia să producă mai mult şi când armatele ce înaintau destul de timid în Transilvania aveau nevoie în primul rând de o orientare”.

Datorită acestei situaţii ne putem explica de ce în toamna anului 1916 organele de informaţii şi contrainformaţii româneşti au fost copleşite practic nu numai de virulenţa acţiunilor informative, dar mai ales de varietatea metodelor şi mijloacelor întrebuinţate de instituţiile specializate ale Puterilor Centrale. Un tablou realist a ceea ce s-a întâmplat pe frontul secret din România în toamna anului 1916 aparţine generalului Ion Atanasiu. Bazat pe studiul unui important material documentar, dar şi pe propria experienţă căpătată în timpul războiului, generalul Atanasiu a întocmit în 1933 un studiu pentru ofiţerii stat-majorişti, intitulat „*Războiul secret (spionajul)*”, din care reproducem următorul pasaj mai consistent:

„Dar în războiul din urmă, teritoriul ţării a fost împândărat de spioni sub fel de fel de forme. Ca să fim şi mai precişi, la Galaţi, deci, înapoia imediată a frontului nostru, a funcţionat la un hotel din acel oraş o şcoală germană de spionaj; iar pe linia Marilor Cartiere şi mai cu seamă la Bacău, ca şi la Iaşi, pe la hotelurile din piaţa Cuza-Vodă, funcţionau netulburate de nimeni agenţii de spionaj ca şi centre informative şi de plecare spre inamic a tot ce se raporta la conducerea operaţiunilor, la frecările dintre aliaţii ruşi şi francezi, la starea morală a cercurilor politice şi a populaţiei. Iaşul devenise centrul sciatic a întregii noastre vieţi. La fel au funcţionat nesupărate, prin localităţile de refacere a trupelor noastre, ca şi în centrele unde funcţionau unităţile ruseşti care aduceau la disperare necăjita noastră populaţie, focarele germane de destrămare a acestor

unităţi, formaţiuni în care nimeni din partea noastră nu avea dreptul să se amestece.

Ştirile se transmiteau aşa de uşor inamicului prin destul de variate şi proprii mijloace: prin intermediul dezertorilor ruşi şi evrei, prin aşa numiţii «rătăciţi», care cutreierau în voie frontul sub cuvânt că îşi caută corpurile, a celor trimişi izolat pe front ca să meargă la unităţile lor, a pseudoruşilor etc etc, de care oamenii noştri nu se ocupau, fie că nu aveau timp, fie că nu-şi închipuiau că şi înapoia lor stăpânea tot inamicul; nici comandamentele noastre de sectoare nu se interesau pentru motive asemănătoare sau din lipsa de experienţă în materie de spionaj. De asemenea, numeroşi internaţi au putut fugi din centrele de internare rău supravegheate, şi mai rău păzite. Toate aceste elemente, după ce îşi depuneau rapoartele, se reîntorceau iar la post, în rândurile noastre, de data aceasta sub forma de «scăpaţi din captivitate», foşti «prizonieri evadaţi», scăpaţi de la moarte, ruşi fugiţi de la inamic care au fost capturaţi de germani «pe alte fronturi» etc, etc.

Cât rău a adus această stare de inconştienţă şi delăsare din partea tuturor a care au permis libertatea exercitării spionajului, o dovedeşte marile pagube morale şi materiale ce am suferit, de altfel cum au suferit mai mult sau mai puţin şi celelalte state, care nu au putut reduce de tot folosirea spionajului în armatele şi ţările lor. Nu am adăugat la aceste pagube şi miile de vieţi sacrificate lipsei de organizare a acestui însemnat mijloc de ocrotire a pierderilor inutile, care este spionajul”.

Articol XIX. Rolul informaţiilor în operaţia de la Flămânda şi în bătălia pentru apărarea Bucureştiului

Cu toate neajunsurile, s-au înregistrat şi unele acţiuni pozitive pe care orice analiză obiectivă asupra rolului informaţiilor despre inamic în fundamentarea ordinelor operative trebuie să le evidenţieze. Pregătirile

pentru operaţiunile de pe frontul dunărean şi Dobrogea, între 3 şi 17 septembrie 1916, constituie un exemplu edificator. Este bine cunoscut faptul că numai după 10 zile de la declanşarea campaniei armatei române, prin căderea capului de pod de la Turtucaia, Marele Cartier General a fost pus în faţa unei înfrângeri neprevăzute. În opinia generalului Alexandru Averescu „situaţia strategică nu fusese atinsă de pierderea Turtucaiei. Era însă necesar a restabili starea morală a trupelor şi populaţiei". Aceasta a fost şi raţiunea pentru care, în şedinţa Consiliului de Război din 2 septembrie 1912 – de la Periş –, la care a luat parte şi primul ministru Ion I.C. Brătianu, s-a hotărât, la propunerea lui Alexandru Averescu, executarea operaţiei de la Flămânda. Se sconta pe „o acţiune energică şi bogată în rezultate prin care să se recâştige întreg teritoriul pierdut, făcând pe inamic să sufere o înfrângere cel puţin tot atât de dureroasă ca cea suferită de noi la Turtucaia". Obiectivul strategic viza împingerea spre sud a armatei germane din Dobrogea, comandată de generalul August von Mackensen, şi realizarea contactului cu trupele aliate de la Salonic. „Prin acest contact – spunea Averescu – întreaga situaţie în eşichierul balcanic s-ar fi schimbat radical, cu repercusiuni serioase asupra întregului teatru de război". Concepţia operaţie avea la bază o amplă manevră dublu învăluitoare, executată de Grupul de Armate-Sud, format din două puternice armate situate la distanţe acceptabile pentru realizarea ei în timp util. Armata din Dobrogea (ruso-română), care era în strâns contact cu forţele inamice, urma să atace pe întregul front în faţă, iar Armata a III-a română, trecând prin surprindere Dunărea, la Flămânda, trebuia să-i cadă inamicului (armatele germano-bulgare) în spate. Reuşita acestei manevre se baza şi pe forţarea unui fluviu mare ca Dunărea, acţiune care, în opinia comandantului Niculescu Rizea, reprezenta în arta militară din acel timp „o operaţie grea". Deşi nu şi-a atins scopul, întrucât prin

Ordinul Marelui Cartier General, forţele necesare executării acestei manevre au fost dislocate pe frontul din Transilvania – după numai trei zile de la declanşarea ei – totuşi referitor la domeniul informaţiilor şi contrainformaţiilor militare ne reţin atenţia câteva aspecte importante.

În primul rând, pregătirile – care au constat în construirea unei şosele de peste 7 km lungime, în adunarea materialului pentru construirea podului şi trecerea pe ambarcaţiuni, în dislocarea a cinci divizii de infanterie şi una de cavalerie ş.a. – s-au făcut în cel mai „strict secret”. Aceasta înseamnă că deşi nu a existat o structură contrainformativă care să sprijine prin acţiuni de inducere în eroare a inamicului şi acoperirea deplasării trupelor, secretul operaţiunii a fost păstrat datorită respectării ordinelor operative. Prin urmare, disciplina militară, în sensul aplicării stricte a spiritului, exigenţelor şi literelor regulamentelor, poate suplini lipsa măsurilor de protecţie contrainformativă.

De asemenea, pentru stabilirea locului de construire a podului în vederea forţării Dunării, o comisie formată din Artur Văitoianu, colonelul Vernescu, colonelul Limburg şi maiorul Şova a recurs la recunoaşterea şi cercetarea terenului, „completând observaţiile ce se puteau face din depărtare cu informaţiile culese de la locuitori”. În lipsa unei structuri informative în adâncimea frontului inamic, pregătită din timp, Comandamentul Frontului de Sud a recurs şi la alte metode de culegere a datelor şi informaţiilor necesare fundamentării planului de operaţii, şi anume schimbul de informaţii cu structurile similare ale aliaţilor anglo-francezi. În acest sens, generalul Alexandru Averescu preciza că: „Până la constituirea Grupului de Sud, informaţiile directe asupra inamicului lăsau mult de dorit. Comandamentul frontului a recurs de aceea la informaţiile directe şi anume la identificările făcute de trupele aliate pe frontul Salonic. Pe această cale s-au

putut completa informaţiile de pe front şi stabili că inamicul dispunea în Dobrogea de 73 batalioane”.

O altă metodă de culegere a informaţiilor a constituit-o chestionarea prizonierilor. Datele obţinute aveau o valoare importantă, întrucât în ordinul de operaţii dat de Comandamentul Armatei de Dobrogea (generalul rus Zaioncikovsky), la 18 septembrie 1916, se menţiona, încă de la început, că „prizonierii şi fugarii povestesc că inamicul se pregăteşte cu energie pentru a lua ofensiva”.

Demn de reţinut este şi faptul că pentru documentarea informativă în vederea operaţiei de la Flămânda, Comandamentul român a folosit, pentru prima oară în campanie, culegerea de informaţii cu ajutorul aviaţiei. Această metodă nici nu era trecută în cursul care se preda la Şcoala Superioară de Război, ceea ce dovedeşte capacitatea de adaptare rapidă la configuraţia frontului şi o gândire flexibilă din partea Comandamentului român. „Întrebuinţarea de căpetenie a aviaţiei noastre – spune Al. Averescu –, din cauza slăbiciunii ei numerice şi tehnice, rămânea serviciul de recunoaştere. În afară de trupele inamice identificate pe frontul Dobrogei şi pe frontul Salonic, era nevoie de a şti ce forţe se găseau în apropierea punctului de trecere [la Flămânda – n.n.], precum şi disponibilul din spatele frontului, care ar fi putut să fie întrebuinţat pentru a stânjeni în timp util operaţiunile noastre de trecere în faza critică”. După 8 zboruri de recunoaştere efectuate de cele 12 avioane, de care a dispus Grupul de Armate-Sud, s-a putut constata că pe o rază de 300 de km nu se semnala nicio mişcare serioasă de trupe inamice. De aici Comandamentul român a tras concluzia că, „mulţumită rezultatului obţinut prin recunoaşterile făcute, până în ajunul începerii operaţiunilor, nicio contramăsură nu fusese luată de inamic şi deci el ignora cu desăvârşire ceea ce se petrecea la Flămânda”. Se realizaseră astfel, „în măsură maximă”, condiţiile surprinderii strategice, şi

aceasta datorită păstrării deplinei conspirativităţi a planificării şi a pregătirii operaţiei. Nu este un aspect minor, ci unul foarte important, întrucât nu trebuie omis că unităţile române aveau în faţă armata germană, care dispunea de un serviciu de informaţii militar dintre cele mai performante la acea dată. Germanii practicau spionajul total, pe întreg frontul, folosind ca mijloace şi metode de culegere a informaţiilor posturile fixe de observare, aeroplanele şi dirijabilele, plus reţeaua de agenţi infiltraţi în mediile diplomatice şi militare de interes. De altfel, generalul Averescu a precizat la un moment dat că avusese ocazia să lucreze, înainte de război, „cu Serviciul de informaţii german" şi ştia „cât era de bine informat". Cea mai bună dovadă este că germanii au aflat despre operaţia de forţare a Dunării, declanşând cu furie bombardamentele, abia în după-amiaza de 18 septembrie, deci după ce podul de vase fusese desfăşurat, iar infanteria Diviziei a 10-a (general Văitoianu) reuşise să treacă pe malul bulgăresc pentru a întări capul de pod.

Prin relevarea acestor aspecte, se poate constata că manevra de la Flămânda, deşi este considerată ca o nereuşită în planul operaţiilor militare, poate fi apreciată în arta militară nu numai prin ingeniozitatea şi prin îndrăzneala concepţiei, ci, deopotrivă, prin experienţa acumulată în domeniul metodelor şi al mijloacelor folosite în culegerea informaţiilor despre inamic şi zonele de operaţii.

Treptat, Serviciul de informaţii începe să-şi intre în atribuţii. Unele reuşite, este adevărat destul de modeste, sunt menţionate şi în documentul întocmit de analiştii M.St.M.: „Către sfârşitul primei luni de campanie, încep unele îmbunătăţiri în activitatea de informaţii, se ţine la curent ordinea de bătaie a inamicului. Înainte de căderea Bucureştiului exista o ameliorare evidentă în activitatea de informaţii. Se aflau lucruri foarte interesante prin schimb de informaţii cu Comandamentul militar francez

şi STAVKA (Marele Cartier General rus). S-au obţinut o serie de succese de ordin informativ... Postul T.F.F. al generalului Falkenhayn a fost reperat pe Valea Jiului. Concomitent, un aviator englez a reperat numeroase coloane mărşăluind de la sud de Dunăre, pe direcţia Şiştov-Plevna. Marele Cartier General român, fiind sesizat, a trimis recunoaşteri în lungul Dunării, identificându-se trenuri numeroase şi campamente în zona Şiştov. Serviciul de informaţii, de la Marele Cartier General, a prezentat următoarea concluzie: „Se vor relua operaţiunile de la Jiu. Inamicul intenţionează să treacă Dunărea pe la Şiştov. De această concluzie nu s-a ţinut seama prea mult. Lipsea încrederea [subl.n.]. Din nenorocire evenimentele au dat dreptate Serviciului de informaţii..." Am citat in extenso din acest document întrucât el evidenţiază că pe frontul informaţiilor, mai ales în perioada de campanie, succesele alternează din plin cu insuccesele, iar credibilitatea se câştigă greu şi se păstrează, după cum vom vedea imediat, şi mai greu.

Deficienţe în activitatea de informaţii şi contrainformaţii în campania din 1916 sunt relevate de bătălia de pe Neajlov şi Argeş de la sfârşitul lunii noiembrie şi începutul lunii decembrie, aşa-numita bătălie pentru apărarea Bucureştiului. Planul bătăliei, care a constat în clasica „manevră pe direcţii interioare", a fost conceput rapid şi destul de ingenios de generalul Constantin Prezan. S-a încercat o ultimă sforţare pentru a rezista în faţa inamicului care dispunea de trei armate (Krafft, Kuhne şi Kosch), şi nu două cum greşit luase în calcul Comandamentul român. Valoarea forţelor inamicului era de 12 divizii de infanterie, 4 divizii de cavalerie germane cărora li se adăugau diviziile 1 şi 12 bulgare, sub comanda mareşalului Mackensen. Inamicul ocupa un dispozitiv, sub forma unui arc de cerc, a cărui stângă era la Curtea de Argeş, centrul la Slatina şi dreapta la Giurgiu. Forţele române se reuniseră în „Grupul de Armate-Sud", căruia i-au fost puse la

dispoziţie toate rezervele care erau în refacere. Acţiunea comporta mari riscuri pentru trupele române angajate, bazându-se pe secretul desăvârşit al manevrei, la fel ca şi în operaţia de la Flămânda. Lovitura principală trebuia executată prin surprindere de către un grup operativ de manevră, în spaţiul dintre cele două armate inamice, înainte ca ele să-şi fi putut opera manevra, urmând ca apoi să le atace pe rând. Victoria trebuia obţinută înainte ca inamicul să realizeze sensul manevrei.

Trei dintre cele patru cauze stabilite ulterior, care au dus la insuccesul bătăliei, ţin de resortul activităţii de informaţii şi contrainformaţii: 1) necunoaşterea în momentul planificării şi al angajării bătăliei că inamicul dispunea de trei grupuri de armate, nu de două; 2) capturarea planului român de operaţii (căpitanii Iepure şi Barcan, care transportau corespondenţa şi ordinele operative, au ajuns dezorientaţi în mijlocul trupelor inamice) din care generalul Falkenhayn a reuşit să afle secretul manevrei începute de armata română; 3) refuzul trupelor ruse de a se asocia la acţiunile ofensive în momentul hotărâtor al luptelor.

Existenţa unei structuri informative în adâncimea liniilor frontului, mai ales că ele se aflau pe teritoriul român, putea contribui fără prea mari eforturi la cunoaşterea reală a forţelor inamice. De asemenea, aplicarea unor măsuri contrainformative de protecţie a transporturilor corespondenţei secrete ar fi redus simţitor posibilităţile producerii „condamnabilei neglijenţe” a celor doi ofiţeri români. Pentru situaţii neprevăzute şi cu totul de excepţie, cei care transportă documentele secrete sunt instruiţi să acţioneze rapid pentru distrugerea lor. Cazul celor doi ofiţeri români a fost mediatizat, ajungând de notorietate, articole fiind scrise chiar şi în presa din SUA, ceea ce a contribuit nu numai la deteriorarea imaginii armatei române, ci chiar la prejudicierea gravă a credibilităţii autorităţilor statului în faţa aliaţilor Antantei. În legătură cu atitudinea pasivă

a trupelor ruse se poate aprecia că în arta operativă schimbul de informaţii cu structurile similare ale aliaţilor devine eficient numai în condiţiile în care este însoţit de măsuri calificate pentru verificarea loialităţii partenerului de coaliţie.

NOI INSTRUCŢIUNI ORGANIZATORICE. COOPERAREA CU STRUCTURILE SPECIALIZATE ALE ALIAŢILOR ŞI APORTUL INFORMATIV AL MIŞCĂRII DE REZISTENŢĂ (1917 – 1919)

După retragerea în Moldova a armatei române, a unei părţi din populaţie, a Parlamentului şi a majorităţii clasei politice, inclusiv a Casei Regale, în paralel cu măsurile de reorganizare a armatei, s-au întreprins şi acţiuni de consolidare în scopul eficientizării randamentului în domeniul informaţiilor şi contrainformaţiilor. Documentul prin care s-a purces la o astfel de acţiune purta titlul de „Instrucţiuni asupra organizării şi funcţionării serviciului de informaţii”, intrat în vigoare la 20 februarie/4 martie 1917, odată cu semnarea lui de către generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General. La elaborarea acestui document, o contribuţie importantă a avut-o generalul Nicolae Condeescu. Ca noutăţi, „Instrucţiunile” schiţau doctrina activităţii de informaţii militare, precizau rolul şi locul misiunilor informative, stabileau organizarea Biroului de informaţii de la Marele Cartier General. Alte precizări ale instrucţiunilor se refereau la: modul de desfăşurare a activităţii informative şi a manipulării informaţiilor; atribuţiile personalului îndrituit cu misiuni informative; stabilirea cu mai multă exactitate a misiunilor aviaţiei de recunoaştere şi a modului de executare a cercetării aeriene; coordonarea activităţii agenţilor secreţi.

Un rol important în reorganizarea şi reorientarea Serviciului de informaţii militare l-a avut şi misiunea

franceză. Pe lângă şeful Biroului 2 informaţii din Marele Cartier General a fost numit un consilier în persoana locotenent-colonelului Odone.

De asemenea, după retragerea în Moldova, Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale a trecut la înfiinţarea unor brigăzi speciale în oraşele Roman, Bârlad, Tecuci, Piatra Neamţ, Vaslui. În birourile de siguranţă centrale din Iaşi lucrau 73 de agenţi care se ocupau cu munca informativă. Această activitate era dificilă întrucât se bănuia, ulterior s-a confirmat, că numărul suspecţilor ajunsese deja foarte mare.

Articol XX. Serviciul de informaţii şi contrainformaţii româno-rus

Odată cu reorganizarea armatei române retrase din Moldova, s-a procedat şi la reorientarea activităţii de cercetare şi informare militară, în adâncime, asupra inamicului. În acest scop s-au constituit observatoare de infanterie şi artilerie pe linia frontului cu misiunea de a ţine sub o severă şi permanentă supraveghere trupele inamicului.

Cu sprijinul unor ofiţeri francezi de informaţii, s-a organizat, în vara anului 1917, spionajul aerian în teritoriul ocupat „pentru culegerea de informaţii secrete privind dispozitivul trupelor Puterilor Centrale şi agentura serviciilor de spionaj”.

Prin dotarea armatei române cu avioane şi aerostate moderne, cercetarea aeriană şi recunoaşterile aviaţiei române asupra trupelor inamice, precum şi observarea din baloane a poziţiilor inamicului în timpul desfăşurării unor bătălii, s-au procurat continuu Comandamentului militar român informaţii de valoare privind mişcările inamicului, pentru corectarea tirului artileriei. S-a acordat, de asemenea, mai multă atenţie asigurării transmiterii informaţiilor prin radio şi telefon, introducându-se noi cifruri şi coduri.

Agenţii români lansaţi în spatele frontului inamic cu ajutorul aviaţiei „se bucurau de un sprijin activ din partea populaţiei din teritoriul ocupat, mai ales din partea persoanelor care în trecut avuseseră legături cu organele de poliţie şi siguranţă româneşti”.

La 22 aprilie/5 mai-29 aprilie/12 mai 1917, ca urmare a schimbării regimului politic din Rusia (prin revoluţia democratică din februarie), premierul român I.I.C. Brătianu, însoţit de generalul Constantin Prezan au efectuat o călătorie la Petrograd, unde au purtat convorbiri cu noile autorităţi în privinţa continuării colaborării militare între cele două state. S-au pus de acord şi o serie de detalii privind conturarea cooperării în domeniul informativ pentru asigurarea ordinii interne pe front şi în spatele frontului armatelor româno-ruse. În acest scop a fost desemnat un delegat al Siguranţei Generale române pe lângă Marele Cartier General al armatei ruse din Moldova, în persoana inspectorului general de poliţie Romulus Voinescu, iar numeroşi comisari de poliţie au fost ataşaţi pe lângă marile unităţi militare ruse.

Pentru prevenirea pătrunderii serviciilor secrete ale inamicului în jurul unităţilor militare româneşti şi ruseşti s-a constituit Serviciul de informaţii şi contrainformaţii româno-rus care, pe lângă realizarea cooperării pe linie informativă cu trupele ruse, a desfăşurat o vastă activitate contrainformativă şi de poliţie militară în zona frontului din Moldova. Serviciul de informaţii şi contrainformaţii româno-rus a avut la început sediul în oraşul Roman, iar şeful său, Romulus Voinescu, a fost ajutat de subinspectorul de poliţie I. Vameşu şi de comisarii de poliţie I.I. Georgescu şi Theodor Culitza. Acesta din urmă a întocmit o interesantă lucrare, intitulată Poliţia de informaţii şi contrainformaţii, care a cunoscut lumina tiparului în 1938 şi prin intermediul căreia cunoaştem astăzi principalele realizări ale activităţii acestei structuri informative. În cadrul

serviciului de contrainformaţii româno-rus funcţiona Biroul de contrainformaţii rus, care dispunea de o sută de cadre şi era condus de generalul de jandarmi Leontovici, ajutat de locotenent-colonelul Bondarenco.

La baza activităţii Serviciului de informaţii şi contrainformaţii româno-rus a stat „Regulamentul Serviciului de Contrainformaţiuni Român, în colaborare cu Serviciul de Contrainformaţiuni Rus”, emis de Marele Cartier General al armatei române. În articolul 1, acest regulament prevedea necesitatea colaborării dintre organele de contrainformaţii române şi cele ruse, atât în vederea contracarării acţiunilor de spionaj ale inamicului, cât şi pentru descoperirea oricăror infracţiuni săvârşite împotriva celor două armate. Evident era vorba despre acele infracţiuni prevăzute în legislaţia internaţională privind regulile de purtare a războiului.

Cadrele Serviciului româno-rus au fost dotate cu instrucţiuni privind restricţiile de circulaţie ce trebuiau respectate de către persoanele care se deplasau pe şosele, căi ferate, ape sau în zona operaţiunilor militare. Ordinele primite se refereau la modul de supraveghere a străinilor aflaţi în Moldova, în special pe cei eliberaţi din lagărele de internare. Serviciul a fost încadrat cu ofiţeri, comisari şi agenţi de siguranţă ce aveau asupra lor legitimaţii speciale, scrise în limbile română şi rusă, semnate de Romulus Voinescu şi pe care erau aplicate fotografiile titularilor.

Articolul 3 din Regulament stabilea ca funcţionarii administraţiei şi poliţiei româneşti să dea tot concursul cadrelor acestui birou, după ce ei se legitimau, pentru îndeplinirea atribuţiilor profesionale. Deşi în articolul 3 se prevedea că dacă în termen de 24 de ore persoanei reţinute nu i se stabilea vinovăţia, ea trebuia eliberată imediat, potrivit articolului 5 al Regulamentului, o persoană putea fi reţinută provizoriu şi la expirarea termenului prevăzut în caz că Biroul de contrainformaţii

rus cerea o asemenea măsură, în vederea aducerii de noi dovezi. Prelungirea reţinerii se făcea însă numai cu aprobarea Marelui Cartier General Român, ce o dădea doar când solicitarea era bine motivată. Datele despre suspecţi erau comunicate de Marele Cartier General român şi Ministerului de Interne în vederea supravegherii lor pe mai departe sau luării altor măsuri.

Prin articolul 6, Regulamentul stabilea că supuşii români, care trăiau continuu într-o anumită localitate şi erau bănuiţi că desfăşoară acţiuni de spionaj sau alte fapte contra intereselor armatei, urmau să fie strămutaţi într-o altă localitate desemnată de Ministerul de Interne, însă nu altfel, ci „numai după verificarea informaţiilor date asupra lor de către agenţii poliţiei române”.

Articolul 9, ultimul al Regulamentului, prevedea că pentru realizarea unei observări cât mai întinse asupra populaţiei, din cauza numărului mic de agenţi speciali de poliţie, era necesară stabilirea unor posturi speciale fixe la punctele de legătură ale drumurilor; aceste posturi primeau însemn ca verificarea trecerii dintr-un punct populat într-altul trebuie să se facă numai cu permise speciale.

Serviciul de informaţii şi contrainformaţii româno-rus a iniţiat şi realizat câteva acţiuni care în arta informaţiilor sunt trecute în categoria metodelor speciale de dezinformare. Au fost folosiţi, cu precădere, tinerii din teritoriul ocupat, recrutaţi şi instruiţi de serviciile speciale germane pentru a culege informaţii din Moldova despre pregătirile militare ale trupelor române. În majoritate, aceştia, o dată trecuţi peste linia frontului, se predau organelor de poliţie militare române. După o minoră anchetă informativă, aceşti tineri erau reinstruiţi de Serviciul de contrainformaţii româno-rus şi retrimişi în teritoriul ocupat de inamic cu date şi informaţii false despre dispozitivele româneşti. Referindu-se la aceste operaţii de dezinformare a inamicului, Theodor Culitza făcea următoarea apreciere: „Acest sistem nou de

spionaj a dat de multe ori rezultate satisfăcătoare pentru noi... prin faptul că inamicul era indus în eroare de informaţiile trimise în mod eronat, în carnetele acestor tineri, asupra situaţiei trupelor noastre".

Serviciile de informaţii ale Puterilor Centrale au fost dirijate spre acţiuni cu caracter destabilizator şi diversionist. Acestea încep să răspândească ştiri false pe front şi în spatele frontului româno-rus ca provenind de la români şi a crea derută în rândurile populaţiei civile. Printr-o cercetare atentă, Serviciul de contrainformaţii româno-rus, în colaborare cu comandamentele militare ale armatei române şi organele de siguranţă, a contracarat acţiunea de propagandă şi dezinformare a Puterilor Centrale. S-a stabilit că manifestele adresate ostaşilor români, de a lăsa armele jos şi de a nu mai trage în „fraţii lor", proveneau de la birourile de spionaj ale inamicului.

Serviciul de informaţii şi contrainformaţii româno-rus a reuşit să dejoace şi o serie de acţiuni cu caracter diversionist iniţiate de serviciile de spionaj ale Puterilor Centrale, cum ar fi răspândirea de manifeste prin care ostaşii români erau îndrumaţi să dezerteze, sau pentru a produce inflaţie, au fost paraşutate în Moldova pachete cu bani româneşti falşi. Prin eforturile cadrelor acestui serviciu au fost urmărite peste 2.500 de persoane suspecte de activitate de spionaj în favoarea inamicului şi au fost arestaţi unii dintre cei mai activi agenţi ai acestuia.

În paralel cu măsurile organizatorice s-au întreprins şi acţiuni concrete de către forurile de conducere politică şi militară româneşti pentru susţinerea intereselor naţionale în afara graniţelor. Întrucât la 13/26 martie 1917 Cancelarul Germaniei, Th. von Bethmann-Hollweg şi ministrul de externe al monarhiei habsburgice, Ottokar Czernin, semnaseră la Viena o înţelegere care prevedea încorporarea de către Austro-Ungaria a teritoriului României în cazul victoriei Puterilor Centrale,

autorităţile româneşti au reacţionat prompt. La 5/18 aprilie 1917, Marele Cartier General al armatei române a trimis în misiune specială la Washington, pe Vasile Stoica, ofiţer de rezervă. Obiectivul misiunii era de a face cunoscută opiniei publice americane şi guvernului SUA poziţia politică şi militară a României şi pentru a demonstra legitimitatea revendicărilor statului român asupra Transilvaniei, Banatului şi Bucovinei. Lui V. Stoica i s-a alăturat, cu aceeaşi misiune, Vasile Lucaciu – preşedintele Ligii Culturale – şi Ion Moţa, preot din Orăştie refugiat în 1915 la Bucureşti, editor al ziarului „Libertatea”.

Rezultate notabile au fost obţinute şi în domeniul contraspionajului. În primăvara anului 1917 structurile contrainformative militare în cooperare cu organele de siguranţă şi jandarmerie rurală au reuşit să identifice o serie de persoane din Moldova suspecte că desfăşoară activitate informativă în beneficiul Puterilor Centrale. Asupra acestora s-au întocmit tabele care cuprindeau o serie de date de identitate şi despre activitatea suspectă. Printre persoanele reţinute şi trimise în faţa Curţii Marţiale din Iaşi – ca urmare a aplicării acestei metodologii –, s-a numărat şi faimosul agent al spionajului german din perioada neutralităţii, Hennenvogel Iosef.

Articol XXI. Aportul informativ al mişcării de rezistenţă în teritoriul vremelnic ocupat

Demnă de reţinut este şi activitatea informativă şi de rezistenţă desfăşurată în teritoriul ocupat de armatele germane şi austro-ungare. Activitatea în acest spaţiu viza şi anihilarea acţiunii represive a poliţiei militare germane.

Cu riscul vieţii, numeroşi cetăţeni, îndeosebi tineri şi copii, au refuzat să furnizeze informaţii inamicului, să-i călăuzească trupele sau să-i servească ca interpreţi.

Documentele atestă că în comuna Vălari de lângă Târgu Jiu au fost executaţi de către poliţia militară germană patru ţărani, pe motiv că refuzaseră să le servească drept călăuze. La fel, în oraşul Corabia, cinci băieţi din comuna Dăbuleni au fost executaţi de către trupele germane pentru că „furnizaseră informaţii rezistenţei româneşti”.

Faţă de amploarea mişcării de rezistenţă a populaţiei din teritoriul ocupat şi de sprijinul acordat de aceasta structurilor informative româneşti din Moldova, în culegerea de informaţii secrete, poliţia militară germană a fost nevoită să recunoască faptul că „existau legături între teritoriul din afara frontului inamic” [românesc – n.n.] şi îşi exprimau îngrijorarea faţă de „îndrăzneala spionilor români rămaşi în teritoriul ocupat”.

Pregătirea contraofensivei armatei române, în vara anului 1917, pentru respingerea atacurilor trupelor germano-austro-ungare, care vizau cucerirea Moldovei şi desfiinţarea statului român, a necesitat informaţii sigure şi precise despre forţele militare ale inamicului. Pentru procurarea unor astfel de informaţii, identificarea poziţiilor ocupate de unităţile militare inamice, urmărirea mişcărilor şi descifrarea planurilor de luptă, cunoaşterea stării de spirit a populaţiei civile din teritoriul cotropit şi susţinerea mişcării de rezistenţă a acesteia, s-au organizat de către structurile informative româneşti centre şi puncte informative în spatele frontului trupelor germane şi austro-ungare.

Pe frontul din sud al armatelor I şi a II-a române, s-au cules, transmis şi primit regulat informaţii cu valoare operativă asupra dispozitivului trupelor germane şi despre Comandamentul General al Puterilor Centrale de la Focşani, prin agenţi trimişi în frontul inamic prin punctul Doaga, de către şeful Serviciului de siguranţă din Focşani, Guţă Iacob, care rămăsese în teritoriul ocupat. Informaţiile erau culese cu sprijinul unor patrioţi

din teritoriul ocupat şi transmise în Moldova printr-un loc secret – folosit drept căsuţă poştală –, greu accesibil. Alte documente de arhivă atestă că s-au folosit şi porumbei călători pentru transmiterea de informaţii codificate din teritoriul ocupat spre comandamentele armatei române din Moldova. Agenţii centrului informativ din Focşani au înregistrat aproape zilnic mişcările armatei germane, comandate de Mackensen, în vederea ofensivei din vara anului 1917. Aceste informaţii au servit Marelui Cartier General al armatei române în organizarea contraofensivei de la Mărăşeşti.

La Brăila, comisarul de poliţie Alexandru Popovici, şeful poliţiei postului, rămas în teritoriul ocupat, a antrenat tineretul şcolar în acţiunea de culegere a informaţiilor despre inamic şi în urmărirea mişcărilor şi pregătirilor de luptă ce se făceau de către trupele Puterilor Centrale în zona Bărăganului, pentru identificarea sistemului de apărare şi locul de amplasare a depozitelor militare. Transmiterea zilnică a informaţiilor secrete în Moldova se făcea prin sticle aruncate pe Dunăre. Informaţiile, notate codificat pe o bucată de hârtie, erau introduse împreună cu altele în sticle închise ermetic, care erau apoi culese de cadre ale unităţilor militare la Galaţi. Descoperiţi de către inamic, 10 locuitori, împreună cu comisarul Popovici, au fost împuşcaţi pe motiv de „spionaj” în favoarea serviciilor informative româneşti.

Printre eroii mişcării de rezistenţă s-a numărat şi ţăranul Vasile Chilian, care, din proprie iniţiativă a organizat un grup cu sarcini informative, în regiunea Vrancea. Inteligent şi abil, Vasile Chilian a reuşit să penetreze cercurile ofiţerilor germani, făcându-le diferite servicii pentru a le căpăta încrederea şi a putea astfel să culeagă informaţii ce interesau comandamentele armatei române. Ingenioasă a fost iniţiativa sa de a-şi acoperi şi conspira activitatea. Cu aprobarea Comandamentului german, el a construit o moară pe malul râului Putna,

chiar în marginea frontului român. „Moara lui Chilian” avea pentru mişcarea de rezistenţă funcţii multiple: servea drept ascunziş pentru prizonierii români evadaţi din lagărele germane, organiza trecerea acestora în Moldova şi transmitea informaţiile despre dispozitivul şi dotarea trupelor inamice comandamentelor româneşti. Grupul de rezistenţă condus de Vasile Chilian număra 28 de cetăţeni români din satul Tichiriş, plugari, învăţători, preoţi, proprietari şi personalul medical de la spitalul din Vidra. Alţii au sprijinit grupul lui Chilian „fie ca gazde pentru prizonierii români, fie ca iscoade trimise pentru a spiona mişcările trupelor inamice sau a servi drept călăuze pentru românii care doreau să treacă linia frontului în Moldova”. Interesant pentru activitatea informativă desfăşurată de grupul lui Chilian este că „fără să fi fost înzestrat cu mijloace tehnice sau instrucţiuni perfecţionate, fără să se fi cunoscut, în majoritate unul pe altul, fără să fi cunoscut conducătorii lor, a contribuit fiecare în măsura posibilităţilor lor pentru atingerea unicului scop – a servi patria oricând şi oricum”.

Grupul de rezistenţă condus de Vasile Chilian a procurat şi transmis comandamentelor trupelor române din Moldova informaţii de o deosebită valoare despre dispozitivul trupelor Puterilor Centrale concentrate în zona Vrancei şi a ajutat sute de prizonieri români să treacă în sudul Moldovei.

Pentru a nu trezi suspiciuni din partea serviciilor de contrainformaţii ori ale organelor de poliţie militară a trupelor inamice, Vasile Chilian – deşi nu fusese instruit şi nu urmaşe nicio şcoală de profil – a recurs la câteva iniţiative pentru culegerea de informaţii secrete, deosebit de ingenioase dar bine acoperite, ceea ce stârneşte şi astăzi admiraţia chiar şi în rândul profesioniştilor. Intrând în birourile ofiţerilor germani, care lucrau cu documente secrete, a evitat tentaţia de a le sustrage sau să-şi manifeste curiozitatea faţă de ele. A

căpătat astfel încrederea germanilor. Vasile Chilian s-a mulţumit doar cu ceea ce vedea şi auzea. S-a străduit să memoreze cât mai mult, iar când ajungea acasă, într-un loc sigur, reproducea în scris sub formă de note şi rapoarte informative sau schiţe şi hărţi. În ascuns, a reuşit, la un moment dat, să pătrundă la Comandamentul german, unde a copiat hărţile germane expuse pe pereţi, cu situaţia la zi a poziţiilor germane, planurile de operaţii germane în vederea ofensivei ce se pregătea pentru vara anului 1917, precum şi obiectivele pe care inamicii le descoperiseră la români. Informaţiile şi schiţa cu dislocarea trupelor germane au fost duse în Moldova de un prizonier român – sublocotenentul N. Melosu –, fiind predate Diviziei a 14-a române. Aceste informaţii au fost deosebit de valoroase, ele contribuind într-o măsură importantă la întocmirea planului de operaţii al armatei române pentru memorabilele bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

Mai sunt şi alte aspecte ale activităţii grupului de rezistenţă condus de Vasile Chilian, sau a celor care se aflau în legătura acestui grup. Aşa de exemplu, s-a reuşit interceptarea convorbirilor telefonice ale ofiţerilor germani de către Alexandru Macovei din Volos, care pentru acest fapt a fost deportat în Ungaria şi condamnat la moarte, dar a scăpat, evadând din lagăr. De asemenea, strămutarea (transferarea) personalului medical românesc din Vidra la spitalul militar de campanie german a oferit posibilitatea celor care erau în legătura grupului de rezistenţă să cunoască starea de spirit a trupelor germane ori să procure produse farmaceutice pentru prizonierii români.

Grupul de rezistenţă condus de Vasile Chilian a fost descoperit în urma eşuării unor prizonieri români de a trece râul Putna şi de a duce în Moldova informaţii secrete. În momentul arestării lui Vasile Chilian, soţia sa, Clementina, care îi ştia toate planurile, în faţa patrulei care îl percheziţiona, a scos din haina soţului ei

documentele secrete compromiţătoare şi le-a aruncat în foc, pentru a nu cădea în mâinile inamicului. Cei arestaţi au fost trimişi imediat la poliţia militară germană din Focşani, unde, înfruntând umilinţele şi tortura, s-au comportat cu demnitate şi curaj, nefăcând destăinuiri importante. Între 18 – 24 august 1917, patrioţii români au fost aduşi în faţa organelor poliţiei militare de război a germanilor, care i-au condamnat la pedepse dintre cele mai grele. Cinci membri ai grupului, în frunte cu Vasile Chilian, au fost condamnaţi la moarte, iar restul au primit închisoare de la doi la 20 de ani. Menţinându-şi dârzenia şi curajul, în închisoare, Vasile Chilian s-a confesat în faţa camarazilor săi că „nu-i pare rău, că moare… că se simte mândru după ce a auzit din gura nemţilor, că din cauza lui [armatele germane – n.n. au pierdut la Mărăşeşti – n.n.] o mulţime de oameni”. În zorii zilei de 30 august 1917, pe poligonul din Focşani, cei cinci patrioţi români – Vasile Chilian, serg. V. Gălăţeanu, Dumitrache Pantazică, Toma Ion Cotea, Ştefanache Secăluş – au fost executaţi de trupele germane. Vasile Chilian a refuzat să fie legat la ochi şi a cerut plutonului de execuţie „să fie împuşcat în faţă, sub cuvânt că moare pentru patrie”. În testamentul făcut în grabă, pe coperta Bibliei preotului care l-a spovedit, Vasile Chilian a scris: „Mor pentru ţara mea”.

Aceste jertfe nu au fost zadarnice, întreaga activitate informativă şi de rezistenţă desfăşurată în teritoriul ocupat de trupele inamice s-a dovedit benefică. Germanii au afirmat că pierderile mari suferite de ei în lupta de la Mărăşeşti s-au datorat „în mare parte spionajului românesc”.

Articol XXII. De la armistiţiu la operaţiile de apărare a Marii Uniri (1918 – 1919)

Ultimele trei luni ale anului 1918 marchează o etapă distinctă în evoluţia războiului de întregire naţională a

României. După impresionantele izbânzi militare de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz asupra armatelor Quadruplei Alianţe – cu repercusiuni benefice asupra situaţiei operative de ansamblu a Antantei –, ţara, guvernul Brătianu şi armata au fost confruntate cu o nouă şi deosebit de gravă criză ce a pus sub semnul întrebării nu numai continuarea rezistenţei, dar însuşi viitorul statului român independent. Factorul determinant al acesteia nu era însă presiunea exercitată aproape concentric de forţele inamice, ci „defecţiunea totală" a puternicului aliat din Răsărit, consecinţă directă a preluării puterii în Rusia, la 26 octombrie/7 noiembrie 1917, de către Partidul bolşevic. Intenţia declarată a noilor autorităţi de la Petrograd de a încheia grabnic pacea cu Puterile Centrale primea curând o confirmare: semnarea armistiţiului de la Brest-Litovsk (20 noiembrie/ 3 decembrie 1917).

În atari împrejurări, în care întregi unităţi militare ale ruşilor îşi părăseau poziţiile, lăsând spaţii largi de pe frontul român neapărate, la discreţia adversarilor, când dezordinile provocate de aceste trupe, transformate pe alocuri în adevărate bande jefuitoare, ameninţau stabilitatea politică şi administrativă, viaţa şi avutul greu încercaţilor locuitori ai Moldovei, iar legăturile cu aliaţii occidentali şi cu sursele de aprovizionare din lungul stepei ruse erau practic desfiinţate, România a fost nevoită să-şi reformuleze strategia, să aleagă propria cale de urmat, şi încă într-un termen scurt.

Situaţia complexă şi periculoasă creată ca urmare a ieşirii din luptă a Rusiei, ameninţând cu izolarea completă a României şi implicit cu eliminarea de către inamic a singurului, încă, element de rezistenţă sigură de pe întregul front răsăritean – după aprecierea generalului francez F. Foch –, adică armata română a condus la adoptarea unei poziţii mult mai energice de către aliaţii occidentali. Atât Parisul, cât şi Londra s-au grăbit să transmită încurajări guvernului Brătianu,

însoţite de asigurări la cel mai înalt nivel privind continuarea „susţinerii materiale şi financiare a efortului militar din Moldova”.

Promisiuni, deşi departe de cele aşteptate, veneau şi de peste Ocean, din partea SUA, noua putere asociată Antantei: „Doresc să asigur pe Majestatea Voastră că Statele Unite – arăta în mesajul său preşedintele Woodrow Wilson – vom sprijini România şi după război, cât ne va sta în putinţă şi că, în orice negocieri finale de pace, vom depune eforturi susţinute pentru ca integritatea României, ca naţiune liberă şi independentă, să fie în mod adecvat salvgardată”.

Toate aceste declaraţii şi încurajări au rămas însă simple cuvinte, datorită absenţei suportului efectiv material-financiar şi mai ales militar, în condiţiile izolării complete a României. Înaltul Comandament şi guvernul român aveau să realizeze exact criza acelui moment istoric, analizele efectuate în perioada respectivă – cu maximă responsabilitate şi luând în calcul toate elementele ecuaţiei ce se cerea rezolvată – conducând, în final, la adoptarea unicei soluţii raţionale: suspendarea ostilităţilor militare cu Puterile Centrale şi încercarea de prelungire a acesteia cât mai mult posibil, în speranţa intervenirii unor noi factori, mai favorabili. La 26 noiembrie/9 decembrie 1917 România a semnat la Focşani alături de reprezentanţii Puterilor Centrale armistiţiul de încetare a focului.

După ce la Brest-Litovsk s-au încheiat păcile separate dintre Republica Ucraina şi Austro-Ungaria (27 ianuarie/9 februarie 1918) şi respectiv dintre Rusia sovietică şi Imperiul german (18 februarie/3 martie 1918), cu toate eforturile sale de a-şi prelungi rezistenţa, ameninţată acum şi de forţele bolşevice în Basarabia, România – complet izolată politic şi militar –, având în continuare doar promisiuni din partea Antantei, a fost nevoită să cedeze. Preliminariile păcii au fost semnate le Buftea, în 5 martie 1918, negocierile purtate, sub

ameninţarea cuceririi militare a Quadruplei, de către noul guvern condus de liderul conservator Alexandru Marghiloman, aveau să conducă la primirea Tratatului de pace de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918), apreciat ca o ultimă soluţie care să garanteze totuşi existenţa statului român şi a dinastiei sale. Pe lângă aservirea economică şi financiară a ţării şi reducerea drastică a efectivelor forţelor armate, România era constrânsă să accepte rectificarea frontierei muntoase cu Austro-Ungaria, o importantă fâşie din teritoriul său de la Vârciorova (pe Dunăre) până în Bucovina – circa 5 600 km², cu aproape 130.000 locuitori, fiind anexată de dubla monarhie; Dobrogea, până la braţul Sfântul Gheorghe era divizată: partea de nord de linia ferată, Cernavodă (inclusiv aceasta), era rezervată unui condominium al Puterilor Centrale, în timp ce partea de sud, inclusiv Cadrilaterul, era cedată Bulgariei. În total, i se răpeau României peste 26.000 km² şi 800.000 de locuitori, iar Dunărea era trecută practic sub controlul strict economic şi militar al Puterilor Centrale. O convenţie secretă obliga guvernul Marghilaman să ia toate măsurile necesare împotriva oricărei mişcări naţionale de eliberare, urmând să dea în judecată pe toţi oamenii politici care jucaseră un rol hotărâtor în realizarea alianţei României cu Antanta şi cu intrarea în război împotriva Puterilor Centrale. În numele guvernelor lor, miniştrii Franţei, Marii Britanii, Italiei şi Statelor Unite au ţinut să comunice la Bucureşti, la 1/14 mai 1918, că „încă de acum ei consideră ca nule şi neavenite toate clauzele acelei păci, care sunt contrare principiilor a căror violare a constrâns Antanta de a lua armele”.

Votată – o lună mai târziu –, de un Parlament „ales” sub regimul ocupaţiei străine, dar nesancţionată de regele Ferdinand I, pacea separată impusă va crea numeroase obstacole în afirmarea obiectivelor naţionale, în momentul în care România va relua armele alăturându-se, pentru a doua oară, Antantei, în toamna

aceluiaşi an.

Pentru România, războiul nu avea să se încheie odată cu armistiţiul între Antantă şi Puterile Centrale, semnat pe Frontul de Vest, la Rethondes, în ziua de 11 noiembrie 1918. Lupta de eliberare şi întregire a statului român, de consolidare a edificiului încununat la 1 Decembrie 1918 prin voinţa politică şi sacrificiile întregii naţiuni a continuat mai bine de un an în împrejurări externe extrem de complexe, dominate de conflicte de interese dintre Marile Puteri în opera de reconstrucţie a noii ordini geopolitice şi teritoriale mondiale.

La 18 ianuarie 1919, atunci când în capitala Franţei, la Paris, s-au deschis lucrările Conferinţei de Pace menite a statua noua arhitectură a relaţiilor internaţionale, România se înfăţişa omenirii ca un stat, de fapt şi de drept, naţional şi unitar, independent şi suveran. Dar frontierele sale nu erau definitivate şi recunoscute prin documente oficiale cu valabilitate juridică internaţională. O parte din teritoriul naţional se afla încă sub diverse ocupaţii străine, iar agresiuni ale puterilor inamice – Ungaria şi Rusia sovietică – erau în curs de pregătire, atât la frontiera de nord-vest, cât şi la cea de nord-est. În noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919, Republica Ungară a Sfaturilor a declarat războiul împotriva României, conflictul armat prelungindu-se, cu o scurtă perioadă de armistiţiu, până în august acelaşi an, când, după un nou atac al forţelor bolşevice ungare (20 iulie) armata română a îngenuncheat adversarul, ocupându-i Capitala. Referindu-se la aceste evenimente, Nicolae Titulescu, într-o epistolă transmisă la 31 ianuarie 1926 cunoscutului profesor universitar G. de Lapradelle, ţinea să-i reamintească: „În faimoasa şedinţă a Consiliului Suprem din 11 iulie 1919, Puterile Aliate şi Asociate au cerut naţiunilor vecine cu Ungaria o intervenţie militară pentru a extirpa bolşevismul care domnea atunci la Budapesta. Ele s-au declarat toate, în principiu, de acord cu măsurile cerute de Consiliul

Suprem, pe care mareşalul Foch le-a precizat [...]. Dar dacă toată lumea a fost de acord asupra principiului, unii au cerut, pentru a interveni, ca să li se garanteze frontierele, alţii au considerat că momentul nu era propice. Ceea ce l-a făcut pe domnul Clemenceau să spună că România îşi oferă diviziile, dar nu ne cere nimic".

Mobilul real al acţiunii militare româneşti a fost astfel sintetizat de Constantin Diamandy, înaltul comisar al guvernului român în timpul ocupaţiei Budapestei: „Armata română nu a trecut Tisa în scopul de a ocupa sau cuceri teritorii, ci constrânsă şi în legitimă apărare în urma atacului trupelor ungare ale lui Béla Kun".

Considerată drept „una din cele mai strălucite pagini din istoria neamului românesc", lupta pentru apărarea României Mari, în cadrul căreia campania armatei române din 1919 a reprezentat un moment hotărâtor, avea să însemne şi încheierea războiului de întregire naţională. Tratatele de pace de la Paris din 1919 – 1920 au consemnat o realitate istorică evidentă: existenţa noilor frontiere naţionale ale României. La acea dată statul român se înfăţişa ca un important factor politic şi militar în sud-estul şi centrul Europei, jucând un rol activ în echilibrul de forţe stabilit pe continent.

Articol XXIII. Serviciul de informaţii şi siguranţă al Deltei

O altă experienţă importantă în domeniul informaţiilor cu caracter militar o constituie organizarea unui aşa-numit „Serviciu de informaţii al Deltei", despre care aminteşte Mihail Moruzov într-un raport înaintat M.St.M. în 1934 şi se confirmă prin câteva documente publicate. În realitate nu putea fi vorba de un serviciu de informaţii aparte, ci de o „structură informativă secretă" care lucra tot sub ordinele Marelui Cartier General al armatei române. Singura deosebire consta în aceea că

era mai bine acoperit, deci cu posibilităţi de risc mai mici, faţă de reţelele de rezistenţă care în marea lor majoritate se organizează spontan, din dorinţa sinceră de a contribui la sprijinirea cauzei naţionale. Ne întemeiem această afirmaţie pe faptul că Mihail Moruzov refuzase practic să-şi asume răspunderea reorganizării şi conducerii Serviciului de informaţii al armatei pe motiv că „un asemenea aparat nu se poate improviza”. În schimb a acceptat „să înjghebeze” un aparat tehnic pe frontul dobrogean şi ţărmul Mării Negre, cu sediul la Ismail-Sulina. Din punctul de vedere al efectivului era puţin numeros, câţiva agenţi experimentaţi – pe care Moruzov nu i-a destăinuit niciodată –, dar care aveau de partea lor pescari lipoveni din Deltă, şi alţi locuitori ce cunoşteau reţelele de traficanţi sau aveau posibilităţi mai simple de infiltrare. Principala misiune a acestei structuri informative secrete era de a penetra în reţelele inamicilor în scop de contracarare a acţiunilor de spionaj desfăşurate împotriva armatei române. A acţionat în zona Deltei Dunării întrucât aceasta constituia un punct strategic important folosit pentru traficul de informaţii şi trecerea clandestină a agenţilor secreţi dintr-o parte şi alta a frontului.

Printre acţiunile mai deosebite, raportul lui Moruzov enumeră organizarea mai multor incursiuni peste liniile de apărare ale frontului inamic, în urma cărora au fost distruse punctele întărite de la Murighiol şi Beştepe. Dar cea mai spectaculoasă realizare o constituie capturarea colonelului german Friederich von Mayer ce conducea „aparatul informativ german pe frontul dobrogean şi ţărmul Mării Negre”. Ofiţerul german a fost adus „nevătămat” în liniile româneşti, fiind exploatat informativ. Acţiunea i-a adus lui Moruzov – care a conceput-o – şi agenţilor săi, care au realizat-o, nu numai medalia „Virtutea Militară”, ci şi o anume celebritate. Aşa se explică, în 1939, când colonelul Ionescu-Micandru a luat legătura cu un ofiţer al Abwherului, i s-a precizat

că Serviciul de informaţii al armatei germane are în arhivă documente ce atestă acţiunile întreprinse de Moruzov care se bucură de aprecieri în opinia specialiştilor germani pentru inteligenţa şi curajul său, dar mai ales pentru faptul că s-a purtat cavalereşte cu Friederich von Mayer, căruia practic „îi salvase viaţa”. E greu de spus dacă, nu cumva, afirmaţia purta şi o nuanţă ironică, întrucât se ştie că în situaţia unor astfel de căderi, un ofiţer de talia lui Friederich von Mayer trebuia să se sinucidă pentru a nu fi exploatat ca bază de date. Nu există altă alternativă, pentru că armata din care provine îl declară trădător şi ca urmare îl condamnă la moarte. Oricum, reţinem că Mihail Moruzov a intrat încă de acum în vizorul serviciilor de spionaj germane.

Tot din raportul întocmit în 1934, aflăm şi cifre de bilanţ al activităţii contrainformative a „Serviciului de informaţii al Deltei”. Până la sfârşitul războiului, s-a reuşit capturarea a 156 de spioni dintr-un total de 178 câţi fuseseră trimişi în liniile de apărare ale armatei române de Serviciul de informaţii al armatei germane. Acelaşi document mai menţionează că „inamicul n-a reuşit să distrugă niciun depozit de muniţii, de aprovizionare, nici case, cum s-au petrecut lucrurile în zona celorlalte fronturi”, tocmai datorită vigilenţei agenţilor lui Moruzov.

Dar activitatea structurii informative din Deltă şi-a făcut simţită prezenţa în beneficiul intereselor româneşti şi după armistiţiu (5/18 martie 1918) şi încheierea păcii de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918) între România şi Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia). Prin tratatul de pace, oficial trebuia să se pună capăt oricărei activităţi informative împotriva foştilor inamici. Prin Ordinul ministrului de Război din 31 martie/12 aprilie 1918, fuseseră desfiinţate ataşaturile militare pe lângă comandamentele Puterilor Antantei, ceea ce dădea o serioasă lovitură activităţii informative. Fiind o structură informativă bine conspirată, rămasă în

activitate, Serviciul de informaţii al Deltei, merită de data aceasta să fie considerat ca un serviciu secret de sine stătător (structură de rezistenţă).

Executând un ordin al Marelui Cartier General al armatei române, Serviciul de informaţii al Deltei a putut împiedica un acord între Armata Roşie şi armatele Puterilor Centrale de pe frontul dobrogean. Acţiunea a fost riscantă, dar de excepţională valoare strategică, întrucât realizarea acordului ar fi îngreunat şi mai mult situaţia României. Despre modalităţile concrete în care s-au petrecut faptele, raportul întocmit de Mihail Moruzov aduce amănunte interesante. Împreună cu câţiva agenţi experimentaţi, profitând şi de împrejurările confuze din rândurile armatei ruse, s-a reuşit infiltrarea în compunerea delegaţiei Armatei Roşii. „Prin aceasta – se spune în raport – s-a adus un real serviciu Armatelor Aliate de pe frontul Salonicului, la care se referea acordul ce urma să se încheie, deoarece Comandamentul Statelor Centrale stabilise înţelegerea cu delegaţia Armatei Roşii, ca aceasta din urmă să trimită delegaţi pe frontul Salonicului, unde se aflau două divizii ruseşti, care se învoiseră deja cu Comandamentul Statelor Centrale să se predea în întregime, dar aşteptau numai sosirea delegaţiilor Armatei Roşii”. Prin tot felul de tergiversări înscenate de Moruzov şi agenţii săi, înainte de sosirea delegaţilor de la Moscova „s-a putut telegrafia Marelui Cartier General Român prin amiralul Coandă [...] anunţând la rândul său Marele Cartier Aliat, cele două divizii au fost retrase la timp şi lovitura pusă la cale de Comandamentul Armatelor Centrale, prin defecţiunea ce se organizase, a putut fi dejucată în timp util”.

Alte fapte din activitatea Serviciului de informaţii al Deltei, ce merită atenţie, sunt cele desfăşurate în perioada reluării Basarabiei şi unirii ei la teritoriul românesc. După cum atestă documentul din 1934, „acest Serviciu a adus un aport însemnat acţiunii armatei noastre prin aceea că s-au putut salva ofiţeri, trupe şi

demnitari căzuţi în mâinile bolşevicilor”, şi că „s-au putut dejuca toate acţiunile armatei bolşevice şi acapara toate depozitele ruseşti”. Moruzov personal – din ordinul Marelui Cartier General al armatei române –, prin diverse combinaţii, a reuşit să devină comandantul unor contingente ale Armatei Roşii, care ulterior au fost dizolvate. Prin alte combinaţii, făcute din proprie iniţiativă, şeful Serviciului de informaţii al Deltei a izbutit să aranjeze cumpărarea cu două milioane lei „a câtorva contratorpiloare, canoniere, un atelier naval, o serie de vedete, şlepuri cu muniţii şi alte vase, care formau flota rusă de pe Dunăre şi Marea Neagră, în punctele Chilia, Vâlcov şi Sulina”. Dar, dezlănţuirea neprevăzută a luptelor a zădărnicit acest aranjament, care desigur ar fi adus beneficii importante în domeniul înzestrării armatei române. De aici rezultă cu claritate necesitatea coordonării perfecte a planurilor de comandament cu acţiunile informative în adâncime, prin ţinerea legăturii permanente în ambele sensuri. Probabil că lipsa unor mijloace tehnice de comunicare rapidă, pentru a asigura transmiterea ordinelor şi primirea rapoartelor în timp operativ, dar care să garanteze şi perfecta conspirativitate sau acoperire a acţiunilor, a zădărnicit întreprinderea lui Moruzov, de altfel, destul de temerară în concepţia ei.

Prin acţiunile diversioniste concepute şi realizate contra armatelor bolşevice, Moruzov a intrat şi în vizorul temutei CEKA, organul de securitate al revoluţiei sovietice, condusă de Felix Dzerjinski.

Noi reorganizări (1918)

Oricum, se poate constata că Serviciul de informaţii al armatei române, pe ansamblul său, atât prin structurile oficiale, cât şi prin cele secrete, a urmat o evoluţie determinată de mersul evenimentelor politico-militare interne şi internaţionale şi, implicit de situaţia

armatei române, în funcţie de necesităţile planurilor de campanie sau ordinelor operative. Cele două structuri informative (oficiale şi secrete) s-au completat reciproc. Aşa ne explicăm faptul că s-au obţinut rezultate importante prin structurile secrete, atât în timpul armistiţiului şi păcii, cât şi în campania contra Ungariei comuniste, într-o perioadă când Serviciul de informaţii oficial suferea modificări şi reorganizări la intervale scurte încât este greu să credem că-şi putea intra rapid în atribuţii. De exemplu, la 12 iunie 1918, prin Ordinul de zi nr. 191, semnat de generalul Constantin Cristescu – şeful Marelui Stat Major –, se reorganiza Secţia a IV-a informaţii, care adapta activitatea în domeniu pentru situaţia de pace.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, intervenind a doua mobilizare a armatei române s-a trecut la organizarea pentru campanie. Cu această ocazie s-a creat Secţia a II-a (cu un birou de informaţii şi altul de contrainformaţii) pentru „Armata de operaţiuni" – subordonat Marelui Cartier General, Secţia a IV-a informaţii – la „Partea sedentară", subordonat Marelui Stat Major. În sfârşit, la 18 aprilie 1918 prin înaltul Decret regal cu nr. 1979, prin care se aprobau modificările şi completările la Legea de organizare a Ministerului de Război, s-a procedat la o nouă reorganizare a Serviciilor de informaţii, cu o structură mult mai complexă. A fost creată Secţia a V-a informaţii şi contrainformaţii, pusă sub comanda colonelului Constantin Bălcescu. Ea a fost inclusă în Diviziunea a II-a a Marelui Stat Major şi era organizată pe două birouri.

Biroul 1 informaţii care dispunea de 4 subbirouri: Studiul armatelor din Balcani; Studiul armatelor din Vest; Studiul armatelor din Est plus Germania şi Austria; Redactarea şi tipărirea buletinelor de informaţii periodice, broşuri cu studii făcute asupra armatelor străine şi lunară pregătitoare, privind cursurile de informaţii;

Biroul 2 contrainformaţii era structurat doar pe două subbirouri: Culegerea şi adunarea prin agenţi a informaţiilor secrete din ţările străine şi Serviciul columbofil; Serviciul de contrainformaţii, contraspionaj, propagandă şi cenzură.

Au fost numiţi din nou ataşaţi militari în capitalele Puterilor Aliate (Roma, Paris, Londra, Washington, Praga, Varşovia şi Belgrad), numai că de astă dată se subordonau Biroului 1 din Secţia a 5-a. Această structură organizatorică oficială a jucat mai degrabă rolul tehnic, adică primirea, stocarea, prelucrarea şi valorificarea informaţiilor ce veneau în flux continuu la Marele Stat Major de la structurile informative secrete.

Pentru a face faţă situaţiei deosebit de complexe cu care s-a confruntat guvernul român, dar mai ales armata, Marele Stat Major a fost reorganizat, la 18 aprilie 1919, conform Decretului Lege nr. 1579/1919, care aducea modificări Regulamentului de organizare a Ministerului de Război şi Marelui Stat Major. În scopul unei mai bune cooperări a activităţii, compartimentele din structura Statului Major au fost grupate în două diviziuni, subordonate subşefilor Statului Major General. *Secţia a 5-a Informaţii şi Contrainformaţii* (fusese renumerotată) se subordona Diviziunii a II-a şi se confrunta cu o diversitate de probleme generate de necesitatea supravegherii informative a teritoriilor revenite la patria mamă, de situaţia militară de la frontiera de est (Basarabia şi Bucovina), de revenirea în ţară a foştilor prizonieri atât din est cât şi din vest, radicalizaţi de ideile bolşevismului, de menţinerea sub arme a unor contingente o perioadă mult prea îndelungată.

Organizarea pe două birouri nu putea să acopere toate problemele specifice acelei perioade, astfel că au fost înfiinţate două noi birouri: Biroul 3 Propagandă şi Biroul 4 Cifru.

Secţia Militară Secretă din Transilvania şi rolul

informaţiilor în campania pentru apărarea României Mari

Documentele atestă existenţa unei alte structuri informative, numită Secţia Militară Secretă (S.M.S.) care şi-a desfăşurat activitatea în Transilvania în perioada noiembrie 1918-noiembrie 1919. Acest serviciu de informaţii, unic în felul lui şi foarte apropiat de cerinţele moderne ale timpului, avea 31 de membri interni şi 46 externi, fiind organizat pe patru secţii: o secţie de spionaj şi informaţii politice (condusă de medicul Carol I. Sotel), o secţie militară (condusă de colonelul Emilian Savu), o secţie de propagandă (al cărei şef era inginerul Gheorghe Chelemen) şi o secţie muncitorească (condusă de preotul militar dr. Iuliu Florian).

Realizările concrete ale Serviciului Militar Secret au fost descrise de Aurel Gociman, într-o lucrare intitulată România şi revizionismul maghiar, apărută în 1934, în care a publicat şi 13 documente (rapoarte). Prin conţinutul lor rapoartele atestă din plin veridicitatea următoarelor afirmaţii: „Membrii acestei organizaţii [S.M.S. – n.n.] au dat dovadă de un curaj şi o disciplină extraordinară, şi de numele lor sunt legate multe acte de eroism românesc, înainte şi după intrarea armatei române [în Ardeal – n.n.]. Amintim câteva: au demontat 16 tunuri ungureşti din Cetăţuia Clujului cu care secuii voiau să iasă în întâmpinarea armatelor române; la Dej au demontat 6 tunuri; au cutreierat tranşeele secuieşti făcând rapoarte şi spionaj; au adus documente secrete din Budapesta; au reuşit să pună mâna pe arhivele profesorului Apathi; au scăpat pe mulţi români condamnaţi la moarte în Ungaria; pentru Conferinţa de pace au furnizat acte de mare preţ pentru interesele româneşti; au prins spioni unguri; au confiscat multe milioane de coroane transmise din Budapesta ungurilor din Ardeal; au înfiinţat gărzi naţionale la sate şi consilii; au construit linii telegrafice secrete, prinzând ordinele ce

s-au dat din Ungaria sfaturilor şi gărzilor ungureşti din Ardeal etc. La rugămintea Comandamentului trupelor române din Transilvania, această organizaţie [S.M.S. – n.n.] a funcţionat până la data de 1 noiembrie 1919, servind cu acelaşi eroism cauza românească.

Nu am întâlnit, în faza actuală a cercetărilor, şi alte documente care să facă referiri la Serviciul Militar Secret din Transilvania, dar rămâne cert că pe timpul campaniei din Ungaria [1919 – n.n.] în domeniul informaţiilor şi contrainformaţiilor s-a lucrat bine şi cu rezultate benefice. Acest aspect a fost subliniat şi de ofiţerii care au întocmit studiul din 1 aprilie 1921: „S-a obţinut mult prin schimb de informaţii şi mai ales printr-un întreg serviciu de spionaj care fusese aşezat în spatele inamicului. Serviciul de informaţii a semnalat pe lângă Planul de campanie ungar şi orele exacte ale atacului şi începerii bombardamentelor de artilerie, semnalări întru totul verificate de desfăşurarea evenimentelor”.

Alte detalii interesante legate de activitatea Serviciului de informaţii al armatei, în campania contra Ungariei din vara anului 1919, ni le destăinuie generalul G.D. Mărdărescu. Mai întâi de toate ne reţine atenţia felul de acţiune al structurilor informative ale armatei ungare prin care îşi procurau date şi informaţii despre armata română. „Informaţiile cele mai bune – spune G.D. Mărdărescu – le căpătau ungurii prin Comitetul Central Comunist din Viena, apoi de la diferiţi negustori care călătoreau din România în Ungaria, prin aeroplane şi în fine, de la prizonieri. Prin aceste mijloace, ungurii erau informaţi că în întreaga Transilvanie sunt 5 divizii”. Acelaşi autor, ne mai spune că pentru menţinerea moralului trupei, comandanţii unguri ascundeau adevărata realitate despre potenţialul armatei române, „ei spuneau oamenilor, că celelalte divizii româneşti sunt în Vechiul Regat şi în Dobrogea, unde e gata să izbucnească revoluţia, precum şi în Basarabia, unde se

aşteaptă intrarea ruşilor”. Pentru încurajarea secuilor, li se spunea că „în secuime [teritoriile Trei-Scaune, Ciuc, Odorhei – n.n.] sunt lupte între români şi secui”.

Propaganda comunistă în realitate dezinforma propriile lor trupe, mergea până acolo încât „prizonierii români erau forţaţi a da declaraţii false, în sensul că numai siliţi de preoţi şi învăţători vin la mobilizare”. Aceste declaraţii false erau apoi „tipărite în culoare roşie vizibilă şi sfâşiate, pentru a fi citite de trupă”. Generalul G.D. Mărdărescu preciza că măsurile luate de comandantul armatei roşii ungare în vederea acţiunilor ofensive contra armatei române „au fost aflate la timp, prin diferite mijloace ale Serviciului de Informaţii”. Ca metode şi mijloace s-au folosit interceptarea radiogramelor armatei ungare, „interogarea prizonierilor şi diferiţilor particulari”, precum şi studiul documentelor găsite asupra dezertorilor şi prizonierilor. Din coroborarea acestor date şi informaţii, structurile informative ale armatei române au reuşit să stabilească efectivul total al armatei roşii maghiare, în ajunul ofensivei, care se ridica la aproximativ „160 – 175 batalioane, cu un efectiv de 80.000 – 90.000 arme şi 127 companii mitraliere cu 964 piese”, precum şi faptul că „atacul contra armatei române urma să se producă în noaptea de 19 – 20 iulie 1919”. Ce a urmat se ştie. Armata română a ajuns până în capitala Ungariei (4 august 1919).

Se cuvine menţionată în acest cadru şi activitatea desfăşurată în anii 1918 – 1919 individual de ofiţeri ai Secţiei a 2-a, în calitate de ofiţeri de legătură pe lângă cartierele armatelor aliate din Balcani şi Ungaria, care, prin relaţii personale, solidă instrucţie şi desăvârşit patriotism au reuşit să furnizeze în timp util informaţii valoroase despre soarta ţării, conducerii militare şi politice, să clarifice percepţia eronată de către aliaţi a unor decizii militare şi politice luate de autorităţile române.

Toate acestea constituie dovezi indubitabile asupra rolului important pe care structurile informative ale armatei române l-au avut în fundamentarea ordinelor operative şi planurilor de campanie. Se poate conchide, aşadar, că asemenea celorlalte ţări, la începutul secolului al XX-lea, în România, gândirea militară a conştientizat rolul important al Serviciului de informaţii în cunoaşterea inamicului şi în buna desfăşurare a operaţiilor militare. Dar lipsa fondurilor băneşti sau deturnarea lor spre alte întrebuinţări au făcut imposibilă organizarea unui serviciu eficient de informaţii al armatei, astfel că declanşarea războiului în luna august 1914 şi, ulterior, intrarea armatei române în campanie au găsit organismul militar şi societatea civilă nepregătite în acest domeniu. Graţie unei gândiri flexibile, total ancorată la cerinţele frontului şi la interesele naţionale, ofiţerii români stat-majorişti au făcut eforturi pentru crearea unor structuri informative adecvate şi au apelat la mijloace şi metode imperioase pentru culegerea informaţiilor necesare comandamentelor. Succesele şi insuccesele, de altfel inerente unui asemenea domeniu, s-au înscris pe orbita firească a evoluţiei unor astfel de instituţii, ceea ce s-a dovedit benefic în timpul celei mai importante campanii militare, aceea din anul 1919, pentru apărarea României Mari.

a. Bibliografie

Arhive şi biblioteci: *Arhiva Ministerului Apărării Naţionale* – Statul Major General, fond Microfilme, rolele P ÎI 1530, 1513; *Arhiva Serviciului Român de Informaţii*, fond documentar, dosarele nr. 8097, 2659; *Arhiva Naţională Istorică Centrală*, fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, dosarele nr. 592/1915; 171/1917. *Biblioteca Ministerului Apărării Naţionale*, fondurile documentare, colecţiile de periodice; *Biblioteca Academiei Române*, colecţia de periodice.

Documente: *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independenţă*, vol. 1, Editura Academiei, Bucureşti, 1954; *Istoria Statului Major General, 1859 – 1947*, Bucureşti, Editura Militară, 1994. *Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz. Documente militare*, Editura Militară, Bucureşti, 1977; *O şcoală de împuternicire – Cercetaşii. Organizarea şi starea actuală a cercetării în România*, Bucureşti, 1916; *Documents diplomatiques russes, 1914 – 1915*, Paris, 1928; *Cartea roşie austro-ungară. Documente diplomatice privitoare la relaţiile dintre Austro-Ungaria şi România 22 iulie-27 august 1916*, Bucureşti, 1917, doc. nr. 12.

Jurnale, amintiri, memorii, mărturii (*edite*): ARGETOIANU, CONSTANTIN, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, Bucureşti, Humanitas, 1991. AVERESCU, ALEXANDRU, Mareşal, *Notiţe zilnice din război 1915 – 1918*, Ediţia a III-a, Editura Cultura Naţională, Bucureşti, f. a; idem, *Operaţiile de la Flămânda*, Editura Cultura Naţională, f. a. BACALBAŞA, CONSTANTIN, *Capitala sub ocupaţia duşmanului. 1916 – 1918*, Editura Ancora, 1921. BOLOCAN, NICOLAE, *Cei zece martiri executaţi la Turnu Severin*, Timişoara, 1921. CANCICOV, VASILE, TH., *Impresiuni şi păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic 13 august 1916 – 31 decembrie 1918*, vol. 1, Bucureşti, 1921. CRISTESCU, EUGEN, *Organizarea şi activitatea Serviciului Special de Informaţii*, în lucrarea lui Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu – asul serviciilor secrete româneşti – studii, memorii, documente*, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1995. CULITZA, THEODOR, *Poliţia de informaţiuni şi contrainformaţiuni*, Bucureşti, 1938. DECUSEARĂ, D.E., *Românii sub ocupaţia duşmană*, fasciculul I, *Organizarea şi activitatea poliţiei militare*, Bucureşti, 1920. DINULESCU, RADU, *Jur să spun adevărul. Pagini de memorii*, (manuscris în posesia

autorului). DUCA, I.G., *Memorii*, vol. I, *Neutralitatea, partea I (1914 – 1915)*, Bucureşti, Editura Expres, 1992. FALKENHAYN, ERICH VON, *Campania Armatei a 9-a împotriva românilor şi ruşilor 1916 – 1917*, Bucureşti, 1937. FILIPESCU, NICOLAE, *Pentru România Mare, Cuvântări din război 1914 – 1916*, Bucureşti, 1925. GOGA, OCTAVIAN, *Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o ţară neutră*, Bucureşti, 1915. IORGA, NICOLAE, *Războiul nostru în notiţe zilnice, 1914 – 1916*, Craiova, Editura Ramuri. MAIORESCU, TITU, *România, războaiele balcanice şi Cadrilaterul*, volum editat de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1995. MARGHILOMAN, ALEXANDRU, Note Politice 1897 – 1924, vol. I, Bucureşti, 1927. MĂRDĂRESCU, G.D., Generalul, *Campania pentru dezrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei 1918 – 1920*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1921. RONGE, MAXIMILIAN (MAX), *Spionaj şi contraspionaj. Spionaj militar şi industrial*, Bucureşti, 1955. STOICA, VASILE*, în America pentru cauza românească*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1936. ŞTEFLEA, ILIE, *1915*: *Misiune specială la Braşov*, în „Magazin istoric”, s.n., ianuarie 1991, p. 14 – 15.

Periodice: „Ordinea”, iulie 1930; „Dimineaţa”, noiembrie 1937; „Mişcarea”, martie 1917; „Monitorul oficial”, ianuarie-februarie 1913; „Adevărul”, 18 septembrie 1916.

Bibliografii, cronologii, enciclopedii, dicţionare. BOUD, JACQUES, *Encyclopédie du renseignement des services secrets*, Paris, Ed. Lavanzelle, 1997. DOBRESCU, EMILIAN, *Mapamond francmasonic*, Bucureşti, Editura Nemira, 1997. *Istoria lumii în date*, coordonator, acad. Andrei Oţetea, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1972. *Istoria României în date, coordonare Dinu C. Giurescu*, Editura Enciclopedică, Bucureşti,

2003. NEAGOE, STELIAN, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1995. *Politica Externă a României*. *Dicţionar cronologic*, coordonatori: Ion Calafeteanu, CRISTIAN POPIŞTEANU, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986. SCORPAN, COSTIN, *Istoria României*. *Enciclopedie*, Editura Nemira, Bucureşti, 1997.

Lucrări de sinteză. ALEM JEAN-PIERRE, *L'espionnage*. *Histoires*. *Méthodes*, Paris, Lavauzelle, 1987. ANDREW, CHRISTOPHER, *CIA şi Casa Albă*. *Serviciul Secret şi preşedinţia americană de la George Washington la George Bush*, Bucureşti, Editura All, 1998; idem, *His Majesty's Secret Service*. *The Making of the British Intelligence Community*, New York, Viking, 1986. ANDREW, CHRISTOPHER; GORDIEVSKI, OLEG, *K.G.B*. *Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura All, 1994. ATANASIU, ION I., general, *Războiul secret* (*spionajul*), Bucureşti, 1933. BODUNESCU, ION; RUSU-ŞIRIANU ION, *Descifrarea unei istorii necunoscute*, vol. I, Bucureşti, 1975. BOROVICKA, V.P., *Atentate care urmau să schimbe lumea*, Editura politică, Bucureşti, 1978. BRESTOIU, HORIA; BOBOCESCU, VASILE, *Momente din activitatea organelor de ordine, informaţii şi contrainformaţii româneşti în perioada 1878 – 1918*, Bucureşti, 1979. BUNYAN, TONY, *History and Practice of Political Polices în Great Britain*, London, Quartelet Books Limited, 1977. BUZATU, GH., *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995; idem, *Războiul mondial al spionilor*, *1938 – 1939*, Iaşi, Editura BAI, 1991. CĂZAN, GHEORGHE NICOLAE; RĂDULESCU-ZONER, ŞERBAN, *România şi Tripla Alianţă 1878 – 1914*, Bucureşti, 1979. CIACHIR, NICOLAE, *Marile Puteri şi România 1856 – 1947*, Editura Albatros, Bucureşti, 1996. CHIRIŢESCU, CONSTANTIN,

Istoria războiului pentru integrarea României, 1916 – 1919, ediţia a II-a, f. a., 3 vol. DAŞCOVICI, N., *Interesele şi drepturile României*, Iaşi, 1936. DAVID, MIHAI, D., *Consideraţiuni geopolitice asupra statului român*, Tipografia „Alexandru Jerek", Iaşi, 1939. DEACON, RICHARD, *A History of the British Secret Service*, London, F. Müller, 1969; idem, *Kempei Tai, A History of the Japanese Secret Service*, New York, Toronto, Beaufort Books, 1982. DE LUTTIS, GIUSEPE, *Storia dei servizi segreti în Italia*, Roma, Editori Riuniţi, 1984. *Direcţia de Informaţii Militare între ficţiune şi adevăr*, Bucureşti, 1994. FALIGOT, ROGER; KAUFFER, RÉMI, *Istoria mondială a serviciilor secrete*, Bucureşti, Nemira, 2000. GIURESCU, CONSTANTIN, C., *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 1966. GOCIMAN, AUREL, dr., *România şi revizionismul maghiar*, Ediţia a II-a, Bucureşti, 1934. IORDACHE, ANASTASIE; IOASA, MIRCEA; OPREA, ION M.; OPRESCU, PAUL, *România în primul război mondial*, Bucureşti, 1979. *Istoria militară a poporului român*, vol. IV-V, Editura Militară, Bucureşti, 1986 – 1987. LAUNAY, JACQUES DE, *Istoria secretă. Mari controverse ale contemporaneităţii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970. LLOYD, MARK, *The Guinness Book of Espionage*, London Guinness Publishing, 1944.MÂNTULESCU, DIMITRIE, dr., *Poliţie politică şi poliţie de siguranţă de stat*, Bucureşti, 1937. NESTOVICI, EMA, *România şi Puterile Centrale în anii 1914 – 1916*, Bucureşti, 1979. NEAGU, C.; MARINESCU, D.; GEORGESCU, R., *Fapte din umbră*, Bucureşti, vol. I, 1977. NUŢU, CONSTANTIN, *România în anii neutralităţii (1914 – 1916)*, Bucureşti, 1972. PASCU, ŞTEFAN, *Făurirea statului naţional unitar român 1918*, Editura Academiei R.S.R., 2 vol., Bucureşti, 1983. PĂCURARIU, MIRCEA, pr. dr., *Politica statului major faţă de Biserica Românească din Transilvania în perioada dualismului 1867 – 1918*, Sibiu, 1986. PLATON, GHEORGHE, *Istoria modernă a României*, Bucureşti, 1985. POPA, IONEL,

Eroismul poliţistului român. Executarea Comisarului Alexandru Popovici din Brăila în anul 1917, Brăila, 1937. POPA, MIRCEA N., *Primul război mondial*, Bucureşti, 1979. POPOVICI, ION, *Organizarea armatei române, vol. 1, Schiţă istorică de la 183*0 – 1877, Roman, 1902. POTEMKIN, V.P., *Istoria diplomaţiei*, Editura Cartea Rusă, Bucureşti, vol. III, 1948. PREDA, DUMITRU; ALEXANDRESCU, VASILE; PRODAN, COSTICĂ, *Campania armatei române din 1918 – 1919*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994. PREDA, DUMITRU; MOGHIOR, NECULAI; VELDER, TIBERIU, *Berthelot şi România*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997. ROMANO, SERGI*0,50 de ani de istorie universală*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1999. *România în Primul Război Mondial*, vol. I, Bucureşti, Editura Militară, 1987. ROWEN, R.*, însemnări despre serviciul secret*, Bucureşti, 1952. ŞEICARU, PAMFIL, *România în Marele Război*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1994. ŞTEFĂNESCU, PAUL, *Istoria serviciilor secrete româneşti*, Bucureşti, 1994. THEODORESCU, I. (col. r.); HRISTESCU, GHEORGHE, (cpt.), *Misterele spionajului. Spioni şi spioane celebre. Metode şi mijloace folosite în spionaj şi acţiuni terorist-diversioniste*, Editura Cartea Românească, Craiova, 1932. TOMA, I., *Ministerul Internelor* (*Istoric. Organizare actuală. Drept comparat. Reorganizare*), Bucureşti, 1942. TURCU, N., *Manual poliţienesc*, Bucureşti, 1935. ZAMFIR, ZORIN; BONCU, JEAN, *Primul război mondial*, Bucureşti, 1995. WEST, NIGEL, *MI 6 British Secret Intelligence Service Operations, 1909 – 1945*, London, Panther, 1985.

Studii. BARA, TRAIAN; TRONCOTĂ, CRISTIAN, *România în războiul de eliberare şi reîntregire naţională. Frontul Secret*, în „Lupta întregului popor”, nr. 3, (17), 1988, p. 27. BRESTOIU, HORIA; BOBOCESCU, VASILE, *Aspecte privind rolul informaţiei în victoria armatei române în vara anului 1917*, în „Revista Arhivelor”, an IV,

nr. 1/1978, p. 57 – 66. CIOBANU, NICOLAE, col. dr., *Manevra de la Flămânda între ceea ce a fost şi ceea ce ar fi putut să fie*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 4/1991, p. 10 – 12. COSMA, NEAGU, general de divizie (r), *România, raiul spionilor*, în „România Mare”, 25 februarie 2000, p.11. DAVID, AUREL, *Un episod puţin cunoscut din istoria serviciilor secrete româneşti*: *„Reformarea lui Cezar Librecht”*, în „Istoriografia în tranziţie”, Bucureşti, Editura I.N.I., 1996, p. 82 – 90. GOŞU, ARMAND, *Decembrie 1915. În culisele unui atentat eşuat*, în „Magazin istoric”, nr. 8/1991, p. 16 – 21. NICOLESCU, LENUŢA, *Secţia a 2-a Informaţii a Marelui Stat Major*, în „Document. Arhivele militare se prezintă”, PANCIU, CONSTANTIN; PETREANU, NICOLAE, *Pretext pentru o lege antimuncitorească. Atentatul împotriva lui I.I.C. Brătianu*, în „Magazin istoric”, nr. 3 (34), martie 1969, p. 53 – 56. RIESEN, ARNOLD, *Alfred Redl un superspion la începutul secolului*, în „Magazin istoric”, s.n., august 1967, p. 26 – 29. STAN, CONSTANTIN I., *Partizanii din Curbura Carpaţilor*, în „Magazin istoric”, s.n., august 1998, p. 43 – 44. STAN, VALERIU, *Enigma unui atentat*: *moartea lui Barbu Catargiu*, în „Magazin istoric”, nr. 2 (35), februarie 1979, p.46 – 51. TRONCOTĂ, CRISTIAN, *Activitatea informativă a Puterilor Centrale contra României şi vulnerabilităţile societăţii româneşti în perioada neutralităţii (septembrie 1914-august 1916)*, în „Istoriografia în tranziţie”, Bucureşti, Editura I.N.I., 1996, p. 91 – 102. Idem, *Momente din istoria serviciilor de informaţii militare din România la începutul secolului al XX-lea*, în „Gândirea Militară Românească”, s.n., (I), nr. 3, 1998, anul IX, p. 152 – 161, (II), nr. 4, 1998, p. 124 – 130. Idem, *Nu suntem o ţară unde se poate jena cineva*, în „Dosarele istoriei”, nr. 7/23, 1998, p. 18 – 21. Idem, *Serviciile de informaţii româneşti la începutul primului război mondial*, în „Studii socioumane”, nr. 3, 1998. Idem, *Atentatul de la Sarajevo şi România*, în „Dosarele

istoriei”, an IV, nr. 6 (34), 1999, p.7 – 8. TRONCOTĂ, CRISTIAN; STAN, CONSTANTIN, *Pe frontul secret din România în anii 1917 – 1918*, în „Studii şi cercetări socioumane”, nr. 4/1999, p.145 – 155.

Partea a II-a

Fataliştii
Perioada interbelică 1920 – 1939

„Cea dintâi primejdie pentru un stat mic şi slab este Marea Putere cea mai apropiată geografic”.

(Mareşal Alexandru Averescu)

Articol XXIV. SITUAŢIA ROMÂNIEI DUPĂ MAREA UNIRE
Articol XXV.
În anul 1918 România şi-a înfăptuit unitatea naţional-statală, întregindu-se atât la răsărit cât şi la apus în hotarele naţiunii prin unirea Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu patria mamă. Marea Unire a însemnat realizarea celui mai scump ideal al poporului român, „un adevărat miracol în istorie”.

România Mare a fost de fapt opera oamenilor României vechi; ei au fost aceia care au ştiut folosi împrejurările internaţionale prielnice pentru a-şi reîntregi ţara. Fără aceşti abili oameni politici ai României vechi, cea nouă nu ar fi fost posibilă.

Noua Românie se deosebea fundamental de cea existentă înainte de 1914. Crescuse în primul rând ca întindere, ajungând de la 137.000 km² la 295 049 km², ceea ce o situa pe locul zece în Europa. O modificare spectaculoasă s-a produs în *situaţia demografică*. Vechea unitate etnică a fost înlocuită cu o situaţie nouă, în care alături de români coexistau acum, într-un procent însemnat, şi alte naţionalităţi. Conform statisticii din

1930, România Mare avea o populaţie de 18 057 028 locuitori, din care 71, 9% români, 7, 9% unguri, 4, 4% germani, 3, 2% ruteni şi ucraineni, 4% evrei, 2, 3% ruşi, 2% bulgari, 1, 5% ţigani etc. Până în anul 1939, populaţia ţării a crescut cu aproape două milioane de locuitori, creştere ce s-a datorat aproape în întregime sporului natural.

După 1919, România şi-a pierdut caracterul de ţară de imigraţie, numărul celor care plecau definitiv depăşindu-l acum – spre deosebire de veacul al XIX-lea – pe cel al celor care veneau să se stabilească. Legea din 1925 a confirmat libertatea emigrării şi imigrării, socotindu-le un drept firesc; până în anul 1938 s-au stabilit în România un număr de 28 580 străini şi 11 709 români din afara graniţelor statului românesc. Cei care au plecat erau în special maghiari, evrei, germani, ruşi, membri deci ai naţionalităţilor alipite României prin tratatele de pace şi care nu doreau să trăiască sub noua cârmuire.

Dar România Mare nu a însemnat doar graniţe lărgite, provincii reunificate şi o nouă configuraţie demografică; a însemnat şi un nou sistem social şi politic; a însemnat trecerea de la liberalismul nedemocratic la democraţia liberală; şi din acest punct de vedere, intern, România Mare a fost opera unor oameni politici formaţi în veacul al XIX-lea, în Regat Brătienii şi susţinătorii lor, în Transilvania vechii memorandişti, Maniu, cu toţii spirite europene, democrate, care au impus de sus reforme radicale de natură a moderniza din temelii structurile economice, sociale şi politice ale noului stat.

Din punct de vedere *economic*, statisticile vremii arată că, între 1920 şi 1940, România ocupa locul al patrulea în Europa la suprafeţe cultivate şi locul cinci în lume la producţia agricolă totală. Ultimii ani ai perioadei interbelice au reprezentat, pentru agricultura românească, ani de progres datorită interesului deosebit

al Germaniei în cumpărarea şi stocarea de produse agricole româneşti în vederea războiului.

Industria a cunoscut progrese importante, atingând cote maxime în 1938, aceasta în ciuda nivelului scăzut de la care se pornise în 1918. România se afla pe primele locuri în Europa şi în lume în ce priveşte producţia petroliferă. Potrivit statisticilor vremii, România deţinea 2, 2% din producţia mondială de ţâţei, fiind al doilea producător din Europa şi al şaselea din lume, după SUA, URSS, Venezuela, Iran-Bahrein şi Indiile Olandeze. În 1936, anul de vârf, se extrăgeau 8, 7 milioane tone ţâţei. Cantităţile extrase au scăzut însă, stabilindu-se în 1939 la 6, 2 milioane tone. România şi-a dobândit în Europa, în perioada interbelică, locul unei puteri mijlocii însemnate.

În *viaţa politică* au început să se manifeste curente şi ideologii care vizau „ruperea cu trecutul" şi edificarea unei noi societăţi întemeiate pe o largă democraţie şi pe satisfacerea deziderateloor maselor de cetăţeni. În acest context, au fost legiferate şi înfăptuite reforma electorală, prin introducerea votului universal, şi reforma agrară (1921), printr-o largă expropriere a pământului moşieresc şi împărţirea lui la ţărani. Aceste reforme au tulburat, cum era şi firesc, echilibrul social; pe temeiul votului universal s-a ridicat multă pleavă politică, de dreapta ca şi de stânga, la sate, la oraşe şi până pe treptele Palatului regal. Din nefericire pentru ţară, generaţia ctitorilor a dispărut neaşteptat de repede, iar cei câţiva rămaşi au fost repede depăşiţi de valul noilor veniţi şi de cursul evenimentelor. Noua generaţie politică, cea născută din reforme, cea de după 1930, nu mai semăna cu generaţia bătrânilor: corupţia, violenţa, arivismul au înlocuit civilitatea vechii elite politice. Fenomenul era desigur european, dar această generalitate nu-l face mai atractiv. Ca urmare, oamenii noi, care nu ar fi putut apărea fără liberalizarea vieţii politice de la începutul anilor ’20 şi care ar fi trebuit să consolideze România Mare, în fapt au distrus-o, cu mult

înainte de dezmembrarea ei de către puterile totalitare şi sateliţii lor. La 10 februarie 1938, prin instaurarea dictaturii regale, vechile visuri ale lui Ferdinand şi ale Brătienilor, democratismul fundamental al lui Iuliu Maniu erau evident moarte. Sistemul partidelor politice a cunoscut modificări esenţiale. O primă urmare a reformelor după război şi a creării României Mari a fost pulverizarea vieţii politice, fragmentarea spectrului politic până atunci stabil şi dominat de numai două partide politice, cel conservator şi cel liberal. Partidul Conservator a intrat într-un proces de destrămare şi a părăsit scena politică românească. Au apărut noi organizaţii politice, cu o largă bază de masă, din rândul cărora s-a remarcat Liga Poporului, Partidul Naţional Ţărănesc (1926). Au luat fiinţă partide ale minorităţilor naţionale (Partidul German, Partidul Maghiar, Partidul Evreiesc etc.). Partidul Naţional Liberal şi-a consolidat poziţiile şi a dominat autoritar până în 1937 scena politică a României.

Statul român a evoluat pe o cale democratică, adaptându-şi structurile la noile realităţi naţionale de după Marea Unire. În martie 1923 a fost adoptată Constituţia României, care acorda largi drepturi şi libertăţi tuturor cetăţenilor, stabilea mecanismul de conducere a statului român întemeiat pe separarea puterilor executivă, legislativă şi judecătorească. Dintre legile adoptate se remarcă cea administrativă (1925) şi cea electorală (1926), care au avut un rol important în consolidarea statului naţional român.

Pentru a realiza un sistem de apărare viabil şi a-şi asigura suveranitatea şi integritatea naţional-statală, diplomaţia românească a conceput un sistem de tratate cu ţările vecine şi/sau aflate în zona geopolitică a României, ţări care la rândul lor manifestau în general interese de securitate comune. Aşa s-a încheiat, în 1921, Mica înţelegere, de fapt un sistem de tratate politico-economice şi militare bilaterale între România,

Cehoslovacia, Iugoslavia şi Polonia. În februarie 1934, România a semnat, alături de Iugoslavia, Grecia şi Turcia, Pactul înţelegerii Balcanice. Menit să consolideze pacea în Balcani – zonă geopolitică numită şi „butoiul cu pulbere" sau „pântecele moale" al Europei –, acordul prevedea obligaţia fiecărei ţări de a nu întreprinde nimic fără a se fi consultat cu ceilalţi membri ai Pactului Balcanic. „Securitatea, înţelegerea, asociaţia, integrarea, iată cele patru coloane ale templului pe care l-am ridicat astăzi păcii", avea să spună marele diplomat român Nicolae Titulescu, cel care îşi adusese o contribuţie deosebită la conceperea şi realizarea întregului sistem de securitate a statului român şi a zonei balcanice. Din păcate, strădaniile sale într-o Europă dominată de conciliatorism şi militarism, în care dreptul forţei s-a impus în faţa forţei dreptului, nu au fost durabile. Dar nu numai factorul extern a fost determinant, ci şi cel intern. Diplomaţia eminentă a lui Nicolae Titulescu nu a fost în măsură să asigure securitatea României, în lipsa unor forţe proprii de apărare bine organizate şi pregătite, capabile să opună o rezistenţă dârză celor care râvneau să smulgă părţi din teritoriul naţional. Templul păcii şi securităţii pe care l-a visat Nicolae Titulescu s-a dovedit în cele din urmă doar un castel de nisip, iar România s-a trezit la începutul celui de-al doilea război mondial izolată, fără un sistem de alianţe capabil să-i asigure integritatea şi suveranitatea naţional-statală. Politica de echilibru, urmărită de guvernele dictaturii regale, s-a transformat în vara anului 1940 într-una de cedări teritoriale fără luptă, ceea ce a dus la prăbuşirea graniţelor României Mari.

Oamenii politici români aflaţi în posturi de conducere, precum şi o serie de ziarişti de la marile cotidiene, s-au întrecut în afirmaţii liniştitoare privind eficacitatea sistemelor de fortificaţii militare defensive, construite la graniţele de vest şi est ale ţării. De exemplu, centura de fortificaţii de pe frontiera dinspre

Tisa, ce avea menirea să apere securitatea ţării împotriva unei agresiuni din afară, respectiv un eventual atac germano-maghiar, a fost denumită în mod exagerat „un Maginot” sau un „Sigfried” româneşti. La fel şi fortificaţiile de pe linia Nistrului, despre care Carol al II-lea a declarat că reprezintă un „sistem de beton şi foc inexpugnabil”; s-a mai afirmat, în presa interbelică din România, că „ar fi un act de demenţă încercarea de a se trece peste fortificaţiile româneşti”. Aşa cum au evoluat evenimentele, istoria a dovedit că nu a fost nevoie de demenţă pentru a face inutile atât linia Maginot, cât şi fortificaţiile româneşti de la graniţele de vest şi de est, ci doar de un plus de inteligenţă în diplomaţie şi în arta militară. Iar declaraţiile regelui Carol al II-lea, făcute la începutul anului 1940, despre apărarea fiecărei brazde de pământ românesc, s-au dovedit mostre de retorică iresponsabilă.

Prin agresiunea sovietică (ultimatumul din 26 – 27 iunie 1940), România a pierdut în favoarea URSS Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa; la 30 august 1940, în urma arbitrajului (dictatului) de la Viena s-a cedat nord-estul Transilvaniei Ungariei, iar în urma tratativelor de la Craiova (16 august-7 septembrie 1940), judeţele din sudul Dobrogei, Durostor şi Caliacra, au fost cedate Bulgariei.

Un bilanţ tragic, ce pune întrebări inevitabile. Ce au făcut factorii de decizie politico-militară pe parcursul celor două decenii pentru apărarea României Mari, şi ce rol au încredinţat instituţiilor specializate, inclusiv serviciilor secrete de informaţii, în ansamblul măsurilor de prevenire şi siguranţă naţională? Oare, demersul istoric asupra tradiţiei în arta informaţiilor la români, în această perioadă, ne poate dezvălui şi aspecte preponderent pozitive de care să ţină seama profesioniştii de azi şi de mâine în domeniul informaţiilor? Cu alte cuvinte, cunoscând istoria adevărată şi sinceră, fără omisiuni şi cosmetizări

ideologice, putem să facem ca greşelile trecutului să nu se mai repete? Iată doar câteva aspecte esenţiale asupra cărora vom stărui în continuare, cu speranţa că strădaniile noastre nu vor rămâne inutile pentru cei interesaţi să ia aminte.

FACTORI DE RISC EXTERNI

Pentru a se înţelege rolul, evoluţia structurilor organizatorice şi principalele preocupări ale serviciilor secrete de informaţii în societatea românească interbelică, de absolută utilitate, este parcurgerea, fie şi succintă a marilor probleme – factorii de risc externi şi vulnerabilităţile interne sau după o altă terminologie, sursele de instabilitate şi insecuritate –, care au pus la grea încercare oamenii politici aflaţi în funcţii de decizie politico-diplomatică şi militară din România.

Dintre factorii de risc externi, trebuie menţionaţi, în primul rând, revizionismul şi militarismul agresiv, politici promovate de regimurile totalitariste instaurate în Europa: bolşevismul ieşit victorios în Rusia ca urmare a revoluţiei din octombrie 1917, horthysmul ales la putere în Ungaria în martie 1921, fascismul italian (care luase cu asalt Cetatea Eternă în octombrie 1922). La acestea se adaugă puciul militarist din Bulgaria (8/9 iunie 1923). Toate la un loc, demonstrau că ideologiile totalitariste, atât de dreapta, cât şi de stânga, erau în plină ascensiune, ceea ce reprezenta un grav pericol pentru statele democratice tradiţionale, printre care şi România, care se învecina chiar cu trei dintre statele totalitariste (Ungaria, URSS şi Bulgaria).

Revizionismul şi spionajul sovietic

Internaţionalismul comunist promovat prin revizionismul şi spionajul sovietic se numără printre factorii de risc cei mai periculoşi care în vara anului

1940 au dus la amputarea teritorială şi la ştirbirea gravă a suveranităţii şi independenţei naţional-statale. Faptul că Rusia sovietică a rupt relaţiile diplomatice cu România, în ianuarie 1918, nu recunoştea legitimitatea unirii Basarabiei, refuza restituirea tezaurului românesc trimis spre păstrare la Moscova în toamna anului 1916, recurgea la repetate provocări pe graniţa Nistrului etc. au generat o atmosferă tensionată între cele două ţări.

Pentru regimul sovietic, România era un segment din „cordonul sanitar", instituit de „statele burgheze", segment ce trebuia sfărâmat. De aici teza lansată de Comintern despre „caracterul multinaţional al statului român" şi cea a autodeterminării până la despărţirea de stat a „popoarelor" din România („moldovenii" din Basarabia, maghiarii din Transilvania, bulgarii din Dobrogea). Uniunea Sovietică şi Cominternul urmăreau dezagregarea României, acţiunile lor îmbrăcând forme variate, de la propagandă până la posibila intervenţie armată (ultimul plan de intervenţie militară datează din 1924).

Ideologia bolşevică nu se limita la graniţele Rusiei. Cu ajutorul Cominternului, înfiinţat la Moscova în martie 1919 – şi conceput ca un partid unic mondial, dar care era în realitate o secţie internaţională a Partidului Comunist Bolşevic –, s-a încercat iniţierea de revoluţii peste tot unde era vreo posibilitate, ba uneori chiar şi acolo unde nu exista. Acest aspect este relevat de documentele provenite din arhivele secrete ale fostei URSS şi puse recent în circuitul cercetării. De exemplu, în iulie 1920, Lenin i-a telegrafiat lui Stalin, la Harkov: „Situaţia din Comintern este excepţională. Zinoviev, Buharin şi cu mine credem că ar trebui să încurajăm revoluţia din Italia chiar acum. După părerea mea, ar fi bine să sovietizăm în acest timp Ungaria, poate chiar şi Cehoslovacia şi România". Într-adevăr, documentele atestă că au fost trimişi emisari spre est şi spre vest şi, din ordinul lui Lenin, Comisariatul pentru finanţe a pus

la dispoziţie milioane de ruble de aur „pentru nevoile revoluţiei mondiale”.

Moscova nu a ezitat astfel să folosească „exportul de revoluţie” de care s-a dezis – în mod oficial – în întreaga perioadă comunistă. Războiul sovieto-polon (1920 – 1921) a fost nu numai un conflict militar, ci şi o încercare de a purta flacăra revoluţiei din Polonia – se credea că proletariatul din această ţară va fraterniza cu Armata Roşie –, pentru ca apoi din Polonia să treacă în Germania. „Drumul incendiului mondial trecea peste cadavrul Poloniei”, proclama, la 2 iulie 1920, viitorul mareşal sovietic Tuhacevski. Pentru Lenin şi pentru Comintern, Polonia era, în primul rând, poarta Germaniei şi scânteia poloneză ce trebuia să aprindă focul revoluţiei comuniste în patria lui Karl Marx. Războiul sovieto-polon a fost, aşadar, o formă a exportului de revoluţie. Şi de această dată, aşteptările Moscovei au fost înşelate. Proletariatul polon a reacţionat sub imperiul rusofobiei, nu al solidarităţii internaţionaliste. Printr-un adevărat miracol de energie şi vitejie, polonezii au respins Armata Roşie ajunsă la periferiile Varşoviei.

În România agenţii sovietici cu misiuni de influenţă, propagandă şi diversiune şi-au făcut simţită prezenţa încă din toamna anului 1920. În coordonarea şi desfăşurarea activităţilor de spionaj împotriva României, serviciile de informaţii de la Moscova s-au folosit în mod deosebit de comuniştii proveniţi din ţara noastră.

Obligaţia pe care Partidul Comunist din România şi-a luat-o de a urma întru totul hotărârile şi orientările Internaţionalei a III-a (Cominternul) a creat îngrijorare în rândul cercurilor conducătoare şi a opiniei publice româneşti. În decembrie 1923, Federaţia Comunistă Balcanică a stabilit ca P.C.R. să adopte lozinca autodeterminării până la despărţirea de statul român a Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei şi Dobrogei, ceea ce însemna un apel la destrămarea statului naţional unitar român făurit în 1918.

Comuniştii sovietici au trecut şi la acţiuni de destabilizare a statului român şi a altor state, folosind spionajul, atentatele teroriste şi chiar intervenţia armată. Astfel, la 8 decembrie 1920 s-a petrecut un eveniment care a zguduit întreaga opinie publică românească. Este vorba despre „atentatul de la Senat”, acţiune teroristă pusă la cale şi realizată de evreul comunist Max Goldstein, agent cekist, care s-a soldat cu trei victime: episcopul Radu al Oradei, Dimitrie Grecianu – ministrul Lucrărilor publice şi ad-interim la Justiţie – şi senatorul Spirescu.

Între 23 – 25 octombrie 1923 s-a desfăşurat insurecţia marinarilor din Hamburg, acţiune minuţios pregătită de emisarul Cominternului K. Radek. Eşecul acestei insurecţii nu i-a descurajat pe partizanii de la Kremlin, adepţi ai teoriei privind aprinderea revoluţiilor bolşevice în ţările europene. S-a produs însă o schimbare de tactică; nu mai erau vizate statele industriale, ci ţările mai mici şi mijlocii din apropierea URSS şi anume Bulgaria, România, Letonia.

La începutul anului 1924, strategii „revoluţiei comuniste mondiale” de la Kremlin au elaborat „Planul Kolarov” (după numele unui conducător bulgar din Comintern), care prevedea dezmembrarea României în cinci zone, prin acţiunile unor grupări paramilitare, infiltrate din URSS. Acestea aveau la conducere câte o „troikă” Cominternistă, desemnată de Moscova. „Planul Koralov” avea în vedere inclusiv intervenţia Armatei Roşii. Primele acţiuni aveau să fie puse în aplicare în toamna aceluiaşi an. Astfel, în septembrie 1924 a avut loc aşa-zisa „revoluţie” din Basarabia, în realitate un atac terorist, în localitatea Tatar-Bunar, organizat de serviciile speciale sovietice prin intermediul reţelelor comuniste din Basarabia. În planurile strategice agresive ale sovieticilor, „revoluţia” de la Tatar-Bunar trebuia să pregătească terenul pentru intervenţia Armatei Roşii în Bulgaria. Dar prin intervenţia energică a autorităţilor

româneşti, care au ordonat desfăşurarea unor puternice forţe militare în sudul Basarabiei, planurile agresive sovietice nu s-au realizat. La fel s-a întâmplat şi în Estonia, când la 1 decembrie 1924, comuniştii susţinuţi de agenţi ai Cominternului au încercat fără succes să preia puterea la Tallinn.

În 1926 spionajul sovietic a reuşit să sustragă, în original, planul de mobilizare a armatei române. Se relevă astfel interesul Rusiei sovietice, exprimat încă din 1921 de Stalin, ca URSS să sprijine revoluţiile în ţările limitrofe prin amestec direct, folosindu-se atât acţiunile subversive cât şi cele militare. În aceasta consta de altfel esenţa concepţiei sovietice privind crearea brâului de securitate, strategie ce s-a aflat la temelia politicii externe a Kremlinului în perioada interbelică şi în timpul celui de-al doilea război mondial. Pe bună dreptate, istoricul american Keith Hitchins aprecia că „românii au căpătat astfel o teamă aproape iraţională faţă de URSS”. Pentru români, Uniunea Sovietică „era inamicul ereditar, totdeauna prezent, totdeauna reprezentând o ameninţare pentru existenţa ţării”.

Revizionismul ucrainean

Revizionismul ucrainean a jucat un rol minor, mai mult ca factor de presiune şi intimidare. Pentru statul român problema ucrainenilor s-a născut odată cu anul 1918. Mişcarea naţionalistă ucraineană a început să se facă simţită după 1919, când mase compacte s-au refugiat peste Nistru din cauza războiului civil din Rusia. Până la desfiinţarea statului ucrainean independent, în 1921, acesta a căutat să aibă relaţii bune cu România. Elocvent în acest sens este referatul diplomatic adresat guvernului român, la 26 iulie 1919, care menţiona printre altele: „Guvernul ucrainean declară că nu doreşte a discuta chestiunea frontierei actuale între cele două state, considerând Nistrul ca frontieră definitivă între ele

şi dorind să stabilească pe această frontieră relaţiunile cele mai bune de vecinătate”.

După dispariţia statului ucrainean, concomitent cu dezvoltarea problemei ucrainene în România, au luat naştere, în centrele mari ale Europei (Viena, Paris, Praga, Varşovia, Berlin) şi ale SUA, organizaţii culturale, economice şi chiar politice naţionaliste ucrainene.

În România, cea mai veche şi mai puternică organizaţie a emigranţilor ucraineni era cea a petliuriştilor, membri ai asociaţiei numită „Republica Naţională Ucraineană”. Aceasta avea un centru principal la Varşovia şi altul secundar la Paris, iar programul său politic viza desprinderea Ucrainei de Uniunea Sovietică şi crearea unui stat independent sub formă de republică. Baza operaţiunii o constituia Polonia, iar revizionismul era declarat exclusiv contra URSS. Tot pe teritoriul României mai activa şi „Comitetul Ucrainean de Asistenţă”, care avea 3.000 de membri şi filiale în întreaga ţară. Din această fracţiune a emigranţilor mai făceau parte şi alte asociaţii, ca de exemplu: „Uniunea Foştilor Luptători Ucraineni”. Deşi, în mod formal, nu aveau revendicări teritoriale decât asupra URSS, totuşi, prin diferite organizaţii culturale ucrainene, întreţineau legături şi colaborau cu mişcările revizioniste care vizau şi alte state.

Potrivit unei sinteze informative a SSI, din 3 ianuarie 1939, cel mai numeros grup ucrainean făcea parte din URSS, aproximativ 30 milioane. În Polonia ei reprezentau 6 milioane, fiind cea mai importantă minoritate etnică din acea ţară, iar în Cehoslovacia trăiau 500.000 de ucraineni. Se poate afirma astfel că, o particularitate a revizionismului ucrainean o constituie faptul că nu a fost susţinut de un stat naţional independent, cum era cazul revizionismului bulgar şi/sau maghiar. Lipsiţi de un sprijin ideologic şi logistic din partea unui stat naţional, naţionaliştii ucraineni au îmbrăţişat şi promovat ideea aplicării integrale a

principiului naţionalităţilor, fiind favorizaţi de o distribuire în mase relativ compacte, în mediul rural, în Bucovina şi Basarabia. Dacă sovieticii şi-au formulat precis pretenţiile asupra Basarabiei, ucrainenii au revendicat în general numai regiunile în care populaţia ucraineană era majoritară. Pentru România, atât revizionismul ucrainean, cât şi cel sovietic prezentau o notă comună, aceea a pericolului slav.

Pentru o mai bună înţelegere a problemei ucrainene din România, a obiectivelor naţionaliste, mişcarea revizionistă trebuie încadrată în contextul mai larg est-european, care în intervalul 1938 – 1940 a cunoscut mutaţii importante, mai ales sub influenţa celor două mari puteri cu interese în zonă, URSS şi Germania. În vreme ce guvernul de la Kremlin ţintea formarea unui stat ucrainean în graniţele URSS, demnitarii de la Berlin vizau crearea unui stat independent ucrainean. Pactul Molotov-Ribbentrop, din 23 august 1939, care a stabilit împărţirea zonelor de influenţă între Rusia sovietică şi Germania naţional-socialistă a creat şi mai mare derută în rândurile populaţiei ucrainene. Documentele vremii atestă că „cedarea Bucovinei de Nord către URSS [la 26/27 iunie 1940 – n.n.] a surprins şi deprimat populaţia ucraineană”, ceea ce evidenţiază esenţa revizionismului ucrainean, care era îndreptat în primul rând contra URSS.

Militarismul german şi revizionismul maghiar

Militarismul german şi revizionismul maghiar au fost factori care au exercitat o puternică presiune asupra statului român cu consecinţe la fel de grave ca şi în cazul revizionismul sovietic. Coordonatele definitorii ale politicii Berlinului şi Budapestei – respectiv contestarea vehementă, apoi încălcarea grosolană a prevederilor Tratatului de la Versailles, în paralel cu promovarea unui revizionism strident şi inadecvat ce contrasta cu cele mai

elementare norme de conduită diplomatică – constituiau fără dubii factorii de risc agravanţi pentru suveranitatea, integritatea şi securitatea statului român ce se prefigurau dinspre graniţa de vest a României Mari.

Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, România, mai mult ca toate celelalte ţări din sud-estul Europei, a constituit unul din obiectivele primordiale urmărite cu perseverenţă de cercurile politico-diplomatice şi militare de la Berlin. Principalul motiv care fundamenta un astfel de obiectiv îl constituia faptul că acapararea sau extinderea influenţei asupra spaţiului carpato-danubian şi balto-pontic, inclusiv cu gurile Dunării, permiteau Berlinului în mare măsură lărgirea poziţiilor strategice care leagă Peninsula Balcanică de spaţiile geografice ale Europei Centrale, celei de Nord şi celei de Est, valorificarea resurselor sale umane şi economice (în special petrol şi cereale). România a reprezentat o deosebită atracţie pentru strategii de la Berlin şi după instaurarea regimului naţional-socialist, în ianuarie 1933, aşa cum contura doctrina geopolitică reliefată de Hitler în Mein Kampf. Aceeaşi importanţă se atribuia, în cercurile conducătoare din capitala celui de-al treilea Reich vecinătăţii României cu URSS, şi faptului că dominaţia teritoriului român oferea un excelent cap de pod pentru extinderea zonei de influenţă asupra Peninsulei Balcanice.

La rândul ei, Ungaria – ţară care, în formula politică a monarhiei bicefale (Austro-Ungaria), suferise, luptase până la capăt şi pierduse alături de Germania în primul război mondial – a sesizat corect interesul celui de-al treilea Reich în zonă, şi, în consecinţă, şi-a stabilit obiectivele strategice în concordanţă cu viziunile geopolitice ale Berlinului. Imediat după 4 iulie 1920, Ungaria a acţionat constant, pe toate căile, pentru anularea Tratatului de la Versailles şi încorporarea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului la statul ungar, precum şi a teritoriilor din Slovacia,

Iugoslavia şi Ucraina subcarpatică, în scopul reconstituirii „Ungariei Mari”. Întregul ansamblu de principii şi metode de acţiune folosite pentru revizuirea cu orice preţ a frontierelor a avut la bază o strategie bine conturată generată de „doctrina hungarismului”.

Politica revizionistă maghiară s-a sprijinit în permanenţă nu numai pe acţiuni propagandistice ci şi pe o vastă reţea de organizaţii paramilitare cu caracter terorist-diversionist şi de spionaj. Înfiinţate de guvernanţii unguri în anii interbelici, majoritatea acestora au fost îndreptate împotriva României.

În acţiunile sale revizioniste, Ungaria a folosit o seamă de preoţi, ziarişti, oameni de cultură, precum şi diverse asociaţii, societăţi, fundaţii maghiare din România. Interesant este că în cadrul acestor acţiuni au fost atraşi şi preoţi de origine germană, care-şi făceau slujba în limba maghiară, precum şi un număr însemnat de evrei din Transilvania.

Prin virulenţa acţiunilor întreprinse şi folosind din plin sprijinul serviciilor secrete – cu întreaga gamă de metode şi mijloace specifice –, militarismul german, alături de revizionismul sovietic şi cel maghiar, a creat comunităţii informative româneşti în perioada interbelică cele mai mari probleme, dar i-a oferit în acelaşi timp posibilitatea ca printr-o mobilizare maximă şi o dirijare inspirată a surselor de penetrare să releve rolul important al informaţiei în cunoaşterea, sub toate aspectele, a potenţialului inamic.

Dar atunci când contextul internaţional a adus România într-o situaţie dificilă, pierderile teritoriale au fost acolo unde autoritatea statului român a fost cel mai mult contestată.

Revizionismul bulgar

Revizionismul bulgar a fost primul fenomen de acest gen cu care s-a confruntat statul român, el reprezentând

un factor de risc pentru siguranţa naţională a României încă din anul 1878. În timp, revizionismul bulgar a cunoscut o evoluţie sinuoasă, cu momente de vârf în timpul războaielor balcanice (1912 – 1913) şi al primului război mondial (1914 – 1918), pentru ca, în preajma celei de-a doua conflagraţii mondiale, el să devină din ce în ce mai bine organizat. Revizionismul bulgar a avut ca principal rol contestarea legitimităţii autorităţilor româneşti în Dobrogea.

În perioada interbelică au acţionat pe teritoriul României mai multe organizaţii naţionaliste cu scopuri politice revizioniste: Organizaţia Internă Revoluţionară Dobrogeană (VDRO) de dreapta; Organizaţia Revoluţionară Dobrogeană (DRO) de orientare comunistă, finanţată de URSS; Organizaţia Oteţ Paisie, cu rol de propagandă, finanţată de guvernul de la Sofia şi prezentă la Bucureşti sub acoperirea unor organizaţii culturale; Organizaţia Hristiański Bratislavo (Frăţia creştină), prezentă la Bucureşti în 1937, iar peste doi ani şi-a instalat biroul la Legaţia bulgară din Capitală.

Demnitarii de la Sofia au avut un rol deosebit în organizarea şi finanţarea acestor organizaţii, totul înscriindu-se în politica generală a Bulgariei care revendica teritorii faţă de toţi vecinii săi. Un important mijloc al revizionismului bulgar a fost cel reprezentat de Legaţia bulgară din România. Prin aceasta erau transmise şefilor comunităţii bulgare instrucţiunile de la Sofia, erau acordate o parte din subvenţii şi erau organizate activităţile de propagandă.

Revizionismul bulgar a recurs şi la folosirea acţiunilor teroriste, cele mai periculoase dovedindu-se atacurile bandelor de comitagii. În Bulgaria, aceste bande erau numite *detaşamente volante*. Documente româneşti din Arhivele militare atestă că doar în judeţul Durostor, în lunile iunie-noiembrie 1922, comitagii au efectuat 96 de atacuri. Acţiunile acestora s-au bazat pe sprijinul acordat cu hrană, îmbrăcăminte şi adăpost şi

mai ales pe informaţiile transmise de familiile etnicilor bulgari, care locuiau în sudul Dobrogei, referitoare la trupele române şi măsurile de pază luate de autorităţi. După cum informa ziarul „Dobrogea june”, din 13 septembrie 1923, cu o zi înainte începuse şi primul proces în care au fost implicaţi 72 de comitagii acuzaţi de a „fi întins peste aproape întreaga Dobroge […] o organizaţie cu sediul central la Sofia, cu scopul de a alipi către Bulgaria provincia noastră”. Zece dintre cei inculpaţi au fost condamnaţi la muncă silnică pe viaţă.

Deosebit de interesant este conţinutul unui raport al Direcţiei Generale a Poliţiei, din 18 iulie 1939, care precizează că numai în judeţul Durostor, de altfel cel mai afectat de terorismul comitagiilor bulgari, au căzut la datorie 64 de oameni din rândurile soldaţilor, jandarmilor, dar mai ales a pădurarilor.

Atacuri s-au înregistrat chiar şi în luna august 1940 când se desfăşurau tratativele româno-bulgare de la Craiova, fiind atacate două autobuze şi mai multe posturi de jandarmi, soldate cu morţi şi răniţi. Nu au lipsit nici atentatele cu bombe. La 30 iulie 1940 s-a produs o explozie la casa unui preot român, eveniment care s-a soldat cu rănirea unei persoane, cu panică şi sporirea sentimentului de spaimă în rândul locuitorilor din apropiere. Un eveniment asemănător s-a produs la 12 august în gara Călăraşi, atentatul comis de elemente din detaşamentele volante ale revizionişti bulgari soldându-se cu pagube materiale.

Un raport diplomatic, din 22 august 1940, menţiona referitor la terorismul comitagiilor: „Repetatele incursiuni şi atacuri banditeşti comise în Cadrilater în ultimele două săptămâni îndreptăţeşte afirmaţia vehiculată că acestea se execută după un plan bine stabilit, ca o anexă la acţiunea diplomatică în curs pentru soluţionarea problemei revendicărilor faţă de ţara noastră”. După semnarea Tratatului de la Craiova, la 7 septembrie 1940, atacurile comitagiilor şi acţiunile lor

teroriste au încetat.

Demn de reţinut este şi faptul că Dobrogea, care avea o populaţie de 811 332 de locuitori – dintre care 44, 2% români, 22, 8% bulgari şi 18, 5% turci –, a fost o zonă de interes strategic şi pentru URSS, ea organizându-şi aici propriile reţele de spionaj şi diversiune, care uneori concurau mişcările subversive ce aveau ca ţintă alipirea acestei regiuni la Bulgaria.

Autorităţile româneşti au reuşit să ţină sub control revizionismul bulgar prin aplicarea unor măsuri variate care au vizat prevenire şi contracararea acţiunilor teroriste ale comitagiilor, printre care: organizarea de „caraule de noapte şi garda cetăţenească" constituite din locuitori turci şi români în satele din apropierea frontierei cu Bulgaria; introducerea stării de asediu (1919 – 1922); aplicarea unor legi speciale în judeţele Durostor şi Caliacra; dislocarea în zonă a unui batalion de 1200 de jandarmi; defrişarea unei porţiuni de pădure, până la 1200 m în zona de frontieră şi până la 200 m de o parte şi de alta a drumurilor, pentru o mai bună supraveghere; constituirea de posturi fixe de jandarmi rurali pe frontieră şi în apropierea pichetelor de grăniceri, pentru a-i sprijini la nevoie; colonizarea în zonele respective, începând cu 1925 şi până în 1940, a unor familii de aromâni din Peninsula Balcanică, deprinse „cu vecinătatea deseori agresivă". Cu toate acestea, sub presiunea evenimentelor internaţionale, s-a ajuns la cedările teritoriale din vara anului 1940.

VULNERABILITĂŢI INTERNE

Majoritatea istoricilor apreciază că marile probleme cu care s-a confruntat societatea românească interbelică, generatoare de vulnerabilităţi, stări conflictuale şi insecuritate, au fost: organizarea politică pe criterii etnice a minorităţilor, antisemitismul, extremismul politic, carenţele regimului democratic, contrastele

social-economice, conflictul dintre generaţii, existenţa structurilor informative paralele cu cele oficiale ale statului, şi nu în ultimul rând, compromiterea monarhiei în faţa opiniei publice.

Organizarea politică pe criterii etnice a minorităţilor

O sursă permanentă de tensiune, mai ales atunci când a fost manipulată prin acţiuni diversioniste din exterior s-a dovedit organizarea politică pe criterii etnice a minorităţilor. Mai trebuie spus însă că minorităţile naţionale s-au situat pe poziţii diferite faţă de statul român.

Minoritatea maghiară a adoptat la început (în anii 1918 – 1920) o atitudine de „rezistenţă pasivă”, iar după Tratatul de la Trianon a început să se organizeze pentru a se opune statului român, a cărui existenţă o recunoştea doar ca situaţie de fapt. Maghiarii din România nu s-au putut adapta la condiţia de minoritate naţională, după ce secole de-a rândul s-au obişnuit cu situaţia de naţiune dominantă.

În decembrie 1922 s-au pus bazele Partidului Maghiar din România, a cărui conducere a fost asigurată de vechea aristocraţie maghiară care se sprijinea pe instituţii bancare solide, pe o reţea de cooperative, pe biserică şi pe numeroase asociaţii culturale. Acest partid pretindea că reprezintă întreaga minoritate maghiară din România, deşi unii reprezentanţi aveau o orientare politică diferită, activând în Partidul Comunist din România şi în Partidul Social-Democrat. În statutul adoptat de Congresul din octombrie 1928 se preciza: „Membru al Partidului Maghiar devine în mod automat orice cetăţean român de naţionalitate maghiară sau care se consideră maghiar şi care a împlinit 20 de ani”.

Din documentele serviciilor de informaţii şi siguranţă româneşti rezulţi că Partidul Maghiar se afla în strânsă legătură cu guvernul de la Budapesta, din partea

căruia primea instrucţiuni. Activitatea politică era axată pe apărarea intereselor comunităţii maghiare, pe care căuta să o ţină într-o stare de izolare faţă de societatea românească. Partidul Maghiar cerea ca statul român să nu se amestece în viaţa şcolilor cu predare în limba maghiară, să nu impună aplicarea programelor de învăţământ şi folosirea manualelor aprobate de Ministerul Instrucţiunii Publice, dar pretindea ca statul român să finalizeze aceste şcoli, să asigure plata învăţătorilor şi profesorilor, repararea localurilor etc. Înfiinţarea de şcoli româneşti în zonele cu populaţie maghiară era considerată ca „un atentat împotriva maghiarimii", ca o acţiune de „schimbare a mediului cultural tradiţional, prin implantarea unor structuri străine". Mai mult, Partidul Maghiar revendica dreptul la „autoguvernare" în judeţele în care ungurii alcătuiau majoritatea populaţiei.

O altă categorie de revendicări se referea la reforma agrară, Partidul Maghiar considerând că aceasta a urmărit să lovească în proprietarii maghiari. A acordat asistenţă juridică celor expropriaţi, care au intentat procese statului român, mulţi dintre ei reuşind să-şi păstreze importante suprafeţe de teren arabil care se adăugau la cele îngăduite. În realitate, cele mai mari moşii din România, după 1921, au aparţinut unor baroni şi conţi maghiari.

Cu toate acestea, Partidul Maghiar a adoptat tactica de a trimite memorii la Societatea Naţiunilor, prin care denunţa „persecuţiile" la care era supusă minoritatea maghiară din România.

Minoritatea germană s-a acomodat uşor la condiţiile noi intervenite după 1 decembrie 1918; dispunea de o bogată experienţă istorică în calitate de minoritate naţională şi ducea o viaţă comunitară intensă. În septembrie 1921 s-a constituit Uniunea Germanilor din România. În viaţa politică Uniunea era reprezentată de Partidul German care adoptase tactica colaborării cu

partidul de guvernământ, pe considerentul că astfel putea obţine mai lesne satisfacerea revendicărilor specifice. Ele vizau, în principal, domeniul învăţământului şi cel al bisericii, pentru care se cerea nu numai deplina libertate de funcţionare, dar şi o finanţare mai substanţială din partea statului român.

Liderii Partidului German au fost supuşi unei puternice presiuni venite din partea Partidului Maghiar, care, sub motivul „comunităţii de soartă”, insista pentru o acţiune comună pe plan intern şi internaţional împotriva statului român, pe care-l acuza că nu respectă tratatul minorităţilor. Partidul German nu a răspuns decât arareori acestor solicitări, întrucât etnicii germani din România păstrau încă vie în memorie politica discriminatorie la care fusese supusă în vremea administraţiei maghiare din Transilvania.

Din 1932, conducerea Partidului German a fost confruntată cu presiunea curentului de extremă dreapta. Ascensiunea Partidului Naţional-Socialist în Germania a avut un puternic ecou în rândul minorităţii germane din afara Reichului, inclusiv din Româna. Oficialităţile de la Berlin susţineau că germanii din străinătate sunt cetăţeni cu două patrii: ai Germaniei şi ai ţării în care locuiesc. Ernest W. Bohle, şeful suprem al germanilor din afara Reichului, a căutat să-şi subordoneze liderii organizaţiilor minorităţii germane din Europa. În acest spirit au fost trimişi în diverse state – inclusiv în România – propagandişti de profesie, elevi şi studenţi, au fost răspândite ziare şi reviste naţional-socialiste.

În septembrie 1932, Fritz Fabricius a creat la Sibiu organizaţia Mişcarea de întrajutorare a Germanilor din România (*Selbst hilfe*), cu orientare naţional-socialistă. Fabricius era un om foarte activ, întreţinea o legătură permanentă cu Legaţia Germaniei din Bucureşti, făcea dese vizite în Reich, avea discuţii cu fruntaşii politici din Berlin. În mai 1933, la puţin timp după venirea la putere a lui Adolf Hitler în Germania, Fabricius a creat Partidul

Naţional-Socialist al Germanilor din România. Membrii acestui partid răspândeau broşuri şi ziare provenite din Reich, ţineau conferinţe, purtau uniforme având ca semn distinctiv zvastica, intonau cântece naziste, au înfiinţat tabere de muncă frecventate de sute de tineri germani. Pentru a nu fi dizolvat pe baza Jurnalului Consiliului de Miniştri, din 9 decembrie 1933, Partidul Naţional-Socialist al Germanilor din România şi-a schimbat numele în Mişcarea de Reînnoire Naţională a Germanilor din România. Manevra nu a putut înşela guvernul român, care, la 7 iulie 1934, a decis interzicerea taberelor de muncă şi desfiinţarea acestei organizaţii pe motiv că desfăşura activităţi „interzise de legile în vigoare”. Cu toate acestea, ideile naţional-socialiste se răspândiseră deja în rândurile minorităţii germane din România, şi nu numai.

Evreii – cea de a treia minoritate din punct de vedere numeric – se găseau după 1918 într-o situaţie complexă, întrucât aparţineau unor culturi diferite: cei din vechiul Regat – celei româneşti, cei din Transilvania – culturii maghiare, cei din Bucovina – culturii germane (austriece), iar cei din Basarabia – culturii ruseşti.

La sfârşitul primului război mondial şi în anii imediat următori, un număr mare de evrei – după unele cifre de ordinul zecilor de mii – au părăsit Rusia, Polonia (Galiţia) şi Ungaria, unde erau supuşi la persecuţii şi s-au stabilit în România, cu deosebire în Moldova şi Basarabia. Ei se adăugau evreilor deja existenţi în aceste teritorii. Oraşe mari ca Iaşi, Dorohoi, Botoşani, Chişinău şi Cernăuţi ajunseseră să aibă peste 50% evrei. Potrivit unor date statistice, în 1923, în Basarabia numărul întreprinzătorilor industriali din mediul urban era de 36 români, 202 evrei. În Transilvania, în anul 1925, numărul industriaşilor români era de 1 242, iar cel al minorităţilor naţionale (din rândul cărora se detaşau maghiarii) era de 8 714, ceea ce însemna un raport de 12, 7% faţă de 87, 28% în favoarea minorităţilor.

Situaţia din universităţi, adică acolo unde s-a format mişcarea tineretului naţional-creştin, este şi mai grăitoare. La Universitatea din Cernăuţi: Facultatea de filosofie: 174 români şi 574 evrei; Facultatea de drept: 237 români şi 506 evrei. La Universitatea din Iaşi: Facultatea de medicină: 546 români şi 831 evrei; Facultatea de farmacie: 97 români şi 299 evrei etc.

Minoritatea evreiască nu şi-a organizat la început un partid propriu, adoptând tactica de a acţiona, prin diverşi lideri, din interiorul tuturor partidelor româneşti în scopul de a influenţa adoptarea deciziilor şi a liniei politice a statului român.

În 1923 s-a constituit Uniunea Evreilor Români ce îngloba evreii din vechiul Regat şi organizaţiile locale din Basarabia, Bucovina şi Transilvania, iar în funcţia de preşedinte a fost ales dr. Wilhelm (Willy) Filderman. Statutul adoptat în 1929 stabilea că Uniunea Evreilor Români milita pentru „apărarea drepturilor individuale şi colective ale populaţiei evreieşti din România izvorâte din Constituţia şi legile ţării, precum şi din tratatele internaţionale”.

În 1924 s-a creat Uniunea Sionistă din România, care se ocupa de adunarea unor sume de bani pentru cumpărarea de pământ în Palestina şi de pregătirea evreilor de a emigra, mai ales prin ănvăţarea unor meserii practice şi rentabile.

În mai 1931 a luat fiinţă Partidul Evreiesc, condus de Theodor Fischer şi Adolf Stern, care a militat pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor prevăzute în Constituţie, colaborarea cu naţiunea română. Acest partid şi-a exprimat încrederea în democraţie şi a militat pentru excluderea din viaţa politică a curentelor extremiste.

Potrivit unui referat întocmit în 1939, de Secţia de Studii şi Informaţii din cadrul Ministerului pentru Minorităţi, până în februarie 1938 se înregistrase un număr de 139 823 evrei „a căror existenţă pe teritoriul

României nu-şi putea afla nicio explicaţie în afară de aceea că s-au introdus prin fraudă”.

Antisemitismul

Antisemitismul a fost un alt factor de risc în sensul că a tulburat nu o dată liniştea şi echilibrul vieţii social-economice, politice şi culturale româneşti. Se cuvine să amintim faptul că antisemitismul nu a fost un fenomen specific societăţii româneşti, ci unul cu caracter general european.

După cum se ştie, naţionalismul – speranţa umaniştilor secolului al XVIII-lea – s-a transformat în veacul următor în filosofia rasismului. Astfel, sentimentul antievreiesc din evul mediu s-a preschimbat în naţionalism-antisemit rasist. Max I. Dimont apreciază că antisemitismul este o problemă psihologică, fiind definit ca ceva iraţional, ilogic şi care izvorăşte din forţe ale subconştientului. Antisemitismul a fost îndreptat împotriva „rasei iudaice” şi n-are nimic de-a face cu evreul luat ca individ, cu greşelile sale sau cu virtuţile sale. Antisemitismul îi caută în mod deliberat pe evrei, şi numai pe evrei, drept ţintă, excluzându-i pe toţi ceilalţi care ar putea fi „acuzaţi” în egală măsură pentru vinele, oricare ar fi acestea, ce i se pot aduce evreului. Antisemitismul nu a căutat o soluţie, nu a oferit o „mântuire” pentru evreu, şi nu a oferit o alternativă pentru faptul de a fi evreu. În esenţă, se poate spune că antisemitismul urmăreşte ideea de evreitate, iar nu pe evreul individual. La sfârşitul secolului al XIX-lea naţionalismul a fost manipulat în aşa fel încât să devină rasism, pentru a da o filosofie a superiorităţii clientelei politice, care era formată din uriaşa masă a societăţii moderne, mai numită şi „clasa gulerelor albe uzate”, întrucât nu crea bunuri ci oferea servicii. La începutul secolului al XX-lea, antisemitismul devenise deja un mod de viaţă politică în Europa, iar Germania a fost centrul

manufacturier al doctrinelor antisemite.

Ar mai trebui precizat că revoluţia bolşevică a avut un ecou deosebit în rândurile diasporei evreieşti, în special a populaţiei sărace. Principalii ideologi şi lideri ai revoluţiei bolşevice din Rusia (Lenin, Troţki, Buharin etc.) au fost de origine evrei. O bună parte a diasporei evreieşti, în special populaţia bogată, a rămas însă credincioasă liberalismului şi democraţiei. Deşi, împărţiţi în două tabere radical opuse, ambele urmăreau acelaşi obiectiv: stăpânirea lumii. „Acuzaţiile unilaterale, generalizatoare, aduse evreilor în totalitatea lor sunt prin urmare nedrepte – opina pe bună dreptate publicistul Emanuel Bădescu. Faptul că uneori evreii social-demeraţi sau liberali i-au susţinut pe cei bolşevici se explică prin legăturile de rudenie ori pe linie masonică. În orice caz, implicarea lor politică la vârf a condus la crearea nazismului, stalinismului, cuzismului şi chiar a Mişcării Legionare”[7].

Spre deosebire de unele state din Europa centrală şi occidentală, în România, antisemitismul nu se întemeia pe concepţii rasiale, nu viza distrugerea fizică a evreilor, ci apărarea românilor faţă de expansiunea economică a evreilor. Discursuri antisemite se ţineau chiar şi la catedrele universitare, în faţa studenţilor, cazul cel mai elocvent îl constituie profesorul A.C. Cuza, profesor de economie politică la Universitatea din Iaşi. Acesta a dezlănţuit şi în parlament interminabile discuţii despre aplicarea principiului „numerus clausus”, adică proporţia studenţilor de rit mozaic din institutele de învăţământ superior să fie identic cu proporţia minorităţii evreieşti în societatea românească. Corneliu Zelea Codreanu, Căpitanul Mişcării legionare, fost student şi adept al profesorului A.C. Cuza, declara în Parlamentul României la 21 decembrie 1931: „Pentru mine este clar şi precis: inteligentă sau neinteligentă, parazitară sau

7 Emanuel Bădescu, Terorismul în România, în “Lumea”, nr. 2 (130) 2004, p.40.

neparazitară, morală sau imorală, această populaţie [evreiască – n.n.] este o populaţie duşmană aici pe pământul ţării, şi eu înţeleg să lupt împotriva ei prin toate mijloacele pe care mi le pune la dispoziţie mintea, legea şi dreptul meu românesc”. Numai că declaraţiile nu au concordat cu faptele. Câteva zeci de mii de conaţionali evrei au căzut victime în timpul tragicelor evenimente din timpul rebeliunii legionare (21 – 23 ianuarie 1941), a pogromului de la Iaşi (26 – 30 iunie 1941) şi Odessa (20 – 24 octombrie 1941). Totuşi, în contextul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, când antisemitismul luase proporţii în Europa şi la noi, autorităţile româneşti au dat dovadă de toleranţă, permiţând evreilor emigrarea, din şi spre România, cu prioritate celor care doreau să se stabilească în Eretz-Israel (Palestina). Din 1939, principalele baze de plecare a navelor cu emigranţi evrei – chiar şi clandestini – din Europa deveniseră porturile Constanţa şi Sulina.

Extremismul politic

Un alt factor de risc l-a constituit acţiunile antiromâneşti ale Partidului Comunist din România. Din punct de vedere numeric, rândurile comuniştilor au fost în scădere, de la circa 2000 în 1922, la 1.500 în 1931 şi sub 1.000 la începutul celui de-al doilea război mondial. PCR s-a identificat fidel cu interesele sovietice, urmând aproape fără excepţie o stridentă politică antiromânească. O atare linie a găsit ecou cu precădere în rândurile minorităţilor etnice, îndeosebi printre unguri, evrei, bulgari şi ucraineni. Exemplul cel mai edificator este naţionalitatea secretarilor generali ai PCR. Cu excepţia lui Gheorghe Cristescu (Plăpumaru), 1922 – 1924, toţi ceilalţi au fost neromâni, aleşi la congrese ţinute în străinătate sub oblăduirea Cominternului: Elek Köblös (1924 – 1928), maghiar; Vitali Holostenko (1928 – 1931), ucrainean; Alexandr

Danieluk-Ştefański (1931 – 1934), polonez; Sena Iakobovits (1935 – 1936), evreu; Boris Ştefanov (1935 – 1940), bulgar; Miklós Goldberger (1940), evreu; István Foriş (1940 – 1944), secui.

Activitatea sub lozincile antiromâneşti ale Cominternului condamna PCR să rămână un minigrup politic, o sectă de credincioşi ai lui V.I. Lenin şi I.V. Stalin, fără o aderenţă de masă, deschis cu precădere minorităţilor etnice. Spionul sovietic, Boris Lago, întemniţat la Doftana, în anii 1925 – 1929, scrie în memoriile sale că a întâlnit acolo comunişti ruşi, ucraineni, bulgari, maghiari, evrei, dar aproape deloc români. Pe măsură ce controlul Cominternului s-a consolidat asupra PCR, el a devenit un partid al „popoarelor respinse", adică fără o bază teritorială, cum erau evreii, care vedeau în marxism „ideologia universală", în măsură să le asigure „o nouă identitate", ce depăşea atât etnicul cât şi naţionalul, şi maghiarii, trecuţi din situaţia de dominatori politici în aceea de populaţie minoritară şi privind cu ostilitate la statul care îi privase de vechiul statut.

Până la luarea puterii, cu ajutorul URSS, PCR, trecut în ilegalitate prin Legea Mârzescu din 1924, a rămas o organizaţie politică periferică, fără importanţă în viaţa politică a ţării, dar al cărui principal obiectiv a fost dezmembrarea statului creat la 1918 şi nu interesul poporului român.

Astfel, în 1923, PCR şi-a însuşit teza Cominternului în problema naţională şi a dreptului la autodeterminare, adoptând o rezoluţie sugerată de Buharin, care a rămas în vigoare pe toată durata epocii interbelice. Conform acestei rezoluţii, adoptată pe vremea secretariatului lui Gheorghe Cristescu, România era declarată un stat multinaţional, o creaţie artificială a imperialismului apusean; ca urmare, rezoluţiile partidului au afirmat continuu dreptul naţiunilor conlocuitoare la autodeterminare „până la completa separare de statul

existent”; reunirea Basarabiei cu ţara nu a fost niciodată recunoscută; în 1928, la Congresul al IV-lea, s-a acceptat şi teza reunirii Bucovinei cu Ucraina; în 1931, la Gorikovo (lângă Moscova) s-a desfăşurat Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România, care a votat „Rezoluţia Béla Kun” (de la numele celui care a prezidat reuniunea), prin care comuniştii din România s-au angajat să lupte energic pentru dezmembrarea statului român; în 1933, partidul a sprijinit ideea alipirii Dobrogei la Bulgaria, aceasta după ce ani la rând susţinuse teza Cominternului care ceruse crearea unei Dobroge independente.

Unii tineri comunişti s-au dedat chiar la acţiuni teroriste, provocatoare, prin care urmăreau destabilizarea ţării. De exemplu, în seara zilei de 3 aprilie 1936, s-a primit la Chestura Poliţiei din Târgu Mureş un denunţ împotriva unor studenţi comunişti din Cluj care, luând legătura cu colegi de-ai lor, puseseră la cale un atentat cu bombe ce urma să aibă loc, la 5 aprilie, la cantina studenţească de la Palatul Culturii. În acele zile se desfăşura în oraşul transilvan Congresul Uniunii Naţionale a Studenţilor Creştini din România. Făcându-se o percheziţie la locuinţa comunistului Alexandru Mihail – cel ce trebuia să îndeplinească „misiunea” respectivă – s-au găsit patru bombe în curs de confecţionare şi un revolver încărcat, cu o rezervă de 30 de cartuşe. Intervenţia promptă a organelor Ministerului de Interne a dus la prevenirea unui atentat ce se putea solda cu numeroase victime.

Devine acum explicabil tonul folosit de documentele informative ale organelor de siguranţă în evaluarea activităţii comuniştilor români: „Membrii mişcării comuniste din România trebuie priviţi nu ca fii ai naţiunii române, adepţi ai vreunui curent politic oarecare, ci ca elemente ale armatei inamice, activând cu mijloace şi în scopuri criminale pe teritoriul ţării” ori că „organizaţia comunistă clandestină din România apare doar ca un

instrument activ al politicii imperialiste a Moscovei, politică ce tinde la dezagregarea statelor naţionale şi la expansiunea teritorială a statului bolşevic”.

La celălalt pol s-a aflat extremismul de dreapta, ai cărei exponenţi au fost legionarii. Mişcarea legionară a apărut în societatea românească interbelică ca negare a democraţiei, afirmarea statului totalitar şi exaltarea virtuţilor creştine în duhul cultului autohtoniei şi românismului. Legionarismul a combătut viguros păcatele politicianismului românesc şi i-a acuzat pe evrei – dar şi pe cei care intrau în afaceri, sau îi ajutau pe evrei – de a fi la originea mai tuturor relelor din societatea românească. „Puri” şi „duri”, în marea lor majoritate tineri, legionarii s-au văzut ca nişte arhangheli, arzând cu sabia de foc cangrenele lumii în care trăiau. Naţionalismul cu tentă religioasă şi organizarea paramilitară au atras în rândurile Mişcării legionare un larg evantai de aderenţi, de la membri de familii boiereşti (Cantacuzino, Ghica, Sturdza) la tineri de mare cultură (Mircea Eliade, Emil Cioran), mulţi din cei trecuţi prin universitate, fascinaţi de profesorul Nae Ionescu, partizan al unui regim autoritar care să curme agitaţia sterilă a partidelor. Reacţia mai întâi palidă, apoi de o duritate extremă, a autorităţilor româneşti faţă de o mişcare minoritară, dar energică a tinerilor, şi cu mari capacităţi de seducţie, a inaugurat un ciclu al violenţei, cu asasinate şi execuţii ce au însângerat viaţa politică românească. Următoarele repere istorice sunt, credem, elocvente.

În septembrie 1923 Corneliu Zelea Codreanul a pus la cale un complot ce viza asasinarea directorilor ziarelor „Lupta”, „Adevărul” şi „Dimineaţa” care criticau acţiunile naţionaliste şi extremiste. Planul nu a putut fi pus în practică pentru că organele de poliţie au fost informate la timp şi au luat măsuri speciale de protecţie.

În ziua de 8 octombrie 1923 a fost descoperit complotul din Dealu Spirii. Conducătorii ultranaţionalişti

ai mişcării studenţeşti, viitori legionari în frunte cu Corneliu Z. Codreanu, hotărâseră împuşcarea politicienilor „trădători” (care votaseră Constituţia) şi a „plutocraţilor” evrei. Toţi au fost arestaţi şi judecaţi, dar niciunul condamnat. La 24 octombrie 1924 prefectul de poliţie din Iaşi, Constantin Manciu, a fost asasinat de Corneliu Z. Codreanu, viitor căpitan al legionarismului arhanghelist. Procesul s-a prelungit un an de zile şi până la urmă Curtea cu Juri de la Tribunalul Turnu-Severin l-a achitat pe motiv că s-a aflat în „legitimă apărare”. În ciuda probelor evidente, chiar şi a recunoaşterilor din partea celor implicaţi, instanţa de judecată i-a achitat. A început astfel seria compromisurilor justiţiare care au constituit pentru legionarism adevărate „momente de glorie”. Tentativele de crimă şi crima nepedepsită le-au creat iluzia că sunt puternici, iar autorităţile nu le pot face nimic. Aşa s-a ajuns ca seria atentatelor teroriste să continue. În decembrie 1933 a fost ucis I.G. Duca, prim-ministru liberal în exerciţiu, iar în 1936 s-a produs un oribil asasinat, victimă fiind Mihai Stelescu – un legionar care făcuse o disidenţă, aşa numita „Cruciadă a Românismului”. La 29 – 30 noiembrie 1938, Corneliu Z. Codreanu, condamnat la 10 ani muncă silnică în urma unui proces înscenat, împreună cu „nicadorii” sau „triumvirii” – asasinii lui I.G. Duca – şi „decemvirii”, asasinii lui M. Stelescu, au fost ucişi din ordinul lui Carol al II-lea cu complicitatea lui Armand Călinescu în timp ce erau transportaţi de la închisoarea Râmnicu-Sărat la Jilava. Pentru a se răzbuna legionarii au încercat, dar fără să reuşească, mai multe tentative de asasinat împotriva lui Armand Călinescu. La 21 septembrie însă tentativa a reuşit, şi o echipă „a morţii” formată din 9 legionari l-au asasinat pe Armand Călinescu, al doilea prim-ministru în exerciţiu căzut victimă terorismului. Faţă de ultimul atentat, regele Carol al II-lea a reacţionat cu virulenţă, antrenând şi organele de poliţie şi siguranţă. Peste 500 de legionari au fost ridicaţi şi

executaţi fără judecată, ceea ce, după toate normele juridice, o astfel de acţiune este considerată ca terorism de stat.

Disputa sângeroasă, între regele Carol al II-lea şi Mişcarea legionară pentru supremaţia în cadrul regimului totalitarist, a reprezentat cel mai puternic factor de instabilitate social-politică, cu urmări catastrofale pentru prestigiul statului român, dar şi pentru suveranitatea şi integritatea teritorială.

Carenţele democraţiei româneşti

Carenţele democraţiei româneşti au constituit, la rândul lor, o sursă de instabilitate şi insecuritate pentru societatea românească, care până la urmă au dus la instaurarea regimurilor totalitare în România. Unele atitudini şi gesturi politice derutau masa de cetăţeni, care, lipsiţi de o cultură civică adecvată, nu le puteau înţelege. Astfel, adversarii din partidele democratice se etichetau reciproc cu expresii ca: „hoţi de urne”, „criminali”, „trădători”, „reacţionari”. Iuliu Maniu, preşedintele Partidului Naţional, califica alegerile pentru Adunarea Naţională Constituantă, din martie 1922, ca un „scandal european”, şi nu recunoştea Parlamentului ales dreptul de a legifera în numele naţiunii române. Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc nu au participat la serbările încoronării regelui Ferdinand la Alba-Iulia (octombrie 1922), sub motiv că acestea fuseseră reduse de liberali la rolul unei simple manifestaţii de partid.

Discuţia şi votarea Constituţiei (din martie 1923) au dat naştere la vii controverse. Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc au denunţat noua Constituţie în termeni de viguroasă critică: „act abuziv”, „emanaţie a concepţiei absolutiste a puterii executive, fără consultarea voinţei naţionale” şi au declarat că ele „consideră această Constituţie fără putere de a lega voinţa cetăţenilor, fără putere de lege şi de drept nulă!”.

Ceea ce s-a născut la adăpostul baionetelor nu va trăi decât prin baionete", se încheia dramatic declaraţia citată de Ion Mihalache, în numele celor două partide care sau şi retras din adunare. Cu îndreptăţire, sublinia istoricul Florin Constantiniu, că „în ţara lui Caragiale a fost însă posibil ca, după condamnările atât de răspicate şi după declaraţiile categorice de nulitate a Constituţiei, cele două partide, fuzionate în 1926, să guverneze pe baza ei!". Ceea ce trebuie reţinut este că pericolul venea din partea politicianismului vorbăreţ şi neproductiv, care în practică însemna cultivarea de către partidele de opoziţie a unei imagini extrem de sumbre asupra societăţii româneşti şi tendinţa de a arunca întreaga vină asupra guvernanţilor. Octavian Goga scria cu amărăciune că eram „poporul cel mai nepregătit politiceşte şi cu nivelul moral cel mai scăzut".

O altă carenţă rezultă din sistemul ce propulsa la conducerea statului forţele politice. Constituţia îi permitea regelui să desemneze în chip arbitrar un partid care să formeze guvernul şi care, ulterior, să organizeze alegeri generale al căror rost era acela de a confirma alegerea făcută de suveran. Cu excepţia alegerilor din toamna anului 1937, niciun partid nu a pierdut un astfel de scrutin, în care era convocată o populaţie pe jumătate analfabetă şi rurală în proporţie de 80%. Furturile de urne, încălcarea normelor constituţionale, teroarea şi politicianismul deşănţat sub care s-au desfăşurat alegerile, constituie aspecte nelipsite în viaţa politică a României interbelice.

Chiar şi politica de alianţe între partide a derutat opinia publică. Astfel, în noiembrie 1937 s-a încheiat acel straniu cartel electoral (numit şi pact de neagresiune) între liderul unui partid democratic, Iuliu Maniu, şi căpitanul Gărzii de Fier, Corneliu Z. Codreanu. Prin acest „gest politic", legionarii au primit în faţa electoratului un certificat de legitimitate (cu toate că Mişcarea legionară fusese scoasă în afara legii în ianuarie 1931 printr-un act

emis de Ion Mihalache, care la acea vreme era ministru de Interne). S-a dublat forţa de şoc a extremismului de dreapta, iar succesele sale politice au căpătat proporţii considerabile.

Pentru a face tabloul şi mai consistent al factorilor de risc generatori de insecuritate în societatea românească interbelică, trebuie să consemnăm că dezvăluirile în presă ale afacerilor „Škoda" şi „Gagero" în 1933 – 1934 urmate de interminabile certuri în Parlament au scos la iveală carenţele în moralitatea clasei politice româneşti. Numeroase personalităţi de vază ale vieţii politice din România au fost implicate în tranzacţii tenebroase, ilegale, prin care cinstea şi onestitatea faţă de interesele statului român au fost înlocuite cu profituri prin corupţie. S-a vorbit în istoriografia română, şi nu fără temei, că societatea interbelică românească la vârf era dominată de „dezmăţul corupţiei instaurat de camarila regală, sub oblăduirea suveranului", regele Carol al II-lea, care la rândul lui era probabil „cel mai corupt om din ţară". S-au făcut numeroase deturnări de fonduri din sumele alocate înzestrării armatei cu armament. Dar înainte de toate s-a reliefat starea precară în ce priveşte înzestrarea şi echiparea armatei române, tocmai datorită acestor practici. Efectele crizei economice din anii precedenţi au îngreunat şi mai mult posibilităţile obţinerii de fonduri destinate apărării.

Mai mult, prin manevre oculte şi combinaţii lipsite de scrupule, numeroşi politicieni au căutat să manipuleze organizaţiile politice extremiste în scopul de a-şi lichida adversarii politici. Elocvent este discursul în Senat, la 28 iunie 1939, a lui Victor Iamandi, fruntaş liberal, în care preciza printre altele: „Oamenii noştri politici, deprinşi să-şi aranjeze situaţiile prin combinaţii de culise sau intrigi uşor de plasat, au început să speculeze mişcarea extremistă de dreapta, încercând s-o utilizeze împotriva adversarilor".

Contrastele social-economice şi conflictul dintre generaţii

Un serios factor de instabilitate l-a constituit contrastele social-economice. Observatorii străini sunt unanimi în a releva juxtapunerea ciudată dintre luxul şi rafinamentul occidental şi primitivitatea traiului românesc: „Nu-mi va fi dat niciodată – scria Ivor Porter, venit în Bucureşti în 1939 şi devenit mai târziu agent secret britanic – să mai văd o ţară cu atâtea contraste şi contradicţii […]. Automobile Laganda, Hispano-Suiza şi Packard goneau pe şoselele naţionale, dar trebuiau să ocolească care cu boi sau să frâneze brusc, în noapte, în faţa unei cete de ţigani care-şi făceau de mâncare pe asfaltul fierbinte”.

În România interbelică, economia capitalistă nu a fost dublată de o democraţie autentică, aşa cum s-a întâmplat, de exemplu, în Cehoslovacia. Fractura dintre guvernanţi şi guvernaţi a fost atât de adâncă, încât până şi oficiala Enciclopedie a României din 1939 a constatat-o şi i-a prezentat urmările: „Între clasa conducătoare, a celor puternici, a celor bogaţi, a celor ce pot influenţa politica (să zicem a guvernanţilor) şi a celorlalţi, a guvernaţilor, există un drum greu de străbătut […]. Guvernanţii nu reacţionează împotriva unei legi greşite sau spectaculoase: i se adaptează, dar o golesc de conţinutul ce l-a avut în mintea autorilor ei. Inexistenţa unei clase de mijloc a agravat prăpastia între guvernanţi şi guvernaţi prin faptul că n-a putut crea şi pregăti personalul subaltern calificat pentru aplicarea legii în spiritul ei”. Octavian Goga vorbea despre faptul că „politicienii venali şi ţărănimea flămândă nu pot susţine credinţa într-o idee”.

România Mare sau mai exact societatea românească din frontierele ei a continuat să evolueze între vechile coordonate ale bacşişului şi hatârului. Spiritul civic, fără

de care nu există democraţie adevărată, nu s-a putut dezvolta în aceste condiţii. Democraţia a rămas firavă şi, în anii ’30, ea avea să fie asaltată de două totalitarisme: legionar şi monarhic, în vreme ce al treilea, comunismul, stătea la pândă.

Fracturile sociale, polarizarea societăţii româneşti – viaţa luxoasă a minorităţii conducătoare şi sărăcia marii majorităţi –, corupţia şi relaxarea morală l-au făcut pe cunoscutul ziarist american Cyrus Suberger, aflat în România în ajunul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, să scrie în memoriile sale: „Dacă a existat vreodată o ţară care să merite o revoluţie, aceasta a fost România de atunci”. Revoluţia, când ea avea să vină, va fi una trucată, fiind o formă a ocupaţiei sovietice. Până atunci, România a cunoscut două decenii care, în perspectiva calamităţilor politice ce le-au urmat, au părut mirifice.

O altă sursă de insecuritate pentru societatea românească interbelică poate fi identificată în conflictul dintre generaţii. A fost desfăşurată o adevărată campanie a „tinerilor” împotriva „bătrânilor”. Se aprecia că toate relele de care suferă România se datorau „bătrânilor”, ce se aflau la conducerea statului. În opinia unor cărturari şi oameni politici, între care Nae Ionescu, „bătrânii” nu aveau capacitatea de a se adapta „noilor condiţii de viaţă”, fapt pentru care regele Carol al II-lea s-a adresat tinerilor politicieni cu îndemnul: „puneţi bătrânii la arhivă şi luaţi frâiele conducerii. Voi, tineretul, puteţi conta pe sprijinul meu”.

Conflictul dintre generaţii a dus la radicalizarea tineretului, ceea ce a creat o nouă stare de spirit. Studenţimea reprezenta partea cea mai luminată a tinerii generaţii care-şi căuta un ideal. Vechea generaţie îşi realizase misiunea istorică, respectiv, întregirea neamului.

Cel care s-a încumetat să formuleze noul ideal a fost Mircea Eliade, în 1927, într-o suită de articole, intitulate

„Itinerariu spiritual”. Eliade aprecia că românii se puteau impune prin cultură: „Aveam datoria să lărgim considerabil orizontul cultural românesc, deschizând fereastra către universuri spirituale rămase până acum inaccesibile”. Intuiţia lui Mircea Eliade – care a devenit purtătorul de cuvânt al generaţiei sale – s-a dovedit a fi corectă, iar perioada interbelică a fost cea mai rodnică, din punct de vedere al realizărilor spirituale din întreaga istorie de până acum a poporului român. Prin vârfurile sale, în variate domenii – de la matematică la medicină, sociologie, istoriografie, filosofie, muzică, sculptură etc. – românii s-au impus în conştiinţa Europei şi a lumii.

Totuşi, viaţa celei mai mari părţi a tineretului studios era extrem de grea. În 1928, făcând o vizită în căminele Universităţii din Bucureşti, Nicolae Iorga găsea „condiţii materiale şi morale în adevăr îngrozitoare […] Băieţi şi fete erau împreună, într-o dezgustătoare promiscuitate, care răpeau studentelor orice feminitate, orice grijă de trup, orice conştiinţă a demnităţii personale […] Sala de mâncare, într-o hrubă subterană, cu scările lunecos de murdare, avea feţe de mese neschimbate cu săptămânile […] Casa lui Pompiliu Eliade, închiriată pentru un asemenea scop, nu mai era decât o ruină pângărită, în care tinerii fără căpătâi dormeau târziu după-amiaza şi răspundeau decanului fără să-şi ridice capul de pe perină […] În subsol, unde curgea apa pe pereţi, un nenorocit se trudea să-şi prepare examenul”.

În Parlament şi în presa scrisă începuse să se vorbească şi să se scrie tot mai mult despre „criza universităţilor”. Comentând această situaţie, Mihail Ralea scria: „Părerile sunt unanime în a constata o decădere simţitoare a învăţământului superior. Profesorii se selectează adesea după criterii politice, iar în unele părţi se pare că s-a inaugurat nepotismul papal, catedrele fiind ereditare. Concursurile se ţin rar. Profesorii sunt absenteişti, fără interes pentru catedră,

astfel că a trebuit o aspră modificare a legii ca să fie chemaţi la datorie. Studenţii, deşi în număr superior celor mai mari centre universitare occidentale, sunt în genere slab pregătiţi, turbulenţi, preocupaţi de materialism şi politicianism. Unii dintre ei, ajunşi în ultimii ani, n-au încă nici noţiunile din liceu. Şi cercul e viţios: profesorii de universitate acuză pe cei de liceu că le trimit elemente slabe, iar cei de liceu răspund că Universitatea trimite slabi profesori secundari, care mai sunt după aceea şi împovăraţi cu ore nenumărate, prost plătiţi, deprimaţi".

În primele două decenii ale secolului XX, cel mai apreciat profesor universitar a fost Nicolae Iorga – considerat „apostolul neamului" –, popularitatea sa prelungindu-se şi după Marea Unire. Treptat, începând din 1922, o altă „stea" s-a impus pe firmamentul vieţii universitare: profesorul Nae Ionescu. În anii '20 – '30, studenţii care veneau să-l asculte pe Nae Ionescu îl considerau promotorul unei noi stări de spirit în societatea românească. Spre deosebire de aproape toţi profesorii universitari, care se prezentau în faţa studenţilor ca nişte eruditi, posesori ai „adevărului absolut", afişând un aer de superioritate, Nae Ionescu a folosit „tehnica socratică", ţinând lecţii familiare, calde, dramatice, lăsând impresia că improvizează cu sinceritate absolută în faţa studenţilor. El era adeptul „trăirismului", susţinând: „Nu ştii decât ceea ce trăieşti tu". Era foarte apropiat de studenţi, cultiva relaţii cu anumiţi tineri, pe care-i trata ca pe egalii săi. Pe această cale, a legăturii directe cu studenţii, dar şi prin intermediul ziarului său „Curentul", Nae Ionescu a creat un curent de opinie ostil partidelor politice, democraţiei şi Occidentului. Trecerea lui Nae Ionescu de partea lui Corneliu Zelea Codreanu, la începutul anului 1934, a contribuit la creşterea influenţei şi prestigiului Gărzii de Fier. Faptul că profesorul apărea alături de „căpitanul" Mişcării Legionare, pe care-l considera un conducător

„născut nu făcut”, singurul capabil să „mântuiască” şi să „salveze” România, a avut un rol important în trecerea unor tineri şi valoroşi intelectuali de partea Mişcării Legionare.

Pe fondul discreditării partidelor democratice şi al creşterii curentelor de extremă dreaptă, radicalizarea tineretului şi noua sa stare de spirit au făcut ca o bună parte a opiniei publice să se orienteze spre naţionalismul legionar. În astfel de circumstanţe, Corneliu Zelea Codreanu a devenit un om popular, iar această stare de spirit s-a reflectat în rezultatele alegerilor parlamentare din decembrie 1937, când legionarii au obţinut aproape 500.000 de voturi, devenind a treia forţă politică, după PNL şi PNŢ. Dar, a intervenit lovitura de stat, de la 10 februarie 1938, când regele Crol al II-lea a pus capăt regimului democratic pluripartilist din România.

Structurile informative paralele

Crearea şi funcţionarea unor structuri informative paralele şi concurente cu cele oficiale ale statului, conduse de oameni politici sau de oculta de la Palat, au constituit un factor de risc, întrucât au antrenat ziarişti, cadre, agenţi şi ofiţeri de informaţii spre o activitate clandestină cu ţinte politice. Prin aceasta s-a ajuns la o confuzie gravă între cunoaşterea jocului politic şi politica propriu-zisă. Pe de altă parte, prezenţa acestor structuri informative paralele a dus la numeroase scurgeri de informaţii secrete, sau de interes naţional, unele din ele cu consecinţe greu de evaluat.

Partidele politice consecvent democratice, PNŢ şi PNL, şi-au creat structuri informative proprii, ce le asigurau date şi informaţii cu caracter social, economic, politic şi militar în baza cărora conducerile lor îşi întocmeau programe de guvernământ, pregăteau propaganda electorală sau se orientau în problemele de politică externă. Pe lângă acest rol, structurile

informative ale partidelor şi organizaţiilor politice aveau şi atribuţii contrainformative, căutând să descopere eventualii agenţi de influenţă infiltraţi în propriile rânduri de Siguranţa statului, Serviciul Secret sau partidele politice rivale. În general, acţiunile acestor structuri aveau un caracter preventiv, fiind îndreptate contra uneltirilor de tot felul, acţiunilor diversioniste cu caracter politic sau prin care se urmărea compromiterea unor lideri. Un Raport întocmit de Serviciul Secret la 1 decembrie 1934 atesta că Iuliu Maniu, liderul PNŢ „îşi are constituit un birou de informaţii din care fac parte – în mod absolut secret – mai mulţi ziarişti, printre care… Fermo de la Universul, cât şi câţiva devotaţi, puşi în legătură cu comandantul gărzilor maniste din Bucureşti, dl Tempea, şi cu secretarul său particular Petruşca, care stă în mod continuu în Bucureşti în vederea acestui scop”.

De asemenea, Elena Lupescu, amanta regelui Carol al II-lea, îşi crease un serviciu privat de informaţii, aspect atestat atât de documentele arhivistice păstrate, cât şi de o serie de memorialişti de marcă, printre care Armand Călinescu şi Pamfil Şeicaru. Principalele preocupări clandestine ale acestui serviciu privat era „controlul convorbirilor telefonice şi interceptarea corespondenţei miniştrilor”. Era condus de un anume Stănescu, în 1934 pentru puţin timp chiar director al Siguranţei Generale a Statului, şi de Pitulescu, director general al Poştelor, care prestau la locul lor de muncă „ore suplimentare”, probabil copios remunerate.

La rândul lui, regele Carol al II-lea îşi crease un Serviciu Secret personal condus de mareşalul Palatului, Ernest Urdăreanu. Suveranul simţise că de la Palat se scurgeau informaţii importante despre manevrele sale oculte şi probabil a căutat să se protejeze. Din scrierile sale memorialistice şi „Însemnările zilnice” nu rezultă dacă a reuşit să depisteze ori să neutralizeze „sursele umane” care-l trădau. După cum atestă însă documentele

secrete germane la care au avut acces istoricii, după al doilea război mondial, unul dintre cei mai periculoşi spioni din anturajul regal s-a dovedit a fi fost chiar şoferul regelui, pe nume Georg Schuster. Acesta era un versat agent al serviciilor de spionaj germane, pregătit şi infiltrat după toate regulile conspirative. Între anii 1930 şi 1940, Schuster a reuşit să transmită ofiţerilor de legătură acoperiţi, ce funcţionau cu statut de diplomaţi în cadrul Legaţiei germane de la Bucureşti, numeroase informaţii despre Carol al II-lea şi Elena Lupescu. De la Legaţie, informaţiile – verificate, prelucrate şi sintetizate – ajungeau la Berlin, unde probabil făceau deliciul înalţilor demnitari ai celui de-al trefle Reich, dar îi punea şi la curent despre intenţiile şi manevrele politice ale suveranului român.

Chiar şi regele Mihai I, ale cărui concepţii despre guvernarea şi rolul monarhiei într-un stat de drept era total opusă tatălui său, a moştenit totuşi practica organizării unui serviciu secret personal. Arthur Gould Lee, primul biograf oficial al regelui Mihai, consemnează: „Statul Major îi trimitea [regelui – *n.n.*] hărţi speciale şi rapoarte la palat, dar ele nu descriau decât situaţii depăşite. De aceea el şi-a creat propria lui reţea de informaţii, formată dintr-un mic grup de tineri, care deţineau funcţii guvernamentale şi care erau devotaţi tronului. Rapoartele lor îi parveneau regelui pe căi sigure. Această organizare, aşa slabă cum era, îl servea bine pe regele Mihai, el putând să se informeze nu numai asupra războiului, dar şi asupra situaţiei politice interne şi externe”.

Un serviciu de informaţii propriu îşi crease şi Mişcarea legionară. Horia Sima susţine în lucrarea sa memorialistică faptul că odată cu apariţia Corpului Muncitoresc Legionar, căpitanul, Corneliu Z. Codreanu, dăduse dispoziţii pentru organizarea unei structuri informative. Există şi atestări documentare, ce vin să confirme şi să întregească aceste afirmaţii. Un raport al

Serviciului Secret, din 22 iunie 1937, menţiona că Ioan Belgea, comandantul Corpului Răzleţi, era şeful structurii informative a legionarilor, subordonată Partidului Totul pentru Ţară. Acesta primise dispoziţii din partea Căpitanului, să supravegheze îndeaproape activitatea lui Nicolae Titulescu, ce exprima opinii vehement antilegionare. La 28 septembrie 1937, Serviciul Secret semnala din nou că Ioan Belgea primise ordin de la Căpitan să organizeze un Serviciu de Informaţii al Mişcării legionare „cu concursul fruntaşilor legionari şi al celor ai Asociaţiei prietenilor legionari”. Dispoziţiile lui Corneliu Z. Codreanu mai prevedeau „înfiinţarea pe lângă fiecare organizaţie judeţeană sau corp legionar a câte unei secţii de informaţii, condusă de un comandant sau ajutor de comandant legionar”, care să funcţioneze în beneficiul Partidului Totul pentru Ţară.

Compromiterea monarhiei

Nu întâmplător am lăsat la urmă problema compromiterii monarhiei. De ea se leagă multe din necazurile societăţii româneşti interbelice, fapt pentru care merită o tratare specială. După 1990 s-a vorbit foarte mult în presă că pentru România, monarhia a constituit o instituţie de echilibru. Ideea este, trebuie să recunoaştem, generoasă. Dar dacă privim cu atenţie ce s-a întâmplat cu monarhia românească în ultimul deceniu al perioadei interbelice, atunci nu ne rămâne decât să afirmăm, fără teama de a greşi, că o astfel de teză este complet falsă.

În realitate, regele Carol al II-lea a dus o viaţă aventuroasă şi extravagantă încă înainte de urcarea sa pe tron. În timpul primului război mondial s-a căsătorit la Odessa cu Zizi Lambrino care i-a dăruit un fiu, pe Mircea. Din raţiuni de stat şi oportunitate politică s-a văzut nevoit să desfacă această căsătorie morganatică pentru a o lua pe prinţesa Elena, fiica regelui Constantin

al Greciei. Din această căsătorie a rezultat Mihai I. Încă din timpul căsătoriei, Carol al II-lea întreţinea relaţii amoroase cu Elena Lupescu, evreică, soţie de ofiţer, ceea ce a scandalizat opinia publică. În 1926, Carol al II-lea, silit de regele Ferdinand I s-a renunţe la Lupeasca, a preferat să plece cu ea în exil la Paris şi să renunţe la tron. A fost proclamat rege Mihai I sub regenţă, pentru că era minor, avea doar 5 ani. Contrar oricăror precepte ale Casei Regale, Carol al II-lea s-a întors în iunie 1930, fiind sprijinit şi de anumiţi lideri politici, printre care şi Iuliu Maniu. Pentru faptul că nu şi-a respectat făgăduinţa de a renunţa la Lupeasca, Iuliu Maniu s-a declarat imediat cel mai înverşunat adversar al regelui Carol al II-lea. Mai mult, în vreme ce în ţară se intensifica spiritul antisemit, Carol al II-lea se afişa la ceremoniile oficiale cu „Duduia” (Elena Lupescu), iar pe regina Elena a exilat-o în Italia.

Deceniul de domnie al lui Carol al II-lea (1930 – 1940) a înregistrat efortul regelui de a institui în locul monarhiei constituţionale una autoritară sau chiar o dictatură regală (există încă discuţii între istorici în privinţa caracterizării regimului din România în anii 1938 – 1940).

Carol a fost un adversar al democraţiei parlamentare pe care o acuza că naşte „guverne de pălăvrăgeală”, pentru a-i relua formula. Într-o perioadă când curentele totalitare, comunist sau fascist, se afirmau tot mai viguros sub aspectul eficacităţii, competiţia între democraţie şi dictatură părea să fie favorabilă celei din urmă.

În anii 1938 – 1940, Carol al II-lea a putut să-şi vadă împlinit vechiul său obiectiv: puterea personală, legalizată printr-o Constituţie croită pentru rege, devenit conducător al partidului unic (Frontul Renaşterii Naţionale, apoi Partidul Naţiunii) şi dispunând de toate pârghiile puterii. Democraţia românească a primit astfel o grea lovitură. Ea însăşi era însă atât de firavă, încât în

1938 – aşa cum a remarcat profesorul Stephen Fischer-Galaţi – confruntarea nu a fost între dictatura regelui şi democraţie, ci între totalitarismul legionar şi cel regal.

Dintre toate partidele, legionarii erau cei mai primejdioşi pentru noua formulă de guvernare şi, pentru a-i lichida, regele a recurs la asasinate şi execuţii. Dacă dictatura regală ar fi curmat ceea ce suveranul numea „tirania, adesea atât de nepotrivită, a meschinelor interese de partid", poate că ea nu ar fi fost lipsită de anumite merite. Intereselor „meschine" de partid li s-a substituit însă ceea ce s-ar putea numi „lupescocraţia", căci amanta regelui – „Duduia" – a devenit o a doua persoană a ţării[8]. Spre deosebire de o Eva Braun (amanta lui Hitler) sau Claretta Petacci (amanta lui Mussolini), care nu au intervenit (nici nu au fost lăsate să intervină) în viaţa politică, Elena Lupescu, folosindu-se de ascendentul pe care îl avea asupra regelui, a decis echipa lui de colaboratori. Constantin Argetoianu a relevat că, în ultimă instanţă, criteriul de bază al carierei unui om politic a devenit relaţia cu doamna Lupescu. Oricine a ajuns în conflict cu „Duduia" şi-a frânt această carieră.

Cu îndreptăţire, istoricul Florin Constantiniu aprecia că în timpul celor doi ani de domnie autoritară a lui Carol al II-lea s-au plantat toate „bombele" viitorului: terorismul, asasinatul politic, căruia i s-a răspuns tot prin asasinat politic, fără judecată – cazul legionarilor –, criza şi creşterea mişcării de extremă stângă, plebiscitul organizat ca o farsă, corupţia, apariţia camarilei, guvernarea prin decrete, cultul personalităţii etc. Omul de pe stradă a considerat că: „După unchiu' fondator/şi

8 Elena Lupescu era vară primară cu Ionel şi Grete Mileţianu, a căror casă - conform declaraţiei lui Marcel Pauker (fostul soţ al Anei Pauker, lichidat din ordinul lui Stalin) – era „casa conspirativă a Cominternului în Bucureşti".Prin urmare, se crează suspiciunea potrivit căreia Elena Lupescu, amanta regelui Carol al II-lea, a fost fie agentă de penetrare la vârf, fie agentă de influenţă cu misiunea de a dirija în direcţii convenabile Kremlinului, deciziile importante luate la Bucureşti.

tatăl întregitor/Carol Rex lichidator”. Dar el, regele, „împărţea responsabilitatea catastrofei cu clasa politică a ţării, rămasă prizonieră a meschinelor interese de partid”.

*

Am trecut în revistă sumar şi fugitiv aceste mari probleme ale societăţii româneşti din perioada interbelică, la care evident se mai pot adăuga şi altele, pentru a sublinia că ele nu au avut menirea de a contribui la consolidarea societăţii româneşti, a regimului democratic şi a statului român – România Mare –, ci, dimpotrivă, au erodat treptat întregul edificiu creat cu atâtea jertfe în 1918 – 1919 şi confirmat prin tratatele de pace.

Toate eforturile depuse de guvernele României ce s-au succedat între anii 1920 – 1940, de a asigura inviolabilitatea frontierelor ţării, unitatea şi integritatea teritorială, la nord, est şi sud, s-au dovedit până la urmă lipsite de succes. Politica guvernelor României din perioada interbelică nu a putut domoli diferendele cu principalii vecini revizionişti: URSS, Ungaria şi Bulgaria.

Rapturile teritoriale din vara anului 1940, mai întâi pierderea Basarabiei, Bucovinei şi ţinutului Herţa prin agresiunea URSS din 26 iunie, apoi pierderea nord-estului Transilvaniei prin arbitrajul de la Viena din 30 august în favoarea Ungariei şi cedarea Cadrilaterului, cele două judeţe, Durostor şi Caliacra, din sudul Dobrogei, la 7 septembrie, în favoarea Bulgariei, demonstrează că statul român dispunea de instituţii slabe şi incapabile să riposteze cu forţe proprii împotriva conjugării factorilor de risc interni şi externi.

Orice investigaţie istorică obiectivă trebuie să evite starea emoţională, să depăşească faza lamentărilor şi să privească cu luciditate realitatea. Pe noi ne interesează însă rolul şi locul serviciilor de informaţii în sistemul

apărării şi siguranţei naţionale din acea perioadă, fapt pentru care va trebui să abordăm în continuare câteva aspecte caracteristice: principalele structuri organizatorice ale comunităţii informative, elementele de doctrină, cadrul juridic şi tehnico-metodologic, mijloacele, metodele şi procedeele folosite în procurarea informaţiilor, precum şi sistemul informării operative curente. La toate acestea vom adăuga şi o analiză critică asupra contribuţiei lui Mihail Moruzov, şeful Serviciului Secret, atât cât poate fi identificată de documentele accesibile cercetării. El a fost liderul incontestabil al generaţiei de profesionişti, ce şi-a pus serios amprenta asupra elementelor de artă a informaţiilor.

COMUNITATEA INFORMATIVĂ A ROMÂNIEI

Fără a înregistra o pauză în activitatea sa după primul război mondial, pericolul spionajului, diversiunii şi terorismului din exteriorul ţării, puse la cale îndeosebi de statele ce acţionau pe altarul revizionismului, s-a amplificat în perioada interbelică. Obligate prin tratatele de pace să reducă simţitor efectivele, serviciile secrete, care au avut un rol nefast în declanşarea şi desfăşurarea primei conflagraţii mondiale, Germania, Ungaria şi Bulgaria şi-au refăcut treptat serviciile de informaţii şi contrainformaţii atât cele din subordinea Ministerului de Interne cât şi cele ale armatei. Alături de serviciile secrete sovietice, acestea au desfăşurat un spionaj total împotriva României, urmărind incitarea minoritarilor la acţiuni ostile contra statului român, culegerea cu ajutorul agenturii recrutate din rândul acestora a unor informaţii secrete de natură economică, politică, socială, naţională şi mai ales militară în vederea susţinerii acţiunii revizioniste pe plan internaţional ori a pregătirii unor acţiuni militare pentru recuperarea pe calea armelor a teritoriilor revendicate.

Statul român nu a fost cruţat nici de serviciile

secrete ale statelor occidentale democratice şi/sau ale unor state prietene, care, deşi acţionau pe frontul antirevizionist, începând cu primii ani ai crizei economice şi-au amplificat acţiunile informative pe teritoriul românesc pentru a-şi susţine interesele economice, politice, militare şi geostrategice în această zonă.

Terorismul, îndreptat împotriva unor demnitari de stat, personalităţi politice şi oameni bogaţi din România, a devenit un grav pericol care trebuia prevenit şi contracarat. În acelaşi timp, apărarea şi susţinerea intereselor statului român pe plan extern şi mai ales procurarea informaţiilor necesare armatei în vederea respingerii unei eventuale agresiuni militare din afară şi pentru apărarea independenţei naţionale şi a integrităţii teritoriale a ţării impuneau eforturi deosebite din partea statului român şi a conducătorilor săi pentru crearea unor servicii şi structuri de informaţii cu astfel de atribuţii. Pe de altă parte, era necesar, ca în paralel cu sporirea capacităţii de luptă a armatei, să se treacă la organizarea şi întărirea acelor structuri – serviciile secrete de informaţii – ce puteau avea eficienţă mai mare acolo unde procedeele militare clasice sau unele intenţii şi manierele protocolare ale diplomaţilor nu erau suficiente.

Studiul documentelor de arhivă relevă că modul cum erau organizate instituţiile româneşti de acest gen şi mai ales fondurile băneşti alocate nu corespundeau momentului istoric de la începutul anilor ’20. Se impunea deci o reorganizare de substanţă, fonduri mai mari alocate de către stat, stabilirea unor atribuţii mai clare şi precise serviciilor şi compartimentelor de siguranţă, informaţii externe, contraspionaj şi contrainformaţii militare, precum şi o mai bună coordonare a activităţii acestora.

Printr-o laborioasă activitate de reforme structurale dar şi în concepţia teoretică, mai ales în domeniul

dreptului poliţienesc, s-a format treptat comunitatea informativă a României cu rol de apărare a intereselor de securitate naţional-statală. Aceasta era formată din Consiliul Superior al Apărării Ţării, Biroul permanent al Micii înţelegeri, Structurile specializate din Ministerul de Interne (Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, Jandarmeria rurală şi Serviciul de informaţii al Regionalei Autonome CFR) şi Serviciile de informaţii ale Ministerului Apărării Naţionale (Secţia a II-a din Marele Stat Major şi Serviciul Secret al armatei române).

Consiliul Superior al Apărării Ţării (CSAT)

Consiliul Superior al Apărării Ţării a luat fiinţă în baza Decretului-Lege nr. 999, din 13 martie 1924 şi a Regulamentului de aplicare a acestui decret, din 18 iulie acelaşi an. Modificările aduse, ulterior, au fost nesemnificative, principalele atribuţii fiind: a studia şi hotărî asupra tuturor chestiunilor referitoare la apărarea naţională; a coordona activitatea departamentelor cu responsabilităţi specifice domeniului apărării: a examina, din timp de pace, toate cerinţele privind apărarea ţării; a identifica mijloacele necesare pentru concretizarea măsurilor de apărare.

În componenţa CSAT intrau: preşedintele Consiliului de Miniştri, care ara şi conducătorul acestui organism, miniştrii principalelor departamente (de Război, Interne, Afaceri Străine, Industrie şi Comerţ, Agricultură, Sănătate, Lucrărilor Publice, şi membrii Consiliului Superior al Oştirii (cu vot consultativ). CSAT se întrunea, de regulă, de două ori pe an, în martie şi septembrie, iar dacă era invitat şi Regele, acestuia i se încredinţa conducerea lucrărilor. În funcţie de problematica dezbătută şi hotărârile ce urmau a fi luate, la şedinţele CSAT puteau fi invitaţi, în calitate de specialişti, diferite personalităţi din ministere sau din afara lor; lua hotărâri de ansamblu, indicând direcţiile de activitate

organizatorică pe care apoi departamentele ministeriale trebuiau să le îndeplinească în măsura posibilităţilor.

Pentru buna funcţionare a CSAT au fost create trei structuri*: Delegaţia Permanentă*, compusă din reprezentanţii ministerelor nominalizate; *Comisia de Studii*, care a funcţionat până în 1931 şi condusă de şeful Marelui Stat Major, având în componenţă câte un delegat din fiecare minister reprezentant în Consiliu, precum şi specialişti numiţi prin decizie ministerială; *Secretariatul*, organ cu activitate permanentă care a înlocuit Comisia de Studii.

Principala sarcină, care a stat în atenţia CSAT, încă de la înfiinţare, a fost reorganizarea armatei, poliţiei, jandarmeriei, siguranţei naţionale şi a altor instituţii adiacente, precum justiţia militară, legislaţiile de proceduri speciale în materie de ordonanţe în stat şi serviciile de informaţii.

Până în 1930, când pe tronul României a fost instaurat regele Carol al II-lea, CSAT şi-a adus o importantă contribuţie la pregătirea documentelor necesare delegaţiilor române participante la conferinţele şi sesiunile internaţionale dedicate problemelor păcii şi securităţii pe continentul european.

Din nefericire, Carol al II-lea nu a dat importanţă CSAT. Din documentele aflate în Arhiva Marelui Stat Major, rezultă că suveranul a participat doar la şedinţa din 9 martie 1936. După instaurarea regimului „de autoritate monarhică” (aşa-numita dictatură regală), la 10 februarie 1938, Carol al II-lea s-a străduit să rezolve problemele de apărare şi siguranţă naţională prin măsuri stabilite în urma consultării directe a miniştrilor de resort, ignorând complet CSAT. O posibilă explicaţie o găsim în *însemnările zilnice* ale suveranului, unde, la 20 martie 1939, în urma consfătuirii cu Armand Călinescu, generalii Florea Ţenescu şi Gheorghe Mihail asupra „măsurilor de siguranţă militare” care trebuiau luate urgent – din cauza „mobilizării deghizate a ungurilor” –,

Carol al II-lea aprecia că „militarii au fost lamentabili” şi că a putut constata încă o dată „cât de îmbâcsiţi sunt cei de la Marele Stat Major”, „tipicari fără pereche, niciun spirit de iniţiativă, ceva îngrozitor”. Aroganţa suveranului faţă de capacităţile generalilor de la Marele Stat Major pare să explice lipsa de eficienţă a CSAT în momentele de criză. Desfiinţarea acestui organism, pe fondul prăbuşirii graniţelor statului român, în vara anului 1940, şi accederea la putere a generalului Ion Antonescu, un alt militar lipsit de aprecieri din partea lui Carol al II-lea, nu a constituit o surpriză.

Structurile specializate din Ministerul de Interne

După formarea statului naţional unitar român, Ministerul de Interne şi-a extins activitatea asupra teritoriilor româneşti reunite şi s-a procedat la unificarea legislativă, în cadrul căreia un loc de frunte l-a ocupat cea administrativă. Prin Decretul Lege din 22 iunie 1919 au fost reorganizate serviciile administraţiei Ministerului de Interne. În baza acestei legi, Ministerul de Interne a avut în structura organizatorică servicii speciale şi servicii centrale.

Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale. Din serviciile speciale făcea parte Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, care în perioada 1924 – 1929 a fost condusă de un director general, ajutat de un subdirector. Instituţia a avut în structură, ca organe centrale: Serviciul Poliţiei Tehnice, Serviciul Control şi Inspecţii, Direcţia Administraţiei şi Personalului, Direcţia Poliţiei de Siguranţă. Aceasta din urmă era condusă de un director şi un subdirector. Până în 1927, director a fost Romulus Voinescu, iar de la această dată funcţia a fost ocupată de Eugen Cristescu, căruia i-a succedat Eugen Bianu şi Dimitrie Mântulescu.

În componenţa Direcţiei Poliţiei de Siguranţă intrau: Serviciul Siguranţei, Serviciul Controlului Străinilor şi

patru brigăzi centrale, conduse de un inspector general. Brigada 1 avea în atribuţii urmărirea informativă a organizaţiilor şi partidelor politice de dreapta şi extrema dreaptă a studenţilor şi ziariştilor. Brigada a 2-a se ocupa cu cercetarea cazurilor de infracţiuni de drept comun. Brigada a 3-a avea în atenţie activitatea partidelor şi organizaţiilor de stânga, de extrema stângă şi mişcarea muncitorească. Brigada a 4-a culegea informaţii despre străinii aflaţi în Capitală.

Organele teritoriale (exterioare) ale Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale erau: Prefectura Poliţiei Capitalei; Inspectoratele regionale de poliţie şi siguranţă; Chesturile de poliţie din oraşele reşedinţă de judeţ; Poliţiile din oraşele reşedinţă de judeţ, din porturi, gări şi puncte de trecere a frontierei; Serviciile sau Brigăzile de siguranţă. Acestea din urmă au activat în cele mai importante oraşe reşedinţă de judeţ din România. Ele executau măsuri de siguranţă generală asupra cărora primeau ordine de la inspectoratele regionale de poliţie sau asupra cărora se sesizau din proprie iniţiativă, conform legilor în vigoare.

După înfăptuirea statului unitar român, în paralel cu restructurarea, s-a acordat o atenţie sporită şi laturii teoretice a activităţii de poliţie. A fost fundamentată chiar o nouă disciplină a dreptului românesc sub numele de *Dreptul Poliţienesc Român Unificat*, ale cărei principii şi norme au fost teoretizate în lucrarea „Introducere în Dreptul Poliţienesc Român Unificat”, editată, 1928, de maiorul Vasile Barbu, director de studii la Şcoala de jandarmi. O importantă contribuţie teoretică a adus-o şi lucrarea lui Dimitrie Mântulescu (doctor în ştiinţe juridice), intitulată *Poliţie politică şi poliţie de siguranţă de stat*, editată în 1937.

O nouă organizare a Ministerului de Interne a avut loc prin Legea din 21 iulie 1929 şi Regulamentul de funcţionare din 25 ianuarie 1930. Legea pentru organizarea Poliţiei generale a Statului din 21 iulie 1929

stabilea ca principalul organ de stat însărcinat cu îndrumarea, coordonarea şi realizarea activităţii de ordine şi informaţii pe întreg teritoriul urban al ţării să poarte denumirea de Direcţia Generală a Poliţiei. Aceasta avea atribuţii pe linie de poliţie administrativă, judiciară, de siguranţă şi informativă.

Ca poliţie de siguranţă şi informativă, Direcţia Generală a Poliţiei culegea informaţii, instrumenta şi aducea la cunoştinţa autorităţilor superioare informaţii privind fapte sau stări de fapte contrare ordinii publice şi siguranţei statului.

Cel mai important serviciu interior din Direcţia Generală a Poliţiei a fost Direcţia Poliţiei de Siguranţă care, în conformitate cu prevederile legii din 1929, coordona şi îndruma activitatea informativă, realiza informarea conducerii Ministerului de Interne şi a factorilor de decizie ai statului.

Direcţia Poliţiei de Siguranţă a fost restructurată în două servicii: Serviciul de Informaţii şi Serviciul Controlului Străinilor. *Serviciul de Informaţii* din Direcţia Poliţiei de Siguranţă executa lucrările de birou conform rezoluţiilor propuse de către şeful direcţiei, cifrarea şi descifrarea corespondenţei telegrafice sau radiotelegrafice cifrate şi primirea corespondenţei de la biroul de registratură şi arhivă pe care o prezenta spre rezolvare directorului sau subdirectorului. Acest serviciu realiza prin biroul de studii: referate, dări de seamă, rezumate, situaţii statistice şi documentări; redacta şi expedia zilnic Buletinul informativ asupra evenimentelor importante privind ordinea publică şi siguranţa statului; extrase din rapoartele primite de la serviciile exterioare.

Serviciul Controlului Străinilor executa dispoziţiile Legii controlului străinilor şi ale altor legi care reglementau regimul diferitelor categorii de străini aflaţi în ţară. La cererea Ministerului de Externe, dădea avize în legătură cu intrarea şi şederea în ţară a străinilor care solicitau acest lucru sau cereau prelungirea termenului

de şedere. De asemenea, întocmea lucrări pentru expulzarea sau extrădarea străinilor hotărâte de Ministerul de Interne, Ministerul de Externe şi Ministerul Justiţiei, semnala venirea în ţară a străinilor unităţilor de poliţie din localităţile unde aceştia declarau că vor merge şi elibera certificatele „Nansen" refugiaţilor străini, conform convenţiilor internaţionale.

În 1931, Brigăzile centrale de Siguranţă s-au transformat în *Corpul Detectivilor*, instituţie care până în iunie 1939 a fost condusă de Vintilă Ionescu, iar de la această dată şi până în luna august 1940, la conducere s-a aflat Niki Ştefănescu.

Corpul Detectivilor a desfăşurat activitate de culegere a informaţiilor prin toate procedeele: agentură secretă, filaj-supraveghere, interceptări telefonice şi de corespondenţă etc. Avea, de asemenea, atribuţii în domeniul prevenirii şi descoperirii infracţiunilor contra ordinii publice şi siguranţei statului; era subordonat nemijlocit Direcţiei Poliţiei de Siguranţă, fiind organul ei informativ de teren, de căutare şi culegere a informaţiilor; îşi desfăşura activitatea cu precădere în Capitală, dar acţiona uneori şi în provincie, prin echipe volante; era organizat pe grupe, secţiuni, echipe şi birouri.

Grupa 1 urmărea organizaţiile şi partidele de dreapta şi extrema dreaptă, asociaţiile fără scop lucrativ, sectele religioase, nerecunoscute legal, corpurile profesionale şi lojile francmasonice. Grupa a 2-a (mai numită şi Brigada Mobilă) se ocupa cu cercetarea infracţiunilor de drept comun (în special furturi, tâlhării, falsuri etc.). Grupa a 3-a supraveghea organizaţiile şi partidele politice ale minorităţilor naţionale (maghiară, germană, bulgară, ucraineană, rusă, evreiască etc.) suspecte că desfăşoară acţiuni contra intereselor statului. Grupa a 4-a urmărea mişcările şi partidele politice de stânga şi extrema stângă. Grupa a 5-a avea atribuţii exclusive de filaj. Grupa a 6-a avea în preocupări

paza familiei regale şi a înalţilor demnitari.

În schema de organizare a Corpului Detectivilor figurau şi două echipe speciale: una care se ocupa de problemele economice şi alta autorizată cu interceptările telefonice. Aceasta din urmă a funcţionat în localul Societăţii Anonime a Telefoanelor, iar interceptările puteau fi solicitate de Direcţia Generală a Poliţiei, Direcţia Poliţiei de Siguranţă, Serviciul Secret de Informaţii al Armatei Române, Marele Stat Major, Parchetul Militar şi Civil.

În subordinea Poliţiei de Siguranţă se aflau alte două structuri: Biroul de Siguranţă al Gării de Nord şi Poliţia Aeroportului Băneasa.

Biroul de Siguranţă al Gării de Nord semnala deplasările persoanelor date în urmărire şi primea reclamaţiile referitoare la infracţiunile săvârşite pe calea ferată, pe care le îndruma spre cercetare autorităţilor poliţieneşti.

Poliţia Aeroportului Băneasa îndeplinea atribuţiile poliţiei de frontieră, şi anume: controlul documentelor de călătorie, asistenţa dată organelor vamale la controlul bagajelor şi persoanelor care călătoreau cu avionul, identificarea persoanelor urmărite şi date în obiectiv.

În cadrul Secretariatului Corpului Detectivilor se afla Biroul Buletinului Informativ. Acesta întocmea zilnic un buletin în baza informaţiilor culese şi raportate de structurile mai susmenţionate.

Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale din România s-a bucurat în vremea aceea de prestigiu internaţional. De exemplu, Eugen Cristescu, şeful Siguranţei în perioada 1927 – 1934 a fost membru al Comisiei Internaţionale de Poliţie, ce se întrunea periodic la Haga, şi avea întinse legături şi chiar relaţii prieteneşti cu şefii serviciilor de siguranţă din multe state europene.

Dintr-un articol publicat în ziarul „Cuvântul” din 6 noiembrie 1933, aflăm şi cum recepta presa timpului eficienţa siguranţei generale a statului: „Luptând cu

greutăţile inerente vremilor de astăzi, cu un personal redus la minim, dar care ştie să-şi facă datoria cu preţul sângelui – cazuri numeroase stau dovadă – siguranţa statului îşi îndeplineşte cu prisosinţă misiunea”. Articolul mai comenta şi eficienţa secţiei care se ocupa de supravegherea mişcării comuniste, în felul următor: „Siguranţa statului a creat o secţie specială pentru urmărirea mişcării comuniste, reuşind să dea pe mâna justiţiei numeroşi agenţi şi propagandişti. Este unul dintre cele mai bine organizate servicii, şi centrala GPU [Serviciul de securitate sovietic – *n.n.*] de la Moscova o consideră cea mai temută din Europa Centrală?”

Într-adevăr, cine are răbdare să parcurgă presa interbelică, atât cea independentă, cât şi cea a partidelor democratice, va putea constata bogăţia de articole referitoare la grupurile de terorişti, comunişti, legionari, bandiţi, spioni, diversionişti, traficanţi şi criminali de toate neamurile arestaţi şi trimişi în faţa justiţiei. În majoritatea cazurilor, acţiunile de identificare şi neutralizare a acestora au fost iniţiate cu profesionalism de organele siguranţei în cooperare cu celelalte servicii şi structuri secrete româneşti ori străine. Dar ceea ce va surprinde şi mai mult pe cititorul neavizat este că în presa interbelică românească nu s-au întâmplat cazuri în care gazetarii de profesie să-şi permită să critice nefondat sau să scrie calomnii la adresa organelor de siguranţă. Exista în România, ca şi în celelalte ţări europene, un respect cu totul deosebit al societăţii civile faţă de acele instituţii care vegheau la apărarea drepturilor, proprietăţilor şi liniştii oamenilor, şi aceasta în contextul în care nu întotdeauna se foloseau metode şi mijloace legale sau dintre cele mai paşnice.

În România interbelică au existat şi forme de protecţie socială pentru poliţişti. În anul 1934 a luat fiinţă Societatea Generală a Funcţionarilor Poliţişti, ale cărei scopuri, înscrise în statut, erau următoarele: de a ajuta membrii lipsiţi de mijloace ori soţiile şi copiii lor

fără avere sau pensie suficientă, în bani sau în natură, în caz de deces, boli grave, naşteri sau nenorociri independente de voinţa lor; de a veni în ajutorul membrilor puşi în retragere din oficiu ori din cauza infirmităţii care îi făceau improprii serviciului, atunci când nu aveau dreptul la pensie; de a ajuta cu cărţi şi haine copiii membrilor săraci; de a stabili şi întări relaţiile de înfrăţire, colegialitate şi prietenie între membrii societăţii. Din această societate puteau să facă parte toţi funcţionarii poliţişti, de toate categoriile, precum şi pensionarii foşti poliţişti sau angajaţi civili, deci un fel de sindicat al poliţiştilor, bazat pe solidaritatea de breaslă. De asemenea, Ministerul de Interne dispunea de case de credit, de la care funcţionarii, indiferent de grad şi funcţie, puteau împrumuta sume de bani restituibile în rate lunare pe o perioadă mai mare de timp, în scopul facilitării construirii de locuinţe sau procurării de bunuri de folosinţă personală cu valoare ridicată.

Jandarmeria şi Serviciul de Informaţii al Regionalei Autonome CFR

Reorganizarea jandarmeriei rurale s-a făcut în baza următorului cadru legislativ: Legea din 3 martie 1929, Statutul din 20 iulie 1930, Regulamentul de organizare şi funcţionare din 2 martie 1931. Prin această nouă legislaţie, Jandarmeria rurală a devenit „un corp organizat milităreşte, instituit pentru a veghea în comunele rurale la siguranţa de stat, la menţinerea ordinii publice, precum şi la executarea legilor şi regulamentelor de competenţa sa”.

Printre atribuţiile cele mai importante fixate de noul cadru legislativ se numărau: prevenirea infracţiunilor; menţinerea şi restabilirea ordinii publice în caz de tulburări; paza siguranţei publice şi de stat; strângerea informaţiilor privind siguranţa statului şi acţiunile

serviciilor de spionaj străine pe teritoriul rural al ţării, pe care le raporta organelor în drept; cercetarea şi urmărirea infracţiunilor; adunarea probelor şi înaintarea lor, împreună cu infractorii, autorităţilor în drept; executarea mandatelor de aducere, de arestare etc.

Pentru serviciul său ordinar şi extraordinar, Jandarmeria stătea la dispoziţia autorităţilor cărora legile le confereau atribuţii de poliţie (generală, judiciară, militară etc.).

Jandarmeria a fost organizată ulterior într-un Inspectorat General, care cuprindea formaţiuni teritoriale, servicii şi şcoli. Sediul Inspectoratului General al Jandarmeriei era în Bucureşti, în clădirea de pe şoseaua Ştefan cel Mare.

Documentele de arhivă atestă că efectivul total al Jandarmeriei era în 1938 de 36 849, dintre care 993 ofiţeri, 8 641 subofiţeri şi 27 215 trupă în termen.

La 1 februarie 1936 s-a înfiinţat Legiunea de Jandarmi CFR iar în iulie acelaşi an Legiunea de Jandarmi Mobilă Purtată, cu reşedinţa la Pantelimon, compusă dintr-un batalion călare. În aprilie 1938 a luat fiinţă şi Legiunea de Jandarmi Motorizată pentru intervenţii.

A funcţionat şi o Şcoală de jandarmi la Oradea care, începând cu anul 1922, a rămas singura şcoală de acest gen pe întreaga ţară pentru ofiţeri, şefi de secţie şi de post, restul şcolilor fiind desfiinţate.

La sfârşitul anului 1927 a luat fiinţă Reţeaua de Informaţii a CFR ca structură subordonată Regiei Autonome CFR. Potrivit Regulamentelor de organizare şi funcţionare, fiecare şef de unitate CFR, care avea în subordine un număr mai mare de salariaţi, era obligat să cunoască starea de spirit din rândul subordonaţilor, acţiunile organizate de elemente periculoase cu orientări politice de extremă dreaptă sau extremă stângă. De asemenea, aveau în atenţie prevenirea producerii de evenimente deosebite, ca: furturi, incendii, explozii,

sabotaje etc.

Informaţiile erau raportate lunar, sau când situaţia o impunea, şefilor ierarhici şi delegatului Marelui Stat Major de pe lângă Grupul de Inspecţii CFR din care făcea parte unitatea respectivă.

La cererea Direcţiei Generale a CFR, Inspectoratul General al Jandarmeriei a încheiat în 1936 o convenţie cu administraţia CFR, pe baza căreia a luat fiinţă Legiunea de Jandarmi cu competenţă în întreaga sferă de activitate a Regiei Autonome CFR, condusă de colonelul Vladimir Sachelarie.

În afară de paza bunurilor aparţinând CFR-ului, Legiunea de Jandarmi avea şi sarcina de a urmări informativ activitatea şi starea de spirit a salariaţilor prin formaţiunile proprii sau informatori recrutaţi din rândul personalului CFR. Prin urmare, între Legiunea de Jandarmi CFR şi Reţeaua de Informaţii a CFR s-a stabilit o conlucrare foarte strânsă. Această măsură a fost determinată de recrudescenţa acţiunilor destabilizatoare organizate de forţele politice legionare şi comuniste infiltrate în sectorul CFR, concretizate în greve, furturi, sabotaje, mitinguri, demonstraţii şi aşa-zisul „ajutor roşu”.

Agenţii informatori, fie că făceau parte din cadrele Jandarmeriei, fie că erau recrutaţi din rândul cadrelor CFR, erau plătiţi dintr-un fond special, pus la dispoziţie de Regia Autonomă a CFR. Numele real al acestora nu figura în statele de plată, ceea ce înseamnă că erau bine acoperiţi.

Şefii posturilor de jandarmi CFR prezentau şefilor de secţii la 1 şi 15 ale fiecărei luni „dări de seamă” ce conţineau sinteze ale informaţiilor primite, iar aceştia din urmă le analizau şi le trimiteau comandantului Legiunii de Jandarmi CFR tot sub formă de dări de seamă. La rândul lui, comandantul Legiunii de Jandarmi CFR întocmea lunar un „buletin informativ”, din care un exemplar era distribuit Inspectoratului General al

Jandarmeriei şi un altul Direcţiei Generale a CFR.

Serviciile de informaţii ale Ministerului Apărării Naţionale

În perioada interbelică, Ministerul Apărării Naţionale a avut două servicii specializate: *Serviciul de Informaţii Militare* (mai numit şi Secţia a 5-a, ulterior Secţia a II-a din Marele Stat Major); *Serviciul Secret de Informaţii al Armatei Române* (care, în octombrie 1939 şi-a schimbat denumirea în Serviciul Special de Informaţii).

După primul război mondial, Serviciul de informaţii al armatei române nu a suferit modificări esenţiale. El a continuat să funcţioneze în cadrul Diviziunii a II-a a Marelui Stat Major, sub denumirea de Secţia a 5-a informaţii şi contrainformaţii. Era structurat pe patru birouri: Biroul 1 informaţii directe, Biroul 2 contrainformaţii, Biroul 3 propagandă şi Biroul 4 cifru.

În perioada 1921 – 1927, Serviciului de informaţii al armatei i s-a acordat o atenţie deosebită din partea conducerii Marelui Stat Major şi a Ministerului Apărării Naţionale. Şi-a diversificat activitatea, şi-a dezvoltat sursele de informaţii, şi-a perfecţionat metodele şi procedeele de culegere a informaţiilor, îndeosebi ca urmare a definitivării Regulamentului de informaţii şi a funcţionării Cursului de pregătire pe linia muncii informative, şi şi-a îmbunătăţit colaborarea cu celelalte structuri din comunitatea informativă a României.

În 1925 Serviciul de informaţii al armatei a fost ridicat de la rangul de secţie la acela de diviziune. Până în 1927 a funcţionat ca Diviziunea a II-a din Marele Stat Major, cu o secţie de informaţii, compusă din 7 birouri şi o secţie de contrainformaţii, cu 2 birouri. Printre cele 7 birouri ale secţiei de informaţii apare un birou de căutare, un birou de studii şi un birou de tratate. Înfiinţarea biroului de tratate a fost determinată de

faptul că în acea perioadă la Liga Naţiunilor de la Geneva erau luate în discuţie o serie de chestiuni cu legătură directă în domeniul militar sau pur militar, pentru care Ministerul Afacerilor Străine trimitea toate documentele la Marele Stat Major. Pentru că aceste documente erau numeroase şi necesitau studii speciale s-a solicitat şi aprobat înfiinţarea biroului respectiv.

În această perioadă s-a acordat o atenţie sporită activităţii contrainformative, întrucât începuse să recidiveze situaţia din anii neutralităţii (1914 – 1916), când serviciile de spionaj străine reuşiseră să se infiltreze foarte puternic în armata română. S-a ajuns chiar la situaţia când Planul de mobilizare a armatei române, întocmit de Marele Stat Major în 1926 – ce cuprindea peste 100 de file şi multe anexe, cu datele cele mai secrete şi mai complete privind oştirea şi capacitatea de apărare a ţării –, să fie sustras în original de către Serviciul de Spionaj sovietic, chiar de la ministrul de Război al României. Pe scurt, faptele s-au petrecut în felul următor. Generalul Ludovic Mircescu, ministrul de Război, fiind în relaţii amoroase cu o anume spioană „Gerda”, a plecat în concediu la Vatra Dornei, însoţit de aceasta. La Vatra Dornei, din ordinul lui, i s-a trimis Planul de mobilizare, „pentru a fi studiat în linişte”. „Gerda” i l-a sustras din cameră şi, în aceeaşi zi, împreună cu un cumnat al său, care era consul al unei ţări străine la Bucureşti, a trecut frontiera de stat, fugind cu documentul respectiv din România. În cele din urmă, generalul Ludovic Mircescu s-a sinucis.

În ceea ce priveşte concepţia despre rolul informaţiilor cu caracter militar pentru perioada 1921 – 1927 este relevant să apelăm la afirmaţiile şi concluziile unui analist al vremii, căpitanul Ioan Tomoroveanu, el însuşi integrat Serviciului de Informaţii Militare: „Informaţiile nu mai sunt ce au fost odată. Studii, chiar periodice, asupra situaţiei serviciului, sunt cum nu se poate mai necesare şi cum din punct de vedere al

informaţiilor nu suntem niciodată în timp de pace ci în timp de război, anumite manifestări vii de la noi sau de aiurea nu lipsesc”.

Strategii militari acordau toată încrederea Serviciului de informaţii al armatei. Astfel, în Planul de mobilizare, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1925, punctul „G” era dedicat în exclusivitate sarcinilor pe linie informativă. Documentul preciza că rezultatele aplicării Planului de acţiune al acoperirii informative depindea „de oportunitatea trecerii de la dispozitivul de pace la cel de război”, care, la rândul său, depindea de „informaţia la timp asupra activităţii inamicului, când s-ar impune o schimbare de dispozitiv”. În concepţia ofiţerilor de la Marele Stat Major, comandamentul trebuia să acorde toată importanţa în organizarea Serviciului de informaţii, pentru a da ştiri folositoare şi oportune. Se atrăgea atenţia că „rezultatele practice ale aplicării Planului de acţiune” depindeau „de gradul de pregătire a comandanţilor şi trupelor pentru executarea cu promptitudine şi supleţe” a acestui plan. Acoperirea informativă a zonei de operaţii trebuia să se facă „prin sprijinul solicitat populaţiei acolo unde se poate conta cu siguranţă pe credinţa ei”.

Sarcinile ce reveneau structurilor informative ale armatei mai decurgeau şi din precizarea principiilor fundamentale formulate de analiza geopolitică şi geostrategică de interes pentru ţara noastră. De exemplu, Planul de mobilizare pe 1925 stabilise că România se învecina cu şase state, dintre care trei (Polonia, Cehoslovacia şi Iugoslavia) erau aliate, celelalte trei (Rusia sovietică, Ungaria şi Bulgaria) erau considerate ca adversari potenţiali. Această situaţie punea România în măsură să acţioneze din punct de vedere militar pe linii interioare, împotriva adversarului potenţial, simultan sau succesiv, cu sau fără colaborarea integrală sau parţială a aliaţilor. Prin urmare, comandamentul armatei române trebuia să fie în măsură:

a avea siguranţa pe cele trei fronturi, a determina în timp util adversarul principal, a-şi da seama de funcţionarea alianţelor în vigoare. De aici rezultă cu claritate că activitatea de informaţii trebuia organizată şi orientată spre cele trei fronturi (de Est, de Vest şi de Sud), cu zone de acţiune în adâncimea potenţialilor inamici, precum şi în locuri unde se concentrau informaţiile care defineau scopurile şi interesele imediate sau de perspectivă faţă de România.

În anul 1927 situaţia României s-a mai liniştit. Acordurile şi tratatele internaţionale încheiate după primul război mondial ofereau garanţii de securitate. La 1 octombrie 1927, Diviziunea a II-a a devenit Secţia a II-a din Marele Stat Major.

Până în anul 1934, Secţia a II-a a avut în componenţă (pe linie informativă): un birou căutare informaţii organizat pe trei subbirouri, denumite Frontul de Est, Frontul de Vest şi Frontul de Sud; un birou radio; un birou studii informative şi un birou instrucţiuni şi tratate.

În anul 1935 în componenţa Secţiei a II-a figurau pe linie informativă: un birou de informaţii şi ataşaţi militari cu cele trei subbirouri (fronturi); un birou studiul armatelor străine; un birou radio şi centrele de informaţii de la Cluj, Iaşi şi Bucureşti.

Din studiul documentelor de arhivă rezultă o preocupare continuă a Marelui Stat Major de sporire a numărului ofiţerilor încadraţi în Secţia a II-a: în anul 1938 au fost mutaţi în Secţie 41 ofiţeri, iar în anul 1939 încă 33 ofiţeri.

Structura organizatorică a evoluat, astfel că în 1939 în compunerea Secţiei a II-a se aflau ca elemente organizatorice pe linie informativă: un birou informaţii, studii şi căutare, cu trei „fronturi” (Frontul de Vest, cu Centrul 1 informaţii organizat pe trei subcentre; Frontul de Est, cu Centrul 2 ce avea trei subcentre; Frontul de Sud cu Centrul 3, ce avea două subcentre); un birou

ataşaşi militari şi protocol; un birou radio cu un subbirou ascultare şi un subbirou goniometrie; un birou doctrină informativă şi instrucţie de specialitate în armată şi un sector de coordonare a organelor informative de la marile unităţi.

În perioada 1927 – 1940, relaţiile armatei române cu armatele altor state pe linia ataşaţilor militari s-au concretizat în acreditarea şi funcţionarea în străinătate a unui număr variabil de posturi – de la 11 în 1927 la 14 în 1937, 12 în 1938 şi 13 în 1940.

Pentru normarea şi reglementarea activităţii de informaţii militare, Secţia a II-a a elaborat, printre altele, următoarele lucrări care, în ansamblu, formează ceea ce numim astăzi cadrul tehnico-metodologic: *Instrucţiuni provizorii pentru activitatea de informaţii* (adaptate după Instrucţiunile franceze din 1927); *Instrucţiuni cu atribuţiile birourilor radio ca organe informative ale Marelui Stat Major*; *Instrucţiuni pentru funcţionarea Serviciului de informaţii al artileriei*; *Instrucţiuni de funcţionare a observatoarelor de frontieră; Regulamentul pentru ataşaţii militari români acreditaţi în străinătate*; *Instrucţiuni pentru organizarea, dislocarea şi încadrarea Serviciului de informaţii pe frontieră*.

În deceniul premergător izbucnirii celui de-al doilea război mondial, Secţia a II-a din Marele Stat Major a repurtat unele succese notabile, atât pe plan informativ cât şi contrainformativ. De exemplu, în septembrie 1930, cu ocazia unei audienţe la regele Carol al II-lea, generalul Nicolae Samsonovici, şeful Marelui Stat Major, a prezentat o sinteză informativă a Secţiei a II-a în care se sublinia, printre altele: „S-a pus capăt alarmismului, s-a redat siguranţa activităţii economice, s-a dat posibilitatea trupelor a trece la o viaţă normală şi s-a pus capăt aplicării măsurilor excepţionale şi cheltuielilor inutile de zeci şi sute de milioane de lei”. De asemenea, în baza informaţiilor primite de la Secţia a II-a, Marele

Stat Major a putut să se pronunţe în deplină cunoştinţă de cauză asupra situaţiilor legate de diferite diversiuni, chiar în împrejurări când aceste ştiri erau susţinute de Marile Puteri, care dispuneau de servicii cu reputaţie.

Prin fluxul informaţional obţinut şi valorificat, Secţia a II-a şi-a putut afirma soliditatea sa. Echipa contrainformativă a Secţiei a II-a a contribuit la descoperirea a 85 % din cazurile de spionaj din ţară, dintre care sunt de relevat spionajul de la Corpul III armată, de la aviaţie, de la Arsenalul Armatei, de la Institutul Geografic, de la Pirotehnia Armatei şi reţeaua de la Siguranţa Statului (din Basarabia).

Totodată, Secţia a II-a informaţii a intrat în posesia planurilor de operaţii militare germano-ungare împotriva României. Pentru ţara noastră se prevedea atacul din vest al trupelor ungare şi al unei divizii blindate germane şi pătrunderea pe direcţiile Satu-Mare şi Oradea. Trupele germane urmau să acţioneze dinspre nord-vest, pe direcţia Văilor Siretului şi Prutului. La Marele Stat Major s-a analizat situaţia apărută în baza acestor informaţii şi, ca urmare, s-a hotărât formarea Armatei a III-a care, conform Directivei operative nr. 6, din 10 septembrie 1939, avea misiunea să zădărnicească pătrunderea forţelor străine în Transilvania şi pe Văile Siretului şi Prutului.

După pierderile teritoriale din vara anului 1940, Secţia a II-a din Marele Stat Major a simţit necesar pentru moralul oştirii române, grav afectat de politica cedărilor fără luptă, să elaboreze *„Instrucţiunile relative la atitudinile şi viaţa ataşaţilor militari şi misiunilor militare trimise în străinătate”*. La 9 noiembrie 1940, aceste Instrucţiuni au fost difuzate „celor interesaţi”. Reţinem câteva aspecte de actualitate: „Este o datorie sfântă ca, în primul rând, ofiţerii, prin întreaga lor viaţă şi atitudine, să fie un îndreptar de corectitudine şi sobrietate.”; „ofiţerii în primul rând trebuie ca, prin modestia, prin măsura acţiunii lor, prin corectitudinea,

gravitatea, demnitatea şi resemnarea lor, să reprezinte imaginea fidelă a ţării”.

Numărul lucrărilor întocmite de Secţia informaţii militare din Marele Stat Major, din anul 1927 şi până la intrarea României în cel de-al doilea război mondial, este de-a dreptul impresionant. În plus faţă de lucrările menţionate mai înainte ar mai putea fi amintite numeroase studii, sinteze, buletine şi alte lucrări informative cu preponderenţă asupra problemelor legate de orientările şi pregătirile militare ale unor state din spaţiul nostru geopolitic şi geostrategic, care vizau România. Multe din documentele identificate în arhive poartă consemn de „strict secret” şi menţiunea „a se distruge după consultare”. Sunt greu de precizat motivele prin care aceste documente au fost salvate de la distrugere; dar cert rămâne faptul că la vremea respectivă aveau o valoare operativă deosebită, iar astăzi, cele care s-au păstrat totuşi prin conţinutul lor sunt interesante sub aspect istoric.

Parcurgând cu atenţie conţinutul lucrărilor informative aflate în arhive, constatăm că au fost puse la dispoziţia conducerii armatei şi a statului român în mod oportun şi preventiv, complet şi amplu fundamentat, date informative, aprecieri, concluzii, atenţionări şi prevederi referitoare la evoluţia evenimentelor legate de acţiuni majore întreprinse de ţara noastră pe linia relaţiilor internaţionale. Măsurile fundamentate de factorii de decizie constituţionali ai statului român, bazate pe informaţiile furnizate de Secţia a II-a a Marelui Stat Major, au vizat: constituirea unui sistem de garanţii de securitate, organizarea, dislocarea, mobilizarea, înzestrarea, instruirea şi activitatea forţelor armate, doctrina militară, ipoteze de întrebuinţare a forţelor în luptă. S-a acordat atenţie inclusiv problemelor de cunoaştere a capacităţii militare de organizare şi conducere a trupelor în luptă a unor comandanţi de la diferite eşaloane din armatele potenţiale a deveni

adversare ale armatei române.

De remarcat că în lucrările întocmite şi prezentate de Secţia a II-a au fost puse în evidenţă concluzii şi prevederi asupra evoluţiei evenimentelor internaţionale într-un mod foarte curajos, fără a se ţine seama de orientările politice ale conducerii statului român existente în anumite perioade, inclusiv prevederi asupra declanşării celui de-al doilea război mondial şi a deznodământului acestuia. Indiferent de frământările politice interne ce au avut loc în anumite etape în ţara noastră, Secţia a II-a Informaţii din Marele Stat Major şi-a păstrat verticalitatea şi a reuşit să analizeze în mod obiectiv evenimentele şi evoluţia lor, dincolo de orice subiectivism politic, dovedind un grad ridicat de profesionalism.

Desigur că nu pot fi trecute cu vederea şi unele aspecte care astăzi pot fi discutabile. Ne gândim în primul rând la faptul că la Marele Stat Major, deşi existau informaţii dintre cele mai clare privind intenţiile agresive ale vecinilor (URSS şi Ungaria) totuşi nu s-a fundamentat un studiu de prognoză privind consecinţele politicii de cedări teritoriale fără luptă.

O regulă nescrisă a unei instituţii de acest fel este continuitatea la comandă pentru a-i asigura coerenţa şi unitatea de concepţie, fără de care nu se pot obţine rezultate benefice în planul eficienţei armei informaţiilor. Or, se pare că şi din acest punct de vedere instituţia a avut de suferit. Astfel, din 1919 şi până la începutul lui septembrie 1940, la conducerea Secţiei a II-a din M.St.M. s-au succedat opt ofiţeri în gradul de colonel: Constantin Bădulescu (1919 – 1920), Dumitru Palada (1921 – 1923), Lazăr Rădulescu (1924), Alexandru Glatz (1925 – 1928 şi 1932 – 1935), Simion Florescu (1929 – 1931), Aurel Moldoveanu (1936 – 1938) şi Ilie Creţulescu (1939 – 1940).

Serviciul Secret de Informaţii al Armatei române

După 1920 Serviciul de Siguranţă al Dobrogei a rămas în structura Ministerului de Interne, iar Mihail Moruzov a fost schimbat de la conducere, intentându-i-se chiar un proces pentru deturnare de fonduri. În cele din urmă, acuzaţiile nu au putut fi dovedite. Până în 1922 Serviciul a funcţionat cu rezultate sub aşteptări, fiind condus – ca delegat – de un anume I. Petrescu. În anul 1924 Serviciul a fost trecut la Marele Stat Major, sub denumirea de Serviciul Secret de Informaţii al Armatei române, fiind totodată reorganizat, în special pe linie contrainformativă. Cu toate acestea nu s-au obţinut rezultatele scontate, întrucât lipseau cadrele de specialitate. Gheorghe Cristescu (fratele lui Eugen Cristescu), unul dintre cei mai vechi funcţionari ai SSI, preciza în memoriile sale că „CSAT presa prea mult asupra problemei dezvoltării Serviciului Secret, ţinând această problemă mereu pe ordinea de zi a şedinţelor”.

Ceea ce a grăbit restructurarea Serviciului Secret a fost activitatea informativă foarte intensă şi penetrările uneori cu grad sporit de periculozitate pe care le realizaseră serviciile similare străine în rândurile armatei române, precum şi sustragerile de documente secrete. Dovada cea mai concludentă o constituie cazul de spionaj Kovacs Zoltan şi Cuceapski. Cei doi agenţi maghiari fuseseră arestaţi din întâmplare de organele de siguranţă româneşti. La ancheta efectuată s-a constat că, începând cu anul 1919, timp de 5 ani, cei doi desfăşuraseră o intensă activitate informativă în România, cu treceri clandestine peste frontieră. Dar lucrul cel mai grav, reuşiseră să sustragă şi să copieze o serie de documente ale Regimentului 85 infanterie; broşuri confidenţiale de la Comandamentul 6 teritorial; acte militare aparţinând garnizoanei Bacău şi Braşov; hărţi şi documente de la Secţia cartografică a Institutului Geografic al Armatei; acte din birourile de organizare-mobilizare din cancelaria unui colonel; acte şi planuri

relative la depozitele de muniţii şi regimentele de tancuri; acte şi documente aparţinând Comisiilor de recrutare Oradea-Mare şi Cluj; documente ale Diviziei 17 semnate de generalul-colonel Denghel şi locotenentul Bardaş, între care unele originale.

Foarte posibil ca reorganizarea Serviciului Secret să fi fost determinată şi de situaţia internă şi internaţională a momentului. În 1924, aproape jumătate din teritoriul ţării se afla sub stare de asediu, situaţie ce se datora ştirilor alarmante care veneau de pe cele trei fronturi.

O contribuţie importantă la întărirea Serviciului Secret şi-a adus-o Secţia a II-a din Marele Stat Major. În lucrarea sa memorialistică, Eugen Cristescu menţionează acest aspect în felul următor: „Marele Stat Major s-a hotărât în cursul anului 1924 să înfiinţeze un serviciu civil de informaţii (Serviciul Secret), după modelul Serviciului francez, ataşat la Secţia a II-a, ca organ auxiliar al acestuia. Pentru aceasta, M.St.M. s-a oprit asupra unui ofiţer de siguranţă, Mihai Moruzov. Începuturile au fost destul de dificile”.

La jumătatea anului 1924, CSAT s-a hotărât să-l numească pe Mihail Moruzov în fruntea Serviciului Secret, încredinţându-i, totodată, sarcina de a se ocupa de reorganizarea lui pe baze moderne. Moruzov era recomandat de ofiţerii Marelui Stat Major ca „un element capabil în materie”, bun cunoscător al limbii ruse şi cu relaţii pe spaţiul frontierei de răsărit, acolo unde începuse să se ivească probleme de apărare şi siguranţă naţională. Numirea a fost contestată de inspectorul general de siguranţă al Dobrogei – un anume Ştefu, rudă cu Romulus Voinescu. De aici s-a produs un scandal, ajungându-se la o situaţie inadmisibilă, în care regele Ferdinand a intervenit personal, ca preşedinte al CSAT pentru aplanarea conflictului. Gheorghe Cristescu – un vechi lucrător SSI – spune că în faţa regelui, Moruzov s-ar fi împăcat cu Romulus Voinescu, „o împăcare ce nu era decât formală”. Rivalitatea s-a stins

abia în 1927 odată cu decesul lui Romulus Voinescu.

Serviciul Secret a fost deci organizat ca o structură civilă, o veritabilă agentură secretă, perfect acoperită, ataşată la Marele Stat Major, ce-i încredinţa de regulă următoarele misiuni cu caracter informativ: studiul ofensiv şi defensiv al zonelor din raza de competenţă; semnalarea imediată a oricăror mişcări de trupe sau agenţi în regiunile respective; sesizarea oricăror acţiuni din partea potenţialilor inamici care puteau aduce prejudicii sistemului defensiv de apărare.

Despre activitatea Serviciului Secret, de la înfiinţare şi până la începutul anilor ’30, se cunosc prea puţine lucruri datorită faptului că arhiva a fost distrusă complet în urma bombardamentelor din august 1944 din zona Turnu-Severin, unde fusese dislocată.

Un moment important în activitatea Serviciului Secret de Informaţii al Armatei române îl constituie data de 20 aprilie 1934 când a intrat în vigoare primul regulament ce-i fixa cadrul instituţional şi principalele atribuţii.

În articolul 1, Regulamentul din 20 aprilie 1934 preciza că Serviciul Secret constituie organul tehnic al Serviciului de informaţii al armatei, iar articolul următor îi stabilea ca principală misiune „procurarea de informaţii (interne şi externe) cu caracter general pentru Ministerul Apărării Naţionale, atât în timp de război, cât şi în timp de pace”. Spre deosebire de perioada 1920 – 1933, când Serviciul Secret fusese subordonat direct Marelui Stat Major al armatei române, Regulamentul din 20 aprilie subordona activitatea acestui serviciu Ministerului Apărării Naţionale. „Fără aprobarea prealabilă a Ministerului Apărării Naţionale, menţiona art. 3, acest serviciu nu poate întreprinde nicio acţiune cerută de alte servicii depinzând de alte departamente”.

Acest lucru nu a împiedicat asigurarea unei colaborări cât mai strânse între Serviciul Secret şi Marele Stat Major. Astfel, pentru promovarea unui flux

informativ necesar Biroului Operaţii, Serviciul Secret trebuia să asigure Marele Stat Major cu informaţii „după nevoile operative… atât în timp de pace, cât şi în timp de război”. Aparatul tehnic al Serviciului era dator „să execute orice ordine primite referitoare la procurarea materialului informativ cu caracter militar”.

Tot prin Regulamentul din 20 aprilie 1934, Serviciului Secret i se acordau drepturi largi în domeniul organizării structurilor informative proprii şi în încadrarea cu personal civil sau militar. Articolul 5 din Regulament stipula că „Serviciul Secret are în sarcina sa recrutarea şi formarea elementelor capabile să execute misiuni informative (interne şi externe) conform cerinţelor”, şi că „face propuneri pentru numirea personalului bugetar oficial şi numeşte direct personalul acoperit”. Articolul 6 prevedea că „personalul descoperit va fi numit prin decizie ministerială, iar personalul acoperit se va numi şi înlocui prin decizia şefului Serviciului Secret”.

Una dintre cele mai importante prevederi ale noului regulament era stipulată la art. 8: „Şeful Serviciului Secret exercită întreaga autoritate asupra personalului ce-i aparţine, atât din punct de vedere profesional cât şi disciplinar, având deplină libertate atât în alegerea personalului, având ca normă aptitudini profesionale, cât şi a metodelor întrebuinţate pentru îndeplinirea misiunilor ce li se încredinţează, pe răspunderea sa, fără să angajeze – în cazuri de prăbuşiri inerente – Ministerul sau Statul în general. În cazuri de asemenea prăbuşiri Serviciul Secret va fi considerat ca o organizaţie autonomă”.

După cum se poate constata, Regulamentul acorda şefului Serviciului Secret o totală libertate asupra actului de comandă, fapt pentru care i se cerea să-şi asume întreaga responsabilitate în situaţia unor insuccese. Prin aceasta se proteja Serviciul în ansamblul său şi se preveneau eventualele complicaţii diplomatice sau

politico-militare în defavoarea intereselor statului român. Obligativitatea pentru Serviciul Secret de a funcţiona ca organizaţie autonomă în cazul unor prăbuşiri dezvăluie şi o concepţie strategică de valoare. Textul Regulamentului din aprilie 1934 – aşa cum este formulat – se referea desigur la prăbuşirea unor reţele informative, deconspirarea unor agenţi sau insuccesul unor acţiuni informative speciale. Considerăm însă că el putea fi la fel de bine operaţional şi în ipoteza în care într-o conjunctură politico-militară defavorabilă o parte a teritoriului ţării devenea obiect al agresiunii armate din partea unei puteri străine. Ne gândim la faptul că ofiţerii Marelui Stat Major, inclusiv Mihail Moruzov – care a participat şi el la elaborarea Regulamentului –, să fi avut în vedere experienţa din primul război mondial, îndeosebi evenimentele din toamna anului 1916 când o mare parte din teritoriul ţării fusese ocupat de armate inamice, iar retragerea autorităţilor româneşti şi a armatei în Moldova s-a făcut fără să se lase o structură informativă secretă dinainte pregătită. Într-o astfel de ipoteză (prăbuşirea inerentă) Serviciului Secret i se putea încredinţa misiunea de excepţională importanţă strategică, de a acţiona ca structură de rezistenţă pe teritoriul vremelnic ocupat.

Pentru realizarea unor astfel de misiuni delicate, trebuiau organizate încă din timp de pace acele structuri informative şi contrainformative centrale şi teritoriale în zonele din apropierea frontierelor sau în regiunile ce puteau intra vremelnic sub ocupaţia unor armate agresoare. Practic, întreaga reorganizare a Serviciului Secret efectuată în baza Regulamentului din aprilie 1934 a fost subordonată realizării acestui obiectiv strategic în domeniul informaţiilor.

Aşa se face că noua organizare a Serviciului Secret s-a realizat după o concepţie modernă, avându-se în vedere tot ceea ce era mai nou în domeniu şi pe plan internaţional. S-au studiat documente privind

organizarea Intelligence Service-ului britanic, 2-ème Bureau-ului francez şi a FBI-ului american. Nu s-a omis nici studiul organizării serviciilor de informaţii ale armatelor din ţările vecine, cum ar fi: serviciile de informaţii bulgare, iugoslave, ungare, poloneze şi cehoslovace. După cum mărturisea Gheorghe Cristescu „s-a reţinut de la fiecare ceea ce se credea că este aplicabil şi în strategia de apărare, sub aspect informativ, a statului român”.

Regulamentul din aprilie 1934 constituie cadrul legal în baza căruia Serviciul Secret a funcţionat până la începutul anului 1938, când au intrat în vigoare alte acte normative ce urmăreau adaptarea la noul regim politic, a cărui instaurare fusese susţinută şi prefigurată, de o analiză întocmită de Mihail Moruzov şi aprobată de factorii de conducere din armată.

Prin Ordinul nr. 668 din 1 ianuarie 1938 al ministrului Apărării Naţionale – general Ion Antonescu –, Serviciul Secret a fost trecut în subordinea Marelui Stat Major al armatei, iar prin Decizia Ministerială nr. 2 200 din 29 martie 1938 se proceda la o nouă organizare a acestui serviciu. Ultimul document cuprindea două capitole şi 19 articole şi aducea unele îmbunătăţiri faţă de Regulamentul din 20 aprilie 1934.

Primele două articole precizau misiunea Serviciului Secret „de a procura informaţii secrete cu caracter general şi militar”, „astfel ca el *să poată corespunde în timp de război nevoilor operative ale armatei*”. Sublinierea este deosebit de importantă întrucât ne dezvăluie concepţia generalului Ion Antonescu în orientarea activităţii Serviciului Secret spre acţiuni informative cu relevanţă exclusivă pentru nevoile oştirii, barându-i astfel orice tendinţă de a se amesteca în jocurile politice sau a se subordona unor interese ale camarilei Palatului regal. Nu excludem ca acest aspect să fi constituit una din cauzele pentru care generalul Ion Antonescu a intrat în dizgraţia regelui Carol al II-lea,

ceea ce a dus la înlocuirea sa, la 30 aprilie 1938, din funcţia de ministru al Apărării Naţionale. Datorită unui zel excesiv manifestat faţă de Palat, Mihail Moruzov s-a amestecat în viaţa intimă a generalului Ion Antonescu, întocmindu-i un dosar compromiţător, fapt ce a contribuit la o ruptură definitivă între aceste două personalităţi, cu urmări tragice pentru Moruzov în noiembrie 1940. Se pare însă că la această ruptură a contribuit deopotrivă şi generalul Ion Antonescu care, după cum ne informează istoricul Larry Watts, strânsese „de un deceniu dovezi despre delictele" şefului Serviciului Secret.

Dar modernitatea concepţiei Deciziei Ministeriale din 29 martie 1938 mai rezultă şi din art. 3: „În instrucţiunile ce se vor da de Marele Stat Major se va preciza legătura ce trebuie să fie între acţiunea Serviciului Secret şi a celorlalte organe similare, pendinte de alte Departamente". Cu alte cuvinte, se prefigura existenţa a ceea ce teoreticienii de astăzi numesc „comunitatea informativă a statului", formată din mai multe structuri departamentale, specializate fiecare pe un anumit domeniu, dar obligate să coopereze pe bază de prevederi regulamentare la supravegherea sistemului naţional de apărare. Deci cooperarea între Serviciul Secret, ca parte componentă a comunităţii informative a statului, cu celelalte organisme similare, care în epocă erau: Biroul II al Marelui Stat Major, Corpul Detectivilor din Siguranţă şi Serviciul de informaţii al Jandarmeriei, nu putea fi lăsată la voia întâmplării.

Limitarea strictă a competenţelor Serviciului Secret era prevăzută şi de art. 4, prin care activitatea acestuia urma să fie reglementată „doar prin instrucţiunile ce se vor da de către Marele Stat Major General al Armatei".

În ceea ce priveşte încadrarea, art. 9 prevedea două categorii de personal: *descoperit* (bugetar sau diurnist) ce era numit de Marele Stat Major la propunerea şefului Serviciului; *acoperit* şi încadrat prin acte secrete de şeful

serviciului.

Nici manipularea fondurilor informative nu era lăsată la voia întâmplării. Prevederile art. 7 – 13 ale Deciziei ministeriale din martie 1938 demonstrează fără putinţă de tăgadă existenţa unui cadru normativ, chiar în cele mai mici amănunte, în domeniul competenţelor, responsabilităţilor şi modalităţilor de cheltuire a fondurilor ce reveneau şefului Serviciului Secret.

La 9 octombrie 1939, intra în vigoare – odată cu publicarea în Monitorul Oficial – Decretul Lege pentru organizarea şi funcţionarea Ministerului Apărării Naţionale ce înlocuia Legea din aprilie 1933. La Capitolul II, cu titlul „Organe auxiliare la dispoziţia Ministerului Apărării Naţionale”, art. 3 preciza că printre alte atribuţii, Cabinetului ministrului îi revenea şi aceea de a face legătura cu „Serviciul Special de Informaţii (pentru prima oară când i se schimba denumirea – *n.n.*), executând toate lucrările impuse de o bună orientare informativă a ministrului şi subsecretarului de stat al Ministerului Apărării Naţionale”. Articolul 4 preciza că SSI este un corp de specialitate, subordonat direct Ministerului Apărării Naţionale, iar şeful Serviciului obţine gradul de director general. Chiar dacă prin Legea din 9 octombrie 1939, instituţia apărea sub numele de Serviciul Special de Informaţii (SSI), în documentele elaborate de Moruzov continuă să fie denumit cu vechea titulatură de Serviciu Secret. Oricum, până la reorganizarea din noiembrie 1940, Serviciul va rămâne subordonat direct ministrului Apărării Naţionale.

Prezentarea, chiar şi succintă, a principalelor prevederi regulamentare din perioada 1934 – 1939, demonstrează cât se poate de limpede, preocuparea majoră a factorilor de decizie politică şi militară din România în perfecţionarea şi adaptarea permanentă a activităţii Serviciului Secret la dinamica factorilor de risc. În egală măsură transpare necesitatea orientării lui spre obiectivele operative ale organismului militar şi

eforturile pentru rezolvarea uneia din marile contradicţii pe care o reclamă activitatea oricărui serviciu secret. Pe de o parte, pentru eficienţa activităţii informative, era nevoie de o perfectă conspirativitate, iar pe de altă parte, spre a-l feri de abuzuri şi ilegalităţi, trebuia pus sub un control strict. Este de altfel o contradicţie care nici în vremurile de azi nu a fost încă rezolvată în condiţii optime, întrucât pentru păstrarea conspirativităţii nu se supun controlului acţiunile informativ-operative în derulare, ci doar rezultatele lor.

Biroul de Informaţii Permanent al Micii înţelegeri

Din studiul documentelor arhivistice rezultă un aspect extrem de interesant şi de actualitate. Este vorba despre ceea de teoreticienii numesc astăzi *intelligence-ul interagenţie*, adică cooperarea dintre structurile specializate în probleme de interes comun.

Încă din primii ani postbelici, autorităţile politico-diplomatice şi militare româneşti au fost interesate în cel mai înalt grad de luarea unor măsuri prin care să consolideze suveranitatea, independenţa şi integritatea statului român, recunoscute prin tratate de pace. Eforturile s-au îndreptat mai întâi spre realizarea unui sistem de alianţe militare defensive cu ţările vecine preocupate a-şi apăra interesele naţionale printr-o acţiune coordonată. Aşa a luat fiinţă, între anii 1921 – 1922, Mica înţelegere, alianţă regională defensivă care, prin obiectivele şi caracterul ei, a constituit aproape timp de două decenii un factor stabilizator, de apărare a păcii şi securităţii în centrul şi sud-estul Europei. Alianţa celor trei ţări (România, Cehoslovacia şi Iugoslavia) prevedea ajutor reciproc în cazul unui atac neprovocat săvârşit de Ungaria împotriva uneia dintre ele, sau în cazul în care frontierele stabilite prin Tratatele de la Trianon (4 iunie 1920 cu Ungaria) şi Neuilly-sur-Seine (27 noiembrie 1920 cu Bulgaria) ar fi fost puse în primejdie. Pentru

apărarea graniţelor de răsărit (cu URSS), România şi Polonia au semnat la 3 martie 1921 o Convenţie Militară care prevedea acordarea de sprijin militar reciproc (cel puţin 14 divizii infanterie şi cavalerie), în cazul în care una dintre ele ar fi fost atacată de URSS.

Biroul de Informaţii al Micii înţelegeri fusese prevăzut încă din momentul semnării Convenţiei Militare, dar constituirea şi intrarea în atribuţii au fost realizate abia în 1925, ca urmare a acutizării factorilor de risc interni şi externi, asupra cărora ne-am referit la locul potrivit. După cum rezultă dintr-un document semnat de Gheorghe Tătărescu – care luase parte la constituirea acestei structuri informative –, „Biroul de Informaţii al Micii înţelegeri avea ca misiune specială de a urmări şi descoperi organizaţiile teroriste şi activitatea lor"; avea o organizare specială, dar funcţionarea sa unitară era „asigurată prin întâlniri periodice şi acoperite ale celor trei şefi ai Siguranţei Generale din ţările Micii înţelegeri"; ca durată, a funcţionat atâta timp cât au avut valabilitate şi convenţiile militare ale Micii înţelegeri.

Prin urmare, putem reţine că Biroul de Informaţii al Micii înţelegeri a fost prima structură instituţionalizată în ţara noastră cu rol informativ în combaterea terorismului.

DIN ACTIVITATEA STRUCTURILOR SPECIALIZATE ALE MINISTERULUI DE INTERNE

Doctorul Constantin Argetoianu ne-a lăsat în voluminoasa sa lucrare memorialistică un interesant portret al personalităţii lui Romulus Voinescu, directorul general al Siguranţei, până în 1927. „Printre cei care au luptat alături de mine împotriva comunismului, Romulus Voinescu merită o citaţie specială, după cum o merită de altminteri în lungul şir al şefilor Siguranţei noastre. Acest om avea vocaţia meseriei sale pentru care nutrea o

adevărată pasiune. Citise tot ce se putea citi asupra poliţiei şi poliţiştilor, cunoştea pe de rost organizarea tuturor serviciilor de siguranţă; adunase o colecţie impresionantă de instrumente şi de obiecte poliţieneşti şi se uita cu evlavie la o pereche de cătuşe. Pe dinafară ca şi pe dinăuntru, acest poliţist pasionat, căruia s-a datorat descoperirea şi prinderea lui Goldstein ca şi a atâtor altor criminali, n-avea nimic sinistru şi nu se înfăţişa cu o mutră de Torquemada – dimpotrivă ca cel mai simpatic, ca cel mai elegant, ca cel mai spilcuit gentleman. Înalt, zvelt, cu o faţă rumenă de copil la ţâţă, râdea vecinic din toţi dinţii şi-şi aducea părul alb, des şi ondulat, de o parte şi de alta a unei cărări impecabile. Aşa cum se prezenta, semăna mai mult a actor îmbătrânit decât ca poliţist. Şi de fapt avea şi un comportament rezervat teatrului în sufletul său «c'étoit son violon d'Ingres»; scria piese proaste şi se văita de insuccesul lor – dar niciun insucces nu-l descuraja. Urmărea triumful pe scenă cu aceeaşi tenacitate cu care se lua pe urmele unui ucigaş sau a unui terorist – dar în ce priveşte scena a rămas până la sfârşit un urmăritor nefericit… Mulţi l-au socotit lipsit de caracter şi totuşi n-a fost aşa; pentru că n-a vrut să se înfeudeze unei anumite politici, şi-a pierdut locul şi a murit de inimă rea [în anul 1927 – *n.n.*] după mazilirea lui".

Iată şi câteva din acţiunile mai importante ale structurilor specializate din Ministerul de Interne în perioada interbelică.

Atentatul terorist de la Senat

În ziua de 8 decembrie 1920, la ora 14, 45, în momentul în care generalul Constantin Coandă, preşedintele Senatului se pregătea să deschidă şedinţa, s-a produs o explozie puternică. Sala Senatului prezenta imediat imagini de coşmar: bănci şi scaune sfărâmate, fum şi praf, vaiete şi strigăte de durere. „Dimitrie

Greceanu, ministrul Justiţiei, zăcea într-un lac de sânge la picioarele băncii ministeriale; generalul Constantin Coandă era căzut lângă estrada prezidenţială, cu mai multe răni; în stânga tribunei zăcea episcopul Ciorogariu cu un braţ zdrobit, iar alături de el episcopul Nifon rănit la picior; rănit era şi secretarul Senatului, Virgil Budescu; lângă balustrada stenografelor zăcea rănit senatorul Spiru Gheorghiu, iar lângă tribuna oratorilor se afla un alt rănit: Barbu Cernea”. Toţi cei răniţi au fost imediat evacuaţi din sală şi internaţi la Spitalul Colţea.

„Atentatul de la Senat”, din 8 decembrie 1920 a fost o acţiune teroristă pusă la cale şi realizată de agenţii cekişti Max Goldstein, Saul Osias şi Leon Liechtblau. În identificarea acestora, un rol important l-au avut agenţii Inspectoratului General de Siguranţă din Chişinău. S-a reuşit astfel, neutralizarea unei vaste reţele de spionaj şi terorism controlată de la Moscova, via Odessa, cu ramificaţii atât în Basarabia cât şi în regiunile fostului Regat. Prin capturarea şi anchetarea agenţilor bolşevici, opinia publică din România a aflat cu stupoare despre adevărata faţă a comuniştilor anarhişti, care îşi bazau principalele „activităţi revoluţionare” pe spionaj şi terorism. Se adevereşte astfel că Mişcarea comunistă a intrat în istoria naţională cu steagul roşu al bolşevismului într-o mână şi cu bomba teroristă în cealaltă.

Din dosarul instrumentat de anchetatorii Siguranţei, cât şi din presa timpului aflăm numeroase amănunte interesante despre atentat şi principalii autori.

Cei trei atentatori, Max Goldstein, Saul Osias şi Leon Liechtblau au fabricat bomba şi au dus-o în sala Senatului. Pentru îndeplinirea acţiunii au fost ajutaţi de mai mulţi complici. Unul dintre ei s-a dovedit a fi Alexandru Constantinescu, lider al grupării de extremă stânga din Partidul socialist. Conform anchetei, el le procurase explozibilul necesar în producerea bombei

artizanale. Alexandru Constantinescu era unul din cei care evadaseră de la Jilava cu câteva zile înainte de atentat – şi nu unul oarecare, ci chiar cel care plănuise fuga, creierul operaţiunii. Atentatul de la Senat s-a soldat cu trei victime: Dimitrie Radu – Episcop de Oradea Mare, Dimitrie Grecianu – ministrul Lucrărilor publice şi ad-interim la Justiţie – şi senatorul Spirea Gheorghiu – preşedintele Sfatului Negustorilor. Printre alţii a fost rănit şi generalul Coandă, preşedintele Senatului. Max Golstein, principalul autor al atentatului, fugise în Bulgaria imediat după comiterea faptei A fost prins abia în noiembrie 1921, pe când încerca să reintre în ţară pe la Rusciuk, încărcat cu 15 kilogram de explozibil. Procesul care a urmat a fost lung şi răsunător.

Max Golstein era un terorist fanatic, adept al lui Bakunin, care susţinea ideile anarhiste, potrivit cărora „doar prin lichidarea vârfurilor clasei dominante, societatea burgheză se va prăbuşi, iar în locul ei se va putea construi o lume nouă, fără exploatare şi asuprire”. Ca orice individ de o asemenea factură, Max Golstein desfăşura activităţi nemărturisibile, folosind diferite nume conspirative, precum: „Stejarul”, „Coca”, „Serghie”, „Teohari”, „Abramovici”, „Sami Beliński” etc. Mai era poreclit şi „omul cu cârlig” sau „omul cu cangea” din cauza faptului că îşi pierduse mâna dreaptă în timp ce manevra materiale explozive. În locul braţului purta o proteză din metal, care avea la capăt, în loc de degete, un cârlig. Se lăuda, însă, că poate face cu o mână „mai mult decât oricine altcineva cu două”. Deşi avea doar 23 de ani, era recidivist, întrucât fusese condamnat la 10 ani închisoare pentru crime împotriva siguranţei Statului. În februarie 1920 reuşise să evadeze şi apoi să plece din ţară. A trecut fraudulos frontiera pe la Cărpiniş-Timişoara, de unde şi-a continuat voiajul prin Serbia, Sofia, Varna, Odessa, unde a ajuns la 1 mai 1920. La Odessa a luat legătura cu grupările teroriste bolşevice, de la care a primit suma de 12.000 lei pentru a

organiza şi realiza o serie de atentate pe teritoriul României.

De menţionat că la Moscova se afla centrul de spionaj şi terorism condus de un anume Jujnii, afiliat Partidului Comunist bolşevic. Acest centru avea filiale în mai multe centre mari. Unul dintre ele se afla la Odessa sub conducerea lui Grinştein, unde Max Golstein îndeplinea funcţia de „tehnic”, adică instructor pentru actele de terorism. Toate actele de terorism săvârşite pe teritoriul României la începunul anilor ’20 (ca de exemplu: aruncarea în aer a podului de cale ferată de lângă Căuşani, distrugerea unor depozite militare, printre care şi cel din Iaşi, şi evident, atentatul de la Senat) au fost opera organizaţiei de spionaj şi terorism conduse de Grinştein.

În octombrie 1920, Max Golstein a revenit în Bucureşti, unde a plănuit două acţiuni: un sabotaj eşuat pe linia ferată Ciocăneşti-Chitila şi un atentat cu bombă împotriva Simplonului, tren de lux care circula spre Chitila. În declaraţia dată în faţa maiorului C. Cernat, comisar regal pe lângă Consiliul de Război al corpului 2 Armată, şi a subcomisarului general Vintilă Ionescu, Max Golstein preciza: „Prin acest atentat vizam un răspuns la faptele guvernului, pentru a lovi în burghezimea ce se găsea în acel moment în Simplon. Nu ştiam că ministrul Argetoianu este în Simplon, dar a-şi fi voit să fie, ca să-l fac să tremure”. Într-adevăr, Constantin Argetoianu, la a cea vreme ministru al Afacerilor Interne, se afla în Simplon, într-un vagon special legat direct de locomotivă. Explozia provocată de atentator a distrus doar prima parte a vagonului, iar cabina ministrului se afla la capătul celălalt, rămânând intactă, aspect descris şi de Aegetoianu în lucrarea sa memorialistică.

Despre atentatul de la Senat, Max Golstein recunoaşte în declaraţia sa: „Din moment ce împreună cu Loni şi Saul am preparat confecţionarea unei maşini infernale, este evidevt că Loni dar mai ales Saul ştiau că

o asemenea maşină nu serveşte decât pentru a comite un atentat. (…) Loni mi-a adus relaţii, după indicaţiile mele, asupra intrărilor camerelor care aveau să ne servească la introducerea noastră în sala de şedinţă a Senatului. Maşina infernală se compunea din cele două obuze (de provenienţă germană – *n.n.*) fixate pe fundul cutiei cu şuruburi de alamă, din maşinăria ceasornicului, fixată în cutie la baza obuzelor şi din cele două brochete fixate cu sârmă la partea superioară a obuzelor. Întregul dispozitiv era astfel aranjat ca la o anumită oră, când ceasornicul trebuia să sune, trăgea o sârmă printr-o altă sârmă desfăşurată de cheia deşteptătorului şi, apăsând pe butoanele brichetelor suprapuse, se producea flacăra, care se transmitea prin două fitiluri la cele două detunătoare ale obuzelor şi astfel explozia era produsă. La confecţionarea acestei maşini s-a lucrat două-trei zile (…)”.

Mai întâi a fost implicat în „procesul din Dealul Spirii”, intentat comuniştilor care în mai 1921 votaseră pentru afilierea necondiţionată a Partidului Socialist la Internaţionala a III-a Comunistă. Comuniştii implicaţi în acest proces au cerut disjungerea de cauza lui Max Golstein, pe motiv că ei duceau lupta pe teren politic şi respingeau asasinatele. În cele din urmă, completul de judecată a acceptat disjungerea.

Pentru fapta sa, Max Golstein a fost condamnat la închisoare pe viaţă şi încarcerat la închisoarea Doftana în condiţii de maximă securitate. A decedat în octombrie 1925 după bo de zile de grevă a foamei, pentru a obţine un regim de detenţie mai blând. Autorităţile l-au suspectat că pune la cale o nouă evadare, aşa că cererile nu i-au fost satisfăcute.

Siguranţa şi spectrul revoluţiei comuniste

Internaţionala a III-a (Kominternul), organizaţie fondată de V.I. Lenin, în 1919, a reunit un corp de

activişti, „revoluţionari de profesie”, devotaţi şi disciplinaţi, un fel de forţă de atac globală pentru dobândirea cuceririlor revoluţiei bolşevice. Ca fenomen istoric, în perioada interbelică şi în timpul celui de-al doilea război mondial – până în 1943 când a fost desfiinţată din ordinul lui I.V. Stalin – a dominat prin activitatea ei politică şi ideologică mişcarea muncitorească internaţională şi a fiecărei secţii afiliate, inclusiv a celei din România. Ea a reprezentat un puternic factor de risc pentru integritatea, suveranitatea şi siguranţa naţională a satului român. Iată şi motivul pentru care organele Ministerului de Interne, cu precădere Siguranţa, Poliţia şi Jandarmeria, au conceput şi realizat încă de la începutul anilor ’20 acţiuni de contracarare a „virusului roşu”, adică a fenomenului revoluţionar comunist.

O primă acţiune a fost arestarea majorităţii militanţilor comunişti instruiţi pe teritoriul sovietic. Sub conducerea ministrului de Interne, Constantin Argetoianu, au fost arestaţi, în cursul zilei de 12 mai 1921 – sub acuzaţia de „atentat contra siguranţei statului” – delegaţii comunişti care votaseră la Congres, cu o zi mai înainte, afilierea necondiţionată la Internaţionala a III-a. Au fost arestaţi 271 de militanţi comunişti, printre care se aflau şi cinci deputaţi comunişti, fiind depuşi la închisorile Jilava şi Văcăreşti.

La 23 ianuarie 1922, la Bucureşti, în sala Tribunalului Corpului 2 Armată, a început procesul comuniştilor, cunoscut şi sub numele de „procesul din Dealul Spirii”. Punându-se în dezacord cu realităţile sociale, politice şi naţionale din România, comuniştii români s-au situat pe o poziţie contrară intereselor de unitate naţional-statală. „Am ordonat arestarea acelora care au votat afilierea la Internaţionala a III-a – declara, la 24 mai 1922, dr. C. Argetoianu, ministrul de Interne – pentru că am considerat aceasta ca un complot contra siguranţei statului […]. Am hotărât ca pentru singurul

acest motiv să arestez pe toţi cei care au votat afilierea fără să am nevoie de alte motive”.

De remarcat este însă abilitatea ministrului de Interne, care aprobase desfăşurarea lucrărilor Congresului de transformare a Partidului Socialist în Partid Comunist, în scopul de a-i avea împreună şi în acelaşi timp pe toţi militanţii comunişti din întreaga ţară şi cu intenţia disimulată de a-i aresta în masă. S-a dat astfel o lovitură noii organizaţii situate la extrema stângă a vieţii politice româneşti. Neintuind planurile ascunse ale ministrului de Interne, comuniştii au căzut uşor în cusa întinsă. Orgnele de poliţie, siguranţă şi jandarmerie au fost astfel scutite de mari eforturi şi de concentrarea unor importante efective în vederea arestării în teritoriu a majorităţii comuniştilor.

Din nefericire, organele Ministerului de Interne au fost implicate şi în suprimarea fizică a unor deţinuţi comunişti, folosind metoda clasică a „fugii de sub escortă”. Următorul caz este revelator.

La 14 aprilie 1922 a fost împuşcat mortal comunistul Leonte Filipescu, în momentul transferării la închisoarea Jilava. Executorii au fost plutonierul Bratu şi un soldat din Jandarmerie. Un glonte i-a pătruns victimei în inimă şi altul în creier, moartea fiind fulgerătoare. Explicaţia dată de prefectul Poliţiei Capitalei, cum că deţinutul a intenţionat să fugă de sub escortă şi să se ascundă în pădurricea de lângă Jilava, este contestată de cercetările care s-au făcut ulterior. În primul rând, trebuie menţionat că Leonte Filipescu urma să apară în ziua de 19 aprilie 1922 ca martor în procesul din Dealul Spirii. Considerat „element periculos” a fost ţinut în lanţuri tot timpul detenţiei la închisoarea militară. Când s-a pus problema transferului la Jilava, în loc să fie transportat cu camionul, aşa cum se obişnuia cu acest gen de deţinuşi, Leonte Filipescu a fost dus pe jos şi fără lanţuri la picioare. În al doilea rând, familiei nu i s-a permis să vadă cadavrul. Corpul neînsufleţit a fost dus direct la

groapă, fără să mai fie expus la capela Cimitirului Ghencea, aşa cum promisese prefectul poliţiei. Un al treilea argument se referă la faptul că în apropiere de cantonul unde se arăta că deţinutul încercase să fugă nu se afla nicio pădurice, ci doar o tufă. Până la Jilava era câmp deschis. De altfel, un cetăţean care venea de la Giurgiu l-a văzut în drum, cu bagajul lângă el, într-o baltă de sânge. Mai mult, în momentul în care sicriul cu corpul neînsufleţit a fost coborât în groapă, soţia sa – într-un moment de disperare – a ridicat capacul, reuşind să zărească faţa mortului complet mutilată. Prin urmare, totul fusese o înscenare oribilă pusă la cale de autorităţile poliţieneşti. Sistemul nu era nou. Într-un fel asemănător se procedase şi cu alţi doi comunişti, Max Wezber şi doctorul Aroneanu.

Aducând la cunoştinţa miniştrilor – întruniţi în şedinţă de Consiliu pentru a dezbate probleme în legătură cu procesul comuniştilor – că totul decurge conform planului, Argetoianu a ţinut să sublinieze: „Pot să vă dau plăcuta asigurare că s-a terminat cu comunismul în România”. Cu o astfel de convingere, guvernul român a elaborat un decret de amnistie, semnat de regele Ferdinand, la 4 iunie 1922, de prevederile căruia au beneficiat 213 acuzaţi. Practic, decretul a fost un act de clemenţă din partea autorităţilor statului român. S-a sperat prin această clemenţă că organizaţiile comuniste vor înţelege la adevărata semnificaţie gestul guvernului român. Dar, aşa cum au evoluat evenimentele şi aşa cum atestă numeroase documente întocmite se organele Siguranţei, în anii ce au urmat, atât guvernul român cât şi mai ales ministrul de Interne, Argetoianu, se înşelau amarnic.

Deşi lipsite de aderenţi din partea populaţiei româneşti, organizaţiile comuniste şi-au făcut simţită prezenţa prin acţiuni antinaţionale, sprijinite ocult de Internaţionala a III-a, în teritoriile vechiului Regat, în Transilvania şi, mai ales, în Basarabia.

Din cauza metodelor agresive şi provocatoare ale Internaţionalei a III-a, puternic infiltrată după 1924 – la ordinul lui Stalin, de agenţi GRU –, organele de siguranţă le-au acordat comuniştilor o atenţie sporită. Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, prin serviciile sale specializate, a acţionat pentru a preîntâmpina „o lovitură revoluţionară în România", mai ales că astfel de încercări nu au fost puţine.

Evenimentele din zilele de 12 – 18 septembrie 1924, despre care am amintit la locul potrivit, au constituit motivele pentru care „Vârful de lance" al Internaţionalei a III-a şi al Moscovei în România, aşa-zisul Partid Comunist din România – în realitate o simplă filieră de spioni şi sabotori dirijaţi de serviciile secrete sovietice – a fost scos în afara legii (Legea Mârzescu) pe motiv că milita deschis contra unităţii statului român. Aceasta nu a însemnat şi renunţarea din partea conducerii PCdR la obiectivele politice antiromâneşti.

Într-un raport informativ din 1925, întocmit de un agent al Siguranţei, sunt date informaţii extrem de importante despre structura de organizare şi mijloacele folosite de Internaţionala a III-a, a cărui activitate era subordonată, de fapt, Biroului Politic al Partidului Comunist (bolşevic), adică al conducerii URSS. Asemănător era şi raportul întocmit, la 9 noiembrie 1926, de Eugen Cristescu – adjunct al directorului general al Siguranţei – despre „mişcarea comunistă" din România, în cursul anilor 1918 – 1926, şi legăturile ei cu Internaţionala a III-a. Pe baza unui vast material informativ, raportul arăta „toate descoperirile făcute în cursul acestor opt ani în rândurile organizaţiilor de conspiraţie, spionaj şi teroare, evidenţiind acţiunea nefastă a Internaţionalei a III-a pe teritoriul românesc". Documentul acorda o atenţie deosebită mişcării comuniste din Basarabia, „întrucât organizaţiile din acea provincie au un caracter revoluţionar şi un colorit sovietic mai pronunţat". Folosindu-se de date precise şi

cifre statistice, raportul arăta „toate sforţările făcute de Soviete pentru revoluţionarea Basarabiei şi tendinţa ca de aici să arunce flacăra revoluţiei asupra întregii ţări”.

Pentru a putea contracara pericolul comunist, în cadrul Siguranţei s-a constituit Brigada a III-a cu sarcina exclusivă de a se ocupa de „problema muncitorească”. În cadrul unităţilor teritoriale de poliţie şi în Prefectura Poliţiei Capitalei s-au înfiinţat grupe, birouri şi servicii, cu personal specializat pentru depistarea, arestarea, anchetarea şi percheziţionarea comuniştilor. După 1924, efectivele Brigăzii a III-a au fost sporite. „Mărirea personalului la Brigadă – declara un fost comisar de Siguranţă – se datora faptului că efectivul cu care a fost înfiinţat nu putea face faţă situaţiei, întrucât mişcarea comunistă, chiar după dizolvare, nu a încetat”.

După scoaterea în afara legii a PCdR, Brigada a III-a a trecut la efectuarea unor masive arestări şi la organizarea împreună cu organele Consiliului de Război a anchetării conducătorilor comunişti şi deferiţi instanţelor judiciare. Între 1925 – 1927, Brigada a III-a, în colaborare cu birourile de profil din Galaţi şi din alte câteva centre muncitoreşti din ţară, a efectuat numeroase arestări în rândurile comuniştilor. Au fost arestaţi şi anchetaţi participanţii la Conferinţa Naţională a Tineretului Comunist, ţinută la Galaţi, în toamna anului 1925.

Perioada crizei economice (1929 – 1933), care a adus cu sine şi noi mişcări sociale protestatare, în care comuniştii primiseră dispoziţii să fie activi, Siguranţa a luat noi măsuri de întărire şi restructurare a efectivelor de profil. În locul brigăzilor s-au înfiinţat echipe speciale, alcătuite dintr-un număr mai mare de agenţi proveniţi dintre poliţiştii care dăduseră dovezi de profesionalism în combaterea mişcării comuniste. A fost creată, de asemenea, o grupă specială cu misiunea de a-i fila pe cei despre care Siguranţa avea bănuieli că ar face parte din organizaţiile comuniste. Această grupă a fost constituită

din cadre care nu mai lucraseră în „problema comunistă”, şi deci, cel puţin teoretic, nu erau cunoscute de către cei urmăriţi. Li se impusese şi un program de lucru special: li se interzicea filorilor intrarea în sediile Siguranţei, iar pentru predarea rapoartelor şi primirea misiunilor foloseau un sediu conspirativ: de asemenea, conducerea Siguranţei a interzis participarea agenţilor la anchetarea şi interogarea comuniştilor arestaţi.

Tehnici conspirative

Numeroase note, sinteze, buletine de analiză şi rapoarte întocmite de organele Siguranţei sau documentele găsite în urma percheziţiilor, referitoare la activitatea Internaţionalei a III-a pe teritoriul României, conţin şi informaţii valoroase despre organizarea, metodele şi activitatea conspiţativă. Astfel de informaţii corespund în mare parte cu dezvăluirile făcute, după război, de memorialiştii comunişti care activaseră în ilegalitate. La fel de interesante sunt şi declaraţiile făcute de foştii comisari din Siguranţă care se ocupaseră de problema comunistă, printre care Sava Dumitrescu, Taflaru şi Tănăsescu. Coroborate, astfel de date şi informaţii ne dezvăluie faptul că PCdR a fost organizat şi a funcţionat după principiile şi normele serviciilor de informaţii şi contrainformaţii, ceea ce îndreptăţeşte interpretarea că ne aflăm practic în faţa unei agenturi în slujba Moscovei.

Structurile PCdR, începând cu Biroul Politic al Comitetului Central şi continuând cu Secretariatul CC, organele Uniunii Tineretului Comunist, Ajutoarul Roşu şi până la nivelul organizaţiilor judeţene şi locale, dispuneau fiecare în parte de un „aparat tehnic”, căruia îi reveneau următoarele sarcini: asigurarea caselor conspirative pentru şedinţe şi întâlniri operative; administrarea domiciliilor pentru activiştii ilegalizaţi, adică scoşi din producţie: menţinerea legăturii între

organele de partid din ţară şi Centrala Cominternului.

Un vechi comunist, care a activat în ilegalitate, îşi amintea: „Gazda punea la dispoziţie casa, fie pentru şedinţe, fie ca o locuinţă provizorie pentru ilegaliştii aflaţi în trecere prin Bucureşti. Li se spuseseră că va veni un tovarăşi care va rămâne câteva zile la dânşii. Oamenii erau obişnuiţi cu astfel de musafiri şi niciodată nu întrebau cine sunt şi de unde vin”. Casele în care urmau să se ţină şedinţele importante erau supravegheate cu discreţie de agenţii comunişti din aparatul tehnic. Misiunea lor era de a descoperi locurile în care erau plasaţi filorii Siguranţei, orele la care aceştia se schimbau, punctele slabe ale sistemului lor de supraveghere. În practica activităţii de informaţii, o astfel de metodă se apropie de ceea ce se numeşte contrafilaj. Acei comunişti care trebuiau să participe la şedinţe erau sprijiniţi din umbră de aparatul tehnic şi numai sub indicaţiile acestuia reuşeau să se strecoare în şi din casele sfiate sub supravegherea organelor de Siguranţă.

Deosebit de interesante sunt instrucţiunile conţinute în *Regulile de bază ale conspiraţiei* (*1930*), document găsit de organele Siguranţei, reguli ce recomandau activiştlor de partid, adică „revoluţionarilor de profesie”, cum să acţioneze şi cum să se comporte la o întâlnire importantă. În primul rând, trebuia făcută o verificare foarte atentă ca nu cumva activistul să fie urmărit. De asemenea, se recomanda ca „purtarea nervoasă, controlarea nedibace, atrage atenţia agenţilor [Siguranţei – *n.n.*] şi duce la aceleaşi rezultate jalnice ca şi lipsa de conspiraţie şi purtarea uşuratică”. Pe stradă, li se recomanda să aibă un comportament cât mai normal, de aşa natură încât să nu se deosebească de trecătorii obişnuiţi, „nici prin purtare” şi nici „prin îmbrăcăminte”.

Fiecare comunist era instruit să cunoască foarte bine curţile, restaurantele şi cafenelele care aveau două ieşiri „pentru ca, în caz de urmărire, să se folosească de

acestea şi să scape de agenţii Siguranţei”. O altă recomandare făcea referire la locurile de întâlnire, fiind preferate „locuinţele unde veneau uneori oameni necunoscuţi, fără a bate la ochi vecinilor, patrulelor de poliţie etc.”, ca de exemplu la cazinouri, ateliere de croitorie, cabinetele medicale, birourile de avocatură, prăvăliile micilor patroni, locaşele de cult etc.

Ca semne de recunoaştere se foloseau parolele care, conform regulilor de bază ale conspiraţiei, „nu trebuie să se evidenţieze prin artă şi mister, pentru ca să nu se atragă atenţia în caz de neînţelegere”.

În situaţiile în care activistul de partid sesiza că este urmărit de Siguranţă i se recomandau câteva măsuri preventive: să nu ţină asupra sa documente compromiţătoare; să-şi schimbe cât mai urgent locul de dormit. Regulile conspiraţiei interziceau comuniştilor să comunice prin poştă, telegraf sau telefon informaţii sau adrese, sub motiv că „în toate ţările capitaliste se practică fotografierea şi citirea scrisorilor şi telegramelor, precum şi tragerea cu urechea la telefoane”. Astfel de metode reprezentau în concepţia comuniştilor „cele mai importante izvoare de descoperire” a activităţii conspirative.

Fiecare acţiune a comuniştilor prin care se viza transmiterea şi primirea mesajelor ori a instrucţiunilor era pregătită în cele mai mici amănunte, ceea ce denotă o bună pregătire informativă şi contrainformativă. Agenţii comunişti din „aparatul tehnic” erau selecţionaţi după serioase verificări, de către specialiştii Cominternului, dintre oamenii hotărâţi, inventivi, cu o bună disciplină a conspirativităţii şi, evident, dintre cei care nu erau cunoscuţi de către organele de Poliţie, Siguranţă ori de Serviciul Secret. Memorialiştii comunişti care au activat în ilegalitate mărturiseau: „Conspirativitatea desăvârşită era o cerinţă obligatorie a muncii de partid în acea vreme. Cea mai mică abatere de la regulile ei putea atrage după sine urmări foarte grave.

Aceasta cerea nu numai o vigilenţă deosebită, ci multă ingeniozitate în alegerea unor soluţii cât mai eficiente şi cât mai sigure”.

Documentele Siguranţei fac referiri la o serie de metode ingenioase folosite de comunişti în transmiterea mesajelor şi a instrucţiunilor. Comuniştii foloseau piese de şah, care în interior aveau un orificiu ermetic închis, unde se introduceau materialele informative cifrate scrise pe foiţă de ţigară. Tot ca sistem de legătură se foloseau valizele şi servietele cu pereţi dubli. Materialul informativ a fost descoperit, în câteva cazuri, ascuns într-o piesă de mobilier. Siguranţa a identificat numeroase broşuri tipărite cu titluri pe copertă care nu aveau nimic în comun cu conţinutul lor. Iată câteva exemple de astfel de broşuri folosite ca un ingenios sistem legendat de propagandă: Vasile Conta*, încercări de metafizică* – în conţinut, *Rezoluţia Plenarei CC al PCR, din iulie 1933*; *Veronica Micle, muza lui Eminescu* – în interior se afla *Raportul lui W. Pieck la Congresul VII al Internaţionalei Comuniste*; *Amintiri din războiul de întregire a neamului* – în interior, *Către toţi soldaţii şi marinarii, muncitori îmbrăcaţi în haine militare*, manifest editat de PCdR; I.C. Flavian, *Din tainele radiofoniei* – în interior, *Pentru pace, pâine, pământ şi libertate. Hotărârea Plenarei a V-a a CC al PCR, din iulie 1936*; C. Argetoianu, *Lupta contra speculei* – în interior, *Război şi înşelătorie*, 1938.

De multe ori comuniştii cu funcţii în conducerea partidului plecau peste hotare pentru a participa la diferite întruniri organizate de Internaţionala a III-a. Pentru a nu fi urmărite de Siguranţă, astfel de persoane foloseau trecerile clandestine peste frontieră. În punctele de trecere, cum erau cele de la Satu Mare şi Sighet, funcţionau *aparatcikii* (tehnicii „partidului”). În zona fiecărui punct de trecere clandestină, se aflau câte doi „tehnici”, care organizau întâlnirile conspirative şi stabileau locuinţele pentru găzduirea celor ce urmau să

treacă frontiera. Gazdele recrutau călăuze, pe care le cunoşteau doar cei din „aparatul tehnic”. Pentru recunoaştere se foloseau parole şi se stabileau întâlniri de rezervă.

Din alte documente rezultă că membrii de frunte ai organizaţiilor comuniste din România se bucurau de întregul sprijin al Partidului Comunist din Cehaslovacia, întrucât acesta activa în legalitate. Foarte practic s-a dovedit sistemul de legătură impersonală pentru informarea reciprocă a conducerii celor două partide comuniste. Memorialistil Nicolae (Miklós) Golberger, care pentru o scurtă perioadă, în 1940, a fost secretar general al PCdR şi un om versat în activitatea conspirativă, a dezvăluit câteva aspecte interesante: „În ţară, noi foloseam mica publicitate în paginile ziarului «Universul», pe baza unui cod cifrat. «Universul» sosea regulat la Praga. Tovarăşii de acolo luau cunoştinţă şi ne răspundeau imediat la rubrica micii publicităţi din «Prager Tageblat», care şi el sosea regulat la Bucureşti”.

Alţi memorialişti din rândul comuniştilor ilegalişti şi-au mai amintit că „tehnicii partidului aveau legături şi surse (informatori) bine plasate în redacţiile unor ziare de mare tiraj, la birourile de avocatură, în organele de Siguranţă, în rândurile personalului administrativ de la închisori, la Tribunalele Militare şi chiar la Consiliul de Război”.

Documentele de analiză întocmite de Siguranţă consemnau cu realism următorul aspect: „Totul în această mişcare [comunistă – *n.n.*] rulează ca o maşină bine montată. Fiecare agitator principal are pe lângă el un tovarăş sau doi, la fel iniţiaţi, care îl înlocuiesc imediat ce dispare. În locul organizaţiilor prăbuşite răsar ca din pământ altele noi, cu alte elemente, tot atât de bine iniţiate şi maşina rulează. Pentru reuşita acţiunilor lor se adaptează mediului, iar tactica lor de luptă variază după împrejurimi, după regiunile unde se aplică şi categoriile sociale cărora se exercită”.

Agenţii comunişti, cadrele de partid şi mai ales personalul din „aparatul tehnic” erau bine instruiţi pentru situaţiile în care se întâmpla – şi nu au fost puţine cazuri de acest fel – să fie arestaţi şi anchetaţi de organele Siguranţei. Sub acest aspect, interesante sunt afirmaţiile unui agent al Siguranţei despre disciplina şi pregătirea contrainformativă a comuniştilor: „Sunt discreţi, solitari şi disciplinaţi. Cel arestat trece peste grija de soarta sa şi peste suferinţele-i proprii, primul său gând fiind să prevină pe tovarăşii din afară […]. Dacă se servesc de nume conspirative, cunosc pe dinafară biografia falsă, prepară dinainte răspunsurile la chestiunile ce li se pun […] şi nu numai după ce trece un timp, în care ei socotesc că orice măsură din partea autorităţilor rămân zadarnice, încep a face unele declaraţii şi acelea insuficiente, cu scopul de a deruta cercetările”.

Iată câteva coordonate suficiente pentru a formula concluzia că, în perioada interbelică, comuniştii din România – la fel ca şi toţi cerilalţi înscrişi în organizaţii afiliate Internaţionalei a III-a –, deşi puţin numeroşi, dispuneau de cadre şi agenţi de profesie care, împreună cu „aparatul tehnic”, formau adevărate reţele conspirative ce foloseau aceleaşi metode şi practici ca şi cele mai experimentate servicii secrete. Şcoala de spionaj sovietic, fondată pe ideologia revoluţionară a „partidului leninist de tip nou” îşi pusese serios amprenta.

Oculta maghiară

Începând cu 1920, organele Siguranţei, în colaborare cu Serviciile de informaţii ale armatei, au descoperit şi contracarat acţiunea guvernului ungar de a incita funcţionarii de stat de origine maghiară din Transilvania, îndeosebi cei de la căile ferate, poştă, telefon şi de la alte instituţii publice, de a depune

jurământul de fidelitate (credinţă) faţă de statul român sau de a-i determina să demisioneze din funcţiile ce le ocupau pentru a se repatria în Ungaria.

Funcţionarii maghiari de la căile ferate au fost îndemnaţi, de către emisari de la Budapesta, să împiedice circulaţia regulată a trenurilor, să provoace ciocniri şi deraieri, precum şi deteriorarea materialului rulant. Prin această activitate se urmărea subminarea economiei româneşti în teritoriul transilvănean şi crearea unei stări de haos în rândurile populaţiei, precum şi folosirea consecinţelor ei nefaste în propaganda din străinătate, susţinând că autorităţile româneşti ar fi alungat din Transilvania zeci de mii de funcţionari maghiari. Organele de siguranţă din România au dat dovadă de profesionalism cert în dejucarea acestor acţiuni diversioniste. La fel de eficiente s-au dovedit şi în contracararea acţiunilor cu caracter revizionist şi terorist. Spre exemplu, organele de informaţii şi siguranţă ale Ministerului de Interne au stabilit că în Ungaria se creaseră, în scopuri revizioniste antiromâneşti, organizaţii teroriste şi formaţiuni paramilitare, ca: „Garda Zdrenţăroşilor”, „N.O.V.E.”, „Levente”, „Asociaţia Tiraliorilor”, „Vânătorii Turanici”, „Uniunea Ardeleană”, „Divizia Secuiască”, „Liga revizionistă”, „Turul” etc. Documentele de arhivă atestă fără dubii că toate aceste organizaţii lucrau ocult în cooperare cu Ministerul de Interne şi Serviciile de informaţii din ţările revizioniste, organizând pătrunderea de teritoriul românesc a unor grupuri înarmate şi agenţi care, cu ajutorul naţionaliştilor-şovini din rândurile minoritarilor etnici, întreţineau o propagandă antiromânească şi puneau la cale acţiuni teroriste, acte de sabotaj şi diversiune, de incitare a populaţiei minoritare la nesupunere şi răzmeriţe.

O importantă acţiune informativă, iniţită de organele de siguranţă în cooperare cu structurile specializate din Ministerul Apărării Naţionale, s-a

desfăşurat la începutul anului 1927. S-a reuşit intrarea în posesie a unei fotocopii după un document strict secret din Cancelaria Consiliului de Miniştri de la Budapesta, care atesta fără dubii că oamenii politici români, printre care Ion I.C. Brătianu, I.G. Duca şi Nicolae Titulescu, alături de doi generali ai armatei române, erau consideraţi de autorităţile de la Budapesta ca „persoanele cele mai periculoase pentru promovarea intereselor poporului maghiar în lume”. Se intenţiona chiar planificarea unor acţiuni de neutralizare a lor „prin măsuri radicale şi cu orice riscuri”. Evident că organele de siguranţă au luat măsuri de întărire a dispozitivelor de gardare şi protecţie a acestor demnitari. După cum se ştie, Ionel Brătianu a decedat subit (în urma unei banale amigdalite infecţioase), în ziua de joi dimineaţa, 24 noiembrie 1927, dar fără ca autopsia efectuată să poată ridica misterul asupra cauzelor morţii sale, iar I.G. Duca s-a sfârşit în urma unui atentat terorist executat de „nicadorii” legionari la 29 decembrie 1933, la Sinaia. De asemenea, Nicolae Titulescu a fost înlăturat, la 29 august 1936, din funcţia de ministru al Afacerilor Externe în urma unei manevre oculte, insuficient explicată de istoriografie. Există numeroase documente de investigaţie ce aparţin organelor de siguranţă, Serviciului Secret şi Secţiei a II-a din Marele Stat Major referitoare la împrejurările şi cauzele reale care au provocat dispariţia neaşteptată din viaţa publică a acestor personalităţi politice şi aceasta pentru că au persistat suspiciunile privind un amestec ocult al serviciilor speciale maghiare, dar în final Siguranţa nu a putut obţine probe certe. Suspiciuni nefondate, incapacitate ori limite profesionale? Iată o întrebare la care în stadiul actual al cercetărilor încă nu se poate răspunde.

Tot în legătură cu „oculta maghiară”, documentele informative întocmite de Siguranţă atrăgeau atenţia că prin rezidenţa clandestină din Cluj, Partidul Maghiar

avea practic două înfăţişări: „Una oficială, care nu-l deosebeşte cu nimic de oricare alt partid politic, şi alta ascunsă, care-l arată ca pe o puternică organizaţie capabilă să reacţioneze atât secret, prin acţiuni informative, cât şi făţiş, prin acţiuni violente”. Alte documente informative referitoare la activitatea Partidului Maghiar atestau o conectare directă a acestuia la secţia de propagandă a Ministerului de Interne de la Budapesta – transformat ulterior în secţia „V.F. Ny. U”. din Marele Stat Major al armatei maghiare. În ciuda faptului că liderii acestui partid făceau declaraţii oficiale că „nu sunt de acord cu exclusivismul revizionist”, documentele informative ale Siguranţei indicau că în secret celulele de conducere ale Partidului Maghiar coordonau activitatea revizionistă antiromânească prin intermediul bisericilor catolice şi protestante, precum şi prin şcolile confesionale.

Corpul Detectivilor despre extremismul legionar

Încă de la primele sale manifestări politice, Corneliu Zelea Codreanu a intrat în atenţia Siguranţei. Într-un studiu realizat de Corpul Detectivilor, intitulat *Legionarismul*, se arăta: „Corneliu Zelea Codreanu, întemeietorul legionarismului, apare pentru prima oară în viaţa politico-socială în anul 1919, ca simplu membru în mişcarea «Garda Conştiinţei Naţionale» din Iaşi, a muncitorului Constantin Pancu… Întemeietorul Legionarismului caută să introducă în această mişcare, pentru ajungerea scopului imediat, acţiunea directă revoluţionară contra ordinii juridice şi politice din stat”. Caracterizând aportul adus ulterior de Codreanu la Liga Apărării Naţional-Creştine, organizaţie politică fondată de A.C. Cuza, studiul Corpului Detectivilor menţiona: „Ceea ce aduce nou Corneliu Zelea Codreanu sunt numai metodele violente de luptă experimentate alături de C. Pancu”.

Într-adevăr legionarii au intrat în istorie – cum bine s-a spus – „cu crucea într-o mână şi cu pistolul în cealaltă”. Ceea ce a şi făcut ca organele de siguranţă să le acorde – ca şi comuniştilor, adepţi şi ei ai răsturnării prin violenţă a ordinii de drept – o atenţie sporită. Spre deosebire de comunişti însă, legionarii au găsit mult mai mulţi adepţi în rândul poporului român. Acest fapt se explică prin caracterul mistic imprimat mişcării, prin legătura ei cu satul românesc tradiţional ca şi prin faptul că au avut mesaje specifice destinate fiecărei categorii sociale în parte. Au avut şi o foarte mare capacitate de regenerare şi adaptare la situaţii diferite şi dificile. Însăşi structura lor organizatorică – schimbată în mai multe rânduri – le permitea să supravieţuiască în ciuda celor mai grele lovituri primite.

Studiul Corpului Detectivilor pune însă în evidenţă şi un alt element care le-a permis supravieţuirea. Este vorba, pe de o parte, de disciplina dusă până la fanatism şi, pe de altă parte, de faptul că „orice încercare făcută de oricine nu este legionar ca să-l îndrepte pe căile bune, să-l reeduce, vor da greş pentru că legionarul devine ireductibil, nereeducabil, continuă acţiunea în orice timp, chiar dacă şeful îi este arestat sau nu primeşte ordine de la el; nu crede nicio ştire venită de la alţii, rezistă tuturor ademenirilor, nu-şi părăseşte camarazii, aşa că pe mărturisirile lui la anchetă nu se poate conta prea mult”.

Doctrina legionară a cunoscut evoluţii în timp, în funcţie de schimbările concrete din viaţa politică şi socială. Trecându-i în revistă toate aceste sinuozităţi, studiul amintit stabileşte şi câteva constante. Astfel, punctul nodal al doctrinei legionare era crearea „omului nou” printr-o educaţie adecvată. Un „om nou” putea deveni oricine devenea legionar, indiferent de originea şi naţionalitatea sa.

„Istoria neamului începe cu Legiunea. Neamul românesc nu a avut glorie ci numai frânturi de glorie”, se

scria într-un articol apărut în *Lumea legionară*, citat de studiul întocmit de Corpul Detectivilor. Tot trecutul nu fusese decât o luptă pentru a se ajunge la legionarism, iar eroii neamului erau „mobilizaţi” în interesul Legiunii. Căpitanul era omul providenţial, trimis pentru salvarea neamului, omul care nu greşea, „cel mai capabil om pe care l-a cunoscut istoria noastră”. Iar atunci când Legiunea avea să învingă, urma să se instituie Tribunalul Excepţional care să judece pe toţi cei ce i-au prigonit pe legionari. Prigoana trebuia să fie totală, căci – o spuneau şi legionarii – „cine nu este cu noi, este contra noastră”. Traian Brăileanu, un eminent intelectual, scria în *însemnări sociologice* că poporul a greşit şi trebuie pedepsit. Legiunea trebuie să învingă cu orice preţ, chiar dacă ar dispărea prin aceasta ultimul român. Toţi cei care se opuneau la biruinţa legionară urmau să fie exterminaţi.

Dar, ceea ce studiul Corpului Detectivilor a omis să abordeze, iar atestările documentare pe care istoriografia actuală le are la dispoziţie sunt de necontestat, este că astfel de idei doctrinare s-au fundamentat treptat, pe măsură ce faptele şi evenimentele cu implicarea legionarilor, petrecute în societatea românească interbelică, se succedau cu repeziciune în vreme ce factorii de decizie guvernamentali, deopotrivă cu organele abilitate în a le preveni şi contracara au dat dovadă de nepermise slăbiciuni şi grave inabilităţi. Se adevereşte că e mult mai uşor să arăţi cu degetul spre ceea ce nu îţi convine decât să-ţi asumi responsabilitatea, în cazul nostru, propriile incompetenţe. Iată şi câteva exemple.

În octombrie 1923, generalul Era clie Nicoleanu, prefectul Poliţiei Capitalei, pe baza informaţiilor primite de la Siguranţă a descoperit şi dejucat complotul pus la cale de Corneliu Zelea Codreanu, Ion Moţa, Ilie Gârneaţă, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu – viitori fruntaşi ai Mişcării legionare – care, pentru a-şi asigura

intrarea cu „mare vâlvă” în viaţa politică a ţării hotărâseră „împuşcarea politicienilor trădători”, adică a unor miniştri liberali ca Al. Constantinescu şi D. Mârzescu. Cu prilejul percheziţiei din 8 octombrie 1923, organele de siguranţă au ridicat de la complotişti arme de foc. Deşi mentorul lor moral, profesorul universitar de la Iaşi A.C. Cuza, i-a dezavuat public pentru plănuitele lor acte teroriste, şi chiar complotiştii şi-au recunoscut intenţiile de asasinat, Justiţia i-a achitat, fapt ce a însemnat un certificat de legitimare a acţiunii întreprinse. Justiţia l-a achitat şi pe Ion Moţa care încercase să-l asasineze pe Vernichescu, unul dintre complotişti, bănuit ca trădător. Aceeaşi impardonabilă clemenţă s-a manifestat din partea Justiţiei româneşti şi în achitarea lui Corneliu Zelea Codreanu care, în 25 octombrie 1924, îl asasinase, în văzul tuturor, pe prefectul Poliţiei din Iaşi, Constantin Manciu. Culmea ipocriziei este că achitarea inculpatului s-a făcut sub motivul „legitimei apărări”. Iar cei cinci juraţi ai Tribunalului de judecată din Turnu-Severin, care au pronunţat la unison sentinţa de „nevinovăţie” asupra inculpatului Corneliu Zelea Codreanu şi-au etalat la piept cocarda tricoloră cu zvastica.

O situaţie anormală

Prin faptul că astfel de infracţiuni deosebit de grave au rămas nepedepsite s-a creat o stare de adversitate, total anormală, între organele de justiţie şi Siguranţă. Mai mult, terorismul a proliferat în anii următori prin asasinarea primilor miniştri (I. G. Duca şi Armand Călinescu), iar organele de siguranţă au devenit mult mai dure în acţiunile de contracarare, săvârşind abuzuri şi chiar asasinate împotriva infractorilor, ceea ce încălca, evident, drepturile omului. Aşa se şi explică apariţia unei broşuri întocmite de C.G. Costa-Foru, secretarul general al Ligii Drepturilor Omului, intitulată „Abuzurile şi

crimele Siguranţei Generale a Statului”.

O comparaţie cu ceea ce se întâmpla în alte ţări, cu o mai veche tradiţie democratică, este binevenită. Doar un singur exemplu ni se pare edificator. În Marea Britanie, organele de siguranţă ale Ministerului de Interne – este vorba despre *Special Brenteh* (Serviciul Special) – a arestat, în 1923, 100 de irlandezi consideraţi ca membri şi simpatizanţi ai organizaţiilor teroriste, ulterior aceştia fiind expulzaţi din ţară. După cum ne informează autorul britanic Tony Bunyan, legalitatea acestor acte comise de Ministerul de Interne şi de Serviciul Special a fost contestată în Camera Lorzilor, statul fiind nevoit să plătească celor 100 de persoane despăgubiri în valoare de 50.000 lire sterline. Spre deosebire de practicile britanice, în România interbelică, organele de siguranţă nu au plătit niciodată despăgubiri pentru acţiunile nesăbuite şi ilegale pe care le-au săvârşit. Au existat totuşi şi unele reacţii. Printre cei care au criticat în Parlament metodele dure întrebuinţate de organele Siguranţei, precum şi regimul de detenţie din închisorile vremii, s-au numărat personalităţi de seamă ale vieţii politice şi culturale româneşti, ca: Nicolae Iorga, dr. Nicolae Lupu, Virgil Madgearu, C. Stere, Grigore Iunian, Dem Dobrescu, Paul Bujor, C.I. Parhon, Paraschivescu – Bălăceanu şi alţii.

Abuzuri au făcut şi organele de Jandarmerie rurală, mai ales cele dislocate în satele din Basarabia. Împreună cu alţi funcţionari de stat şi notabilităţi publice, se constituiseră adevărate asociaţii oculte, puse pe căpătuială în defavoarea localnicilor. Unii jandarmi chiar îi ameninţau pe localnici cu distrugerea în cazul în care se plângeau autorităţilor centrale.

De asemenea, serviciile de siguranţă din Basarabia, datorită corupţiei, au ajuns să fie penetrate de către serviciile secrete sovietice. Un document de analiză, întocmit de Serviciul Secret, la 9 aprilie 1930, pe baza unui vast material informativ şi a unor investigaţii

profesioniste, formula tranşant următoarea concluzie: „Aproape în total, personalul Siguranţei din Basarabia, deşi salarizat de statul nostru, nu era în realitate decât o secţie a GPU, organizată solid pe teritoriul nostru”. Acelaşi document ne oferă numeroase exemple din care mai semnificative sunt următoarele:

„Inspectoratul de siguranţă din Basarabia, de fapt, a fost condus de GPU din Odessa, iar activitatea acestui serviciu se expunea în scris şi de regulă în trei exemplare: unul se trimitea la Bucureşti, altul pentru arhivă şi al treilea se trimitea la GPU din Odessa.

Din cercetările întreprinse s-a constat că:

Spionul Caraman îndeplinea funcţia de subşef al biroului de informaţii pentru Rusia la acest inspectorat;

Cernah, un însemnat funcţionar la GPU din Odessa, figura ca agent [de siguranţă – *n.n.*] la Chişinău.

Grainic, subşeful Serviciului de spionaj al Frontului de Est, depinzând de GPU din Odessa, a venit la Chişinău, conducând personal serviciul său din chiar biroul Inspectoratului de Siguranţă din localitate, şi asta în calitate de funcţionar al statului nostru.

S-a constatat că tot GPU din Odessa scotea la Chişinău un ziar Ultro, figurând aici sub tutela altora, dar care de fapt era oficiosul lor condus de Stainhaus, tot de la GPU. Acesta, după verificările făcute, a figurat şi el ca funcţionar al Siguranţei din Chişinău”.

Deci corupţia, fuga după căpătuiala rapidă prin orice mijloace, folosindu-se de acoperirea calităţii de funcţionar de stat s-au perpetuat în societatea românească şi în perioada interbelică, ceea ce a afectat grav sistemul de apărare a siguranţei şi intereselor naţionale. Raportul Serviciului Secret din 9 aprilie 1930, în loc să-şi arate rezultatele benefice, adică o restructurare a personalului Siguranţei, a creat mai degrabă o neîmpăcată rivalitate de data aceasta între Armată şi Interne. Rivalitatea şi invidia au molipsit rapid atât personalul din funcţiile de comandă, cât şi pe

funcţionarii mărunţi, ceea ce a făcut ca în loc de cooperare şi coordonare a acţiunilor să avem de-a face cu adversităţi.

Există numeroase atestări documentare ce demonstrează fără dubii că în anii ’30, imediat după instalarea pe tron a regelui Carol al II-lea, (eveniment ce poate fi perceput ca o adevărată lovitură de stat, ceea ce a dus la o gravă compromitere a ordinii constituţionale) organele Ministreului de Interne, în special Siguranţa, s-au lăsat prea uşor antrenate în jocurile, combinaţiile, încrâncenările şi certurile dintre partidele politice, executând aproape orbeşte ordinele celor aflaţi la guvernare. Evident că într-o asemenea circumstanţă nu mai poate fi vorba de respectarea unui principiu fundamental al activităţii specifice unor astfel de instituţii, şi anume echidistanţa politică.

Astfel, în ianuarie 1931, pe baza datelor furnizate de Siguranţă, guvernul naţional-ţărănesc a dizolvat Garda de Fier. „Noi – avea să declare Armand Călinescu – cunoşteam, din investigaţiile Siguranţei statului, care erau ideile reale care circulau în mintea membrilor Gărzii de Fier şi eram în drept să le socotim periculoase pentru ordinea publică”. Numai că efectul acestui act politic nu a fost cel scontat. Dimpotrivă, dizolvarea Gărzii de Fier a avut ca rezultat încrâncenarea gardiştilor. Mişcarea legionară s-a reorganizat, a devenit mai impulsivă şi s-a transformat în partid politic (Gruparea Corneliu Codreanu), reuşind în alegerile din iunie 1932 să câştige câteva locuri în Parlament.

În cursul anului 1933, Ministerul de Interne a reluat şi amplificat, sub impulsul lui Armand Călinescu – subsecretar de stat la acest minister – măsurile contra Mişcării legionare. La 29 aprilie 1933, Inspectoratele de Siguranţă şi Inspectoratul General al Jandarmeriei au primit un ordin circular în care se menţiona printre altele: „Din rapoartele organelor de poliţie şi jandarmerie rezultă că în numeroase puncte din ţară au

luat fiinţă şi se dezvoltă organizaţii denumite cuiburi, secţiuni, companii, centurii, batalioane de asalt etc. […] De multe ori s-au putut constata legături între aceste organizaţii şi organizaţiile similare din străinătate, de la care îşi procură instrucţiuni şi mijloace materiale. În ultimul timp, ele au ieşit din simpla activitate organizatorică pentru a se deda la manifestări violente, la tulburarea ordinii în stat şi la brutalizarea cetăţenilor paşnici […] Astfel fiind, urmează a se înfrâna aceste mişcări cu toată hotărârea şi cu toată energia".

Din această perioadă datează primul ordin al Ministerului de Interne către autorităţile din subordine, în care se cerea ca, în caz de primejdie, să se recurgă la gaze şi arme de foc pentru reprimarea oricăror violenţe.

Dar nici regele Carol al II-lea şi Camarila de la Palat nu au scăpat de supravegherile indiscrete ale Siguranţei, la îndemnurile unor oameni politici. Ministerul de Interne s-a găsit astfel la mijloc, între gruparea politicienilor care doreau compromiterea monarhiei şi grupul celor care îl sprijineau pe monarh în tentativa acestuia de a-şi ridiculiza adversarii şi a instaura propria dictatură. De exemplu, la 5 decembrie 1932, în vreme ce îndeplinea funcţia de subsecretar de stat la Ministerul de Interne, Armand Călinescu nota în jurnalul său: „Siguranţa îmi aduce informaţii că regele iese tot mai frecvent noaptea şi că merge la Piaţa Sf. Gheorghe, pe cheiul Dâmboviţei şi i-a femei de cea mai joasă speţă".

Mai mult, Siguranţa, a cărei menire era să apere securitatea cetăţenilor, indiferent de rang şi stare, a fost transformată într-o instituţie parcă la cheremul subsecretarului de stat. A fost pusă să culeagă informaţii chiar şi despre Iuliu Maniu, şeful PNŢ, din care făcea parte şi Armand Călinescu. Iată ce consemnează acelaşi memorialist: „[Eugen] Cristescu de la Siguranţă îmi spune că Maniu l-a chemat pe Bianu şi l-a însărcinat să facă informaţii despre d-na Lupescu: unde merge? ce oameni politici şi ce miniştri o vizitează? Cei de la

Siguranţă au stabilit că merge la D.R. Ioaniţiu şi generalul Samsonovici”. După cum rezultă clar din această consemnare, liderul PNŢ, Iuliu Maniu, care era spionat de un fruntaş naţional-ţărănist aflat într-o importantă funcţie ministerială, cerea şi el informaţii de la „omul lui din Siguranţă”, adică de la Eugen Bianu, pentru a spiona Palatul Regal.

La fel stăteau lucrurile şi în ceea ce priveşte interceptarea convorbirilor telefonice între demnitari. O recunoaşte, într-o notă din 7 noiembrie 1935, acelaşi Armand Călinescu: „Titulescu se întoarce în ţară supărat. Interceptez convorbirile lui telefonice cu Savel şi o comunicare în care spune că a plecat, neaşteptând niciun răspuns de la Tătărăscu «fiindcă el nu i-a luat comanda nimănui»”.

Prin astfel de ingerinţe mărunte, sau pretenţii nesăbuite din partea demnitarilor, care în fond nu puteau duce la nimic bun, începuse să se creeze în rândul comisarilor de Siguranţă o adevărată stare de lehamite faţă de politicieni. De aici şi de profesionalizarea unora, ori pur şi suplu tratarea cu superficialitate a misiunilor încredinţate, aspecte care în anumite conjuncturi au avut consecinţe dintre cele mai grave. Exemplul cel mai elocvent îl reprezintă asasinatul din 29 decembrie 1933, produs de un grup de trei legionari „Nicadorii”, asupra primului ministru liberal I.G. Duca, pe peronul Gării Sinaia. Deşi au dispus de informaţii sigure, atât despre intenţia de atentat cât şi asupra activităţilor pregătitoare a adentatorilor, măsurile de protecţie s-au dovedit insuficiente. Întreaga responsabilitatea i-a revenit la un moment dat unui agent de siguranţă – un anume Petre Petre – însărcinat cu gardarea primului ministru. Pe un fond de plictiseală, manifestând însă şi multă indolenţă, acesta a uitat pur şi simplu, fiind şi băut, să transmită consemnul despre traseul pe care primul ministru trebuia să-l urmese pentru a dejuca intenţia atentatorilor. Şi astfel, în loc să evite peronul gării şi să

urce direct în vagonul prezidenţial, aşa cum se stabile prin consemn, I.G. Duca s-a trezit singur în faţa atentatorilor, care nu au ezitat să apese pe trăgaci. Directorul general al Poliţiei de Siguranţă, Eugen Cristescu, care ulterior şi-a prezentat demisia, a recunoscut cu francheţe în faţa lui Armand Călinescu, la 4 ianuarie 1934, că „organele de siguranţă au dat dovadă de lipsă de vigilenţă”.

E adevărat că în perioada respectivă, Siguranţa nu dispunea de efective numeroase. În ianuarie 1934, documentele înregistrează 300 de ofiţeri de siguranţă şi 350 detectivi. Măsurile de protecţie asupra personalităţilor politice, puneau accentul pe informaţii şi măsuri de deviere a traseelor în scopul de a se evita locurile periculoase şi mai puţin pe gărzile de corp. Prin astfel de procedee s-a reuşit dejucarea altor atentate, documentele Siguranţei şi memorialiştii făcând referire la cel puse la cale de elemente extremiste asupra lui Victor Iamandi, Nicolae Titulescu, regele Carol al II-lea etc. În august 1936, Siguranţa a intrat în psesia unor date despre organizarea unui atentat asupra lui Nicolae Titulescu. Atentatul, de inspiraţie fascistă, urma să fie executat cu complicitatea unor organizaţii extremiste din mai multe ţări.

La începutul lunii februarie 1938, cele două organizaţii de extremă dreapta – Mişcarea legionară şi Partidul Naţional Creştin – începuseră tratative secrete în scopul perfectării unui acord peste capul regelui Carol al II-lea, care viza sprijinirea cabinetului Goga-Cuza de către legionari cu condiţia ca acesta să cureţe terenul pentru a putea preda succesiunea lui Corneliu Zelea Codreanu. Siguranţa a reuşit să dea de firele complotului. A doua zi, după ce în cadrul unei întrevederi secrete ţinute în casa lui Ion Gigurtu, Codreanu perfectase înţelegerea cu Goga, guvernul naţional-creştin a fost demis, iar regele şi-a putut instaura regimul de autoritate.

Ca urmare a refuzului şefului Mişcării legionare de a sprijini regimul autoritar monarhic, Regele Carol al II-lea a ordonat instituţiilor abilitate noi măsuri represive împotriva gardiştilor. Vizita suveranului în Germania, unde a avut întrevederi cu Hitler, Göering şi alţi demnitari nazişti a precipitat evenimentele. Primirea glacială la Führer, ca şi interesul cu totul aparte manifestat de Berlin în privinţa lui Corneliu Zelea Codreanu, l-au făcut pe rege să formuleze concluzia că orice atitudine ar fi adoptată în relaţiile cu Reichul, Germania nu va renunţa la intenţia de a aduce Garda de fier la putere în România. Îndreptându-se către ţară, fiind încă în tren, Carol al II-lea a transmis ordinul lui Gabriel Marinescu, ministrul de Interne, de a-l suprima pe Codreanu, aflat în detenţie. La 29 noiembrie 1938, ordinul a fost executat de un grup de jandarmi. Sub motivul „fugii de sub escortă" au fost împuşcaţi Codreanu, „Nicadorii" (cei trei asasini ai lui I.G. Duca) şi „Decemvirii" (asasinii lui Mihai Stelescu). Dispariţia căpitanului a isterizat Mişcarea legionară, singurul obiectiv al acesteia fiind răzbunarea.

Numeroase documente de arhivă, întocmite de organele Ministerului de Interne, precum şi dezvăluirile făcute de memorialiştii legionari, atestă fără dubii că în vara şi primăvara anului 1939 au fost organizate mai multe tentative de atentat supra lui Armand Călinescu, la acea dată preşedinte al Consiliului de Miniştri în guvernul carlist, considerat de legionari ca principal vinovat pentru arestarea şi lichidarea Căpitanului. Patru atentate se pare că au fost dejucate de organele Siguranţei, al cincilea, cel din 21 septembrie 1939 nu a mai putut fi prevenit. O echipă de nouă legionari sinucigaşi, conduşi de avocatul Miti Dumitrescu, l-a asasinat pe Armand Călinescu în apropiere de podul Elefterie, în timp ce acesta se îndrepta spre casă. Ca represalii, din ordinul noului prim-ministru, generalul Gheorghe Argeşeanu, organele Ministerului de Interne

au arestat în zilele următoare câte 2 – 3 legionari din fiecare judeţ pe care i-au executat fără judecată Aceste evenimente au avut toate caracteristicile a ceea ce teoreticienii numesc terorism de stat.

Iată şi marea dramă a societăţii româneşti din perioada interbelică. Pe măsură ce factorii de risc interni şi externi se înmulţeau şi deveneau tot mai virulenţi, instituţiile statului însărcinate cu identificarea, prevenirea şi contracararea pericolelor deveneau tot mai slabe şi lipsite de coeziune datorită implicărilor în viaţa politică. Dacă la aceasta mai adăugăm politicianismul „guraliv" şi „neeficient în soluţii" al clasei noastre politice, avem acum mai bine conturată explicaţia la cum şi de ce s-a ajuns la un regim dictatorial la 10 februarie 1938 şi la cedări teritoriale fără să se opună nici măcar o minimă rezistenţă, nici din partea armatei dar nici de către societatea civilă, în vara anului 1940.

I. STRUCTURA ORGANIZATORICĂ A SERVICIULUI SECRET ÎN PERIOADA 1934 – 1940

Structura organizatorică pe care o vom prezenta în continuare, atât aparatul central cât şi cel teritorial, a putut fi reconstituită prin coroborarea unor date oferite de puţinele documente din arhiva SSI care s-au păstrat, cu unele informaţii oferite de lucrările memorialistice sau mărturiile şi confesiunile unor foşti lucrători ai Serviciului. Ea are valabilitate doar pentru perioada aprilie 1934-septembrie 1940, şi reprezintă stadiul actual al cercetării. Serviciul Secret se compunea din două structuri distincte: Aparatul central (Conducerea Serviciului şi Secretariatul General), Secţia Informaţii, Secţia Contrainformaţii, Aparatul teritorial, Birouri şi Secţii tehnice.

Aparatul central

Conducerea Serviciului era asigurată de un director general (şeful Serviciului) şi de un director general-adjunct. În toată perioada de referinţă, funcţia de şef al serviciului a fost îndeplinită de Mihail Moruzov, în schimb funcţia de director adjunct nu a fost ocupată niciodată. Directorul general avea largi atribuţii şi împuterniciri, atât în ce priveşte munca de culegere de date şi informaţii, cât şi în privinţa încadrării cu personal corespunzător. El ţinea în mod oficial legătura directă – în problemele de serviciu – cu ministrul Apărării Naţionale, Preşedintele Consiliului de Miniştri şi cu Palatul regal. Începând cu anul 1935, Serviciul Secret a ajuns la rangul de Departament ceea ce a sporit şi mai mult prestigiul directorului general. Articolul 9 al Regulamentului din 20 aprilie 1934 îi conferea şefului Serviciului şi o altă atribuţie, extrem de importantă şi care nu a fost modificată în actele normative ulterioare, şi anume aceea de „gestionar al fondului secret informativ ce i se pune la dispoziţie de Ministerul Apărării Naţionale”. Acest fond urma să-l întrebuinţeze după nevoile informative ale Serviciului.

Secretariatul General avea ca principale atribuţii: primire şi repartizarea materialului informativ; ţinerea evidenţei lucrărilor ordonate de şeful Serviciului; primirea şi expedierea corespondenţei etc. La conducerea Secretariatului General s-a aflat, în perioada 1934 – 1939, Ştefan Enescu. Ca structură, Secretariatul General se compunea din patru birouri şi un subbirou, fiecăruia revenindu-i un anumit gen de atribuţii.

Biroul I se ocupa de problemele organizatorice şi executa studii în legătură cu organizarea şi orientarea activităţii Serviciului Secret. Strângea documente şi analiza modul în care erau organizate serviciile de informaţii de pe lângă armatele altor state.

Biroul II – Personal, condus în toată această perioadă de Dumitru Lepădatu, mai era denumit şi „Secţia administrativă”, se ocupa cu problemele de

personal ale Serviciului Secret. Făcea angajări, mutări, transferuri şi scoateri de angajaţi. Ţinea evidenţa personalului civil şi militar. Se ocupa şi de executarea bugetului. Acest birou avea în subordine şi un subbirou care se ocupa cu problemele de administraţie şi casierie. În competenţa sa intra administrarea localurilor închiriate de Serviciul Secret, completarea şi păstrarea obiectelor de inventar, încasarea fondurilor şi plata personalului bugetar, administrarea şi asigurarea disciplinei trupei detaşate de către Ministerul Apărării Naţionale la Serviciul Secret.

Biroul III – Foto-identificări avea rang de serviciu, fiind condus de un şef. La început nu dispunea decât de puţină aparatură necesară activităţii de fotografiere, identificări grafice sau analize chimice. După 1934 acest compartiment a luat o amplă dezvoltare, reuşindu-se să se asigure dotarea cu aparatură modernă existentă la acea dată pe plan mondial. Pentru reorganizarea compartimentului pe baze ştiinţifice, Mihail Moruzov a trimis la specializare în Franţa pe Gheorghe Cristescu, care prin intervenţia generalului Berthelot a făcut practică chiar pe lângă laboratorul Biroului 2 francez.

În urma dezvoltării luate după anul 1934, Biroul III – Foto-identificări şi-a împărţit activitatea în mai multe compartimente: biroul expertizelor; laboratorul de chimie criminalistică; laboratorul de foto şi fizică; biroul desenatorilor tehnici şi tipografia.

Biroul IV – Şcoli avea ca principală atribuţie pregătirea personalului Serviciului Secret, în materie de informaţii. El organiza cursuri de pregătire, efectua studii pe baza materialelor culese prin sursele de informare ale Serviciului despre activitatea unor instituţii similare din alte state. Rezultatele acestor studii erau aduse la cunoştinţa propriului personal pentru documentare şi sugerarea unor măsuri de orientare în acţiunile principale ce se întreprindeau împotriva serviciilor de informaţii străine interesate asupra

teritoriului românesc.

Noile cerinţe informative impuse de desfăşurarea evenimentelor internaţionale de după 1934, pe lângă măsurile de angajare a personalului în urma unei selecţii riguroase, de acoperire şi compartimentare a activităţii, l-au determinat pe Moruzov şi principalii săi colaboratori din Secţia a II-a a Marelui Stat Major să acorde o atenţie sporită pregătirii cadrelor. Dacă până la această dată „meseria" de agent în cadrul Serviciului Secret se învăţa numai în activitatea practică, de acum se recurge la sistemul de învăţământ organizat.

În colaborarea cu serviciile specializate din Ministerul Apărării Naţionale, Serviciul Secret îşi creează şcoli de telegrafişti, radiotelegrafişti, conducere moto şi auto, pentru ca în caz de necesitate fiecare angajat să fie în stare să manipuleze un telefon de campanie, să stăpânească la perfecţie alfabetul Morse, să ştie să folosească aparatele de radio din dotarea armatei, să poată conduce un camion sau un autoturism.

S-au înfiinţat, de asemenea, o şcoală de foto-cinematografie şi cursuri de supraveghere operativă, filare a corespondenţei şi de dactilografie. Personalul didactic era format din şefii ierarhici care posedau cunoştinţe tehnice şi un înalt grad de pregătire profesională. De altfel, pregătirea profesională a cadrelor Serviciului – indiferent de compartimentul în care-şi desfăşurau activitatea – intra în responsabilitatea fiecărui şef, de la cel mai mic până la directorul general. Mihail Moruzov ţinea – cel puţin o dată pe lună – conferinţe cu şefii de secţii şi separat cu şefii de agenturi, unde analizându-se rezultatele din activitatea curentă, se generalizau experienţele pozitive.

Secţia Informaţii

Secţia Informaţii era un important compartiment al Serviciului Secret. Avea ca principală misiune culegerea

de date şi informaţii din exteriorul ţării şi care, prin conţinutul lor, puteau contribui la fundamentarea politicii şi strategiei militare româneşti. Nu întâmplător ofiţerii de la Marele Stat Major al armatei române, prin reorganizarea Serviciului Secret din aprilie 1934, au vizat cu precădere Secţia de Informaţii. Retragerea Germaniei de la Conferinţa dezarmării şi din Liga Naţiunilor, însoţită de declaraţii potrivit cărora această ţară nu se mai simţea legată de respectarea clauzelor militare ale Tratatului de la Versailles, constituiau suficiente argumente pentru a anticipa că în perioada ce urmează, politica de reînarmare şi creşterea pericolului de război vor deveni dominante ale relaţiilor internaţionale.

Prin noua reorganizare a Serviciului Secret, Secţia Informaţii a căpătat o structură adecvată noilor condiţii care se prefigurau la orizont. Ea a fost organizată în trei mari compartimente, denumite fronturi, şi anume: *Frontul de Sud*, *Frontul de Vest şi Frontul de Est*, ceea ce dovedeşte o perfectă coordonare între concepţia strategică a Marelui Stat Major în pregătirea teritoriului naţional pentru apărare şi măsurile tactice de organizare a Secţiei Informaţii din Serviciul Secret. Planurile de campanie elaborate de Marele Stat Major erau în acord cu modul de analiză geografico-militară a teritoriului ţării pe trei teatre de operaţii, care corespundeau celor trei direcţii ipotetice din care ţara putea fi atacată. Astfel, obiectivele de importanţă strategică, anumite raioane sau zone din teritoriu, care erau considerate deosebite, se stabileau având la bază şi unele date speciale sau mai puţin cunoscute furnizate de Secţia de Informaţii a Serviciului Secret, „culese” de cele mai multe ori la sugestia Marelui Stat Major. Se sugerau, de asemenea, unele idei, propuneri sau măsuri cu privire la prevenirea unor acte de sabotaj la diferite depozite de însemnătate naţională sau uzine de producţie specială. Dar pentru ca măsurile cu caracter defensiv, rezultate

din concepţia strategică de apărare a ţării, să-şi dovedească eficienţa, era nevoie de o informaţie în flux continuu, bine documentată şi motivată, despre orice manevră agresivă a potenţialilor inamici, fapt pentru care Secţiei de Informaţii a Serviciului Secret i s-a imprimat un caracter ofensiv.

Fiecare din cele trei fronturi ale Secţiei de Informaţii se împărţeau la rândul lor în *Serviciul de agentură* şi *Aparatul de lucru al frontului*, pe lângă care activa *Ataşatul tactic*, condus de un ofiţer specialist în munca de informaţii militare.

Frontul de Sud avea în preocupări culegerea de date şi informaţii, ce interesau statul român în scopul apărării, din ţările balcanice, sudul Europei şi Africa. Aparatul de lucru al acestui front se compunea din următoarele compartimente: Biroul 1 (Bulgaria), Biroul 2 (Iugoslavia, Italia, Albania), Biroul 3 (Turcia, Grecia, Spania şi zonele de interes din Africa), Biroul 4 (politico-economic).

Frontul de Vest avea misiunea de a culege informaţii cu caracter militar, politic şi economic despre statele din zona Europei Centrale, iar structura organizatorică consta în următoarele patru birouri: Biroul 1 (Ungaria), Biroul 2 (Germania), Biroul 3 (Cehoslovacia, Franţa, Anglia şi Belgia), Biroul 4 (politico-economic).

Frontul de Est avea cea mai întinsă zonă de acţiune privind din punctul de vedere al spaţiului care trebuia acoperit informativ, iar structural se compunea din: *Biroul 1* (URSS), *Biroul 2* (Polonia şi Ţările Baltice), *Biroul 3* (China, Japonia şi Manciuria), *Biroul 4* (politico-economic).

După cum se poate constata, prin noua organizare a *Secţiei de Informaţii* – pe cele trei fronturi –, în sfera de interes a Serviciului Secret al armatei române intrau atât ţările vecine cât şi zone strategice mai îndepărtate, indiferent că ele grupau ţări care erau legate de România prin tratate politico-militare. Este foarte posibil

ca acest aspect să fie tot o consecinţă a experienţei dobândite în primul război mondial, când Serviciul de informaţii al Deltei, apoi Serviciul Special de Siguranţă al Dobrogei – ambele conduse de Mihail Moruzov – desfăşuraseră activitate informativă (pentru a le stabili poziţia faţă de interesele statului român) atât asupra inamicului cât şi a aliaţilor. Va fi de fapt o constantă a doctrinei informaţiilor atât în activitatea Serviciului Secret cât şi a Serviciului Special de Informaţii.

De remarcat şi un alt aspect: în afara serviciilor de agentură de pe lângă fiecare front, conducerea Serviciului Secret (directorul general) îşi avea proprii agenţi, cu care ţinea direct legătura, fără intermediul fronturilor. Tot direct cu conducerea Serviciului Secret ţineau legătura şi persoanele care făceau parte din corpul consular, legaţii, misiuni economice, misiuni culturale etc. care, în afara atribuţiilor oficiale, primiseră sarcini informative din partea Serviciului. Antrenarea de către Mihail Moruzov a unor oameni influenţi şi personalităţi ale vieţii politice şi cultural-ştiinţifice în acţiunile informative ori în analiza şi interpretarea datelor obţinute prin aparatul tehnic al Serviciului Secret (printre care, se regăsesc Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Victor Iamandi, Mitiţă Constantinescu, Eugen Titeanu, prinţesa Caragea, şi probabil că lista este mai lungă) constituie, desigur, o experienţă pozitivă ce vine să contureze mai clar tradiţia informativă românească.

Pentru activitatea din străinătate Fronturile şi-au creat cu timpul rezidenţe aproape în toate ţările Europei. Despre structura lor organizatorică nu am întâlnit, în actuala fază a cercetării, documente certe. Doar unii memorialişti dinrândurile foştilor ofiţeri şi angajaţi civili ai Serviciului fac aluzie, în sensul că aveau reşedinţe în capitale precum: Londra, Paris, Berlin, Berna, Praga, Madrid, Lisabona, Sofia, Istanbul.

Secţia Contrainformaţii

Cu ocazia reorganizării din aprilie 1934, Secţia Contrainformaţii a căpătat şi ea o altă structură mult îmbunătăţită. Având în vedere atenţia crescândă acordată României de către diferite servicii de informaţii străine, precum şi unele evenimente care avuseseră loc pe plan intern, cercurile de comandă din armată şi factorii politici de decizie au întărit şi mai mult acest sector. Pe lângă atribuţiile noi încredinţate, Secţia Contrainformaţii a fost încadrată cu personal mai bine calificat şi mai numeros. Prin noua structură, Secţia Contrainformaţii era formată din: Conducerea secţiei, Secretariatul, Ataşatura Justiţiei militare şi 4 grupe operative.

Conducerea secţiei era formată dintr-un director şi un adjunct. În fruntea acestui compartiment a fost numit Nicolae (Niky) Ştefănescu, unul dintre oamenii de încredere ai lui Moruzov. El a condus secţia până în anul 1938, când a fost înlocuit cu doctorul Florin Becescu (conspirativ Georgescu).

Secretariatul secţiei se compunea dintr-un sector arhivă, unul de presă şi un birou tehnic (emisie-recepţie). Acestui compartiment îi reveneau în competenţă paza localurilor şi dotarea acestora cu cele necesare.

Ataşatura justiţiei militare era încadrată cu ofiţeri magistraţi cu drept de a instrumenta cazurile de spionaj, sabotaj, subversiune descoperite de structurile informative. Şeful acestui compartiment se subordona direct şefului Secţiei de Contrainformaţii în cazurile obişnuite sau direct şefului Serviciului Secret în problemele mai deosebite ce implicau interesele statului. Şeful acestui compartiment, care ulterior s-a transformat în birou, a fost un timp maiorul magistrat Emil Velciu, apoi maiorul magistrat Filipescu. Postul de consilier juridic a luat fiinţă la 1 octombrie 1936. Activitatea informativ-operativă a Secţiei Contrainformaţii se

desfăşura în cadrul a 4 grupe, specializate fiecare pe un anumit domeniu: contrainformaţii, industrii, acţiuni sociale şi probleme militare. La rândul lor, grupele erau împărţite în două subdiviziuni: agentura şi evidenţa sau compartimentul studii. La grupa a II-a Industrii, mai funcţiona şi subdiviziunea „Ataşat militar-consilier tactic”, care se ocupa cu problemele de contraspionaj industrial-militar.

Subdiviziunile agenturii de la fiecare grupă erau împărţite pe echipe, în raport de domeniul care făcea obiectul activităţii contrainformative, iar unele echipe în subechipe.

Grupa I Contrainformaţii avea ca principale misiuni identificarea agenţilor străini şi acoperirile sub care acţionau, prevenirea scurgerii de informaţii din ministere, supravegherea personalului diplomatic acreditat în ţara noastră, depistarea şi neutralizarea persoanelor care manifestau interes pentru culegerea de date şi informaţii secrete sau nedestinate publicităţii şi protejarea armatei de infiltrările agenţilor străini sau a simpatizanţilor partidelor extremiste. Dinstructura acestei grupe făceau parte Compartimentul evidenţă (sau studii) şi Agentura de teren.

Compartimentul evidenţă îndeplinea un rol important în buna desfăşurare a muncii de contrainformaţii. Aici se strângeau toate informaţiile culese de agentură în formă brută, după care se triau, mai întâi, pe probleme şi apoi se repartizau după importanţa şi valoarea lor. Sistemul prezenta avantajul că, înainte de a se trece la prelucrarea lor, informaţiile se completau una pe alta, adică se confirmau sau se infirmau anumite fenomene sau stări de fapt. De multe ori unele date disparate nu semnificau mare lucru dar, coroborate cu altele, duceau la aflarea unor informaţii destul de interesante. Pe baza acestor materiale se trecea la întocmirea de studii şi sinteze pentru informarea factorilor de decizie politică şi militară.

În urma prelucrării materialelor primite, acest compartiment formula o serie de concluzii pentru activitatea contrainformativă de perspectivă. Acesta era de fapt rolul său principal. Trecând informaţiile primite prin „sita” gândirii critice, analiştii formulau numeroase propuneri care, după aprobare, erau trimise structurilor operative pentru a fi clarificate sau aprofundate. Tot prin acest compartiment se urmărea şi modul de îndeplinire a planului contrainformativ întocmit de şeful grupei, împreună cu ataşatul tactic şi şeful agenturii.

Materialele de sinteză erau înaintate zilnic şefului Secţiei Contrainformaţii şi de aici, directorului Serviciului Secret, care, în funcţie de profil şi importanţă, le dirija spre Ministerul Apărării Naţionale, Consiliul de Miniştri, Ministerul Afacerilor Externe sau spre alte departamente ministeriale.

Serviciul agenturii era format din trei echipe (contraspionaj, supravegheri ministere şi ataşaţi militari), fiecare fiind compusă dintr-un şef şi 20 de agenţi.

Grupa a II-a Industrii era al doilea compartiment important din structura Secţiei de contrainformaţii. Avea misiunea de a culege informaţii despre persoanele care lucrau în întreprinderile industriale şi economice de valoare strategică şi care prezentau interes pentru apărarea naţională. Totodată, se ocupa de asigurarea securităţii producţiei şi apărarea secretului de stat în aceste obiective. Grupa era condusă de un şef care avea în subordine directă Compartimentul Evidenţă – condus de un adjunct –, pe Consilierul tactic, reprezentat printr-un ofiţer specialist în probleme contrainformative, şi pe şeful Compartimentului Agentură.

Compartimentul Evidenţă avea un rol important în activitatea grupei. Misiunea sa principală era de a ţine evidenţa aplicării planului informativ elaborat de consilierul tactic şi şeful grupei, coordonarea rezultatelor măsurilor informative şi întocmirea de

rapoarte şi studii. Consilierul tactic, care de regulă era ofiţer, elabora împreună cu şeful grupei, planurile acţiunilor informative şi valorifica materialul obţinut prin Agentură. Întregul compartiment era condus de ajutorul şefului de grupă, care de regulă era de profesie inginer şi dispunea de un personal format din trei agenţi şi de translatori.

Compartimentul Agentură avea ca principale misiuni: să supravegheze personalul întreprinderilor industriale şi activitatea furnizorilor armatei; să semnalezeorice suspiciuni sau activităţi concrete de spionaj, sabotaj, agitaţii subversive, distrugeri, angajări de elemente suspecte; să contracareze orice încercări sau tendinţe de subminare a economiei naţionale. Activitatea informativ-operativă se realiza prin intermediul a 4 echipe specializate pe un anumit domeniu (industrii ale armatei şi investiţii de stat în legătură cu apărarea naţională; industrii care lucrau permanent pentru armată; industrii care lucrau în timp de război; evidenţa furnizorilor armatei). Fiecare echipă era condusă de un şef ce avea în subordine 20 de agenţi.

Grupa a III-a acţiuni sociale a fost un compartiment al Serviciului Secret care după 1934 a luat o mare dezvoltare datorită spectrului politic intern atât de frământat şi mai ales tendinţelor spre extremismul de dreapta sau de stânga ce se făceau tot mai des simţite. Din această cauză, compartimentul a concentrat forţe dintre cele mai puternice. Din punct de vedere organizatoric se deosebea de celelalte grupe. Nu avea consilier tactic, serviciul agenturii era format din 3 echipe, care la rândul lor se compuneau din mai multe subechipe, fiecare fiind specializată pe un anumit segment politic sau grupe de partide şi organizaţii politice cu doctrine sau programe asemănătoare.

Grupa a IV-a Informaţii militare avea ca principală misiune culegerea de date şi informaţii ce interesau viaţa militară. Agentura acestei grupe era formată din trei

echipe, fiecăreia fiindu-i repartizate anumite obiective: licee, şcoli militare şi asociaţii militare.

Articol XXVI. Aparatul teritorial

În paralel cu dezvoltarea aparatului central al Serviciului Secret s-a acordat atenţie şi structurilor informative şi contrainformative teritoriale. Mai întâi s-au înfiinţat Centrele contrainformative care îşi întindeau raza de acţiune pe teritoriul unei provincii. Astfel, au fost organizate Centre contrainformative cu sediul la Cluj pentru Ardeal, la Arad pentru Crişana, la Timişoara pentru Banat, la Cernăuţi pentru Bucovina, la Chişinău pentru Basarabia, la Constanţa pentru Dobrogea şi la Craiova pentru Oltenia. Ele aveau ca misiune să predea în orice moment „studiul tuturor problemelor cu caracter contrainformativ" asupra teritoriului avut în competenţă. Studiile trebuiau să fie sintetice, clare, la obiect, să conţină date şi informaţii certe, verificate pe mai multe linii, de aşa natură încât Marele Stat Major să poată lua „toate măsurile necesare pentru combaterea şi reprimarea imediată a oricăror acţiuni cu caracter militar (de valoare politico-strategică, operativă sau tactică) ce puteau pune în pericol capacitatea de apărare a ţării".

De asemenea, se avea în vedere ca centrele contrainformative teritoriale să dispună de un studiu al „tuturor problemelor cu caracter contrainformativ pentru caz de război", referitor la evidenţa persoanelor suspecte de spionaj, diversiune, propagandă ostilă statului român, defetişti etc., precum şi la măsurile speciale ce urmau a fi luate împotriva acestora, ordinea luării măsurilor în raport cu gradul de periculozitate a fiecărei categorii.

Tot în sarcina centrelor contrainformative teritoriale mai cădea şi coordonarea tuturor serviciilor teritoriale de poliţie ale statului (jandarmerie, chesturi, siguranţă)

şi experimentarea unor acţiuni comune pentru caz de război. În atare împrejurări, fiecare din aceste servicii trebuia să ştie precis ce acţiuni urmau să întreprindă şi mai ales ce măsuri erau necesare a fi aplicate pentru împiedicarea oricăror manifestări subversiv-diversioniste ce puteau periclita siguranţa în spatele frontului.

În toamna anului 1936, în cadrul Centrelor informative ale fiecărui front (de Est, de Vest şi de Sud) au fost organizate subcentre informative cu misiunea de a culege date şi informaţii asupra armatelor statelor vecine. Se avea în atenţie cu precădere dispunerea trupelor ţărilor vecine în apropierea frontierelor cu România, dotarea cu armament şi muniţii, gradul de instruire, precum şi informaţii cu caracter militar general.

Pe lângă aceste subcentre informative teritoriale, funcţiona câte un serviciu de ştafetă, care avea misiunea „de a se informa şi de a alarma în caz de concentrări de trupe" la frontiera ţării noastre. Acest serviciu era format din „informatori cercetaşi" care, de regulă, treceau frontiera în mod acoperit, colindau o anumită regiune din ţara vecină, după care se întorceau pe teritoriul român. La sosire raportau în scris sau verbal, după caz, ceea ce interesa Biroul Operaţii al Marelui Stat Major al armatei române.

Analiza critică a unor documente ne permite să tragem concluzia că atât subcentrele informative cât şi serviciile de ştafetă dispuneau de propriile lor reţele informative, dispuse în interiorul ţării şi dincolo de frontiere, în ţările vecine. Dintre localităţile care au servit drept reşedinţe pentru subcentrele informative şi serviciile de ştafetă sunt atestate documentar: Satu-Mare, Oradea, Arad, Timişoara, Turnu-Severin pentru Frontul de Vest, Calafat, Turnu-Măgurele, Giurgiu, Bazargic pentru Frontul de Sud şi Cetatea Albă, Tighina, Rezina, Otoci, Hotin şi Cernăuţi pentru Frontul de Est.

Alte documente atestă că structurile informative şi

contrainformative ale Serviciului Secret reuşiseră la nivelul anului 1936 să-şi infiltreze agenţi într-o serie de unităţi militare ale ţărilor vecine. Pe Frontul de Vest avuseseră loc astfel de penetrări în Corpul 1 Armată ungar şi brigăzile mixte 3, 6, 7 şi Brigada 12 cavalerie ungară. Pe Frontul de Sud dispuneau de agenţi în armatele I, a III-a şi a IV-a bulgare, precum şi în diviziile 4, 5, 6 şi 9 infanterie, în brigăzile 2 şi 3 cavalerie bulgare. Pe Frontul de Est agenţii penetraseră în corpurile de armată VI şi XVII, în comandamentele a 7 divizii de infanterie şi 3 de cavalerie sovietice. Asemenea infiltrări se mai făcuseră şi în armatele altor ţări din apropierea graniţelor româneşti. Avem acum mai clar explicată motivaţia pentru care Abwehr-ul (Serviciul de informaţii al armatei germane) a căutat şi realizat schimbul de informaţii cu Serviciul Secret al armatei române în domeniul înzestrării şi dispozitivului tactic al Armatei Roşii pe Frontul de Est.

Să mai consemnăm că, între aparatul central şi structurile informative teritoriale ale Serviciului Secret, existau unele delimitări în ceea ce priveşte zonele de penetrare. Activitatea informativă a structurilor teritoriale se întindea numai pe o rază de circa 100 km în jurul frontierelor româneşti în vreme ce aparatului centraltral nu i se fixase limite. El urmărea desigur penetrarea în orice loc sau mediu în care se vehiculau date secrete militare cu valoare politico-strategică.

Tot în toamna anului 1936, în afara structurilor informative şi contrainformative teritoriale au mai fost înfiinţate „Centre speciale” care îşi desfăşurau activitatea în anumite puncte de importanţă strategică pentru apărarea ţării şi promovarea intereselor sale politice. Astfel de centre speciale s-au organizat în zona petroliferă Prahova cu sediul la Ploieşti, în zona Cazanelor cu sediul la Turnu-Severin şi în zona industrială Făgăraş cu sediul la Braşov.

Centre informative speciale au mai fost create şi în

anumite zone de frontieră în localităţile Oradea, Sighet, Hotin, Soroca, Cetatea-Albă, Turnu-Măgurele şi Orşova, cu misiunea de a preveni sau contracara penetrarea pe teritoriul ţării noastre a agenţilor dirijaţi de statele vecine sau care manifestau interes politic şi strategic asupra României. Ulterior au primit şi misiunea de a sprijini infiltrarea agenţilor dirijaţi de Centrala Serviciului Secret în statele vecine.

Alte documente sugerează activitatea unor „echipe volante" ce aveau ca principală atribuţie, începând cu anul 1936, supravegherea informativă a legaţiilor străine acreditate în capitala României. Se pare că aveau o organizare aparte întrucât se subordonau direct şefului Serviciului Secret.

Articol XXVII. Birourile tehnice

Un alt compartiment foarte important în cadrul Serviciului Secret era Biroul Radio. Deşi aveau centrul de coordonare în Bucureşti, majoritatea subcentrelor erau răspândite în teritoriu şi lucrau direct cu structurile Aparatului teritorial. Acest birou a fost înfiinţat în 1934 şi se compunea, la început, din două subbirouri. Unul lucra pe lângă Secţia Informaţii, iar celălalt la Secţia Contrainformaţii. Comanda acestui birou a fost preluată de maiorul Dumitru Son (conspirativ Soare) care până atunci lucrase la Centrul de Radiotelecomunicaţii al armatei şi avea ca ajutor pe căpitanul Şerbănescu, specialist în telecomunicaţii.

Biroul Radio avea misiunea să asigure dotarea „Centrelor informative" cu aparatura necesară pentru legăturile radio cu centralele. Încadrarea s-a făcut la început cu specialişti din armată profilaţi în domeniul radiotelegrafiei militare, iar cu timpul s-a apelat şi la personal civil instruit la locul de muncă prin strădania ofiţerilor.

Centrala Serviciului Secret a fost dotată cu un post

puternic de radio-emisie (radio şi telegrafie). La centrele informative din teritoriu s-au instalat posturi radio-emisie, ce puteau comunica între ele sau cu Centrala.

Pentru activitatea contrainformativă externă, fiecare rezidenţă a fost dotată cu posturi de radio-emisie şi recepţie, ce erau instalate de obicei în cadrul legaţiilor româneşti. De existenţa lor nu ştiau decât trimisul Serviciului Secret, care funcţiona acoperit în cadrul legaţiei, şi şeful legaţiei.

Cu timpul, Biroul Radio şi-a organizat şi un mic atelier propriu în care specialiştii săi au ajuns să producă singuri unele aparate. Printre constructorii de astfel de aparate s-a remarcat un anume Georgescu şi ajutorul său Corghitu. Din relatările unor funcţionari, rezultă că aceştia erau cei mai buni constructoride aparate de radio ai Serviciului Secret. Din iniţiativa lor, Biroul Radio a construit un fel de „valiză diplomatică blindată" de dimensiuni mici, care conţinea un post special de radio-emisie. Astfel de valize au fost folosite de către toţi curierii Serviciului Secret în călătoriile pe care le făceau în diferite ţări ale Europei. Biroului îi revenise şi sarcina de a organiza pe teritoriul ţării o serie de posturi „gonio" ce aveau misiunea de a identifica emiţătoarele clandestine folosite în transmiterea de mesaje codificate de către agenţii serviciilor de spionaj ce acţionau în România. De asemenea, la sediul Biroului se făceau experienţe pentru construirea unor posturi mici cu bătaie până la Lisabona.

Cifrurile utilizate erau numeroase şi variate, folosindu-se diferite sisteme, dar mai ales cele cu „grilă specială". Descifrarea se făcea la Biroul central al cifrului de pe lângă Secretariatul General. Existau însă şi cifruri speciale ţinute personal de şeful Serviciului-Mihail Moruzov – şi pe care le utiliza singur, descifrând el însuşi anumite comunicări excepţionale destinate numai lui. Acestea purtau un mic indicativ special conform căruia Biroul cifru remitea radiograma pentru descifrare celui

indicat (şeful Serviciului Secret, şeful secţiei sau altor demnitari ca şeful Marelui Stat Major, ministrul Apărării Naţionale, ministrul Aviaţiei, ministrul de Externe etc.). Au fost şi situaţii când şeful unei misiuni diplomatice (civil sau militar), cu acreditare în capitalele europene, a dorit să comunice rapid cu şeful său ierarhic. Cum nu avea altă posibilitate până la sosirea curierilor, a recurs la postul rezidentului acoperit, transmiţându-şi mesajul prin intermediul acestuia, dar cu cifrul său propriu şi numai cu indicativul rezidentului. În aceste cazuri, se punea menţiunea „a se preda în mărime proprie" (cu specificarea numelui persoanei respective). Radiograma se copia ori se fotocopia, nepredându-se originalul, întrucât se păstra pentru mai multă siguranţă şi o eventuală verificare, în arhiva sediului central al Serviciului Secret. Se întâmpla uneori ca şi personalităţile respective să utilizeze invers aceeaşi cale, folosind Biroul Radio al Serviciului Secret.

Biroul cifru avea ca principală atribuţie întocmirea cifrurilor şi descifrarea telegramelor şi radiotelegramelor primite de Serviciul Secret de la organele subordonate. Era încadrat cu ofiţeri specialişti recrutaţi din rândul militarilor.

Biroul Filaj-Corespondenţă făcea cenzura corespondenţei pentru persoanele asupra cărora planau diverse suspiciuni că desfăşoară acţiuni antistatale. Această operaţie se făcea în încăperi special amenajate şi dotate cu aparatură şi utilaje corespunzătoare. Controlul corespondenţei se făcea numai la solicitarea celorlalte secţii din Serviciul Secret. Uneori se execută şi din proprie iniţiativă de către şeful acestui birou. În astfel de cazuri, periodic se ordonau sondaje asupra corespondenţei unor persoane străine care funcţionau la diferite firme comerciale, bănci, societăţi culturale, filantropice etc. Şi care aveau legături cutrăinătatea. Textele erau citite mai întâi cu ochiul liber, apoi cercetate cu aparatură specială cu raze sau se foloseau

diferiţi reactivi pentru a se scoate la iveală scrierea secretă sau simpatică. Se fotografia apoi textul secret, după care scrisoarea era imediat redată în circuitul poştal. Textul de probă era supus şi altor analize pentru a se putea stabili proprietăţile chimice ale cernelii cu care fusese scris, reactivii ce puteau fi folosiţi la developare etc.

În cazul în care unele corespondenţe nu puteau fi desfăcute, lucrarea era remisă imediat laboratorului de fizică din cadrul aparatului central al Serviciului Secret. În acea perioadă, devenise foarte frecventă capsarea corespondenţei cu nituri şi alte mijloace de acest fel, procedeu folosit de unele întreprinderi, birouri, societăţi comerciale etc. Au fost rare cazurile când corespondenţa secretă sau cifrată să nu poată fi desfăcută, fără a se lăsa urme, de specialiştii laboratorului de fizică a Serviciului Secret. Textele suspecte erau fotografiate şi remise compartimentelor interesate din Serviciul Secret. Întreaga operaţie necesita însă o mare rapiditate pentru a nu se da cumva de bănuit titularilor corespondenţei că fusese desfăcută.

Structura informativă constituită s-a dovedit benefică pentru secţiile Biroului Operaţii din Marele Stat Major, care elaborau planurile de campanie ale armatei române. Studiul planurilor de campanie, elaborate după anul 1936, permite desprinderea concluziei că, în comparaţie cu cele anterioare, noile documente elaborate aveau la bază o cantitate şi diversitate mare de informaţii în domeniul politic, militar, economic, infrastructurii teritoriale a statelor vecine. Analiza şi sinteza informaţiilor a permis organelor specializate să prevadă evoluţia pe termen lung şi scurt, să stabilească necesarul de forţe şi mijloace proprii necesare contracarării potenţialului agresor singuri sau împreună cu ţările membre ale Micii înţelegeri şi înţelegerii Balcanice. De asemenea, concepţia întrebuinţării forţelor, prevăzută în planurile de campanie, era în acord

cu acţiunile probabile ale adversarului, respectând o serie de principii bine statuate în arta militară: economia forţelor şi mijloacelor, libertatea de acţiune, concentrarea efortului pe direcţiile hotărâtoare, manevrei ş.a.

MIJLOACE, METODE ŞI PROCEDEE FOLOSITE ÎN ACTIVITATEA INFORMATIV – OPERATIVĂ

Eficienţa unui serviciu secret se află în legătură directă cu metodele şi mijloacele folosite în procurarea informaţiilor. Despre această problemă, cei care l-au cunoscut pe Moruzov sau au lucrat direct cu el, au formulat opinii care în esenţă sunt imposibil de reconciliat la prima vedere. În vreme ce unii l-au considerat ca pe un maestru în arta informaţiilor, alţii i-au apreciat activitatea ca fiind total ineficientă.

Astfel, Veniamin Moruzov – nepotul şefului Serviciului Secret –, folosit uneori în acţiuni informative, aprecia că unchiul său „a introdus elemente noi care au revoluţionat pur şi simplu munca de adunare, sintetizare şi valorificare a datelor”.

Locotenent-colonelul german Hauswaldt din Abwehr (Serviciul de informaţii al armatei germane) a ţinut să precizeze în cadrul întâlnirii cu maiorul român Ionescu-Micandru din iulie 1939, că ştie despre „excelenta competenţă unanim recunoscută” a lui Moruzov în materie de lucru informativ. Personal, amiralul Canaris, şeful Abwehr-ului, a ţinut să-i transmită lui Moruzov în octombrie 1939 „stima şi admiraţia pe care o poartă încă de foarte mult timp, deoarece îi cunoaşte îndeaproape activitatea apreciabilă şi de perfectă specialitate pe care o desfăşoară în general în domeniul informativ”.

O părere asemănătoare avea şi maiorul german Pruck – şeful Frontului de Est din Abwehr. Cu ocazia unei vizite în România, la 22 noiembrie 1939, ofiţerul german ţinea să-şi exprime admiraţia asupra sistemelor de lucru

informativ „ingenioase şi practice” preconizate de Moruzov, „sisteme absolut originale, care nu pot fi realizate decât de un maestru în materie de informaţii”. Acelaşi ofiţer mai sublinia că este adânc recunoscător şi onorat pentru posibilitatea ce i s-a acordat de a avea un profesor de talia lui Moruzov „de la care mulţi şefi de servicii de informaţii ar avea încă multe de învăţat”.

Contrar acestor opinii, căpitanul Mihail Stănescu, fost şef al Frontului de Sud, era de părere că „activitatea informativă a Serviciului Secret se rezuma în difuzarea informaţiilor primite de la unii ataşaţi militari, care întocmeau note despre anumite evenimente, culese din ziarele străine”. „Totul era ca zilnic – continua acelaşi memorialist – să plece cât mai multe informaţii a căror calitate însă nu avea nicio valoare”. La rândul lui, colonelul Radu Davidescu, fost şef al Secţiei a II-a din Marele Stat Major, spunea că „în general, informaţiile furnizate de Serviciul Secret nu au satisfăcut nevoile Marelui Stat Major”. Colonelul Alexandru Idieru menţiona şi el că: „Acest organism [Serviciul Secret – *n.n.*], depăşind cu mult rostul şi rolul său de a procura informaţii strict secrete şi deci greu de obţinut atât din afară (spionaj), cât şi dinlăuntru (contraspionaj) şi pentru îndeplinirea căruia cheltuia sume fabuloase, se substituise de fapt şi cu totul Secţiei a II-a din Marele Stat Major”. Ofiţerul român mai sublinia că Serviciul Secret trimitea „informaţii şi chiar studii gata făcute asupra instrucţiei armatei sovietice din Extremul Orient sau din Rusia Răsăriteană, în timp ce informaţiile relative la situaţia militară din vestul Rusiei şi din apropierea Nistrului erau foarte reduse, nesemnificative şi incomplete, cu toate prevederile planurilor de informaţii întocmite de Biroul Operaţii şi cu toate cererile repetate pentru obţinerea informaţiilor necesare şi utile”. Colonelul Ioan Lissievici, şi el fost lucrător în cadrul Secţiei a II-a, îşi amintea că „Serviciul Secret nu satisfăcea în totul nevoile informative ale Marelui Stat

Major”. Este foarte posibil ca aceste afirmaţii, atât unele cât şi celelalte, să ascundă şi o doză de subiectivism, fapt pentru care o evaluare cât mai aproape de adevăr nu se poate face decât dacă examinăm cu atenţie documentele.

În ceea ce priveşte metodele, mijloacele şi procedeele folosite de Serviciul Secret în perioada 1934 – 1940, aşa după cum reiese din structura sa de organizare, se poate spune că nu erau diferite faţă de cele practicate de alte structuri similare în epocă, şi anume: agentura secretă, ancheta informativă, cenzura corespondenţei, interceptările radiotelefonice, supravegherea locurilor, mediilor şi anturajelor unde se concentrau sau se vehiculau informaţii de interes pentru nevoile operative ale armatei. Alături de acestea, studiul documentelor de arhivă atestă fără dubii că Serviciul Secret condus de Mihail Moruzov a folosit în activitatea de informaţii şi: exploatarea surselor deschise; schimbul de informaţii cu servicii ce se bucurau de o bună reputaţie; trimiterea ofiţerilor în misiuni speciale peste hotare pentru informare şi documentare; colaborarea cu ataşaţii militari şi diplomaţii români acreditaţi în alte ţări.

Agentura secretă

Agentura secretă era formată din mai multe categorii de informatori, a căror denumire ne dezvăluie natura misiunilor încredinţate. Astfel, existau informatori: observatori, ficşi, incidentali, locali, de penetrare, mobili, temporari, voluntari, propagandişti, cercetaşi, sedentari şi de rezervă.

Informatorii „observatori” erau grupaţi în două categorii: cei folosiţi în interior şi cei dirijaţi în zona de frontieră. Cei din prima categorie aveau ca sarcină principală supravegherea cercurilor de prieteni şi cunoscuţi, a firmelor sau instituţiilor unde lucrau şi semnalarea oricăror fapte sau indicii îndreptate

împotriva intereselor de siguranţă naţională. Unii dintre aceştia erau dirijaţi să urmărească „viaţa extraprofesională” a diferitelor persoane ce deţineau funcţii importante, ori se aflau în posturi care le permiteau accesul la documente cu caracter secret. În acest scop informatorii „observatori” trebuiau să descopere relaţiile, legăturile şi slăbiciunile persoanelor respective pentru a le „feri” de tentaţiile sau curselentinse de agenţii serviciilor de spionaj ce acţionau în România. Informatorii „observatori” din cea de-a doua categorie acţionau de o parte şi de alta a frontierelor ţării, culegând informaţii din statele vecine, privind eventualele deplasări şi masări de trupe la graniţele României, infiltrarea de agenţi, starea de spirit a populaţiei etc.

Informatorii „incidentali” au fost folosiţi, în special la începutul războiului, când anumite informaţii cu caracter operaţional (militar sau diplomatic) trebuiau verificare de urgenţă. Pentru aceasta erau vizate numai persoanele cu posibilităţi de pătrundere în mediile de interes, iar atragerea lor la colaborare se făcea direct sau erau antrenate la o astfel de activitate sub un pretext oarecare.

Informatorii „locali” care alcătuiau cea mai numeroasă categorie, erau amplasaţi pe localităţi, locuri de muncă şi de domiciliu. Aceştia urmăreau acţiunile desfăşurate de filialele partidelor politice existente pe plan local, actele de sabotaj, starea de spirit a populaţiei etc. Se foloseau în culegerea de informaţii de rude, cunoscuţi, prieteni etc., fără ca aceştia să aibă vreo bănuială despre îndeletnicirea lor.

Informatorii „de penetrare” acţionau cu prioritate, conform sarcinilor primite, pentru pătrunderea cât mai adâncă în rândurile organizaţiilor şi grupărilor politice, în special ale celor extremiste (de stânga sau de dreapta). Ca urmare, mulţi agenţi din această categorie au reuşit să penetreze şi să-şi acopere atât de bine

activitatea, încât cu trecerea timpului, au ajuns să ocupe chiar funcţii în organele de conducere ale partidelor respective. Supuşi permanent regulilor foarte stricte impuse de cadrele Serviciului Secret şi conştienţi de urmările deconspirării lor, astfel de informatori, infiltraţi în anumite medii, nu au divulgat niciodată misiunile lor. La recrutare li se punea în vedere că în cazul deconspirării legăturii urmau să suporte consecinţe dintre cele mai dure. Era o practică întâlnită în epocă şi la alte instituţii străine similare[9]. Pentru simplul motiv că „aşa fuseseră instruiţi", mulţi informatori, după 1948, au împărtăşit soarta partidelor politice în care se infiltraseră. Astfel, cei penetraţi în mişcarea legionară, PNŢ, PNL şi PSD, au preferat să suporte toate măsurile de represiune ale regimului comunist (internări în colonii de muncă, deportări, condamnări la ani grei de detenţie) decât să divulge rolul de informatori ai Serviciului Secret. În schimb cei infiltraţi în mişcarea comunistă au reuşit să ocupe funcţii importante în stat. Aşa s-a întâmplat cu Ady Ladislau, devenit adjunct al ministrului de Interne în perioada decembrie 1953-iulie 1955. El fusese infiltrat în mişcarea comunistă de Serviciul Secret încă din 1936. La fel s-a întâmplat şi cu Emil Bodnăraş. Deşi nu există o bază documentară certă, sunt însă multe indicii că Emil Bodnăraş a fost recrutat de Florin Becescu (Georgescu), Şeful Secţiei Contrainformaţii, şi pregătit special pentru o misiune de informaţii în Uniunea Sovietică. A fost trecut clandestin frontiera în URSS unde a urmat, în perioada 1934 – 1935, cursurile şcolii GRU (Serviciul Sovietic de Informaţii militare), de lângă Moscova. La reîntoarcerea în România, Bodnăraş a fost condamnat la 8 ani închisoare pentru spionaj. Foarte

---

9 Constantin Maimuca, un fost comisar de Siguranţă, a destăinuit în lucrarea sa memorialistică faptul că Mihail Moruzov era necruţător cu informatorii care divulgau legătura cu Serviciul Secret, ajungând uneori la situaţii extreme când era obligat să recurgă chiar la lichidări fizice.

posibil ca această condamnare să fi fost o acţiune specială şi de mare rafinament a Serviciului Secret pentru infiltrarea lui Bodnăraş în rândurile deţinuţilor politici comunişti. În anul 1945, când Florin Becescu (Georgescu) a ajuns şef de secţie în SSI, din ordinul lui Bodnăraş, a fost arestat şi apoi a fost lichidat fără a fi anchetat sau judecat. Motivul l-a constituit faptul că el era singurul SSI-ist care ştia cum fusese infiltrat Bodnăraş în mişcarea comunistă şi cum ajunsese în fruntea ierarhiei de partid şi de stat. Mai mult, Emil Bodnăraş a jucat un rol însemnat în cele mai importante evenimente care au urmat: actul de la 23 august 1944; abdicarea forţată a regelui Mihai, la 30 decembrie 1947; luarea sub control şi apoi restructurarea serviciilor secrete româneşti; retragerea trupelor sovietice şi a consilierilor (1958 – 1964), consolidarea relaţiilor româno-chineze şi Declaraţia din aprilie 1964 etc. Se poate spune că Bodnăraş a fost o altă „eminenţă cenuşie" a frontului secret din România, afirmaţie întărită şi de faptul că despre viaţa, activitatea şi cariera sa militară există foarte puţine şi disparate documente. „Curăţenia în arhive" se face de regulă doar pentru acele acţiuni pe termen lung şi persoanele implicate. Acestea trebuie să rămână pentru totdeauna secrete, orice deconspirare putând avea urmări grave, sau să creeze prejudicii greu reparabile pentru apărarea şi promovarea intereselor naţionale.

Informatorii „mobili" executau misiuni informative în mai multe localităţi, obiective şi medii (comis-voiajori, negustori ambulanţi, artişti, circari, ziarişti etc.). Aceşti informatori nu erau folosiţi numai în interiorul ţării, ei au fost instruiţi şi pentru culegerea de informaţii din exterior. În anumite zone ale ţării, în această categorie au fost recrutate persoane din rândul pescarilor din Delta Dunării, marinarilor de pe vasele româneşti sau străine. Aceştia, cu ocazia deplasărilor ce le făceau pe Dunăre, intrau în posesia unor informaţii pe care apoi,

când ajungeau în porturile româneşti, le predau agentului de legătură al Serviciului Secret.

Informatorii mobili erau instruiţi ca în interior să culeagă, de regulă, informaţii cu caracter general privind starea de spirit a populaţiei, pulsul economic într-o regiune sau alta a ţării, intenţiile diferitelor grupări politice, descoperirea eventualilor spioni care căutau să culeagă date din domeniile economic, politic şi social. Cei care acţionau peste hotare trebuiau să culeagă date şi informaţii prin observare directă, prin folosirea presei şi publicaţiilor editate în ţara în care se deplasau, prin exploatarea în „orb" a interlocutorilor, sau prin alte mijloace, despre problemele ce interesau direct sau indirect statul român.

Informatorii „obligaţi" erau aceia care lucrau cu Serviciul Secret în mod constrâns, fie material, fie moral. Constrângerea materială se realiza atunci când agentului i se împrumutau bani pentru diferite afaceri şi nu-i mai putea rambursa. Constrângerea morală se socotea în acele cazuri când informatorul, fără să-şi dea seama, fusese atras în mrejele colaborării cu Serviciul Secret. Din această categorie făceau parte şi cei care erau recrutaţi pe bază de material compromiţător, adică despre care se cunoştea că săvârşiseră anumite infracţiuni sau duceau o viaţă imorală. În cazul în care s-ar fi dat publicităţii aceste fapte, persoanele respective ar fi fost discreditate şi înlocuite din funcţiile politice sau de stat pe care le ocupau.

O situaţie interesantă o întâlnim în cazul lui Horia Sima, comandantul Mişcării legionare. Documentele Siguranţei, Secţiei a II-a a M.St.M. şi a Serviciului Secret conţin extrem de puţine date despre viaţa lui Horia Sima, înainte de 1940. Un singur document, „scăpat" ca prin minune, cu semnătura olografă a lui Mihail Moruzov atestă fără dubii că Horia Sima fusese recrutat în primăvara anului 1940. De altfel, chiar Horia Sima strecoară cu subînţeles într-o lucrare memorialistică: „El

[Moruzov, n.n.] vedea în mine elementul indispensabil pentru garantarea Regelui de loialitatea mişcării [legionare, *n.n.*], fiind legat de el prin recunoştinţa ce i-o datoram că m-a scăpat de la moarte”. După cum rezultă din Raportul întocmit de Moruzov, lui Horia Sima şi altor 11 legionari, care erau în aceeaşi situaţie, „li s-a dat însărcinarea să culeagă informaţii prin legăturile ce au în toate straturile sociale, în ce priveşte propaganda comunistă, teroristă, iredentistă”. Ajuns în funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, la 14 septembrie 1940, deci în perioada în care Moruzov era arestat, nu a acţionat pentru salvarea sa, probabil că nici nu a încercat, întrucât riscurile deconspirării erau prea mari. Dimpotrivă, dispariţia lui Moruzov îl scăpa de o grea povară.

Prin procedeul constrângerii au fost atrase în agentura Serviciului Secret nu numai persoane din interiorul ţării – în special unii dintre membrii diferitelor organizaţii şi grupări politice –, cât şi persoane de peste hotare, cetăţeni ai diferitelor state, veniţi în România în cadrul unor misiuni oficiale sau diplomatice. În multe cazuri, erau chiar „ajutaţi” de cadrele Serviciului Secret să aibă o comportare „imorală” pe durata şederii în România, pentru ca apoi, pe baza materialului compromiţător adunat, să se producă recrutarea. Atragerea la colaborare a unor astfel de informatori a constituit însă o metodă secundară şi nu una principală. Informatorii obligaţi nu prezentau întotdeauna suficientă încredere. Jocul acesta era destul de periculos, deoarece unii agenţi ai serviciilor de spionaj se lăsau recrutaţi prin constrângerea morală cu scopul de a pătrunde în agentura Serviciului Secret pentru a studia ce informaţii interesează statul român, ce metode se folosesc la recrutare etc. Colaborarea cu astfel de agenţi se făcea cu multă precauţie. De regulă, aceştia erau folosiţi numai pentru acţiuni de dezinformare.

Informatorii „temporari” se asemănau mult cu

agenţii incidentali, care de obicei erau recrutaţi pentru a îndeplini doar o singură misiune, după care se înceta legătura cu ei. Faţă de agenţii „incidentali”, agenţii „temporari” erau folosiţi în rezolvarea mai multor acţiuni. Puteau fi folosiţi un timp mai scurt sau mai îndelungat, în funcţie de priceperea şi posibilităţile fiecăruia. Pentru serviciile aduse erau recompensaţi sub diferite forme materiale (în bani ori în cadouri) sau morale (prin intervenţia subtilă a Serviciului Secret la organizaţia sau instituţia în care îşi desfăşura activitatea pentru a fi promovaţi în funcţii). Încă de la recrutare, li se precizau avantajele materiale sau morale în condiţiile în care misiunea cu care erau încredinţaţi urma să fie îndeplinită în cele mai bune condiţii.

Informatorii „voluntari” erau cei care-şi ofereau serviciile din proprie iniţiativă sau la propunerea unui angajat al Serviciului Secret „dintr-un sentiment patriotic, ideologic, religios” etc. Cele mai multe cazuri de agenţi voluntari s-au înregistrat în timpul războiului pentru zonele din Ardealul de Nord, atribuit Ungariei prin Arbitrajul de la Viena, şi din Basarabia. Informatorii voluntari, care sprijineau în aceste condiţii Serviciul Secret, de regulă, nu primeau şi nici nu voiau să accepte vreo recompensă materială sau morală. Ei considerau această acţiune ca o datorie faţă de ţară. Un exemplu elocvent în acest sens îl oferă cazul căpitanului Radu – şeful Centrului 4 al Agenturii Teiuş –, care „avea în legătură activă între 20 şi 22 intelectuali din diferite localităţi, angajaţi ca informatori interni fără niciun onorar sau vreo recompensă din partea Serviciului”. Aceste categorii nu cuprindeau numai cetăţeni cinstiţi. Au existat şi „voluntari” care şi-au oferit serviciile din dorinţa de a se răzbuna pe foştii prieteni, sau pe diferite personalităţi, adversari politici etc. Din această cauză furnizau informaţii subiective, fapt pentru care nu se putea pune bază pe veridicitatea lor, fiind de regulă lipsite de valoare operativă.

Informatorii „propagandişti” constituiau o categorie importantă a agenturii. Faţă de alte servicii informative străine, Serviciul Secret şi-a creat astfel de agenţi mai târziu. Rostul creării acestora s-a impus în special în urma acţiunilor întreprinse de serviciile de spionaj germane, maghiare, bulgare şi ucrainene, care, după primul război mondial şi îndeosebi în preajma celui de-al doilea, trimiseseră în România o pleiadă de asemenea agenţi ce răspândeau ştiri false, alarmiste, menite să creeze panică în rândul populaţiei. Ca o contramăsură, Serviciul Secret şi-a creat şi el o astfel de reţea, pe care a dirijat-o să acţioneze îndeosebi în Transilvania, Basarabia, Bucovina şi Cadrilater, unde trebuia să combată, prin mijloace specifice, propaganda revizionistă. Erau recrutaţi în special din rândul ziariştilor, preoţilor şi chiar a personalităţilor publice care se bucurau de audienţă şi prestigiu. Există în arhivele româneşti o serie de lucrări foarte interesante şi bine documentate, elaborate de prestigioşi profesori universitari, comandate de Serviciul Secret.

Informatorii „cercetaşi” erau persoanele trimise cu diferite misiuni informative peste hotare. Spre deosebire de ceilalţi, informatorii cercetaşi erau mult mai temeinic instruiţi. Aceştia erau pregăti în tehnica culegerii informaţiilor, a modului cum să le transmită centrului, cum să se comporte sau să acţioneze în diverse situaţii. Pe lângă pregătirea de specialitate temeinică, li se cerea să cunoască bine şi limba ţării unde erau trimişi, obiceiurile, portul etc. Trebuiau să acţioneze în aşa fel, încât prezenţa lor într-o localitate sau alta să nu dea de bănuit. Li se mai cerea să fie curajoşi, abili şi trebuiau să prezinte suficientă încredere că nu vor divulga părţii adverse misiunea primită.

Informatorii „sedentari” erau cei atraşi la colaborare de către angajaţii Serviciului Secret pe teritoriul unor state străine, din rândul cetăţenilor acestora. După recrutare, informatorii sedentari erau daţi în legătură

rezidenţilor Serviciului Secret, existenţi în ţara respectivă, sau se ţinea legătura cu ei direct, prin agenţii care îi recrutaseră. Şi într-un caz şi în altul, legătura se putea ţine atât personal cât şi prin metoda impersonală. Această categorie de agenţi a constituit una dintre sursele cele mai importante de informare.

Informatorii „de rezervă" constituiau aşa numita „reţea în conservare" ce urma să acţioneze doar în anumite situaţii deosebite cum ar fi: ocuparea vremelnică a teritoriului ţării de o armată inamică, ori căderea reţelelor active. Toate serviciile de informaţii prevăd în planurile lor de măsuri, privind siguranţa naţională, că în caz de război, o parte a teritoriului ţării, mai mare sau mai mică, poate cădea vremelnic sub ocupaţie inamică. De aceea, se trecea, încă din timp de pace, la crearea unei intense reţele de informaţii de rezervă (în conservare) pe propriul teritoriu.

În primul război mondial, când o parte a teritoriului României a fost ocupat de armatele Puterilor Centrale, ţara noastră a avut mult de suferit din lipsa unei astfel de măsuri de prevedere. Din această cauză, atât Mihail Moruzov, în calitate de şef al Serviciului Secret, dar mai ales Eugen Cristescu (pe vremea când a fost şeful Siguranţei) au acordat o atenţie deosebită creării şi instruirii unei agenturi de rezervă în teritoriile pe care ei le considerau că vor constitui ţinta unor atacuri agresive şi pot cădea vremelnic sub stăpânire străină. Amplele rapoarte informative ale SSI-ului, referitoare la tot ceea ce se întâmpla în Ardealul de Nord şi în Basarabia în perioadele de ocupaţie, constituie o dovadă clară că reţelele fuseseră recrutate din timp şi bine instruite asupra modului de acţiune.

Mecanismul de recrutare a surselor

După anul 1934 Serviciul Secret a folosit un sistem de recrutare, instruire şi dirijare a surselor foarte

asemănător cu cel practicat de serviciile de informaţii germane, franceze şi britanice. Personalul (militari şi civili) însărcinat cu recrutarea surselor, forma elita serviciului. Ei se numeau „agenţi speciali" şi erau împărţiţi în trei categorii distincte: agenţi indicatori, recrutori şi de legătură.

Agenţii indicatori aveau o misiune destul de dificilă. Ei trebuiau să studieze un număr mare de persoane, din diferite domenii de activitate ce intrau în atenţia Serviciului Secret, urmând ca din rândul acestora să aleagă pe cele mai potrivite, din toate punctele de vedere, pentru a fi recrutate ulterior ca informatori. Era o muncă grea, migăloasă, dar foarte importantă. De aceea, agenţii indicatori, pe lângă faptul că lucrau permanent în mod acoperit, neavând voie să viziteze decât în cazuri cu totul deosebite sediile Serviciului Secret, trebuiau să posede şi o vastă cultură generală şi de specialitate, să fie înzestraţi cu reale calităţi pentru a putea pătrunde în cercurile cele mai diferite, să fie sociabili, inventivi, să ştie să lege prietenii cu viitorii candidaţi la recrutare, să câştige încrederea acestora, pentru că numai astfel îi puteau studia în cele mai mici amănunte. Acoperirea sub care intrau în contact cu aceştia se impunea să fie cât mai plauzibilă, cât mai naturală, încât să nu creeze suspiciuni. În acest scop, se ţinea seama de profesiunea celor ce urmau să fie luaţi în studiu, de rangul lor social, de pregătirea intelectuală etc. Agentul indicator urma să acţioneze în aşa fel încât nici după recrutare, candidatul să nu-şi dea seama că această măsură s-ar datora cumva lui. În momentul în care se termina studiul asupra persoanei, agentul indicator „o preda" spre recrutare agentului recrutor. „Predarea" se făcea cu grijă. Agentul indicator nu trebuia în niciun caz să fie văzut de candidat în compania sau în anturajul agentului recrutor. În acelaşi mod se proceda şi după recrutare. Moruzov ţinea mult la conspirarea deplină a fiecărei acţiuni şi lua măsuri

severe împotriva celor care nu o respectau. Se proceda astfel, pentru că un agent indicator o dată deconspirat, nu-şi mai putea îndeplini în viitor în mod corespunzător misiunea. Agenţii indicatori puteau fi cadre permanente ale Serviciului Secret sau informatori foarte experimentaţi şi devotaţi muncii pe care o făceau. Evident că erau bine remuneraţi. În acest caz ei erau recrutaţi din rândurile intelectualilor a căror profesie îi punea în contact cu un număr mare de oameni (profesori, avocaţi, medici, preoţi etc.).

Agenţii recrutori aveau misiunea să se ocupe de efectuarea recrutărilor propriu-zise. În instrucţiunile profesionale ale Serviciului Secret privind munca cu agentura, unui agent recrutor îi revenea următoarea misiune: „Urmăreşte individul dat în primire de indicator, leagă prietenie cu el şi sub masca acesteia, speculându-i slăbiciunile, îl angajează în mod treptat, pe nesimţite în organizaţia pentru care lucrează, cu care nu întotdeauna îl pune în contact”.

Recrutarea propriu-zisă consta în semnarea unui angajament de către viitorul informator în faţa ofiţerului recrutor, care de obicei era însoţit de un asistent (martor) ce putea fi un alt ofiţer recrutor, viitorul agent de legătură, unul din şefii secţiilor sau, după caz, chiar şeful Serviciului Secret. Un astfel de angajament conţinea – pe lângă numele şi prenumele informatorului, datele de stare civilă şi adresa – următorul text:

„Declar prin prezenta că mă angajez de bunăvoie să servesc Statul Român, prin organele sale, procurându-le informaţiuni de ordin (se treceau profilul sau problema în care era folosit: terorism, contraspionaj etc.) pentru care urmează să fiu retribuit în raport cu calitatea şi cantitatea informaţiunilor ce voi procura.

Mă angajez, de asemenea, să nu divulg nimănui însărcinările ce mi se încredinţează, organele şi persoanele cu care lucrez; în cazul în care s-ar constata că am divulgat cele de mai sus, voi suporta rigorile

legilor.

De asemenea, în cazul în care s-ar dovedi rea-voinţă sau lipsă de bunăvoinţă în serviciu din partea subsemnatului, înţeleg să trag toate consecinţele.

Am luat la cunoştinţă de prezentul angajament, care mi-a fost citit în faţa martorilor mai jos semnaţi".

Ca şi în cazul agenţilor indicatori, misiunea recrutorilor nu înceta odată cu efectuarea recrutării. Ei trebuiau ca după această operaţiune, în raport de posibilităţi, mai ales în cazul informatorilor recrutaţi în afara graniţelor, o perioadă de timp, să facă instructajul acestora, atât personal cât şi prin alte mijloace. În momentul când se convingeau că noii informatori ştiau ce aveau de făcut şi prezentau suficientă încredere, îi treceau în legătură personală sau impersonală a altor angajaţi ai Serviciului Secret, care se ocupau de domeniul de activitate respectiv. Concomitent acestor însărcinări, agenţii recrutori continuau să recruteze noi informatori recomandaţi de către agenţii indicatori.

Agenţii de legătură nu se confundau cu informatorii propriu-zişi (care erau atraşi în munca informativă să sprijine, benevol sau constrânşi, activitatea Serviciului Secret). Agenţii informatori erau cadre ale Serviciului Secret infiltrate sub diverse acoperiri în obiectivele sau domeniile de activitate ce se aflau în atenţia lui. Aceştia, de regulă, aveau o acoperire reală şi nu fictivă: „voiajor la firma X", „ziarist", „funcţionar la o întreprindere oarecare" etc. După recrutare, informatorii erau predaţi acestor agenţii de legătură care, de obicei, îndeplineau şi funcţia de şefi de rezidentură.

Din multe documente, rezultă că, în fiecare domeniu, problemă, locuri de interes, existau două reţele paralele, independente una de alta, coordonate de şeful de secţie. Scopul era de a verifica veridicitatea informaţiilor şi de a evita dezinformarea sau intoxicarea din partea serviciilor de informaţii adverse în cazul în care o reţea era descoperită.

În afară de aceste rezidenturi, existau şi reţele în conservare sau de rezervă, care erau folosite sau activate doar în momente deosebite, aşa cum am menţionat mai sus.

Singura deosebire între acest sistem de recrutare al surselor folosite de Serviciul Secret şi cel al Abwehr-ului consta în faptul că în afară de cele trei categorii de agenţi speciali în practica germană mai exista şi o a patra categorie numită agenţi investigatori. Aceştia preluau de la indicatori persoanele selecţionate, făceau investigaţii ample, apoi întocmeau rapoarte prin care confirmau sau nu calităţile de viitori informatori ale candidaţilor la recrutare, stabilind de asemenea şi variantele de recrutare. Aceste rapoarte erau înaintate ofiţerilor recrutori care, la rândul lor, studiau persoana şi hotărau modalitatea de recrutare şi variantele de retragere în cazul în care interveneau manifestări de comportament neprevăzute din partea candidatului.

Instruirea şi evidenţa informatorilor. Iată câteva reguli şi norme privind modul de instruire şi documentare a surselor, aşa cum sunt atestate de lecţiile scrise pe ciorne, care foloseau la şcoala de agenţi ai Serviciului Secret:

„Informatorii care vor fi recrutaţi să fie introduşi direct în acţiunea respectivă urmărită şi evitându-se a se recruta elemente periferice sau legături indirecte. Este preferabil să se recruteze un singur informator bine introdus şi eventual chiar dintre conducătorii mişcării urmărite, decât mai mulţi informatori fără legături directe;

după recrutare se va proceda la un instructaj atent al informatorului, deoarece timpul ce se va pierde cu instruirea unui informator bun este totdeauna recompensat prin calitatea rapoartelor acestuia;

Informatorul va fi obişnuit să observe partea subversivă a problemei urmărite;

se va pune la încercare sinceritatea informatorului,

pentru a stabili dacă nu comite acte de răzbunare personală sau dacă nu încearcă dezinformarea;

se vor verifica rapoartele unui informator cu cele ale altuia, pentru a stabili pozitiv dacă cele afirmate sunt juste. Pentru acest motiv informatorii, chiar dacă se cunosc între ei din viaţa socială sau profesională, nu trebuie să ştie unul despre celălalt că slujesc în acelaşi serviciu;

orice raport informativ, pe lângă condiţiunile de veridicitate, trebuie să conţină preciziuni de timp şi loc, precum şi despre persoanele ce sunt în legătură cu obiectul propriu-zis al raportului. Astfel se va trece:

a. ziua, luna, anul şi ora când fapta se va întâmpla;

b. locul;

c. persoanele participante la faptă, cu indicarea adresei lor, calitatea ce o deţin (funcţiuni) şi alte date de stare civilă;

d. toate faptele vor fi trecute în ordinea în care s-au petrecut;

Informatorul va fi dirijat ca să nu se obişnuiască a da rapoarte despre alte chestiuni decât cele ce îi sunt în atribuţiuni, căci altminteri va devia de la scopul care este utilizat. Deşi chiar rapoartele despre alte persoane decât cele pe care le are misiunea pot fi interesante, totuşi să nu fie lăsat să-şi creeze obiceiul de a se interesa şi raporta mai mult despre probleme ce nu i-au fost încredinţate;

Informatorul va fi obişnuit să urmărească orice problemă încredinţată, respectând regulile de continuitate. Se va dirija informatorul ca să nu părăsească o chestiune începută;

de asemenea, se va instrui informatorul ca să raporteze imediat faptul întâmplat, căci toate faptele devin neinteresante dacă nu sunt semnalate rapid;

Informatorul va fi instruit să aibă în vedere totdeauna exactitatea în reproducerea faptelor, evitând atât detaliile vagi, cât şi aprecierile de ordin subiectiv

sau personal;

rezidentul va menţiona în rapoartele pe care le trimite la subcentru aprecieri asupra sursei: serioasă, probabilă, verificată etc.”

În arhiva rămasă de la SSI, şi care a fost preluată de organele de Securitate după 1950, nu există niciun dosar de informator din perioada 1928 – 1944. Acest lucru se explică prin faptul că Serviciul Secret nu întocmea dosare şi nu avea evidenţa surselor, indiferent din ce categorie făceau parte. Orice lucrător al SSI-ului îşi avea informatorii lui şi nu era obligat să întocmească dosare sau fişe de evidenţă. Mai mult, nu era obligat să raporteze şefului nemijlocit numele lor, data şi când mergea la întâlnire. Informaţiile obţinute erau de regulă verbale, iar în cazuri mai deosebite se luau note scrise. Informatorii erau retribuiţi nu pe bază de acte semnate de cei în cauză, ci în baza unor borderouri care consemnau suma, data şi indicativul informatorului ori problema pentru care a dat informaţia, iar acestea se distrugeau la scurt timp.

Munca cu agentura şi conspirarea surselor. Serviciul Secret condus de Mihail Moruzov a folosit sistemul rezidenţelor conspirate, care aveau sedii în oraşele de reşedinţă ale ţinuturilor. Pe lângă sarcinile contrainformative, rezidenţa se ocupa şi cu probleme ale muncii de informaţii, trimiţând agenţi în ţările vecine. Şefii de rezidenturi erau lucrători experimentaţi ai Centralei, care aveau în subordine 1 – 3 lucrători şi un radist.

Agentura dirijată de rezident era cunoscută în Centrală numai cu numele conspirativ, rezidentul răspunzând în faţa şefului secţiei (sau directorilor din Centrală) pentru autenticitatea informaţiilor furnizate.

Remunerarea agenţilor se făcea de către rezident din fondul muncii operative şi consta în bani sau obiecte. Aceasta era o problemă de importanţă deosebită, întrucât trebuia să respecte regulile strictei

conspirativităţi. Era complet interzis ca un lucrător să fie văzut cu un informator de către un alt lucrător. De aceea, întâlnirile se făceau în case conspirative care, de regulă, erau folosite de un singur lucrător.

Agentura care se afla în legătura celorlalţi lucrători ai rezidenţei era ţinută în secret, atât faţă de rezident, cât şi faţă de Centrală, lucrătorii răspunzând de autenticitatea informaţiilor. Se considera cu totul anormal ca un şef ierarhic să ceară numele informatorilor.

Numele informatorilor erau bine conspirate, iar lucrătorii care ţineau legătura cu aceştia nu cunoşteau adevărata identitate a informatorilor. Informatorii Serviciului Secret aveau un indicativ, iar notele date de ei nu erau semnate, datate şi nu aveau niciun fel de semn distinctiv (numele secţiei, locul unde a avut loc întâlnirea, cine a preluat materialul).

Lucrătorul care ţinea legătura cu informatorii era subordonat şefului de rezidentură. Numai acesta ştia de la cine a primit informaţia, unde a avut loc întâlnirea, durata ei, când s-a fixat o nouă întâlnire, sarcinile trasate etc. Altor cadre intermediare le era comple interzis să se intereseze de aceste probleme.

Structura, conspirarea, recrutarea şi modul de lucru cu agentura secretă nu au cunoscut modificări până la desfiinţarea SSI-ului. Organele de Securitate ale regimului comunist din România, înfiinţate în august 1948, au introdus un cu totul alt sistem, fapt pentru care trebuie analizat separat.

Exploatarea surselor deschise

În afara informaţiilor procurate prin agentura secretă, Serviciul Secret practica pe o scară destul de largă şi exploatarea surselor deschise şi oficiale (comunicate, presa, radioul, lucrările cu caracter ştiinţific, documente de arhivă, biblioteci etc.). Aproape

că nu exista dosar de problemă dintre cele care intrau în preocupările Serviciului Secret care să nu conţină extrase, decupaje din ziare, declaraţii ale unor lideri politici din ţară şi străinătate. De altfel, acestea constituie şi marea majoritate a documentelor din arhiva SSI care s-au păstrat. Ele nu reprezentau nimic compromiţător care să ducă la deconspirarea procedeelor de obţinere, fapt pentru care nu au fost distruse. Date interesante despre exploatarea surselor deschise ni le dezvăluie N.D. Stănescu în lucrarea sa memorialistică. Vorbind despre căpitanul Emil Tulbure, adjunct al maiorului Rădulescu, la Frontul de Est, spune că era basarabean de origine, învăţător, bun cunoscător al limbii ruse şi al problemelor legate de URSS „pe care le urmărea, între altele, prin lectura zilnică a presei sovietice, mergând până la examinarea atentă a anunţurilor”.

În toamna anului 1934, Moruzov a cerut să se întocmească o lucrare bine documentată despre Mişcarea legionară şi a fixat ca termen maxim două-trei zile. Întrucât arhiva Serviciului Secret nu era încă sistematizată şi organizată pentru a fi exploatată cu operativitate, N.D. Stănescu mărturiseşte că „a trebuit ca în viteză să culegem materialul documentar din cărţi, broşuri, reviste etc., parte din ele colecţii personale”, apelând uneori chiar şi la memorie.

Despre felul cum se făcea prelucrarea acestor informaţii din surse deschise ne-a lăsat scurte relatări Ştefan Enescu: „Au fost organizate birouri de presă şi studii pe lângă fiecare front în parte, pentru a se realiza un flux al mersului lucrărilor cât şi un sistem de evidenţă. S-a reorganizat arhiva, care într-un astfel de serviciu constituia nu un depozit mort de acte, ci un instrument viu de lucru, a cărui organizare condiţionează uneori calitatea lucrărilor de actualitate”. Acelaşi memorialist descrie la un moment dat şi felul în care a fost elaborată o lucrare de sinteză despre Finlanda, ce

conţinea capitole despre aşezarea geografică, evoluţia istorică, situaţia economică, socială şi politică. Ea a fost elaborată la sfârşitul lunii noiembrie 1939, deci imediat după începutul războiului ruso-finlandez. Pentru elaborarea acestei lucrări solicitate de Marele Stat Major al armatei române, s-au folosit „nu numai materialele informative aflate în arhivă, ci şi o serie de lucrări de diferite specialităţi apărute în străinătate referitoare la ţara în cauză”. „Ne-am bazat deci – spune Ştefan Enescu – pe o largă bibliografie”. Mihail Moruzov, fiind un om „cu idei şi iniţiative foarte largi”, după cum spunea fostul său şef de cabinet, avea obiceiul ca în preajma manevrelor militare să „alcătuiască studii complete asupra regiunilor respective (cu caracter istoric, geografic etc.) pe care le răspândea la Palat şi Statul Major”.

E greu de stabilit ponderea informaţiilor obţinute din exploatarea surselor deschise faţă de cele secrete. Comentariile făcute de Eugen Cristescu în legătură cu „obiceiurile” unor agenţi din timpul lui Moruzov de a întocmi note informative doar din lectura ziarelor, fără să le mai verifice, constituie mai degrabă anomalii, întâlnite de altfel în activitatea oricărui serviciu de informaţii, dar nu se pot generaliza la scara întregului Serviciu şi, prin urmare, nu pot constitui aspecte definitorii.

Se poate considera că ponderea o reprezentau totuşi informaţiile obţinute din exploatarea surselor şi procedeelor secrete, având în vedere că Serviciul condus de Moruzov folosea şi schimbul de informaţii cu structuri similare ale altor state. Or, un astfel de procedeu implică două aspecte fundamentale: 1) deţinerea unui flux informaţional secret despre o ţară ori o zonă strategică, sau geopolitică de interes pentru serviciul cu care se face schimbul de informaţii; 2) excluderea informaţiilor obţinute din surse oficiale şi deschise, întrucât acestea erau la îndemâna oricui spre a le obţine şi prelucra.

Schimbul de informaţii

Serviciul Secret a practicat destul de timpuriu schimbul de informaţii cu serviciile de informaţii ale Marilor Puteri, precum Anglia şi Franţa, extins apoi şi la Germania şi Italia. Aproape în exclusivitate schimbul de informaţii cu serviciile similare din aceste ţări au avut ca temă: armatele ţărilor vecine, în special cele cu care România nu avea încheiate tratate de alianţă politică sau militară. Acest aspect presupune în mod logic că Serviciul Secret deţinea un flux informaţional de valoare, întrucât stârnea interesul instituţiilor similare ale Marilor Puteri. Pentru susţinerea acestei opinii putem folosi ca argument şi destăinuirile lui Robert Bishop, ofiţer al OSS (Serviciul de Operaţii Strategice), care a venit în România cu misiunea militară americană, imediat după 23 august 1944, şi care a consultat multe dosare ale Serviciului Secret privind Rusia sovietică. Ofiţerul american făcea următoarea remarcă despre aceste dosare „Conţineau cea mai grozavă culegere de date despre sovietici din toată Europa, cu excepţia dosarelor găsite în Germania. Prezentau o colecţie continuă de date, începând cu primul război mondial. Aceste documente reflectau munca mai multor ramuri ale serviciilor secrete româneşti. Dar secretele cele mai importante fuseseră obţinute în cea mai mare parte de un om şi agenţii pe care-i dirija. Experţii care îi cunosc munca îl considerau cel mai mare spion ce a lucrat vreodată pentru România. Avea peste 200 de agenţi activi în Rusia, atât înainte cât şi după război şi nu exista porţiune din această ţară, inclusiv bine păzita zona a Uralilor, în care să nu fi pătruns”. Şi parcă în completare, Ştefan Enescu îşi amintea şi el că „informaţiile [obţinute de Serviciul Secret – *n.n.*] mergeau până la dezvăluirea celor discutate cu uşile închise în Sovietul Comisarilor Poporului (guvernul) din R.S.S. Moldovenească” – de peste Nistru „care constituia o placă turnantă a URSS

faţă de noi”.

Din cercetarea documentelor de arhivă păstrate rezultă că primul schimb de informaţii – ceea ce implică şi cooperarea – s-a făcut cu Serviciul Secret britanic. Într-un raport întocmit la sfârşitul lunii aprilie 1940, ce prezenta rezultatele vizitei lui Moruzov în Anglia, se menţiona printre altele: „Între Serviciul Secret de informaţii al Armatei Române şi Intelligence Service există o colaborare de 20 de ani, în materie informativă. Cu conducătorii acestui serviciu am avut ocaziuni, în decursul acestui timp, să iau de mai multe ori contactul şi să stabilesc normele de colaborare…”

Alte amănunte interesante despre modul concret în care se făcea această cooperare informativă sunt destăinuite de colonelul Gheorghe Petrescu, fost ataşat militar român la Berlin şi un vechi colaborator al lui Moruzov: „Acest serviciu [de informaţii englez din România – *n.n.*] era condus la început, în anii 1927 – 1930, de un rus de origine, fost ofiţer din armata ţaristă, numit Bogomoleţ, refugiat la Londra şi trimis apoi în România în acest scop. Aranjamentul, pe care l-a făcut Moruzov cu el, era că i se dăduse reprezentantului Serviciului de informaţii englez concesiunea unui sector pe Nistru, în scop de a-şi trece şi primi agenţii, sector în care agenţii noştri nu funcţionau, pentru a nu se produce indiscreţii şi a nu se periclita siguranţa lor, iar materialul informativ adus de peste Nistru era sigilat şi adus la Bucureşti de un om a lui Moruzov, care dubla pe şeful serviciului de agentură englez de pe frontieră. Aici, materialul se desigila, iar Moruzov fotografia sau copia materialul, după care era tradus în micul birou pe care şi-l înjghebase, apoi îl trimitea Marelui Stat Major, Secţia a II-a. Cu acest sistem, Moruzov procura materialul informativ destul de important ca valoare militară, pentru care englezii cheltuiau enorm, fără ca Moruzov să fie nevoit să cheltuiască un ban”. Doar prin existenţa unei bune colaborări informative între Serviciul Secret

român şi Intelligence Service ne putem explica şi următorul pasaj din însemnările zilnice ale regelui Carol al II-lea, care face referire la întâlnirea cu ministrul de Externe britanic la Londra în august 1937: „Cu Eden, vorbind de situaţia generală, i-am atras atenţia că există o primejdie continuă a unei posibile înţelegeri între Soviete şi Germania. Mi-a răspuns că acest lucru nu este cu putinţă, iar când am replicat că informaţia o aveam indirect, chiar de la Intelligence Service, a fost dezagreabil mirat, dar tot nu m-a crezut". Dar cooperarea s-a făcut şi în situaţii operative, ca de exemplu în noiembrie 1939, când, cu ocazia altei vizite a regelui Carol al II-lea în Anglia, pentru măsurile de pază şi protecţie a suveranului român, Moruzov s-a implicat direct împreună cu specialişti de la Scotland Yard şi Intelligence Service.

Colaborarea cu Serviciul de informaţii francez s-a făcut începând cu anul 1927, numai că după numirea căpitanului Cury (rus de origine) ca şef al rezidenturii din România pentru Frontul de Est (URSS), activitatea agenţilor francezi degenerase şi nu mai producea nimic care să intereseze România despre sovietici, astfel încât, pentru a nu se expune inutil, Moruzov a renunţat la acest mijloc de procurare a informaţiilor. Dar colaborarea a fost reluată ulterior, aspect rezultat din raportul întocmit de Moruzov în aprilie 1940, referitor la rezultatele vizitei în Franţa şi contactele cu colonelul Rivet, şeful Serviciului de informaţii al armatei franceze. Iată ce ne dezvăluie acest document: „Între Serviciul Secret de informaţii al Armatei Române şi Serviciul Secret de informaţii al Armatei Franceze exista o legătură de colaborare realizată înaintea declanşării actualului război [1 septembrie 1939 – *n.n.*]. Această legătură este materializată printr-un delegat permanent, ofiţer superior de stat-major, specializat în informaţii, al fiecărui serviciu pe lângă celălalt. Colaborarea constă în schimb de informaţii, schimb de cunoştinţe tehnice în

această materie, metode de acţiune, sisteme de exploatare etc”. Dar documentul citat ne mai dezvăluie şi un alt aspect al colaborării româno-franceze în domeniul informaţiilor, fapt ce trebuie reţinut ca atare: „Materialul informativ de care dispune Serviciul S. de informaţii francez – în special asupra Germaniei – este în mare majoritate material procurat de Serviciul nostru”. „Această mărturie sinceră a colonelului Rivet – raportează în continuare Moruzov – m-a impresionat dar m-a şi bucurat, cu atât mai mult cu cât ştiam că activitatea noastră informativă a fost dirijată, în primul rând, în ţările vecine – Rusia, Bulgaria, Ungaria – şi apoi în Germania, şi celelalte state. Acest fapt constituie pentru noi o satisfacţiune surprinzătoare”.

Începând cu februarie 1937, aşa cum rezultă dintr-un raport olograf întocmit de maiorul Ionescu Micandru – şeful Frontului de Est din Serviciul Secret –, s-a realizat un prim contact informativ cu Abwherul, condus din 1935 de amiralul Wilhelm Franz Canaris. Este unul din puţinele documente ce s-au păstrat care dezvăluie anumite intimităţi ale activităţii serviciilor secrete de informaţii. Maiorul Ionescu-Micandru raportează că a lucrat direct, într-o cameră de hotel, cu un anume dr. Froelich ce-i fusese recomandat, despre care aflase ulterior că era ofiţer cu gradul de maior în Secţia de informaţii a Marelui Stat Major General german – Frontul de Est. Mai întâi, cei doi ofiţeri, Micandru şi Frölich, şi-au luat „toate precauţiunile ca discuţiile ce vor avea loc să nu fie auzite în afară de cameră” după care au trecut la sistemul de lucru propriu-zis. Comparau, pe baza documentelor germane şi române, denumirile şi dislocările marilor unităţi ale Armatei Roşii (districtele militare, corpurile de armată şi diviziile de infanterie). Ofiţerul german citea informaţiile pe care le avea (datate 1 ianuarie 1937), iar Micandru sublinia nepotrivirile, spre a fi verificate ulterior. „În general – menţionează documentul –, în mare majoritate,

instrucţiunile noastre au corespuns cu cele germane, ceea ce a demonstrat buna-credinţă şi seriozitatea schimbului de informaţii pentru ambele părţi”.

În privinţa perspectivelor continuării schimbului de informaţii, s-a stabilit ca el să se facă în condiţii de o discreţie absolută, alternativ, la Bucureşti şi Berlin, ceea ce nu s-a mai întâmplat până în iunie 1939. După declanşarea celui de-al doilea război mondial, s-au stabilit contacte permanente, prin ofiţeri de legătură. Să mai consemnăm că Mihail Moruzov a fost primul şef de serviciu secret de informaţii cu care amiralul Canaris s-a întâlnit direct şi cu care a avut şi cele mai multe contacte, în total patru, două la Bucureşti (în decembrie 1939 şi martie 1940), una în Germania (aprilie 1940) şi alta în Italia (3 – 5 septembrie 1940).

Nota Serviciului Secret din 6 octombrie 1939 fusese întocmită pe baza informaţiilor primite de la „elementul nostru de legătură cu Serviciul de informaţii al Japoniei, cu sediul la Bucureşti”, ceea ce presupune că, la acea dată, schimbul de informaţii între Serviciul Secret român şi structurile specializate japoneze (sau probabil cu rezidentura din România a Serviciului de securitate japonez, numit la acea dată Kempei-tai) se efectua din plin. Documentul citat ne dezvăluie că această colaborare nu era formală, ci înregistra rezultate informative deloc neglijabile. Aşa de pildă, agentul de legătură japonez atrăgea atenţia Serviciului Secret român că ziarista germană Edith von Coller avea în realitate „misiunea de a informa Gestapoul asupra activităţii diferitelor legaţii din Capitală şi a supraveghea, pe cât posibil, şi activitatea diplomatică a ţărilor aliate şi prietene Reich-ului”.

Schimb de informaţii s-a făcut şi cu structurile speralizate italiene. În raportul întocmit de maiorul Ionescu-Micandru, privind rezultatele întâlnirii Moruzov-Canaris de la Veneţia (3 – 5 septembrie 1940), se menţionează că a fost prezent şi generalul Carboni, şeful

Serviciului de informaţii al armatei italiene, ceea ce presupune că s-au perfectat unele modalităţi de colaborare.

Înainte de începerea agresiunii Germaniei asupra Poloniei (1 septembrie 1939), Serviciul Secret realizase „o colaborare privind schimbul de informaţii şi cu Serviciul de informaţii al armatei poloneze”, iar locotenent-colonelul Ionescu Micandru a făcut în vara anului 1939, circa 6 – 7 călătorii la Varşovia. Imediat după capitularea Poloniei şi refugierea pe teritoriul României a armatei, guvernului şi Marelui Stat Major polonez, Moruzov l-a contactat pe şeful Serviciului de informaţii al armatei poloneze, împreună cu care a organizat „Linia L”, o reţea informativă, formată din ofiţeri de elită polonezi, care se subordona Centrului 1 de la Suceava al Serviciului Secret. Tot cu acea ocazie Moruzov acceptase ca „Linia L” să colaboreze şi cu Serviciul britanic, colaborare care s-a desfăşurat în bune condiţii până la declanşarea stării de război între România şi Marea Britanie (septembrie 1942). Este greu de precizat dacă Mihail Moruzov şi Marele Stat Major al armatei române au avut vreo influenţă din punct de vedere strategic şi doctrinar, dar cert rămâne faptul că „Linia L” – care s-a răspândit ulterior în întreaga Românie, fiind formată din 4 reţele cu legături la Istanbul şi Londra – a constituit pentru poporul polonez structura de rezistenţă care a continuat lupta pentru eliberarea teritoriului cotropit de germani şi sovietici.

Colaborări pe linie informativă mai realizase Serviciul Secret, în decursul anilor, şi cu Serviciul de informaţii cehoslovac, până în martie 1939, cu serviciile de informaţii ale armatelor finlandeze şi iugoslave. În Raportul din 21 martie 1939, întocmit de colonelul Gheorghe Petrescu – ataşat tactic al Ministerului Apărării Naţionale şi al Marelui Stat Major pe lângă Serviciul Secret –, în legătură cu rezultatele misiunii informative întreprinse la începutul lunii la Praga, se

menţiona: „Am stabilit cu şeful Biroului II [colonelul Pika – *n.n.*] o foarte strânsă colaborare a serviciilor noastre secrete de informaţii, atât în materie de agentură, cât şi în direcţia schimbului de informaţii, înlocuind vechile conferinţe dintre Statele Majore respective, cu ocazia vizitelor oficiale, care – în împrejurările actuale – nu mai puteau avea loc”. Pentru modul cum reuşea să strângă legăturile cu Serviciul de informaţii iugoslav – şi probabil pentru valoarea informaţiilor furnizate, în care ponderea o aveau cele despre armata ungară –, Mihail Moruzov, după cum aflăm dintr-un document, a fost decorat în anul 1936 de guvernul statului vecin cu medalia „Ofiţer al Ordinului Sfântu Sava”, iar la 30 august 1939 cu „Ordinul Sfântu Sava în grad de comandor”. Colaborarea cu serviciile de informaţii ale statelor aliate era, în fapt, o necesitate obiectivă, având în vedere desele întâlniri la nivelul şefilor de Mare Stat Major, prilej cu care se stabileau, de comun acord, planurile de acţiune a forţelor armate.

Misiuni speciale de informare şi documentare

Pentru a se informa cât mai bine şi din surse sigure de la faţa locului, privind atitudinea ţărilor considerate de România amice, în cazul în care am fi fost atacaţi de ţările revizioniste, Mihail Moruzov folosea şi un alt procedeu de procurare a informaţiilor, şi anume trimiterea în misiuni speciale a unor ofiţeri de încredere de la Marele Stat Major. Într-o astfel de misiune a fost trimis colonelul Gheorghe Petrescu în primăvara anului 1939. A călătorit mai întâi la Varşovia, unde a constatat o „răceală uşor explicabilă în faţa omului ce încerca să le descifreze viciile şi marile secrete, şi chiar un început de ostilitate”. Ofiţerul român constatase că Polonia „persevera orbeşte într-o apropiere de Germania, care nu doar că îi respingea avansurile dar punea la cale desfiinţarea sa ca stat”. În raportul întocmit la

reîntoarcerea la Bucureşti, colonelul Gheorghe Petrescu, sesizând potenţialul militar polonez slab, a şi pronosticat că în cazul unei confruntări militare armata poloneză va fi strivită în câteva zile, ceea ce s-a şi întâmplat, după cum bine se ştie.

Colonelul Gheorghe Petrescu a călătorit şi în Anglia unde a luat contact cu un reprezentant al Intelligence Service-ului, chiar în zilele când la Bucureşti se parafau clauzele Tratatului economic româno-german (4 martie 1939). Din raportul ofiţerului român rezultă că „Anglia dădea semne că înţelegea situaţia tragică pe care România o traversa, fiind tot mai mult izolată politic, diplomatic şi militar". Delegatul Intelligence Service-ului l-a asigurat pe colonelul Gh. Petrescu că „în caz de război, frontierele României vor fi şi ale Imperiului Britanic". Ne aflam cu câteva zile înainte ca Anglia şi Franţa să facă declaraţii oficiale că acordă garanţii României. Periplul european al emisarului Serviciului Secret a continuat la Paris, unde a fost primit de şeful Serviciului de informaţii al Marelui Stat Major al armatei franceze, colonelul Gauche, şi chiar de şeful Serviciului de informaţii al armatei franceze, colonelul Rivet. Au fost întâlniri de lucru, fiecare spunându-şi şi punctul de vedere. S-au sondat posibilităţile de cooperare informativă în caz de război. Guvernul francez era îngrijorat de acordul economic româno-german. Ca primă reacţie, francezii suspendaseră orice livrare de material strategic de război către România. Totuşi, se pare că francezii fuseseră şi ei surprinşi de evenimente şi se aflau într-un stadiu destul de precar în problema înarmărilor. Prin intermediul colonelului Petit-Bon – şeful de cabinet al generalului Gamelin, şeful Marelui Cartier General al armatei franceze –, colonelul Gh. Petrescu a vizitat „linia Maginot". Interesante sunt concluziile formulate de ofiţerul român la întoarcere, în sensul că anticipase „posibilitatea ca fortificaţiile să fi fost ocolite". Cu alte cuvinte, nu-i scăpase vulnerabilitatea sistemului

de apărare a Franţei. La întoarcere, emisarul lui Moruzov a vizitat şi Praga, unde a făcut schimb de informaţii cu colonelul Pika. Se pare că amândoi au ajuns la concluzia că „ne aşteptau zile grele”.

Rapoartele întocmite de colonelul Gh. Petrescu despre situaţia din ţările vizitate şi intenţiile lor faţă de România au pus la dispoziţia lui Moruzov şi Marelui Stat Major al armatei române concluzii dintre cele mai realiste. Aceasta dovedeşte că Serviciul Secret folosea, în acţiunile mai delicate, ofiţeri de mare valoare şi înaltă autoritate în demersul procurării informaţiilor, în baza cărora se puteau fundamenta orientările politice şi strategico-militare româneşti. La aceeaşi concluzie ajunge şi Veniamin Moruzov care spune textual: „Misiunea colonelului Gh. Petrescu adusese anumite indicii, toate de natură a ne inspira pesimism, dar realitatea se cuvenea să fie palpată mai serios şi numai sub aspectul laturilor sale oficiale”.

Colaborarea cu ataşaţii militari. Alte aspecte interesante despre felul în care Serviciul Secret în timpul lui Moruzov îşi procura informaţiile, ni le destăinuie şi colonelul Ion Dumitrescu. Întrebat la 8 mai 1941 de procurorul de instrucţie care ancheta „cazul Moruzov”, „dacă observaţiile pe care le prezenta şeful Serviciului Secret, forurilor superioare, relativ la diferite probleme, se bazau pe informaţii certe sau erau numai aprecieri personale, colonelul Ion Dumitrescu a răspuns: „A face observaţiuni bazate numai pe aprecieri personale este imposibil, fiindcă oamenii cărora le prezentau aveau şi ei posibilităţile lor de informare, şi în plus erau informaţi şi de alte organe din stat şi deci nu puteau fi induşi în eroare. Observaţiunile prezentate de Moruzov cu privire la diferite probleme se bazau: a) pe informaţii sosite la Serviciu şi cunoscute şi de personalul militar şi civil ajutător; b) pe informaţii obţinute personal şi necunoscute personalului Serviciului; c) pe concluziile trase din dezbaterea prealabilă a acestor probleme cu

personalul calificat din Serviciul său şi din afară (ofiţeri de stat-major, oameni politici şi diferiţi specialişti din serviciile statului sau din alte stabilimente particulare)".

O altă metodă, folosită de Moruzov în procurarea informaţiilor din exteriorul ţării, era colaborarea oficială cu ataşaţii militari români în capitalele europene şi legendarea legăturii, în paralel, cu agenţii infiltraţi în aceleaşi locuri, dar pe care doar el îi cunoştea. Un document atestă care erau ataşaţii militari plătiţi de Moruzov: colonelul Gheorghe Petrescu la Roma, locotenent-colonelul Octav Vorobehievici la Berlin (fost în Spania şi Portugalia), locotenent-colonelul Cristea şi maiorul Boian la Paris, locotenent-colonelul Brandis la Sofia, căpitanul Iliescu la Londra, căpitanul Virgil Ionescu la Berna şi maiorul Florin Rădulescu la Atena. Toţi aceştia îi trimiteau informaţii lui Moruzov cât şi Ministerului Apărării Naţionale şi Marelui Stat Major al armatei române. Prin acest procedeu şeful Serviciului Secret urmărea să dispună de acelaşi flux informativ (sau cu alte cuvinte să-l ţină sub control), dar în acelaşi timp îl şi confrunta cu datele şi informaţiile primite de la rezidenţii acoperiţi ştiuţi numai de el sau obţinute prin alte procedee, ceea ce făcea ca sintezele prezentate de Moruzov să fie mult îmbunătăţite sub aspect calitativ.

În lucrarea sa memorialistică, generalul Ion Gheorghe, fost ataşat militar (septembrie 1940-iunie 1943) şi ministru (iunie 1943-august 1944) al României la Berlin, confirmă că şeful Serviciului Secret folosea ofiţerii din ataşaturile militare în activitatea informativă. Astfel, despre colonelul Octav Vorobehievici, ne spune că fusese rechemat, deoarece prin strânsele sale legături cu Serviciul Secret condus de Mihail Moruzov, care avea la rândul lui legături cu Abwehr-ul, „părea prea implicat în aceste afaceri, pentru a mai putea ocupa un post diplomatic". Acelaşi memorialist mai spunea că unul dintre cei doi ofiţeri din Biroul ataşaturii militare din Berlin – maiorul Alexandru Proca – nu era în realitate

specializat în probleme de stat-major, ci „întreţinea încă din timpul lui Moruzov legături cu agenţi ai amiralului Canaris”.

Exploatarea agenţilor dubli. În literatura de specialitate, agentul dublu este considerat cel care lucrează pentru două sau mai multe servicii secrete, furnizând tuturor acestora informaţiile culese. De regulă, agenţii dubli acţionează mai mult pe bază de constrângere, în sensul că activitatea lor a fost interceptată, şi pentru a nu suporta consecinţele penale erau determinaţi să lucreze şi pentru serviciul care i-a descoperit. Sunt suficiente documente care atestă că Moruzov a folosit şi el agenţi dubli. În afară de Bogomoleţ, deja amintit, Serviciul Secret l-a folosit şi pe G. Porohovski, fost locotenent-colonel în armata ţaristă şi pe Alexandru Maijoiski. Din alte documente rezultă că, după 1933, Moruzov l-a reactivat pe Hans Helling, pe care-l folosise cu rezultate foarte bune în perioada 1917 – 1918. Prin intermediul acestuia, Moruzov a obţinut date precise despre intenţiile Germaniei faţă de România, precum şi informaţii cu privire la organizarea în detaliu a serviciilor informative şi de poliţie germane.

Sub acoperirea că este un slujitor credincios al regelui Carol al II-lea, s-ar putea ca în realitate Moruzov să-l fi supravegheat îndeaproape pe suveran. În perioada Regenţei 1927 – 1930 el trimisese o serie de agenţi însărcinaţi cu o astfel de misiune. La rândul lui, suveranul a acceptat ca palatul să fie supravegheat de Serviciul Secret, considerând că astfel îi va fi asigurată propria-i securitate. Acest procedeu poartă denumirea de „supraveghere legendată sub acoperirea protecţiei”. Cert este că, în afară de schimbul reciproc de informaţii cu mareşalul Palatului – Ernest Urdăreanu –, Moruzov a beneficiat din plin şi de serviciile unui agent. Familia regală era supravegheată şi prin prinţesa Caragea, care a fost constrânsă să lucreze informativ şi pentru Serviciul Secret, în statele căruia figura cu numele

conspirativ „Doamna A”. Ea era o agentă cu bogată experienţă a Intelligence Service-ului şi a Biroului 2 francez. Fiind descoperită, nu a fost arestată, ci a continuat să lucreze şi pentru Serviciul Secret. Moruzov a reuşit astfel să intre în posesia unor informaţii valoroase privind societatea mondenă românească dar mai ales metodele de lucru ale serviciilor de informaţii britanice şi franceze. Întrucât „Doamna A” se număra printre prietenele reginei Maria, cele mai importante informaţii erau culese din anturajul familiei regale.

Protecţia secretelor de stat prin dezinformare. Este îndeobşte cunoscut că documentele de mobilizare, planurile de campanie şi ordinele operative rămân fără eficienţă în cazul în care ele ajunge să fie cunoscute de potenţialul inamic. Aşa se explică faptul că printre alte atribuţii ce reveneau Serviciului Secret, era şi aceea de apărare a secretului de stat şi prevenire a scurgerii datelor şi informaţiilor nedestinate publicităţii. Într-o amplă expunere din 28 octombrie 1950, Gheorghe Cristescu se referă la unele amănunte interesante sub acest aspect: „De la Marele Stat Major, Institutul Geografic şi de la alte instituţii militare se sustrăgeau mereu documente, hărţi, cifruri, imprimate etc., datorită unei paze defectuoase şi a coruptibilităţii unor elemente ce se pretau la asemenea lucruri. De la Ministerul Apărării Naţionale, o întreagă corespondenţă se copia. Curierul Ministerului trecea pe la un fotograf, unde plicurile se deschideau (tehnic) la aburi şi ordinele interioare se fotografiau. Plicurile se închideau la presă (tot tehnic), adică după toate regulile cenzurii secrete şi curierul mergea apoi să le ducă autorităţilor militare, oficiilor respective. Serviciul Secret este însărcinat cu studierea celor mai sigure mijloace pentru asigurarea păstrării secretului propriu”.

Mihail Moruzov l-a trimis în misiune specială la Paris pe Gheorghe Cristescu pentru a studia tehnicile moderne folosite în prevenirea scurgerii informaţiilor

secrete prin desfacerea corespondenţei, precum şi pentru depistarea infractorilor. După o practică de câteva luni la Serviciul identităţii juridice franceze, şi la Prefectura poliţiei pariziene pentru deprinderea mânuirii tehnicii moderne, Gheorghe Cristescu s-a reîntors la sfârşitul anului 1938 cu un bogat bagaj de cunoştinţe tehnico-ştiinţifice în materie de protejare a secretului de stat, după cum singur o mărturiseşte. A întocmit un raport detaliat pe care l-a prezentat lui Moruzov. Acesta, la rândul lui, l-a înaintat Marelui Stat Major şi Ministerului Apărării Naţionale spre avizarea măsurilor preconizate. Ceea ce a omis să mărturisească Gheorghe Cristescu, dar aflăm din alte documente, este că materialele sustrase de la Ministerul Apărării Naţionale ajungeau la Budapesta. Moruzov nu a solicitat arestarea curierilor, ci i-a lăsat să-şi facă „datoria” mai departe, înlocuind bineînţeles plicurile cu documente ce conţineau date false, procedeu care în arta informaţiilor poartă numele de dezinformarea sau intoxicarea adversarului.

Folosirea diplomaţilor. Un alt procedeu folosit de Mihail Moruzov în procurarea informaţiilor a fost implicarea diplomaţilor români în elaborarea unor documentare cât mai amănunţite despre ţările în care erau acreditaţi. Serviciul Secret a cerut Palatului regal şi guvernului, ca în sprijinul activităţii sale în străinătate, personalul diplomatic să fie folosit pentru activităţi informative şi să colaboreze cu agenţii serviciului. „Să li se ceară şi acestora – spunea Moruzov – întocmirea periodică a unor statistici, care să cuprindă date exacte şi cât mai amănunţite, privitoare la situaţia militară, politică, industrială, economică şi financiară a statului pe lângă care sunt acreditaţi”. După aceste dări de seamă urma să se întocmească apoi copii care trebuiau să fie trimise Serviciului Secret „pentru verificarea şi completarea informaţiilor asupra statelor respective”. Serviciul Secret motiva că personalul diplomatic al altor

legaţii procedează la fel, şi că „în fond apărarea ţării nu este numai sarcina Serviciului S., ci şi a fiecărui cetăţean român”. Se aducea ca exemplu membrii Legaţiei germane din Bucureşti care aveau însărcinări informative, unii din partea conducătorilor acesteia, iar alţii direct din partea unor organe centrale din Reich (Gestapo, Ministerul de Externe, Ministerul Propagandei etc.). Legaţia îşi avea şi ea propriul serviciu informativ, condus de ataşatul de presă Herman von Rittgen. Propunerea lui Moruzov a fost aprobată. Începând cu anul 1937, diplomaţii români, în limita posibilităţilor oficiale, erau obligaţi să procure informaţii cât mai cuprinzătoare despre statul în care erau acreditaţi, pe care le trimiteau Serviciului Secret.

Sistemul informării operative curente

În atenţia serviciilor de informaţii şi siguranţă din perioada interbelică stăteau tot felul de informaţii indiferent de natura lor. Prin „informaţie”, Serviciul Secret înţelegea orice relaţii referitoare la existenţa unui eveniment, întâmplare, sau observaţii de orice natură, dobândite prin orice mijloace şi care puteau ajuta la cunoaşterea factorilor de risc ori surselor generatoare de insecuritate. Se considera că un organ de conducere, indiferent de nivelul la care s-ar fi situat, dar care va fi bine şi la timp informat, va avea mai multă libertate pentru a aprecia evenimentele şi mai multă încredere pentru a lua o hotărâre.

Informaţiile (şi aceasta ca o trăsătură comună a tuturor fostelor organe de informaţii şi contrainformaţii româneşti indiferent că era vorba de M.St.M., Secţia a II-a, SSI, Siguranţă, Poliţie, Jandarmerie) trebuiau să se refere la toate ramurile de activitate din aria de competenţă a acestora, adică: politic, social, economic etc., iar gradarea lor se micşora pe măsură ce coborau în scara ierarhică informativă, reducându-se la unul din

aspectele de mai sus, la eşalonul celor mai mici unităţi (post de poliţie, grupă etc.).

Concepţia pe care serviciile de informaţii şi siguranţă româneşti o aveau relativ la „informaţie” şi care cu mici deosebiri era cam aceeaşi ne permite să tragem concluzia asupra importanţei majore ce era acordată în afara operaţiunii de „căutare a informaţiei”, transmiterii, interpretării, analizei, sintezei şi răspândirii sale către beneficiari.

Transmiterea informaţiilor se făcea astfel încât ele să ajungă (prin diverse metode, mijloace şi sisteme de legătură specifice) în cel mai scurt timp şi neschimbate în mâna celor interesaţi, a celor care erau însărcinaţi cu stabilirea valorii şi importanţei lor.

Interpretarea informaţiilor însemna stabilirea modului cum trebuia înţeles cuprinsul unei informaţii, completând-o în părţile care prezentau lacune fără însă a-i fi alterat fondul.

Analiza şi sinteza informaţiilor ocupau un loc deosebit întrucât se refereau la concentrarea concluziilor celor mai importante rezultate din interpretare în vederea activităţii viitoare şi a măsurilor generale care urmau a fi luate.

Drumul parcurs de o informaţie obişnuită (aparent lung) străbătea toate treptele ierarhice până ajungea (în funcţie de importanţă) la cel mai înalt for de conducere a statului.

În cadrul organelor Poliţiei de siguranţă, documentele de arhivă cercetate ne dezvăluie următoarele practici:

1. Agentura compusă din agenţii unităţii poliţieneşti şi informatorii acoperiţi avea misiunea de a culege informaţii şi de a le raporta în forma în care le-a cules fără nicio schimbare.

2. Organele de căutare reprezentate prin unităţile inferioare de poliţie – detaşamente şi comisariate – primeau rapoartele sau notele informative, le verificau şi

apoi le aduceau la cunoştinţa eşaloanelor superioare.

3. Organele de interpretare-analiză, sinteză şi răspândire a informaţiilor, adică unităţile superioare de poliţie (poliţii, chesturi, inspectorate regionale, Direcţia Generală a Poliţiilor), centralizau informaţiile primite de la organele de căutare, le interpretau, le exploatau şi apoi le răspândeau la beneficiari.

În linii generale, aceeaşi filieră se păstrează şi în cazul celorlalte servicii şi structuri de informaţii şi contrainformaţii, adaptată bineînţeles structurii ierarhice proprii fiecăruia dintre acestea.

Transmiterea informaţiilor se realiza fie în mod periodic, fie imediat, în raport de urgenţa impusă de conţinutul lor. În special informaţiile care cereau o exploatare imediată, cum ar fi fost de exemplu mişcări social-politice extremiste în anumite regiuni, comploturi, atentate etc., erau transmise imediat telefonic sau telegrafic Direcţiei Generale şi raportate spre cunoştinţa eşaloanelor superioare.

De exemplu, şeful comisariatului de siguranţă Lupeni descoperea o încercare de distrugere a minelor locale. Raporta imediat telefonic sau prin telegraf Direcţiei Generale şi în acelaşi timp Poliţiei Deva care raporta la rându-i Inspectoratului Alba.

Difuzarea informaţiilor se realiza aducându-se la cunoştinţa celor în drept interpretarea făcută de organul de informaţie responsabil, în general aceasta urmând trei direcţii: prima către unitatea superioară; a doua către unitatea inferioară (unde s-a produs faptul sau evenimentul); a treia către autorităţile cu care se colabora.

Răspândirea informaţiilor se realiza, dacă era cazul, imediat sub formă de notă informativă sau raport informativ sumar, telefonic sau scris, în care se redacta informaţia fără concluzii; zilnic sub formă de buletin către eşaloanele superioare şi autorităţile interesate

când era necesar; lunar sau după împrejurări, la indicaţia organului superior.

Considerat ca organ permanent al armatei, Serviciul Secret primea planurile de culegere a informaţiilor de la M.St.M. Secţia a II-a cu care avea raporturi dintre cele mai strânse şi cu care colabora permanent.

La Secţia I Informaţii a Serviciului Secret culegerea informaţiilor se făcea de către agenturile fronturilor respective, prin mijloace specifice de care dispuneau, iar studierea, verificarea şi sintetizarea lor se făcea de către Birourile de studii ale fronturilor. Informaţiile erau sintetizate sub formă de buletine informative zilnice şi lunare, dări de seamă periodice, note şi studii informative, toate pentru documentarea organelor superioare. Buletinul informativ zilnic întocmit de Serviciul Secret se trimitea Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Ministerului de Interne, Ministerului Apărării Naţionale, M.St.M. şi Ministerului de Externe.

La Secţia a II-a contrainformaţii a Serviciului Secret, activitatea informativă se centraliza la Bucureşti pe cele patru grupe, cărora li se adăugau problemele locale, starea de spirit, abuzuri comise de autorităţi etc.

Materialul provenit de la informatori (indiferent de categorie) era prelucrat şi concretizat în note informative, buletine zilnice sau săptămânale şi sinteze informative. Asupra destinaţiei acestora hotăra şeful Serviciului Secret.

Din analiza unui buletin informativ zilnic, elaborat de Biroul de studii, Secţiei I – informaţii –, se pot formula câteva concluzii. În primul rând, ordonarea informaţiilor prelucrate se realiza în general pe trei mari capitole, fiecare corespunzător fronturilor de unde aceste informaţii proveneau. În cadrul fiecărui capitol, informaţiile se grupau pe ţările de unde erau culese, fără a se face referiri asupra surselor de proveniență. De remarcat că pentru completa informare a organelor superioare informaţiile se dădeau şi neprelucrate, ele

fiind ataşate la buletinul informativ zilnic. În al doilea rând, caracteristic şi demn de reţinut este faptul că informaţiile, care intrau în sfera de preocupări a altor organe şi instituţii de stat, erau comunicate şi acestora în părţile în care le priveau direct de către Serviciul Secret.

„Buletinul zilnic" elaborat de Secţia a II-a contrainformaţii (interne) prezintă unele particularităţi, în sensul că informaţiile erau ordonate pe capitole după sursa de provenienţă, notele informative purtând un număr de înregistrare fiind introduse în buletin aşa cum erau primite de la agenturile sau centrele informative cu menţionarea valorii informaţiei şi a competenţei sursei. De asemenea, pe fiecare dintre note existau menţiuni despre organele de stat cărora le fusese comunicată.

Analizând sumarul unui buletin informativ intern zilnic, ne putem face o imagine asupra diversităţii sferei de preocupări a structurilor Serviciului Secret. Aproape că nu exista sector al vieţii economice, sociale, politice din ţară, care să nu facă obiectul culegerii de informaţii.

Remarcabil şi demn de toată atenţia este că din colaborarea dintre Serviciul Secret şi celelalte servicii de informaţii româneşti lua naştere un alt buletin informativ zilnic, care făcea rezumatul sintetic al „tuturor informaţiilor furnizate de organele de informaţii ale statului român", buletin destinat şefului Serviciului Secret, instrument viu de lucru al acestuia, pe care direct făcea adnotări, indica măsuri, dădea ordine.

Secţia a II-a din Marele Stat Major îşi desfăşura activitatea informativă pe baza informaţiilor obţinute prin mijloace informative proprii, în rândul militarilor aflaţi sub arme, sau prin obţinerea informaţiilor care făceau obiectul preocupărilor sale prin intermediul celorlalte servicii de informaţii şi contrainformaţii – în special Serviciul Secret – pentru celelalte categorii de persoane. Întocmea zilnic un „Buletin de informaţii" în care se făcea o sinteză a informaţiilor externe primite,

fără niciun fel de referiri la sursa sau valoarea acestora acestora. De asemenea, în „Buletinul contrainformativ zilnic" găsim aceeaşi sinteză privind, de data aceasta, informaţii din toate domeniile vieţii economice, sociale şi politice interne, tratate în aceeaşi manieră ca şi cele externe.

Difuzarea buletinelor se făcea de regulă către următorii beneficiari: Ministerul Casei Regale, Cabinetul Militar al regelui, primul ministru, Ministerul Apărării Naţionale (cabinet), Subsecretariatul de stat al Ministerului Apărării Naţionale, Ministerul Apărării Naţionale (secretariatul general), Ministerul înzestrării armatei, Grupul de armată nr. 1, armatele 1, 2, 3, 4, Comandamentul militar al Capitalei, Comandamentul forţelor aeriene, Comandamentul marinei regale, toate secţiile din M.St.M.

Poliţia, *Siguranţa*, *Jandarmeria*, ca organe informative specializate ale Ministerului Afacerilor Interne, îşi desfăşurau activitatea potrivit sferei lor de competenţă, ierarhizarea diferitelor structuri fiind stabilită după principiul teritorialităţii.

Sistemul informativ al Jandarmeriei nu se deosebea prea mult de cel al organelor de poliţie, dar, desfăşurându-se în mediul rural, avea unele trăsături specifice, vizând modul de transmitere al informaţiei prin filiera ierarhică proprie spre Ministerul Afacerilor Interne, care avea sarcina de a prelucra, sintetiza şi transmite informaţiile organelor superioare de stat.

„Buletinul informativ", întocmit zilnic de Direcţia Generală a Poliţiei, era transmis: vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri, Ministerului Afacerilor Interne, subsecretarului de stat al Afacerilor Interne, Secretariatului general al Afacerilor Interne, M.St.M. (Secţia a II-a), Comandamentului militar al Capitalei, Serviciului Secret, M.St.M. (Secţia propagandă), Prefecturii Poliţiei Capitalei, Inspectoratului general al Jandarmeriei. „Buletinul informativ" avea caracter strict

secret, pe el existând menţiunea de a fi „distrus prin ardere după exploatare”, fiind înseriat. Organizat pe capitole, buletinul sintetiza informaţiile culese de pe întreg teritoriul ţării, fiind axat pe evidenţierea tuturor datelor privind: informaţii de politică externă, starea de spirit a populaţiei, mişcări subversive, minoritarii, diverse etc., îmbrăţişând deci toate sectoarele vieţii economice, sociale şi politice ale statului.

Informaţia era consemnată în buletin aşa cum era primită, pe ea existând aprecierea asupra calităţii sale: „sigură”, „verificată”, „posibilă”, „în curs de verificare” etc.

De asemenea, era indicată şi sursa de provenienţă a informaţiei: „Poliţia Turda”, „Corpul Detectivilor”, „Inspectoratul de Poliţie Chişinău” etc., existând şi menţiunea despre organul în stat, direct interesat (în afara celor care în mod obişnuit primeau buletinul) să exploateze informaţia.

Reţine atenţia, ca problemă deosebit de interesantă, felul cum organele de informaţii şi contrainformaţii româneşti tratau problema zvonurilor. Organele de informaţii puteau să raporteze autorităţilor ierarhice şi zvonurile care se dovedeau a fi puse în circulaţie cu scopuri dubioase, când acestea persistau sau când ele se întindeau în timp şi spaţiu şi erau de natură să creeze stări de spirit contrarii echilibrului social-politic şi liniştii în ţară. În aceste cazuri însă trebuia să se elimine tot ceea ce părea de domeniul fanteziei şi tot ce nu ar fi interesat măsurile ce urmau a fi luate în consecinţă. Informaţiile care semnalau zvonuri tendenţioase, şi care vizau personalităţi importante ale statului, erau raportate numai „confidenţial-personal”, de la şef la şef, ele nefiind nici înregistrate, nici semnate.

Direcţia Generală a Poliţiei, Prefectura Poliţiei Capitalei şi Inspectoratul General al Jandarmeriei puteau raporta, în condiţiile mai sus expuse, Ministerului Afacerilor Interne – Subsecretariatul de stat – zvonurile

care creau stări de spirit contrare liniştii în stat şi care impuneau luarea de măsuri de anihilare. În toate aceste cazuri însă trebuiau judecate cu atenţie, pentru a nu se raporta, zvonurile născute din fantezia unor rătăciţi şi care dacă ar fi fost inserate oficial ar fi făcut a le colporta autoritatea însăşi.

Din cercetarea documentelor existente în arhivele provenite din prelucrarea arhivelor SSI-ului şi M.St.M., Secţia a II-a, în legătură cu felul cum se făcea informarea zilnică a celor mai înalte foruri în stat, asupra problemelor rezultate din activitatea informativă externă şi contrainformativă internă, se poate concluziona că până în septembrie 1940, informaţiile se concentrau în „Raportul regal" zilnic, prezentat „Casei regale – Cabinetul ministrului", de către diversele organe de informaţii cât şi de celelalte ministere care aveau prin natura atribuţiilor tangenţă cu probleme vizând situaţia internă sau externă a statului (Ministerul Afacerilor Străine, înzestrării Armatei, Sănătăţii, Economiei Naţionale şi al Finanţelor).

Dat fiind faptul că informaţiile de ordin intern sau extern (în afara celor menţionate expres în buletinele informative sau rapoartele ministerelor mai sus-amintite sunt date fără a se specifica sursa şi având în vedere că atât M.St.M., Secţia a II-a, cât şi Ministerul Afacerilor Interne – Subsecretariatul de stat al Poliţiei, Siguranţei şi Jandarmeriei aveau buletine informative de sine stătătoare anexate în original la „Raportul regal", ţinând seama şi de modul de redactare a informaţiilor, putem avansa părerea că acestea aparţineau Serviciului Secret.

Buletinul în speţă avea două capitole mari: A – Interne, B-Externe (este vorba de informaţii).

Capitolul A (interne) avea următoarele subcapitole: situaţia politică cu subdiviziuni (foste partide, bresle muncitoreşti, minoritari, diverse); cercurile legaţiilor din Capitală; finanţe cu subdiviziuni (buget ordinar, bugete fonduri pentru înzestrarea armatei, bursa efectelor, piaţa

valutelor, piaţa capitalurilor, diverse); economia naţională cu subdiviziuni (bursa, comerţ exterior, piaţa, diverse, întrevederi); militari cu subdiviziuni (evenimente, armament, plăţi).

Capitolul B (externe), conţinea subcapitolele: relaţiile între state, informaţii, informaţii militare de la M.St.M. (repetarea de altfel a informaţiilor cuprinse în Buletinul informativ al M.St.M., Secţia a II-a, care făcea parte integrantă din Raportul regal). Informaţiile erau redate în mod clar şi succint (ceea ce dovedeşte o operaţiune prealabilă de prelucrare şi sintetizare), la sfârşitul fiecăreia fiind menţionată proveniența (Serviciul Secret, Ministerul Afacerilor Interne, Buletinul Ministerului de Justiţie, Radio Budapesta etc.). Este neîndoielnic faptul că „Buletinul de informaţii” prezentat şefului statului era întocmit având la bază buletinele zilnice ale Serviciului Secret, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului de Justiţie, precum şi prin prelucrarea ştirilor difuzate de diversele agenţii de presă sau posturi de radiouri străine.

În baza celor prezentate, putem conchide că – prin folosirea acestor mijloace, metode şi procedee, precum şi prin sistemul informării opertative curente – Serviciul Secret putea obţine şi difuza un valoros flux de informaţii necesar a fi exploatat în interesele operative ale armatei şi în fundamentarea corectă a politicii şi strategiei de apărare a intereselor naţionale.

INFORMAŢII SECRETE.
ACŢIUNI DIPLOMATICE ŞI MĂSURI CU CARACTER MILITAR
(februarie 1938 – august 1940)

Prin perseverenţa diversiunilor întreprinse şi folosind din plin acţiunile propagandistice şi organizaţiile de spionaj, revizionismul ungar şi cel sovietic au creat Serviciului Secret de informaţii al armatei române cele

mai mari probleme, dar i-au oferit în acelaşi timp posibilitatea ca printr-o mobilizare maximă şi o dirijare inspirată a surselor de penetrare să releve rolul important al informaţiei în cunoaşterea, sub toate aspectele, a factorilor de risc ce se conturau la graniţele de vest şi de est ale României. Prin valorosul flux informaţional obţinut, e mai mult ca sigur că nu informaţiile au fost cele care au lipsit factorilor de decizie ai statului român pentru apărarea graniţelor, în vara anului 1940.

Interceptarea unor documente secrete

În primăvara anului 1938, Serviciul Secret a trecut la aplicarea unor măsuri informative cu caracter ofensiv. Documentele atestă că Serviciul Contrainformativ al Frontului de Vest (organ teritorial mixt al Serviciului Secret şi al Secţiei a II-a din M.Ap.N.), drept răspuns la intensificarea acţiunilor de spionaj îndreptate împotriva armatei române, a întărit conlucrarea cu celelalte autorităţi poliţieneşti ale statului din zonă în aşa fel încât acestea „să corespundă tuturor împrejurărilor, atât în timp de pace cât şi în timp de război”. La 4 martie 1938, Serviciul Secret informa Marele Stat Major al armatei române că pe frontiera maghiară au apărut noi cadre de spionaj ungar. Era vorba de „ofiţeri de frontieră” şi „ofiţeri comandanţi de pichete”. Aceştia aveau ca misiune: să organizeze „observarea în sectoarele de pază a frontierei; să supravegheze interogarea călătorilor care treceau graniţa în mod legal; să ţină evidenţa contrabandiştilor în vederea folosirii lor în scopuri informative; să supravegheze şi să dirijeze activitatea organelor grănicereşti; să ia în primire şi să cerceteze toate persoanele suspecte descoperite în zona de frontieră etc”. În baza întregului material informativ obţinut de Serviciul Secret, Marele Stat Major al armatei române a întocmit un studiu spre informarea forurilor de

decizie politică şi militară, în care consemna că în acea perioadă Ungaria „a organizat prin intensitate, temperament şi proporţii, una din cele mai formidabile campanii revizioniste ce a cunoscut vreodată istoria politică în toate statele Europei, devenind astfel un factor tulburător al situaţiei politice actuale”.

Recrudescenţa revizionismului maghiar a atras, după cum era şi firesc, reacţia forurilor de conducere politică ale statului român. Într-un articol publicat în ziarul „Timpul”, ministrul de Externe român, Grigore Gafencu, atrăgea atenţia opiniei publice româneşti şi străine asupra situaţiei României: „Ţările dunărene au ajuns la mare preţ. Spre holdele noastre bogate, spre codrii seculari ai Carpaţilor, spre terenurile noastre de petrol se îndreaptă interesul şi năzuinţele atâtor mari puteri. Unele dintre ele caută mijlocul de a se aproviziona. Altele putinţa de a se întări. Cum pacea se sprijină azi pe un echilibru de forţe, unii năzuiesc, supunându-ne sau câştigându-ne de partea lor, să aplece cumpăna între ei, alţii, sprijinindu-ne, urmăresc să întărească echilibrul european. Atârnă în bună parte de înţelepciunea noastră şi de politica pe care o vom urma, ca, făcând faţă, cu măsură şi spirit de neatârnare, intereselor şi propunerilor ce se îndreaptă spre noi să înlăturăm primejdia unui conflict, întărind dimpotrivă pacea şi puterea ţării noastre”.

Demersurile oficialităţilor româneşti se pare că nu au avut prea mare ecou. La Bucureşti, diplomaţii Legaţiei maghiare căutau prin acţiuni subterane să tragă maximum de profit din situaţia internaţională. Serviciul Secret a reuşit să intercepteze trei documente diplomatice trimise de Legaţia maghiară către Budapesta. Astfel, unul dintre documente era un raport întocmit în septembrie 1938 de consilierul de Legaţie Laszo Nagy de Galantha şi adresat ministrului Laszlo de Bardossy în care se menţiona: „Trebuie să profităm de actuala tensiune politică dintre partidul lui Iuliu Maniu şi

guvernul lui Armand Călinescu pentru a întreţine în Ardeal curentul autonomist, pornit chiar de românii ardeleni. De la această «autonomie» şi până la revizuirea frontierelor, pentru care Ungaria se zbate de atâta timp, nu este decât un pas. Situaţia internaţională este destul de încordată, astfel că momentul este cum nu se poate mai potrivit". Al doilea raport, întocmit în octombrie acelaşi an, dezvăluia cererile insistente ale consilierului Legaţiei maghiare de la Bucureşti ca ministrul de Externe ungar să aprobe majorarea subvenţiilor pentru Comunitatea Naţională a Maghiarilor din România. „Colectivitatea maghiară din România – se preciza în documentul ajuns în posesia Serviciului Secret – trebuie transformată într-un amplu aparat de activitate naţională, manevrat de Legaţie după principii de strictă disciplină la dispoziţia guvernului maghiar". Al treilea raport confidenţial al Legaţiei maghiare expediat la Budapesta în ziua de 4 decembrie 1938 – întocmit de consilierul Laszo Nagy şi ataşatul de Legaţie Nicolae Blascovios – sugera guvernului maghiar ideea de a profita cu orice preţ de situaţia internă critică în care se găsea România pentru declanşarea unei viguroase acţiuni de revendicări maghiare.

În urma supravegherii foarte atente a lui Arthur Konradi – preşedintele NSDAP, secţia din România –, Serviciul Secret a intrat în posesia unor informaţii prin care se atesta că acesta întocmise un plan de dezmembrare a României, denumit „Frühlingoffensive" (ofensiva de primăvară).

Iată, în linii mari, prevederile acestui plan, aşa cum au fost prezentate de Serviciul Secret: „Susţinând agitaţiile ucrainene pentru formarea unui stat independent, cu regiuni din nordul Bucovinei, nordul şi sud-estul Basarabiei, s-ar obţine pe de o parte un succes de politică externă, pe de altă parte, crearea unui stat vasal – «Ucraina»; prin ajutorul dat Ungariei în revendicările asupra unor regiuni ardelene, s-ar putea

câştiga simpatia şi receptivitatea la influenţa naţional-socialistă a ungurilor; prin sprijinirea retrocedării Cadrilaterului, Bulgaria şi-ar arăta recunoştinţa faţă de Reich, a cărui influenţă în sudul Europei nu ar mai putea fi periclitată de statele democratice”.

În toamna anului 1938, echilibrul european era tot mai grav pus în pericol. Mai întâi a fost Acordul de la München (30 septembrie 1938) prin care Germania, Italia, Anglia şi Franţa au hotărât dezmembrarea Cehoslovaciei. Apoi, la sugestia puterilor müncheneze, între 9 şi 13 octombrie acelaşi an, s-au desfăşurat la Komaróm, tratative ungaro-cehoslovace pentru rezolvarea litigiilor teritoriale dintre cele două state. Diplomaţii maghiari pretindeau ca Cehoslovacia să cedeze necondiţionat Ungariei un teritoriu ce se întindea până la linia Bratislava-Nitra-Levice-Rimarska-Sobota-Roznova-Uzherad-Mukacevo, în timp ce delegaţia guvernului de la Praga era de acord doar cu cedarea unei regiuni restrânse – aproximativ 11% din Slovacia –, cu o populaţie de 400.000 locuitori. În cele din urmă ambele delegaţii au convenit ca problema să fie rezolvată cu sprijinul unui arbitraj al Angliei, Franţei, Italiei şi Germaniei. Întrucât primele două state şi-au declinat participarea la o nouă conferinţă internaţională ce avea ca obiect o altă rectificare a frontierelor cehoslovace, misiunea de „arbitraj” şi-au asumat-o miniştrii de Externe ai Germaniei şi Italiei. Prin sentinţa pronunţată la Viena la 2 noiembrie 1938 (eveniment cunoscut şi sub numele de primul dictat de la Viena), Cehoslovacia a fost obligată să cedeze Ungariei partea de sud a Slovaciei, cu un teritoriu de 12 400 km pătraţi şi o populaţie de 1 100.000 oameni.

Primind informaţii din teritoriu că rezultatele obţinute de unguri în Cehoslovacia au repercusiuni negative asupra stării de spirit din Transilvania, analiştii Serviciului Secret au întocmit la 22 noiembrie 1938 un amplu Raport în care sunt reflectate toate detaliile

scenariului ce dusese la amputarea teritorială a unui stat vecin, prieten şi aliat României. Bazat pe un bogat material documentar şi informativ obţinut de Frontul de Vest, Raportul demonstrează că ofensiva diplomatică a guvernului ungar contra Cehoslovaciei a fost secondată de o intensă acţiune defetistă desfăşurată în teritoriile revendicate şi s-a manifestat printr-o propagandă subversivă, de nuanţă revizionistă, prin numeroase acţiuni teroriste conduse de pe teritoriul Ungariei şi cu concursul efectiv al oficialităţilor politice de la Budapesta. Ceea ce este demn de reţinut, în partea finală a Raportului se atrăgea atenţia cercurilor guvernante de la Bucureşti că se impuneau măsuri energice la graniţa de vest, întrucât un memoriu similar celui aplicat Cehoslovaciei se pregăteşte şi României. De fapt, cine studiază cu atenţie acest document şi îl compară cu evenimentele ce au precedat cel de-al doilea dictat de la Viena (30 august 1940) îşi dă seama nu numai de veridicitatea informaţiilor, ci şi de puterea de analiză şi prognoză a Serviciului Secret. Semnificativă este concluzia acestui document, prin care se atrăgea atenţia forurilor conducătoare că „este o imperioasă datorie de a lua din timp – adică cât mai neîntârziat – măsurile de a stăvili propaganda subversivă şi a organiza preîntâmpinarea cu toată energia, dintru început, a oricărei încercări teroriste la graniţa de vest a ţării. Astăzi, mai mult ca oricând, la frontiera de vest a ţării, în toate posturile de conducere, trebuie să fie puşi oameni de mare energie, încredere şi spirit de prevedere”.

De asemenea, în perioada crizei cehoslovace, Serviciul Secret a obţinut informaţii potrivit cărora Ministerul Apărării Naţionale Ungar, în colaborare cu tehnicienii Marelui Stat Major de la Budapesta, reuşesc să organizeze în România asociaţii secrete paramilitare. În colaborare cu organele de siguranţă şi ale Secţiei a II-a din M.St.M., Serviciul Secret identificase astfel de organizaţii paramilitare ungureşti la Satu-Mare, Oradea,

Cluj, Odorhei, Marghita, Miercurea-Ciuc, Zalău, Hunedoara, Cehu Silvaniei, Carei şi Târgu-Mureş. La Satu-Mare fusese implantat un post de radio clandestin cu ajutorul bisericilor ungureşti. Din aceleaşi informaţii rezultă că, în ipoteza declanşării operaţiilor militare ale armatei ungare împotriva României, postul de radio Budapesta urma să transmită nucleelor teritoriale paramilitare din Transilvania, printr-un limbaj convenţional, ordinele necesare coordonării acţiunilor. Astfel, dacă la postul de radio Budapesta se transmitea înainte de prânz comunicatul: „A dispărut fata cu numele Ioana, îmbrăcată în haine maro sau bleumarin, cine ştie ceva despre ea să anunţe", avea semnificaţia unui prim semnal, ce atenţiona că toate pregătirile preconizate trebuiau finalizate. Următorul semnal urma să se transmită în două tranşe la emisiunile de după-amiază ale aceluiaşi post, în formulele: „Un profesor englez face descoperiri senzaţionale..." şi „Pe dealul Stelelor sau pe dealul Crucii va arde foc roşu, alb, verde". Aceste două parole aveau înţelesul de a se produce explozii la obiectivele stabilite. Interesant e faptul că Serviciul Secret nu a propus măsuri represive, ci a continuat supraveghere informativă foarte strictă, probabil pentru a identifica în cele mai mici amănunte modul de acţiune, intenţiile, structurile organizatorice şi membrii ce compuneau aceste organizaţii paramilitare maghiare. Nu este exclus ca, printr-un astfel de procedeu, să se fi aşteptat momentul cel mai oportun pentru obţinerea unui maximum de profit.

Măsuri de apărare

În ce priveşte măsurile cu caracter militar, Marele Stat Major, în baza hotărârilor Consiliului Superior al Apărării Naţionale, a ordonat intensificarea constituirii de fortificaţii la graniţa de vest. Până în iulie 1940, au fost construite 469 cazemate de-a lungul frontierei de

vest, din care 406 erau pentru mitraliere, iar 63 puncte de comandă pluton. Cazematele se legau între ele prin tuneluri, asigurându-şi o circulaţie ferită, precum şi o uşoară aprovizionare cu muniţii şi hrană. În mod corespunzător, au fost realizate simultan ample dispozitive de luptă în teren pe întinderi de sute de kilometri pătraţi, prin următoarele lucrări: 134 115 km de şanţ obstacol; 159 475 km reţea obstacol infanterie; 33 113 km reţea obstacole; 165 515 km reţele de transmisiuni aeriene. Întregul sistem de fortificaţii a cuprins teritoriul judeţelor Arad, Bihor, Satu-Mare până la Munţii Maramureşului. Armamentul din dotare era automat, în majoritate de fabricaţie cehoslovacă: mitraliera ZB 7, 92 mm, pentru fortificaţii, puşti-mitralieră ZB 7, 92, precum şi tunuri, obuziere de diferite calibre. Centura de fortificaţii de pe frontiera dinspre Tisa avea menirea să apere securitatea ţării în faţa unor eventuale agresiuni din afară, respectiv un atac maghiar.

După dezmembrarea Cehoslovaciei prin actul de la München (30 septembrie 1938), factorii politici şi militari de decizie de la Bucureşti, luând în calcul implicaţiile evenimentului precum şi informaţiile despre planurile oculte ale Berlinului şi Budapestei, au elaborat al treilea plan de înzestrare a armatei, eşalonat pe o perioadă de 10 ani. Acest plan a căpătat aprobarea definitivă în luna octombrie 1938. El s-a ridicat la impunătoarea sumă de 70 376.000.000 lei, cu un plus de 41 405 045 093 lei faţă de planul anterior din 1935. În funcţie de caracterul urgenţelor şi de obiectivul strategic fundamental – efortul principal îndreptate spre apărarea frontierei de vest –, sumele aprobate au fost repartizate astfel: urgenţa I, frontul de vest, 40 916.000.000 lei (58, 13%); urgenţa a II-a, frontul de est 15 751.000.000 lei (22%); urgenţa a III-a, frontul de sud, 13 709.000.000 lei (19%).

O altă măsură pe linia întăririi capacităţii de apărare s-a produs la 15 martie 1939, şi a constat într-o nouă

concentrare de trupe. Guvernul român a chemat sub arme mai multe contingente de rezervişti pentru completarea forţelor de apărare a frontierei de vest. Raţiunea acestei măsuri a fost explicată de Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri: „Chemarea câtorva contingente din unele regiuni ale ţării a avut un caracter pur preventiv. De aceea trupele nu se vor apropia de frontiere. Dacă peste 10 – 15 zile atmosfera internaţională se va însenina – după cum noi sperăm –, atunci rezerviştii vor fi îndată retrimişi la vatră. Până atunci s-au luat măsuri ca aceste concentrări să nu stânjenească activitatea economică". Comunicatul se încheia într-o notă de optimism şi speranţe: „Trebuie să subliniez că rezerviştii au răspuns la chemare cu un elan patriotic impresionant şi că aparatul a funcţionat perfect. Acesta pe lângă un sentiment de mândrie, ne dă şi pe acela al unei siguranţe desăvârşite".

La 16 decembrie 1938 a intrat în vigoare „Legea pentru crearea zonelor militare şi pentru măsurile necesare apărării". Această lege prevedea ca „în scopul apărării Statului Român, se vor alege porţiuni sau regiuni din teritoriul ţării pentru lucrările militare şi pentru aplicarea măsurilor de prevedere şi siguranţă". Zonele militare erau de trei categorii: 1) zone de fortificaţii; 2) zone de interes militar şi 3) zone de graniţă. De asemenea titlul IV al legii prevedea măsuri speciale pentru aeronautică şi marină.

Măsurile cu caracter defensiv nu omiteau domeniul informativ căruia Marele Stat Major începe să-i acorde o tot mai mare atenţie. Astfel, la 20 martie 1939, şeful Marelui Stat Major semnează următorul ordin: „Ţinând seama de situaţia actuală şi de faptul că anumite elemente interesate, indivizi sau organizaţiuni suspecte ar putea să activeze din punctul de vedere al căutării informaţiilor sau prin propagandă, pentru a crea diferite curente ostile statului nostru şi eventual prin terorism sau sabotaj, vă rugăm a dispune ca organele dvs. din

subordine să-şi intensifice acţiunea pentru: 1) descoperirea acestor elemente printr-un control permanent al circulaţiei, precum şi prin identificarea persoanelor străine sosite de curând în zonă şi supravegherea lor şi a tuturor celor ce sunt suspecţi; prinderea lor înainte de a-şi dezvolta acţiunea şi trimiterea în judecată; 2) zonele unde mijloacele de care dispuneţi urmează să fie concentrate sunt: Ardealul şi Dobrogea. În Ardeal se va da o deosebită atenţie zonei Satu-Mare, Baia-Mare, Sighet, frontieră, precum şi centrelor mai importante ca: Oradea, Cluj, Timişoara, Arad, Sibiu, Târgu-Mureş, Beiuş şi a doua urgenţă Turnu-Severin, Caransebeş şi Lugoj. În Dobrogea, pe teritoriul judeţelor Durostor şi Caliacra şi în special în centrele: Bazarcic, Turtucaia, Silistra şi în garnizoanele unde se găsesc trupe. Pentru realizarea unei acţiuni cât mai eficace rugăm a lua dispoziţiuni ca, între organele dvs. şi acelea ale trupelor şi comandamentelor să fie cea mai strânsă colaborare; 3) pentru ca M.St.M. să cunoască în tot momentul situaţia pe întreg teritoriul ţării, din punctul de vedere al activităţii străine (spionaj, propagandă, terorism şi sabotaj), rugăm a lua dispoziţiuni ca organele dvs. în subordine să comunice şi M.St.M., direct şi imediat, telegrafic, cazurile ce vor descoperi”. Acest ordin, semnat de generalul Dumitru Popescu, demonstrează cât se poate de elocvent importanţa ce se acorda ca Marele Stat Major să fie asigurat cu un flux informativ „direct şi imediat” care să reflecte situaţia pe întreg teritoriul ţării, ca pe baza lui să se poată fundamenta cele mai oportune măsuri pentru apărarea statului român, într-o perioadă în care factorii de risc evoluau rapid.

Starea de spirit şi doctrina ungarismului

Măsurile luate de statul român erau oportune, întrucât manevrele oculte, iniţiate de cercurile

conducătoare de la Budapesta, se intensificau. Teza nerecunoaşterii Tratatului de la Trianon, dezbătută pe larg în presa maghiară, întâlnită în declaraţiile unor personalităţi politice şi în lucrările de istorie ungare, constituia un factor de risc ce se prefigura tot mai ameninţător. Spre sfârşitul lunii martie 1939, Serviciul Secret a intrat în posesia unui raport comunicat de Ministerul de Externe de la Budapesta Legaţiei ungare din capitala României. Documentul făcea referiri la vizita primului ministru maghiar în Ucraina Subcarpatică, subliniind faptul că populaţia din această zonă „a primit stăpânirea ungară cu un mare entuziasm, ovaţionând armata şi pe reprezentanţii guvernului". Premierul Teleky Pál a ţinut şi un discurs în care, după ce a arătat mersul evenimentelor ce duseseră la cucerirea Rusiei Subcarpatice, a adăugat că „nu peste mult timp vor fi eliberaţi de sub jugul românesc şi ungurii din Ardeal, tot astfel cum au fost dezrobiţi şi cei de sub jugul ceho-slovac". Nota Serviciului Secret întocmită la 27 martie 1939 mai informa factorii de decizie de la Bucureşti că „se fac intense pregătiri de către armata ungară, în cadrele căreia s-a înfiinţat un batalion de voluntari ardeleni sub conducerea generalului Ermoly, al cărui singur vis este dezrobirea fraţilor din Ardeal". La 27 aprilie 1939, preşedintele Consiliului de Miniştri maghiar, contele Teleki Pál, făcea o nouă declaraţie publică: „... revendicarea Transilvaniei rămâne pe primul plan al preocupărilor politicii Ungariei", iar „anexarea va avea loc mai curând sau mai târziu".

În a doua jumătate a lunii iunie 1939, a fost organizat la Budapesta Congresul Tehnicienilor agricoli, ocazie cu care, după cum transmitea o sursă a Serviciului Secret, fusese distribuită participanţilor o broşură intitulată „Les Efforts culturels de la Hongrie de 896" care „cuprindea un bogat material de propagandă nelipsind unele părţi tendenţioase la adresa românilor". Broşura cuprindea 5 capitole: 1. Istoria teritoriului

Ungariei; 2. Fondarea statului maghiar şi caracteristica vieţii iniţiale a acestui stat; 3. Evoluţia civilizaţiei maghiare; 4. Istoria politică şi juridică a Ungariei; 5. Relaţiile dintre unguri şi alte popoare. Bazându-se pe citate scrise sau exprimate de diverşi oameni de stat sau literaţi (englezi, francezi, italieni), broşura formula teza potrivit căreia „poporul maghiar, datorită istoriei şi calităţilor sale, merita să-şi redobândească patria întreagă, adică Ungaria Mare, nu numai în interesul lui, dar şi în interesul menţinerii echilibrului în centrul Europei”.

În vara anului 1939, organizaţiile paramilitare maghiare erau deja pregătite pentru asalt. Încă la 8 mai 1939, generalul Werth Henrik, şeful Statului Major al armatei maghiare, prezentase un proiect de plan pentru invadarea României, în care un loc important îl ocupa „pregătirea unor acţiuni de sabotaj în România, în domeniul căilor de comunicaţii şi al industriei de război; crearea unor organizaţii înarmate în Transilvania; pregătirea răscoalei populaţiei de naţionalitate ungară din apropierea graniţei...”. În esenţă, avem detaliile unei strategii pe care Serviciul Secret o descifrase, după cum am văzut anterior, încă din noiembrie 1938.

La 24 august 1939, prin Nota informativă cu nr. 28, Serviciul Secret aducea la cunoştinţa Marelui Stat Major că „din informaţiile culese rezultă că în Ungaria, Iugoslavia şi Bulgaria, în apropierea frontierelor noastre se fac importante concentrări de trupe”. „Aceste operaţiuni deşi se fac în secret – mai sublinia nota –, sunt observate de locuitorii oraşelor şi comunelor din apropierea frontierelor, care comentează şi discută rostul lor”. Localităţile în care se făceau astfel de concentrări de trupe erau: 1) în Ungaria la Ungvar, Muncaci, Berecsas, Hust, Cenger, Szarvas, Sentes, Hadwezö-Vasarhei şi Szeged; 2) în Iugoslavia la Subotiţa, Zenta, Becicerec şi Pancevo; 3) în Bulgaria la frontiera Dobrogei, Răzgrov, Vetovo Belo, la spatele oraşului

Rusciuc Plevna şi localităţile din spatele (oraşelor) Palanca şi Vidin. Serviciul Secret mai informa că „populaţia în Ungaria şi Bulgaria este alimentată cu ştiri senzaţionale favorabile revendicărilor faţă de România. Se vorbeşte că deodată cu acţiunea Germaniei, ungurii şi bulgarii vor ridica categoric pretenţiuni faţă de ţara noastră. Aceste ştiri colportate şi printre minoritarii din acest ţinut. Se spune că în Ungaria şi Bulgaria însufleţirea populaţiei excitată de cercurile revizioniste este de nedescris”.

Imediat după declanşarea celui de-al doilea război mondial şi desfiinţarea ca stat a Poloniei în urma invaziei trupelor germane (1 septembrie 1939) şi sovietice (17 septembrie), starea de spirit din Ungaria devine şi mai exaltată. Prin Nota informativă cu nr. 29 din 20 septembrie 1939, Serviciul Secret aducea la cunoştinţa factorilor de decizie politică şi militară din România următoarele: „Pe câmpul de instrucţie dintre comunele Berethy-Ujfalu şi Berety-Szentmarton, în ziua de 6 septembrie 1939, au ieşit la instrucţie dimineaţa pe la orele 6 două regimente de infanterie ungare, din oraşul Berety-Ujfalu, la care regimente majoritatea soldaţilor şi ofiţerilor erau dintre cei concentraţi. La începerea programului de instrucţie, la comanda dată de ofiţeri, soldaţii au refuzat de a executa comanda strigând în masă, că ei nu mai execută niciun ordin, cerând să fie lăsaţi să meargă să atace pe valahi şi să ocupe Ardealul care a fost luat pe nedrept, arătând că ei nu mai pot suferi mizeria care îi apasă din zi în zi tot mai greu, atât pe ei cât şi pe familiile lor care aproape mor de foame acasă. Un colonel cu numele Oskar, ce se găsea acolo, văzând ce se întâmplă, cu mare greutate a adunat pe toţi soldaţii cărora le-a ţinut o cuvântare încurajatoare, spunând între altele: «Soldaţi, în zilele astea aşteptăm ordine de la cei mari pentru a ataca pe valahi şi a lua Ardealul. Atunci, toată mizeria de care suferiţi va dispare dar numai armata maghiară nu poate merge contra

valahilor, deoarece aceştia şi armata lor sunt superioare armatei maghiare. În curând vom primi ajutor de la germani şi italieni cu care împreună vom ataca pe valahi»”.

Am citat in extenso din acest document, pentru a demonstra că Serviciul Secret, prin informaţiile pe care le obţinea a reuşit să sintetizeze trei aspecte esenţiale în ce priveşte strategia Ungariei: 1) Transilvania era râvnită datorită bogăţiilor ei ce contrastau izbitor în comparaţie cu teritoriul oferit de statul ungar; 2) starea de spirit halucinantă în care ajunsese populaţia ungară, ca rezultat al propagandei revizioniste ce nu cunoscuse nicio limită; 3) corpul ofiţeresc ungar era conştient totuşi că fără ajutorul Marilor Puteri, revizioniste şi revanşarde (Italia şi Germania), nu putea să obţină Transilvania. Ne găsim de fapt în faţa celor trei dimensiuni a ceea ce se poate numi pe drept cuvânt, doctrina ungarismului.

Structurile informative militare împreună cu cele civile, cu care colaborau, au aflat de planurile de operaţii germano-ungare împotriva Poloniei şi României de la sfârşitul lunii august şi începutul lunii septembrie 1939. Conform acestor planuri, trupele ungare, împreună cu o divizie blindată germană, urmau să atace dinspre vest, iar mari unităţi germane, de la nord la sud, de-a lungul văilor Siretului şi Prutului.

I) Informaţii privind evoluţia factorilor de risc la graniţa de Est a României

La fel de interesante s-au dovedesc şi informaţiile obţinute de Serviciul Secret despre evoluţia factorilor de risc la graniţa de Est a României, acolo unde revizionismul sovietic a fost de nestăvilit.

Serviciul Secret a obţinut informaţii în legătură cu tratativele germano-sovietice de la Moscova. De exemplu, prin nota din 22 august 1939, în baza unor informaţii culese din mediul Legaţiei germane de la

Bucureşti, analiştii Serviciului Secret precizau că Pactul de neagresiune între Rusia sovietică şi Germania naţional-socialistă poate fi considerat deja un fapt împlinit". Situaţia României devenea foarte critică, întrucât din informaţiile relevau că în temeiul Pactului germano-sovietic urma să se „reinstaureze fosta republică a Ucrainei Mari, înglobându-se şi nordul Bucovinei (pe o linie până la Siret şi oraşul Cernăuţi".

La 16 septembrie 1939, un alt raport al Serviciului Secret menţiona că „Rusia concentrează trupe în regiunea Minsk şi deplasează trupe spre Basarabia". O lună mai târziu, la 17 octombrie, agentul „Radu" trimisese la Bucureşti un amplu raport informativ în care menţiona că „graniţele de interese germano-sovietice se află în nord, acolo unde trupele respective deja se regăsesc, pe când în Europa sud-estică vor fi trase potrivit Convenţiei [Pactului – *n.n.*] acolo unde sunt hotarele vestice ale Bucovinei şi Basarabiei actuale".

În urma acestor informaţii autorităţile politico-militare româneşti au luat noi măsuri de concentrare a grosului forţelor pe frontul de nord-est. Dispozitivul strategic de apărare a României destinat a face faţă unui eventual atac sovietic era de 5 corpuri de armată cu 16 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie şi o brigadă mixtă munte, ceea ce reprezenta aproximativ 42% din cuantumul forţelor militare disponibile ale României.

Deosebit de interesant este şi *Expozeul* pe care Mihail Moruzov l-a întocmit şi trimis spre informarea lui Canaris, la sfârşitul lui octombrie 1939, cu ocazia vizitei la Berlin a maiorului Ionescu-Micandru. „Ca un adânc cunoscător al problemei panslave şi al doctrinei comuniste, ambele altoite pe acelaşi trup al misticismului", Mihail Moruzov îşi expunea deschis opinia, în faţa şefului Abwherului şi a forurilor responsabile de la Berlin, că Germania nu trebuia să aibă încredere în URSS „deoarece ruşii de ieri, ca şi cei de azi, una gândesc, altceva vorbesc şi alta fac". Pentru

şeful Serviciului Secret al armatei române, marele vecin de la Răsărit nu reprezenta decât „o hienă îmbrăcată în haine de oaie”, care, „reajunsă pe Vistula şi Carpaţi, a ridicat din nou steagul ipocriziei panslave”. Teza lui Moruzov era că penetraţia sovietică în Balcani urma să distrugă „posibilităţile de aprovizionare ale Germaniei din această parte a Europei”.

Acestea au fost şi principalele argumente care l-au determinat pe Moruzov să propună măsuri de întărire a relaţiilor României cu Germania, ca pe baza lor să se poată obţine sprijinul unei mari puteri în apărarea intereselor româneşti. Numai că, o astfel de viziune nu era în concordanţă cu intenţiile lui Carol al II-lea. Imediat după izbucnirea războiului pe continentul european, la 1 septembrie 1939, România îşi proclamase neutralitatea, dar după cum observa pe bună dreptate istoricul Nagy Talavera, politica românească „se înclina vizibil către Paris şi Londra”. Oscilaţii, nehotărâre, incapacitatea de a-şi asuma răspunderea – cam acestea au fost caracteristicile politicii de alianţă dusă de regimul lui Carol al II-lea.

Prin Raportul Serviciului Secret din 9 decembrie 1939 se informa că „ruşii se pregătesc să invadeze Basarabia” şi că „în urma panicei ce se crease din această cauză, în mai multe oraşe din Basarabia, intelectuali – în majoritate evrei –, suspecţi de multă vreme pentru sentimente comuniste, s-au grupat în comitete «de iniţiativă» pentru protecţia teritoriului basarabean în timpul evacuării din partea românilor”. Astfel de „comitete de iniţiativă” fuseseră deja identificate în oraşele Chişinău şi Orhei, iar pentru Tighina şi Cetatea Albă, investigaţiile informative erau în plină desfăşurare în momentul întocmirii raportului. În legătură cu comitetele deja organizate, documentul Serviciului Secret menţiona: „S-au distribuit printre membrii organizaţiilor comuniste şi printre membrii organizaţiei «Amicii URSS» o insignă de metal,

reprezentând stema sovietică în cinci colţuri, care să servească la recunoaşterea între ei. Această insignă urmează a fi purtată vizibil de membrii batalioanelor de execuţie înarmate, în perioada evacuării trupelor noastre". Rezultă deci că, pe lângă „comitetele de iniţiativă" se creaseră şi formaţiuni paramilitare cu rol de a interveni în cazuri deosebite sau de a face presiuni asupra autorităţilor româneşti şi armatei. Că aşa stăteau lucrurile ne demonstrează şi următorul pasaj al raportului Serviciului Secret în care se precizează misiunile ce fuseseră fixate „comitetelor de iniţiativă": „1) evacuarea edificiilor publice să se facă fără stricăciuni şi absolut intacte; 2) populaţia să fie cruţată de cruzimi; 3) avuţiile sechestrate (zis rechiziţionate) să fie înapoiate; 4) să nu se opună rezistenţă în oraşe, spre a se evita bombardarea şi distrugerea lor, iar în caz de neexecutare se ameninţă că se vor pune în mişcare batalioanele înarmate".

La 22 decembrie 1939, Serviciul Secret a întocmit o sinteză informativă despre *Duplicitatea imperialismului rusesc şi agresiunea contra Finlandei*. Pentru factorii de decizie politică şi militară ai statului român prezenta interes concluzia finală a documentului: „Procedeul sovietizării lente, ca prefaţă a unei anexări ulterioare, prezintă o primejdie pentru toate statele vecine cu URSS, printre care, în primul rând, România, faţă de care Uniunea Sovietică a dus în permanenţă o politică de notorie duplicitate, încheind – pe de o parte – pacte de neagresiune şi făcând declaraţii formale «de bună vecinătate», în timp ce – pe de altă parte – nu a încetat niciun moment de a susţine, prin bani şi agenţi, mişcarea comunistă din ţara noastră şi de a cere pe toate căile «restituirea Basarabiei»".

Serviciul Secret s-a dovedit bine informat şi despre acţiunile propagandistice cu caracter revizionist, antiromânesc, desfăşurate de agenţii URSS pe teritoriul SUA. La 7 martie 1940, o notă a Serviciului Secret

informa despre fondarea în SUA a patru mari centre de acţiune revizionistă, la New York, San Francisco, Chicago şi Saint Louis. Agenţii de influenţă ai acestor centre aveau misiunea „de a organiza probaganda în favoarea «autodeterminării poporului basarabean»”. Prin astfel de acţiuni, agenţii ruşi încercau „să pregătească opinia publică americană pentru eventualitatea unui atac sovietic contra României”.

Informaţii despre războiul sovieto-finlandez (noiembrie 1939-martie 1940)

(*SSI despre războiul sovieto-finlandez*, în „Magazin istoric”, s.n., martie 2000, p.37 – 41.)

Dejucarea unor acţiuni maghiare de spionaj, propagandă şi diversiune

În faţa unui asemenea factor de pericol pentru suveranitatea şi integritatea statului român, Marele Stat Major al armatei române depunea în continuare eforturi pentru a adapta din mers măsuri de apărare în concordanţă cu noile realităţi. Începând cu data de 11 septembrie 1939, în partea de vest a ţării s-a constituit Grupul de armate 1, compus din Armatele 1 şi 4 (aceasta din urmă nou constituită), cu misiunea de a respinge orice agresiune dinspre vest, între Vatra Dornei şi frontiera cu Iugoslavia, linia de despărţire între cele două armate fiind Oradea-Blaj. Printr-un ordin circular, din 28 septembrie 1939, Marele Stat Major informa că în conformitate cu „Regulamentul Legii pentru crearea zonelor militare şi măsurile necesare apărării ţării”, luase fiinţă un birou care se ocupa cu toate chestiunile ce derivau din aplicarea acestui regulament. De asemenea, la 6 octombrie 1939, pe lângă Corpul IV Armată din Cluj s-a constituit un birou – sub acoperirea de Birou Statistic Militar –, cu scopul „culegerii tuturor

informaţiilor în ce priveşte starea de spirit a populaţiei şi remedierea în termen scurt a tuturor neajunsurilor”. Acest Birou Statistic funcţiona pe lângă centrul de informaţii Cluj al Serviciului Secret. Aici se adunau toate informaţiile inclusiv cele furnizate de prefecturi, poliţii şi jandarmerie. Practic, prin acest ordin, Serviciul Secret începe să concentreze toate informaţiile referitoare la apărarea ţării, pe care – după verificare, prelucrare şi sinteză – le trimitea factorilor de decizie politico-militară. Este încă o dovadă asupra faptului că Serviciului Secret i se acorda toată atenţia şi tot sprijinul, într-o perioadă în care România trecea prin mari dificultăţi (izolare politică, o slabă dotare şi înzestrare a armatei), care nu puteau fi depăşite decât printr-un efort de inteligenţă.

Măsurile au fost oportune, întrucât la sfârşitul anului 1939 şi până în august 1940, acţiunea terorist-diversionistă şi de spionaj maghiară în România s-a arătat şi mai agresivă. La 14 octombrie 1939, Serviciul Secret, împreună cu organele de siguranţă, a trecut la neutralizarea organizaţiilor paramilitare maghiare identificate cu 8 luni în urmă. În realitate, a fost vorba de o singură organizaţie cu centrul la Oradea şi Satu-Mare şi cu ramificaţii în tot Ardealul şi regiunile bănăţene formată din 172 persoane. În Nota din 15 octombrie 1939, Serviciul Secret informa în legătură cu acest caz că fuseseră arestaţi deja „21 de membri ai organizaţiei, între care şi doi preoţi de la Episcopia Reformată din Oradea”. Cu ocazia arestărilor, a mai fost descoperită „o însemnată cantitate de armament şi material explozibil, care a fost transportată clandestin din Ungaria în cursul ultimelor două luni”. Percheziţiile au scos la iveală şi „o listă de fonduri trimise din Ungaria pentru alimentarea organizaţiei”, „material informativ”, precum şi „un post de radio-emisie clandestin care funcţiona la Episcopia Reformată din Satu-Mare”. A fost una dintre cele mai importante capturi făcute de Serviciul Secret pe linia neutralizării acţiunilor de spionaj desfăşurate de

maghiari pe teritoriul României. Avem însă şi atestări documentare privind felul în care au acţionat factorii de decizie politică de la Bucureşti. Astfel, guvernul român a stabilit o înţelegere cu statul ungar care şi-a luat obligaţia de a nu mai persevera în acţiuni similare, în scopul de a nu înăspri relaţiile româno-maghiare. În cadrul acestei înţelegeri, statul român şi-a îndeplinit obligaţiile asumate, renunţând chiar la trimiterea în judecată a unui număr destul de mare din cei implicaţi care au fost trecuţi în Ungaria.

Faţă de atitudinea conciliantă a Bucureştiului, reacţia Budapestei nu s-a lăsat aşteptată. La sfârşitul lunii octombrie, a fost editată la Budapesta revista „Lothar" (Orizontul), care conţinea un articol ce făcea referire la „îmbunătăţirea situaţiei minorităţii maghiare din România". Articolul sublinia politica de largă înţelegere pe care statul român o ducea faţă de minoritatea maghiară din cuprinsul graniţelor sale. În acest sens, se arăta în articol că „după încadrarea minorităţilor maghiare în Frontul Renaşterii Naţionale, aceasta se bizuie pe bunăvoinţa guvernului român, având aceeaşi încredere şi în autorităţile de stat care ştiu să respecte toate condiţiile legale de dezvoltare ale vieţii minoritare". Au fost relevate, de asemenea, dispoziţiile Ministerului Educaţiei Naţionale din România referitoare la învăţământul din şcolile maghiare, cât şi unele fapte care permiteau autorilor articolului să concluzioneze: „Noi care urmărim cu atenţie toate manifestările vieţii maghiare din România, ne este imposibil să nu recunoaştem valoarea frumoaselor rezultate obţinute de către Comunitatea Maghiară din România în ultima vreme". Agenţii Serviciului Secret, foarte atenţi faţă de reacţia maghiarilor din România, semnalau prin Nota din 24 octombrie: „Publicarea acestui articol în revista maghiară «Lothar» este comentată cu deosebit interes de către membrii coloniei maghiare din Capitală, dintre care unii caută să nege cele exprimate de ziarul din

Budapesta. Astfel, maiorul Gudor, medicul Bakh şi cântăreţul bisericesc reformat Kiss sunt de părere că situaţia minorităţii maghiare din România încă nu s-a îmbunătăţit aşa cum ar fi trebuit să fie; iar evreul ungur Klanzner – semnalat prin notele anterioare ca un notoriu iredentist – a afirmat în privinţa activităţii Secţiei maghiare din Frontul Renaşterii Naţionale că faţă de Secţia germană, este aproape inexistentă".

Cu toată atitudinea conciliantă din partea României, statul ungar nu şi-a respectat angajamentele luate, continuând a întreţine o acţiune de agitaţie accentuată. Nu se ţinea seama nici de „sugestiile Axei Roma-Berlin, care cereau ca, în special în acele momente, între cele două ţări să existe raporturi cât se poate de paşnice". De asemenea, guvernul de la Budapesta a dovedit o totală lipsă de interes faţă de eforturile şi propunerile României de realizare a unui Bloc al neutrilor cu scopul de a se preveni orice agresiune în detrimentul ţărilor mici din centrul şi sud-estul european.

Prin Nota din 10 noiembrie 1939, Serviciul Secret informa că diferite instituţii ale minorităţii maghiare din România primeau dispoziţii de la Budapesta ca să intensifice propaganda revizionistă. „Birourile şi şcolile maghiare din ţară – menţiona documentul – vor introduce cu începere de la ziua Sf. Ştefan aşa-numita «Suprema Rugă», redactată de preotul Francisc Balász, având în traducere următorul text: «Rugăm pe Dumnezeul nostru mare şi sfânt să apere dreptatea ungară. Să dea patriei noastre hotarele strămoşeşti. Să pedepsească pe duşmanii care ne-au ciopârţit neamul. Să urmărească cu sabia lui de foc pe toţi cei care ne stau împotrivă. Noi jurăm să murim pentru libertatea noastră»". Acelaşi document al Serviciului Secret mai informa despre societăţile iredentiste maghiare Koás Ferenezkör (Cercul Koás Ferenezkör) şi I.K.E. (Ifjusági Kerestény Egylet – Asociaţia Tineretului Creştin) care primiseră numeroase volume de propagandă din partea

unor fruntaşi maghiari. Conţii Nicolae Banffy, Ernest şi Adam Teleky primiseră potrivit documentului informativ al Serviciului Secret „câte 500 de volume din lucrările cele mai recent apărute în Ungaria”. O zi mai târziu, la 11 noiembrie 1939, un alt document informativ al Serviciului Secret atrăgea atenţia oamenilor politici de la Bucureşti că oficinele propagandei iredentiste maghiare din România încercau o nouă metodă pentru a crea o stare de agitaţie în rândurile populaţiei: „Propagandiştii maghiari încearcă în prezent să agite populaţia sârbească din Banat, îndemnând-o să se organizeze după modelul celorlalte minorităţi şi să-şi exprime pretenţiile sale faţă de statul român, insinuând că, în caz contrar, vor fi expuşi, ca drepturile de care se bucură să fie reduse”.

În ianuarie 1940, a fost descoperit, de grănicerii români, un agent maghiar – Erdei Emil –, în momentul când intenţiona să treacă clandestin frontiera în Ungaria. Din ancheta informativă efectuată de Serviciul Secret, a rezultat că până la data reţinerii, acesta transmisese Centralei spionajului ungar din Budapesta informaţii despre: dislocarea Regimentului 93 infanterie; Regimentul 17 infanterie; Regimentul 96 infanterie, Comandamentului Corpului 6 Armată; Diviziei 1 cavalerie; Diviziei 1 infanterie şi date relative la „lucrările de fortificaţii executate în regiunea de frontieră din împrejurimile Aradului”.

Legaţia maghiară de la Bucureşti a primit în februarie 1940 o comunicare din partea guvernului de la Budapesta în legătură cu modul de întrebuinţare a fondurilor băneşti. În legătură cu acest aspect, raportul informativ al Serviciului Secret din 20 februarie menţiona: „Fondul Societăţii «Magyar a Magyarest» (Ungur pentru Ungur), care până în prezent era întrebuinţată în majoritate pentru înarmarea Ungariei, în viitor nu va mai servi decât în scopurile şi necesităţile comunităţii maghiare din România şi în special pentru

propaganda iredentistă desfăşurată de agenţii reprezentanţei diplomatice a Ungariei din ţara noastră”.

Propaganda revizionistă maghiară desfăşurată în rândul comunităţii minoritare din România se corela cu cea din Ungaria, aspect rezultat din nota Serviciului Secret întocmită la 21 februarie 1940, în care se menţiona, printre altele: „După crearea Ministerului Apărării Naţionale Ungar s-a luat măsura ca o dată pe săptămână, în toate fabricile să se adune personalul şi în prezenţa unui delegat al acestui minister să li se ţină conferinţe cu subiect revizionist, constând din instigaţii la adresa României. În general, conferinţele acestea se termină cu formula… «Spuneţi la toţi ai voştri şi la toţi cunoscuţii că trebuie să luăm înapoi Ardealul şi cât mai curând»”.

La începutul lunii martie 1940, documentele informative ale Serviciului Secret făceau referire şi la alte aspecte prin care se manifestau acţiunile cu caracter propagandistic ale Ungariei. Nota din 6 martie preciza: „În vederea intensificării propagandei iredentiste maghiare în România, Bardoszy Laszlo, ministrul Ungariei la Bucureşti, împreună cu conducătorii Comunităţii Naţionale a Maghiarilor din România au luat următoarele hotărâri: se vor înfiinţa mai multe echipe volante care se vor ocupa exclusiv cu propaganda actuală; în comunele şi satele din Ardeal, se vor înfiinţa mai multe case culturale maghiare; se va numi un comitet ce se va ocupa exclusiv cu dezvoltarea la maximum a societăţilor sportive maghiare din România”. Una din cele mai importante oficine de propagandă iredentistă maghiară din România era Cazinoul maghiar din Cluj, unde se discutau şi se fixau directive pentru acţiunile cu caracter politic, economic şi cultural. La 8 martie 1940, Serviciul Secret semnala că în saloanele acestei organizaţii aveau loc „întrevederile dintre fruntaşii minorităţii maghiare şi elementele de legătură ale guvernului din Budapesta”.

Datorită relaţiilor de prietenie şi de excelentă cooperare informativă existente între Mihail Moruzov şi colonelul Wahle – ofiţerul de legătură al Abwehr-ului la Bucureşti –, Serviciul Secret a obţinut la jumătatea lunii mai 1940 efectivele armatei maghiare. Conform notei întocmite de şeful Serviciului Secret, la 14 mai 1940, pe baza unui document original primit de colonelul Wahle de la Berlin, rezultă că armata maghiară nu avea nicio unitate de rezervă. Cele existente erau numai unităţi active: „8 corpuri de armată, 16 brigăzi mixte (efectivele comparabile cu cele ale diviziilor); 1 brigadă de munte; 1 divizie de cavalerie; 2 brigăzi motorizate; 34 batalioane de grăniceri; 150 care de luptă; 200 de avioane".

Într-o notă întocmită de Serviciul Secret la 21 august 1940 – deci în timp ce se desfăşurau Tratativele româno-ungare de la Turnu-Severin –, se menţionau şi alte exemple de acţiuni şi grupuri terorist-diversioniste maghiare identificate şi neutralizate în perioada ianuarie-august 1940. După cum menţionează documentul, toate acestea erau aduse la cunoştinţa guvernului român „pentru ca ele să fie exploatate aşa cum se va crede de cuviinţă".

După cum se ştie tratativele româno-ungare de la Turnu-Severin nu au dus la niciun rezultat, date fiind poziţiile ireconciliabile ale celor două părţi. Temându-se de eventualitatea unui război pe care Ungaria, sprijinită şi de URSS, l-ar fi putut totuşi declanşa, ungurii mobilizaseră o armată de 400.000 de soldaţi, Puterile Axei au intervenit şi prin al doilea Arbitraj (dictat) de la Viena, din 30 august 1940, s-au rupt din teritoriul României 42 243 km² cu o populaţie de 2 607 007 locuitori, dintre care 50, 2% români, 37, 1% maghiari, 2, 76% germani şi 3, 7% evrei.

Ceea ce ne mai interesează este că pe timpul tratativelor (începute la 16 august) şi până la dictat, autorităţile de la Budapesta acţionaseră aproape identic ca în noiembrie 1938. Voind să speculeze la maximum

conjunctura internaţională favorabilă satisfacerii pretenţiilor sale revizioniste, Ungaria şi-a activat reţeaua de spionaj din partea de nord-vest a României, care avea sarcina să organizeze acţiuni de diversiune şi terorism şi să mobilizeze populaţia de naţionalitate maghiară din Transilvania la acte ostile contra statului român. Într-un raport al organelor de informaţii româneşti se menţiona: „Primul gest de refuz din partea României de a accepta pretenţiile integrale ale Ungariei va fi considerat de acesta ca un motiv de război. Imediat după ce s-ar produce refuzul, ar intra în ţară 700 de membri din «Garda zdrenţăroşilor» care, în grupuri mici, vor executa acte de sabotaj şi instigaţii la revoltă pentru a oferi armatei maghiare pretextul unei intervenţii în România. Aceste grupuri vor mai avea misiunea să întrerupă comunicaţiile între Ardeal şi Vechiul Regat prin aruncarea în aer a drumurilor şi căilor ferate din trecătorile din munţi. Aceşti 700 de terorişti sunt toţi originari din Ardeal, cunoscători ai regiunilor afectate lor pentru actele de sabotaj". Pregătirea unor acţiuni teroriste, menite a intimida guvernul român, este prezentată şi într-un alt raport informativ: „Grupuri de terorişti, camuflaţi sub denumirea «Testueveleşi Szakaszok» (Plutoane de educaţie fizică), sunt plasate în diferite puncte ale frontierei române. Sunt îmbrăcaţi în haine civile şi instruiţi să pătrundă pe teritoriul român pentru terorism şi sabotaj. Cei mai mulţi subofiţeri, aleşi dintre oameni voinici şi de condiţie robustă. Aceste grupuri nu poartă uniforme speciale, însă au ca semn distinctiv câte un inel de argint, cu literele «T» şi «S», iar între ele un cap de mort. Asemenea terorişti au fost întrebuinţaţi pentru provocarea incidentelor la frontiera cehoslovacă şi se poate ca la momentul oportun, să joace un rol asemănător pe frontiera română".

La graniţă s-au produs şi numeroase incidente, iar „în zilele de 27 şi 28 august avioane horthyste au violat spaţiul aerian al României, zburând până deasupra

localităţilor Braşov, Vinţu de Jos şi Someşeni, unde au aruncat manifeste cu conţinut ostil statului român”. Aeroportul de la Satu-Mare a fost mitraliat şi bombardat. Iată cum prezenta episodul şi impactul lui asupra populaţiei civile o notă a Siguranţei din 29 august 1940: „Comunicatul oficial al guvernului prin care s-a adus la cunoştinţa publică acţiunea agresivă ungară prin violarea spaţiului aerian naţional şi bombardarea directă a aeroportului Satu-Mare este viu comentată de întreaga populaţie creştină din localitate. Se evidenţiază în special faptul că guvernul ungar se pretează la acte de violenţă tocmai în momentul când se duc pertractări cu guvernul român pentru rezolvarea problemei transilvănene. Unii consideră această acţiune de violenţă o mârşavă încercare de intimidare spre a forţa pe români să le facă concesii teritoriale”. Iar Comisariatul de poliţie Salonta raporta: „la 27 august 1940, la ora 4.30, grănicerii unguri au deschis foc asupra pichetului românesc Poslogea. De asemenea – se menţiona în raport –, trenul care face legătura între Salonta şi Nategyane a fost primit în apropierea graniţei cu focuri de armă şi obligat să se înapoieze, întrerupându-se astfel, prin acest punct, trecerea în Ungaria”.

Armata ungară a primit ordin să fie gata de atac pentru ziua de 28 august, dacă România nu satisfăcea până atunci pretenţiile guvernului ungar. „Impresia mea, pe care o împărtăşeşte şi colegul italian, este că foarte probabil Ungaria va începe operaţiuni militare pe la mijlocul săptămânii viitoare, dacă puterile Axei nu intervin mai înainte” – raporta Otto von Erdmannsdorf, ministrul german la Budapesta, încă din 24 august.

Ospitalitate şi… otravă

Punctul şase din „Arbitrajul” de la Viena preciza: „Reglementarea tuturor celorlalte chestiuni de detaliu rezultate din schimbarea de suveranitate va forma

obiectul unor negocieri directe între guvernul regal român şi guvernul regal ungar". În acest scop, la mijlocul lunii septembrie 1940 sosea la Budapesta o delegaţie română condusă de Valer Pop. Principalul obiectiv urmărit de autorităţile române era rezolvarea statutului românilor rămaşi în teritoriul anexat de Ungaria. Dar partea ungară a făcut tot posibilul pentru a împiedica buna desfăşurare a tratativelor. După cum rezultă din memoriul comisiunii române de la Budapesta, publicat şi în presa vremii, începerea discuţiilor a fost amânată în mai multe rânduri, iar până la urmă ele au fost întrerupte.

Un document inedit, păstrat în arhiva SSI, ne va lămuri şi mai bine asupra atmosferei în care s-au desfăşurat discuţiile. Este un memoriu redactat de generalul C. Dragalina, la 20 octombrie, scurt timp după reîntoarcerea sa în ţară, şi înaintat Preşedinţiei Consiliului de Miniştri:

„Participând în delegaţiunea română, de sub preşedinţia domnului ministru Valer Pop, în timpul funcţionării ei la Budapesta, am făcut următoarele constatări asupra unor fenomene de intoxicaţie survenite membrilor delegaţiei române:

Întreg personalul delegaţiei a locuit şi a luat masa la hotel «Pallatinus» din Insula Margareta din Budapesta. Hotelul este de prim rang.

Micul dejun era servit în cameră, iar mesele à la carte în restaurantul hotelului, în care luau masa şi alte persoane străine de comisiune şi care nu erau cetăţeni maghiari.

Cu unele din aceste persoane, comisia avea relaţii, aşa încât îşi puteau comunica impresiile.

În repetate rânduri, diferiţi membri ai delegaţiei române, individual şi în grup, s-au plâns de o serie de curioase tulburări pe care le-au resimţit în special după mese sau noaptea.

De la început afirm că străinii de delegaţia română

nu s-au plâns de asemenea fenomene. Printre cei care au suferit asemenea consecinţe, din delegaţiunea noastră, citez următoarele:

— Colonelul Casian, din comisia de delimitare a frontierei

— Dl Zamfirescu, şef de secţie, delegat de Ministerul de finanţe

— Dl avocat Neguş, consilier juridic

— Maiorul Tilichi, delegat în comisia de delimitarea frontierei

— Dl dr. Georgescu, de la Institutul central de statistică, membru în delegaţia de delimitarea frontierei şi în delegaţia economică

— Mircea Niculescu, director în Ministerul finanţelor, I. Tomaziu, secretar particular al domnului ministru Valer Pop, Porumbelu de la Banca Naţională

— D-ra Eremia şi

— D-ra Temenciuc, ambele de la Ministerul afacerilor străine

— Dl I. Barbu, secretar al domnului ministru Valer Pop, cum şi subsemnatul…

Fenomenele de care se plângeau toţi cei intoxicaţi veneau pe neaşteptate la câteva ore după masă, sau în timpul somnului, când erau cuprinşi de tulburări de auz şi vedere, de ameţeli, de pierdere de echilibru, tendinţă de a vomita, transpiraţii reci, ameţeli etc.

S-a putut observa la mulţi fie o stare de apatie şi somnolenţă, fie o iritabilitate nervoasă.

Astfel colonelul Casian, care deşi era un temperament calm, devenise extrem de nervos.

— Subsemnatul, deşi duc o viaţă foarte sobră, am suferit aceste tulburări în mai multe rânduri, iar în noaptea de 12 octombrie, între orele 4 şi 5 dimineaţa, aceste tulburări au fost aşa de pronunţate – pot afirma atât de grave – încât sărind din somn am avut impresia clară că am fost drogat. O sudoare abundentă şi rece, dureri de cap şi ameţeli, vomitări şi stare de vertigiu. Am

avut senzaţia că nu mai pot rezista, având dificultăţi în respiraţie, iar inima funcţiona cu greutate.

Am încercat atunci să scriu pe o hartă, ce o aveam pe măsuţă, ultimele mele dorinţe.

A doua zi am povestit camarazilor mei întâmplarea.

— Într-una din şedinţele comisiei de delimitare, pe când se lucra noaptea târziu, fiecare din membrii prezenţi s-a simţit rău, aşa încât am fost nevoiţi să ridicăm şedinţa.

— D-ra Temenciuc, de la Ministerul afacerilor străine, de o debilitate pronunţată, a fost evacuată în ţară într-o stare destul de gravă, în urma tulburărilor ce le prezenta.

— Dl Zamfirescu Ion, şef de secţie la Ministerul de finanţe, declară de asemenea că în patru rânduri s-a simţit foarte rău, a vomitat şi i-au apărut pe buze erupţii care durau 4 – 5 zile.

— De asemenea, domnii Tomaziu (secretarul domnului ministru Valer Pop), Mircea Niculescu (director în Ministerul de finanţe), Porumbelu, de la Banca Naţională Română, s-au plâns în câteva rânduri de aceleaşi fenomene.

— Dl Barbu I., secretar al domnului ministru Valer Pop, s-a sculat într-o dimineaţă disperat, plângându-se că nu mai vede deloc, deşi s-a dus să controleze acest lucru la lumina ferestrei. După 1/2 oră, vederea i-a revenit.

— Într-una din zile a fost cuprins de aceleaşi tulburări grave un agent de siguranţă ungur ce lua masa în acelaşi restaurant. Starea lui a fost foarte gravă, necesitând intervenţia medicilor şi producând panică în întregul hotel. De bună seamă că chelnerul i-a dus mâncarea destinată unui român.

Membrii delegaţiei române nu s-au sesizat de aceste tulburări pentru a le da interpretarea justă, decât după ce d-ra Eremia, întoarsă în ţară, a primit o carte poştală revelatoare, pe care a depus-o la Marele Stat Major. În această scrisoare, un fost bucătar de la hotelul

«Pallatinus» îi spune că nu a înţeles să o otrăvească, ci de câte ori îi servea masa îi punea o doză mai mică de otravă decât i se cerea, aceasta pentru motivul că avea o deosebită simpatie pentru dânsa…

În rezumat, subsemnatul cred că s-au făcut repetate tentative pentru intoxicarea membrilor comisiei spre a le micşora capacitatea de lucru, de atenţie sau poate pentru a-i suprima cu încetul. Unii membri din comisie se plâng şi astăzi de consecinţele toxicelor pe care le-au primit.

Nu m-am mirat că eu personal am fost urmărit în mod special, deoarece atât presa din Budapesta, cât şi radio Budapesta şi Londra au făcut contra mea o campanie susţinută şi îndelungată, acuzându-mă de dârzenia atitudinilor mele.

Faţă de ceilalţi delegaţi, atitudinea ungurilor era dictată de o ură permanentă pe care o au contra românilor, ură alimentată de propaganda maghiară, care atribuie românilor ororile pe care de fapt ungurii le comit în teritoriul răpit.

În legătură cu aceste procedee nepermise, reamintesc cazul raportat Domniei Voastre, în care trei membri ai delegaţiei de frontieră maghiare au invitat la masă pe doi din membrii delegaţiei române şi abuzând de calitatea lor de gazdă, după ce i-au adus într-o stare de totală ebrietate, le-au propus bani pentru a trasa linia de frontieră în avantajul ungurilor…

Purtarea delegaţilor români a fost demnă, respingând cu indignare propunerile şi raportând cazul”.

*

Dacă e să facem o evaluare de ansamblu asupra fluxului informaţional obţinut şi difuzat de Serviciul Secret, atunci se poate sublinia că factorii de decizie politică şi militară din România au avut la dispoziţie informaţii, chiar în cele mai mici amănunte, despre intenţiile şi acţiunile puse la cale de guvernanţii de la Budapesta, Berlin şi Moscova. Valorificarea lor s-a făcut

în concordanţă cu principiile politicii externe româneşti şi doctrina militară pur defensivă de apărare a statului român. Pierderile teritoriale din vara anului 1940 au demonstrat că măsurile informative, politico-diplomatice şi militare nu au fost suficiente. Jocul de interese al marilor puteri în această zonă a constituit factorul determinant. El nu trebuie judecat separat, ci în directă conexiune cu politica de compromis, adică cedări teritoriale fără rezistenţă armată, inaugurată în iunie 1940.

PERSONALITATEA LUI MIHAIL MORUZOV

Mihail Moruzov este cel ce a conceput, organizat şi condus primele structuri secrete de informaţii moderne în România. Documentele de arhivă foarte puţine care s-au păstrat, deopotrivă cu izvoarele memorialistice ne dezvăluie o personalitate enigmatică, adesea contradictorie, cu reacţii imprevizibile şi greu de descifrat sub presiunea evenimentelor politico-militare, aspecte întâlnite, de regulă, la cei ce şi-au dedicat întreaga viaţă şi activitate profesională frontului secret.

S-a născut la 8 noiembrie 1887 în comuna Zebil din judeţul Tulcea. Toate sursele îi indică pe Moruzovi drept descendenţi ai unor cazaci zăporojeni refugiaţi în România la o dată greu de stabilit. Tatăl său, Nicolae, fusese preot vreme de 40 de ani, la biserica rusă din Tulcea. Împreună cu prezbitera Maria avusese cinci băieţi şi două fete, Mihail fiind cel mai mic fiu al acestei familii. Deşi provenea dintr-o familie de intelectuali, totuşi pregătirea teoretică oficială se pare că a fost destul de sumară. Studiile primare şi parte din cele secundare, trei clase de liceu neterminate din cauza limbii latine, le-a făcut la Tulcea. A obţinut totuşi o diplomă de bacalaureat, dar a cărei autenticitate a fost contestată de unii memorialişti. Stăpânea bine sau

suficient câteva limbi străine, învăţate din familie şi anturaj: rusa, ucraineana, bulgara, turca şi tătara.

Pentru activitatea de informaţii în materie de apărare a siguranţei naţionale, Mihail Moruzov a fost un autodidact. Cei care l-au cunoscut, au lucrat cu el ori au stat mai mult în preajma lui, i-au recunoscut calităţile de om făcut pentru spionaj şi contraspionaj: inteligent, abil, conspirativ, ambiţios, energic, cu putere de pătrundere, înţelegere şi analiză a evenimentelor; dispunea de nervi de oţel şi de capacitatea de a-şi disimula intenţiile şi ştia să păstreze cu sfinţenie secretele.

A debutat în activitatea secretă de informaţii din proprie iniţiativă, în 1907, când, la biserica Sf. Gheorghe din Tulcea, a descoperit o organizaţie revizionistă bulgară. A fost folosit ulterior ca agent, apoi primit în Siguranţă ca agent clasa a VIII-a, urcând cu rapiditate gradele ierarhice până la cel de inspector de poliţie la Constanţa.

Din însărcinarea Marelui Cartier General al armatei române, în martie 1917, Mihail Moruzov s-a deplasat împreună cu o echipă de agenţi în Delta Dunării, unde a pus bazele Serviciului de Siguranţă al Deltei, care, după armistiţiul cu Puterile Centrale a căpătat denumirea de Serviciul de Siguranţă al Dobrogei. Până la sfârşitul campaniei contra Ungariei, această structură informativă condusă de Moruzov şi-a adus o contribuţie importantă în obţinerea şi furnizarea de informaţii către Marele Cartier General, în baza cărora s-au fundamentat o serie de măsuri politico-militare în beneficiul intereselor statului român.

La 13 mai 1920, Moruzov a fost arestat, printr-un mandat emis de judecătorul de instrucţie al Tribunalului Constanţa, fiind învinuit că îşi însuşise sume de bani din fondurile destinate agenturii. În urma cercetărilor efectuate nu s-a putut demonstra vreo ilegalitate de care să poată fi făcut răspunzător Moruzov, fapt pentru care a fost achitat de orice penalitate.

În 1924, Mihail Moruzov a fost numit şef al Serviciului Secret de informaţii al armatei române, funcţie pe care o va onora până la 6 septembrie 1940, ofiţerii de la Marele Stat Major recunoscându-i astfel contribuţia sa din anii primului război mondial, precum şi calităţile deosebite pentru munca de informaţii.

Lui Moruzov îi plăcea să se compare doar cu „cei mari" şi mai ales să înveţe din experienţa lor pentru a o adapta, atât cât era posibil, la specificul românesc. Aşa ne explicăm interesul lui pentru activitatea Biroului Federal de Investigaţii al SUA (FBI), condus, începând tot cu anul 1924, de celebrul Edgard Hoover. Pe Moruzov l-au interesat tehnicile acestuia în combaterea gangsterismului şi a organizaţiilor anarhiste.

Ca şef al Serviciului Secret, Moruzov şi-a adus un aport remarcabil, în primul rând la conceperea şi reorganizarea activităţii de informaţii pe baze moderne. Concepţia lui Moruzov despre intelligence (adică informaţii culese, verificate, prelucrate, analizate, sintetizate şi difuzate factorilor de decizie din stat, pe care se fundamentează politica de securitate naţională, dar şo acţiunile iniţiate de structurile specializate pentru realizarea intereselor naţionale), deşi nu a fost sintetizată şi expusă într-o formă sistematizată, poate fi reconstituită totuşi prin studiul atent al documentelor ce poartă semnătura ologrfă a lui Moruzov. Astfel, în 1928 i s-a cerut din partea Marelui Stat Major să elaboreze un proiect de reorganizare, care să aducă serviciul la nivelul echivalenţelor din SUA, Anglia şi Franţa. Moruzov a alcătuit un proiect de reorganizare a tuturor serviciilor de informaţii, concentrându-le sub o singură direcţie generală la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Proiectul a fost prea vast şi nu s-a putut realiza cu mijloacele, dar mai ales cu mentalităţile de atunci. Oricum, pentru reorganizarea şi restructurarea activităţii de informaţii, Moruzov a avut în vedere tot ceea ce era mai nou în domeniu pe plan internaţional. A studiat organizarea

Intelligence Service-ului britanic, 2-ème Bureau-lui francez şi a FBI-ului american, neomiţând nici cadrul legislativ şi tehnico-metodologic al serviciilor de informaţii ale armatelor din ţările vecine, cum ar fi: serviciile bulgare, iugoslave, maghiare, poloneze şi cehoslovace. Moruzov a reţinut de la fiecare tot ceea ce era aplicabil în strategia de apărare, sub aspect informativ, pentru statul român. De altfel, cu majoritatea acestor servicii, mai puţin cu cel maghiar, dar la care se mai poate adăuga serviciul secret finlandez, italian şi japonez, Moruzov a făcut schimb de informaţii pe probleme de interes reciproc, metodă des utilizată în practica acelor instituţii care dispun de fluxuri informaţionale de valoare.

Moruzov era adeptul principiului compartimentării muncii de informaţii şi a conspirativităţii depline a acesteia. În acest sens este interesantă opinia lui Vintilă Ionescu, unul dintre colaboratorii săi, care spunea: „Moruzov era un om foarte conspirativ. Nu puteai afla de la el nimic, mai ales în privinţa oamenilor de care se servea… Educaţia tuturor era făcută să nu se intereseze unul de ce face celălalt, fiindcă imediat ce ar fi căutat să afle sau să întrebe ceva, era îndepărtat”.

Sub o strictă secretizare, conspirativitate şi compartimentare, Mihail Moruzov a introdus în activitatea Serviciului Secret acele metode, mijloace şi procedee pentru obţinerea şi prelucrarea informaţiilor des utilizate în epocă: agentura secretă, ancheta informativă, cenzura corespondenţei, interceptările radiotelefonice, supravegherea locurilor, mediilor şi anturajelor unde se concentrau sau se vehiculau informaţii de interes pentru nevoile operative ale armatei. De asemenea, a folosit pe scară largă exploatarea surselor oficiale şi deschise (ziare, biblioteci, arhive), în paralel cu trimiterea unor ofiţeri de încredere în misiuni speciale de informare şi documentare (lt.-col. Constantin Ionescu-Micandru şi lt.-col. Gheorghe

Petrescu). Moruzov a dispus de un cerc de relaţii în rândul oamenilor politici, al personalităţilor vieţii cultural-ştiinţifice şi militare româneşti, pe care fie că îi antrena în discuţii abil întreţinute, fie că le cerea în mod sincer colaborarea pentru a le cunoaşte opiniile asupra unor probleme de interes pentru Serviciul Secret sau în evaluarea unor informaţii.

Printre cele mai importante realizări ale Serviciului Secret în perioada Moruzov se numără: descoperirea afacerii de spionaj Vărzaru-Solomon (1929 – 1930), dejucarea „complotului Precup", prin care se urmărea o lovitură de stat (1934), neutralizarea unei agenturi de spionaj şi diversiune revizionistă maghiară formată din 170 de agenţi din Transilvania (1939 – 1940), dejucarea actului de sabotaj pe Dunăre, prin care serviciile secrete britanice urmăreau să blocheze Porţile de Fier pentru a paraliza comerţul cu petrol şi cereale dinspre România spre Germania (aprilie 1940), informarea din timp a factorilor politici şi militari din statul român asupra acţiunilor de spionaj, diversiune şi propagandă antiromânească iniţiate de cercurile revizioniste sovietice în perioada premergătoare rapturilor teritoriale din vara anului 1940.

Dar, în activitatea lui Mihail Moruzov, cel puţin pe baza documentaţiei pe care o avem la dispoziţie şi este accesibilă cercetării, se pot contura cu uşurinţă o serie de inabilităţi şi nereuşite. Rivalitatea sa ireconciliabilă, pornită din orgolii şi interese personale, mai întâi cu Romulus Voinescu, şeful Siguranţei până în 1927, apoi cu Nicolae Titulescu, ministrul de Externe până în 1936, cu Eugen Cristescu, şeful Siguranţei între 1927 – 1934, cu Constantin Maimuca, un experimentat comisar de Siguranţă, şi nu în ultimul rând cu generalul Ion Antonescu, a avut consecinţe total nefavorabile pentru interesele statului român. Mai mult, avem atestat fenomenul de sustragere treptată a lui Moruzov de la activităţile pur informative şi contrainformative şi

bascularea spre domeniul politic prin încălcarea principiului echidistanţei. Realizările sale incontestabile pe frontul secret, dublate de încrederea şi sprijinul primite din partea vârfurilor politice şi militare, l-au făcut pe Moruzov să perceapă în mod eronat că i se poate îngădui orice, inclusiv să se amestece în viaţa particulară a oamenilor, fie personalităţi ale clasei politice, fie cetăţeni de rând. Aşa a ajuns să acumuleze o impresionantă cantitate de informaţii şi documente compromiţătoare despre toţi cei ce se situau pe o poziţie de adversitate faţă de regele Carol al II-lea. Este şi o explicaţie a gestului său disperat de a distruge aceste documente înainte de a fi arestat. Fire extrem de ambiţioasă şi orgolioasă, şi cu o încredere nemăsurată în calităţile sale, Moruzov a căutat să profite de ambiţiile Palatului regal pentru a-şi satisface propriile interese.

Prea îndrăgostit de operaţiile pur tehnice ale Serviciului Secret (recrutarea, dirijarea şi infiltrarea agenţilor, combinaţiile şi jocurile operative, dezinformarea serviciilor adverse etc.), Moruzov a neglijat, într-o perioadă de grea cumpănă pentru integritatea statului român, tocmai menirea fundamentală a unui şef al intelligence-ului: preocuparea pentru analiza profundă şi obiectivă a situaţiei geostrategice şi geopolitice a ţării şi elaborarea prognozelor pe termen scurt, mediu şi îndepărtat pe care să le supună atenţiei factorilor politici constituţionali responsabili de soarta ţării. Imputabil îi este lui Moruzov şi haosul în care a lăsat Serviciul Secret în momentul arestării sale. Un şef devotat activităţii de informaţii, preocupat şi grijuliu de soarta instituţiei, ar fi trebuit s-o pregătească să facă faţă rapid la orice situaţie. Or, după Moruzov, multe aspecte fundamentale din activitatea de informaţii au trebuit regândite şi reorganizate pe alte baze. Aşa se poate explica sfârşitul său fără glorie, deşi pentru tot ceea ce făcuse pozitiv prin activitatea informativă de apărare a statului român ar fi meritat o

soartă mai bună.

A fost arestat în ziua de 6 septembrie 1940, odată cu prăbuşirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea, iar în noaptea de 26/27 noiembrie 1940 a căzut victimă alături de alţi 64 de foşti demnitari, ofiţeri, poliţişti şi oameni politici, execuţiilor legionare de la închisoarea Jilava.

La sfârşitul lunii septembrie 1941, se finaliza o amplă cercetare şi analiză efectuate de un colectiv de jurişti de la Tribunalul Ilfov, coordonat de Alexandru Gh. Ionescu, despre *Activitatea lui Mihail Moruzov*, *şeful Serviciului Secret*. În raportul ce conţinea 53 de pagini, înaintat Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, se menţiona ca principală concluzie: „În orice caz, manifestările lui Moruzov au fost examinate dincolo de aparenţe şi de prejudecăţi – până în miezul adânc al lucrurilor –, noi ajungând la concluzia că, pe cât erau ele de zomotoase faţă de alţii, pe atât mascau adevăruri reţinute numai pentru el şi crude pentru ţara noastră”.

Pentru contemporani, „moştenirea Moruzov” este instructivă cel puţin din trei puncte de vedere. În primul rând, un serviciu secret de informaţii nu se improvizează, iar după concepere, organizarea şi încadrarea legislativă şi metodologică mai are nevoie de timp pentru a „se aşeza la teren” – (crearea agenturii secrete) – şi a deveni, astfel, eficient. În al doilea rând, pentru a asigura succesiunea firească a generaţiilor de profesionişti în domeniu, deci a crea tradiţie şi continuitate, Serviciul Secret trebuie să păstreze o perfectă echidistanţă politică; orice inabilitate sau abatere de la acest principiu poate avea urmări nefaste, atât pentru Serviciul Secret, cât şi pentru interesele naţionale. În al treilea rând, Serviciul Secret nu poate fi nici mai bun, dar nici mai rău decât regimul politic care l-a creat şi în slujba căruia şi-a desfăşurat activitatea.

Bibliografie

Arhive: *Arhiva Ministerului Apărării Naţionale* – Marele Stat Major, fondurile M.St.M., Secţia 2 Informaţii; *Arhiva Serviciului Român de informaţii*, fondurile „d” şi „y” (problemele: SSI, Siguranţă, Secţia a II-a, M.St.M.); *Arhiva Naţională Istorică Centrală*, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – S.S.I., Politica externă a României, Politica internă şi Armata; *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe*, fond 71, România, Germania şi URSS.

Documente edite: *Documente privind istoria militară a poporului român*, Bucureşti, 1985; *Documente privind istoria României între anii 1919 – 1944*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995; *23 August 1944. Documente*, vol. I-IV, Bucureşti, 1984; GHEORGHE, GHEORGHE, *Tratatele internaţionale ale României*, Bucureşti, 1980; *O anchetă stalinistă* (*1937 – 1938*). *Lichidarea lui Marcel Pauker*, documentate, traduse şi adnotate de G. Brătescu, postfaţă de Florin Constantiniu, Bucureşti, 1995; *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente*, Ediţie prefaţată şi îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă, cuvânt înainte de Iosif Constantin Drăgan, Editura Saeculum I.O. şi Europa Nova, Bucureşti, 1995, 3 vol; *Procesul Domnului Bruno Seletzky, reprezentantul uzinelor Škoda în România. La Consiliul de război al Corpului de Armată*, vol. 1. *Actul de acuzare şi depoziţiile martorilor după note stenografice*, Bucureşti, 1933; *Relaţii internaţionale în acte şi documente*, vol. II, 1939 – 1945, ediţie realizată de Alexandru Vianu, Constantin Buşe, Zorin Zamfir şi Gheorghe Gheorghe, Bucureşti, 1978; SCURTU, IOAN; TRONCOTĂ, CRISTIAN; TAMPA, NATALIA; ZAMFIRESCU, DRAGOŞ; BUCUR, ION, *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluţie 1919 – 1927*, Editura Institutului pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 1996; TITULESCU,

NICOLAE, *Documente diplomatice*, Bucureşti 1967.

Jurnale, *amintiri*, *memorii*, *corespondenţă*, *mărturii*, *note*: BOSSY, RAOUL, *Amintiri din viaţa diplomatică*, vol. I, Bucureşti 1993; Berejkov, Valentin*, în umbra lui Stalin*, Bucureşti, Editura Lider, 1994; CAROL AL II-LEA*, între datorie şi pasiune*. *Însemnări zilnice*, vol. I (1904 – 1939), Editura Silex, Bucureşti, 1995, vol. II (1939 – 1940), Casa de Editură şi Presă „Şansa" STL, Bucureşti, 1996, vol. III (1941 – 1942), Editura „Satya" SĂI, Bucureşti, 1996, ediţie de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion; CĂLINESCU, ARMAND*, însemnări politice*, Bucureşti, Humanitas, 1990; GOEBBELS, JOSEPH, *Tagebcher*, vol. 5 (934 – 1945), Müchen, 1992; JUKOV, G., K., *Amintiri şi reflecţii*, Bucureşti, 1970; MORUZOV, VENIAMIN, *Moruzov* despre *Moruzov* (text editat de Ion Pavelescu) în „Strict Secret", nr. 45 – 47/1991; STĂNESCU, N.D.*, întâmplări şi oameni din Serviciul Secret*, Editura Enciclopedică, Bucureşti 2002; ŞAFRAN, ALEXANDRU, *Un tăciune smuls flăcărilor*. *Memorii*. *Comunitatea evreiască din România*, *1939 – 1947*, Bucureşti, 1996.

Periodice (*1940 – 1945*): „L'independence Belgique", 1937; „Timpul", 1939, noiembrie 1940; „Universul", 1933 – 1940.

Bibliografii-istoriografie, *cronologii*, *enciclopedii*, *dicţionare: Bibliografia istorică a României*, VIII, 1989 – 1994, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996. DUPUY, ERNEST, R. AND DUPUY, TREVER N., *The Encyclopedia of Military History*, London, 1970. *Istoria României în date*, sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Editura Crai Nou, Chişinău, 1992. LONGHIN, LEONIDA, *Al doilea război mondial*. *Acţiuni militare*, *politice şi diplomatice*. *Cronologie*, Bucureşti, 1984. NEAGOE, STELIAN, *Istoria guvernelor României de la începuturi 1859 până în zilele noastre 1995*, Editura

Machiavelli, Bucureşti, 1995.

Lucrări de sinteză: *A History of România*, Edited by Kurt W. Treptow, authors: Ion Aurel, Pop; Cristian, Popa; Ioan, Scurtu; Kurt W., Treptow; Marcela, Vultur and Larry L., Watts, The Center for România Studies The Romanian Cultural Foundation, Iaşi, 1995. ARNĂUTU, NICOLAE, I., *12 invazii ruseşti în România*, Bucureşti, 1996. BERDIAEV, NICOLAI, *Originile şi sensul comunismului rus*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994. BOGDAN, CORNELIU; PREDA, EUGEN, *Sferele de influenţă*, Bucureşti, 1986. BRĂTIANU, GHEORGHE I., *Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice*, Ediţie îngrijită de Florin Rotaru, traducere de Ecaterina Holban, Bucureşti, 1995. BRESTOIU, HORIA, *Impact la paralela 45°*, Bucureşti 1986; idem, *Memoria frontului secret. Tranşee ale luptei nevăzute din România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Bucureşti, 1991. BORSTEIN, SERGE; MILZA, PIERRE, *Istoria Europei*, vol. 5, Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre), Institutul European, 1998. BUZATU, GH., *O istorie a petrolului românesc*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998; idem, *România şi războiul mondial din 1939 – 1945*, Iaşi, 1995; idem, *Românii în arhivele Kremlinului*, Bucureşti, 1996. CALAFETEANU, ION, *Diplomaţia românească în sud-estul Europei (martie 1938-martie 1940)*, Bucureşti, 1980; idem, *Revizionismul ungar şi România*, Bucureşti 1995. CAVE, BROWN, ANTHONY, *The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill*, MacMillan, New York, 1987. CONQUEST, ROBERT, *Marea teroare. O reevaluare*, Bucureşti, Humanitas, 1998. CONSTANTIN, ION, *România, Marile Puteri şi problema Basarabiei*, Bucureşti, 1995. CONSTANTINIU, FLORIN, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1997. CONSTANTINIU, FLORIN; DUŢU, ALESANDRU; RETEGAN, MIHAI, *România în război 1941 – 1945. Un*

destin în istorie, Bucureşti, 1995. DANDARA, LIVIA, *România în vâltoarea anului 1939*, Bucureşti 1985. DEAC, AUGUSTIN, *Revizionismul ungar – permanent factor destabilizator în Europa (1920 – 1938)*, vol. I, Bucureşti, 1996. DIMONT, MAX I., *Evreii, Dumnezeu şi istoria*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997. DOBRINESCU, FI., V., *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918 – 1940*, Iaşi, 1991; idem, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris, 1920 – 1947*, Editura Viitorul Românesc, 1996. DURANDIN, CATHERINE, *Istoria românilor*, Institutul European, 1998. GRAD, CORNEL, *Al doilea Arbitraj de la Viena*, Iaşi, Institutul European, 1998. HILLGRUBER, ANDREAS, *Hitler, Regele şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române 1938 – 1944*, Bucureşti, 1994. HITCHINS, KEITH, *România 1866 – 1947*, Bucureşti, 1996. HUNNOFF, EDWARD, *The OSS în World War* II, New York Ballantin Books, 1972. IOANID, RADU, *Evreii sub regimul Antonescu*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997. IONESCU, GHIŢĂ, *Comunismul în România*, Bucureşti, 1994. IORGA, NICOLAE., *în luptă cu absurdul revizionism maghiar*, Bucureşti, Editura Globus, 1991. *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Bucureşti 1989. KOCH, STEPHEN, *Sfârşitul inocenţei. Intelectualii din occident şi tentaţia stalinistă. 30 de ani de război secret*, Bucureşti, Editura Albatros, 1997. LE BRETON, JEAN-MARIE, *Europa centrală şi orientală între 1917 şi 1990*, Editura Cavallioti, 1996. LYNCH, MICHAEL, *Stalin şi Hruşciov, URSS 1924 – 1964*, Bucureşti, Editura All, 1994. MEDVEDEV, ROY, *Oamenii lui Stalin*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1993. MILZA, PIERRE; BERSTEIN, SERGE, *Istoria secolului XX*, vol. 1, 1900 – 1945, *Sfârşitul „lumii europene"*, Bucureşti, Editura All, 1998. MOISUC, VIORICA, *Premisele izolării politice a României 1919 – 1940*, Bucureşti 1990; idem, *Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale în perioada martie 1938-mai 1940*, Bucureşti, 1971. MUŞAT, MIRCEA (dr.), *1940*

Drama României Mari, Bucureşti, 1992. MUŞAT, MIRCEA; ARDELEANU, ION, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, Noiembrie 1933-Septembrie 1940, Bucureşti, 1988. NAGY-TALAVERA, NICOLAS M., *Fascismul în Ungaria şi România*, Bucureşti, 1996. ONIŞORU, GHEORGHE, Alianţă *şi confruntări între partidele politice din România (1944 – 1947)*, Fundaţia Academia Civică, 1996. PĂTRĂŞCANU, LUCREŢIU, *Sub trei dictaturi*, Bucureşti, Editura 100 + 1, Gramar, 1996. POPIŞTEANU, CRISTIAN, *România şi Antanta Balcanică. Momente şi semnificaţii de istorie diplomatică*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1971. QUINLAN, PAUL, *Clash over România British and American Politicies toward România 1938 – 1947*, Los Angeles, 1977. SAIZU, I., TACU AL., *Europa economică interbelică*, Iaşi, Institutul European, 1997. SARIN, OLEG (gen.); DVORETSKY, LEV (col.), *Război contra speciei umane. Agresiunea Uniunii Sovietice împotriva lumii 1919 – 1989*, Bucureşti, 1997. SAVU, AL. GH., *Dictatura regală (1938 – 1940)*, Bucureşti 1970. SCURTU, IOAN, *Istoria Partidului Naţional Ţărănesc*, Bucureşti, 1994; idem, *Istoria României în anii 1918 – 1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură*, Bucureşti, 1996; idem, *Complot împotriva României 1939 – 1947, Basarabia, Nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, Bucureşti, 1994. SIMION, AURICĂ, *Dictatul de la Viena*, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită de E. Simion, Bucureşti, 1996; idem, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938 – 1939*, Editura Eminescu, 1983. SOLACOLU, ION, *Marea farsă a secolului. Fascismul bolşevic*, Bucureşti, Editura All, 1996. STĂNESCU, MARIN C., *Moscova, Cominternul filiera comunistă balcanică şi România (1919 – 1944)*, Bucureşti, Slilex, 1994. STRATULAT, MIHAI, *Revizionismul şi neorevizionismul ungar*, Bucureşti 1994. SUDOPLATOV, PAVEL ŞI ANATOLI, JEROLD L. ŞI LEONA P. SCHECTER, *Misiuni speciale. Arhitectura*

terorii, Bucureşti, 1996. ŞIŞCANU, ION, *Raptul Basarabiei 1940*, Chişinău, 1993. ŞUŢA, ION, *Transilvania himera maghiarismului iredentist*, Bucureşti 1995. TALPEŞ, IOAN, *Diplomaţie şi apărare 1933 – 1939. Coordonate ale politicii externe româneşti*, Bucureşti, 1988. TAYLOR, A.J.P., *Originile celui de-al doilea război mondial*, Iaşi, Polirom, 1999. TITULESCU, NICOLAE, *Basarabia pământ românesc*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv de dr. În drept Ion Grecescu, Bucureşti, 1992; idem, *Politica externă a României*, Bucureşti, 1994. TRONCOTĂ, CRISTIAN, *Mihail Moruzov şi frontul secret*, Editura Elion, Bucureşti, 2007. VAKSBERG, ARKADI, *Hotel de lux, Partidele frăţeşti în slujba internaţionalei comuniste*, Bucureşti, Humanitas, 1998. VERGA, FRANCISCO, *Istoria Gărzii de Fier 1919 – 1941. Mistica ultranaţionalismului*, Bucureşti 1993. VOLKOFF, VLADIMIR, *Treimea răului. Rechizitoriu în procesul postum al lui Lenin, Troţki şi Stalin*, Bucureşti, Anastasia, 1996. VOLKOGONOV, DIMITRI, *Lenin. O* nouă *biografie*, Bucureşti, Editura Orizonturi – Lider, 1994. Idem, *Tro*ţki *eternul radical*, Bucureşti, Editura Lider, 1996. VOLOVICI, LEON, *Ideologia naţionalistă şi „problema evreiască" în România anilor '30*, Bucureşti, Humanitas, 1995. WATTS, LARRY L., *O casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă 1918 – 1941*, Bucureşti, 1993. WOLTRON, THIERRY, *Le grand Recrutement*, Paris, Bernard Grasset, 1993. ZAMFIRESCU, DRAGOŞ, *Legiunea Arhanghelului Mihail de la mit la realitate*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Studii şi articole: BUZATU, GH., *Rolul factorului geopolitic în determinarea opţiunii României privind evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord în 1940*, în „Geopolitica", vol. I, Iaşi, 1994, p. 282 – 503. CATALAN, SEVER MIRCEA; CONSTANTINIU, FLORIN, *Frontiere în mişcare*: *Modificări politico-teritoriale în Europa*

răsăriteană (1938 – 1947), în „Revista istorică”, tom III, nr. 7 – 8/1992, p. 691 – 706. CHIPER, IOAN; CONSTANTINIU, FLORIN, *Din nou despre cauzele înlăturării din guvern a lui Nicolae Titulescu (29 august 1936)*, în „Revista Română de Studii Internaţionale”, nr. 2/1969, p. 37 – 53. CIORBEA, VALENTIN, *Terorism în Cadrilater (1919 – 1940)*, în „Dosarele istoriei”, nr. 1 (65), 2002, p.41 – 43. CIUBĂNCAN, VASILE T., *Sistemul de apărare la frontiera de vest a ţării 1937 – 1940*, în: „Acta Musei Porolisensis”, VI, 1982, p. 277 – 280; idem, *Sistemele de apărare de la frontiera de vest a României între anii 1937 – 1940*, în: „Acta Musei Porolisensis”, X, 1986, p. 363 – 387. MUNTEANU, MIRUNA, *Dosarul Max Golstein. Confesiunea unui terorist comunist*, în „Dosare ultrasecrete”, 6/7 octombrie 2007, p. 2 – 3. Eadem, *Max Golstein şi şcoala de terorism a Kominternului*, în „Dosare ultrasecrete”, 6/7 octombrie 2007, p. 4. OTU, PETRE, *Situaţia geopolitică a României în anii 1939 – 1940*: *Consideraţii de ordin militar*, în „Geopolitica”, vol. I, Iaşi, 1994, p. 475 – 481. SCURTU, IOAN, *De la bomba din Senat la atentatul din Gara Sinaia*, în „Dosarele istoriei”, an IV, nr. 6 (34), p.40 – 44. TALPEŞ, IOAN, *Măsuri şi acţiuni diplomatice şi militare în vederea întăririi capacităţii de apărare a ţării în faţa pericolului hitlerist şi revizionist (1934 – 1937)*, în: „File de istorie militară a poporului român”, vol. 8, Bucureşti, 1980. TRONCOTĂ, CRISTIAN, *August 1940*: *Din culisele marii nedreptăţi istorice*, în „Magazin istoric”, s.n., ianuarie 1991, p. 18 – 22; idem, *Din istoria unei colaborări, SSI – Abwehr*, în „Magazin istoric”, s.n., iulie 1994, p. 13 – 17, august 1994, p. 73 – 77 şi septembrie 1994, p. 28 – 32; idem, *Aşa a început SSI*, în „Magazin istoric”, s.n., martie 1996, p. 45 – 50, aprilie 1996, p. 45 – 50, mai 1996, p. 47 – 50; idem, *Extremismul de stânga în România interbelică*, în „Conexiuni. Filosofie. Psihologie. Sociologie”, Editura I.N.I., Bucureşti, 1995, p. 335 – 346; idem, *Arhiva SSI – o perspectivă istorică*, în „Arhivele

totalitarismului”, an III, nr. 1, 1995, p. 202 – 205; idem, *Informaţii secrete, acţiuni diplomatice şi măsuri cu caracter militar la graniţa de est a României în perioada august 1939-iunie 1940*, în „Revista istorică”, tom VIII, 1997, nr. 3 – 4, martie-aprilie, p. 219 – 253; idem, *Informaţii secrete, acţiuni diplomatice şi măsuri cu caracter militar la graniţa de vest a României, 6 februarie 1938-august 1940*, în „Studii şi cercetări socioumane”, nr. 2, 1997, p. 145 – 157; idem, *Atestări documentare privind colaborarea Serviciului Secret de Informaţii al armatei române cu instituţii similare din alte ţări (1924 – 1940)*, în „Psihosociologia mass-media”, an III, nr. 1 (9) /martie 1997, p. 44 – 46; idem, *Mihail Moruzov (1887 – 1940)*, în „Arhivele Totalitarismului”, an VI, nr. 18 (1/1998), p. 239 – 243. TUŢU, DUMITRU, *Politica militară externă a României în perioada septembrie 1939-iunie 1941*, în „Acta Mvsei Napocensis”, XVII, 1980, p. 359 – 378; idem, *SSI despre războiul sovieto-finlandez*, în „Magazin istoric”, s.n., martie 2000, p. 37 – 41.

Partea a III-a

Al doilea război mondial, 1939 – 1945

„Prin concursul neprecupeţit al ofiţerilor ce ni s-au pus la dispoziţie de către Ministerul Apărării Naţionale şi prin devotamentul funcţionarilor civili, am izbutit a face ca Serviciul nostru să apară sub aspectul unei instituţii care s-a dovedit a corespunde misiunilor sale, fiind apreciată ca atare de forurile superioare române şi aliate”.

(Eugen Cristescu)

REORGANIZAREA SSI ŞI ADAPTAREA ACTIVITĂŢII INFORMATIVE LA CONDIŢIILE DE CAMPANIE

Perioada noiembrie 1940-mai 1945 a reprezentat pentru comunitatea informativă a statului român – în care rolul de coordonare, analiză şi sinteză i-a revenit Serviciului Special de Informaţii, constituit prin reorganizarea şi restructurarea Serviciului Secret al armatei române – o etapă importantă în care s-au acumulat noi experienţe în baza cărora se pot formula orientări teoretice de valoare, dar mai ales de reală autenticitate pentru domeniul activităţii informative.

În perioada premergătoare şi imediat după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, deasupra teritoriului românesc s-au încrucişat interesele germane, franco-engleze şi sovietice, iar rezultatul acestui duel s-a soldat cu prejudicii pentru poporul român, care aveau să-şi pună amprenta pentru cel puţin o jumătate de veac.

România a încercat să păstreze fiinţa naţională, tradiţiile statale şi etno-culturale şi să recupereze ceea ce se mai putea din ce-i fusese luat prin forţă şi dictat în vara anului 1940. În aceste circumstanţe starea de neutralitate faţă de războiul declanşat în septembrie 1939 prin agresiunea Germaniei naţional-socialiste şi a Rusiei sovietice asupra Poloniei devenise o imposibilitate, iar alianţa de conjunctură cu cel mai puternic se impunea cu necesitate, ca unică soluţie şi fără altă alternativă.

Aşa se explică faptul că încă de la desemnarea sa în calitate de conducător al statului român cu puteri depline, generalul Ion Antonescu a trebuit să ţină seama de idealul naţional în fixarea obiectivului strategic: refacerea tuturor graniţelor ţării. S-a declanşat astfel o laborioasă activitate de creare şi reformare a acelor instituţii statale sau domenii prioritare care să permită îndeplinirea acestui obiectiv. Alături de reorganizarea, înzestrarea şi instruirea armatei, modificarea planurilor de campanie, reorientarea politicii externe a statului, elaborarea unor decrete-legi care să pună în

concordanţă realităţile societăţii româneşti cu esenţa puterii şi posibilităţile realizării aspiraţiilor naţionale, suflul reformator de adaptare la noile realităţi nu putea evita serviciile secrete de informaţii. Modernizarea structurală şi doctrinară, adaptarea la noua conjunctură şi apoi la condiţiile de campanie şi, nu în ultimul rând, sporirea eficienţei activităţii serviciilor de informaţii a necesitat însă timp, dar şi o confruntare dură cu evenimentele interne şi externe care se derulau cu rapiditate şi în direcţii nu întotdeauna convenabile sau previzibile.

Principiile reorganizării SSI, obiectivele şi baza juridică

În viziunea generalului Ion Antonescu realizarea acestui obiectiv strategic era posibil printr-o colaborare strânsă şi sinceră cu Germania, iar ca soluţie o campanie în est alături de Wehrmacht pentru readucerea Basarabiei, Bucovinei şi ţinutului Herţa la trupul ţării. Succesele la est, printr-o bună comportare a armatei române, ar fi creat în opinia lui Antonescu posibilitatea de a face tatonări pe lângă Hitler, fie pentru a îndulci regimul la care era supusă populaţia românească din teritoriul cedat al Transilvaniei, fie chiar, într-un moment de conjunctură favorabil, să pună problema anulării clauzelor arbitrajului de la Viena. Ca soluţie de rezervă, a menţinut relaţiile cu Aliaţii anglo-saxoni prin serviciile de informaţii, în ipoteza că operaţiile militare la est nu ar fi avut succesul scontat. Dar şi într-un caz şi în celălalt, avea nevoie de un instrument puternic şi eficient care să-l ţină la curent cu evoluţia şi perspectivele raporturilor diplomatice şi a operaţiilor militare. Acest instrument nu putea fi decât Serviciul de Informaţii al armatei care la acea dată era destul de slăbit în urma evenimentelor din 3 – 6 septembrie ce duseseră la prăbuşirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea şi la preluarea puterii

de către generalul Ion Antonescu. Ca urmare, SSI-ul trebuia supus unui amplu proces de reformă structurală care să-i sporească eficienţa la nivelul de exigenţă cerut de înaltul Comandament.

Militar cu o bogată experienţă, care onorase multe din posturile de comandă ale ierarhiei ostăşeşti, până la momentul 6 septembrie 1940, când a preluat funcţia de Conducător al statului român, generalul Ion Antonescu era conştient „că un stat nu poate fi cârmuit fără a avea la dispoziţie o orientare informativă cât mai largă şi mai precisă”. Au fost şi ocazii când s-a implicat fie direct în activitatea informativă, fie prin conceperea unor ordine şi regulamente. Aşa de exemplu, în perioada 1922 – 1926, generalul Ion Antonescu îndeplinise funcţia de ataşat militar al României la Paris, Londra şi Bruxelles. De asemenea, Regulamentul de organizare a Serviciului Secret de Informaţii al armatei române din 20 aprilie 1934 a fost elaborat într-o vreme când generalul îndeplinise funcţia de şef al Marelui Stat Major, pentru ca Regulamentul de reorganizare a aceleiaşi instituţii – din 31 ianuarie 1938 – să intre în vigoare prin semnătura aceluiaşi Ion Antonescu, dar în calitate de ministru al Apărării. Toate acestea ne îndreptăţesc afirmaţia că Ion Antonescu se afla printre cei ce ştiau să aprecieze la justa valoare rolul şi locul ce se cuvin unui serviciu de informaţii atât pentru instituţia militară, cât şi pe ansamblul unei societăţi moderne.

Din această perspectivă se poate explica şi faptul că printre primele acte de guvernare se numără şi Decretul-lege nr. 3.083 pentru înfiinţarea Serviciului Special de Informaţii ce a intrat în vigoare cu începere de la 8 septembrie 1940, eveniment ce marchează importanţa şi urgenţa pe care generalul Ion Antonescu, în calitate de conducător al statului, le-a pus în organizarea unei astfel de instituţii fundamentale. Prin acest Decret-lege s-au pus bazele SSI şi a început o nouă etapă în istoria şi tradiţia informativă din România.

Noul serviciu de informaţii se înfiinţa pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi se subordona direct conducătorului statului, iar ca înzestrări bugetare, logistice şi administrative depindea de Ministerul Apărării Naţionale şi Secretariatul General. În domeniul culegerii, verificării şi valorificării informaţiilor ce interesau factorii de decizie politico-militară, art. 2 al Decretului-lege nr. 3 083 stipula că „SSI conlucrează cu celelalte ministere şi cu Marele Stat Major al armatei”. După cum comenta Eugen Cristescu: „textul fiind destul de larg, pentru interpretarea lui trebuie să ne referim la intenţiile legiuitorului [Ion Antonescu – n.n.], care a voit ca el să fie şeful superior al acestui serviciu ce urma să acţioneze numai conform ordinelor şi directivelor sale”. Aceeaşi reglementare juridică mai specifica la art. 3 că SSI era „un corp de specialitate, condus de un director general”, iar Serviciul urma să funcţioneze pe baza unui statut-regulament propriu. În prima fază s-a conceput ca personalul Serviciului să nu beneficieze de prevederile Codului funcţionarilor publici „Regele Mihai!”. Ulterior s-a revenit asupra acestui aspect.

În ceea ce priveşte organizarea Serviciului, fixarea atribuţiilor pentru întregul personal, numirea, înaintarea şi sancţionarea personalului civil în subordine, precum şi mânuirea fondurilor alocate activităţii informative, Decretul-lege nr. 3 084, publicat tot în Monitorul Oficial din 25 septembrie 1940, acorda directorului general, colonel Ioan Nicolaid, deplină libertate.

Mărturiile făcute după război de Eugen Cristescu sugerează că această nouă bază juridică privind organizarea şi funcţionarea SSI-ului a fost insuficientă pentru a da dinamism activităţii informative. Colonelul Ioan Nicolaid, numit director general imediat după arestarea lui Mihail Moruzov, se făcuse remarcat ca un bun profesor la catedra de artă militară de la Şcoala de Război şi ca ofiţer de stat major, activase chiar în Secţia a II-a informaţii a Marelui Stat Major, dar se pare că era

lipsit de calităţile pe care le impune funcţia de şef al unui serviciu de informaţii. Din alte surse memorialistice rezultă că avea simpatii politice prolegionare. El a încercat să recupereze structurile informative ale Serviciului Secret şi în ciuda eforturilor depuse pentru a le adapta noilor cerinţe nu a reuşit să estompeze impactul produs de instaurarea la 14 septembrie 1940 a regimului naţional-legionar. Distrugerea unei mari părţi din arhiva Serviciului, arestarea unor funcţionari care în trecut îi urmăriseră pe legionari, deconspirarea unor agenţi şi a cazurilor în lucru etc. au dus instituţia în pragul falimentului. În paralel, răzbunările şi samavolniciile, făcute de poliţia legionară sau de grupuri anarhice, se intensificau aproape cu fiecare zi, ceea ce crea pericolul ca generalul Ion Antonescu să piardă frâiele conducerii statului. Depunerea jurământului de credinţă al legionarilor faţă de conducătorul statului în faţa unei adunări publice din Piaţa Naţiunilor, la 6 octombrie 1940, precum şi suita de interminabile ceremonii şi parastase dedicate memoriei gardiştilor decedaţi, la care generalul Ion Antonescu a luat parte, îmbrăcând cămaşa verde cu diagonală şi chiar îngenunchind spre reculegere la mormintele aşa-zişilor martiri legionari au rămas fără efect. Ele au fost în realitate simple ceremonii cu iz propagandistic pe care generalul Ion Antonescu le-a acceptat pentru a avea linişte în ţară şi a începe efortul de reconstrucţie a autorităţii de stat, atât de mult şubrezită în timpul regimului carlist.

În Proclamaţia către ţară din 6 octombrie 1940, generalul Ion Antonescu a ţinut să menţioneze: „Eu n-am nevoie de discursuri, de aplauze şi parade, ci de zidirea neamului ca să poată înfrunta toate primejdiile şi să se poată pregăti pentru toate luptele ce vor să vină”. Cu ocazia unui Consiliu de Miniştri din 14 octombrie 1940, conducătorul statului român şi-a stabilit clar poziţia în ceea ce priveşte metodele de guvernare: „Îmi trebuie

ordine, încrederea tuturor cetăţenilor, dar prin lege şi prin justiţie şi prin dreptate, iar nu prin acte arbitrare”. În Memorandumul trimis lui Hitler la 14 ianuarie 1941, se menţiona că el, Antonescu, „a îmbrăcat în mod oficial cămaşa verde pentru a arăta strânsa lui apropiere de legionari”. Până la urmă s-a dovedit că legătura între Ion Antonescu şi Mişcarea legionară a fost doar o mezalianţă de conjunctură, nesinceră din ambele părţi.

Intuind iminenţa unui conflict violent cu Garda de Fier, organizaţie politică ce avea în frunte elemente aventuriste care nu urmăreau decât să acapareze în totalitate conducerea statului, Ion Antonescu şi-a luat din timp o serie de măsuri printre care şi reorganizarea structurală a SSI. Ferit de a fi penetrat de cadre posedate de ideologia legionară, dispunând de o conducere energică şi devotată generalului, acest Serviciu putea oferi un flux informaţional care într-o confruntare directă să se dovedească benefic, chiar decisiv, lucru care până la urmă s-a şi întâmplat. Pentru a se realiza toate acestea, în funcţia de director general trebuia numit om cu experienţă în munca de informaţii, dar mai ales unul care să ştie căile şi metodele prin care legionarii să poată fi făcuţi inofensivi, dar fără aureolă de martiri. S-a încercat mai întâi cu colonelul Ghiţă Ştefănescu, fost rezident al Marelui Stat Major în Basarabia, „funcţie în care se făcuse remarcat pentru activitatea ce o desfăşurase în plan informativ şi contrainformativ”. Dar nici acesta nu a reuşit să se ridice la nivelul de exigenţă şi la cerinţele impuse de Ion Antonescu, fapt pentru care a fost şi el schimbat după scurt timp. Şi-au făcut apariţia alţi trei pretendenţi la şefia SSI: maiorul Tomescu Ştefan (conspirativ Tomşa), inspector şi şef al contraspionajului de la birourile statistice ale Marelui Stat Major, Constantin Maimuca, inspector general în Siguranţă şi generalul Seinescu, fost şef al Secţiei a II-a informaţii din Marele Stat Major. Niciunul însă nu a corespuns concepţiei şi intenţiilor

generalului Ion Antonescu în materie de informaţii.

La 12 noiembrie 1940 a fost elaborat un nou Decret-lege privind organizarea şi funcţionarea SSI, ocazie cu care a fost numit în funcţia de director general Eugen Cristescu, fost şef al Siguranţei şi cunoscut ca un temut adversar al mişcărilor politice extremiste de dreapta şi de stânga. Într-un document intitulat „Doi ani de activitate a SSI", Eugen Cristescu descrie în felul următor situaţia în care se afla instituţia în momentul investirii sale ca director general: „Primind conducerea acestei instituţii am găsit un serviciu vechi, care nu mai corespundea sub nicio formă noilor cerinţe ale statului român. Misiuni limitate aproape exclusiv la iniţiativa proprie, fără verificări şi în domenii informative cu totul străine. Organizare fără bază legală, rudimentară şi excesiv de centralizată. Încadrarea arbitrară, cu personal neselecţionat şi lipsit de specializare, fără stabilitate şi fără continuitate în lucru. Legături externe rupte sau inexistente şi interne foarte reduse. Fonduri mânuite arbitrar şi fără niciun control serios".

Această stare de lucruri, creată şi de confuziile ce s-au produs după arestarea lui Moruzov, l-a determinat pe noul şef să procedeze la o transformare structurală a Serviciului. Dificultatea a constat în faptul că toate aceste schimbări trebuiau să se producă rapid şi „fără a întrerupe un singur moment activitatea permanentă în slujba Patriei". Cu alte cuvinte, opera de reconstrucţie a Serviciului de informaţii a fost iniţiată şi apoi s-a derulat în condiţiile unei puternice presiuni a evenimentelor politice interne şi internaţionale.

Pe plan intern, fărădelegile au culminat cu asasinatele făcute de legionari la Snagov, Jilava şi Streşnic, în zilele de 26 – 27 noiembrie 1940. Prin dublarea sau chiar triplarea artificială a numărului de membri*, Mişcarea legionară a fost puternic penetrată de elementele comuniste şi periferice care îmbrăcau cămaşa verde doar pentru a beneficia de avantajele

„ajutorului legionar”. Intrarea trupelor germane în România, în octombrie 1940, şi aderarea la Pactul Tripartit, prin semnătura pusă de Ion Antonescu în timpul vizitei la Hitler, în noiembrie 1940, plasau România în sfera de interese a Germaniei, fapt pentru care orientările strategice de viitor deveneau şi mai transparente în sensul că opţiunea războiului alături de Reich nu avea alternativă. „Cu toate acestea – menţiona Eugen Cristescu – prin concursul neprecupeţit al ofiţerilor ce ni s-au pus la dispoziţie de către Ministerul Apărării Naţionale şi prin devotamentul funcţionarilor civili, am izbutit a face ca… Serviciul nostru să apară sub aspectul unei instituţii care s-a dovedit a corespunde misiunilor sale, fiind apreciată ca atare de forurile superioare române şi aliate”.

Decretul-lege nr. 3 813 din 12 noiembrie 1940 stipula funcţionarea SSI pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri (art. 1) şi îl subordona (art. 2) directivelor conducerii statului. În ceea ce priveşte administraţia, SSI se subordona Subsecretariatului de Stat pentru Armata de Uscat şi Subsecretariatului General. Spre deosebire de prevederile Decretului-lege nr. 3 083 din 8 septembrie, noua reglementare juridică prevedea la art. 6 că „personalul civil al SSI este supus dispoziţiilor care reglementează Partea I din Codul Funcţionarilor Publici, «Regele Mihai I»”. Gestiunea SSI intra în competenţa Subsecretariatului de Stat pentru Armata de Uscat. Şefului SSI – care avea gradul de director general – i se încredinţează „deplina libertate în ce priveşte organizarea Serviciului, mânuirea fondurilor afectate şi fixarea atribuţiilor pentru întregul personal” (art. 5).

Transformarea SSI într-o instituţie încadrată în legile ţării, având răspunderea actelor şi lucrând în strânsă colaborare cu celelalte autorităţi ale statului şi prin cooperare cu întreaga comunitate informativă (Biroul II din Marele Stat Major, structurile informative ale ministerelor de Interne şi Externe etc.), s-a realizat în

baza următoarelor principii: 1) Adaptarea la noua situaţie internă şi internaţională a României; 2) Precizarea strictă a misiunilor ce reveneau Serviciului, conform dispoziţiilor Preşedinţiei Consiliului de Miniştri; 3) Extinderea în spaţiu a căutărilor de informaţii prin sporirea organelor interne şi externe; 4) Descentralizarea şi fixarea strictă a atribuţiilor fiecărei componente a structurilor informative; 5) Specializarea cadrelor după o selecţie riguroasă şi utilizarea ca element de bază a ofiţerilor detaşaţi de la Ministerul Apărării Naţionale; 6) Sporirea raţională a cadrelor în raport cu dezvoltarea acţiunilor informative şi cu extinderea în spaţiu a căutărilor şi verificărilor; 7) Legalitatea desăvârşită bazată pe răspunderea personală a ofiţerilor şi funcţionarilor civili în toate acţiunile cu caracter informativ şi administrativ.

Prin aplicarea acestor principii, noul director general a urmărit să realizeze trei mari obiective:

1. Determinarea strictă a subdiviziunilor prin reorganizarea celor preluate de la Serviciul Secret care „constituiau un complex greoi şi lipsit de logică” şi crearea unor organe cu totul noi, a căror necesitate s-a făcut simţită în situaţia de campanie.

2. Dezvoltarea structurilor de căutare informativă externă şi răspândirea lor raţională în punctele vitale din arena internaţională şi pe principalele teatre de acţiuni militare „spre a putea face faţă nevoilor informative în domeniul militar, politic, economic şi social”.

3. Sporirea organelor de căutare informativă interne, prin descentralizarea lor şi difuzarea de rezidenturi, agenţi şi informatori de toate categoriile, pe întreg teritoriul naţional.

Personalul SSI era militar şi civil. Eugen Cristescu menţionează că „personalul militar a fost luat ca element de bază, constituind cadrele cele mai de valoare, cele mai de încredere şi cele mai bine pregătite” pentru misiunile Serviciului. Ofiţerii au primit majoritatea

posturilor de conducere ale secţiilor operative şi „li s-a încredinţat rolul de educatori profesionali şi tehnicieni ai personalului civil”. La rândul lui, personalul civil a fost selecţionat după criteriile întâlnite şi la structuri informative similare din alte ţări, şi anume originea etnică, studii, aptitudini pentru domeniul informativ, discreţie desăvârşită, moralitate, corectitudine etc. Un accent deosebit s-a acordat specializării pe profil, în vederea căreia s-au organizat periodic cursuri şi chiar o şcoală de agenţi „pentru dobândirea cunoştinţelor cât mai temeinice în toate ramurile cu legături directe sau indirecte în materia informaţiilor”.

Prin ordine de serviciu, noul director general a adus, încă de la început, la cunoştinţa întregului personal că „îi este interzis să facă parte din vreo formaţiune politică sau să participe la vreo activitate politică; că este absolut obligatoriu să păstreze secretele Serviciului şi ale chestiunilor de serviciu, că nu are voie să uzeze de numele Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, nu îi este permis să se amestece în niciun fel de afaceri care ar putea angaja prestigiul Serviciului”. În opinia mărturisită a lui Eugen Cristescu, personalul militar şi civil al SSI trebuia să se prezinte „ca un corp de elită, total devotat intereselor superioare ale Patriei”.

Dovedind elasticitate şi mobilitate în concepţia privind organizarea Serviciului de informaţii, noul director general împreună cu factorii de conducere politică şi militară din statul român au căutat să adapteze permanent activitatea acestei instituţii la nevoile concrete reclamate de evoluţia situaţiei interne şi internaţionale. Aşa se explica şi elaborarea unui nou Decret-lege cu nr. 2 172 din 4 august 1943, care aducea trei modificări importante. Prin art. 1, SSI era conceput ca „un serviciu public, investit cu informaţia generală ce interesează Conducerea statului”. Articolul următor stipula că SSI „funcţionează ca serviciu public autonom sub conducerea directorului general”, care era doar din

punct de vedere bugetar încadrat în Preşedinţia Consiliului de Miniştri. SSI-ului îi revenea sarcina „de a pregăti din punctul de vedere al tehnicii informative persoanele îndrituite cu misiuni în străinătate, aparţinând de Ministerul Afacerilor Străine, Propagandei şi altor departamente”.

Aceste modificări s-au făcut într-o perioadă când marea cotitură a războiului de pe Frontul de Est îşi arăta din plin efectele, iar autorităţile de la Bucureşti începuseră să se gândească cu toată responsabilitatea la obţinerea unor condiţii de armistiţiu cu Marile Puteri Aliate şi Asociate cât mai puţin dezavantajoase pentru ieşirea României din războiul alături de Axă. Deci implicarea SSI în tratativele pentru armistiţiu nu a fost o acţiune spontană, redusă la un grup de iniţiativă sau o manevră abilă a directorului general, peste capul mareşalului Ion Antonescu, ci o atribuţie izvorâtă dintr-o lege organică. Pentru a-şi acoperi acţiunile, SSI-ul a obţinut largi posibilităţi oferite de structurile şi practicile diplomatice şi ale presei scrise, iar pentru a nu implica autorităţile statului în caz de posibile nereuşite, s-a prevăzut principiul autonomiei, pe care-l folosise şi Serviciul Secret al lui Moruzov încă din 1934. Ca urmare, în ipoteza prăbuşirii conducerii statului, SSI-ul rămânea să acţioneze ca structură de rezistenţă a naţiunii. Această realitate dedusă din legea organică s-a dovedit utilă, întrucât după actul de la 23 august 1944, în ciuda unor greutăţi, atacuri, presiuni şi neconcordanţe cu noul guvern, dar beneficiind din plin de protecţia Ministerului de Război, SSI-ul a reuşit să supravieţuiască în structurile sale de bază şi să ducă mai departe tradiţia informativă.

Şcoala de agenţi

La iniţiativa lui Eugen Cristescu, a fost înfiinţată, în aprilie 1941, Şcoala de agenţi. În funcţia de director de

studii a fost numit maiorul Traian Borcescu, şeful Secţiei a II-a Contrainformaţii. Din documentele oficiale privind modul de organizare şi funcţionare a acestei structuri, aprobate chiar de Preşedinţia Consiliului de Miniştri, aflăm că „SSI era singurul organ abilitat pentru pregătirea agenţilor" care urmau să-şi desfăşoare activitate în toate structurile informative, respectiv, SSI. MStM, Jandarmerie, Poliţie şi Siguranţă.

Durata unei serii de cursanţi era de patru luni. Prima serie de agenţi a fost instruită în perioada aprilie-iunie, iar a doua serie între septembrie şi decembrie 1941.

Şcoala de agenţi a fost organizată „pe trei divizii". Divizia I avea sediul în strada Saita nr. 10, unul din sediile SSI, unde se pregăteu 55 de cursanţi pentru a deveni cadre ale SSI. Divizia a II-a îşi avea sediul în strada Ştefan cel Mare, în localul Inspectoratului General al Jandarmerie, unde se instruiau 28 de acursanţi. Divizia a III-a avea sediul în strada Varşovia nr. 10. Aici se aşa un sediu mai spaţios al Ministerului de Interne, putând asigura condiţii de instruire pentru un număr de 100 de cursanţi. Programul de instruire era acelaşi pentru toate cele trei Divizii. Cursurile începeau dimineaţa la ora 8, 30 şi durau până la 12, 30 şi se reluau după-amiaza între orele 16, 30 – 18, 30.

Cursurile erau structurate în două module. În primul, care dura 45 de zile, se predau tematici de cultură profesională generală, iar al doilea, care se întindea pe o perioadă mai scurtă, de 30 de zile, era rezervat aplicaţiilor practice în teren. Ca specializări, se urmărea formarea a trei categorii de agenţi: *externi acoperiţi*, care efectuau o pregătire individuală; *externi descoperiţi* pentru cadrele care urmau să ocupe posturi de şefi ai structurilor informative, un fel de specializare superioară; *recrutori*, o specializare care implica pentru cursant calităţi deosebite, având în vedere că era vorba despre o activitate extrem de delicată, dar foarte

importantă, pentru activitatea de informaţii.

Printre criteriile de selecţie şi calităţile cultivate pe timpul şcolarizării (instruirii) se aveau în vedere: adaptabilitate la mediu şi situaţii; *l'usage du monde*, adică simţ special de observaţie, intuiţie, tact, fineţe şi discernământ; putere de muncă; o solidă cultură generală. În ceea ce priveşte calităţile fizice, cursanţii „trebuiau să marcheze o prestanţă şi o distincţie naturală, unite cu uşurinţa exteriorizării manierelor". Nu erau omise nici calităţile morale. La acest capitol erau selecţionaţi cei care prezentau „siguranţă şi eleganţă în ţinută şi comportament, o fire care să i-e permită să-şi păstreze calmul în orice situaţie, rangul şi locul în societate; curajul fizic şi moral dublat de sentimentul datoriei, de o conştiinţă fermă şi de un deosebit sentiment al omeniei; leali şi integri".

În ceea ce priveşte *Programa analitică*, erau prevăzute următoarele cursuri comune, care atestă în acelaşi timp şi întreaga problematică a activităţii de informaţii: tehnica informaţiilor în teren (8 ore – o zi pe săptămână), terorism şi sabotaj (20 ore), curente politico-sociale de dreapta (16), comunism (20), iredente (16), evrei, emigrare, secte religioase (16), francmasonerie (4), legislaţie (40), informaţii şi contrainformaţii (34). În programă erau prevăzute şi cursuri aplicative, cum ar fi: cifru (6 ore), transmisiuni (14), tehnica informativă de laborator (30), tehnica informativă şi contrainformativă în teren (90), armament şi trageri (20). Alte tematici predate atât de ofiţeri experimentaţi cât şi de diferiţi instructori civili angajaţi la plata cu ora, cum ar fi, vizau cunoştinţe despre machiaj şi travesti, valutele ţărilor de interes, tehnica interogării (cercetarea informativă a paraşutiştilor, teroriştilor, sabotorilor etc.). O oră pe zi era rezervată şedinţelor sportive, în cadrul cărora cursanţii erau instruiţi în vederea deprinderii unor tehnici şi calităţi absolute necesare în activitatea de informaţii, cum ar fi:

sărituri, escaladări, folosirea armelor albe, călărie, înot, apărarea şi atacul corp la corp (jiu-jitsu), conducerea maşinii, şi a motocicletei.

Suma alocată de la buget, pentru fiecare serie era în valoare de 373.500 lei, din care 60 de lei pe zi pentru un cursant şi 300 lei pe oră pentru un profesor (instructor).

Din documentele păstrate aflăm şi care erau condiţii de înscriere pentru candidaţi la cursurile Şcolii de agenţi: vârsta între 20 şi 35 ani; să fie absolvenţi de şcoală normală, studenţi sau licenţiaţi; să aibă o sănătate corespunzătoare şi stagiul militar satisfăcut. Actele necesare înscrierii: certificat de naştere, diplomă şi certificat de studii, certificat medical, certificat eliberat de cazierul judiciar, declaraţia de avere.

Deosebit de interesante pentru aspectele de ordin teoretic, se dovedesc lecţiile predate de profesori şi instructori. Aşa de pildă, la tematica privind „Noţiuni generale asupra agenturii” – lecţie predată la disciplina informaţii şi contrainformaţii –, erau trecute ca principii: „cunoaşterea structurii psihologice a naţiunii şi a claselor componente în mijlocul ţării unde trebuie acţionat”. Se mai preciza şi faptul că „structurile psihologice joacă deseori un rol de prim ordin în manevrarea agenturii”, întrucât „în serviciul de informaţii nu se lucrează cu obiecte sau marionete şi fiecărui om, fiecărei naţionalităţi urmează să-i ţinem un limbaj deosebit”. Se făcea referire şi la anumite „stereotipii naţionale”, ceea ce însemna că: „pe cetăţeanul rus activitatea de informaţii îl atrage mai ales pentru aventură”, iar „pe cel bulgar banii”. „Patriotismul ruşilor şi bulgarilor”, era considerat în concepţia (sau experienţa?) instructorilor SSI, ca fiind „*superficial*”. Despre unguri se menţiona că „sunt stăpâniţi de un şovinism feroce, hrănit de o propagandă abilă” şi că „pentru ungur, expatrierea nu reprezintă un aspect tragic, ca la alţii”. Despre evreii care participă la activitatea de informaţii, cursanţii erau informaţi că

aceştia nu se întreabă „ce au de pierdut” ci „ce au de câştigat”. Un oarecrae subiectivism în astfel de aprecieri rezultă şi din sublinierea făcută în finalul lecţiei, potrivită cărora „aceste concluzii sunt bazate pe observaţii *superficiale*”.

Instructive se dovedesc şi recomandările pentru lucrul cu agentura: „materialul uman cu care aveţi să lucraţi merită o atenţie şi un studiu *amănunţit şi profund*”; „omul nu este născut spion sau aventurier – trebuie căutată persoana înzestrată”; „rolul determinant în activitatea de informaţii îl joacă imaginaţia, putinţa de adaptare şi talentul fiecăruia”; „un om superficial va obţine rezultate mediocre, iar un om cu resurse dezvoltate ale minţii va crea lucruri noi şi inedite”; „agenţii se vor recruta din pătura intelectualilor, buni psihologi, cunoscători de caractere şi cu un profund grad de cultură, întrucât aceştia pot face aprecieri”.

Cursanţii studiau şi „Instrucţiunile privind clasificarea, recrutarea şi instruirea agenţilor”. Acest act normative stabilea următoarea structură a agenturii de informaţii: indicatori, recrutori, rezidenţi şi controlori. Se utilizau şi agenţii curieri, misionari, dubli şi falşi. Pentru legăturile impersonale se recomanda, după exemplul agenţilor sovietici, folosirea „cutiei de scrisori” sau căsuţei poştale, după o altă terminologie. Casele conspirative erau acele locaţii, bine legendate, care se foloseau de către agenţi pentru a transmite informaţii şi a primi instrucţiuni.

Datorită presiunii determinate de pierderile pe câmpul de luptă, Şcoala de agenţi a SSI nu a mai funcţionat, iar după război, acest început promiţător a fost abandonat, fiind înlocuit cu experienţa şi tradiţia sovietică.

Noua structură organizatorică a SSI şi misiunile încredinţate

Multe din noutăţile pe care Eugen Cristescu le-a introdus în organizarea şi funcţionarea SSI-ului au avut ca izvor de documentare serviciile secrete străine, fapt recunoscut într-o declaraţie din 6 octombrie 1944: „SSI a funcţionat multă vreme în organizarea ce am considerat-o mereu potrivită nevoilor naţionale. Când nevoile le-au cerut, l-am dezvoltat şi l-am organizat, adaptând din toate serviciile străine, inclusiv cel german, tot ce era potrivit şi adaptabil specificului românesc. Astfel, am ajuns la o structură cu atribuţii clare pentru fiecare secţie şi cu o organizare care poate echivala cu cele mai bune servicii din străinătate”. Reorganizarea din noiembrie 1940, rămasă în vigoare până în ianuarie 1942, a însemnat de fapt, şi cum documentele o demonstrează, o adaptare a structurilor Serviciului Secret la noile cerinţe politico-diplomatice şi militare ale statului român.

SSI era condus de un director general, respectiv Eugen Cristescu, şi un prim-adjunct, funcţie care pentru o scurtă perioadă a fost ocupată de Radu Korne.

Biroul personal avea misiunea să încadreze Serviciul cu oameni specializaţi pe fiecare profil de activitate, să ţină evidenţa angajaţilor şi să organizeze cursuri de specialitate pentru pregătirea cadrelor. În urma unei convenţii cu C.F.R., acest compartiment obţinuse dreptul de a elibera permise de călătorii în interes de serviciu pe căile ferate.

Secretariatul dirija spre compartimente întreaga corespondenţă, ţinea legătura cu diferite departamente şi autorităţi din administraţia statului, întocmea diferite situaţii pentru conducerea SSI. Dar cea mai importantă misiune a secretariatului era „întreţinerea relaţiilor cu Ministerul Afacerilor Străine şi organizarea în comun a curselor curierilor diplomatici”. Aparatul informativ-operativ a rămas structurat pe cele două mari secţii.

Secţia I Informaţii, care din punct de vedere organizatoric a suferit cele mai serioase „operaţii de

chirurgie”. I s-au încredinţat unele sarcini noi, cum ar fi: întocmirea sintezelor şi studiilor ce interesau conducerea SSI, intensificarea activităţii informative în alte direcţii. A fost încadrată cu personal mai numeros şi în special cu ofiţeri de stat-major, cunoscători ai muncii informative. Tot acestei secţii îi revenea şi misiunea de a întocmi anual Planul de căutare a informaţiilor. Această activitate se realiza prin colaborarea cu specialişti de la Marele Stat Major în funcţie de necesităţile de informare.

Până la 1 mai 1941, când la conducerea Secţiei I a fost numit colonelul Ion Lissievici, detaşat de la Marele Stat Major, conducerea a fost asigurată de coloneii Gheorghe Petrescu, Gheorghe Ştefănescu şi Ion Dumitrescu. Primii doi activaseră în serviciul exterior de informaţii al Secţiei a II-a din Marele Stat Major, anterior mutării la SSI. Cu toată experienţa lor în materie de informaţii niciunul nu a sesizat lipsa unui plan de mobilizare a SSI în caz de război. Abia colonelul Ion Lissievici a observat acest lucru, fapt pentru care a procedat de urgenţă la elaborarea lui.

În realizarea Planului de mobilizare al SSI, colonelul Lissievici a plecat de la principiul că activitatea de informaţii în caz de pace are un caracter static, spre deosebire de situaţia de campanie când devine mobilă datorită cerinţelor armatei pe câmpul de luptă. De asemenea, în concepţia lui Lissievici planul de mobilizare a unui serviciu de informaţii trebuia să prevadă: „1) mijloace de tot felul (personal, materiale, mijloace tehnice şi de transport etc.) necesare completării celor existente, în funcţie de nevoi; 2) organizarea, încadrarea, dotarea, instruirea şi antrenarea unui nou serviciu de informaţii mobil, care să ia fiinţă la mobilizare, capabil să se deplaseze în raport cu situaţia frontului şi să satisfacă la timp şi în bune condiţii nevoile armatei, reprezentate prin Marele Cartier General al acesteia”.

În ceea ce priveşte mijloacele de căutare şi procurare a informaţiilor, colonelul Ion Lissievici a

apreciat just că în caz de război „nu se mai poate face uz de rezidenţii externi şi agenţii informatori utilizaţi în timp de pace pe teritoriul statului cu care suntem în conflict”. Se gândea probabil la faptul că agenţii puteau fi supravegheaţi de serviciile de informaţii inamice şi astfel la mobilizare puteau fi arestaţi, aşa cum procedaseră englezii cu agenţii germani imediat după declanşarea operaţiilor militare în primul război mondial. Putea exista şi posibilitatea, în cazul în care nu fuseseră depistaţi, de a fi mobilizaţi în armata inamică şi repartizaţi în diverse unităţi. În această ipoteză agenţii şi rezidenţii pierdeau legătura cu centrala Serviciului, iar dacă încercau să o restabilească riscau, întrucât nu fuseseră instruiţi pentru această situaţie. Colonelul Lissievici se mai gândise şi la faptul că metodele folosite la trecerea frontierei de agenţi, în condiţii de pace, nu corespundeau cu cele ale infiltrării în spatele frontului inamic în caz de război.

Concluziile formulate de şeful Secţiei I prezintă interes şi din punctul de vedere al doctrinei activităţii de informaţii: „Pentru cazul de război trebuie ca din timp de pace să se organizeze, încadreze, doteze, instruiască şi antreneze agenţi informatori paraşutaţi, putând executa misiuni variabile în timp şi spaţiu, în spatele frontului inamic; personal special instruit pentru interogarea prizonierilor de război; un serviciu pentru strângerea documentelor inamicului rămase pe câmpul de luptă, identificarea şi punerea în siguranţă a întreprinderilor industriale şi depozitelor de tot felul, interesând armata şi economia generală a ţării; eventual şi alte servicii cu caracter special”.

Tot în legătură cu căutarea şi procurarea informaţiilor în caz de război, colonelul Lissievici opina că Serviciul de informaţii trebuia să dispună încă din timp de pace de „un serviciu de radio-ascultare, unul de goniometrie şi altul de decriptare”. Acesta din urmă a lipsit complet atât în organică SSI, cât şi în cea a Marelui

Stat Major – Secţia a II-a, tocmai pentru faptul că în planurile de campanie elaborate până în 1941, nu se prevăzuse ipoteza participării armatei române la un război peste fruntariile ţării. Cu toate greutăţile întâmpinate, Planul de mobilizare a SSI a fost realizat de Secţia I Informaţii împreună cu specialişti de la Marele Stat Major în perioada 20 mai-21 iunie 1941.

Secţia a II-a Contrainformaţii a suferit şi ea masive modificări de personal, atât în funcţiile de comandă cât şi în rândurile echipelor şi agenţilor de teren. În activitatea ei s-a pus accent pe latura preventivă. Comentând atribuţiile acestei Secţii, Eugen Cristescu sublinia un aspect de interes pentru doctrina activităţii de informaţii: „Obligaţia cea mai importantă a unui serviciu de informaţii stă în opera de prevenire”. Începând cu luna aprilie 1941, la conducerea Secţiei a fost numit locotenent-colonelul Traian Borcescu, detaşat şi el de la Biroul II al Marelui Stat Major.

Biroul Juridic avea misiunea de a face verificări directe asupra informaţiilor obţinute de structurile informative, precum şi cercetări judiciare în materie de spionaj, sabotaj sau alte activităţi ostile intereselor statului român. Magistraţii acestui birou primiseră delegaţii de cercetare ca ofiţeri de poliţie judiciară de la Direcţia Justiţiei Militare din Ministerul de Război, care exercita şi controlul judecătoresc asupra lor. În fruntea acestui birou a fost numit locotenent-colonelul magistrat Emil Velciu.

Biroul tehnic era compus din compartimentul foto şi laboratorul chimic. Avea misiunea de a sprijini aparatul informativ şi contrainformativ prin efectuarea de fotografii şi expertize.

Biroul transmisiuni se ocupa cu asigurarea legăturilor telefonice şi radio necesare între compartimentele Serviciului. A fost instalată o nouă centrală telefonică cu aparate în toate birourile. S-au obţinut de la Secţia din România a Abwehrului câteva

staţii T.F.F. şi maşini de cifrat cu care se putea codifica cu 40.000 chei, ceea ce oferea suficientă garanţie şi discreţie în transmiterea şi receptarea operativă şi în condiţii de siguranţă a ordinelor, mesajelor şi informaţiilor.

Biroul administrativ nu a existat în vremea lui Moruzov, fiind organizat de Eugen Cristescu, prin intermediul unui ofiţer superior detaşat de la Ministerul de Război, „care a pus bazele contabilităţii după toate regulile în această materie”. Sarcinile biroului erau de a gestiona fondurile băneşti, a ţine inventarul materialelor, imobilelor şi încăperilor, a face aprovizionarea cu rechizite etc.

O altă noutate în structura organizatorică a SSI este reprezentată de „Eşalonul Mobil”, care, alături de elaborarea Planului de mobilizare a SSI, dovedeşte cel mai bine adaptarea activităţii informative la condiţiile de campanie. „Către sfârşitul lunii mai 1941 – spune Eugen Cristescu – Conducerea statului şi a Marelui Stat Major, prevăzând o campanie în Est, au dat dispoziţii precise SSI să organizeze o grupă care să contribuie la acţiunea informativă a Marelui Cartier General”. Colonelul Ion Lissievici susţine că el ar fi fost acela care l-a convins pe directorul general de necesitatea organizării acestui Eşalon. Pornind de la iminenţa intrării în război a României, la jumătatea lunii mai 1941 colonelul Ion Lissievici i-a raportat lui Eugen Cristescu: „Singura posibilitate a SSI ca să procure informaţii pentru Marele Cartier General constă în a organiza din timp elementele necesare care să se deplaseze odată cu frontul marilor unităţi operative”.

Condus de colonelul Ion Lissievici, şeful Secţiei I Informaţii din SSI, acest Eşalon, care subordona în organică lui şi Agentura Frontului de Est, trebuia să procure material informativ pentru nevoile operaţionale înaltului Comandament al armatei române. „Materialul informativ procurat – declara Ion Lissievici – era

încredinţat Biroului Studii al Frontului de Est din cadrul Eşalonului Mobil, care, după ce proceda la studiul şi interpretarea lui, îl înainta la Marele Cartier General – Secţia a II-a”.

„Eşalonul Mobil” avea următoarea structură organizatorică întocmită imediat după decretarea mobilizării:

Şeful Eşalonului, colonel Ion Lissievici, care îşi menţine şi funcţia de şef al Secţiei Informaţii. În situaţia când directorul general se afla în apropierea frontului, Eşalonul i se subordona direct.

Aparatul de lucru al Frontului de Est, organizat pe două birouri (unul de studii şi altul al agenturii).

Agentura, care avea în subordine trei centre informative amplasate în apropierea frontierei (Suceava, Iaşi şi Galaţi) şi două subcentre (Fălciu şi Tulcea).

Colonelul Ion Lissievici mărturisea că Biroul Agenturii Frontului de Est „trebuia să procure informaţii de pe câmpul de luptă, acţionând în imediata apropiere a frontului marilor unităţi operative”.

„Eşalonul Mobil” mai dispunea şi de un aparat auxiliar format din: o echipă tehnică, care se ocupa cu asigurarea legăturilor radio şi telefonice, precum şi cu dotarea agenţilor cu aparatura necesară activităţii informative (aparate de fotografiat şi de filmat); o echipă sanitară, cu misiunea de a asigura asistenţa medicală a personalului; o echipă de desenatori, care pe baza informaţiilor obţinute, trebuia să întocmească schiţe, crochiuri, însemnări pe hărţi necesare comandamentelor de unităţi şi mari unităţi; o gardă, formată din jandarmi, care avea misiunea de pază a sediilor Eşalonului; o popotă pentru asigurarea hranei personalului.

Pentru culegerea de date şi informaţii din adâncimea frontului inamic, care în proporţie de 90% aveau caracter militar, „Eşalonul Mobil” dispunea de o grupă specială numită conspirativ „Vulturul”, condusă de locotenent-colonelul Vasile Palius, ajutat de Nicolae

Trohani. Fluxul informativ obţinut de grupa specială „Vulturul” era dirijat spre Biroul de studii şi documentare al Eşalonului, unde se făcea o primă verificare şi evaluare, după care sub formă de sinteze ajungea la Marele Cartier General, în vederea valorificării.

Întreaga structură a Eşalonului Mobil s-a realizat în mare grabă. Cauza ne-o spune colonelul Lissievici: „A fost necesar ca încadrarea Eşalonului să se realizeze cu efectivul personalului din timp de pace. Or, acesta era destul de redus faţă de nevoi şi ca atare, atât încadrarea «Eşalonului Mobil», cât şi a Centralei Serviciului rămasă în Bucureşti au fost sub posibilităţi”.

O altă dificultate de natură organizatorică a constituit-o faptul că majoritatea funcţionarilor civili destinaţi încadrării „Eşalonului Mobil” SSI erau grade inferioare. În consecinţă, exercitarea activităţii lor, atât pe front, cât şi în legătură cu ofiţerii din statele majore ale comandamentelor de mari unităţi, ar fi avut de suferit. Pentru a remedia această situaţie s-a intervenit la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, care a elaborat un decret de asimilare a gradelor ofiţereşti. „Astfel – spune colonelul Ion Lissievici – agentul a fost asimilat gradului de sublocotenent, şi aşa mai departe, ajungându-se ca directorul general să fie asimilat gradului de general de brigadă. Pentru întregul personal civil asimilat gradelor ofiţereşti, Ministerul de Război, la cererea SSI, a repartizat efecte de îmbrăcăminte de trupă, care au fost ajustate conform nevoilor şi completate cu gradele respective”.

Crearea „Eşalonului Mobil”, inclusiv a grupei speciale „Vulturul”, a fost impusă de necesităţi de ordin strategic – intrarea armatei române în război –, iar organizarea lui a fost întocmită şi încadrată de militari, ceea ce constituie o dovadă că SSI-ul a rămas şi după 1940 o structură informativă militarizată, adaptată însă la condiţiile de campanie ale unui război ofensiv.

Reorganizarea din 1942. Până la sfârşitul anului 1941, SSI-ul îşi extinsese mult sfera de activitate, crescuse numărul angajaţilor, iar vechile compartimente se dezvoltaseră şi ele, astfel că s-a simţit nevoia unei noi reorganizări. Eugen Cristescu spune că reorganizarea a fost „determinată de motive de ordin general şi altele de ordin special", precum şi de necesitatea de a realiza un echilibru între sferele de activitate informativă. Potrivit reglementărilor din ianuarie 1942, SSI-ul era structurat pe 12 secţii coordonate de un aparat de conducere central.

Conducerea Serviciului era constituită dintr-un şef cu funcţie de director general şi un adjunct. În funcţia de director general a fost reconfirmat Eugen Cristescu, iar funcţia de adjunct a rămas neocupată până în septembrie 1943 când a fost numit colonelul Ion Lissievici, iar după plecarea sa la stagiu pe front, începând cu 1 ianuarie 1944, a fost numit locotenent-colonelul Traian Borcescu. Conducerii Serviciului îi era subordonat un Secretariat general şi Oficiul de studii şi documentare.

Secretariatul General conducea registratura generală, ţinea legătura cu celelalte ministere şi instituţii şi executa curieratul extern. Acest compartiment era compus din: Biroul cifru; Biroul 1 Militar (care ţinea evidenţa ofiţerilor detaşaţi la SSI şi făcea legătura cu Ministerul de Război); Biroul 2 Civil (care se ocupa cu problemele de secretariat ce priveau instituţiile civile). Pe lângă aceste birouri, secretariatul mai dispunea şi de un compartiment de registratură, arhivă şi curieri, şi un cabinet medical. În total, secretariatul era încadrat cu 5 ofiţeri, 2 subofiţeri şi 28 funcţionari civili. În fruntea acestui compartiment a fost numit locotenent-colonelul Voicescu, detaşat tot de la Marele Stat Major.

Oficiul de Studii şi Documentare se ocupa de ţinerea evidenţei lucrărilor de cabinet, întocmirea sintezelor privind informaţiile zilnice, iar pe baza materialelor primite de la secţii, realiza studii documentare

centralizate, precum şi sinteze sau prognoze privind tendinţele de evoluţie a unor evenimente sau fenomene ce puteau aduce atingere capacităţii de apărare a statului român. Acest compartiment avea la dispoziţie un efectiv de 4 funcţionari civili.

Secţia I Informaţii Externe era condusă în continuare de colonelul Ion Lissievici. Eugen Cristescu spune că Secţia I „avea un caracter specific militar”. Era compusă în majoritate de ofiţeri de stat-major, ajutaţi de personal birocratic şi câţiva referenţi civili. Maniera de lucru era asemănătoare cu cea de la Secţia a II-a din Marele Stat Major. Această Secţie avea ca sarcini principale procurarea, verificarea şi completarea informaţiilor externe, conform necesităţilor semnalate de Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Marele Stat Major şi celelalte departamente. Întocmea şi difuza zilnic două Buletine de informaţii (unul militar şi altul politic), iar săptămânal două sinteze informative (una militară şi alta politică). Periodic, sau în funcţie de solicitări, întocmea şi studii de analiză a situaţiei militare, politice, economice şi sociale referitoare la principalele teatre de operaţiuni militare sau a forţelor care erau angajate în conflagraţie. Tot acestei Secţii îi revenea misiunea de a elabora împreună cu Marele Stat Major „Planul general de conducere, orientare, control şi îndrumare a întregii activităţi a Serviciului”, care era mereu adaptat situaţiilor operative ce interveneau. Sub aspect organizatoric, s-a păstrat structurarea pe cele trei fronturi (de Vest, Sud şi Est), în schimb şi-a dezvoltat mai mult centrele, subcentrele, rezidenţele şi reţelele informative.

Frontul de Vest, condus de maiorul Aurelian Andrea, avea un potenţial informativ compus din: centre informative în ţară (Braşov, Teiuş, Beiuş, Arad şi Timişoara); un subcentru informativ la Turda; rezidenţe în teritoriul ocupat de Ungaria (prin arbitrajul de la Viena), la Târgul Secuiesc, Reghin, Budeşti, Dej, Ilva,

Oradea şi în străinătate în Ungaria (Budapesta), Slovacia (Bratislava), Polonia (Lvov), Germania (Berlin), Italia (Roma şi Milano), Franţa (Vichy), Spania (Madrid), Portugalia (Lisabona); reţele informative în ţară (două la Arad şi câte una la Braşov, Mediaş, Lugoj, Caransebeş, Jimbolia, Beba Veche, Ciumeşti şi Vlaha), în teritoriul ocupat de Ungaria (la Sf. Gheorghe, Breţcu, Miercurea Ciuc, Târgu Mureş, Rodna, Vişeul de Sus, Sighet, Carei, Satu Mare) şi în străinătate în Ungaria (la Miskolc, Gyöngyös, Retsag, Győr, Szeged şi Lokoshaza), Elveţia (două la Berna şi una la Zürich), Franţa (Paris), Portugalia (Lisabona), Protectoratul Militar al Reichului (Praga), Suedia (două la Stockholm).

Potenţialul informativ al Frontului de Vest, bine acoperit şi infiltrat în mediile de interes, avea ca obiective principale „urmărirea pregătirilor de război ale Ungariei şi măsurile luate de acest stat spre a dobândi o superioritate pentru ipoteza unui conflict armat cu România”; „urmărirea acţiunilor revizioniste maghiare pentru ocuparea întregului Ardeal”. De asemenea, desfăşura o bogată activitate informativă cu caracter general, referitoare la evoluţia planurilor de înarmare ale statelor beligerante din zonă, tendinţele şi şansele de redresare internă a Franţei, precum şi a orientării sale externe.

În legătură cu statul slovac, „aparatul informativ al Frontului de Vest era interesat de opera de consolidare internă a statului şi orientarea sa în politica externă”, precum şi de „valoarea armatei slovace şi aportului ei în războiul antisovietic”.

Deşi România era aliata Italiei, prin aderarea la 23 noiembrie 1940 la Pactul Tripartit, din materialele informative difuzate de Frontul de Vest rezultă că se urmăreau cu atenţie aspecte ca: adevăratele simţăminte ale oficialităţilor şi poporului italian faţă de România; aspectele şi efectele propagandei maghiare în Italia; atitudinea pe care ar avea-o Italia în cazul când s-ar pune

în discuţie problema drepturilor româneşti asupra Transilvaniei (teritoriul pierdut prin arbitrajul de la Viena); raporturile militare dintre Italia şi Ungaria; situaţia din Partidul Fascist şi modul cum opinia publică reacţiona faţă de evoluţia evenimentelor de pe principalele teatre de operaţii militare; starea de spirit a armatei italiene şi a populaţiei civile şi modul în care acestea puteau influenţa regimul politic al Italiei; atitudinea Italiei faţă de românii din Balcani; evoluţia raporturilor Italiei cu Germania.

În legătură cu interesele politice ale statelor din Peninsula Iberică, potenţialul informativ al Frontului de Vest era dirijat spre obţinerea de date despre situaţia internă din Spania şi Portugalia şi modificările de atitudine în politica externă.

Frontul de Sud condus de locotenent-colonelul Ion Popescu avea un potenţial informativ format doar din rezidenţe şi reţele organizate în străinătate, astfel: rezidenţe informative în fostul Regat al Iugoslaviei (trei la Belgrad şi câte una la Vârşeţ, Bechicerec, Dividek, Zagreb, Skopje), Bulgaria (două la Sofia şi una la Varna), Grecia (două la Atena şi una la Salonic), Albania (Tirana), Turcia (trei la Istanbul şi una la Ankara), Egipt (Cairo), Siria (Beirut) şi Iran (Teheran); reţele informative în Bulgaria (trei la Sofia şi câte una la Vidin, Ruse, Silistra şi Bazargic), Turcia (cinci la Istanbul şi două la Ankara), Siria (Beirut) şi Iran (două la Teheran).

Cu acest potenţial informativ, Frontul de Sud urmărea evenimentele în legătură cu războiul din Balcani, semnalând atitudinea Bulgariei faţă de aliaţii din Axă, dispozitivul armatei greceşti, efectivele trupelor britanice debarcate în Grecia, lovitura de stat din Iugoslavia cu consecinţe de ordin politico-militar, şi atitudinea de expectativă a Turciei. De asemenea, semnala situaţia căilor de comunicaţii prin care trecea ajutorul anglo-american spre sudul URSS-ului, precum şi legăturile serviciilor de informaţii britanice cu Balcanii.

Frontul de Est a fost condus de locotenent-colonelul Grigore Ernescu şi dispunea de cel mai puternic potenţial informativ, aspect firesc dacă luăm în consideraţie faptul că pe acest teatru de operaţii era angajată armata română în luptele de eliberare a teritoriilor răpite de URSS la 27 iunie 1940. Frontul de Est era alcătuit din: centre informative în ţară, la Cernăuţi şi Chişinău şi în URSS la Odessa. După 1942 s-au mai organizat încă două centre în URSS la Sevastopol şi Rostov; subcentre informative în URSS la Verhiva, Strovopolskaia, Krasnodar, Piatrikovsk, Ordjonikidze, Sodovoje, Abganierova, Ciskiakova şi Vecea-Telsveachi; reţele informative în Peninsula Crimeea la Ialta, Sevastopol, Eupokaria, Kierci şi Djankai, la care se adaugă cele de la Nicolov, Krivoi Rog şi Dniepropretorsk. În afară de acest potenţial informativ, Frontul de Est a fost sprijinit de „Eşalonul Mobil”.

Încă înainte de intrarea armatei române în război (22 iunie 1941), Eugen Cristescu întocmise un plan de acţiune informativă în care potenţialul informativ al Frontului de Est trebuia să „urmărească exploatarea tuturor posibilităţilor pentru stabilirea dispozitivului şi a potenţialului de război sovietic” şi „infiltrarea de agenţi în linia întâi şi în spatele frontului” imediat după începerea operaţiilor militare.

Secţia a II-a Contrainformaţii era condusă în continuare de locotenent-colonelul Traian Borcescu. Avea ca principală misiune procurarea, verificarea şi completarea informaţiilor interne conform necesităţilor semnalate de Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Marele Stat Major şi Departamentele ministeriale interesate. Zilnic, întocmea note informative cu caracter politic, economic şi social, iar săptămânal, trei Buletine informative interne privind starea de spirit în rândul universităţilor, păturilor muncitoreşti şi mediilor diplomatice. Lunar, întocmea un Buletin informativ şi patru sau cinci Buletine politice în care erau sintetizate

principalele informaţii despre fenomenele cu caracter politic şi tendinţele de evoluţie. Periodic, această Secţie mai întocmea studii de sinteză din proprie iniţiativă sau la cerere, referitor la curentele politice din ţară, activitatea minorităţilor, mişcările iredentiste, acţiunea partizanilor din Basarabia şi Transnistria, acţiuni contra ordinii şi intereselor siguranţei statului român.

În iunie 1942, Secţia Contrainformaţii a suferit modificări importante în structura sa, agenturile fiind despărţite pe grupe, care lucrau independent, dar sub directa conducere a şefului Secţiei. Noua organizare se prezenta astfel: Conducerea Secţiei era realizată de un şef de secţie cu funcţia de director; Secretariatul şi registratura, care se ocupau cu primirea, înregistrarea şi distribuirea corespondenţei; Arhiva şi evidenţa, care păstrau materialele culese de aparatul contrainformativ şi ţineau evidenţa persoanelor suspecte ce fuseseră semnalate cu aspecte de interes operativ; Biroul presei, ce avea misiunea să exploateze şi să verifice datele şi informaţiile de interes care vedeau lumina tiparului în coloanele ziarelor şi revistelor româneşti sau străine; Agentura I Filaj desfăşura activitate de supraveghere a elementelor ce intrau în sfera de interes a SSI-ului. Lucrările speciale (supravegherea etnicilor germani, a Grupului Etnic German, a agenţilor şi colaboratorilor serviciilor Gestapoului ce acţionau ilegal în România) erau executate doar la solicitarea lui Eugen Cristescu şi sub directa coordonare a lui Traian Borcescu.

În afară de acestea, Secţia a II-a Contrainformaţii mai cuprindea şi opt grupe informative, fiecare cu un domeniu strict delimitat, astfel: *Grupa politică* avea în atenţie persoanele care acţionaseră înainte de 10 februarie 1938 în diferite partide politice, urmărind poziţia lor faţă de măsurile întreprinse de guvernul antonescian; *Grupa legionari* se ocupa cu urmărirea activităţii desfăşurate de către foştii membri sau simpatizanţi ai Mişcării legionare; *Grupa comunistă*

urmărea atât activitatea celulelor şi organizaţiilor comuniste, cât şi a partidelor de stânga; *Grupa minorităţi* supraveghea activitatea potrivnică intereselor statului român desfăşurată de persoane din rândul etnicilor maghiari, germani, ruşi, ucraineni, bulgari, sârbi, croaţi etc.; *Grupa militară* avea în preocupări activitatea ofiţerilor în afara cazărmilor. Se urmărea cu precădere starea de spirit a acestora faţă de mersul operaţiilor militare şi poziţia lor faţă de regimul antonescian; *Grupa economică* culegea date şi informaţii legate de aprovizionarea populaţiei, cantitatea de produse existente pe piaţă, tendinţele de evoluţie a diferitelor ramuri economice şi domenii productive; *Grupa rezidenţială* ţinea legătura cu rezidenţele teritoriale cărora le transmitea în permanent domeniile de interes operativ asupra cărora trebuia să-şi concentreze activitatea informativă; *Grupa diverse* rezolva toate celelalte probleme de interes operativ ce nu intrau în sfera de preocupări a celorlalte grupe.

Prin noua organizare, agentura a fost împărţită după criterii teritoriale, având ca rază de acţiune vechile provincii istorice româneşti: Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Ardeal şi Moldova. Centrele informative ale acestor agenturi se aflau în oraşele Bucureşti, Craiova, Constanţa, Sibiu şi Iaşi. Fiecare centru avea la rândul lui rezidenţe informative amplasate în principalele oraşe sau târguri unde se concentrau probleme de interes. De exemplu, Agentura Moldova avea rezidenţe în oraşele Bacău, Roman, Neamţ, Bârlad şi Galaţi.

Secţia a II-a Contrainformaţii dispunea şi de trei Centre contrainformative cuprinse în Eşalonul Mobil de pe lângă Marele Cartier General al armatei române. Ea ajunsese la un moment dat – după 1943 – să fie încadrată cu 4 ofiţeri şi 375 funcţionari civili, ceea ce însemna că depăşea ca efectiv întregul Serviciu Secret din vremea lui Moruzov.

Secţia a III „G” – Relaţii Externe a fost condusă de

locotenent-colonelul Constantin Ionescu-Micandru. Era o Secţie nou înfiinţată cu misiunea de a colabora prin schimbul de informaţii cu Serviciul de Informaţii al armatei germane (Abwehr). Sesizând că germanii „nu joacă corect”, Eugen Cristescu a recurs la o interesantă stratagemă. A grupat în această Secţie toate elementele cu vederi filogermane. El a urmărit să „cureţe celelalte Secţii ale SSI-ului de elementele filogermane pe care le-a grupat la un loc pentru a le supraveghea mai uşor”. Documentele elaborate de Agentura I a Secţiei Contrainformaţii privind supravegherea elementelor germane şi filogermane sunt elocvente în acest sens. Secţia a III-a „G” se compunea din trei birouri şi două agenturi: Biroul 1 realiza contactul permanent cu un birou specializat al Abwehrului şi efectua traduceri şi retroversiuni din limbile germană şi română; Biroul 2 ţinea legătura cu serviciile de informaţii italiene; Biroul 3 avea un caracter pur administrativ, fiind interesat doar de lucrările de registratură şi arhivă. În afară de aceste trei birouri Secţia a III-a „G” dispunea şi de două agenturi: Agentura „P” cu centrul la Ploieşti; Agentura „T-S” cu centrul la Turnu-Severin. Cadrele celor două agenturi erau dirijate sau asistate de agenţi ai Abwehrului.

Secţia a IV-a Contraspionaj este, de fapt, transformarea, printr-o nouă organizare a grupei din cadrul Secţiei Contrainformaţii care se ocupa cu activitatea de contraspionaj. În cadrul ei au luat fiinţă trei grupe: Grupa 1 Contraspionaj, care urmărea identificarea şi supravegherea agenţilor serviciilor de spionaj străine; Grupa a II-a Filaj, care se mai numea şi Agentura a II-a, avea în preocupări doar lucrările de filaj prin posturi fixe sau mobile; Grupa a III-a Legaţii supraveghea personalul legaţiilor străine. Misiunea principală a Secţiei a IV-a consta în „urmărirea acţiunilor de spionaj ale statelor inamice şi neutre; supravegherea legaţiilor străine; urmărirea activităţilor străinilor şi

persoanelor semnalate ca suspecte”. Această Secţie dispunea şi de puternice reţele informative alcătuite din agenţi infiltraţi în cadrul legaţiilor străine, mai ales a celei germane, sau în serviciile de spionaj străine care acţionau pe teritoriul României. Ea dispunea de un efectiv de 110 funcţionari civili şi un ofiţer, oameni pregătiţi în tainele contraspionajului, cu multă experienţă. În perioada ianuarie 1942-august 1944 la conducerea Secţiei s-au perindat mai mulţi şefi (locotenent-colonel Victor Siminel, locotenent-colonel Alexandru Proca, maior Bălteanu, dr. Florin Becescu).

Secţia a V-a Contrasabotaj a luat fiinţă în baza Decretului nr. 687 din 16 septembrie 1942. La conducerea ei a fost numit locotenent-colonelul Alexandru Proca. Principalele misiuni ale acestei secţii erau: prevenirea actelor de sabotaj; supravegherea întreprinderilor importante în ceea ce priveşte producţia şi siguranţa; conducerea acţiunilor informative şi preventive în fiecare sector industrial important pentru apărare în economia naţională; întocmirea de acte doveditoare pentru cei care se făceau vinovaţi de sabotaj şi trimiterea lor în faţa justiţiei militare; colaborarea cu autorităţile şi factorii de conducere din întreprinderi la menţinerea unei stări de spirit bune în rândurile muncitorilor prin înlăturarea elementelor suspecte sau necorespunzătoare şi prin acordarea de avantaje (cauţiune, dispensare, gratificaţii etc.). Ca structură organizatorică, Secţia a V-a Contrasabotaj se compunea din: Biroul „C” – Comunicaţii, care avea în preocupări supravegherea principalelor căi de comunicaţii (căi ferate, drumuri, poduri etc.) pe unde se transportau produsele destinate frontului sau aprovizionării populaţiei; Compartimentul „Regiuni” care ţinea legătura cu cele 7 regiuni de contrasabotaj: Braşov, Bucureşti, Brăila, Iaşi, Ploieşti, Sibiu, Timişoara, corespunzătoare inspectoratelor militare regionale ale Ministerului înzestrării Armatei. O atenţie deosebită se acorda

supravegherii zonei petrolifere, transporturilor şi porturilor de la Dunăre şi Marea Neagră.

Potenţialul informativ al acestei Secţii era format din aşa-numiţii „delegaţi de contrasabotaj" care nu erau angajaţi ai SSI-ului, ci ai întreprinderilor industriale, portuare etc. Pentru sarcinile informative erau plătiţi cu o indemnizaţie specială. SSI-ul selecta oameni pretabili la această activitate, analiza informaţiile furnizate şi stabilea pe statul de plată al întreprinderii suma ce li se cuvenea, ceea ce înseamnă că lucrau acoperit. De obicei, erau atraşi în activitatea de „delegaţi" inginerii şi tehnicienii cu vechime şi, în rare cazuri, muncitori cu experienţă. Secţia a fost încadrată cu 10 ofiţeri specialişti în probleme economice şi 38 funcţionari civili. În ce priveşte numărul „delegaţilor", acesta este imposibil de stabilit datorită faptului că erau bine acoperiţi.

Secţia a VI-a Filaj şi Cenzura corespondenţei a luat fiinţă prin Ordinul nr. 549 din iulie 1941, al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri şi a fost condusă de locotenent-colonelul Constantin Rădulescu (conspirativ Sita). Ea avea ca principale misiuni: a) cercetarea înscrisurilor destinate străinătăţii, asigurând reţinerea celor care prezentau o încălcare a legilor statului român sau care puteau aduce prejudicii din punct de vedere militar, politic sau social; b) întocmirea de rapoarte către autorităţile de resort pentru cenzurile speciale, importante sau urgente şi dări de seamă asupra concluziilor rezultate din cercetarea înscrisurilor. Materialul extras din examinarea înscrisurilor era sintetizat sub forma unor note sau rapoarte pe care le trimitea Preşedinţiei Consiliului de Miniştri (probleme importante şi cu caracter special sau secret), Marelui Stat Major (probleme de ordin militar), Departamentului Economiei Naţionale (tranzacţiile economice, tratativele, opiniile, afacerile), Ministerului înzestrării Armatei (problemele legate de aprovizionarea şi înzestrarea din

străinătate a armatei şi a industriilor militare), Băncii Naţionale a României (trimiteri clandestine de valută, operaţiuni de cont cu străinătatea, transferuri etc.). Secţia a VI-a îşi avea sediul camuflat, bine ales şi acoperit chiar în Palatul Poştelor şi Telecomunicaţiilor şi era formată din două birouri: Biroul 1 Cenzură, încadrat cu personal ce executa operaţiile pur tehnice şi de desfacere şi închidere a corespondenţei; Biroul2 – Sinteza informaţiilor, care întocmea materialele cu probleme de interes operativ.

Secţia a VII-a Personal a fost condusă de Dumitru Lepădatu. Se ocupa de angajări de personal, de verificări, de evidenţa angajaţilor şi de organizarea cursurilor de specialitate pentru pregătirea personalului. Era încadrată cu 7 funcţionari civili care deserveau întregul aparat al SSI-ului şi era formată din 4 birouri: Biroul 1 – angajări, corespondenţă; Biroul 2 – cazare şi contracte; Biroul 3 – legitimaţii şi fişe de pensii; Biroul 4 – organizare-mobilizare.

Secţia a VIII-a Juridică, condusă până în 1943 de locotenent-colonelul magistrat Emil Velciu, apoi de colonelul magistrat Radu Ionescu, îşi avea sediul în clădirea Malmaison din Şoseaua Plevnei. În afară de Biroul central, Secţia Juridică mai dispunea de alte 8 birouri, dintre care 5 activau în diferite regiuni ale ţării, iar 3 pe front. Ca misiuni, cerceta şi întocmea acte de trimitere în judecată sau de clasare a spionilor, teroriştilor, sabotorilor, paraşutiştilor şi partizanilor descoperiţi de secţiile Serviciului sau de organele altor autorităţi militare şi civile. Secţia era încadrată cu un efectiv de 10 ofiţeri, 47 funcţionari civili şi 5 subofiţeri.

Secţia a IX-a Tehnică era condusă de unul dintre cei mai buni specialişti în tehnica criminalistică din acea perioadă, Gheorghe Cristescu, fratele directorului general al SSI-ului. Ea funcţiona ca organ de tehnică informativă şi contrainformativă şi executa cu ajutorul aparaturii speciale de care dispunea, atât pentru nevoile

Serviciului, cât şi pentru autorităţile militare, lucrări referitoare la fotografii normale şi cu raze ultraviolete, cinematografie, planşe speciale pentru expertize grafice sau chimice, expertize de cerneluri secrete şi de reactivi; hărţi, scheme, planuri şi planşe la diferite scări şi proiecţii; documente, ştampile, sigilii etc.

Această Secţie era organizată în 4 birouri şi un laborator: Biroul 1 – Foto se ocupa cu fotocopii secrete şi developări de filme; Biroul 2 – Desen tehnic, întocmea pe baza informaţiilor primite de la agenturi hărţi, schiţe şi grafice privind dispozitivele de luptă ale armatelor inamice sau structurile informative ale serviciilor de spionaj străine ce acţionau în România; Biroul 3 – Zincografie; Biroul 4 – Tipografie; Laboratorul-Tehnic. Secţia era încadrată cu un ofiţer şi 24 funcţionari specializşti.

Secţia a X-a Radio a fost condusă de maiorul Nicolae Luca, detaşat şi el de la Marele Stat Major. Principala misiune a Secţiei era de „a asigura permanent legăturile radio ale întregului Serviciu cu toate organele din ţară şi străinătate”, precum şi „descoperirea posturilor de radio clandestine”. Tot acestei Secţii îi erau încredinţate misiuni de „ascultare a emisiunilor radio, a convorbirilor telefonice străine”. Colonelul Ion Lissievici menţionează în memoriile sale că „prin concursul Serviciului de informaţii german a organizat serviciul de radio-goniometrie pe teritoriul Bucureştiului, subordonându-l conducerii Secţiei Radio”. Din punct de vedere organizatoric se compunea din: Biroul Transmisiuni; Laboratorul Radio. Ea era încadrată cu doi ofiţeri, 24 funcţionari civili specializşti, 4 subofiţeri şi 28 trupă (radiotelegrafişti).

Secţia a XI-a Auto condusă de căpitanul Ion Gămulea, ulterior de maiorul Marcel Iovian, „asigura procurarea şi întreţinerea mijloacelor auto necesare legăturilor Serviciului în ţară sau în zona de operaţiuni şi în străinătate”. De asemenea, asigura transporturile de

materiale necesare organelor serviciului din Transnistria, de pe zona de operaţii şi din interiorul ţării. Era compusă din: Biroul 1 – Secretariat, Gestiune şi Evidenţă personal; Biroul 2 – atelier de reparaţie şi circulaţie. Pentru îndeplinirea obligaţiilor ce-i reveneau, Secţia era încadrată cu un efectiv de 1 ofiţer, 5 funcţionari, 3 subofiţeri şi 160 şoferi mecanici. Secţia fusese dotată cu mijloace auto din cele mai moderne.

Secţia a XII-a Administrativă avea misiunea să verifice, să controleze, să contabilizeze şi să ia măsuri de gestionare a materialelor şi fondurilor alocate pentru buna funcţionare a SSI. Ea se compunea din trei birouri: Biroul 1 – Casierie, mânuirea fondurilor şi materialelor; Biroul 2 – Contabilitate; Biroul 3 – Cazarmare. Această Secţie administrativă era încadrată cu un ofiţer, 5 funcţionari şi un subofiţer.

În anul 1943 a mai survenit o reorganizare a SSI-ului, fără a se aduce însă modificări importante în structură. Această reorganizare se referea la schimbarea criteriilor de verificare a pregătirii profesionale a personalului existent şi la înlocuirea celor ce se dovediseră necorespunzători.

Faţă de anul 1934, efectivul SSI-ului a crescut în 1942 – 1943 de la 228 cadre la 1 083, ceea ce reprezenta o creştere de aproape cinci ori. Este perioada cea mai de vârf a SSI-ului din punctul de vedere al potenţialului informativ. Ion Lissievici menţiona că această extindere a fost impusă de cerinţele războiului şi prezenta următoarele avantaje: uniformizarea elementelor organice ale Serviciului; compartimentarea atribuţiilor, lucrătorilor şi menţinerea discreţiei; specializarea şi controlul personalului; înlesnea crearea noilor secţii impuse de condiţiile de campanie în afara graniţelor ţării.

Colaborarea SSI cu celelalte structuri şi instituţii ale comunităţii informative româneşti

Structurile informative ale unui stat alături de instituţiile civile sau militare subordonate diferitelor ministere, abilitate prin legi organice să culeagă, să stocheze, să verifice sau să manipuleze date şi informaţii secrete cu relevanţă pentru domeniul apărării şi siguranţei naţionale, sunt denumite în literatura de specialitate drept comunitate informativă. În perioada de care ne ocupăm nu exista această sintagmă. Eugen Cristescu folosea expresia: „Servicii Române de Informaţii”. Cooperarea între aceste structuri şi instituţii în probleme de interes naţional constituie un procedeu des uzitat în activitatea informativ-operativă. De regulă, pentru eficientizarea şi creşterea operativităţii în domeniul colaborării, unul din serviciile de informaţii îşi asumă rolul de „primus inter pares”, cu misiunea de a coordona şi centraliza schimbul de informaţii. Pentru perioada 6 septembrie 1940 – 23 august 1944 acest rol a revenit SSI-ului, după cum rezultă din practica activităţilor sale – atestate documentar –, dar fără ca legea sa de organizare şi funcţionare să prevadă acest lucru. Nu este exclus ca subordonarea sa directă Preşedinţiei Consiliului de Miniştri să-i fi conferit tacit acest rol în raporturile cu celelalte structuri din comunitatea informativă românească.

SSI a colaborat cel mai strâns şi pe multiple planuri cu Marele Stat Major, colaborare care, în opinia lui Eugen Cristescu „s-a făcut în cele mai bune condiţii şi cu rezultate efective pentru ambele părţi”. S-ar putea spune că o astfel de colaborare era cât se poate de firească, avându-se în vedere că exista o situaţie de război în care ponderea informaţiilor avea caracter militar. Pe de altă parte, Marele Stat Major a dat un concurs preţios în selecţionarea ofiţerilor şi subofiţerilor încadraţi în structurile operative şi administrative ale SSI. De fapt, aceştia figurau doar ca delegaţi la SSI pentru perioada de campanie, remunerarea şi instruirea lor profesională

rămânând în continuare de competenţa Marelui Stat Major. Nu trebuie omis nici faptul că până la 6 septembrie 1940, SSI-ul fusese o structură informativă în organică Ministerului de Război, ceea ce presupune că vechile practici în munca de informaţii nu puteau fi abandonate.

O altă formă de colaborare o constituia schimbul de rapoarte informative zilnice. Secţiile de Informaţii şi Contrainformaţii din SSI trimiteau Marelui Stat Major buletinele lor zilnice. La rândul lui Marele Stat Major expedia SSI-ului buletinul său de informaţii ce se întocmea la Secţia a II-a. Exista şi o colaborare tehnică „la teren”, adică între structurile informative ale celor două instituţii. De exemplu, ataşaţii militari aveau dispoziţii de la Marele Stat Major să orienteze şi să ajute în mod discret activitatea informativă a rezidenţilor externi ai SSI. Cooperarea informativă s-a făcut şi pe front. Eugen Cristescu declara că „în Moldova, toate informaţiile le comunica Marelui Stat Major, Secţia a II-a, iar Secţia a II-a dădea diferite cereri de informaţii pe teritoriu”. Colonelul Ion Lissievici îşi amintea şi el că SSI „urmărea continuu satisfacerea nevoilor informative ale Marelui Stat Major – Secţia a II-a informaţii şi contrainformaţii. Aceste nevoi erau concretizate prin Planul special şi cereri de informaţii”.

Eugen Cristescu ne mai oferă şi alte detalii interesante: „Tot angajamentul stabilit cu Marele Stat Major, Centrele sale de informaţii de pe frontieră şi Birourile statistice trebuiau să coopereze cu Centrele informative SSI, dându-şi reciproc concurs în interesul activităţii informative. Astfel, organele de frontieră ale Marelui Stat Major ajutau trecerile peste graniţă a agenţilor noştri. Aceste organe nu aveau voie să facă schimb de informaţii, care se făcea numai între Centre. Aceasta, pentru a se putea face la centru verificarea informaţiilor venite pe mai multe căi şi din surse diferite şi a nu cădea în greşeala cercului vicios”.

În domeniul contrainformaţiilor militare, competenţele SSI mergeau doar până la porţile cazărmilor. Supravegherea informativă de către Secţia a II-a din SSI a ofiţerilor din armată, despre care existau suspiciuni sau se iveau probleme contrainformative, se făcea numai cu aprobarea Marelui Stat Major, căruia trebuia să i se comunice motivele care impuneau măsurile de verificare şi rezultatele obţinute.

Existau şi alte structuri comune ale SSI şi Marelui Stat Major, ca de exemplu „Oficiul Central de Cenzură”, care funcţiona în Capitală sub conducerea locotenent-colonelului Gheorghe Rădulescu. Acest Oficiu se ocupa cu cenzura scrisorilor, imprimantelor şi telegramelor interne şi externe, iar în cadrul lui funcţionau ca mobilizaţi pe loc specialişti în decriptări şi cunoscători de limbi străine. Datele, informaţiile şi constatările rezultate din activitatea Oficiului erau folosite pentru întocmirea unui Buletin periodic. Eficienţa acestei activităţi în identificarea unor înscrisuri cu conţinut operativ pentru apărare şi siguranţă naţională a determinat Marele Stat Major să organizeze oficii de cenzură în întreaga ţară.

Tot în cadrul cooperării trebuie socotite şi întâlnirile periodice între directorul general al SSI şi şeful Secţiei a II-a din Marele Stat Major. „Probleme mai importante şi mai dificile – spune Eugen Cristescu – se discutau între şeful SSI şi şeful Secţiei a II-a din Marele Stat Major şi tot astfel se anunţau reciproc evenimentele mai importante”.

Pentru completarea şi verificarea fluxului informaţional precum şi în scopul fundamentării măsurilor de contracarare a unor acţiuni ce vizau slăbirea capacităţii de apărare şi siguranţă naţională, SSI colabora cu diferite structuri din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, în mod constant cu Direcţia Generală a Poliţiei, Prefectura Poliţiei Capitalei şi Inspectoratul General al Jandarmeriei. Trebuie precizat că această

colaborare s-a putut efectua după înlăturarea legionarilor din guvern şi a fost de un real folos pentru SSI, „înlesnindu-i să cunoască evenimentele şi stările de fapt din întreaga ţară peste care acţionau organele acestor instituţii”. Cooperarea consta în schimbul reciproc de buletine informative, dar se mai realiza şi în cadrul Consiliului de Ordine Interioară. Acest Consiliu fusese creat pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, încă din primele zile ale guvernării antonesciene, şi la el luau parte ministrul şi subsecretarul de stat al Ordinii Publice de la Ministerul de Interne, directorul general al Poliţiei, prefectul Poliţiei Capitalei şi un reprezentant din conducerea Jandarmeriei. În timpul regimului naţional-legionar, directorul general al SSI nu a fost invitat, întrucât „o colaborare cu ei ar fi fost o imposibilitate morală”. Abia după rebeliunea din ianuarie 1941, directorul general al SSI a fost invitat să ia parte la Consiliul de Ordine Interioară, unde expunea doar „chestiunile curente”.

SSI trebuia să colaboreze la fel de strâns şi cu Ministerul Afacerilor Străine, întrucât rezidenţii externi lucrau sub diverse acoperiri în cadrul oficiilor diplomatice din străinătate. Principial, miniştri plenipotenţiari trebuiau să dea acelaşi concurs rezidenţilor SSI ca şi ataşaţilor militari. În practică însă între ambasadorii români şi rezidenţii SSI au existat numeroase asperităţi, neînţelegeri şi controverse datorită persistenţei unei mentalităţi înguste, de castă, potrivit căreia „doar personalul diplomatic era singurul capabil şi avea dreptul exclusiv de a face informaţii în străinătate”. În ciuda acestor greutăţi, au fost şi momente care au favorizat conlucrarea. Datorită relaţiilor foarte bune existente între Mihai Antonescu şi Eugen Cristescu, SSI a obţinut de la Ministerul Afacerilor Străine rapoarte mai importante ale legaţiilor româneşti din străinătate, care au servit la fundamentarea planurilor generale de căutare a

informaţiilor, sau au lărgit documentarea în diferite probleme privind stadiul relaţiilor politico-diplomatice pe arena internaţională, mai ales în zonele de interes pentru România.

SSI a mai colaborat şi cu alte instituţii civile, ca de exemplu cu Poşta Centrală şi Societatea de Telefoane, prin intermediul cărora obţinea note extrase din interceptarea trimiterilor poştale sau a convorbirilor telefonice pe momente operative.

Întrucât la Preşedinţia Consiliului de Miniştri se aduna zilnic un număr însemnat de buletine şi rapoarte informative provenind de la ministerele de Interne, Externe, Război, Justiţie, Parchetele de Judecată, Marele Stat Major, Siguranţă, Prefectura Poliţiei Capitalei, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcţia Justiţiei Militare, Direcţia închisorilor şi nu în ultimul rând de la SSI, devenise la un moment dat imposibil pentru conducătorul statului să le poată consulta. În şedinţa Consiliului de Miniştri din 10 decembrie 1940, generalul Ion Antonescu şi-a exprimat clar nemulţumirea faţă de sistemul de informare operativă curentă, total dezorganizat, ca urmare a evenimentelor politice interne din septembrie-noiembrie. „Serviciul de informaţii – spunea Antonescu – înnebuneşte pe cine îi citeşte rapoartele. Primesc informaţii prin Statul Major, Serviciul Secret, Poliţie, Siguranţă, Jandarmerie, Ministerul de Interne. Cine vrea să înnebunească în mod sigur, să citească toate aceste informaţii… trebuie să facem ceva armonios în stat, pentru că aşa cum este acum, este un adevărat haos, care ne costă bani şi ajungem şi la efecte contrare celor pe care le urmărim prin aceste informaţii”. Astfel, s-a simţit nevoia creării unui organ specializat în analiza şi sinteza informaţiilor. Din ordinul mareşalului Ion Antonescu, Eugen Cristescu a organizat Serviciul de Centralizare a Informaţiilor la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Acest aspect dovedeşte că SSI a devenit cu timpul – deşi legea sa

organică nu o prevedea – un organ specializat în domeniul culegerii şi prelucrării informaţiilor dirijate direct către principalul utilizator, adică, conducătorul statului, ceea ce-i conferea rolul central în ansamblul comunităţii informative româneşti.

Poate că din această cauză, anumite sincope manifestate în fluxul informaţional i-a determinat pe unii observatori ai scenei politico-diplomatice şi militare româneşti să-i atribuie SSI-ului întreaga responsabilitate, ajungând uneori la critici vehemente potrivit cărora instituţia mai mult îl dezinforma pe conducătorul statului. Or, dezvăluind întregul mecanism al cooperării între structurile informative româneşti, chiar cu neajunsurile sale şi imperfecţiunile de detaliu inerente, ne putem da seama de netemeinicia unor astfel de critici. Practic, ne aflăm în faţa unui adevărat laborator de culegere, verificare, procesare şi utilizare a informaţiilor, reprezentat de comunitatea informativă românească, în care rolul de analiză şi sinteză i-a revenit SSI. În aceste circumstanţe, trebuie să recunoaştem că era practic imposibil să se producă dezinformarea conducătorului statului. Lipsa de operativitate în transmiterea informaţiilor şi chiar sincopele înregistrate în activitatea sa, nu pot fi atribuite în exclusivitate unei singure instituţii sau celui care a condus-o. Ele ţin de resortul întregului mecanism al comunităţii informative, de presiunea psihologică şi starea emoţională a personalului provocată de conjunctura războiului, şi, nu în ultimul rând, de evoluţia rapidă a evenimentelor care luau uneori întorsături neaşteptate, chiar contradictorii.

Cu toate aceste neajunsuri inerente, mai ales în timp de campanie, existenţa unei structuri care analiza, tria şi sintetiza noianul de informaţii furnizate organului suprem de decizie a constituit o realizare importantă a SSI, asigurând astfel posibilitatea folosirii oportune de către conducătorul statului a celor mai veridice informaţii. Aceasta contribuia nemijlocit la elaborarea,

mai ales în domeniul militar, a unor hotărâri adecvate situaţiilor de pe câmpul de luptă des schimbătoare.

Schimbul de informaţii şi cooperarea SSI – Abwher

Serviciul Secret a practicat destul de timpuriu schimbul de informaţii cu serviciile de informaţii ale Marilor Puteri, precum Anglia şi Franţa, extins apoi şi la Germania şi Italia. Aproape în exclusivitate schimbul de informaţii cu serviciile similare din aceste ţări au avut ca temă: armatele ţărilor vecine, în special cele cu care România nu avea încheiate tratate de alianţă politică sau militară. Acest aspect presupune în mod logic că Serviciul Secret deţinea un flux informaţional de valoare, întrucât stârnea interesul instituţiilor similare ale Marilor Puteri.

Pentru susţinerea acestei opinii putem folosi ca argument şi destăinuirile lui Robert Bishop, ofiţer al OSS (Serviciul de Operaţii Strategice), care a venit în România cu misiunea militară americană, imediat după 23 august 1944, şi care a consultat multe dosare ale Serviciului Secret privind Rusia Sovietică. Ofiţerul american făcea următoarea remarcă despre aceste dosare: „Conţineau cea mai grozavă culegere de date despre sovietici din toată Europa, cu excepţia dosarelor găsite în Germania. Prezentau o colecţie continuă de date, începând cu primul război mondial. Aceste documente reflectau munca mai multor ramuri ale serviciilor secrete româneşti. Dar secretele cele mai importante fuseseră obţinute în cea mai mare parte de un om şi agenţii pe care-i dirija. Experţii care îi cunosc munca îl considerau cel mai mare spion ce a lucrat vreodată pentru România. Avea peste 200 de agenţi activi în Rusia, atât înainte cât şi după război şi nu exista porţiune din această ţară, inclusiv bine păzita zona a Uralilor, în care să nu fi pătruns”. Şi parcă în completare, Ştefan Enescu, secretarul lui Moruzov, îşi amintea şi el

că „informaţiile [obţinute de Serviciul Secret – *n.n.*] mergeau până la dezvăluirea celor discutate cu uşile închise în Sovietul Comisarilor Poporului (guvernul) din R.S.S. Moldovenească" – de peste Nistru „care constituia o placă turnantă a URSS faţă de noi".

Începând cu februarie 1937, aşa cum rezultă dintr-un raport olograf întocmit de maiorul Constantin Ionescu Micandru – şeful Frontului de Est din Serviciul Secret –, s-a realizat un prim contact informativ cu Abwherul, condus din 1935 de amiralul Wilhelm Franz Canaris. Este unul dintre puţinele documente ce s-au păstrat şi care dezvăluie anumite intimităţi ale activităţii serviciilor secrete de informaţii, dar mai ales faptul că Serviciul lui Moruzov era căutat pentru informaţiile pe care le deţinea despre spaţiul sovietic.

În privinţa perspectivelor continuării schimbului de informaţii, s-a stabilit ca el să se facă în condiţii de o discreţie absolută, alternativ, la Bucureşti şi Berlin, ceea ce nu s-a mai întâmplat până în iunie 1939. După declanşarea celui de-al doilea război mondial, s-au stabilit contacte permanente, prin ofiţeri de legătură. Să mai consemnăm că Mihail Moruzov a fost primul şef de serviciu secret de informaţii cu care amiralul Canaris s-a întâlnit direct şi cu care a avut şi cele mai multe contacte, în total patru, două la Bucureşti (în decembrie 1939 şi martie 1940), una în Germania (aprilie 1940) şi alta în Italia (3 – 5 septembrie 1940).

După numirea lui Eugen Cristescu, în funcţia de director general al SSI, colaborarea cu Abwherul a continuat, fiind aprobată de generalul Ion Antonescu. Contactele se făceau direct, între Eugen Cristescu şi colonelul Rodl, şeful Secţiei din România a Serviciului de Informaţii al Armatei Germane, iar pentru problemele operative şi tehnice contactul era permanent între colonelul Constantin Ionescu Micandru, şeful Secţiei a III-a G din SSI şi colonelul german, Alexandru von Strânsky.

Noutăţile pe care documentele inserate în acest volul le atestă pentru istoriografie se referă la conferinţele pe care ofiţerii de informaţii germani le ţineau la sediul SSI ori al MStM în prezenţa ofiţerilor români cu sarcini informative pe Frontul de Est. Erau analizate: configuraţia fronturilor, intenţiile de manevră ale comandamentelor armatelor britanice, americane şi sovietice, necesitatea măsurilor de protecţie contrainformativă etc. În urma acestor acţiuni de informare se stabileau de regulă sarcinile informative pentru structurile celor două servicii, SSI şi Abwher.

De exemplu, la conferinţa din 10 aprilie 1942, colonelul Kintzel, din Secţia a II-a a Statului Major al Armatei de Uscat, s-a referit la faptul că, până în acel moment, Comandamentul german a subestimat valoarea Armatei Sovietice. Printre cauzele acestei erori, ofiţerul german a menţionat: „Concluziilor trase de către Serviciul de Informaţii german în urma războiului ruso-finlandez, război în care Armata Sovietică s-a prezentat slab din punct de vedere al conducerii operaţiunilor, instrucţiei, disciplinei, moralului, dotării şi serviciilor de aprovizionare. Aceste constatări le-a făcut şi Comandamentul Sovietic care, drept consecinţă, a înlocuit pe mareşalul Voroşilov de la conducerea armatei prin mareşalul Timoşenko. Acesta din urmă, în baza misiunilor primite, a luat măsuri de redresarea lipsurilor constatate în toate domeniile şi în special pentru completarea disciplinei, dotarea armatei şi refacerea moralului soldatului sovietic”. Interesantă este şi o altă cauză a erorilor de evaluare făcute de germani: „Prin măsurile de ordin contrainformativ luate de către organele sovietice, agenţii Serviciului de Informaţii german nu au putut pătrunde în interiorul URSS pentru a culege informaţii într-o zonă mai adâncă de 100 – 150 km de la frontieră. În această zonă s-au putut obţine date precise de ordin informativ, însă nu s-au putut şti ce se petrece în interiorul URSS. Datorită acestui fapt, *nu s-a*

putut cunoaşte care sunt posibilităţile industriale ale URSS, cu atât mai mult că majoritatea statelor capitaliste erau dispuse să subestimeze dezvoltarea industriei sovietice, considerând-o numai ca o creaţie a propagandei sovietice, ea neexistând în realitate”.

Pentru exemplificare se menţionează că înainte de începerea războiului contra URSS, Comandamentul german aprecia că armata sovietică dispunea de circa 10.000 care de luptă. În realitate însă s-a văzut mai apoi că, de la începutul războiului şi până în aprilie 1942 au fost distruse 26.000 care de luptă şi totuşi Sovietele mai dispun de 80 Brigăzi care de luptă.

De asemenea, ofiţerul german, căruia se pare nu-i scăpa niciun amănunt din analiză, mai menţiona că: „Sovietele au întrebuinţat mijloace de inducere în eroare a informatorilor oficiali cu ocazia diferitelor parăzi şi festivităţi militare, făcând să defileze aceleaşi unităţi de mai multe ori şi păstrând un desăvârşit secret asupra noilor mijloace de luptă, camuflajul şi conspirativitatea fiind un specific al Sovietelor. Abia după începerea războiului actual, s-a putut cunoaşte gradul de pregătire al Armatei Roşii”.

Un alt aspect extrem de interesat prezentat în cadrul consfătuirilor se referă la multe din necunoscutele Armatei Roşii, care au surprins Comandamentul Armatei Germane, ceea ce a dus în cele din urmă la eşecul cuceririi Moscovei. Iată cum este prezentat de analiştii germani: „În ceea ce priveşte armata sovietică, Comandamentul german a fost surprins de apariţia: carului de luptă de 52 de tone; tunului rachetă; cum şi de tenacitatea în luptă a soldatului roşu care, chiar încercuit, a rezistat fără aprovizionări, mâncându-şi camarazii morţi, fiind în cele din urmă capabili să atace şi să scape de încercuire. De asemenea, Comandamentul german a mai fost surprins la data de 4 decembrie 1941, de apariţia pe front în regiunea Moscovei, a următoarelor noi MU: 80 Divizii Infanterie; 80 Brigăzii

Infanterie; 10 Brigăzi care de luptă; 25 Divizii Cavalerie. Toate aceste MU au apărut pe front în momentul când germanii erau în plină ofensivă pentru cucerirea Moscovei. Această acţiune a fost întreprinsă datorită faptului că trupele sovietice din linia I-a erau complet epuizate şi efectivele completate cu civili şi copii. Existenţa MU semnalate mai sus, nu a fost cunoscută germanilor prin niciun mijloc".

Am citat in extenso din aceste documente pentru a sublinia că ofiţerii germani ofereu colegilor lor din SSI şi Secţiei a II-a a MStM nu numai o informaţie despre valoarea şi tăria forţelor inamicului comun, dar mai ales modelul unei analize reci, obiective şi critice, fără cosmetizări şi explicaţii politice, în care nu era omisă evidenţierea propriilor slăbiciuni şi limite în cunoaştere. Mesajul era foarte clar: necunoaşterea inamicului poate duce la surprindere, erori de comandament şi, prin urmare, la inevitabile eşecuri. De aici, rolul extrem de important al informaţiilor în timp de campanie.

La fel de instructive pentru ofiţerii SSI s-au dovedit informaţiile furnizate de colonelul Rodl cu ocazia consfăturirii din 23 iulie 1942. Printre altele, ofiţerul german atrăgea atenţia – la 41 de zile după primul bombardament al aviaţiei americane supra României –, că: „În Orientul Apropiat se găsesc circa 150 de avioane americane, care, probabil, vor fi utilizate pentru atacul zonei petrolifere din România". Astăzi ştim că atacul s-a produs peste mai bine de un an, la 1 august 1943. Datorită măsurilor luate din timp, respectiv întărirea artileriei antiaeriene germane şi române din zonă şi suplimentarea sistemului de protecţie contrainformativă, rezultatele atacului au fost limitate. Producţia de petrol nu a fost afectată în mod hotărâtor, iar pagubele de partea aviaţiei americane au fost însemnate. Din 177 de bombardiere care au atacat Valea Prahovei, 162 au ajuns în zona petroliferă, 41 au fost doborâte, 88 s-au înapoiat la bază, din care 55 cu avarii (unele au aterizat pe

parcurs), iar 147 aviatori au murit în acţiune, 116 fiind luaţi prizonieri.

Şi tot cu ocazia conferinţei din 23 iulie 1942, acelaşi colonel Rodl atrăgea atenţia că armata americană este destul de puternică „pentru a întreprinde o acţiune, fie în Vestul Europei (în Irlanda se află astăzi circa 100.000 americani), fie în Orientul Apropiat". Evaluare corectă, întrucât acţiunea se va produce peste doi ani, la 6 iunie 1944, cunoscută sub numele de „Operaţiunea Overlord" sau „Marea debarcare".

Se pare că specialiştii SSI au deprins repede sistemul de analiză şi acribia ofiţerilor germani, aşa încât în evaluarea prezentată Preşedinţiei Consiliului de Miniltri, la sfârşitul lunii martie 1943, despre situaţia şi posibilităţile Armatei Sovietice, se formulează următoarea concluzie: „Armata Sovietică în urma ofensivei de iarnă a suferit pierderi foarte mari în efective şi materiale. Guvernul şi comandamentul sovietic, judecând posibilităţile sale în personalul de comandă, forţe vii şi materiale, a ajuns la hotărârea de a lupta cu mase de unităţi blindate şi mecanizate, prin care speră a da lovitura decisivă trupelor aliate. Pentru aceasta face toate eforturile în vederea fabricării în masă de tancuri şi organizarea numeroaselor unităţi blindate şi motomecanizate, pe care le angajează în luptă până la completa lor nimicire, formând însă mereu unităţi noi. Sursa principală de fabricaţie a mijloacelor şi organizarea unităţilor blindate o formează regiunea Urali. Desfăşurarea actuală a ofensivei de iarnă a Sovietelor dusă cu un important număr de MU şi în special de blindate se pare că a marcat din partea Axei o tendinţă de a supraestima posibilităţile sovietice, fenomen cu totul contrar celui de la începutul războiului, când forţa Armatei Roşii a fost subestimată".

Fie şi prin aceste atestări documentare, pe care prezenta culegere de documente le oferă din plin, se conturază pentru istoriografia domeniului teza conform

căreia schimbul de informaţii şi cooperarea dintre ofiţerii SSI cu profesioniştii germani ai frontului secret a fost o experienţă extrem de utilă. Din nefericire, acesta nu a putut fi valorificată în perioada care a urmat, datorită pierderilor dezastruoase pe Frontul de Est, iar în domeniul informaţiilor astfel de eşecuri se plătesc uneori foarte scump. După actul de la 23 august, din ordinul Comandamentului Armatei Sovietice de ocupaţie, structurile informative ale SSI care activaseră pe Frontul de Est au fost desfiinţate, iar asupra ofiţerilor şi a documentelor informative întocmite de ei, s-a declanşat o adevărată „vânătoare de vrăjitoare”. Documentele din arhiva Frontului de Est au fost fie distruse, fie au luat masiv drumul Moscovei. În timpul regimului comunist, majoritatea ofiţerilor SSI au fost condamnaţi la ani grei de temniţă, fiind acuzaţi de „activitate intensă contra clasei muncitoare”. O astfel de aberaţie venea să acopere adevărul, şi anume experienţa copleşitoare acumulată în timpul campaniei de reîntregire naţional-statală din cel de-al doilea război mondial.

În schimb, după cum se cunoaşte foarte bine, ofiţerii Abwherului din structurile Frontului de Est – în frunte cu Gerhard Ghelen şi întreaga sa arhivă –, au avut o altă soartă. Au fost recuperaţi de americani şi puşi imediat la lucru, experienţa lor informativă contra sovieticilor fiind folosită, nu numai la fundamentarea structurilor informative ale regimului democratic din Germania Federală ci mai ales la confruntarea Est-Vest din timpul războiului rece, al cărui deznodământ, de asemenea, îl cunoaştem acum foarte bine.

Continuitatea şi discontinuitatea în activitatea de informaţii par să devină astfel elemente fundamentale în stabilirea coeficienţilor de valoare şi a eficienţei în domeniul activităţii de informaţii. Iar în epoca în care trăim, succesul în războiul contra terorismului internaţional, total inuman şi devastator prin acţiunile sale surprinzătoare, nu poate avea sorţi de izbândă, în

sens de restabilire a păcii globale, fără profesioniştii unui intelligence de calitate.

CONTRIBUŢIA INFORMATIVĂ A SSI ŞI A CELORLALTE SERVICII DE INFORMAŢII ŞI SIGURANŢĂ

Forţa şi prestigiul serviciilor de informaţii şi siguranţă naţională sunt date de calitatea informaţiilor, de operativitatea rezolvării cazurilor şi problemelor aflate în competenţă, de capacitatea de analiză, sinteză şi previzionare şi, nu în ultimul rând, de eficienţa măsurilor de protecţie contrainformativă fundamentate pe fluxul informaţional difuzat beneficiarilor. Cei care au studiat în arhivă documentele de informare operativă curentă ale SSI sunt unanimi în recunoaşterea acestor calităţi. Bunăoară, scriitorul şi istoricul Mihai Pelin spunea despre SSI că a fost unul „dintre cele mai eficiente servicii de informaţii care au acţionat şi s-au confruntat în anii celui de-al doilea război mondial”. La rândul lui, istoricul ieşean Gh. Buzatu, în baza studierii a numeroase documente SSI identificate în arhivele de la Moscova, a apreciat „eficienţa remarcabilă a SSI-ului, profesionalismul în afară de orice discuţie al oamenilor săi”.

Ne vom referi în continuare la problemele mai importante care au făcut obiectul activităţii informative a SSI şi a celorlalte organe de informaţii şi siguranţă româneşti până la 23 august 1944.

Informaţii privind „Iadul de peste Prut”. (28 iunie 1940 – 22 iunie 1941)

La foarte scurt timp după ce trupele române – participând la ofensiva declanşată de Germania împotriva URSS, la 22 iunie 1941 – au eliberat teritoriile acaparate de Uniunea Sovietică în urma acordurilor secrete realizate tocmai cu Germania, conducătorul

statului, Ion Antonescu, a cerut întocmirea unor materiale de sinteză privind regimul de ocupaţie sovietic.

Astfel de documente, pe care le-am găsit prin diverse arhive, ne dezvăluie tragedia Basarabiei în anul de ocupaţie sovietică (27 iulie 1940 – 22 iunie 1941), precum şi câteva dintre metodele folosite de regimul sovietic pentru obţinerea unei cât mai rapide supuneri a populaţiei din teritoriile ocupate. Parcurgând textele respective, rezultă clar că au fost vizate câteva obiective precise, dinainte stabilite, că a existat un plan pregătit din vreme şi o infrastructură introdusă peste Nistru mai dinainte, care a intrat în acţiune la ordin. Ne aflăm în faţa înrâuririi acţiunilor concepute şi puse în aplicare de serviciile speciale sovietice. O parte dintre membrii coloanei a cincea au fost identificaţi – după evenimente, este adevărat – de către organele de siguranţă. Ei erau recrutaţi şi dintre minoritari – ruşi, ucraineni, bulgari, găgăuzi şi evrei, aceştia din urmă fiind des invocaţi; dar au fost destui şi dintre români. Acţiunea lor s-a manifestat prin crearea de panică în rândul populaţiei, sporirea dezorganizării pe un teritoriu şi aşa afectat de retragerea bruscă a administraţiei, îndrumarea greşită a trupelor române aflate în retragere, atacarea unor unităţi militare române, batjocorirea, rănirea şi chiar asasinarea ofiţerilor, subofiţerilor şi soldaţilor români, marcarea obiectivelor ce trebuiau ocupate cu prioritate de trupele sovietice, sprijinirea acestora pentru o mai rapidă orientare şi avansare. Cu o promptitudine extraordinară au fost arborate drapele din pânză roşie, s-au scris lozinci, unele injurioase, pe statuile ce cinsteau figuri ale istoriei noastre; uneori, au fost chiar distruse.

Este un lucru cunoscut că trupele sovietice nu au respectat calendarul retragerii administraţiei şi a armatei române, aşa cum fusese el convenit anterior prin ultimatumul din 26 – 28 iunie 1940. Fapt consemnat şi de un material de analiză elaborat de SSI la 10 octombrie 1940: „Guvernul sovietic nu a respectat clauzele

ultimatumului, considerându-le ca pe nişte noţiuni sterile, pentru opinia publică internaţională, deoarece cuvântul de ordine dat şi executat de armata şi autorităţile sovietice a fost… ocuparea armată dintr-odată a întregului teritoriu basarabean şi bucovinean, în cel mai scurt timp şi cu toate mijloacele avute la dispoziţie”. Şi se arăta, în continuare: „Dat fiind că unităţile motomecanizate şi paraşutiştii sovietici s-au infiltrat în spatele trupelor române şi au ocupat diferite localităţi şi noduri vitale de comunicaţie, blocând gările şi oprind plecarea trenurilor, transporturile nu au putut fi dirijate la timp conform planurilor de evacuare. Profitând de această situaţie critică, trupele sovietice motomecanizate sub comandă au înconjurat formaţiunile mici române şi, sub ameninţarea mitralierelor de pe tancuri şi autoblindate, le-au dezarmat, le-au luat mijlocele de transport, au arestat şi degradat ofiţerii şi subofiţerii, punându-le astfel în imposibilitatea de a-şi continua evacuarea. Documentul ne oferă şi o primă explicaţie a unei asemenea atitudini: „agenţii comunişti, plasaţi dinainte în Basarabia şi Bucovina de Nord, precum şi cei veniţi odată cu primele trupe de infiltraţie, au făcut aprecieri jignitoare şi de ponegrire a armatei române şi Comandamentului său, au criticat vehement şi cu ostilitate activitatea desfăşurată de autorităţile române, căutând să dovedească incapacitatea şi lipsa de gospodărire a conducătorilor şi starea de mizerie a populaţiei, în comparaţie cu situaţia din URSS”.

Într-adevăr, armata şi poliţia au fost primele instituţii ale statului român vizate. Doar aparent paradoxal, chiar dacă ele erau şi primele care urmau să dispară din teritoriul cedat. Nu aveau voie să se retragă în ordine, să scape cu prestigiul neştirbit. Imaginea unei armate incapabile să efectueze măcar o retragere în ordine, darămite să mai opună o rezistenţă cât de cât serioasă, trebuia să se fixeze adânc în minte românilor rămaşi. Aşa puteau căpăta credit zvonurile pe care

sovieticii le-au pus imediat în circulaţie şi potrivit cărora, în trei luni, aveau să fie la Bucureşti. Scădeau şi speranţele locuitorilor că situaţia se mai putea răsturna, scădea şi rezistenţa lor în faţa noilor autorităţi. Raportul SSI din care am citat, ca şi alte documente, prezintă numeroase cazuri de ofiţeri şi subofiţeri români arestaţi, condiţiile inumane de detenţie la care au fost supuşi, interogatoriile barbare care li s-au luat, cât şi cazuri de poliţişti şi jandarmi omorâţi. Este semnificativ faptul că „majoritatea ofiţerilor au fost obligaţi să dea declaraţie – pe cuvânt de onoare – că vor servi statul sovietic, dând informaţiuni asupra intenţiilor probabile ale Germaniei faţă de URSS (subl. n.) şi că nu vor spune nimănui tratamentul la care au fost supuşi în timpul arestării şi anchetării”.

Despre caracterul organizat al acţiunii de creare a derutei vorbea şi o notă redactată de C. Maimuca, comisar de Siguranţă, la 13 august 1940: „La orele 11 dimineaţa 28 iunie şi-au făcut apariţia deasupra oraşului Chişinău întâi două şi după cinci minute alte opt avioane sovietice care au aterizat la periferie, debarcând aproximativ 120 persoane, evrei basarabeni fugiţi din România în Rusia şi angajaţi în serviciul de spionaj rusesc. La ora 11, 40 bande compuse din aceşti agenţi, împreună cu comuniştii locali, au atacat garda slabă a închisorii (întrucât o bună parte din pază se evacuase) şi au dat drumul comuniştilor închişi… La orele 17, focuri de arme răzleţe se auzeau în oraş, însoţite de încercările de retragere şi manifestare a elementelor comuniste, cărora li se aruncau manifeste, placarde roşii, steaguri roşii, portretele lui Lenin, Stalin, Molotov etc. din avioanele sovietice care survolau deasupra oraşului”.

Odată cu luarea în stăpânire a teritoriului Basarabiei şi al Bucovinei de Nord de către armata sovietică, s-a produs un fenomen care i-a surprins pe locuitori: „Când primele trupe sovietice au intrat în Basarabia şi Bucovina – consemna documentul elaborat

de Maimuca, la 22 august 1940 –, populaţia românească se aştepta ca armata – în continuarea ororilor săvârşite de populaţia civilă comunistă instigată de comisarii politici – să se dedea la acte de agresiune sălbatică, că tineretul comunist crescut fără credinţă în Dumnezeu va măcelări pe credincioşii creştini şi că setoşi de sânge nu se vor opri până când nu-şi vor termina opera lor nimicitoare. Nimic din toate acestea nu s-a întâmplat (subl. n.). Foarte calmi, soldaţii roşii au ocupat instituţiile de stat şi localurile publice, purtându-se politicos cu populaţia… Pregătirea trupelor de ocupaţie ruse, din acest punct de vedere, s-a dovedit a fi foarte bine pusă la punct şi cu o cunoaştere perfectă a realităţilor din Basarabia şi Bucovina”.

S-au instaurat, atât la oraşe cât şi la sate, „comitete împlinitoare”, care aveau puteri nelimitate în toate problemele administrative. Următorul obiectiv, după armată şi poliţie, îl constituia distrugerea administraţiei române şi înlocuirea ei cu sistemul sovietic. „Desfiinţarea aparatului de stat anterior, burghez, duşman al regimului nou şi organizarea administraţiei sovietice în cadrul constituţiei şi legilor sovietice” – cum se exprimau autorii unei Dări de seamă elaborate de Inspectoratul regional de poliţie din Chişinău, la 24 octombrie 1941 – a devenit obiectivul prioritar. Aşa încât, „trei zile după intrarea trupelor sovietice în Basarabia, prima măsură cu caracter general a fost aceea de a se lua conducerea treburilor publice din mâna comitetelor şi a se da în sarcina funcţionarilor aduşi din URSS. În unele localităţi, membrii comitetelor au fost arestaţi, iar în altele numai unii din membrii care n-au avut purtare strict comunistă. De asemenea, s-au înfiinţat „o mulţime de organizaţiuni obşteşti; asociaţiuni profesionale, cooperative, uniunea sportivă a tineretului, culturale, comsomolul, MOPR, organizaţiuni în aparenţă obşteşti, dar în realitate cu activitate mai ales politică”. Şi documentul din 24 octombrie 1941 adăuga şi un citat din Lenin:

„Profsoiuzurile sunt şcoala comunismului”. Aceasta la nivelul administraţiei locale.

În ceea ce priveşte integrarea celor două provincii istorice româneşti, ea s-a făcut într-un mod diabolic, cu consecinţe de care ne lovim şi astăzi. Astfel, Bucovina de Nord şi judeţul Hotin, împreună cu judeţele Ismail şi Cetatea Albă au fost alipite RSS Ucrainene, iar restul Basarabiei, împreună cu republica moldovenească transnistreană – creaţie artificială a sovieticilor din 1924 – au format Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

Au urmat măsurile pentru „trecerea bunurilor economice în mâinile întregului popor” prin naţionalizarea „băncilor, întreprinderilor bancare şi comerciale, transportului pe căi ferate şi ape şi a mijloacelor de legătură ale Basarabiei” – am citat titlul „Decretului prezidium-ului Sovietului suprem al Uniunii Sovietice”, publicat de „Izvestia” din 16 august 1940. De fapt, din cuprinsul lui rezultă că erau naţionalizate şi „întreprinderile industriale cu un număr mai mare de 20 muncitori sau cu un număr mai mic de 10 oameni – cu o putere motrice efectivă nu mai mică de 10 cai putere”, cât şi toate întreprinderile poligrafice, de spirtoase, spitalele, farmaciile, sanatoriile, instituţiile şcolare de toate gradele, cinematografele, teatrele, stadioanele, muzeele şi galeriile, marile restaurante, proprietăţile mari de casă, casele celor care „au fugit din Basarabia”. Decretul semnat de Kalinin era datat 15 august 1940.

În continuare, în fiecare întreprindere sau ramură de activitate se fixa un plan de producţie, o normă de lucru, care trebuia îndeplinită de fiecare muncitor. Norma era stabilită după muncitorii cei mai buni şi în funcţie de ea erau fixate şi salariile.

Aceeaşi „grijă” au manifestat-o noile autorităţi şi faţă de problema ţărănească. S-a procedat mai întâi la „împroprietărire”, prin împărţirea pământului, „proprietatea moşierilor, bisericilor, pământurilor

culacilor şi vitele lor, celor săraci din sate pentru ca astfel să se facă egalizarea poporului printr-o nivelare forţată… s-a observat cu acest prilej la sate o lipsă completă de judecată matură a păturei rurale. Poporul, zăpăcit în tot felul de politicienii trecutului, era obişnuit să aplaude în orice ocazie. Au aplaudat pe ruşi, au ovaţionat numele lui Stalin, după ce îndelung aplaudaseră pe toţi conducătorii noştri care s-au perindat prin Basarabia şi Bucovina. Lipsiţi de statornicia unei judecăţi drepte, populaţia săracă şi mijlocie a satelor ca şi golănimea oraşelor au crezut că în sfârşit raiul sovietic mult aşteptat este împlinit. Au crezut că sunt liberi şi independenţi şi au maltratat pe notarii comunelor rămăşi pe loc şi în special pe agenţii fiscului, contra cărora se acumulase o ură de neînvins. În primele zile de ocupaţie, satele Basarabiei au fost lăsate în voia sorţii" – scria C. Maimuca în august 1940. Totul era însă gândit. „Culacilor, tot pe acelaşi considerent, nu li s-a confiscat tot pământul, ci li s-au lăsat iniţial câte 5 – 6 hectare", nota Sinteza Jandarmeriei, din iulie 1944. Tot la 15 august 1940, sub semnătura aceluiaşi Kalinin, se dădea un Decret prin care „din ziua de 28 iunie 1940 tot pământul cu subsolul lui, pădurile şi apele de pe teritoriul părţii de nord a Bucovinei se prezintă ca proprietate de stat, adică de avut al întregului popor". În Basarabia, constituirea sovhozurilor şi a colhozurilor a început abia în februarie-martie 1941, ajungându-se la un număr de 120 de colhozuri şi sovhozuri. Încă din iulie 1940, populaţia din Basarabia era scoasă cu forţa la munca câmpului, potrivit unei note a Inspectoratului regional de poliţie „Dunărea de Jos", din 24 iulie 1940. La 17 august 1940 s-au fixat norme obligatorii pentru predarea grânelor, cu variaţii de la judeţ la judeţ. Plata era derizorie. După cum consemna documentul din 24 octombrie 1940, „chitanţele pentru cerealele predate de multe ori nu se eliberau sau se pierdeau, astfel că la mulţi ţărani s-au cerut cereale de câte două ori".

Realizându-se naţionalizarea întreprinderilor, băncilor şi a pământului, statul putea controla după bunul plac viaţa cetăţenilor, înfometându-i cât voia. Încă din primele zile ale ocupaţiei sovietice, camioanele armatei au început să care produsele agroalimentare peste Nistru, spre disperarea chiar a celor care le ieşiseră înainte cu flori şi steaguri roşii. În declaraţiile persoanelor, care au reuşit să părăsească teritoriile ocupate în lunile iulie şi august, apar constant formulări de genul: „magazinele părăsite de refugiaţi au fost transformate în cooperative, unde lumea făcea coadă pentru o sută de grame de zahăr şi alte alimente în mică cantitate”, sau „băncile şi magazinele mari sunt închise; oraşul este lipsit de alimentele strict necesare ca zahăr, carne, grăsimi etc”. Şi pentru a înţelege mai bine ce a adus ocupaţia sovietică să mai citǎm o frază din Darea de seamă elaborată de Inspectoratul regional de poliţie Chişinău: „Funcţionarii sovietici, veniţi odată cu trupele de ocupaţie, exprimau deseori o admiraţie naivă faţă de abundenţa ce au găsit în Basarabia”.

Dar principalul instrument prin care regimul sovietic s-a impus a fost teroarea, fizică şi intelectuală. Ea s-a dezlănţuit la scurt timp după instalarea noilor autorităţi. Au fost arestaţi toţi cei socotiţi suspecţi „din punctul de vedere al sentimentelor faţă de noul regim”, în primul rând foştii funcţionari, intelectuali şi foştii parlamentari români, în special cei care făcuseră parte din Sfatul Ţării şi Frontul Renaşterii Naţionale. „Presupuşii vinovaţi erau ridicaţi de obicei noaptea, cu aşa-zisa maşină neagră şi după o scurtă cercetare dispăreau fără urme”. Cei care doreau să se repatrieze erau şicanaţi, bunurile mobile şi imobile le erau confiscate, erau obligaţi să semneze declaraţii că după ce vor ajunge în România vor activa în favoarea serviciului de spionaj sovietic, părinţii lor fiind opriţi ca ostateci. Documentul din 24 octombrie 1941 stabilea trei valuri de arestări: imediat după ocupaţie, în septembrie

1940, şi în iunie 1941. Cei mai mulţi dintre arestaţi au fost deportaţi. De asemenea, mulţi locuitori au fost ridicaţi din oraşe şi sate, individual sau familii întregi. La 15 mai 1941, de exemplu, Comitetul executiv al raionului Bolgrad trimitea preşedintelui Sfatului sătesc Cubei următoarea adresă: „Alcătuiţi un tablou de locuitorii Sfatului sătesc al Dvs., care urmează a fi deportaţi din acea comună, separat pentru acei care urmează să fie deportaţi cu toată familia. Comunicaţi-ne neîntârziat numărul acelora pe care îi hotărâţi că-i deportaţi”. Singurul criteriu: bunul plac. Singurul obiectiv: strămutarea românilor. O formulă mascată de deportare a constituit-o „rezolvarea problemei şomajului”. Chiar ziarele „Izvestia” şi „Pravda” au anunţat în mai multe rânduri deplasarea a câteva mii de români în alte zone ale URSS, sub pretextul asigurării unor locuri de muncă. O deportare masivă s-a produs în noaptea de 13/14 iunie 1941, când 15.000 familii au pornit în bejenie. Destui nu au mai ajuns vreodată. Au pierit pe drum sau au fost asasinaţi. După revenirea autorităţilor române, în 1941, s-au descoperit mai multe gropi comune. În Sinteza Jandarmeriei din iulie 1944, numărul cadavrelor descoperite în gropile comune de pe teritoriul Basarabiei era apreciat la 329. Dar ne-a impresionat un alt caz: „La şcoala moldovenească din Orhei 40 de elevi au fost executaţi fiindcă au lipit pe uşa şcolii un afiş în care spuneau că s-au săturat de pâine rusească şi doresc pâine românească”. Execuţiile au căpătat proporţii după 22 iunie 1941, moment în care s-a declanşat atacul împotriva URSS. Un raport SSI enumera următoarele cazuri cunoscute: „execuţiile săvârşite la sediul Consulatului italian din Chişinău; execuţiile din celulele de torturi şi din beciurile palatului Metropolitan din Cernăuţi; executarea a 15.000 ostateci şi prizonieri români la Saratov, ca represalii la împuşcarea evreilor din Odessa…”

Teroarea a fost nu numai fizică, ci şi intelectuală.

Principala instituţie vizată a fost biserica, stâlpul rezistenţei. S-au folosit atât forme de disuasiune, cât şi forţa brutală, mergând până la distrugerea bisericilor. Declaraţiile celor scăpaţi din iadul de peste Prut vorbeau despre faptul că mai ales bătrânii erau împiedicaţi, chiar şi cu forţa, să meargă la biserică. Primele documente, elaborate în iulie 1940, vorbesc despre o închidere generală a bisericilor, multe primind alte destinaţii (cantine, grajduri sau magazii), în vreme ce odoarele au fost confiscate. Documentul elaborat de SSI, la 10 octombrie 1940, spunea că „numai datorită intervenţiei populaţiei, bisericile au fost redeschise, însă cei care le frecventau erau suspectaţi”. Dar nu toate, căci unele au rămas în continuare „cantine sau sedii de înalte comandamente militare”. Se pare că opoziţia populaţiei a fost considerabilă, căci autorităţile au recurs la alte metode. „Iată un mijloc de exterminaţia Bisericii – se scria în Darea de seamă a Inspectoratului regilonal de poliţie Chişinău. În Chişinău, în cursul anului de ocupaţie s-au lăsat credincioşilor trei biserici… pe lângă cota de impozabilitate extraordinar de mare, care nu se calculează asupra venitului, ci asupra deverului, adică încasărilor, indiferent dacă întreprinderea are sau nu are venit… impozitul rezultat pentru ocupaţiuni ce nu se bucurau de simpatiile puterii comuniste era aşa de mare încât nu-l putea suporta nici preotul, nici comunitatea credincioşilor… Biserica din Chişinău, str. Bulgară, a fost impusă la un impozit de 10.000 ruble anual şi preotul ei la fel. În asemenea condiţiuni, orice biserică cu timpul, inevitabil, trebuia să-şi închidă uşile. La aceasta trebuie adăugată conform legii (art. 58 Cod penal) neplata impozitului datorat în termene stabilite, însoţită şi de elementele relei credinţe (şi un popă întotdeauna este de rea credinţă) se pedepseşte cu închisoare şi amendă de 10 ori impozitul datorat”.

Pentru impunerea voinţei autorităţilor s-a făcut apel şi la întreg arsenalul propagandei: filme şi broşuri

documentare despre măreţele realizări ale URSS sub conducerea înţeleaptă a tovarăşului Stalin, piese de teatru cu subiecte din viaţa oamenilor sovietici, ziare ce publicau articole pe aceeaşi temă. S-au creat chiar şi eroi noi, precum „proclamarea post-portem a faimosului bandit G.I. Kotovski drept paladin spiritual, protector al nou createi republici moldoveneşti”. Şcoala a fost trecută şi ea sub controlul autorităţilor sovietice, profesorii şi învăţătorii recalcitranţi fiind îndepărtaţi. Curând, alfabetul latin a fost înlocuit cu cel chirilic.

Statul sovietic a pus aşadar în aplicare un plan sistematic şi premeditat pentru deznaţionalizarea populaţiei româneşti din Basarabia şi Bucovina de Nord. El a fost reluat pe o scară mai amplă, după 1944, când sovieticii au revenit în teritoriul dintre Prut şi Nistru. În linii mari, el s-a aflat la baza programului aplicat şi în România, după 23 august 1944. Cu acelaşi succes final – în ciuda nenorocirilor provocate – ca şi planul ţarist de deznaţionalizare aplicat Basarabiei după 1812.

Această realitate istorică o putem reconstitui astăzi mai în detaliu şi datorită documentelor de informare, analiză şi sinteză elaborate de serviciile de informaţii, poliţie şi siguranţă româneşti, care şi-au făcut datoria cu profesionalism.

Ne explicăm acum mai bine de ce împotriva serviciilor noastre de informaţii, poliţie şi siguranţă s-au dezlănţuit adevărate „vânători de vrăjitoare”; pentru că ştiau şi văzuseră prea multe în legătură cu „prefacerile comunismului sovietic”, în realitate „iadul de peste Prut”. După instaurarea guvernului procomunist, la 6 martie 1945, foştii ofiţeri de informaţii şi jandarmerie, la fel ca şi comisarii de siguranţă, au fost arestaţi, unii ţinuţi în puşcării ani de zile fără sentinţe judecătoreşti. S-a făcut şi o curăţenie în arhivele „fostelor organe burghezo-moşiereşti”, tocmai pentru a nu se lăsa nicio urmă, nicio mărturie despre ticăloşiile făcute de regimul de ocupaţie sovietică. Datorită unor funcţionari iubitori

de ţară, tradiţie şi neam, o parte din documente au fost ascunse cu preţul unor riscuri imense, iar astăzi astfel de documente îşi aşteaptă cercetătorii de bună-credinţă pentru a fi puse în valoare. Noi am folosit doar o mică parte din ele, suficiente însă pentru a schiţa acea istorie adevărată, ascunsă până în 1989.

SSI DESPRE MIŞCAREA LEGIONARĂ

Cedările teritoriale din vara anului 1940 au grăbit prăbuşirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea, eveniment care s-a produs şi sub presiunea demonstraţuiilor stradale din Capitală şi alte câteva oraşe mari ale ţării, în care legionarii au avut un rol ce nu poate fi neglijat. Demonstraţiile protestatare anticarliste din zilele de 3 – 5 septembrie 1940 au fost considerate atât de memorialiştii legionari[10] cât şi de generalul Ion Antonescu[11], ca fiind o „revoluţie legionară”.

Prin înaltul Decret Regal din 14 septembrie 1940, România a fost proclamată stat naţional-legionar, generalui Ion Antonescu devenind Conducătorul statului, iar Horia Sima, comandant al Mişcării legionare şi vece-preşedinte al Consiliului de Miniştri. Acest act politic poate fi evaluat ca o mezalianţă de conjunctură, nesinceră din partea ambelor părţi. Ea s-a destrămat cu violenţă, după numai 130 de zile, în urma evenimentelor din 21 – 23 ianuarie 1941.

Majoritatea documentelor oficiale dar şi a izvoarelor memorialistice, mai puţin cele venite din partea foştilor gardişti, denumesc prin sintagma „rebeliune legionară”

---

10 Horia Sima, Sfârşitul unei domnii sângeroase (10 decembrie 1939 – 6 septembrie 1940), Ediţia a II-a, Madrid, 1990, p. 434.

11 Mareşalul Ion Antonescu, Istoria mă va judeca. Scrieri inedite, Studiu introductiv de general-maior Mircea Agapie, documente selectate şi pregătite pentru tipar de maior Constantin Hlihor, Bucureşti, 1993, p.163.

destrămarea sângeroasă a statului naţional-legionar.

Persoana cea mai bine informată şi responsabilă de faptele Mişcării legionare, Horia Sima, dezvăluie în lucrările sale memorialistice, cu precădere în cele două volume intitulate *„Era libertăţii”*, o serie de aspecte deosebit de interesante ale guvernării celor 130 de zile naţional-legionare, dar şi a conjuncturii în care s-a prăbuşit, fapt pentru care, în ansamblul ei, lucrarea poate fi considerată ca un valoros izvor istoric. Desigur, lucrarea are şi o ţintă politică transparentă, întrucât formulează teza potrivit căreia, Mişcarea legionară a dovedit sinceritate şi loialitate, atât faţă de exonducătorul statului, cât şi faţă de principiile constituţionale ale actului din 14 septembrie 1940; iar singurul care ar fi purtat răspunderea pentru prăbuşirea lui în urma violenţelor din 21 – 23 ianuarie 1941, nu ar fi altul decât generalul Ion Antonescu. Fără îndoială că în rândurile ce urmează nu ne propunem să comentăm ori să demontăm o astfel de teză, întrucât menirea istoricului nu este de a polemiza cu un izvor istoric, ci de a verifica şi corobora toate datele şi informaţiile pentru a stabili succesiunea corectă a evenimentelor şi de a le explica de pe o poziţie obiectivă şi neangajată politic.

Într-un asemenea demers, documentele Serviciului Special de Informaţii (SSI) sunt de un real interes, şi aceasta din două motive. În primul rând, pentru că SSI a fost una dintre instituţiile fundamentale ale statului român care, după cum spunea Eugen Cristescu, s-a confruntat cu Mişcarea legionară atâta timp cât a reprezentat „o conspiraţie periculoasă pentru existenţa statului român”[12]. În al doilea rând, pentru că activitatea SSI contra Mişcării legionare a fost considerată de acelaşi Eugen Cristescu ca fiind una dintre cele mai importante realizări în plan contrainformativ, în perioada

---

12 Eugen Cristescu, Organizarea şi activitatea SSI, în Cristian Troncotă, Omul de taină al Mareşalului, Editura Elion, Bucureşti, 2005, p. 195.

decembrie 1940 – august 1944. Ea nu a îmbrăcat forme violente, ci s-a limitat doar la acţiuni pur informative, încadrate strict în atribuţiile ce revin unor instituţii de acest gen. Au fost bine concepute şi profesionist realizate, corespunzând comandamentelor principalului factor de decizie politico-militară a statului român. Din acest punct de vedere, se poate spune, fără teama de a greşi, că activitatea SSI nu se deosebeşte cu nimic de cea a altor instituţii şi structuri informative similare din epocă.

Cartea albă a rebeliunii

Documentele informative de analiză, evaluare şi sinteză, întocmite de SSI despre Mişcarea legionară înainte, în timpul şi după evenimentele din ianuarie 1941, au fost adunate într-un dosar format din 5 volume, fiecare însumând circa 400 de file şi care, în arhivă, poartă denumirea de *Cartea albă a rebeliunii*. Cele mai importante „piese" din acest dosar au fost publicate în volumele *Pe marginea prăpastiei*, lucrare care în epocă a avut un impact asupra opiniei publice, întrucât comentariile vizau o motivaţie politică precisă: sublinierea meritelor generalului (devenit, în august 1941, mareşal) Ion Antonescu şi rolul său decisiv în salvarea patriei, dusă de legionari în haos şi război fratricid[13].

Horia Sima menţiona că lucrarea *Pe marginea prăpastiei* ar fi fost scrisă de Ovid Vlădescu, „omul de casă al lui Ion Antonescu"[14]. Colonelul Traian Borcescu, fostul şef al Secţiei a II-a Contrainformaţii din SSI, adică omul care în epocă a fost informat la fel de bine ca şi Eugen Cristescu în problema legionară, a mărturisit că

---

13 Ioan Scurtu, Cuvânt înainte la Pe marginea prăpastiei, Bucureşti, 1992, vol. I, p. 9.

14 Horia Sima, Era libertăţii. Statul naţiona-legionar, vol. I, madrid, 1996, p. 283.

nu Ovid Vlădescu este autorul lucrării *Pe marginea prăpastiei*. Acesta din urmă a făcut mai multe tentative de a da o interpretare politică documentelor SSI, dar au rămas nefinalizate, în sensul că nu au fost pe placul Mareşalului. Ofiţerii din Marele Stat Major chiar glumeau pe seama acestuia, poreclindu-l cu ironie „Zero" Vlădescu. Adevăraţii autori sunt colonelul Marin Alexandru şi un colectiv de analişti (de la Secţia a II-a a Marelui Stat Major şi SSI) pe care l-a coordonat. Toţi aceştia au realizat forma finală acceptată de Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Implicarea SSI şi a Secţiei a II-a din Marele Stat Major, adică principalele structuri ale comunităţii informative româneşti, în acţiuni de propagandă antilegionară poate constitui la prima vedere o imixtiune în viaţa politică a statului, ceea ce ar justifica în acest caz înverşunarea memorialiştilor legionari. Suntem datori să precizăm însă că în arta informaţiilor astfel de acţiuni intră în atribuţiile curente şi firesti întreprinse de structurile informative ale oricărui stat şi poartă numele de pregătire contrainformativă a populaţiei. Scopul unor acţiuni speciale de acest gen este de a influenţa opinia publică spre conştientizarea intereselor supreme ale statului. Ele se întreprind oriunde şi oricând în lume, mai ales atunci când raţiunile de stat le impun. Istoria serviciilor secrete de informaţii ne oferă suficiente exemple, dar evocarea lor în acest spaţiu nu îşi are locul.

Depăşind însă acest aspect, va trebui să recunoaştem că documentele publicate în anexa lucrării *Pe marginea prăpastiei* dezvăluie fapte şi evenimente care cu greu pot fi contestate. Concepţia lucrării reliefează aspecte de modernitate pentru activitatea celor ce au purtat povara misiunilor informative şi contrainformative, le-au conceput şi realizat. Aşa se explică de ce lucrarea a fost şi va rămâne – cu limitele de rigoare – un izvor istoric de prima mână, pentru cei ce se apleacă cu bună-credinţă şi în dorinţa de a reconstitui

adevărul despre evenimentele acelor timpuri.

Decizia finală, obţinută de generalul Ion Antonescu în confruntarea violentă cu Mişcarea legionară, se datorează şi faptului că a fost bine informat în legătură cu starea de spirit reală a opiniei publice româneşti şi, deopotrivă, a armatei. Este un aspect important, ceea ce impune o tratare a lui în părţile esenţiale.

Horia Sima menţiona că armata română era împărţită la acea vreme în trei categorii: „O parte din şefii supremi erau necondiţionat la dispoziţia generalului Antonescu, ca de pildă Pantazi, Şteflea şi alţii; a doua parte, aparţinea vechilor cadre carliste, demoralizate şi timorate; a treia parte, făţiş sau în forul interior, manifesta simpatii pentru Mişcare”. În relaţiile cu armata, Mişcarea legionară dispunea – în opinia celuiaşi memorialist – şi de alte avantaje, de care era lipsit generalul Ion Antonescu: „Trupa, masa soldaţilor, era formată din legionari sau simpatizanţi ai Mişcării, în proporţie covârşitoare. Tinerii ofiţeri locotenenţi şi sublocotenenţi erau în număr impunător afiliaţi spiritului Mişcării legionare. Elita liceelor militare şi a şcolilor militare de toate armele era încadrată în Frăţiile de Cruce”[15].

Eugen Cristescu nu contrazice acest aspect, dar oferă următoarea explicaţie: „Psihoza legionară cuprinsese pe mulţi din oportunism, laşitate sau naivitate şi găsise simpatizanţi chiar şi în armată”[16]. El se baza pe documentele informative şi de analiză ale SSI. De exemplu, în „Referatul privind rebeliunea legionară”, document neinserat în lucrarea *Pe marginea prăpastiei*, şi nici clasat în copertele Cărţii albe a rebeliunii – şi vom înţelege imediat cauza –, întâlnim următorul comentariu: „Armata încă nu a fost cruţată. Uzând abil de puritatea ideilor naţionaliste [legionare, n.n.] şi-au recrutat simpatizanţi, fie prin contact direct, fie indirect (soţie,

15 Ibidem, p. 337-338.

16 Eugen Crsitescu, op. cit.,p. 187-188.

copii, rude). Acţiunea a fost îndreptăţită mai ales faţă de ofiţerii tineri şi elevii de la şcolile de ofiţeri. Prezenţa în rândurile armatei a legionarilor, ofiţeri de rezervă şi trupă, a înlesnit convertirea şi adeziunea la Mişcarea legionară a numeroşi ofiţeri activi şi subofiţeri. Au fost rătăciri şi printre ofiţerii superiori, care au mers până la a cere eliminarea din oştire a cadrelor, care păstrând linia neutrală a educaţiei militare nu ar simpatiza acţiunea legionară”[17].

Bine informat despre această situaţie din armată, generalul Ion Antonescu a reacţionat prin elaborarea Ordinului nr. 1 936, care a intrat în vigoare la 18 decembrie 1940. Se interzicea orice amestec legionar în armată şi orice amestec al armatei în Mişcarea legionară[18]. Greu de evaluat efectul imediat al acestui ordin. Horia Sima nu face referire la el fie că nu l-a cunoscut, fie că nu i-a dat importanţă. În schimb, analiştii SSI ajunseseră la concluzia că „propaganda demagogică a legionarilor, prin care se încerca să se ascundă faptele cele mai josnice, a produs un salutar reviriment; cadrele armatei nu au mai putut fi înşelate şi au devenit foarte circumspecte”[19]. De asemenea, „abuzurile, ilegalităţile şi incompetenţa conducătorilor puşi în fruntea treburilor obşteşti au indispus armata”[20]. Mai neted spus, insistenţa legionarilor de a atrage armata de partea Mişcării prin propagandă şi demagogie se întorcea, în opinia analiştilor SSI, ca un bumerang împotriva iniţiatorilor.

Horia Sima nu aminteşte nici de acest aspect, fie că nu l-a sesizat, fie că l-a trecut sub tăcere cu bună ştiinţă.

---

17 Arhhiva Naţională Istorică Centrală (în continuare se va cita sigla Arh. NIC), fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri (PCM), dosar nr. 356/1941, f. 5.

18 Arhiva Serviciului Român de Informaţii (în continuare Arh. SRI), fond „D”, dosar nr. 143, f. 303-304.

19 Arh. NIC, loc. cit., f. 32.

20 Ibidem.

În lucrările sale memorialistice, Horia Sima arată însă că asasinarea lui Iorga a fost contraproductivă pentru legionari[21]. Documentul de analiză al SSI consemna că acest tragic eveniment „a consternat armata”[22], iar Eugen Cristescu, în memoriile sale sublinia: „Moartea lui Nicolae Iorga, această mândrie a culturii româneşti, profesor la zeci de generaţii de ofiţeri la Şcoala de Război, a despărţit pe legionari pentru totdeauna de opinia publică cinstită din ţară şi le-a înstrăinat orice simpatii în armată”[23].

Sunt multe pasaje din scrierile memorialistice ale lui Horia Sima care demonstrează că el confunda opinia publică românească cu Mişcarea legionară şi stăruim asupra termenului de confuzie, chiar şi în situaţia în care acceptăm fără rezerve că numărul purtătorilor de cămăşi verzi cu diagonală crescuse la un milion, aşa cum a raportat şi a promis Horia Sima că-i pune la dispoziţie conducătorului statului în ziua jurământului de loialitate, la 6 octombrie 1940, în faţa unei impresionante mulţimi adunate în Piaţa Naţiunilor Unite. Prin urmare, putem reţine că documentele informative şi de analiză ale SSI conturează teza, greu de contestat şi în discordanţă cu afirmaţiile lui Horia Sima, că înainte de producerea evenimentelor din ianuarie 1941, „opinia publică cinstită” din România şi armata erau de partea generalului Ion Antonescu. Deci, pe străzile Capitalei şi în alte oraşe mari ale ţării, ca Timişoara, Braşov, Constanţa, Ploieşti etc., de fapt acolo unde legionarii se arătaseră activi şi în septembrie 1940, nu poporul român se răsculase împotriva generalului Ion Antonescu, ci Mişcarea legionară, aţâţată la rebeliune. Avem acum şi explicaţia poziţiei SSI, contrară intereselor legionare, care a ieşit în evidenţă prin măsurile informative din

21 Horia Sima, Cazul Iorga-Madgearu, Editura Carpaţi, Madrid, 1961, p. 24.

22 Arh. NIC, loc. cit., f. 32.

23 Eugen Cristescu, op. cit., p. 188.

timpul rebeliunii şi care a constituit un sprijin real pentru conducătorul statului. Poziţia era fundamentată pe cunoaşterea şi receptarea corectă a opiniei publice româneşti, inclusiv a stării de spirit din armată. De altfel, o instituţie de această natură nu poate iniţia şi desfăşura acţiuni contrare majorităţii populaţiei, întrucât s-ar descalifica. Afirmaţia făcută în legătură cu profesionalismul SSI a avut în vedere şi acest aspect. Pe de altă parte, se poate afirma că şi hotărârea Führerului de a-l sprijini pe generalul Ion Antonescu prin aşa-zisa intervenţie decisivă din 23 ianuarie 1941, când a transmis ordinul către Misiunea militară germană din România de a acţiona pentru ca legionarii să depună armele, nu putea face abstracţie de realitatea românească. E adevărat, prin intervenţia sa, Hitler a urmărit să limiteze cât mai mult proporţiile represiunii, iar prin salvarea căpeteniilor legionare şi internarea lor într-un lagăr din apropierea Berlinului îşi consolida un puternic atu, pe care-l putea folosi oricând împotriva generalului Ion Antonescu. Iată de ce acţiunea informativă a SSI de supraveghere a Mişcării legionare şi după înăbuşirea rebeliunii a căpătat o motivaţie substanţială.

Prin nota din 13 februarie 1941, intitulată „Activitatea legionară în căminele studenţeşti”, document de informare trimis şi Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului de Interne, Marelui Stat Major şi, bineînţeles, Preşedinţiei Consiliului de Miniştri – ceea ce demonstrează că structurile vitale ale statului erau conectate şi interesate de evoluţia Mişcării legionare după rebeliune –, SSI atrăgea atenţia asupra unor noi pericole. Bine conspiraţi se dovedeau studenţii legionari organizaţi în cuiburi şi care locuiau în Internatul Teologic din str. Radu Vodă nr. 24, în căminul de pe Şoseaua Kiseleff (al studenţilor de la Şcoala Politehnică), precum şi în imobilul Societăţii petroliere „Concordia”, din B-dul Domniţei nr. 50. Documentul SSI menţiona că în aceste

locuri „se aflau adăpostite o serie de persoane venite cu prilejul rebeliunii”, iar din supravegherea lor rezultă că desfăşurau „o intensă propagandă legionară, organizând şedinţe de cuib”. Cel mai periculos se dovedea, în opinia SSI, un anume Leonid Lututovici, atentatorul la viaţa colonelului magistrat Cristescu, din Cernăuţi, care făcea parte din gruparea teroristă „Spărgătorii de fronturi”. În timpul rebeliunii acesta activase în provincie, „unde organizase insurecţii locale”. Tatăl lui Leonid Lututovici era cunoscut în evidenţele SSI ca „un comunist notoriu”, rămas în Basarabia după răpirea acestei provincii româneşti de către URSS[24].

Interesante sunt şi documentele de analiză şi sinteză ale SSI referitoare la felul în care opinia publică românească, liderii politici din „opoziţie”, naţional-ţărăniştii şi liberalii receptau raporturile dintre acţiunile clandestine ale Mişcării legionare şi conducătorul statului.

În contextul în care armata română reuşise, la sfârşitul lunii octombrie 1941, să finalizeze cucerirea Odessei, în urma unor operaţii militare soldate cu numeroase pierderi de vieţi omeneşti – printre care se identificau şi unii dintre cei înrolaţi ca voluntari, pentru a-şi ispăşi păcatele din timpul rebeliunii –, analiştii SSI au întreprins un nou demers pentru a testa opinia publică în legătură cu Mişcarea legionară. Documentul de sinteză întocmit la 13 noiembrie 1941 poartă titlul: „Scurtă dare de seamă asupra situaţiei politice interne”, care, la capitolul II, „Problema legionară privită de diferite cercuri politice şi sociale”, expune următoarele: „Maniu şi amicii săi consideră că legionarii constituie o primejdie pentru ordinea internă şi externă, fiind un factor de imprevizibil şi constantă presiune. Dr. Lupu şi Mihalache au aceeaşi opinie, însă declară că tocmai de aceea dl Mareşal Antonescu trebuie sprijinit spre a nu fi

24 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (Arh. MAE), fond 71 România, vol. 66, f. 381-382.

silit să facă o politică de concurenţă cu legionarii.

Liberalii (Dinu şi Gheorghe Brătianu) consideră pe legionari ca instrumente inconştiente, gata oricând să se lase agitaţi contra intereselor României.

Marea burghezie manifestă oroare evidentă faţă de legionari. Armata se consideră, de la rebeliune, în conflict direct şi acut cu legionarii, iar o revenire a acestora ar produce reacţii violente din partea ofiţerilor.

În rândurile ţărănimii aşezate există oroarea şi dispreţul înnăscut al ţăranului faţă de elementele nepregătite puse în fruntea treburilor [publice – n.n.].

În cazul funcţionarilor şi la toate categoriile de intelectuali şi la mica burghezie, legionarii reprezintă instabilitatea, nesiguranţa, lipsa de competenţă (...).

Dacă se recunoaşte că doctrina legionară conţine multe principii folositoare vieţii de stat, opinia publică însă şi-a făcut convingerea hotărâtă că legionarii au procedat la fel ca vechile partide politicianiste, căutând, în primul rând, acapararea cu violenţă a posturilor rentabile, uitând de rolul ideal, pe care generaţia ţării îl avea în noua aşezare a statului.

În situaţia psihologică de astăzi, oricine ar încerca vreo combinaţie politică cu legionarii riscă să provoace manifestarea violentă a 95% din opinia publică românească"[25].

Un alt sondaj de opinie, în legătură cu felul în care era receptată realitatea politică din România în raport cu Mişcarea legionară, a fost realizat de SSI la 8 iulie 1942. Era perioada când zvonuri tot mai insistente despre agravarea stării de sănătate a conducătorului statului aveau ecou în opinia publică şi îngrijorau cercurile politice atât din jurul puterii, cât şi din rândurile personalităţilor naţional-ţărăniste şi liberale. Documentul reproduce următorul text, pus între ghilimele, ceea ce înseamnă că transcrie cu exactitate comentariile altor personalităţi. Iată ce spunea Iuliu Maniu:

---

25 Arh. NIC, fond PCM, dosar nr. 9/1941, f. 190.

„Cu toată deosebirea fundamentală de vederi între noi şi regimul Antonescu, am considerat întotdeauna că este necesar în actuala conjunctură.

Nu i-am făcut opoziţie propriu-zisă, iar manifestările noastre au avut ca scop să afirme mai mult un punct de vedere faţă de lumea internaţională, cât şi să oprească guvernul de a lua unele măsuri în colaborare cu germanii.

Eventuala dispariţie a Mareşalului ar fi o adevărată catastrofă pentru ţară, în actuala împrejurare.

După atitudinea despre care am informaţii că au avut-o faţă de cercurile germane, în ultimul timp, noi am hotărât să-l sprijinim, bineînţeles, în măsura şi sub forma care o putem face. O soluţie legionară nu este posibilă (subl. n.).

Evitarea unei aventuri, fie legionară, fie de alt caracter, ar merita jertfe”[26].

La rândul lor, naţional-liberalii manifestau şi ei îngrijorare îndreptăţită, ceea ce nu-i scutea de luciditate în receptarea informaţiilor despre starea sănătăţii mareşalului şi perspectivele imediate pentru ţară, în eventualitatea unei succesiuni la putere. Documentul SSI prezintă următoarele opinii ale cercurilor liberale: „Singura forţă politică, care se află pe teren şi continuă a fi organizată, este cea legionară. Prezenţa sa activă şi unică opreşte în fiecare zi înrolările recrutate din nemulţumiţi şi păturile sărace, lovite îndeosebi prin dificultăţile războiului (...).

Burghezia şi clasa de mijloc sunt în derută, lipsite de iniţiativă şi de curaj; în ţărănime se frământă curente incoerente, dar care pot fi mâine canalizate de orice extremă”[27].

Am citat in extenso din aceste două documente pentru a se înţelege şi mai bine sensul real al declaraţiilor făcute de Eugen Cristescu în faţa

26 Ibidem, f. 197.

27 Ibidem, p. 198.

Tribunalului Poporului. Ele nu erau de circumstanţă sau cu intenţia de a compromite pe cineva la ordinul cuiva, ci se bazau pe cunoaşterea profundă a realităţilor româneşti. Iată pasajul cu pricina din declaraţia făcută la 16 mai 1946: „A existat o înţelegere tacită şi permanentă ca generalul Antonescu să treacă perioada politică cu germanii, iar cele două partide să sprijine din umbră această acţiune şi să constituie rezerva pentru viitor”[28].

Este deci meritul incontestabil al regimului mareşalului Ion Antonescu de a gândi această strategie politică de conservare a unei rezerve pentru viitor, dar şi al SSI care a avut capacitatea şi inteligenţa de a susţine realizarea ei practică. Din această rezervă politică era exclusă Mişcarea legionară. „Ea a căpătat această poziţie nu dintr-un capriciu” al mareşalului sau din „dorinţa sa nesăbuită de putere” – după cum încerca să explice Horia Sima în memoriile sale –, ci prin propriile fapte, repudiate de opinia publică românească.

Atentate dejucate

După evenimentele din 21 – 23 ianuarie 1941, serviciile de informaţii, siguranţă şi ordine publică româneşti au exercitat un control strict, precum şi o atentă supraveghere asupra organizaţiilor legionare intrate în clandestinitate (Corpul Muncitoresc Legionar, Corpul Răzleţi, Uniunea Naţională a Studenţilor, Frăţiile de Cruce, Cetăţuile, Mănunchiul de Prieteni, Ajutorul Legionar). Prin măsuri specifice organelor de informaţii şi siguranţă s-a reuşit dejucarea unor diversiuni iniţiate de grupurile gardiste din ţară şi străinătate şi chiar prevenirea unor atentate, prin care se urmărea asasinarea mareşalului Ion Antonescu. Documentele SSI şi ale Siguranţei demonstrează că astfel de grupuri, formate în special din tineri, ţinute sub strictă supraveghere, fuseseră infiltrate cu agenţi, fapt pentru

28 Eugen Crsitescu, op. cit., p. 391.

care orice iniţiativă de atentat cu scop politic a fost imediat neutralizată.

O amplă sinteză informativă întocmită de organele de Siguranţă, la începutul lui iunie 1941, atestă că Mişcarea legionară se scindase în patru grupări sau curente. „Simiştii” (partizanii lui Horia Sima) grupau pe cei mai fideli legionari din Bucureşti şi alte mari oraşe din ţară, fiind conduşi de „Comandamentul 1 pentru prigoană”, mai numit în documentele vremii şi „Comandamentul clandestin legionar”. Membrii acestui grup nu acceptau niciun fel de compromis politic, continuând să vizeze acapararea conducerii statului prin orice mijloace, inclusiv recurgerea la atentate, în contextul ivirii unor momente prielnice. Gruparea „codreniştă” părea inspirată de simţul moderaţiei, reunind în jurul ei majoritatea legionarilor vechi, în special senatorii legionari şi o parte dintre intelectualii simpatizanţi ai Mişcării, precum şi partizanii profesorului Ion Zelea Codreanu, tatăl fostului Căpitan al Gărzii de fier. O a treia grupare era formată din cei 200 de „memorandişti”, adică elementele ponderate ale Mişcării legionare, care nu fuseseră de acord cu acţiunile violente din perioada rebeliunii şi militau pentru o împăcare între legionari şi regimul antonescian. Cea de a patra grupare, „Găvănescu-Budişteanu”, era puţin numeroasă şi se situa, de asemenea, pe o poziţie care recomanda reconcilierea între Ion Antonescu şi Horia Sima, încercând, dar fără succes, să stabilească legături cu „azilanţii politici din Germania”.

Din punctul de vedere al serviciilor de informaţii şi siguranţă româneşti, cei mai periculoşi erau „simiştii”, care, încă de la sfârşitul lui ianuarie 1941, formaseră deja o „echipă a morţii” pentru a-l asasina pe generalul Ion Antonescu, conducătorul statului. Din grupul care a coordonat şi planificat această acţiune fuseseră identificaţi următorii legionari: R. Popescu, Gh. Georgescu şi Virgil Petreanu, angajaţi la Societatea

„Astra Română”, Alexandru Stavropoleos şi un anume Rădulescu, de la Societatea „Steaua Română”, precum şi Andrei Popescu, fost chestor la Câmpina. În urma unei riguroase supravegheri informative pentru a documenta toate legăturile şi de a afla planul concret al atentatului, Inspectoratul General al Siguranţei, prin adresa din 19 martie 1941, formula concluzia că atentatorii legonari aveau în vizor, pe lângă generalul Ion Antonescu, şi alte personalităţi, unele chiar din rândul germanilor, precum generalul Erik Hansen, şeful Misiunii Militare germane din România şi Manfred von Kilinger, ministrul Reichului la Bucureşti, pe motiv că „trădaseră cauza legionară”. Simţindu-se învăluiţi de organele Siguranţei, conspiratorii nu au mai trecut la fapte, dar au continuat să se organizeze mai bine şi să planifice alte atentate.

La 10 aprilie 1941, profesorul Găvănescu, care adusese o scrisoare cu caracter împăciuitorist din partea comandamentului Mişcări legionare, a primit următorul răspuns de la generalul Ion Antonescu: „Horia Sima îmi scrie că îndeamnă mereu pe legionari la linişte şi ordine. Rezultatul acestor îndemnuri este că serviciile de informaţii ale statului descoperă zilnic încercări de a se constitui «echipe ale morţii», al căror scop nu este altul decât suprimarea mea şi a colaboratorilor mei”.

La 26 august 1941, SSI a primit o Notă informativă de la o sursă serioasă, deci recrutată chiar în anturajul agitatorilor legionari, în care se menţionează: „... unii conducători legionari speră într-un act necugetat, săvârşit izolat pentru a atrage responsabilitatea Mişcării, urmărind astfel dobândirea unui nou prestigiu de teroare asupra maselor, după cum nu este exclusă presupunerea ca această întreagă acţiune să se încadreze în planul general de propagandă al Mişcării, având drept scop ca, prin zvonuri anunţând fapte ce nu se mai realizează, să se menţină încordată atenţia maselor asupra Mişcării legionare şi asupra posibilităţilor acesteia”[29]. O

29 Arh SRI, fond „D”, dosar nr. 822, f. 269-270.

interpretare foarte apropiată o întâlnim şi în Nota informativă a SSI, din 6 noiembrie 1941, în care se menţionează reacţia liderului liberal, Dinu Brătianu, după ce parcursese „Cartea Albă [a rebeliunii legionare – *n.n.*] editată de Preşedinţia Consiliuliu de Miniştri”. Îngrozit de cele ce aflase din studiul acelei lucrări, fruntaşul liberal s-ar fi confesat intimilor săi: „Trebuie ca cineva să fie lipsit de discernământ ca să-şi poată închipui că legionarii pot să uite şi să ierte opoziţia Mareşalului. Acum legionarii se află într-o situaţie dificilă şi plănuiesc a se mulţumi să lichideze regimul mareşalului Antonescu în rate”[30]. La sfârşitul lui decembrie 1941, SSI primea informaţii asemănătoare din sferele germane, legionare, naţional-şărăniste ori liberale, potrivit cărora elemente legionare erau gata să se sacrifice „dacă pot duce o ameliorare a situaţiei camarazilor închişi ori dacă pot stabili o eră de tranziţie spre un nou regim în care Mişcarea să aibă totul de spus”[31].

La 3 ianuarie 1942, fruntaşul naţional-ţărănist Iuliu Maniu, de la reşedinţa sa din Sibiu, critica guvernul că „nu-şi dă seama de starea de spirit şi de solidaritatea legionarilor, gata să facă mici concesii pentru a-şi cuceri posibilitatea de a da o nouă lovitură”. Prietenii sibieni ai lui Maniu îi arătaseră atenţia că „în închisoarea din Aiud, unde se află închişi numeroşi legionari, există printre aceştia o stare de spirit şi o înverşunare, care arată că asemenea oameni eliberaţi ar fi şi mai porniţi la noi atrocităţi”[32]. Acelaşi document de informare al SSI, sublinia că un fruntaş legionar îi declarase lui Iuliu Maniu că pentru Mişcarea legionară nu exista în acel moment decât două posibilităţi: „Să dea o lovitură de forţă, pentru a pune mâna imediat pe putere, dar că această posibilitate legionarii o văd îndepărtată; să caute

30 Idem, dosar nr. 1539, f. 158.

31 Ibidem, f. 129-130.

32 Ibidem, dosar nr. 1531, f. 291.

prin concesii să se infiltreze din nou în posturile de conducere şi să pună în stare de libertate pe cei închişi sau numai pe o parte din cei închişi, pentru ca printr-o acţiune metodică de persuasiune, legionarii să poată să-şi refacă Mişcarea şi să se pregătească pe îndelete, urmărind ca, la un moment prielnic, să pună mâna pe putere, folosind experienţa funestă a rebeliunii"[33].

La 11 februarie 1942, un document de informare al SSI, descrie pe larg recţia legionarilor faţă de publicarea lucrării *Pe marginea prăpastiei*: „Această carte, susţin legionarii, a fost tipărită la propunerea domnului Mihai Antonescu, care este considerat ca şi Stelescu, un trădător al Legiunii şi în consecinţă va primi aceeaşi pedeapsă"[34]. Comandamentul legionar din ţară dăduse ordin „de a se cumpăra un număr cât mai mare de exemplare spre a fi distruse, ordin ce s-a şi executat de organizaţia CML, Secţia STB"[35]. Un alt document informativ al SSI făcea referire la distrugerea a circa 1500 volume din cartea Comandamentului Militar al Capitalei, intitulată *Asasinatele de la Jilava*, *Snagov şi Streşnicul*[36].

În martie 1942, Comandamentul legionar clandestin din Bucureşti, împreună cu grupul legionar din Prahova, au organizat un nou atentat îndreptat asupra mareşalului Ion Antonescu, dar care viza şi o lovitură de stat. Astfel, Buletinul informativ din 22 martie 1942, atestă că SSI cunoştea deja în detaliu planul acestui atentat şi, deosebit de interesant, dezvăluie şi modul în care fuseseră obţinute informaţiile: „Se va mina podul care trece gara Ploieşti-Sud şi podul din Valea Largă (înainte de Sinaia), pe şoseaua Bucureşti-Braşov. Imediat după aruncarea în aer a podului cu vagonul sau maşina în care se află domnul mareşal Ion Antonescu, comandanţii de

33 Ibidem.
34 Ibidem, dosar nr. 889, f. 29-30.
35 Ibidem.
36 Ibidem, f. 28.

corpuri de armată desemnaţi de legionari vor lua comanda şi vor pune stăpânire pe toate instituţiile. Între generalii care vor lua comanda cu ocazia loviturii de stat figurează şi generalul Petrovicescu, din Penitenciarul Deva, iar trei generali de corp de armată, pe care se contează, se găsesc deja la comandă. Planul de asasinare a fost comunicat foştilor comandanţi legionari din Penitenciarul Aiud şi a fost comentat de către comandanţii Zoze Grigorescu, ing. Iacobescu, ing. Marcu Sever şi avocat Gabi Popescu, cu ocazia unei împrejurări tolerate de noi pentru a prinde legătura cu cei din afară (*subl. n.*)”. Informate la timp de către SSI, autorităţile statului au reuşit astfel să ia măsuri pentru a dejuca aceste scenarii puciste iniţiate de către legionari. Pentru legionari, mareşalul Ion Antonescu rămânea în continuare „duşmanul de moarte”, după conţinutul unei note a SSI din 7 iulie 1942[37].

După cum atestă documentele SSI, în planurile lor, atentatorii legionari se bazau pe un eventual sprijin din partea unor ofiţeri ai armatei române aflaţi în funcţii de comandă – eroare pe care o făcuseră şi în timpul rebeliunii –, dar şi pe unele elemente infiltrate în orgnele de Poliţie. De partea cealaltă a baricadei, serviciile de informaţii şi siguranţă aflau cu uşurinţă despre orice intenţie de atentat prin agenţii recrutaţi chiar dintre legionarii aflaţi în legătură cu Comandamentul clandestin. Sugestiv în acest sens este conţinutul notei SSI, din 28 septembrie 1942: „S-a aflat din cercurile legionare «simiste» că suprimarea domnului mareşal Ion Antonescu şi a altor demnitari ai statului – vizându-se persoanele domnilor Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului, general Dumitri Popescu, ministrul Afacerilor Interne şi Eugen Cristescu – este pusă în prim-plan, contându-se, în prezent, pe elementele de sacrificiu. Comandamentul clandestin legionar din România are legături cu Horia Sima, din Germania, şi a primit

37 Ibidem dosar nr. 1605, f. 62-64.

instrucţiuni secrete ca asemenea elemente să fie introduse sau recrutate din legionarii aflaţi astăzi în sânul serviciului Poliţiei, aceştia putând fi utilizaţi cu succes în diferite serbări unde participă membrii guvernului. S-a apreciat că atentatele să se producă la mici intervale şi, dacă este posibil, chiar în aceeaşi zi, scontând că panica va fi mare şi regimul legionar se va înscăuna cu uşurinţă, având concursul germanilor”.

Analizate în context istoric, fără îndoială că la acea dată, când raporturile dintre Antonescu şi Hitler erau mai solide ca oricând, speranţele acestor legionari atentatori în sprijinul german nu pot fi considerate decât simple utopii. Dovada cea mai elocventă că aşa stăteau lucrurile şi nu altfel este că, în decembrie 1942, atunci când SSI a aflat imediat, tot prin intermediul unor agenţi, că Horia Sima evadase din lagărul de la Bergenbrük, fugind în Italia pentru a pune la cale o răsturnare a regimului din România – contextul fiind de data aceasta mai favorabil, având în vedere pierderile de pe front – la protestul autorităţilor româneşti, Hitler a reacţionat prompt. Serviciul de Siguranţă al Reichului l-a arestat imediat pe Comandantul legionarilor şi l-a readus în lagăr, iar între 10 – 12 ianuarie 1943, cu ocazia întâlnirii dintre Ion Antonescu şi Hitler, la Rastenburg, Conducătorul statului român a primit asigurări că „cei vinovaţi” de fuga lui Horia Sima „fuseseră deja pedepsiţi”. Aceasta nu în seamă că SSI şi Siguranţa nu au avut meritele lor în dejucarea atentatelor iniţiate de aripa dură a Mişcării legionare.

La sfârşitul anului 1942, Comandamentul clandestin al Mişcării legionare a realizat că majoritatea organizaţiilor fuseseră puternic penetrate de agenţii serviciilor de informaţii şi siguranţă, fapt pentru care a elaborat o instrucţiune circulară ce prevedea un set de 14 directive în scopul „întăririi conspiraţiei şi eliminării elementelor indezirabile”. În baza acestui document se încerca să se clarifice „activitatea şi atitudinea fiecărui

legionar în parte, de la şefi şi până la cel din urmă membru”. Până la finalizarea acţiunii, se recomanda ca întreaga activitate legionară să fie suspendată[38]. Faptul că din acel moment legionarii „nu mai reprezentau nicio forţă”, iar „problema legionară nu mai era de actualitate” devenise o chestiune de notorietate în cercurile diplomaţilor străini acreditaţi în România[39]. Activitatea Mişcării legionare începuse să se rezume doar la colectarea de „îmbrăcăminte groasă de iarnă – flanele, pulovere, ciorapi de lână etc. – pentru deţinuţii legionari din închisori sau cei internaţi în lagăre”[40].

Legionari sub bagheta NGVD

Câteva documente ale SSI[41] ne oferă unele detalii foarte interesante în legătură cu legionarii încadraţi ca ofiţeri şi subofiţeri în armata română, ce au luptat pe frontul de Est şi care au căzut prizoniri la Cotul Donului. Internaţi în lagărele sovietice, legionarii prizonieri au fost mai întâi verificaţi şi cercetaţi informativ, apoi selecţionaţi de către organele NKVD. Dintre aceştia din urmă au apărut „lideri” care, prin mijlocirea serviciilor secrete sovietrice au intrat în legătură cu Molotov şi chiar cu Stalin.

Pentru a obţine „încrederea comandanţilor sovietici”, care în acea perioadă aprobaseră deja înfiinţarea Diviziei „Tudor Vladimirescu”, „liderii” legionarilor prizonieri au întocmit un „Memoriu” prin care solicitau „aprobarea asupra unui plan de acţiune”. Echipe de legionari urmau să fie lansate din avioane sovietice pe teritoriul României cu scopul de a lua contact cu membrii Mişcării legionare din ţară şi de a organiza o acţiune „care să ducă la răsturnarea

38 Ibidem, dosar nr. 10 563, vol. 5, f. 118-122.
39 Arh NIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 30/1942, f. 65.
40 Arh SRI, fond „D”, dosar nr. 10 563, vol. 5, f. 129.
41 Ibidem, dosar nr. 9046, vol.I, f. 30-35.

regimului şi suprimarea mareşalului Ion Antonescu". O astfel de acţiune urma să fie pusă în aplicare odată cu începerea ofensivei trupelor sovietice. Conducătorii de la Moscova nu au agreat ideea ca mareşalul Ion Antonescu să fie suprimat, ci doar ca echipele de legionari paraşutişti, după o instrucţie specială, să ia contact cu fruntaşii Mişcării legionare care erau împotriva alianţei României cu Germania. Concepţia sovieticilor viza ca prin reactivarea Mişcării legionare sub controlul unor lideri dirijaţi de serviciile secrete sovietice şi prin colaborare cu „alte forţe patriotice" (se subînţelege comuniştii) să formeze pe teritoriul României o largă coaliţie pentru „înlăturarea de la conducerea statului a mareşalului Ion Antonescu şi denunţarea alianţei politico-militare a României cu Germania"[42].

Documentele SSI fac referire şi la faptul că legionarii care urmau să fie paraşutaţi pe teritoriul României fuseseră bine instruiţi, urmând cursuri de informaţii, mânuirea aparatelor de radio-recepţie şi exerciţii de lansări cu paraşuta în şcolile NKVD. Primele lansări s-au efectuat la începutul lui mai 1944.

În noaptea de 28 spre 29 iunie 1944, a fost lansată o echipă formată din şapte legionari (trei ofiţeri, doi subofiţeri şi doi radiotelegrafişti) în apropiere de staţiunea Olăneşti-Vâlcea, într-o zonă muntoasă prielnică pentru o astfel de operaţie. După lansare, membrii grupului au reuşit să-şi ascundă toate materialele cu care fuseseră dotaţi şi anume: armament, explozivi, mai multe rânduri de acte false şi bani (aproximativ 3.000.000 de lei).

Unul dintre membrii echipei, îmbrăcat în uniformă de căpitan al armatei române, s-a deplasat la Olăneşti pentru a lua legătura cu un curier legionar, soţia unui preot dun Râmnicu Vâlcea. Intrat într-un restaurant pentru a a-şi întâlni legătura, „ofiţerul român" a consumat o cantitate mai mare de băutură, fapt în urma

42 Ibidem, f. 31.

căruia, aflat într-o avansată stare de ebrietate, a fost reţinut şi dus la postul de jandarmi. La acea dată, măsurile de ordine, precum şi vigilenţa autorităţilor româneşti din zonă fuseseră mult sporite întrucât în staţiunea Olăneşti se afla pentru tratament mareşalul Ion Antonescu.

Starea de spirit s-a precipitat, iar organele de ordine au intrat în alertă aximă în momentul în care unul dintre ofiţerii de jandarmi, „intrat din întâmplare” în camera unde de afla reţinut „căpitanul turmentat”, i s-a părut că-l cunoaşte, fiind convins că mai avusese de-a face cu el în timpul rebeliunii. Suspiciunile s-au clarificat în urma studiului atent al fizionomiei, comportamentului şi a vocii arestatului, ofiţerul de jandarmi dându-şi seama că are în faţă pe nimeni altul decât Teodor Djonat, comandant legionar, despre care şi-a amintit că fusese trimis pe front cu gradul de sublocotenent, iar în registrele militare figura ca dispărut în luptele de la Don. Cel care a reuşit identificarea a dovedit perspicacitate, întrucât Djonat „trecuse printr-o transformare fizică”, modificându-i-se, printr-o operaţie estetică, configuraţia obrajilor şi a bărbiei „spre a-l face de nerecunoscut”[43].

S-a procedat imediat la o cercetare informativă mai amplă. La postul de jandarmi s-a deplasat locotenent-colonelul Almăşanu – şeful Biroului de Control Militar –, însoţit de o echipă de ofiţeri, care a ajuns la Olăneşti, cu două automobile, în jurul orei două noaptea.

Tudor Djonat s-a arătat cooperant în timpul anchetei, informaţiile furnizate de el au dus la identificarea celorlalţi şase membri ai echipei de legionari. Imediat au fost anunţate şi autorităţile de la Bucureşti. Încă de la 6 dimineaţa, şi-au făcut apariţia în Olăneşti generalul Constantin (Pichi) Vasiliu, şeful Jandarmeriei, generalul Nicolae Diaconescu, directorul general al Poliţiei şi Eugen Cristescu, însoţiţi de echipe de agenţi şi jandarmi.

---

43 Ibidem, f. 34.

Cercetările informative şi investigaţiile făcute în acest caz au confirmat informaţiile aflate deja în bazele de date ale SSI şi Siguranţei. Astfel, Tudor Djonat era cunoscut ca unul dintre comandanţii legionari, „al şaselea membru în faimoasa echipă a spărgătorilor de fronturi de sub conducerea legionarului terorist Ovidiu Găină, şef al Poliţiei secrete legionare, fost chestor legionar, ajutor al lui Ilie Stângă, implicat în asasinatele de la Jilava, din noiembrie 1940, asasinarea evreilor, jafuri şi unul din conducătorii rebeliunii din ianuarie 1941”, trimis pe front ca sublocotenent şi „dispărut în luptele de la Don”.

Ceilalţi doi ofiţeri ai grupului erau şi ei cunoscuţi cu „zestre la dosar”: I. Al. Miron, îmbrăcat în uniformă de locotenent, fost conducător al legionarilor terorişti, şi Cristu Costache Gheracostea, care purta uniformă de sublocotenent, şi el fost comandant legionar, „un fanatic” ce îndeplinise „rolul de organizator al grupelor teroriste macedonene”[44].

Cu toţii s-au dovedit cooperanţi în timpul anchetei, recunoscând scopul pentru care fuseseră paraşutaţi: de a-şi face legături şi de a lua apoi contactul cu Moscova, prin aparatele de radio-recepţie, urmând să indice un loc de aterizare pentru şeful organizaţiei care-i instruise în URSS şi care urma, la rândul lui, să fie paraşutat lângă Olăneşti la finele lunii iulie, data „când trebuia să se declanşeze acţiunea din interior”[45].

Un incident neprevăzut s-a produs în momentul arestării lui I. Al. Miron şi a unuia dintre subofiţerii legionari ai echipei: „Când Miron s-a aplecat să bea apă [dintr-un izvor – *n.n.*], a fost împuşcat mortal de subofiţer”.

Pe baza rezultatelor cercetării, dar şi al asasinării lui Miron de către camaradul său, Eugen Cristescu şi generalul Pichi Vasiliu au formulat ipoteza că echipa

44 Ibidem.

45 Ibidem.

celor şapte legionari fusese lansată în scopul asasinării mareşalului Ion Antonescu. „Incidentul" cu Miron – probabil conducătorul grupului – s-ar fi produs tocmai pentru ca în anchetă acesta să nu divulge şi alte detalii privind adevăratul mobil al acţiunii. Ulterior, directorul SSI „i-a luat pe Djonat şi Gheracostea şi i-a dus la Conducătorul Statului"[46].

Documentele SSI, aflate în unitatea arhivistică pe care am consultat-o, nu ne mai dezvăluie şi ce a discutat mareşalul Antonescu ori ce era interesat să afle de la cei doi atentatori legionari pregătiţi în URSS. Se menţionează doar că agenţii de siguranţă, echipele de jandarmi şi ofiţerii Biroului de Control Militar, deplasaţi la Olăneşti, „au primit ordine să înceteze activitatea", întrucât „colaborarea a fost terminată". Probabil că mareşalul Ion Antonescu a dorit să nu dea amploare acestui caz, pentru el fiind suficiente informaţiile care demonstrau că o serie de legionari cochetau cu serviciile secrete sovietice, aspect pe care-l sesizase şi în timpul rebeliunii (şi care fusese evidenţiat şi în lucrarea *Pe marginea prăpastiei* publicată de preşedinţia Consiliului de Miniştri).

Chiar dacă s-a încercat să se păstreze discreţia asupra acestui caz, la începutul lui august 1944, circula deja un zvon printre ziariştii de la „Curentul". Nota informativă a SSI, din 12 august 1944, care făcea referire la acest zvon consemna: „Se discută că o echipă a morţii, formată din tineri legionari, se deplasase la Olăneşti pentru a pune la cale un atentat împotriva Conducătorului Statului. Mustrat de conştiinţă, unul dintre membrii echipei ar fi fugit la Bucureşti pentru a-l înştiinţa pe generalul Pichi Vasiliu. Acesta s-a deplasat cu avionul la Olăneşti şi, în momentul când conspiratorii au fost prinşi, denunţătorul a tras în şeful echipei, omorându-l. Ceilalţi conspiratori au fost judecaţi,

46 Ibidem.

condamnaţi la moarte şi executaţi”[47]. Partea adevărată era că, într-adevăr, şeful echipei fusese asasinat de către unul dintre camarazii săi, dar „atotştiutorii” ziarişti de la „Curentul” căzuseră şi ei în plasa dezinformării.

Din alte documente ale SSI rezultă că după 23 august 1944, Djonat şi Gheracostea au fost eliberaţi de armatele sovietice şi luaţi ca „oameni de încredere ai NKVD”. Acesta a fost şi motivul pentru care SSI, prin Grupa Specială, i-a ţinut într-o strictă supraveghere. Despre Djonat, agenţii SSI au informat că, la începutul lui septembrie 1944, a fost semnalat purtând uniformă de căpitan de geniu, apărând în postura de „agent al NKVD pentru organizarea din punct de vedere comunist a regiunii Oltenia”. La rândul lui, Gheracostea, în ţinută de locotenent, venea aproape zilnic la sediul Marelui Stat Major. Avea două domicilii, unul în strada Vasile Lascăr şi altul la Comandamentul Corpului de Grăniceri, şi întreţinea relaţii cu Lidia Popp, infirmieră de spital, una dintre principalele egente de legătură ale lui Horia Sima”[48].

Supravegherea efectuată de SSI asupra lui Djonat şi Gheracostea, legionari terorişti metamorfozaţi în agenţi ai NKVD sub acoperire de ofiţeri ai armatei române, a încetat brusc imediat după 6 martie 1945, odată cu instalarea guvernului preponderent comunist, condus de dr. Petru Groza.

INFORMAŢII DESPRE MIŞCAREA COMUNISTĂ

Documentele elaborate de Serviciul Special de Informaţii (SSI) despre poziţia şi activităţile politice din România în perioada 6 septembrie 1940 – 23 august 1944 reprezintă după o terminologie modernă „produsul de intelligence” al principalului serviciu de informaţii al României, din timpul celui de al-doilea război mondial, pe

47 Arh. NIC, fond PCM, dosar nr 14/1941, f. 256..

48 Arh SRI, fond D, dosar nr. 9046, vol.I, f. 35.

baza căruia, conducătorul statului, mareşalul Ion Antonescu s-a orientat în majoritatea deciziilor politice.

Odată cu reorganizarea din noiembrie 1940 şi numirea lui Eugen Cristescu în funcţia de director general, Serviciul Special de Informaţii, trecut în directa subordonare a Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, şi-a concentrat atenţia, pe plan intern, asupra supravegherii tuturor forţelor politice. Pentru a-şi realiza obiectivele strategice ale guvernării, adică refacerea ţării în urma pierderilor teritoriale din vara anului 1940, Ion Antonescu a simţit nevoia unor informaţii cât mai exacte despre felul în care forţele politice se încadrează în noua ordine de stat, instaurată la 6 septembrie 1940. Este vorba despre un regin autoritar, bazat în primele 130 de zile pe sprijinul legionar, iar după rebeliunea din ianuarie 1941, pe sprijinul militarilor şi al tehnicienilor.

Din studiul documentelor rezultă că şeful statului a beneficiat de un flux de informaţii foarte exact, oportun, cu analize echilibrate, uneori în cele mai mici amănunte despre acţiunile întreprinse de foştii reprezentanţi ai partidelor democratice (naţional-ţărăniştii şi liberalii), dar mai ales de grupările extremiste (legionarii, comuniştii şi chiar Grupul Etnic German).

Informaţii despre activitatea organizaţiilor comuniste

Documentele SSI despre poziţia membrilor organizaţiilor comuniste, în perioada analizată, dezvăluie că nu numai ageţii instituţiei erau bine implantaţi, dar şi comuniştii, beneficiind de experienţa muncii conspirative de după 1924, dispuneau de surse credibile infiltrate în cercurile unde se dezbăteau probleme politice şi, evident, dispuneau şi de consilierea instructorilor care se aflau în legătură directă cu organizaţiile Internaţionalei a III, cel puţin până în mai 1943.

În Nota SSI din 10 septembrie 1940 se menţiona

poziţia de expectativă a Mişcării comuniste şi faptul că nu se luase încă o poziţie bine definită faţă de regim. Comuniştii sesizau corect, cu patru zile înainte de formarea guvernului şi proclamarea regimului naţional-legionar că între conducătorul statului, generalul Ion Antonescu şi legionari „nu ar exista acordul necesar, nici în ceea ce priveşte constituirea cabinetului ministerial, nici în privinţa viitoarelor înfăptuiri”[49]. Comuniştii îşi explicau acest fapt prin intenţiile generalului Ion Antonescu de a realiza „o nouă operă legislativă, după o concepţie proprie, spre a polariza în mod exclusiv întreaga popularitate şi a nu face să se creadă că noile reforme se datorează sugestiei vreuneia din eventualele grupări politice colaboratoare”[50]. La fel de bine informaţi se arătau şi ziariştii comunişti din Capitală, care ştiau că Iuliu Maniu „nu va intra în viitoarea formaţiune ministerială, rămânând în expectativă, pentru a constitui rezerva regimului, în vederea oricărei eventualităţi”[51].

La 23 septembrie 1940, SSI informa despre Mişcarea comunistă din România ca fiind „în plină desfăşurare” şi că „agenţii sovietici, conformându-se indicaţiilor primite de la Moscova, s-ar introduce în rândurile legionarilor, folosind actuala împrejurare pentru a recruta elemente noi, şi, în general, pentru a activa sub camuflajul Mişcării legionare”[52]. Şase zile mai târziu, informaţiile SSI făceau referire la „inactivitatea” comuniştilor din Capitală, care refuzau misiunile încredinţate şi nu răspundeau la întâlnirile de legătură din cauza fricii. Se simţeau „suspectaţi de colegii sau

---

49 Arhiva Naţională Istorică Centrală (în continuare se va cita sigla Arh.N.I.C.), fond Direcţia Generală a Poliţiei (în continuare se va cita sigla DGP), dosar 104-1940, f. 11.

50 Ibidem, f. 10.

51 Ibidem, f. 37.

52 Arh. NIC. Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Cabinet Militar (în continuare PCM-Cab. Milit)., dosar nr. 63/1940, f. 112.

cunoscuţii lor legionari”[53].

Imediat după rebeliune, agenţii SSI observau că în cercurile lucrătorilor de la CFR cu simpaţii pentru comunişti se înregistrau dese legături cu cercurile legionare rebele., ceea ce ar confirma bănuiala că, „în timpul insurecţiei, comuniştii au fost aceia care au antrenat elementele legionare slabe”[54]. Acest aspect, privind amestecul unor comunişti în timpul revenimentelor din 21 – 23 ianuarie 1941, este reluat şi analizat pe o bază informaţională mai largă de către SSI în *Darea de seamă asupra rebeliunii*, întocmită la sfârşitul lunii februarie[55]. Se argumentează prin aprobarea dată de Horia Sima ca reorganizarea Corpului Muncitoresc Legionar (CML) să fie făcută sub conducerea lui Dumitru Grozea, „militant comunist de notorietate”, aşa după cum atestau documentele din Arhiva SSI. Comuniştii se înscriseseră masiv în CML. Deşi comandantul Mişcării legionare observase acest fenomen şi hotărâse o epurare, primirea de noi membri muncitori cu simpatii comuniste a continuat. Dumitru Grozea şi prefectul Poliţiei Capitalei, colonelul Zăvoianu ar fi patronat asasinatele de la Jilav, din noaptea de 23 spre 24 noiembrie 1940. Agenţii SSI raportaseră că aceştia îi îndemnaseră pe extremişti să-l înlocuiască pe generalul Ion Antonescu. Interesantă este şi explicaţia oferită de acest document. Partidul comunist avea în directivele sale permanente de propagandă, ca o axiomă, „îndemnul” de a profita de orice mişcare cu caracter social, spre a produce confuzie în credinţa maselor şi de a-şi introduce în cadrele acestor grupări personal de încredere care să militeze activ şi să creeze fricţiuni cu dublu scop: 1) să producă disensiuni şi tulburări în unele formaţiuni politice; 2) să orienteze noua mişcare pentru realizarea directivelor şi intereselor venite din URSS.

53 Idem, Fond DGP, dosar 104-1940, f. 90.

54 Idem, dosar 13-1941, f. 7.

55 Vezi documentul nr. 51 din vol I, p.91-112.

Comuniştii s-ar fi înscris în gărzile de fier pentru a-şi satisface interesele importante: ascunderea scopului lor real, adică schimbarea orientării partidelor naţionaliste, falsificarea rezultatelor, obţinerea informaţiilor din diferite compartimente ale vieţii sociale şi schimbarea în direcţii favorabile intereselor URSS. Comuniştii ar fi exploatat slăbiciunile lui Horia Sima. Între comandantul Mişcării legionare şi conducătorii Partidului comunist ar fi existat relaţii mult mai vechi. Dumitru Grozea, unul dintre apropiaţii lui Horia Sima, era în realitate, după cum atestau date din Arhivele Siguranţei şi Ministerului Muncii, „unul dintre cei mai încarnaţi militanţi ai extremismului de stânga”. Prin Dumitru Grozea s-ar fi menţinut supremaţia CNL asupra restului Legiunii, iar Horia Sima i-ar fi luat permanent apărarea. Prin Dumitru Grozea Legiunea dovedise o ţinută mai mult marxistă decât naţionalistă.

Darea de seamă a SSI oferă şi alte câteva exemple. Astfel, serviciile de Siguranţă şi ale SSI se implicaseră în arestarea lui Niconov Boris din Basarabia, trimis de Soviete cu „misiunea de a se introduce la legionari”. Un alt exemplu făcea referire la cizmarul Moga, un alt comunist notoriu din Cernăuţi, care primise suma de 200.000 lei de la Ajutorul legionar spre a se instala ca refugiat la Suceava. Alţi comunişti legionari percheziţionaseră sediul Centrului informativ Suceava al SSI, iar executanţii au fost Kreviński, Cerviński şi Viskeron Alois, de asemenea, identificaţi ca notorii comunişti infiltraţi în Mişcarea legionară.

Concluzia documentului SSI privind implicarea comuniştilor, în urma directivelor şi intereselor Sovietice în rebeliune se impunea de la sine: „Sovietele – cărora orice complicaţii de ordin politic intern din România le foloseau – au căutat şi reuşit prin elementele ce se infiltraseră în rândurile Mişcării legionare, pe de o parte, să fie informate asupra activităţii interioare a Mişcării legionare, iar pe de altă parte de a provoca tot prin

aceleaşi elemente mişcări şi acţiuni anarhice conform cu interesele sovietice. Influenţa pe care a exercitat-o Partidul Comunist din URSS asupra întâmplărilor interne din România mergea până acolo încât reuşea să fixeze date pentru exercitarea anumitor acţiuni cu caracter terorist în interiorul ţării noastre".

SSI a monitorizat îndeaproape şi activitatea de propagandă a comuniştilor. La începutul lunii aprilie 1941, conducerea Partidului comunist dăduse dispoziţie de a se tipări şi răspândi clandestin două broşuri de propagandă: *„Dragii mei copii"* de general Ion Antonescu – pe copertă –, iar în interior se afla articolul *„Pentru pace şi independenţa baţională a poporului român"*, datat 5 ianuarie 1941. Articolul făcea referire la subjugarea României intereselor germane şi necesitatea de a se duce lupta împotriva puterilor imperialiste sub conducerea URSS. A doua broşură, intitulată *„În umbra marelui Führer"*, tot de generalul Ion Antonescu pe copertă, conţinea în realitate un manifest comunist, intitulat *„De la regimul legionar la dictatura militară"* ce critica sever programul de guvernământ.

Propaganda comunistă viza nu numai forme camuflate de critică la adresa guvernului ci şi atragerea unor mase mai largi de muncitori, fiind vizaţi în special elementele mai active ale muncitorimii cu vederi legionare. În Nota din 23 iunie 1941, SSI informa Ministerul Muncii că organizaţiile CML de la fabricile Vitrokeron de sticlărie, Talpa şi Româna de bumbac, compuse în majoritate din comunişti infiltraţi în Mişcarea legionară, primiseră dispoziţii să fie în permanentă stare de alarmă şi pregătite pentru o acţiune pe teren[56].

În urma masivelor arestări făcute de Siguranţă, în august 1941 şi pentru a ţine ridicat morarul membrilor şi simpatizanţilor Partidului comunist s-au dat dispoziţii din partea conducerii ca „acţiunea de ajutorare a lor să fie

---

56 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare Arh. MAE), fond 71 Români, vol. 69, f. 368.

făcută prin femeile evreice, restul membrilor abţinându-se – deocamdată – de la orice activitate, care ar putea da naştere la represiuni din partea autorităţilor”[57].

Imediat după declanşarea operaţiilor militare pe frontul de Est, comuniştii încep să se orienteze şi spre naţional-ţărănişti. La 27 august 1941 SSI informa despre comentariile comuniştilor faţă de scrisorile adresate de Iuliu Maniu guvernului că „naţional-ţărăniştii şi social-democraţii se găsesc pe aceeaşi linie cu comuniştii, în vederea eliberării ţării «de sub jugul german»”[58]. Comitetul organizaţiei comuniste de la Atelierele CFR Griviţa elaborase deja primele dispoziţii de a se trece la acţiuni concrete. Erau îndemnaţi evreii de la detaşamentele de muncă să comită acte de sabotaj[59]. Deosebit de interesant este faptul că din supravegherile efectuate de agenţii SSI, rezulta că Serviciul Secret american, care activa pe teritoriul României, intra în legătură cu agenţii comunişti din Bucureşti, în vederea comiterii de acte de sabotaj în industria de război şi a transporturilor[60]. Evident că în urma unor astfel de informaţii, autorităţile statului român au trecut la represalii.

În urma deselor şi numeroaselor arestări făcute de Siguranţă în rândurile comuniştilor, majoritatea conducătorilor şi cadrelor cu experienţă au fost neutralizate. Mişcarea comunistă a încercat să se regrupeze rapid. Din documentele informative ale SSI aflăm că organizaţiile comuniste se regrupaseră sub forma celulelor, formate din câte 4 – 5 persoane, în majoritate intelectuali evrei, care aveau posibilitatea de a aduna cotizaţii şi subvenţii pentru „Ajutorul Roşu”. Pentru a nu se abate de la disciplina de partid, ori a se lua hotărâri care să compromită „conducerea politică

57 Arh NIC, fond DGP, dosar 13-1941, 84.
58 Ibidem, f. 93.
59 Ibidem, f. 96.
60 Ibidem, f. 118-119.

revoluţionară”, noii veniţi în Mişcarea comunistă erau supravegheaţi cu discreţie de către instructorii de partid cu experienţă, ce se aflau în libertate. Principalele obiective trasate de conducerea comunistă, noilor celule făceau referire la: ridicarea moralului, printr-o temeinică pregătire ideologică, în spirit marxist-leninist, astfel încât războiul „să fie înţeles din punct de vedere doctrinar comunist”; colectarea fondurilor pentru apărare; răspândirea materialelor de propagandă; organizarea unor centre conspirative pentru tipărirea materialelor de propagandă[61].

Alte documente informative ale SSI despre Mişcarea comunistă, fac referire la îndemnul conducătorilor de a se recruta în celule cadre capabile pentru „acţiuni revoluţionare”. La începutul lunii noiembrie 1941, organele de ordine au interceptat *Instrucţiunile Comitetului Central al Partidului comunist privind propaganda faţă de evoluţia războiului împotriva bolşevismului*. Obiectul propagandei era de a convinge masele în victoria URSS şi a „marilor democraţii” şi prăbuşirea totală a Germaniei, care urma să capituleze la fel ca şi în primul război mondial. Propaganda trebuia axată pe următoarea teză: „URSS luptă alături de SUA, care în afara resurselor sale materiale, aduce în sprijinul URSS şi o imensă contribuţie pe plan ideologic: «lupta împotriva regimurilor fascite-hitleriste»”[62]. De asemenea, Comitetul Central al Partidului comunist trasa pentru instructori sarcina de a-şi orienta propaganda şi asupra tinerilor muncitori, în număr de aproximativ 10.000 care urmau să plece în Germania la specializare pe timp de trei ani, pe cheltuiala statului german, cu argumentaţia că specializarea se putea face şi în ţara noastră. Comuniştii apreciau că guvernul român urmărea în realitate o îndoctrinare a tinerilor români cu ideologia naţional-socialistă, ceea ce risca să-i transforme în

61 Ibidem, dosar 29-1941, f. 5-6

62 Ibidem, f. 53-54.

„asasinii propriilor părinţi”. O dată veniţi la guvernare, comuniştii aveau să pună ei în practică o asemenea strategie, prin trimiterea la speciaslizare în URSSS a tinerilor români, dar pe cheltuiala statului român.

În ianuarie 1942, conducerea comunistă se arăta total nemulţumită faţă de lipsa de ecou a propagandei comuniste. Se punea la dispoziţia instructorilor de partid noi teme de propagandă: lipsurile materiale (hrana, încălţămintea, îmbrăcămintea), disproporţiile dintre salarii şi scumpetea excesivă, şi nu în ultimul rând situaţia armatelor Axei şi a configuraţiei frontului. Trebuia speculat orice eveniment intern şi extern pentru ca Partidul comunist să-şi reorganizeze structurile, să-şi pregătească noile cadre şi să-şi câştige cât mai mulţi simpatizanţi în opinia publică. Sub îndemnul că „nicio slăbiciune din partea comuniştilor nu mai poate fi tolerată”, conducerea comunistă trasa noi instrucţiuni: revenirea la activitatea celulară, fiecare celulă să fie compusă din trei membri; o dată pe săptămână, şeful celulei era obligat să prezinte raport de activitate conducătorului organizaţiei din întreprinderea în care-şi desfăşura activitatea; şefii de celule urmau să primească ordine doar de la conducătorul organizaţiei de întreprindere; plasarea de elemente comuniste active în întreprinderile în care mişcarea comunistă era slab reprezentată; folosirea evreilor lăsaţi la vatră în acţiuni de sabotaj industrial; propaganda de la om la om în fabrici; manifestele de propagandă să nu mai conţină termeni ofensatori la adresa regimului; explicarea lipsurilor alimentare şi a obiectelor de primă necesitate prin exportarea lor în Germania; mişcări muncitoreşti în întreprinderile care lucrau pentru armată în scopul producerii de perturbaţii în sistemul de aprovizionare al trupelor române şi germane[63].

La sfârşitul lunii martie 1942 îşi făcea apariţia la

63 23 Aaugust 1944. Documente, vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p.340-342.

Iaşi un delegat al Comitetului Central al Partidului comunist spre a oferi noi instrucţiuni vechilor cadre pentru realizarea următoarelor principii: creştinii să activeze în Mişcarea comunistă separat de evrei; crearea unui Front Unic Naţional sau Front Patriotic, „noua mişcare sub care urma să se camufleze Partidul comunist”[64].

În Sinteza informativă din 18 iunie 1942, Agentura Moldova a SSI informa despre descinderea făcută de Siguranţă asupra unor locaţii comuniste, ocazie cu care s-a identificat locul tipăririi materialului propagandistic, dar nu s-a reuşi confiscarea maşinii de tipărit şi nici arestarea celui ce le tipărise[65]. Cu toate acestea, Comitetul Central al Partidului căuta să menţină întreaga linie de luptă revoluţionară în rândurile muncitorimii. Concluzia oderită în Buletinul informativ al SSI din 12 august 1942 sublinia: *„Acţiunile de sabotaj, actele teroriste şi îndemnurile la rebeliune au fost şi au rămas punctele principale de program”* ale Mişcării comuniste[66]. Se pare că nu de programe şi idei doctrinare duceau lipsă comuniştii, ci de iniţiative şi acţiuni concrete. Acest aspect rezultă din Sinteza informativă a rezidenţelor SSI din Iaşi, care, la 30 octombrie 1942 preciza că: „Mişcarea comnistă este în completă stagnare, datorită deportării în lagărele transnistriene a evreilor comunişti. Aceştia formau osatura Mişcării comuniste. Cei rămaşi sunt dezorientaţi, neputând relua legăturile întrerupte”[67].

Mişcării comuniste îi lipseau liderii autentici din rândurile intelectualilor. Din supravegherea informativă efectuată asupra lui Mihail Ralea rezulta că acesta se

---

64 Arhiva Serviciului Român de Informaţii (în continuare Arh.SRI), fond „d”, dosar nr. 10 563, f. 101-105.

65 Ibidem, f. 114-117.

66 23 Aaugust 1944. Documente, vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p.410.

67 Arh. SRI, fond „d”, dosar nr. 10 563, vol. 5, f. 118-122.

situa pe o poziţie rezervată. Considera că nu era momentul pentru o acţiune politică, păstrându-se pentru mai târziu. Se gândea în perspectivă, atunci când condiţiile puteau fi favorabile pentru „o acţiune rusofilistă”, pentru care ar fi avut nevoie „de autorizarea forurilor superioare din Rusia”, dar şi de fonduri necesare[68]. La începutul lunii februarie 1943, profesorul Mihai Ralea, internat în lagărul de la Târgu Jiu, comunica prietenilor să insiste pentru a fi pus în libertate, întrucât aflase că legionarii de acolo intenţionau „să facă o a doua Jilavă”[69]. Alţi intelectuali comunişti, printre care Ilie Cristea, Constantinescu-Iaşi şi Lucreţiu Pătrăşcanu aveau domiciliu obligatoriu, şi prin urmare, nu se puteau angaja nici ei la acţiuni concrete. Cu toţii beneficiau de un tratament total deosebit faţă de comuniştii internaţi în lagăre sau deportaţi.

Poziţia forţelor democratice faţă de Mişcarea comunistă

Autodizolvarea Internaţionalei a III-a, la 22 mai 1943 a stârnit un larg ecou în cercurile politice româneşti. Iuliu Maniu îşi sintetiza opiniile după următoarele teze: puterile anglo-saxone vor câştiga războiul şi vor găsi mijlocul să anihileze influenţa sovietică în lume; URSS va deveni o forţă politică în Europa şi va exercita o influenţă, în special asupra ţărilor limitrofe; după război, partidele comuniste vor funcţiona în mod legal, acceptând principiile democraţiei, fapt pentru care aveau să joace un rol important în toate statele; în România, muncitorimea şi alte straturi sociale, chiar ţărănimea erau atrase de curentele politice de stânga; există în România un curent comunist care nu este îngrijorător, într-o ţară agricolă, dar pe care trebuia

68 Arh. NIC, Fond PCM-SSI, dosar 30-1942, f. 86-87.

69 Ibidem, f. 129-130.

contat în viitoarea configuraţie politică de după război; scopul lui Stalin de a dizolva Internaţionala a III-a era de a da posibilitatea partidelor comuniste din America, Anglia şi din celelalte ţări să colaboreze cu partidele democratice la succesul războiului şi la viitoarea organizare politică şi socială a lumii; Partidul Comunist din România îşi va schimba metodele de lucru, în sensul că nu va mai lucra după directivele Moscovei, orientându-se după climatul nostru social. Concluzia liderului naţional-ţărănist era că forţele democratice din România trebuiau să stabilească relaţii cu Partidul comunist. Două erau considerentele de colaborare cu comuniştii: unul de politică externă, în sensul că trebuiau asociaţi unui front comun democratic; al doilea de ordin social, în sensul că reformele ce urmau a fi efectuate pe plan intern aveau drept scop evitarea agitaţiilor. Numai în condiţiile în care comuniştii acceptau să colaboreze cu forţele democratice în cadrul unui regim burghez, Maniu îşi exprima disponibilitatea de a intra în tratative cu liderii stângii pentru o acţiune unită[70].

Prin aducerea unor astfel de informaţii la cunoştinţa mareşalului Ion Antonescu, măsurile în consecinţă luate de autorităţi nu au întârziat. Din circulara Secţiei a II-a Contrainformaţii a SSI, privind urmărirea membrilor partidelor de fiinţate, elaborată la ordin şi sub semnătura şefului Grupei Rezidenţelor, maior M. Bălăceanu, la 17 iunie 1943, aflăm că Grupa specială din structura Secţiei urma să execute o supraveghere permanentă şi să raporteze de urgenţă despre: orice activitate iniţiată de oamenii politici care în trecut activaseră în partide şi organizaţii politice; orice difuzare de material

70 Arh.NIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 45/1943, f. 78-80. Documentul a mai fost publicat în: 23 august 1944. Documente, vol. II, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureştixe "Bucureşti" 1984, p. 533-534; Centrul European de Cercetări Istorice Veneţia, Antonescuxe "Antonescu, Ion" mareşalul României şi răsboaiele de reîntregire, mărturii şi documente coordonate şi îngrijite de Josif Constantin Drăgan, Veneţia, 986, vol.4, p.168-170.

propagandistic, identificându-se colportorii şi comentatorii; instrucţiunile trimise de la centru către grupurile din teritoriu; militarii (ofiţeri şi generali) activi şi de rezervă care intrau în legături cu oamenii politici; afacerile şi combinaţiile oneroase în care erau implicaţi oamenii politici[71]. Prin urmare, autorităţile nu erau dispuse la niciun fel de comprimis, urmând să sancţioneze orice fel de abatere de la cadrul legal, ba se gândeau şi la măsuri mai active, de contrapropagandă în sesns de compromitere a celor cu „zestre" la dosarul de la Siguranţă sau SSI. Ne aflăm în perioada în care configuraţia frontului de Est începea să se clarifice în sensul unei victorii a Aliaţilor, ceea ce punea în mişcare, în mod inerent, iniţiativele celor rămaşi „în rezerva strategică a naţiunii". Numai că totul trebuia făcut sub control, fără iniţiative şi acţiuni anarhice care puteau complica raporturile cu germanii. Acest aspect fusese recunoscut şi de liderul „opoziţiei unite", Iuliu Maniu, după formula „noi nu facem greutăţi reale Mareşalului; nici el nu trebuie să facă greutăţi încercărilor noastre. Fiecare trebuie să fie lăsat să joace piesa lui, în interesul superior al ţării".

La 18 iunie 1943, SSI informa despre hotărârea lui Constantin Titel Petrescu, şeful Partidului Social Democrat, de a respinge orice propunere de fuzionare sau de colaborare venită din partea Partidului comunist. Era o recomandare venită din străinătate, de la Centrala Internaţionalei a II-a şi urma să se aplice de către toate partidele social-democratice din lume[72].

Spre deosebire de pasivismul şi atitudinea de

---

71 Arh. NIC, fond PCM-SSI, dosar 21/1943, f. 1-2.

72 Ibidem, dosar nr. 45/1943, f. 95. Documentul a mai fost publicat în: 23 august 1944. Documente, vol. II, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureştixe "Bucureşti" 1984, p. 542; Centrul European de Cercetări Istorice Veneţia, Antonescuxe "Antonescu, Ion" mareşalul României şi războaiele de reîntregire, mărturii şi documente coordonate şi îngrijite de Josif Constantin Drăgan, Veneţia, 986, vol.4, p.175.

tatonare prelungită a democraţilor, comuniştii erau dispuşi să treacă din timp la măsuri mai active. În acest sens, Buletinul informativ din 25 iunie 1943 sublinia: „Conducerea comunistă a dat recent dispoziţiuni organizaţiilor în subordine *să organizeze* «*grupe de partizani*» *din rândurile muncitorilor şi ţăranilor în vederea sabotării producţiei agricole şi de război şi a transporturilor militare*. În acest sens şefii de organizaţiuni au primit instrucţiuni să infiltreze cât mai multe elemente comuniste în masa ţărănească şi în rândurile muncitorilor şi să caute o colaborare cu elementele ţărăniste avansate”[73].

Zece zile mai târziu, o altă iniţiativă a Comitetului Central al Partidului comunist ducea la înfiinţarea „Uniunii Patrioţilor”, o asociaţie conspirativă, care, după informaţiile SSI, urma să reunească un grup de universitari, câţiva foşti miniştri şi chiar un fost prim-mnistru, dar numele lor era păstrat în cea mai mare conspirativitate. Noii organizaţii îi revenea sarcina de a edita ziarul „România liberă”, dar care urma să fie tipărit în casele conspirative ale comuniştilor[74].

Din supravegherile efectuate de SSI asupra unor agenţi comunişti rezulta că aceştia primiseră dispoziţii din partea Comitetului Central de a culege informaţii, deci de a face spionaj, în întreprinderile care lucrau pentru armată. Pe comunişti îi interesau: *lista persoanelor care deţin posturile de conducere – cu adresele unde domiciliază*; *piesele care se fabrică în fiecare întreprindere şi cantitatea zilnică*; *posturile de veghe din întreprindere, instrucţiunile pe care le au şi modul cum activează în timpul alarmelor aeriene*[75]. În mod evident, astfel de informaţii nu puteau fi folosite

---

73 Arh. NIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 45/1943, f. 97-98. Documentul a mai fost publicat în: 23 august 1944. Documente, vol. II, Editura ştiinţifică şiEenciclopedică, Bucureştixe "Bucureşti" 1984, p. 544.

74 Arh. NIC, fond PCM-SSI, dosar 69/1943, f. 12.

75 Arh. SRI, fond „d”, dosar nr.5046, f.242.

decât pentru atragerea la colaborare a persoanelor vizate şi punerea la punct a unor acţiuni de sabotaj în aceste întreprinderi. Este şi motivul pentru care la reorganizarea SSI din vara anului 1943 s-a înfiinţat o nouă secţie specializată în Contrasabotaj, formată din ingineri şi tehnicieni din întreprinderile care lucrau pentru armată, încadraţi de SSI sub acoperire pentru a dejuca orice tentativă a sabotorilor.

Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu se pronunţau împotriva unor acţiuni de teroare, sabotaj şi şoc, ori lupte de stradă ce puteau deruta factorii răspunzători. Cu toate acestea, faţă de comunicatul oficial al guvernului, potrivit căruia „urmau să fie împuşcaţi fără judecată, şefii comunişti, iar familiile lor deportate", în cazul unor acte de sabotaj, liderii democraţi erau de părere că astfel de ameninţări ar constitui „o provocare la adresa Uniunii Sovietice, faţă de care trebuia să avem în vedere, pentru viitor, o politică de destindere"[76].

Faţă de „teroarea dezlănţuită de Siguranţă" împotriva comuniştilor, Comitetul Central al Partidului comunist a transmis, la începutul lunii ianuarie 1944, noi instrucţiuni privind activitatea politică a organizaţiilor din subordine. Sarcinile revoluţionare erau de data aceasta mult mai radical formulate: „Dărâmarea regimului Antonescu; lărgirea opiniilor favorabile ideilor pentru care luptă marile democraţii; organizarea pe scară largă a acţiunilor de sabotaj; crearea unui front larg, pe baze minimale, a tuturor democraţiilor (front patriotic, uniune patriotică) "[77].

Spre deosebire de comunişti care vedeau în mareşalul Ion Antonescu doar „un instrument german", cercurile apropiate de Iuliu Maniu aveau o altă percepţie: mareşalul Ion Antonescu reprezenta „o puternică personalitate, *animată de un înalt patriotism şi*

---

76 Ibidem, dosar nr. 1540, f. 252-255.

77 23 august 1944. Documente, vol. II, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureştixe "Bucureşti", 1984, p.49.

de o dorinţă arzătoare de a servi ţara; în faţa *istoriei*, rolul domnului mareşal Antonescu este fixat, el rămânând re-eliberatorul Basarabiei şi Bucovinei şi afirmând în faţa lumii voinţa poporului român de a-şi stăpâni teritoriile naţionale; această demonstraţie a fost făcută astfel încât nu mai este util ca să fie continuată, provocând teatrul de război pe teritoriul nostru şi că *de aici înainte trebuie căutate soluţii realiste, pentru a asigura ţării condiţiile cele mai puţin rele, într-o situaţie extrem de grea*; *în actuala situaţie, singurul factor care poate să aducă o ameliorare a situaţiei este domnul mareşal Antonescu şi că domnia sa trebuie convins să accepte noua misiune ce i-o rezervă istoria şi împrejurările de război*; dacă domnul mareşal Antonescu va accepta acest rol, el va rămâne în istoria României una din cele mai mari figuri militare şi politice"[78].

Parcă la curent cu astfel de percepţii, comuniştii au reacţionat imediat. Astfel, oficiosul Partidului comunist, „România liberă" critica atitudinea lui Maniu pentru că a împiedicat realizarea „Acţiunii Patriotice". Liderul naţional-ţărănist ar fi spus unor emisari comunişti că Partidul comunist ar trebui să recunoască mai întâi graniţele României din 1939, pentru ca apoi să poată discuta o colaborare între grupările de centru şi cele de extremă stângă. Numai în acest fel, se pronunţa Maniu, Partidul comunist ar demonstra că a devenit o grupare politică naţională[79]

Nota SSI din 25 martie 1944 informa despre comentariile cercurilor politice din România faţă de atitudinea postului de radio Londra. La emisiunea în limba română din noaptea de 20 spre 21 martie, s-a vorbit despre „Frontul Patriotic" din România, dându-i-se

---

78 Arh. SRI, fond „y", dosar nr. 40 010, vol. 34, f.133-134. Document publicat şi de Gh. Buzatu; Corneliu Bighineţ (coordonatori) în Arhivele secrete, secretele arhivelor, vol. II, Editura Mica Valahie, Bucureştixe "Bucureşti", 2005, p.254-256.

79 Arh. SRI, fond „d", dosar nr. 4487, f. 11 – 22.

o atenţie specială, iar în noaptea de 21 spre 22 martie, emisiunea „Vocea Americii” a fost consacrată aproape în întregime unui atac împotriva democraţilor români, pe care i-a acuzat de inactivitate şi i-a ameninţat că pe viitor alţii le vor lua locul, aluzie la comunişti, singurii de altfel care aveau iniţiative propagandistice şi de sabotaj. Astfel de comentarii au provocat, după cum era şi normal, o profundă impresie în cercurile politice româneşti. Fruntaşii naţional-ţărănişti şi liberali au considerat ca „nemeritat” acest atac, dar şi ca o neînţelegere a evenimentelor şi a situaţiei din România, oferind şi următoarele explicaţii: „Aliaţii nu cunosc situaţia din România şi nici curajul care a trebuit de a se redacta unele memorii în momentul de apogeu al forţei militare germane. De asemenea, nu ştiu că ar fi fost imposibil de a trezi masele româneşti, neinformate şi neînarmate, împotriva guvernului sau a germanilor, fără a le fi dus la o sigură sinucidere, care nu ar fi slujit democraţiei internaţionale. Azi, democraţii nu întreprind de asemenea mişcări de mase, pentru că îşi dau seama că ţara va suferi mai mult prin astfel de aventuri decât prin «suferinţa pasivă» a obligaţiilor alianţei cu Germania”. Dr. Lupu era de părere că, „o mare parte din răspundere apasă şi asupra Aliaţilor, care nu au făcut nimic pentru regiunea aceasta a Continentului, lansând doar îndemnuri la revolta populaţiei româneşti şi a celorlalte. Dacă Aliaţii ar fi debarcat în Balcani şi armatele lor ar fi ajuns acum la Dunăre, alta era desigur situaţia noastră, dar astfel, cu armatele sovietice la graniţă şi cu primejdia ocupaţiei germane în fiecare clipă, nu putem întreprinde nimic”. Concluziile formulate de cercurile democratice erau dintre cele mai sumbre, dar ne-am permite să spunem că, din perspectiva istorică, erau şi realiste: „din momentul când s-a aflat că Aliaţii ne-au abandonat, trebuie să ne aşteptăm la orice fel de tratament. Este probabil că şi atitudinea ruşilor faţă de noi se va modifica în clipa când îşi vor da seama că nu

am putut împiedica continuarea războiului şi atunci vom fi lăsaţi jocului liber al propunerilor străine împotriva noastră”[80].

Iată, aşadar documente ale SSI, majoritatea inedite şi de excepţională valoare istorică, ce pun într-o lumină nouă situaţia forţelor politice democratice din România şi presiunile la care au fost supuse de evenimentele interne şi externe din perioada premergătoare actului de la 23 august 1944, dar mai ales ale celor ce aveau să urmeze: bolşevizarea României supravegheată pasiv de marile democraţii occidentale.

INFORMAŢII DE PE FRONTUL DE VEST

La începutul lunii aprilie 1941, prin hotărârea regentului Horthy, Ungaria a încălcat Tratatul de veşnică prietenie cu Iugoslavia, parafat în 1937, iar primul ministru Teleki Pál, care era un stăruitor partizan al respectării Tratatului, s-a sinucis. Prin gestul său, demn de toată admiraţia, premierul maghiar a crezut că poate salva onoarea ţării sale, care-şi renegase propria semnătură. În scrisoarea dresată lui Horthy, prin care explica gestul său, Teleki Pál a avertizat cu amărăciune: „Vom deveni jefuitori de cadavre, cea mai ticăloasă dintre naţiuni”. Într-adevăr, armata ungară, împreună cu contingente militare italiene şi bulgare, a participat alături de Wehrmacht la invadarea Iugoslaviei. După un atac fulger, care a durat doar 11 zile (6 – 17 aprilie), agresorii au silit armata regală iugoslavă să capituleze fără condiţii. A urmat o cumplită perioadă pentru popoarele iugoslave. Germania a anexat Banatul sârbesc şi o parte a Sloveniei, în timp ce Serbia, sub ocupaţie militară germană, era condusă de la Belgrad de un guvern colaboraţionist prezidat de generalul Milan Medici. Croaţia, fără Dalmaţia şi insule, împreună cu Bosnia, Herţegovina şi regiunea Srem, au format un

80 Ibidem, f. 101-104.

regat independent cu capitala la Zagreb, pe tronul căruia s-a instalat ducele de Spoletto, italian de origine, din dinastia de Savoia. Treburile publice erau însă administrate de un guvern de orientare fascistă, condus de Ante Pavelici. Italia a anexat Muntenegru, cea mai mare parte a Dalmaţiei şi majoritatea insulelor din Marea Adriatică, unele teritorii din Serbia, vestul Macedoniei şi jumătate din Slovenia. Ungaria a anexat Bacica şi Voivodina, iar Bulgariei i s-a atribuit cea mai mare parte a Macedoniei sârbeşti şi unele porţiuni din estul zonei Kosovo.

Atât ocuparea cât şi împărţirea Iugoslaviei s-au petrecut cu mare rapiditate, ceea ce înseamnă că planul fusese gândit cu mult timp în urmă de cei ce se considerau la acea dată atotputernici în Europa. Au urmat pogromuri, deportări pe criterii etnice, internări în lagăre de concentrare, deznaţionalizarea populaţiilor băştinaşe, iar pe deasupra lor era afişată cu tărie ideologia „noii ordini”, pe atunci la modă.

Demn de reţinut, după cum se ştie, este că guvernul român nu a acceptat să ocupe teritoriile unei ţări vecine şi prietene, chiar dacă la acea vreme cele două state se aflau în tabere diferite. În schimb, autorităţile de la Bucureşti urmăreau cu atenţie aceste scenarii, întrucât semănau cu cele din partea de nord a Transilvaniei cedată prin dictatul de la Viena. Aşa se explică de ce Memoriul a fost adus şi la cunoştinţa mareşalului Ion Antonescu.

Cu excepţia italienilor, care s-au străduit să se comporte mai blând şi să câştige simpatia localnicilor, ceilalţi ocupanţi au practicat de la început o politică teroristă, de cumplite represalii, de deznaţionalizare, folosindu-se, ca şi în alte ţări, de contradicţiile etnice şi religioase existente. În unele localităţi din regiunea Bacica, militarii horthyşti au săvârşit crime care au revoltat chiar şi populaţia maghiară.

Un document secret maghiar despre atrocităţile din Bacica şi Voivodina interceptat de SSI

Ecoul barbariilor l-a determinat pe deputatul ungur Bajezy-Zsilinszky Endre[81] să facă o călătorie în localităţile respective. Cu multă răbdare şi tenacitate, animat de dorinţa sinceră de a afla adevărul, parlamentarul ungur a adunat numeroase probe, declaraţii scrise şi verbale de la martorii oculari, atât din rândul autorităţilor militare, cât şi al populaţiei civile.

Memoriul, ce a fost prezentat mai întâi la 19 ianuarie 1942 regentului Mikloş Horthy, avea la bază fapte şi documente. Memoriul descria pe 25 de pagini masacrele săvârşite de armata ungară de ocupaţie în regiunea Bacica şi cerea să se ia grabnice măsuri pentru oprirea lor şi tragerea la răspundere a vinovaţilor.

---

81 Publicist, editorul gazetei „Fuggetelen Magyarorszag“ (Ungaria independentă), membru al Camerei deputaţilor din partea Partidului micilor proprietari, autor al lucrării publicate în 1944, la Geneva, cu titlul Transilvania Past and Future (Transilvania, trecut şi viitor), tradusă în maghiară de actualul preşedinte al Ungariei, dl Göncz Arpad – Bajczy-Zsilinszky Endre a fost un personaj controversat. În tinereţe a înfiinţat o organizaţie iredentistă, apoi, împreună cu Gömbs Gyula, a pus bazele primului partid fascist din Ungaria. Ulterior, a intrat în conflict cu mişcarea fascistă, fiind executat, în decembrie 1944. Ziarul „Cuvântul“, din 21 ianuarie 1940, îl prezenta ca un bun cunoscător al limbii române, apropiat de intelectualii români şi reproducea răspunsul pe care Bajczy-Zsilinszky îl dăduse la o anchetă organizată în 1936 privind necesitatea unei mai bune cooperări între popoarele dunărene: „Popoarele dunărene sunt: românii, ungurii, slovacii, croaţii, sârbii şi bulgarii… Cum viaţa tinde, incontestabil, spre unităţile mari, este de dorit să se înţeleagă, să se realizeze şi să se amplifice înrudirea spirituală şi culturală a acestor popoare. O colaborare spirituală şi culturală între ele este cu atât mai de dorit, cu cât ele se vor convinge, mai curând decât s-ar crede, că trebuie să se apere (cu puteri unite) contra unor primejdii mult mai mari decât pretinsele lor conflicte de interese… În acest sens, potrivit părerii deputatului ungur, primul pas ar fi fost refacerea legăturilor culturale şi spirituale, ceea ce ar fi dus, neapărat, la o cooperare economică şi politică. Popoarele dunărene, vrând-nevrând, vor trebui să realizeze această cooperare pe care le-o impune însuşi destinul”.

Documentul a fost sustras din Arhiva Preşedinţiei Consiliului de Miniştri ungar de un patriot sârb, originar din Banatul sârbesc, care avea întinse relaţii în lumea politică ungară. Un exemplar a fost trimis în secret guvernului iugoslav, aflat în exil la Londra, încă din toamna anului 1942. O copie a parvenit printr-o subtilă combinaţie şi Serviciului Special de Informaţii, care a prezentat-o, în ziua de 30 septembrie 1943, mareşalului Ion Antonescu, ca material informativ.

Din conţinutul Memoriului aflăm lucruri pe care autorul le consideră „ilegalităţi, încălcări flagrante ale legii şi şiruri sângeroase de fapte neomeneşti, care s-au comis de la data de 11 aprilie 1941 pe teritoriul Ungariei de Sud recâştigat... Autorităţile maghiare au săvârşit asasinate în masă contra elementului sârbesc din Bacica, ce nu erau cu nimic justificate, deoarece atitudinea populaţiei localnice era paşnică, în marea majoritate, faţă de ocupanţii maghiari, pe care îi preferau celor germani”. În continuare, autorul arăta: „Masacrele au fost făcute cu scopul de a jefui şi extermina populaţia sârbească şi s-au produs cu ştiinţa şi acordul guvernului maghiar”. Parlamentarul ungur urmărea să-l informeze pe şeful statului că „trupele maghiare de ocupaţie au comis în unele locuri vărsări inutile de sânge” şi că „în decursul ocupaţiei din Bacica, după calculele unor factori serioşi, circa 350 de oameni din rândul slavilor au căzut jertfă nevinovaţi”.

Primele ilegalităţi s-au produs odată cu preluarea administraţiei de către autorităţile militare. Generalul ungur Bayer şi-a început activitatea prin afişarea unor pancarte care somau în termeni ultimativi pe sârbi, evrei şi ţigani – ce se stabiliseră în acele locuri după 1918 – să părăsească ţara în timp de trei zile.

După estimările făcute de parlamentarul maghiar, numărul acestora se ridica la 24.000 de suflete, „care nu au putut duce nimic din averea lor, ci numai câte 30 de pengö de cap, cu copii cu tot. Aceştia au fost adunaţi,

suiţi în camionete şi aruncaţi pe malul celălalt al Dunării în anarhia ce domnea în Croaţia şi Serbia”. Dar vexaţiunile au continuat şi în contra celor rămaşi la casele lor.

Pentru reprimarea tulburărilor, sabotajelor şi mişcărilor comuniste sau naţionaliste, guvernul maghiar a instituit „tribunele marţiale volante” ce urmau să judece, după procedură de urgenţă, orice infracţiuni comise împotriva noilor autorităţi. „Aceste tribunale şi-au desfăşurat activitatea timp de câteva luni, spânzurând sârbi, sloveni, evrei şi chiar maghiari, cifra execuţiilor ridicându-se la câteva sute”.

Interesantă este şi următoarea confesiune strecurată de autor în Memoriu: „Încă din primele zile ale lunii noiembrie 1941 am fost rugat de prietenii mei sârbi să fac ceva pentru încetarea acestor execuţii, căci prin acest procedeu răul nu se înlătura, ci creştea şi mai mult”.

În cadrul acelor „tribunale marţiale volante” inculpaţii aveau dreptul, după lege, la avocaţi numiţi din oficiu. Aceştia nu scăpau ocazia de a-şi rotunji veniturile. Iată un exemplu elocvent prezentat în Memoriu: „avocatul Georg Cruber din Budapesta, angajat din oficiu, după informaţii ce deţin din sursă bună, a negociat eliberări de acuzaţi cu sume între 10.000 şi 20.000 de pengö”. Nemaisuportând aceste ilegalităţi, populaţia locală a început să se revolte tot mai des împotriva noilor autorităţi, ceea ce a dus la represiuni şi mai sângeroase. Astfel de evenimente s-au produs în noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1942 în localităţile Sajkaskemulet, Zsablya, Csurogh şi Titel. În Memoriu sunt prezentate în felul următor: „Deja în ziua de 4 ianuarie s-au format, cu sprijin militar, aşa-zisele formaţiuni de gardă naţională, compuse din elementele cele mai ordinare şi fără scrupule, în frunte cu anchetatori jandarmi, şi s-a pornit pogromul. În timpul nopţii au fost aduşi în comuna Zsablya circa 1.000 până

la 1 400 de oameni, cei mai mulţi sârbi, o parte mai mică evrei, familii întregi cu femei, fete, copii şi sugari. Au fost apoi transportaţi cu camioanele militare pe malul Tisei, în faţa malului dinspre Bandog, în aşteptarea baculului. Aici au fost împuşcaţi cu pistoalele automate de jandarmi. Au făcut o gaură în gheaţa Tisei şi au azvârlit toate cadavrele înăuntru. Operaţiunea s-a repetat de mai multe ori. Se spune că în comuna Csurogh, numărul morţilor a fost şi mai mare, cam 3.000. În alte câteva comune din districtul Titel, numărul victimelor ar fi fost mai redus. Este posibil ca cifrele indicate să fie exagerate, şi să dea Dumnezeu să fie aşa, însă aceasta nu schimbă cu nimic esenţialul, adică în Ungaria de Sud au avut loc masacre fără sentinţă judecătorească, pe responsabilitatea jandarmilor şi militarilor. Nicio circumstanţă atenuantă nu poate scuza această ticăloşie. Nu a fost un interes militar de apărat. Nicio revoltă, oarecum justificată, nu poate explica cele întâmplate, deoarece totul s-a petrecut după lichidarea răscoalei din punct de vedere militar şi nu pe teritoriul inamic, ci pe teritoriul maghiar. A tolera timp de două săptămâni aceste masacre barbare este o rătăcire îngrozitoare, o zguduire a întregii orânduieli de drept maghiar, un simptom al prăpădului războiului civil în contra căruia orice maghiar cinstit trebuie să se revolte”.

Un alt pogrom a fost săvârşit în zilele de 21 – 23 ianuarie 1942 în oraşul Novi-Sad. Cu acordul guvernului, comandantul militar al oraşului a anunţat, printr-o ordonanţă, că preia pentru 3 zile administraţia oraşului, timp în care se vor efectua razii şi percheziţii în scopul depistării locurilor în care „rebelii” (partizanii) ascundeau muniţia şi armamentul.

Felul în care s-a pus în aplicare această ordonanţă este prezentat în Memoriu astfel: „Autoritatea militară a blocat toată lumea în locuinţe şi a trebuit să se lase obloanele şi perdelele pentru ca nimeni să nu poată privi în stradă. Apoi a început percheziţia prin cartierele mai

bogate ale oraşului. Ziarele n-au mai apărut, deoarece şi tipografii au fost sechestraţi în locuinţele lor. În prima zi, 21 ianuarie 1942, soldaţi conduşi de subofiţeri au început să cutreiere casele şi, pe baza unei liste, să legitimeze pe sârbi şi evrei. După aceasta, grupuri întregi au fost încărcate în camioane militare şi transportate pe malul Dunării. Acolo, în serii, au debarcat în pielea goală pe bărbaţi, femei şi copii la un loc, i-au împuşcat şi aruncat pe gheaţa Dunării. În timpul nopţii au tras cu tunurile şi au spart gheaţa ca apa să ia cadavrele. Numărul oamenilor împuşcaţi se poate cifra la mai multe sute. În ziua a doua au simplificat munca. Au omorât oameni chiar în locuinţele lor, familii întregi cu copii. Au spart casele de bani, au jefuit locuinţele, iar cadavrele le-au transportat apoi cu camioanele şi le-au aruncat în Dunăre”.

În acest loc textul Memoriului face trimitere la o listă anexă cu numele celor împuşcaţi şi adresele lor şi se face menţiunea că nu reprezintă decât o parte din marele număr de victime, iar în final conchide… „aceasta nu schimbă cu nimic ruşinea nemărginită, că, cu bună ştiinţă a unei autorităţi militare superioare şi pe răspunderea acesteia, s-a comis această masacrare neomenească, scârboasă şi jalnică în numele statului, honvezimii şi guvernului maghiar”.

În ultimul capitol al Memoriului, autorul cere să se oprească alunecarea ţării pe marginea prăpastiei, să se stabilească răspunderile politice, să se sancţioneze cei vinovaţi şi să se restabilească ordinea de drept. Îşi exprimă opinia că „pentru prestigiul viitor al naţiunii maghiare… ar trebui să se procedeze de urgenţă la ajutorarea şi refacerea familiilor distruse şi să li se dea cuvenitele reparaţii”. Mai mult, în termeni foarte clari, cerea „trimiterea la faţa locului a unui comisar special, pus sub ordinele directe ale Regentului Horthy, investit cu puteri depline, pentru a întreprinde toate cercetările necesare şi a lua măsuri în toate direcţiile ce va crede de

cuviinţă”.

INFORMAŢII PRIVIND SPAŢIUL SOVIETIC

După rapturile teritoriale, URSS a continuat să exercite o presiune deosebită la noua frontieră cu România. Astfel, la 28 septembrie unităţi sovietice au pus stăpânire pe braţul Chilia, iar la 28 octombrie au debarcat pe ostrovul dintre Musura şi Stari-Stambul. Atunci când Antonescu i s-a plâns lui Mussolini, acesta i-a replicat: „ştiu că Stalin vă mănâncă în fiecare zi câte o insulă”. Firesc deci ca Ion Antonescu să ceară lui Eugen Cristescu, să urmărească îndeaproape evoluţia relaţiilor sovieto-germane, pe de o parte, şi pregătirile făcute de sovietici, pe de altă parte.

Avertismente asupra imensului potenţial militar şi economic al URSS

Nu ştim prea multe lucruri despre sursele de care dispunea Eugen Cristescu în tabăra sovietică. Probabil că el nu a moştenit mare lucru de la Mihail Moruzov. Chiar în şedinţa Consiliului de Miniştri, din 10 decembrie 1940, generalul Ion Antonescu i s-a adresat şefului SSI cu următorul ordin: „Va trebui să ne scăpăm de agenţii lui Moruzov”. Rezidentul SSI la Moscova, locotenent-colonelul Pleşca, acoperit în cadrul Legaţiei române, nu dispunea de prea multă libertate de mişcare. Şi Eugen Cristescu şi şeful compartimentului de informaţii externe, colonelul Lissievici, s-au plâns în timpul anchetelor postbelice de la Securitate că nu dispuneau de agentură corespunzătoare pe teritoriul sovietic.

Şi totuşi, rapoartele înaintate de SSI asupra intenţiilor şi pregătirilor făcute de sovietici au fost foarte aproape de realitate şi oricum mult mai echilibrate decât cele furnizate de alte organisme similare. Probabil că o contribuţie au avut legăturile stabilite cu Abwehrul

german, dar şi cele cu reţeaua britanică din România. Imediat după ce a aflat despre numirea lui Cristescu în fruntea SSI, maiorul Gibson i-a trimis întregul material despre URSS pe care îl avea la Lisabona. De ajutor a fost şi ministrul Spaniei la Anakara, prieten cu Mihai Antonescu, şi care a oferit informaţii culese de agentura pe care o conducea. Desigur că Eugen Cristescu şi-a creat şi propria reţea de agenţi.

O atenţie deosebită a acordat SSI vizitei lui Molotov la Berlin, din noiembrie 1940. Iată ce notau analiştii serviciului: „Nu este exclus ca în schimbul menţinerii sale în neutralitate, URSS să fi ridicat o serie de pretenţii, conform vechiului său principiu de a câştiga fără război în dauna unui stat aflat în situaţie critică. În ceea ce priveşte România, desigur că URSS va fi formulat anumite cereri, pe care însă Germania nu le-a putut admite, întrucât satisfacerea Sovietelor în această direcţie ar fi însemnat ca Berlinul să piardă bogatele resurse şi în special petrolul cât şi spaţiul strategic şi de influenţă de care dispune astăzi”. Chiar dacă autorii raportului nu cunoşteau amănuntele întrevederii Molotov-Hitler, care ne sunt astăzi accesibile, ei sesizaseră cotitura intervenită în raporturile sovieto-germane.

După cum rezultă din documente sovietice publicate recent, Marele Stat Major sovietic finalizase deja elaborarea planului desfăşurării strategice pentru etapa imediat următoare. Substanţa lui era ofensivă. Se prevedeau două lovituri: una principală, pe direcţia Varşovia-Berlin, şi o alta secundară, prin România. La rândul său, Hitler emisese, la 19 decembrie, directiva operativă nr. 21 – planul „Barbarossa” – pentru invadarea URSS, în care se prevedea şi participarea armatei române, fără consultarea lui Antonescu. Acesta i-a aflat conţinutul la 12 iunie 1941, fără să i se spună însă data şi ora exactă a declanşării operaţiunilor militare.

La sfârşitul lunii decembrie 1940, agentura

Frontului de Est împreună cu Secţia II din M.St.M. elaborau un amplu document, de 37 de pagini, intitulat Kominternul, metoda sa de lucru şi colaborarea cu Armata Roşie. Concluzia era că Uniunea Sovietică dispunea, practic, de două armate: una vizibilă şi alta invizibilă (serviciile de spionaj şi structurile Cominternului), cea din urmă subordonată şi ea între timp Marelui Stat Major sovietic.

În cursul vizitei pe care i-a făcut-o lui Hitler, în ianuarie 1941, Antonescu s-a plâns din nou de presiunile exercitate de sovietici la frontiera cu România şi mai ales în Delta Dunării. În acea perioadă imediat premergătoare rebeliunii legionare, documentele elaborate de SSI insistau asupra a două aspecte: concentrarea permanentă de trupe sovietice la graniţele cu Germania şi România şi faptul că, în ciuda tensiunilor tot mai evidente, Moscova nu era încă pregătită pentru confruntarea decisivă cu Germania. Iată ce reţinea Buletinul informativ al SSI pentru intervalul 20 – 26 ianuarie 1941 în privinţa intenţiilor URSS: „Uniunea Sovietică duce o politică de strictă neutralitate şi expectativă, cu tendinţa vădită de a nu fi amestecată în actualul conflict armat. Scopul URSS nu este de altfel să ia parte la conflictul dintre statele capitaliste şi imperialiste, ci să se întărească cât mai bine din punct de vedere militar, URSS aşteaptă momentul favorabil pentru a căpăta o situaţie teritorială şi politică mai bună, realizându-şi astfel tendinţa imperialistă de totdeauna şi dându-i o nuanţă adecvată regimului comunist”.

În perioada rebeliunii legionare SSI a lansat un serios avertisment în privinţa pregătirilor făcute de Armata Roşie staţionată în Basarabia pentru o posibilă intervenţie în România. În Buletinul informativ din 16 februarie 1941 se revenea cu o explicaţie: „Balcanii au constituit totdeauna pentru URSS un bun punct de sprijin pentru realizarea vechiului său program de expansiune spre sud. În acest scop s-a folosit de orice

mijloc de propagandă pentru a atrage ţările balcanice în sfera sa de influenţă. De aceea, amestecul oricărei alte puteri în politica acestor ţări a fost considerat de Moscova ca un act îndreptat împotriva intereselor sovietice. Cu toate acestea, Sovietele nu au luat nicio atitudine faţă de imixtiunea Axei, deoarece – în actuala situaţie externă – Moscova s-a ferit să facă vreun gest care să fie interpretat de Berlin ca un act contrariu intereselor germane. Dacă însă nu a intervenit direct, Moscova a procedat la intensificarea propagandei comuniste în Balcani pentru ca pe această cale să provoace o eliminare totală a influenţei Axei din această parte a Europei”.

Este interesant de subliniat că încă la 9 februarie 1941 SSI avertiza că „în curând se va încheia o convenţie comercială sovieto-japoneză”. La 13 aprilie 1941 se semnala semnarea Pactului de neagresiune sovieto-japonez, insistându-se pe grija celor două părţi de a-şi asigura spatele. Şi Grigore Gafencu atrăgea atenţia supra deznodământului senzaţional „al negocierilor de la Moscova”. În schimb, generalul Antonescu nota pe documentul trimis de şeful Legaţiei române din capitala sovietică: „Trebuie aşteptat viitorul. Pactul este, după mine, o mare păcăleală, după cum au fost şi pactele de amiciţie perpetuă recente şi mai de mult încheiate de Serbia, Pactul balcanic etc. Pactomania s-a dovedit neputincioasă şi ridicolă. Am spus aceasta din 1934 domnului Titulescu de atunci şi i-am arătat că pactele ce încheia erau un mare şi şubred castel de cărţi, cade una, cad toate. Aşa s-a întâmplat cu pactele în trecut, aşa se va întâmpla în viitor. Domnul Cretzianu să ceară de la Statul major studiul ce am întocmit eu în 1934, care în mod grafic sintetiza ceea ce susţineam şi ceea ce ulterior s-a dovedit exact. Acest studiu trebuie completat cu pactele ulterioare, pentru un istoric uşor de urmărit, ale diplomaţiei foarte puţin savantă şi mai puţin practică de după război. Cel mai bun pact este să fii tare”. În privinţa

pactului de neagresiune sovieto-japonez (esenţial pentru cele două puteri în anii 1941 – 1944), generalul Antonescu s-a înşelat.

Şi totuşi, analiştii SSI făcuseră o conexiune foarte clară între situaţia de pe teatrul european şi negocierile sovieto-japoneze. La 23 martie ei scriau: „În URSS a reînceput să domnească iar credinţa în eventualitatea unui conflict cu Germania; se susţine că acest conflict se va produce chiar în primăvară. Dacă această credinţă este întemeiată sau nu, o va dovedi viitorul, în orice caz este semnificativă grăbirea tratativelor cu Japonia pentru încheierea pactului de neagresiune”.

Credem că nu greşim dacă afirmăm că SSI a anticipat atacul Germaniei contra Iugoslaviei şi absenţa unei replici decisive din partea URSS. Ne bazăm în primul rând pe conţinutul unei note speciale din 27 martie 1941: „Raporturile sovieto-germane trec acum printr-o fază de accentuată răcire, datorită ciocnirii dintre interesele lor. Ambele state caută însă să ascundă această schimbare, Germania pentru a nu-şi crea dificultăţi acum, când este în ajunul unei noi acţiuni militare (subl. n.), iar URSS pentru că nu este încă suficient de bine consolidată în interior şi exterior spre a se putea aventura într-un conflict cu Germania”. Istoricul Andreas Hillgruber nota şi el că „Antonescu nu a părut surprins de comunicarea lui Neubacher venit să îl anunţe despre iminenţa atacului german [contra Iugoslaviei – n.n.].

În perioada respectivă, generalul Ion Antonescu era tot mai hotărât să riposteze cu armele la violările teritoriului românesc săvârşite de aviaţia sovietică. Ne-o dovedeşte şi un document ce sintetizează discuţiile avute de un emisar neprecizat al Abwehrului cu Eugen Cristescu şi în care se spunea: „Conducătorul statului român doreşte să cunoască în ce măsură ar putea să reacţioneze la aceste provocări. Generalul Antonescu intenţionează să răspundă acestor provocări cu artileria

antiaeriană şi cu aviaţia. Întreabă dacă intenţiile sale corespund intereselor Reichului şi în ce măsură poate să reacţioneze la violările teritoriului român de către aviaţia sovietică”.

Probabil că Antonescu era încurajat în această atitudine de documentele primite din partea armatei. Astfel, într-o sinteză informativă din 12 aprilie 1941, elaborată de Secţia a II-a a Statului Major al Armatei a 4-a, cu sediul la Bacău, se enumerau mişcările de trupe sovietice. La capitolul „starea de spirit şi valoarea trupelor” se nota: „lasă de dorit; soldatul nu ştie de ce luptă; ofiţerii foarte slab pregătiţi, iar trupa, cu excepţia unor trupe speciale, slab instruită”. După ce se prezentau două acţiuni de protest ale românilor (la Storojineţ se adunaseră în faţa miliţiei, la 31 martie, 5 – 6.000 oameni, care manifestaseră contra regimului şi ceruseră să li se permită să treacă în România, iar în noaptea de 1 spre 2 aprilie, 3 – 4.000 oameni se apropiaseră de frontieră cu intenţia de a o trece, dar se trăsese asupra lor cu mitralierele de pe tancuri), urmau concluziile. Iată cum sunau ele: „Ultimele manifestări ale trupelor sovietice lasă impresia că momentan se gândesc la acţiuni ofensive. Totuşi, atât gruparea forţelor pe anumite direcţii, aducerea de noi unităţi, în special mecanizate, ne fac să credem că stau gata a acţiona chiar ofensiv, în cazul că se va ivi o ocazie internaţională favorabilă. Populaţia le este ostilă. Valoarea soldatului şi ofiţerilor foarte slabă. Credem că o acţiune ofensivă contra ruşilor va duce sigur la destrămarea unităţilor şi răsturnarea actualului regim comunist, faţă de care chiar multe elemente din armată nu-l mai pot suporta”.

Am reprodus acest lung pasaj din două motive. În primul rând, pentru că el ilustrează faptul că în opinia unor analişti ai armatei române o campanie militară contra URSS avea toate şansele de succes. În al doilea rând, pentru că pasajul se repetă identic (inclusiv informaţiile despre represiunile antiromâneşti) într-un

document având aceeaşi sursă – dar sub o altă semnătură – elaborat la 10 iunie 1941. Ne este greu să găsim vreo explicaţie, pentru această repetiţie, afară poate de nerăbdarea de a trece Prutul.

Cu totul altfel sunau sintezele şi analizele elaborate în aceeaşi perioadă de către SSI. La sfârşitul lunii aprilie 1941, Frontul de Est întocmea un amplu studiu intitulat „URSS 1941. Sinteză asupra pregătirii de război”. Pe parcursul a 113 pagini, erau evaluate situaţia geografică a Uniunii Sovietice, pregătirea teritoriului pentru război, principiile de recrutare în Armata Roşie, mobilizarea în vreme de pace şi de război, tipuri de armament şi muniţii, aeronautica şi marina militară. Documentul nu îşi propunea să evalueze şansele unei confruntări cu sovieticii, dar oferă suficiente date revelatoare pentru potenţialul lor militar, ce nu aveau în niciun caz menirea de a crea iluzii în ceea ce priveşte şansele de victorie. Chiar de la început, documentul atrăgea atenţia că „datorită imensului său potenţial minier, agricol şi militar, URSS joacă un important rol pentru beligeranţii actuali, care luptă fiecare să-l atragă în sfera sa de acţiune (subl. n.)”. Erau expuse pe larg apoi măsurile luate de sovietici – pe baza învăţămintelor desprinse în timpul campaniei din Finlanda – pentru reorganizarea armatei. Concluzia capitolului respectiv era: „măsurile disciplinare luate tind să pună Armata Roşie în situaţia de a egală cu armatele occidentale, faţă de care trebuie să fie gata oricând a apăra independenţa politică a poporului său”.

O parte importantă a documentului se referea la noile metode de pregătire, al căror iniţiator era mareşalul Timoşenko. Se sublinia introducerea comandamentului unic, delimitarea atribuţiilor personalului politic şi întărirea autorităţii comandantului. Se analiza şi doctrina militară sovietică, atrăgându-se atenţia asupra faptului că o idee de bază era strămutarea operaţiilor militare pe teritoriul agresorului, unde

propaganda făcută din timp de pace trebuia „să atragă masele de muncitori şi ţărani din armata adversă, precum şi populaţia de partea revoluţiei”.

În luna mai, după cum nota Grigore Gafencu, aflat în post la Moscova, în jurnalul său, tensiunea sovieto-germană a părut că se reduce. La 24 mai şi ziarele româneşti au publicat un comunicat prin care erau dezminţite zvonurile alarmiste despre un atac sovietic asupra României. În schimb, SSI atrăgea atenţia, prin Buletinul Informativ din 25 mai 1941, asupra măsurilor speciale ce interziceau accesul diplomaţilor străini în regiunile Arhanghelsk, Murmansk, Leningrad, Istmul Kareliei, Ţările Baltice, Bielorusia de Vest, Ucraina de Vest şi Kiev. Concluzia era: „această măsură arată că URSS nu exclude eventualitatea unui conflict”.

La 10 iunie, cu două zile înainte de întâlnirea Hitler-Antonescu, SSI informa: „Armata germană este gata oricând să treacă la ofensivă”. Totodată, se susţinea că în ciuda dezminţirilor oficiale, tratativele sovieto-germane erau o realitate.

La 12 iunie 1941, potrivit lui Andreas Hillgruber, cel care a editat textul stenogramei discuţiilor Hitler-Antonescu, acesta „a oferit de la sine participarea României la războiul împotriva Uniunii Sovietice”. Este adevărat, aşa cum am văzut deja, Hitler avusese aceeaşi idee, fără a-l consulta pe Antonescu. Dar de data aceasta şeful statului fusese prevenit despre intenţiile germane.

La 18 iunie, Hitler l-a anunţat pe Antonescu despre hotărârea lui definitivă de a ataca URSS. La 21 iunie, în ziua când Hitler a dat ordinul irevocabil de atac pentru zorii zilei de 22 iunie, SSI a elaborat două documente. Primul era intitulat „Relaţiile Germaniei cu Uniunea Sovietică şi perspectivele unui conflict armat văzute de un englez”. Acesta era ziaristul britanic Wickman Steed, care, la 20 iunie, la BBC, nu se arătase prea optimist. Iată cum sintetiza nota SSI opiniile acestuia: „Totuşi, se crede că în cazul declanşării unui conflict, ruşii vor

capitula, cedând pretenţiilor germane, fără lupte, cu toate că infanteria rusească este bine pregătită… Cert este că Germania trebuie să obţină resursele naturale ale Ucrainei de care are absolută nevoie pentru a putea învinge la rândul său Anglia”.

Al doilea document SSI era intitulat „URSS Raporturile germano-sovietice într-o nouă fază”. După ce făcea un scurt istoric al perioadei de după pactul Ribbentrop-Molotov, se arăta: „Cum însă este sigur că Moscova nu va renunţa la poziţia sa cu toate sforţările ce depune Reichul pentru a se ajunge la o înţelegere prin tratative directe ce au loc actualmente între guvernele german şi sovietic, un conflict armat între cele două puteri devine de neînlăturat, dacă se are în vedere şi masivele concentrări de forţe germane şi sovietice de-a lungul frontierei URSS, de la Marea Albă până la Marea Neagră”. După ce se examinau rezultatele pe care le-ar avea o campanie victorioasă a Reichului, raportul se încheia astfel: „În concluzie, ciocnirea de interese dintre Reich şi Uniunea Sovietică a devenit acută şi imposibil de soluţionat printr-o înţelegere reciprocă, ceea ce va duce inevitabil la un conflict armat”.

El a izbucnit a doua zi. La 24 iunie, Molotov, comisarul poporului pentru afaceri externe, îl primea pe Grigore Gafencu cu următoarele cuvinte: „Vă gândiţi la teritorii şi nu vă daţi seama că sunt în joc independenţa şi însăşi fiinţa dv. de stat… V-aţi alăturat atacului lor banditesc. Vă veţi căi… sunteţi pierduţi. România e în primejdie de a nu mai fi”. O frază asemănătoare îi scrisese şi Hitler ui Carol II la 15 iulie 1940. Iată tragedia României strivită între cele două puteri totalitare.

Eşalonul mobil „Vulturul”.

Îndată după numirea sa ca şef al Secţiei I Informaţii, colonelul Lissievici a trecut la elaborarea unui plan de

organizare şi mobilizare. Principalul obiectiv îl constituia realizarea unui eşalon mobil, care să cuprindă un duplicat al principalelor secţii ale Serviciului şi care să însoţească Marele Cartier General pe front. Şeful Secţiei I a realizat şi faptul că în caz de război nu s-ar mai fi putut apela, la fel ca în timp de pace, la rezidenţii externi şi agenţii informatori din Europa, mai ales din statele cu care urma să ne aflăm în conflict. De asemenea, „pentru cazul de război trebuie ca din timp de pace să se organizeze, încadreze, doteze, instruiască şi antreneze agenţi informatori, paraşutişti, putând executa misiuni variabile în timp şi spaţiu, în spatele frontului inamic; personal special instruit pentru interogarea prizonierilor de război; un serviciu pentru strângerea documentelor inamicului rămase pe câmpul de luptă, identificarea şi punerea în siguranţă a întreprinderilor industriale şi depozitelor de tot felul, interesând armata şi economia generală a ţării; eventual şi alte servicii cu caracter special”. Împreună cu specialiştii din Marele Stat Major, planul de mobilizare a fost realizat în intervalul 20 mai-21 iunie 1941. Pentru culegerea de date şi informaţii din adâncimea frontului inamic, care în proporţie de 90% aveau caracter militar, Eşalonul Mobil dispunea de o grupă specială numită conspirativ „Vulturul”, condusă de locotenent-colonelul Vasile Palius, ajutat de Nicolae Trohani.

Potrivit celor afirmate de Lissievici, tentativelor de a lansa spioni în spatele liniilor sovietice li s-au opus forurile superioare sau, pur şi simplu, lipsa condiţiilor tehnice. Astfel, în perioada în care Armata patru întâmpina dificultăţi în înaintarea spre Odessa, şefii centrelor informative de la Chişinău au încercat să infiltreze agenţi peste linia frontului. Conducerea SSI le-a cerut însă să se limiteze la anchetarea prizonierilor „faţă cu posibilităţile noastre”, explicându-li-se că se riscă prea mult interesele româneşti în cazul în care agenţii erau capturaţi.

„Tot pentru a face faţă nevoilor de procurare a informaţiilor pe Frontul de Est, în urma aprobării şefului SSI – povesteşte colonelul Lissievici – m-am prezentat generalului Ioaniţiu, şeful Marelui Stat Major, solicitându-i să-mi facă cunoscut care sunt posibilităţile forţelor noastre armate să utilizeze paraşutişti care, acţionând în spatele frontului inamic, să execute misiunile încredinţate de către SSI, primind un răspuns total negativ în legătură cu aceste posibilităţi prezente şi viitoare”. Cu toate acestea, nu a renunţat, luând legătura cu o unitate de aviaţie dislocată în zona Iaşi. Centrul informativ Iaşi a primit aprobarea ca la începerea operaţiunilor militare să paraşuteze doi agenţi în regiunea Râbniţa. „În acest scop – spunea Ion Lissievici – Centrul informativ Iaşi s-a ocupat intens cu instruirea şi antrenarea agenţilor respectivi şi deplasarea în teren pe timpul nopţii, radiotransmisie, utilizarea armamentului cu care erau dotaţi, modul de comportare pe teritoriul URSS-ului, obţinând rezultate satisfăcătoare”. Asemenea acţiuni au rămas cu totul izolate.

La jumătatea lunii noiembrie 1941, odată cu demobilizarea Armatei a 4-a şi chemarea în ţară a unor unităţi din Armata a 3-a, Eşalonul Mobil a revenit la Bucureşti. Acest episod întăreşte ideea că în acel moment Antonescu nu intenţiona să meargă mai departe. Peste două luni, în ianuarie 1942, Marele Stat Major a solicitat SSI să organizeze un nou Eşalon Mobil. Din cauza lipsei de efective, conducerea Serviciului a trebuit să recurgă la noi recrutări. Ulterior, în urma dispoziţiilor date de generalul von Schobert, comandantul Armatei 11 germane, ofiţerii Eşalonului Mobil urmau să se ocupe în exclusivitate de interogarea prizonierilor sovietici aflaţi în lagărele germane din Crimeea. Restul personalului a fost redistribuit în centre informative pe lângă fiecare divizie.

Nu dispunem de prea multe documente despre activitatea concretă desfăşurată de SSI pe Frontul de

Est. Foarte multe documente de sinteză au fost preluate de autorităţile sovietice după 23 august 1944, după cum ne arată cercetările întreprinse de istoricul Gheorghe Buzatu în arhivele de la Moscova. În cursul anchetelor, cei ce au lucrat în acest domeniu au susţinut că SSI nu a dispus de o agentură prea puternică, principala sursă de informare fiind anchetarea prizonierilor. Ni s-au păstrat însă o serie de aprecieri şi mulţumiri venite pe adresa Serviciului din partea beneficiarilor de atunci ai informaţiilor puse la dispoziţie. Astfel, Subsecretariatul de stat al Aerului, prin adresa nr. 147, din 15 iulie 1941, mulţumea pentru că „i s-a pus la dispoziţie material informativ militar de o reală valoare”. La sfârşitul lunii iunie şi la începutul lui iulie, datorită înrăutăţirii condiţiilor atmosferice, nu s-au mai putut efectua zboruri normale de recunoaştere, singura sursă de informare rămânând agentura SSI. La 19 februarie 1942, prin adresa nr. 3 540, Subsecretariatul de stat al Marinei mulţumea şi el pentru informaţiile primite.

Să amintim şi alte reuşite ale Eşalonului Mobil. Astfel, la sfârşitul lunii februarie 1942, structura contrainformativă dislocată în Peninsula Kerci a reuşit să captureze mai multe formaţiuni de cercetare-diversiune ale sovieticilor. La anchetă s-au obţinut informaţii care au permis trupelor române şi germane să cunoască intenţiile de debarcare în peninsulă ale sovieticilor, reuşind să le respingă în final.

Un succes, pe plan informativ, a obţinut SSI şi la Cotul Donului. Potrivit generalului Jukov, înaltul Comandament sovietic luase decizia declanşării contraofensivei încă de la 12 septembrie. La 20 septembrie SSI înainta Marelui Cartier General un document în care se spunea: „Armata sovietică se pregăteşte pentru o puternică ofensivă în Cotul Donului. În acest scop, sunt în curs de concentrare mari unităţi cu efective proaspete, aduse din Siberia, bine echipate şi instruite. Ofensiva va dispune de o masă de circa 600 –

700 tancuri. Ea urmează să înceapă la data de 25 octombrie 1943, cu efort probabil pe direcţia Kletkaia-Rostov”. După cum îşi amintea colonelul Lissievici, Comandamentul german al Grupului de Armate „Sud” a apreciat primele informaţii obţinute de SSI drept „netemeinice” şi „alarmiste”. Ulterior, germanii au acceptat ca „posibile” datele furnizate de români. La 7 octombrie, Eşalonul Mobil întocmea o notă informativă intitulată Consideraţiuni asupra potenţialului industriei militare a URSS, ale cărui concluzii sunau astfel: „industria de război sovietică nu este atât de profund zdruncinată cât se crede, nu i s-a dat lovitura decisivă şi dispune de suficiente materii prime, combustibil, instalaţiuni de prelucrare, iar greutăţile ce le întâmpină în prezent şi care au fost enumerate mai sus sunt în măsură a fi remediate în spatele îndepărtat al frontului”.

Între 25 şi 30 noiembrie 1942, Eşalonul Mobil informa Marele Cartier General că ofensiva sovietică în Cotul Donului a fost amânată pentru prima decadă a lunii noiembrie. La 2 noiembrie, Eşalonul revenea cu o nouă notă informativă: „din declaraţiile prizonierilor de război rezultă că trupele ce sunt trecute la vest de Volga ar fi destinate ofensivei sovietice ce ar începe la 7 noiembrie, ziua aniversării revoluţiei”. Arătând că şi această dată a fost amânată, nota din 15 noiembrie sublinia că „rolul principal îl vor avea aviaţia şi unităţile blindate care au şi fost pregătite în vederea ofensivei… dispozitivul ofensiv sovietic este aproape realizat, declanşarea acţiunii fiind în funcţie de: condiţiile atmosferice favorabile…; completarea informaţiilor asupra dispozitivelor forţelor române şi a posibilităţilor de reacţie”.

În vreme ce Eşalonul Mobil informa despre puternicele concentrări de trupe sovietice, serviciul de informaţii al armatei germane afirma că în Stepa Calmucă era cu neputinţă să se adune rezerve într-o măsură importantă.

Rapoartele informative ale Eşalonului Mobil făceau

referiri şi la starea de spirit a trupelor române din Cotul Donului, care prin conţinutul lor, veneau în contradicţie cu rapoartele comandamentelor militare. Eugen Cristescu spunea că „astfel de rapoarte nu au fost luate în consideraţie”. Se repeta astfel o situaţie din primul război mondial, când factorii de comandă ai armatei române, deşi au beneficiat de informaţii veridice şi deosebit de valoroase, pentru a-şi fundamenta deciziile totuşi le-au neglijat. Atunci a fost vorba despre pregătirile ofensivei armatei bulgare în 1916, acum despre intenţiile Armatei Roşii la Cotul Donului.

După declanşarea ofensivei sovietice, Eşalonul Mobil făcea o evaluare a consecinţelor, la 18 decembrie 1942. De data aceasta s-a ţinut cont de ele, dar era tardiv. „O primă concluzie ce se impune este aceea că operaţiunile de pe Frontul de Est din cursul anului 1942 constituie în fond un eşec al planului strategic german”. În dreptul acestei fraze, pe marginea documentului SSI mareşalul Ion Antonescu a notat cu creionul roşu: „Mai mult”. O altă concluzie era: „rezervele ruseşti nu sunt epuizate şi trebuie să ne aşteptăm la atacuri noi din partea lor şi la o prelungire a eforturilor ruse pe tot timpul iernii”. Şi aici Antonescu a notat: „Da”.

La începutul anului 1943 s-au luat măsuri deosebite de conspirare a activităţii Eşalonului Mobil, care nu mai vizau doar inamicul, ci şi pe aliatul german. S-a schimbat denumirea unităţii în Detaşamentul „Vulturul”.

Rapoartele informative erau trimise în plicuri sigilate direct la centrală. Tot în ianuarie, după retragerea Marelui Cartier General la Bucureşti, efectivele au fost reduse. Deja colonelul Vasile Palius, şeful Agenturii Frontului de Est, începuse, din proprie iniţiativă, să întocmească rapoarte despre mişcările trupelor germane, moralul ostaşilor germani, dezacordurile dintre elementele operative ale Wehrmachtului şi cele ale Partidului Naţional Socialist. Colonelul Palius luase „măsuri pentru trimiterea unor

organe ale SSI şi în alte regiuni decât în acelea în care se aflau dislocate trupe române. S-a recurs în acest scop la diferite mijloace de acoperire şi la o adevărată echilibristică pentru derularea organelor germane, care supravegheau de aproape activitatea SSI. Astfel, s-au trimis agenţi deghizaţi în jandarmi care ar fi urmărit dezertori, dar aveau sarcina de a culege date din zona controlată de germani”.

După bătălia de la Kursk, într-o analiză elaborată de SSI se arăta: „În caz dacă forţarea Niprului în regiunea Kiev nu va fi oprită şi înaintarea trupelor sovietice către Nistru va fi realizată, atunci trupele româno-germane din Crimeea, din spaţiul între Nipru şi Marea de Azov, cum şi cele din regiunea între Nipru şi Nistru vor fi presate de către ofensiva sovietică din direcţia nord-sud, nu vor putea face faţă acestei presiuni şi deci vor fi silite să execute o retragere spre Nistru, de-a lungul frontului sovietic, cu urmări catastrofice”.

Este greu să tragem o concluzie definitivă privind eficienţa activităţii Eşalonului Mobil – sau cu atât mai puţin a Secţiei I informaţii externe – ţinând cont de baza documentară precară care este accesibilă în clipa de faţă cercetătorului. Arhiva Frontului de Est a fost arsă imediat după 23 august 1944. Cei implicaţi au susţinut că nu au dispus de surse importante în URSS. Şi totuşi, maiorul american Bishop, şeful contrainformaţiilor în cadrul misiunii OSS sosite după 23 august 1944 la Bucureşti, afirma că după serviciul german de informaţii, SSI dispunea de cele mai bune date despre URSS, pe care le-a oferit americanilor şi britanicilor. De aici însă cel puţin deocamdată, pătrundem în teritoriul umbrelor.

Informaţii despre mişcarea de partizani

Sunt o serie de documente care ne prezintă unele dintre acţiunile întreprinse de Eşalonul Mobil pe Frontul de Est. Cele mai multe se referă la mişcarea de partizani.

Cazul cel mai cunoscut îl reprezintă Odessa.

Începând din a treia decadă a lunii decembrie 1941, Centrul informativ Odessa a raportat despre arestarea primilor partizani în zona catacombelor. Prin anchetarea lor s-a stabilit că în catacombe se aflau mai multe grupe de partizani, aflate sub comanda colonelului Kuzneţov, şeful Secţiei a III-a din centrala NKVD de la Moscova. Ofiţerii SSI au reuşit să identifice 82 guri de acces în catacombe şi să obţină numeroase planuri ale păienjenişului de galerii. Detaşamente militare ale Comandamentului Militar, beneficiind de asemenea informaţii, au angajat lupte cu grupele de partizani în interiorul catacombelor. Totuşi, datorită numărului mare de trasee, adâncimii şi întortocherii galeriilor, a numeroaselor ieşiri în cele mai diverse locuri (clădiri publice şi private, canalizarea oraşului, în centrul sau periferia acestuia), catacombele rămâneau un excelent adăpost pentru partizani, implicit, o permanentă ameninţare. Locotenent-colonelul Schnidel, şeful Abwehr-ului din Odessa, a intervenit în repetate rânduri pentru a convinge autorităţile militare să arunce în catacombe gaze. Pe baza unui raport al SSI şi a altuia alcătuit de Secţia Operaţii a Marelui Stat Major, care recomandau să nu se folosească gaze de luptă, procedeu contrar legilor războiului, mareşalul Ion Antonescu a pus rezoluţia: „Nu se întrebuinţează gaze toxice. Sunt destule catacombe”.

Cea mai eficientă metodă s-a dovedit recrutarea unor agenţi din rândul partizanilor. Prin telegrama nr. 727, din 15 ianuarie 1942, directorul general al SSI, Eugen Cristescu, îl informa pe mareşal că sursa principală a fost Dimitrie Alekseevici, fost ofiţer NKVD, „care a ajutat la descoperirea unor partizani dintre cei aproximativ 300 existenţi. Partizanii sovietici identificaţi au fost judecaţi şi executaţi”.

Într-o sinteză realizată de Biroul contrainformaţii din Secţia a II-a a Marelui Cartier General, la 24 iulie

1941, se arăta că deşi Armata Roşie se aflase printre primele din lume care căutase să valorifice posibilităţile militare ale saltului cu paraşuta, „unităţile de paraşutişti n-au fost deloc întrebuinţate”. „În schimb – se arăta în document – URSS a hotărât să întrebuinţeze posibilităţile paraşutiştilor pentru lansarea în spatele liniilor a unor mici grupuri de agenţi diversionişti cu misiunea de spionaj, sabotaj şi terorism şi de care s-a făcut uz mai ales în ultimul timp”. Până în acel moment – deci într-o lună de război – autorităţile române capturaseră cinci echipe cu un total de 36 oameni. Concluziile documentului subliniau că „în ultimul timp s-au semnalat frecvent asemenea lansări de agenţi cu paraşuta, nu numai pe teritoriul nostru, ci şi în Bulgaria, Ungaria şi la nord, în Galiţia” şi că „aceşti agenţi nu au nimic comun cu unităţile de paraşutişti”.

Din documentele informative ale SSI rezultă că recrutarea, organizarea, dotarea, instruirea şi conducerea mişcării de partizani fuseseră încredinţate „conducerii superioare a propagandei politice în Armata Roşie”, luând fiinţă „Administraţia politică a armatei, Diviziunea a X-a, denumită şi Secţia Superioară nr. 10”. NKVD-ul pregătise şi „batalioane de curăţire”, care aveau ca principală misiune neutralizarea unităţilor inamice de paraşutişti, dar se puteau transforma, în anumite condiţii, în unităţi de partizani.

Un document SSI atrăgea atenţia asupra unui aspect important: „Fără o înţelegere a realităţilor şi o transpunere din partea noastră în mentalitatea populaţiilor sovietice, acţiunile noastre operative precum şi acţiunea noastră constructivă de organizare a teritoriului în spatele frontului va întâmpina mari greutăţi şi va pretinde timp îndelungat”. Soluţia propusă prevedea ca măsurile de contracarare a mişcării de partizani să fie gândite nu numai prin latura represivă, ci şi prin cea constructivă, vizând organizarea unei vieţi normale în spatele frontului.

Documentele informative ale SSI arată că în primăvara anului 1943 mişcarea de partizani evoluase rapid pe Frontul de Est spre forme instituţionalizate. Fuseseră identificate două şcoli pentru pregătirea partizanilor. Una se afla la Moscova, şi pregătea cadrele care urmau să încadreze unităţile, alta la Saratov, unde erau instruiţi cei lansaţi în zona de responsabilitate a trupelor române.

În noaptea de 28 – 29 iulie 1943 de pe aerodromul Storobelsk a decolat un avion cu 8 paraşutişti din „Grupul Basarabia". „Fiind înştiinţaţi la timp – se spunea într-un document al SSI, ceea ce ne arată totuşi eficienţa activităţii Eşalonului Mobil şi nivelul până la care acesta reuşise să îşi infiltreze proprii agenţi – bateriile româneşti din sistemul de apărare antiaeriană au reacţionat cu foc, fapt pentru care Grupul Basarabia nu şi-a îndeplinit misiunea, fiind lansat undeva în Ucraina, departe de obiectiv".

O evaluare făcută de SSI arăta: „Pe cât de reuşită a fost mişcarea partizanilor în Ucraina şi Bielorusia, pe atât de nereuşită este în prezent în România, exceptând teritoriul Basarabiei, unde o parte a populaţiei acordă sprijin partizanilor, mai ales în regiunea Chişinău şi în regiunea Cernăuţi. În celelalte judeţe ocupate temporar (Moldova şi Bucovina), mişcarea are un alt aspect. Aici partizanii sunt prinşi foarte uşor de către organele de urmărire pentru că nu cunosc limba română, iar populaţia îi trădează imediat. Comandamentul sovietic este convins că după trei săptămâni de la lansare niciun partizan nu mai rămâne liber... Cu toate acestea, Comandamentul partizanilor va continua să trimită grupe considerate de sacrificiu pentru comiterea actelor de diversiune".

La 12 iulie 1944, SSI realizase o captură importantă, în persoana colonelului Kotlearov, arestat în ţinută militară, cu grade şi centură. La anchetă, el a confirmat că până în luna iulie 1944, activitatea partizanilor pe

teritoriul românesc „era ca şi inexistentă”. Ofiţerul sovietic a mai destăinuit că după vizita mareşalului Timoşenko la Cernăuţi, cu scopul de a pregăti viitoarele operaţii militare în sectorul românesc, Comandamentul partizanilor din Kiev a hotărât să trimită grupe de partizani cu misiuni de diversiune contra căii ferate Câmpulung-Bistriţa, obiectivul principal fiind distrugerea tunelului de la Valea Putnei. Prin urmare, comandamentul sovietic planificase deja acţiunea de ocupare a teritoriului românesc dincolo de Prut.

Informaţiile obţinute de SSI erau veridice, ulterior fiind confirmate şi de alte documente româneşti şi străine, dar configuraţia frontului – total defavorabilă trupelor germane şi române – sugera că o soluţie militară nu mai putea salva situaţia. Era nevoie de o soluţie politică, de data aceasta radicală şi energică, adică o reorientare politico-militară de valoare strategică, ceea ce s-a şi întâmplat prin actul de la 23 august 1944.

JOCUL PE MAI MULTE TABLOURI

Colaborarea între SSI şi Abwehr a fost reconfirmată oficial şi prin urmare autorizată, începând cu data de 7 septembrie 1940, cu ocazia întrevederii de la Bucureşti între generalul Ion Antonescu, conducătorul statului român, şi amiralul Wilhelm Frantz Canaris, şeful Serviciului de informaţii al armatei germane.

Această colaborare era normală, atâta timp cât noul regim politic al României înţelegea să-şi fundamenteze politica externă prin alianţa cu Germania. Colaborarea informativă între SSI şi Abwehr a funcţionat cu rezultate bune, dar în momentul în care s-a produs marea cotitură a Frontului de Est, iar românii au început să fie criticaţi de germani că nu şi-au apărat corect şansele în bătălia de la Stalingrad şi Cotul Donului, s-au luat măsuri contrainformative de ambele părţi. Germanii, în afară de

Abwehr şi-au făcut simţită prezenţa pe frontul secret din România, cu numeroase alte structuri informative; Eugen Cristescu vorbeşte de 11 servicii germane, din care doar 3 erau autorizate de statul român. SSI şi-a creat în structura sa Agentura I – integrată Secţiei II Contrainformaţii –, al cărui şef era lt.-col. Traian Borcescu, pentru a-i supraveghea pe germanii care desfăşurau acţiuni informative pe teritoriul României neautorizate de statul român.

Mai trebuie menţionat că măsurile contrainformative faţă de germani nu au fost totuşi de conjunctură ori izolate, ci – aşa cum atestă fără dubii documentele de arhivă – au constituit un adevărat program pe care Eugen Cristescu l-a pus în aplicare evident cu aprobarea lui Ion Antonescu. „Teoria mea – spunea Eugen Cristescu – era că guvernul a luat această linie cu nemţii, dar ţara nu trebuie să se înece, trebuie lăsată o rezervă naţională, care să continue statul mai departe”. Şi adăuga: „La un moment dat, văzând că germanii fac o acţiune subversivă foarte puternică, Antonescu mi-a spus: Fă un serviciu special pe această latură. Eu am gândit şi am hotărât că serviciul acesta trebuie să apară ca un serviciu independent. Dacă simt germanii ceva, să spunem că l-au făcut evreii şi democraţii şi l-am însărcinat pe Soreanu[82], care a făcut acest serviciu cu o serie de gazetari evrei din Bucureşti şi din Ardeal, între care Munteanu, şi cu o serie de tineri naţional-ţărănişti ardeleni, oameni care au adunat o serie întreagă de date, urmăreau pe saşi, aveau legătură cu ei şi mi-au adunat un material foarte serios şi important în

82 Într-o notă, din 30 septembrie 1944, a Prefecturii Poliţiei Capitalei, se menţiona: „Cu ajutorul evreului Soreanu (Haim Schaer), care era în foarte bune legături cu anturajul lui Iuliu Maniu, Eugen Cristescu era informat în cele mai bune condiţiuni de tot ce se punea la cale acolo. Informatorul era plătit pentru aceste servicii cu cca 350 000 lei lunar, afară de premii date pentru lucrări speciale, iar în ultimele 6 luni a avut la dispoziţie şi un automobil al Serviciului, cu şofer şi întreţinere“.

această direcţie”. De asemenea, Soreanu avea strânse legături şi cu dr. Filderman, şeful comunităţilor evreieşti din România.

Deci, jocul dublu a fost impus de „înalte raţiuni de stat”. România era un stat mic, iar interesele sale naţionale trebuiau apărate şi în situaţia în care alianţa cu Germania se prăbuşea. Vom explica în cele ce urmează riscurile foarte mari la care s-a expus SSI-ul pentru a realiza jocul pe mai multe tablouri.

Reţeaua „inginer Popovici-Rică Georgescu”. şi impacientarea germanilor

În luna iulie 1941, Abwehr-ul a primit, din Istanbul, o informaţie potrivit căreia proprietarul restaurantului Taxim, Mişu Iorgulescu, urma să vină la Bucureşti, aducând şi 20.000 lire sterline, bani destinaţi agenţilor englezi din România. Abwehr-ul a transmis această informaţie SSI-ului conform convenţiei de colaborare. Germanii nu aveau dreptul să desfăşoare acţiuni de reţinere pe teritoriul României. Prin urmare, Mişu Iorgulescu a fost aşteptat pe aeroportul Băneasa de agenţi SSI, care l-au reţinut şi transportat direct la sediul Secţiei Juridice. Percheziţia amănunţită asupra bagajelor nu a dus la descoperirea vreunei sume de bani. La ancheta informativă a declarat că el cunoaşte mai mulţi englezi din Istanbul care îi vizitează restaurantul, numindu-i şi pe fraţii de Chastelain. Aprofundându-se cercetarea informativă, Mişu Iorgulescu a oferit indicii suficiente care au condus la descoperirea reţelei de spionaj „inginer Popovici-Rică Georgescu”. Ea fusese organizată de Gardyne de Chastelain, care timp de 14 ani îndeplinise funcţia de director comercial al Societăţii petrolifere „Unirea”. Chastelain i-l recomandase în mod special pe Valeriu (Rică) Georgescu lui Popovici. Reţeaua informativă mai cuprindea pe maistrul Bălan, specialist în radio-transmisiuni, plus alte 10 persoane care

îndeplineau oficiul de informatori şi curieri. Inginerul Popovici primise 80.000.000, iar Ricã Georgescu 18.000.000 lei. La percheziţia domiciliarã s-au mai gãsit 56.000.000.

Ricã Georgescu era ginerele lui Sever Bocu, şeful organizaţiei naţional-ţărăniste din Banat. De altfel, era în relaţii foarte apropiate cu Iuliu Maniu, care îl cunoştea şi pe Chastelain şi ştia despre organizarea grupei (reţelei) informative. La anchetă, primul a cedat inginerul Popovici care a avut şi neşansa să îi moară un frate pe front. Scopul mărturisit al organizaţiei a fost de a menţine legătura între englezi şi Maniu. În plus, Ricã Georgescu „căuta să speculeze problema revendicării Ardealului de Nord”. El afirma că o bună parte din cei 18.000.000 lei pe care i-a luat personal de la organizaţie au fost întrebuinţaţi pentru propagandă în Ardealul de Nord şi că de acest lucru ar fi ştiut şi doctorul Nicolae Lupu şi Ion Mihalache, alţi doi fruntaşi de seamă ai PNA. Numai că, Eugen Cristescu menţiona, într-una din declaraţiile sale pe această temă, că cei doi oameni politici – Lupu şi Mihalache –, fiind întrebaţi de mareşalul Ion Antonescu, dacă ştiu ceva, au răspuns că nici nu-l cunoşteau pe Ricã Georgescu şi nici nu aveau cunoştinţă de faptele sale.

Pus într-o astfel de situaţie delicată, şeful SSI, Eugen Cristescu, a acţionat cu prudenţă. El ne spune textual: „Constatând astfel manoperele şi diversiunile încercate de Ricã Georgescu, pe baza aprobării mareşalului Antonescu, am luat măsuri ca declaraţiile lui Ricã Georgescu, care urmau a figura în dosarul cercetărilor şi al procesului, să fie înlocuite cu declaraţii care să trateze numai latura pur juridică, iar declaraţiile cu corelaţiuni politice au constituit un dosar special, ce a fost predat mareşalului Antonescu. Această operaţiune mai urmărea şi scopul ca germanii să nu afle acest lucru sau cel puţin să nu aibe dovezi ca să motiveze un proces diplomatic pe tema legăturilor oamenilor politici români

cu Aliaţii, chit că aveau bănuieli în acest sens”.

Până la urmă, procesul nu s-a mai judecat – în ciuda presiunilor făcute de germani – datorită intervenţiei lui Iuliu Maniu, care a ameninţat că va depune ca martor. De altfel, Rică Georgescu a beneficiat de un asemenea regim de detenţie încât avea la un moment dat o garsonieră în care locuia cu soţia şi un servitor. Rică Georgescu a făcut parte din primul guvern instaurat la 24 august 1944, după arestarea mareşalului Ion Antonescu, iar în 1947 a plecat împreună cu soţia sa în Statele Unite.

Din a doua jumătate a anului 1942 au apărut şi primele semnale despre neîncrederea cu care începea să fie privit Eugen Cristescu de către germani. Un raport al Agenturii I, din 30 noiembrie 1942, menţiona: „În cercurile apropiate ataşatului de presă german a început să circule zvonul că dl director general, Eugen Cristescu, va fi schimbat de la conducerea SSI deoarece urmăreşte activitatea germanilor şi în mod intenţionat neglijează urmărirea activităţii agenţilor anglo-saxoni care mişună în Capitală, făcând spionaj pe o scară întinsă şi lansând tot felul de zvonuri menite să producă panică şi răcirea relaţiilor germano-române. În acelaşi timp se afirmă că Serviciul condus de dl director general Eugen Cristescu nu vrea să urmărească atent acţiunea evreilor care au devenit foarte obraznici şi tendenţioşi, bazându-se pe unele succese fără importanţă ale statelor democratice”. Iar la 29 aprilie 1943, aceeaşi Agentură I din Secţia Contrainformaţii a SSI revenea cu un alt raport pe această temă: „Toţi aceştia, era vorba despre o serie de persoane identificate ca transmiţând informaţii germanilor despre Eugen Cristescu – n.n., fac afirmaţii că dl Eugen Cristescu a început să joace pe două tablouri şi în acelaşi timp n-are destulă autoritate spre a pune la punct, sau nu vrea acest lucru, elementele anglofile din cadrul SSI. Unul dintre cei învinovăţiţi că are o activitate alături de anglofili, pe care se sprijină, este dl lt.-col.

Traian Borcescu”.

Trebuie menţionat că astfel de informaţii pe care le deţineau germanii despre şeful SSI erau cât se poate de exacte. Eugen Cristescu depăşise faza supravegherii şi izolării agenturii germane din România, cât şi pe cea a protejării opoziţiei politice şi asigura prin canalele Serviciului său, legăturile şi ale opoziţiei şi ale lui Ion Antonescu cu Aliaţii.

Contactele informative cu americanii

Un prim contact, atestat documentar, între SSI şi serviciile secrete americane, a fost stabilit de Eugen Cristescu în primăvara anului 1943. Nu este foarte clar din iniţiativa cărei părţi s-a realizat respectiva întâlnire. Ştim doar că ea a fost mijlocită de George Littman, un vechi prieten şi informator al lui Eugen Cristescu, fost înainte de război antreprenor al Cazinoului din Sinaia. În acel moment era membru al misiunii engleze din Turcia. La cererea părţii americane, mesagerul a fost Gheorghe Cristescu, fratele lui Eugen Cristescu, trimis sub acoperire de curier diplomatic. La întoarcere, acesta a întocmit un raport, datat 10 martie 1943 şi păstrat sub formă de manuscris între hârtiile personale ale lui Eugen Cristescu. De regulă, astfel de documente nu se păstrează. Ele se distrug imediat ce beneficiarul a luat la cunoştinţă informaţiile şi datele transmise. Documentul are o valoare istorică deosebită, fapt pentru care nu poate fi înţeles dacă nu este reprodus în întregime. Iată textul:

„Întrebând persoanele cu care am luat contact la Istanbul de ce s-a insistat ca legătura să se facă printr-un intim al lui Eugen Cristescu, rudă, frate, mi s-a răspuns:

— Pentru că am găsit că aceasta este cea mai directă şi bună legătură; pentru că în afară de latura oficială, comunicările aveau şi o parte ce-l priveau direct şi personal pe Eugen Cristescu. Noi americanii

cunoaştem mai precis şi apreciem mai exact decât alţii şi chiar decât voi rolul important ca factor de ordine al lui Eugen Cristescu în viaţa statului român. Ştim şi avem bune informaţii că Germania va cere României sacrificii cu mult mai grele decât cele făcute până acum, sarcini de nesuportat, pe care mareşalul Antonescu nu le va putea accepta şi satisface. Germanii anvizajează o asemenea situaţie şi în consecinţă pregătesc terenul pentru orice eventualitate. Avem informaţii că s-au înţeles cu Horia Sima, impunându-i o totală supunere în cazul când eventual îl vor aduce la conducerea statului român, în fruntea unui regim legionar. În acea ipoteză, mareşalului i se va aranja o dispariţie cu ajutorul teroriştilor ocrotiţi atât în Germania, cât şi în ţară. O formulă similară, dar mai simplă, se va utiliza şi pentru vicepreşedinte. Horia Sima a cerut ca Eugen Cristescu să-i fie predat lui, fie că s-ar afla în ţară, fie că ar fi în Germania, deoarece are cu el o crâncenă răfuială. Pe de altă parte, organele speciale sovietice (NKVD-ul şi Kominternul) socotesc pe Eugen Cristescu ca pe inamicul nr. 1 al comunismului în România. Aceste organe socotesc că bolşevizarea României nu s-a putut efectua graţie în mare parte dârzei lupte a lui Eugen Cristescu, atât ca director al Siguranţei în trecut, cât şi ca şef al SSI-ului român, acum. Considerând că evenimentele s-ar putea precipita, am înţeles a-l avertiza pe Eugen Cristescu de aceste lucruri pe calea cea mai directă şi sigură ce am găsit: dumneata.

— Nu înţeleg această îngrijorare pentru soarta unor adversari – am obiectat.

— Noi, americanii – mi s-a răspuns –, înţelegem a trece peste baricadele în domeniul informativ. Deşi pe baricade opuse, am socotit totuşi a face acest avertisment spre a nu fi surprinşi de evenimente. Noi prevedem că România va trece poate prin perioade de crize generale. Crize pasagere. Vedem pentru atunci în Eugen Cristescu unul din factorii chibzuiţi şi cu tact,

care ar înţelege mai bine ca orice alt om de stat român situaţia ţării sale (a dat dovadă şi în Comisia româno-bulgară). Oare de ce Germania n-a intervenit în favoarea altui factor informativ, deşi în acel timp politica română era situată pe baricada opusă? Noi, americanii, considerăm că dezvoltarea democraţiilor are la bază ordinea socială, iar ordinea socială are la bază cunoaşterea cât mai profundă a realităţilor, adică informaţia. Iată explicaţia întrevederii şi a canalului ales, a încheiat convorbitorul meu.

Din cele discutate, am tras în general următoarele concluzii: a) Serviciul de informaţii american nu doreşte dezordini în România; b) nu ar dori deocamdată, cel puţin, amestecul şi al Intelligence Service-ului englez. Deci, divergenţele între Serviciul de informaţii american şi cel englez; c) se situează pe baricada opusă tendinţelor serviciilor speciale sovietice. Pentru aceasta şi alte considerente, doreşte a menţine legătura cu România prin organele SSI, într-un cadru cât mai restrâns, cu garanţia celei mai desăvârşite discreţiuni. G [Gheorghe] C [ristescu]".

Documentul acesta ne arată limpede preocuparea fiecăruia dintre serviciile secrete aliate de a-şi asigura o poziţie cât mai bună în Europa Centrală, de Est şi Sud-Est, pentru perioada ce avea să urmeze după terminarea războiului. Deosebit de interesant este şi faptul că americanii îl apreciau pe şeful SSI – Eugen Cristescu – punându-şi în el mari speranţe pentru viitorul democratic al României.

Un alt document extrem de interesant ce atestă contactele dintre autorităţile româneşti şi cele ale SUA, mijlocite prin intermediul SSI, provine din Arhivele Federaţiei Ruse, respectiv, „Mapa specială" a lui Stalin. Este vorba despre mărturia unui prizonier militar român, colonelul Ion Popescu, din SSI, anchetat de sovietici. Colonelul român mărturiseşte că la recomandarea lui Eugen Cristescu, la începutul lunii noiembrie 1943, a

fost primit într-o audienţă secretă la Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru de Externe al României, care l-a însărcinat cu o misiune confidenţială la Madrid. Acolo, ofiţerul român trebuia să intre în contact cu ambasadorul SUA din capitala Spaniei pentru a afla punctul de vedere al guvernului american faţă de situaţia foarte grea a României şi soluţiile posibile „ca ţara noastră să iasă onorabil" din acest impas datorat pierderilor de pe frontul de Est.

La jumătatea lunii noiembrie 1943, colonelul Ion Popescu, din SSI, s-a întâlnit la Madrid cu ambasadorul SUA, de la care a primit un mesaj forte clar şi concis: „Statele Unite ale Americii au hotărât să acorde acest ajutor, atât în interesul României, cât şi în al ei, al Americii, în această parte a Europei". Pe baza informaţiilor de care dispunea ambasadorul, guvernul SUA considera că rezistenţa României pe frontul de Est nu mai putea dura mult, în sensul că „nu mai târziu de primăvara anului 1944, războiul va ajunge la graniţele României". Ca urmare, SUA dorea ca să se „evite purtarea războiului pe teritoriul României şi, îndeosebi, să înlăture ocupaţia ei militară de către armatele ruse" [sovietice – n.n.]. În ceea ce priveşte viitoarele graniţe ale României în răsărit, ambasadorul era de părere că „America poate garanta hotarele din 1941, sperând să obţină din partea URSS acordul pentru cedarea în folosul României a Basarabiei şi Bucovinei". În vederea realizării acestui scop, guvernul SUA solicita „ca România să se hotărască repede să înceapă negocieri cu Aliaţii (deocamdată cu reprezentanţii SUA)". Din cele spuse de ambasadorul american, colonelul Ion Popescu a înţeles că „America este interesată ca România să nu intre în sfera de influenţă a URSS şi că rezolvarea la timp de către România a problemei – în maniera dorită de SUA – va ajuta la atingerea scopurilor urmărite de America în această parte a Europei. Temporizarea sau opoziţia României dăunează intereselor SUA, care coincid

necondiţionat cu cele ale României”.

Pentru a fi convingător, ambasadorul american i-a arătat ofiţerului român o scrisoare din partea preşedintelui SUA, Franklin Delano Roosevelt, din care a şi tradus un fragment ce sugera că „Preşedintele SUA recomanda ambasadorului să depună toate eforturile pentru ca autorităţile României să înţeleagă la timp importanţa acestui demers pentru viitoarea situaţie internaţională, în care SUA vor ca România să ocupe o poziţie favorabilă”.

În situaţia în care guvernul român se hotăra să întreprindă o astfel de acţiune, urma ca un general român, „cu sprijinul reprezentanţilor americani, cu toate precauţiile necesare şi evitând supravegherea de către agenţii germani” să se deplaseze prin Turcia la statul major al generalului Eisenhower (aflat atunci în Sicilia), unde urma să dezbată problemele preliminare de ordin militar, „în vederea colaborării Aliaţilor cu trupele române, în scopul izgonirii nemţilor din România”.

Desigur că pentru realizarea unui asemenea obiectiv, extrem de important şi de valoare strategică, era nevoie de o intervenţie a trupelor anglo-americane în Balcani pentru a ajunge în România înaintea trupelor Armatei Roşii. În legătură cu această problemă, în momentul când colonelul Ion Popescu i-a spus interlocutorului său că în România ar exista păreri potrivit cărora o intervenţie anglo-americană nu se poate produce întrucât „URSS consideră Balcanii ca sfera ei de influenţă, şi în consecinţă urma să decidă singură asupra tuturor problemelor din această parte a Europei”, a primit următorul răspuns: „Desantul trupelor americane va avea loc la momentul oportun şi în conformitate cu planurile stabilite. Sub acest aspect, România nu trebuie să aibă motive de îngrijorare”. După către ştim, desantul Aliaţilor anglo-americani nu a avut loc, iar scurgerea de informaţii fusese în realitate doar o acţiune specială a serviciilor secrete pentru a-i deruta pe germani şi a

acoperi cât mai bine „Operaţiunea Overlord”, marea debarcare din Nomandia (6 iunie 1944).

Înapoiat la Bucureşti, colonelul Ion Popescu i-a prezentat lui Mihai Antonescu, într-un raport detailat, întreaga discuţie cu ambasadorul SUA de la Madrid, precum şi mesajele privind acţiunile pe care trebuia să le întreprindă guvernul român. Din acel moment, ofiţerul SSI nu mai ştie cum au evoluat legăturile stabilite de el, dar a mărturisit că a aflat ulterior de la Eugen Cristescu – „care se vedea aproape zilnic cu Mihai Antonescu” – că „mareşalul Ion Antonescu s-a opus tratativelor propuse de ambasadorul american, deoarece a avut impresia că americanii urmăresc să atragă România în aceste tratative, pentru a o compromite în faţa Germaniei”.

Prin urmare, evenimentele s-au derulat într-o direcţie care n-a favorizat materializarea viziunilor strategice americane. Dimpotrivă, am putea spune că pentru noi, sfârşitul războiului şi mai ales urmările sale (ocupaţia militară sovietică timp de 14 ani) au însemnat o cumplită dezamăgire. Americanii nu au fost în stare să se opună sovieticilor în procesul de sovietizare a României. Ei n-au fost în stare nici măcar să-l salveze pe Eugen Cristescu de la aberantele acuzaţii – aduse de guvernul marionetă instaurat la 6 martie 1945 –, de „crime de război şi dezastrul ţării”.

Echipa „Autonomous” şi contactele cu Serviciul Secret britanic

Echipa „Autonomous”, formată din trei ofiţeri de informaţii britanici (locotenent-colonelul de Chastelain, căpitanul Meţianu şi căpitanul Ivor Porter) a fost paraşutată pe teritoriul României în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1943, la 8 km de Alexandria, în apropiere de comuna Plosca. Întrucât cei trei ofiţeri au aterizat mult mai departe de locul fixat, n-au reuşit să intre în contact cu omul lor de legătură – un anume „Silviu” –

care trebuia să-i transporte cu o maşină în Bucureşti. Comandamentul Militar Aliat de la Cairo fixase, pentru echipa „Autonomous”, o misiune politică, şi anume, de a lua contact cu fruntaşii vieţii politice româneşti, în scopul de a pune la punct o lovitură de stat în urma căreia România să fie scoasă din alianţa cu Germania.

Despre sosirea ofiţerilor britanici, SSI aflase dintr-o informaţie primită de la Abwehr, la 20 decembrie 1943. Eugen Cristescu ne spune că informaţia primită de la germani făcea referire la faptul că în decurs de trei zile urma să sosească în România un colonel englez de la Cairo, care urma să ia legătura cu Iuliu Maniu, la Băile Herculane. Informaţia s-a confirmat, organele de siguranţă şi mai ales Jandarmeria rurală fuseseră prevenite în acest sens. Misiunea lor a eşuat din capul locului, fiind repede prinşi, imediat după aterizare, şi duşi la sediul Inspectoratului General al Jandarmeriei. Au fost „cazaţi” la ultimul etaj al clădirii, într-un apartament de trei camere. Din ordinul mareşalului Ion Antonescu, de cei trei ofiţeri britanici s-a ocupat personal Eugen Cristescu şi SSI-ul. Pe timpul cât au fost deţinuţi li s-a plătit solda gradelor echivalente din armata română. Sumele de bani aduse cu ei, cât şi lefurile au fost suficiente pentru hrană. În schimb, pentru tratamentele medicale – mai ales cele dentare solicitate de Chastelain – neajungându-le banii „toate diferenţele au fost achitate de SSI”. În zilele de sărbători sau onomastice, au fost serviţi cu tort şi şampanie.

Întrucât veştile privind lansarea şi arestarea lor s-au răspândit cu rapiditate, Eugen Cristescu a luat măsuri pentru protecţie şi împiedicarea germanilor de a-i duce la Berlin. S-a alcătuit legenda că veniseră pentru a culege informaţii în România. Aparatul de emisie-recepţie, şase din cele opt cuarţuri – care dădeau frecvenţele de lucru – şi un rând din cele trei cifruri au fost predate germanilor. Eugen Cristescu a păstrat însă două cuarţuri – pretextând în faţa germanilor că s-au

pierdut la aterizare – şi două rânduri de cifru. După o lună de zile germanii au înapoiat aparatul, dar au cerut să-i ancheteze ei pe ofiţerii britanici. Şeful SSI s-a opus, pretextând că mai întâi organele româneşti competente ar trebui să se lămurească despre misiunea lor. În preziua întâlnirii cu anchetatorii germani, Eugen Cristescu a avut mai multe discuţii prealabile cu cei trei paraşutişti, ocazii cu care au perfectat şi răspunsurile pe care aceştia să le dea anchetatorilor germani. Răspunsurile trebuiau formulate de aşa natură încât germanii să nu-şi dea seama că misiunea lor avea un caracter politic, ci doar un scop pur informativ, adică „să culeagă informaţii cu caracter general şi în special privind zona petroliferă”. Cum în cercurile politice din România se discuta aprins despre eventualele propuneri de pace pe care le-ar fi adus englezii, germanii, în mod firesc, ştiind cu cine au de-a face, s-au arătat foarte suspicioşi. Eugen Cristescu susţine că „măsurile noastre au fost luate de aşa manieră ca germanii să nu aibă nicio dovadă şi nicio documentare pe care şi-ar fi putut sprijini o intervenţie diplomatică”.

Adevărul e că la succesul acţiunii de protecţie a ofiţerilor britanici, întreprinsă de SSI, a contribuit şi un alt factor. „Abwehrul de la Bucureşti – spune Eugen Cristescu – era compus din austrieci de origine, oameni cu o concepţie mult mai elastică şi mai înţelegătoare decât a germanilor propriu-zişi”. Pentru anchetarea prizonierilor englezi, Abwehrul a delegat pe căpitanul Petterman, şeful Secţiei de Contrainformaţii „care nu era un om prea inteligent (ofiţer de rezervă, de profesie conducător de grădiniţă de copii)”, şi s-a mulţumit cu datele obţinute. Probabil că pe aceste aspecte a mizat şi şeful SSI, atunci când s-a angajat la acţiunea de protecţie a ofiţerilor britanici, ceea ce era o misiune extrem de riscantă şi deloc la îndemâna oricui.

După bombardamentul din 4 aprilie 1944, Berlinul a solicitat trimiterea echipei de paraşutişti britanici în

Germania, dar s-a izbit din nou de refuzul ferm al lui Eugen Cristescu, sprijinit şi de Mihai şi Ion Antonescu. Aşa cum recunoaşte şi Ivor Porter în lucrarea sa memorialistică Operaţiunea Autonomous, „nemţii ştiau că ascundem o groază de lucruri, dar, mulţumită protecţiei româneşti, n-au avut niciodată ocazia să ne strângă cu uşa”.

Dar SSI nu numai că a făcut protecţie celor trei ofiţeri paraşutişti britanici, ci a şi acţionat pentru a-i pune în legătură directă cu Iuliu Maniu, sprijinindu-i astfel să-şi ducă la capăt misiunea încredinţată de Comandamentul Militar Aliat de la Cairo. Destăinuirile lui Eugen Cristescu ne oferă câteva detalii extrem de interesante în acest sens. „Când aprehensiunile germane s-au mai potolit, mareşalul Antonescu a autorizat această întrevedere. Motivele care l-au condus la această aprobare au fost ca acest om politic [Iuliu Maniu – n.n.] să nu pretindă mai târziu că i s-a luat posibilitatea de a aranja o soartă mai bună pentru ţară prin contactul cu misionarul englez. Întâlnirea între Maniu şi Chastelain a fost organizată de şeful SSI, în după-amiaza de duminică – la începutul lunii martie 1944. Iuliu Maniu a fost luat în maşina generalului Picky Vasiliu, condusă de acesta, de la un loc stabilit, şi dus în pădurea Andronache. Aici a sosit şi locotenent-colonelul de Chastelain, scos din Inspectoratul General al Jandarmeriei, cu toate măsurile de siguranţă necesare, în maşina generalului Constantin Tobescu care şofa, şi trecut în maşina în care se găsea Maniu. Cei doi generali au stat în preajma automobilelor circa trei ore, cât a durat întrevederea, în fundul pădurii şi fără ca operaţiunea să fi fost văzută de cineva. După întrevedere, ofiţerul britanic i-a spus lui Eugen Cristescu, în linii generale, ce a vorbit cu Maniu, afirmând că i-a detaliat scopul venirii echipei „Autonomous” în România şi modalităţile ce puteau fi adoptate pentru ieşirea României din alianţa cu Reich-ul. La 23 august 1944 cei trei „autonomi” au fost puşi în

libertate, iar în seara zilei următoare, noul guvern al României, prezidat de generalul Sănătescu – adăpostit în subsolul Băncii Naţionale –, a comunicat cu Aliaţii prin Ivor Porter, radiotelegrafistul grupului de ofiţeri britanici. Evident că toate acestea nu s-ar fi putut realiza fără protecţia şi implicarea cu discreţie a SSI-ului.

SSI-ul îl salvează pe profesorul Alexandru Eck

Contactul şi combinaţiile SSI cu Intelligence Service nu s-au limitat doar la echipa „Autonomous”, ci au cunoscut şi alte forme. O serie de documente de arhivă şi destăinuirile locotenent-colonelului Traian Borcescu şi Dan Brătianu aduc în circuitul istoriografic o serie de elemente noi, rămase necunoscute până în 1989.

Cu binecuvântarea lui Eugen Cristescu, Traian Borcescu – şeful Secţiei a II-a Contrainformaţii din SSI – a intrat în contact cu o reţea de informaţii britanică ce activa în România. Omul de legătură a fost Dan Brătianu, funcţionar la Societatea de Telefoane, Direcţia comercială. El a mărturisit că a început să furnizeze informaţii lui Georges Dourant[83], încă din 1942, dar a aflat că lucra pentru englezi abia un an mai târziu. Dourant îi cerea lui Dan Brătianu numerele de telefon şi indicativele unităţilor germane, date despre importanţa instalaţiilor telefonice utilizate de acestea. Aceleaşi informaţii i le solicita şi Traian Borcescu, mai ales după ce în fruntea Societăţii de telefoane a venit locotenent-colonelul Octav Rădulescu, cu care fusese 18 ani coleg de carieră militară. Toţi trei au pus la punct un tabel adus mereu la zi, cu toate legăturile telefonice ale unităţilor germane, păstrat de Borcescu în fişetul lui de

83 Venise în România, cu gradul de căpitan, în cadrul misiunii militare franceze conduse de generalul Berthelot. După 1918 rămăsese aici şi se împrietenise cu tatăl lui Dan Brătianu. În anii 1942-1943 era, oficial, reprezentant al unor societăţi franceze care achiziţionau material petrolier, iar neoficial agent englez.

la SSI. Deseori, Traian Borcescu discuta cu Dan Brătianu situaţia politică din România, evoluţia tratativelor cu Aliaţii, ultimul exprimând speranţa că anglo-americanii nu ne vor ceda complet ruşilor. În luna iulie 1944, Traian Borcescu l-a întrebat cum crede că vor acţiona partidele istorice la ora „H”. Dan Brătianu i-a răspuns că nu ştie, dar că era convins că tratativele de la Cairo vor duce la încheierea armistiţiului.

De fapt, de o colaborare directă a SSI – Intelligence Service se poate vorbi abia din momentul în care Georges Dourant i-a cerut lui Dan Brătianu să intervină pe lângă Traian Borcescu pentru a obţine eliberarea profesorului Alexandru Eck şi a secretarei acestuia, Margareta Haller, arestaţi în primăvara lui 1944. Eck era belgian de origine, naturalizat francez, profesor la Sorbona. Din 1938 fusese invitat în România de Nicolae Iorga să ţină cursuri la Universitate. După începerea războiului primise, în plus, şi gradul de căpitan în armata engleză. Unele documente fac menţiunea că reţeaua lui Eck lucrase în Moldova şi pentru sovietici.

Despre „reţeaua britanică” de pe teritoriul României s-a scris mult şi i s-au acordat spaţii largi în cărţile publicate înainte de 1989, fapt pentru care nu vom insista în continuare decât asupra aspectelor inedite legate de implicarea SSI în salvarea profesorului Eck şi a secretarei sale de a cădea în mâinile germanilor. Totul a pornit de la o notă informativă trimisă de un soldat direct şefului Biroului statistic militar (compartimentul de contraspionaj al Secţiei a II-a a Marelui Stat Major) Odobeşti. Pe baza ei au fost arestaţi un sublocotenent şi doi soldaţi, apoi alte persoane, între care Gheorghe Tomaziu, nepot al lui George Enescu, prin intermediul căruia îl şi cunoscuse Eck, şi profesorul Pierre Guiraud, de la Institutul francez din Bucureşti. Profesorul belgian şi secretara sa au fost arestaţi la Ciorogârla şi transportaţi la Odobeşti. La jumătatea lunii iulie, când cercetările erau definitivate şi persoanele implicate

urmau să fie deferite unui tribunal militar, a sosit un ordin de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri să fie predaţi SSI-ului. George Dourand l-a vizitat imediat pe Dan Brătianu, pentru a-l informa că „Nicolas” – adică Eck, pe care Dan Brătianu îl avusese profesor pe când îşi făcuse studiile la Bruxelles – fusese arestat. Au făcut apel şi la Traian Borcescu, pentru că acesta îi mai ajutase în mai 1944, când i-a obţinut un paşaport pentru Istanbul, unde mergea trimis de PNL pentru tratativele de armistiţiu. Traian Borcescu i-a transmis lui Dan Brătianu, după aproximativ o oră, să se prezinte la o adresă din cartierul Cotroceni, în aceeaşi zi. La ora fixată, Dan Brătianu a avut surpriza să constate că i-a deschis uşa chiar Eugen Cristescu. Peste câteva zile, Eck şi secretara sa erau mutaţi la arestul SSI de la Malmaison, unde îşi avea sediul Secţia a VIII-a Juridică, şi englezii puteau respira uşuraţi că rezidentul lor „nu mai era în mâna nemţilor”. Ulterior, tot Traian Borcescu avea să-i conducă pe Alexandru Eck şi Margareta Haller acasă la Mihai Antonescu, în str. Batiştei. Imediat după actul de la 23 august 1944, Eck şi Margareta Haller au fost puşi în libertate, iar acest lucru nu a fost posibil fără complicitatea – sub formă de protecţie – a SSI-ului.

IMPACTUL PRODUS ASUPRA SSI DE IEŞIREA ROMÂNIEI DIN AXĂ ŞI ALĂTURAREA ARMATEI ROMÂNE LA COALIŢIA NAŢIUNILOR UNITE

Primele instrucţiuni metodologice privind modul de acţiune al SSI în noile condiţii au fost elaborate începând cu luna septembrie 1944, imediat după semnarea Convenţiei de Armistiţiu. Prin urmare, cei care s-au numărat printre autori cunoşteau clauzele Armistiţiului şi au căutat să le interpreteze cât mai favorabil pentru necesităţile informative ale armatei. Prin modul în care au realizat cadrul tehnico-metodologic pentru activitatea Serviciului de Informaţii, în paralel cu restructurarea şi

reorganizarea sa, demonstrează că cei aflaţi în funcţiile de comandă ale armatei au dovedit pricepere, luciditate, dar mai înainte de toate au reuşit să asigure continuitatea bazată pe tradiţii în acest domeniu.

Impactul produs de actul de la 23 august 1944 şi prevederile Convenţiei de Armistiţiu

Anchetatorul Zelea, cel care studiase documentele SSI în legătură cu activitatea Blocului Naţional Democrat – pentru a instrumenta Actul de acuzare în cadrul „procesului marii trădări naţionale" din mai 1946 –, a afirmat la un moment dat în faţa lui Eugen Cristescu că „Serviciul Special [de Informaţii – n.n.] a fost foarte bine informat în privinţa lui 23 august de acţiunea comuniştilor", la care interlocutorul său a răspuns, după ce a încercat de câteva ori să se eschiveze: „Am avut un buletin politic, o concentrare de informaţii din mai multe surse. A avut N.D. Stănescu o serie de informatori care ne-au dat toată chestiunea Sănătescu. Mareşalul nu credea". Un alt document de anchetă, de data aceasta din 1949, ce instrumenta activitatea ofiţerilor aflaţi în posturile de comandă ale principalelor secţii din SSI dezvăluie printre altele: „În preajma lui 23 august 1944, locotenent-colonelul Traian Borcescu a fost chemat la Marele Stat Major unde câţiva ofiţeri l-au întrebat dacă avea vreo cunoştinţă despre ce se pregăteşte şi de partea cui este. Borcescu a răspuns că este de partea Armatei".

Imediat după actul de la 23 august 1944, Gheorghe Cristescu, fratele fostului director general al SSI, ce conducea Secţia de criminalistică, a convocat la o conferinţă întregul personal din zona de dislocare. „Cu acea ocazie – spunea Gheorghe Cristescu – am explicat personalului că SSI este o instituţie de stat în serviciul patriei. Patria este acolo unde se află Majestatea Sa Regele, Guvernul, Armata şi Drapelul. Ca funcţionari de

stat, în slujba patriei, datoria noastră este de a ne continua menirea cu o intensitate cât mai mare, cu o corectitudine cât mai desăvârşită şi cu o conştiinciozitate perfectă".

Veridicitatea acestor documente nu poate fi pusă la îndoială întrucât provin de la organe de anchetă, deci de la instituţii cu posibilităţi largi de verificare şi pro bare a declaraţiilor celor interogaţi. Am alăturat aceste fragmente de documente pentru că ele relevă trei aspecte esenţiale: 1) SSI-ul a fost bine informat în legătură cu pregătirea actului de la 23 august 1944; 2) conducătorul statului, mareşalul Ion Antonescu, ca principal utilizator al fluxului informativ obţinut de SSI nu a luat măsuri, probabil datorită neîncrederii; 3) SSI-ul a reacţionat ca o instituţie de stat şi nu ca o structură a unui regim politic. Acest ultim aspect este demonstrat şi de felul cum au evoluat evenimentele cu implicarea directă a unor cadre SSI.

După plecarea lui Eugen Cristescu din sediul central al SSI în după-amiaza zilei de 23 august 1944, locotenent-colonelul Traian Borcescu, şeful Secţiei a II-a Contrainformaţii, a preluat temporar până la 28 august conducerea Serviciului. El a furnizat Comandamentului Militar al Capitalei lista cu numerele de telefon ale germanilor, care au fost imediat decuplate din centrală. A mers şi la Marele Stat Major unde i s-a ordonat să treacă la arestarea fruntaşilor Grupului Etnic German şi a revizioniştilor maghiari.

Încă înainte de actul de la 23 august 1944, ofiţeri din SSI stabiliseră că imediat după încetarea operaţiilor militare ale armatei române pe Frontul de Est, trebuiau reorganizate structurile informative pentru a face faţă noilor condiţii. Ruperea frontului de la Iaşi de către trupele sovietice şi pătrunderea lor rapidă în adâncimea teritoriului României dislocaseră şi dezorganizaseră toate legăturile informative ale Secţiei a II-a din zonă, fapt pentru care în perioada 23 – 28 august 1944 SSI-ul a

fost singurul organ informativ în funcţiune care a transmis informaţii Preşedinţiei Consiliului de Miniştri şi Marelui Stat Major al armatei române privind înaintarea trupelor sovietice şi dispozitivelor armatelor germane. Aceasta a fost şi motivul pentru care la 25 august, primul ministru, generalul Constantin Sănătescu, i-a ordonat ofiţerului aflat la comanda SSI, locotenent-colonelului Traian Borcescu, să stabilească prin măsuri informative „ce legături există între Comandamentul sovietic şi Partidul comunist, atât în Capitală cât şi în restul ţării, pe măsură ce trupele sovietice vor înainta”. Pentru reuşita acestei misiuni SSI-ul urma să coopereze cu Secţia a II-a din Marele Stat Major prin colonelul Aurel Runceanu. După două zile, T. Borcescu şi A. Runceanu s-au pus de acord în ce priveşte misiunile fiecăruia şi modul de cooperare. SSI-ului îi revenea misiunea de a supraveghea înaintarea trupelor sovietice, localităţile prin care treceau, caracteristicile armamentului din dotare, efectivele şi direcţiile de înaintare. În acelaşi timp, structurile contrainformative din SSI trebuiau să verifice dacă sovieticii lasă trupe în localităţi, precum şi legăturile între comandanţii sovietici cu organizaţiile comuniste. În ultimele zile ale lunii august au revenit în Bucureşti efectivele SSI care fuseseră dislocate la Arcuda pe timpul bombardamentelor.

Între 29 august şi 19 septembrie, la conducerea SSI a fost numit colonelul Victor Siminel. Noul director nu a făcut altceva decât să conducă activitatea informativă şi contrainformativă a SSI-ului în formula convenită în august 1944. La jumătatea lunii septembrie, din ordinul Comandamentului sovietic s-au sigilat aparatele de radio din dotare. În consecinţă, activitatea externă, precum şi le gâturile între centrele Serviciului şi rezidenturile interne au fost paralizate. Este primul amestec brutal al sovieticilor în activitatea SSI-ului. Asemenea practici se vor repeta prin arestarea abuzivă a unor cadre şi agenţi care făcuseră parte din structurile informative ale

Frontului de Est.

Trebuia să se treacă astfel la o reorganizare care să corespundă acestor condiţii. Sarcina de a reorganiza SSI-ul i-a revenit Ministerului de Război care luase iniţiativa unui proiect de lege înaintat la 10 septembrie 1944 suveranului. Peste 4 zile regele Mihai a semnat Decretul-lege 158 în baza căruia Serviciul Special de Informaţii trecea de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri la Ministerul de Război. În ce priveşte organizarea, funcţionarea şi stabilirea atribuţiilor Serviciului, acestea urmau să fie determinate prin decizie ministerială.

Colonelul Ion Lissievici povesteşte în lucrarea sa memorialistică faptul că la 12 septembrie 1944, chiar în ziua când la Moscova se parafa Convenţia de Armistiţiu între România şi Naţiunile Unite, a fost chemat de generalul Mihail Racoviţă – ministrul de Război. Cu acea ocazie i s-a adus la cunoştinţă că Ministerul de Război urmează să-i încredinţeze funcţia de director general al SSI, fapt pentru care îi lăsa la dispoziţie 10 zile pentru a se documenta în vederea reorganizării instituţiei în conformitate cu noile condiţii social-politice interne. „Începând de a doua zi – menţionează colonelul Ion Lissievici – am discutat cu fiecare şef de secţie în parte propunerile făcute şi am căzut de acord asupra unei organizări a secţiei respective cum şi a activităţii ce urma să desfăşoare în viitor. Rezultatul acestor discuţii a fost concretizat într-o serie de scheme şi grafice, însoţite de detaliile scrise strict necesare”. Conducerea Ministerului de Război a fost de acord cu noua schemă organizatorică şi cu misiunile informative fixate fiecărei secţii, fapt pentru care a elaborat decizia de numire a colonelului Ion Lissievici la conducerea SSI, începând cu data de 20 septembrie 1944.

Restructurarea SSI, începută de colonelul Ion Lissievici imediat după numirea sa în funcţia de director general, a durat aproape o lună şi s-a realizat în paralel cu ancheta făcută de o comisie condusă de generalul

Păiş şi colonelul magistrat Rudeanu. La această anchetă, care a avut drept consecinţă deconspirarea multor cadre şi agenţi, timorarea personalului şi în consecinţă o slabă eficienţă în activitatea informativă, s-a ajuns în felul următor. Una din clauzele Convenţiei de Armistiţiu (Art. 15) prevedea ca guvernul român „să dizolve toate organizaţiile prohitleriste de tip fascist aflate pe teritoriul românesc, atât cele politice, militare sau paramilitare, cât şi orice alte organizaţii care duceau propagandă ostilă Naţiunilor Unite şi în special Uniunii Sovietice, nepermiţând în viitor existenţa unor astfel de organizaţii". Textul era cât se poate de clar, nu făcea referire la niciun fel de epurare a aparatului de stat. Cu toate acestea, Grigore Niculescu Buzeşti – ministrul Afacerilor Externe –, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 16 septembrie 1944, a interpretat cu obstinaţie articolul 15 din Convenţia de Armistiţiu, propunând „epurarea aparatului de stat" pe motiv că din ceea ce auzise de la ruşi, englezi şi americani „rezulta că această chestiune este foarte importantă şi că ei cer măsuri de epuraţie, cărora le acordă un foarte mare preţ".

Ministrul Afacerilor Interne, generalul Aurel Aldea, a mers şi mai departe. Influenţat probabil şi de atacurile din presă la adresa SSI a semnat la 19 septembrie 1944 un ordin circular pentru toate inspectoratele de poliţie în care sublinia necesitatea „arestării preventive a tuturor funcţionarilor SSI în scopul de a se preciza întreaga legătură cu Gestapoul, conservarea documentelor şi identificarea întregii reţele române şi germane care colaborase cu naziştii".

În această situaţie locotenent-colonelul Traian Borcescu, şeful Secţiei a II-a Contrainformaţii, a întocmit la 27 septembrie un amplu raport adresat Ministerului de Război în care arăta cu argumente convingătoare că „SSI-ul n-a fost niciodată o sucursală a Gestapoului". Prin acelaşi document mai afirma că „SSI-ul nu a participat sub nicio formă la atrocităţile, crimele de

război sau crimele politice, la măsuri de constrângere etc., ci din contră, a denunţat conducerii statului fapte, ori de câte ori a avut posibilitatea s-o facă”.

La începutul lunii octombrie 1944, Prefectura Poliţiei Capitalei a intervenit pe lângă Ministerul de Război cu propunerea de a desfiinţa SSI-ul. Secţiile de contraspionaj şi contrainformaţii urmând să treacă la Marele Stat Major – Secţia a II-a, iar secţiile de informaţii, siguranţă şi politică să fie incluse în structurile şi mi tare din Ministerul Afacerilor Interne. La acest demers, Ministerul de Război a răspuns, aşa cum rezultă din Raportul întocmit la 14 octombrie 1944 de locotenent-colonelul magistrat A. Nicolau, că „nu este de părere ca Serviciul Special de Informaţii să fie desfiinţat în forma în care se găseşte astăzi, în alte cuvinte să fie menţinut la acel departament”. Protecţia făcută SSI-ului de Ministerul de Război nu era întâmplătoare, bazată pe capricii de moment sau pe oportunismul unor generali, ci avea în vedere o concepţie şi o doctrină bine articulată teoretic şi ancorată în tradiţie. Totuşi, pentru a pondera atacurile din presă şi a preveni orice controversă cu departamentele de interne şi externe – ce nu puteau avea în acel moment decât aspecte negative asupra prestigiului instituţiilor statului –, Ministerul de Război a decis să licenţieze din Serviciu o parte din personalul civil, prevalându-se şi de micşorarea sumelor alocate din buget. În legătură cu acest aspect, colonelul Ion Lissievici consemna: „În ultimele zile ale lunii octombrie 1944, generalul Mihail Racoviţă mi-a pus în vedere să licenţiez din Serviciu 30% din efectivul personalului civil, pentru economii bugetare. Pentru executarea acestei măsuri am obţinut aprobarea Ministerului de Război să plătesc salariul pe trei luni funcţionarilor ce urmau să fie licenţiaţi din serviciu. După obţinerea acestei aprobări şi ţinând seama de propunerile şefilor de secţii, am procedat la executarea ordinului primit”.

Pentru a reliefa şi mai bine impactul produs asupra

SSI de actul de la 23 august 1944 va trebui să ne referim şi la raporturile dintre cadrele de comandă ale instituţiei cu membrii de frunte ai Partidului comunist.

După 23 august 1944, în contextul angajării din ce în ce mai impetuoase a Partidului comunist în lupta politică, s-a resimţit nevoia unor informaţii cu caracter politic dar şi militar. La începutul lunii septembrie în cadrul Comandamentului General al Formaţiunilor de luptă patriotice a luat fiinţă Secţia a II-a informaţii şi contrainformaţii ca structură informativă a P.C.R. Documentele de arhivă atestă că era ţinută la zi situaţia efectivelor armatei române din garnizoana Bucureşti şi împrejurimi. Aceste informaţii interesau deopotrivă şi Comandamentul sovietic, unde se trimiteau regulat traduse în limba rusă, împreună cu buletinele informative ale Formaţiunilor de luptă patriotice. La 6 septembrie 1944 a avut loc o şedinţă a Comitetului Central al P.C.R. şi Formaţiunilor de luptă patriotice unde s-a stabilit să se colaboreze intens cu organele de informaţii sovietice. Pe lângă paza sediilor şi a liderilor organizaţiilor proprii se indica „sprijinirea activă a Armatei Roşii”. Cu aceeaşi ocazie s-au fixat şi alte două obiective, şi anume: 1) de a organiza munca de propagandă politică în armată pentru a atrage cât mai multe elemente militare active de partea comuniştilor şi 2) exploatarea la maximum a le gâturilor cu elementele apropiate din aparatul de stat pentru consolidarea popularităţii Formaţiunilor de luptă patriotice şi îndeplinirea sarcinilor trasate.

Printre cadrele Serviciului Special de Informaţii pe care comuniştii au reuşit să-i „atragă la colaborare” se numără N.D. Stănescu, şeful Grupei politice. În documentele informative aflate în Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, acesta apare sub numele conspirativ „C. Petrescu”. Cum a ajuns N.D. Stănescu, înalt funcţionar analist, încă de pe vremea lui Mihail Moruzov, să colaboreze cu comuniştii aflăm chiar din scrierile sale

memorialistice: „Imediat după 23 august 1944, încă din primele zile, conştient de direcţia în care în mod natural se îndrepta mersul istoriei noastre, am luat contact cu tov. Maurer pe care până atunci nu-l cunoscusem, dar cu care în timpul bombardamentelor germane stătusem în acelaşi adăpost, fiind întâmplător vecin de stradă”. Ion Gheorghe Maurer l-a prezentat pe N.D. Stănescu lui Emil Bodnăraş cu care a lucrat nemijlocit. După cum singur a mărturisit, N.D. Stănescu a furnizat comuniştilor în primul rând informaţii politice, utilizând întregul aparat informativ de care dispunea Serviciul. De asemenea, a urmărit „intrigile şi maşinaţiunile politice care se urzeau de guvernele Sănătescu şi Rădescu, unele în colaborare cu SSI, ţinând la curent şi avertizând din timp conducerea P.C.R”. Astfel de „voluntari” s-au găsit şi la Secţia a II-a a Marelui Stat Major în persoana maiorului N.I. Popescu, precum şi în cadrul Siguranţei, comisarul şef Constantin Mihalca şi probabil că n-au fost singurii. Ei ţineau legătura direct cu Emil Bodnăraş.

Prin aceste divulgări de secrete unor forţe politice, care se aflau în contact direct cu ocupantul militar sovietic, s-a realizat cea mai spectaculoasă deturnare a fluxului informativ obţinut de serviciile de informaţii româneşti. Se pare însă că nu a fost singurul canal de scurgere a informaţiilor, întrucât sovieticii apelau şi la mijloace tehnice. Structurile specializate româneşti au făcut sesizări pe linie contrainformativă, dar lucrurile nu s-au schimbat. Aşa de exemplu, Centrul „M”, prin Raportul nr. 1169 din 30 ianuarie 1945, informa Centrala Serviciului de Informaţii că „prin procedeul de a informa prin telefon forurile superioare, privind persoanele supravegheate sau care urmează a fi arestate pentru spionaj, se divulgă secretul deoarece telefonul poate fi şi este chiar interceptat”. „De asemenea – se mai menţiona în Raport –, organele sovietice, care interceptează toate convorbirile telefonice, se sesizează de aceste indiscreţii, cerându-se predarea imediată a indivizilor, a căror

cercetare este în curs”.

Se pune problema de ce au renunţat ulterior comuniştii la serviciile acestor funcţionari ai SSI-ului, de pe urma cărora beneficiaseră atât înainte de 23 august 1944, cât şi după, în sensul că le furnizase informaţii politico-militare necesare fundamentării planului de preluare a puterii la 6 martie 1945. Răspunsul presupune desigur o analiză bazată pe o documentaţie mult mai amplă, dar, referindu-ne strict la documentele memorialistice publicate recent, se prefigurează următoarea explicaţie. Pe Eugen Cristescu nu-l putea salva nimeni de a compărea în faţa Tribunalului Poporului. El fusese ridicat de sovietici la 24 octombrie 1944 şi dus la Moscova pentru anchetă. Alături de mareşalul Ion Antonescu, Eugen Cristescu era considerat unul din „peştii cei mari ai regimului”, ce trebuiau făcuţi responsabili pentru crimele de război şi dezastrul ţării. De altfel, nici anglo-americanii mu au întreprins nimic pentru a-l recupera pe fostul director general. Documentele atestă venirea în România a unui colonel Ross – de la Serviciul de informaţii britanic – care se interesa de arhiva personală a lui Eugen Cristescu, deci pentru a încerca să şteargă urmele contactelor cu SSI-ul din perioada 1941-au gust 1944, şi ne referim aici în primul rând la documentele de anchetă privind pe inginerul Rică Georgescu şi echipa „Autonomous”. Nu trebuie uitat faptul că misiunea OSS (Serviciul de Operaţii Strategice al SUA) condusă de Frank Wisner a venit în România între 28 august şi 2 septembrie 1944, a luat legătura cu „Grupa Specială” a SSI-ului dar nu s-a interesat de salvarea lui Eugen Cristescu, deşi în aprilie 1943 serviciile de informaţii americane din Istanbul afirmaseră că-şi puneau mari speranţe pentru viitor în Eugen Cristescu. Acesta din urmă, deşi a stat ascuns până la 24 septembrie 1944, găsise mijloace de a comunica cu Iuliu Maniu şi Ion Mihalache, de la care primea mesaje să stea liniştit că situaţia lui se va rezolva,

totuşi americanii n-au întreprins nimic pentru a-l salva. Deci, atât anglo-americanii cât şi sovieticii ţineau mult la judecarea „criminalilor de război” din rândul foştilor adversari, pentru că erau învingători şi trebuiau să-şi acopere unele acţiuni. Ca urmare, orice demers întreprins de forţele politice româneşti de a încerca o recuperare era de prisos. Singurul lucru pe care comuniştii – respectiv prin Lucreţiu Pătrăşcanu în calitate de ministru de Justiţie – l-au putut face pentru Eugen Cristescu a fost să-i comute pedeapsa la detenţie grea pe viaţă.

Lui N.D. Stănescu autorităţile comuniste i-au acordat la început toată încrederea, numindu-l, la 4 martie 1945, în funcţia de şef al Serviciului Special de informaţii. Dar, imediat ce documentele SSI au încăput pe mâinile Comisiei de an chetă au fost dezvăluite acţiunile informative desfăşurate de acesta în anturajul comuniştilor, prin care s-a ajuns la cunoaşterea planului de realizare a actului de la 23 august 1944, despre care mareşalul Ion Antonescu fusese informat dar a refuzat să ia măsuri, considerându-l neveridic. Se explică astfel de ce comuniştii au renunţat ulterior la serviciile lui N.D. Stănescu, procedând chiar la arestarea şi condamnarea lui.

În cazul locotenent-colonelului Traian Borcescu lucrurile sunt şi mai clare. El încercase, şi a reuşit atât cât i-a stat în competenţă, să-i salveze pe anumiţi fruntaşi comunişti de a suporta acţiuni represive pe considerentul că puteau fi folositori Serviciului în viitor, dar după 23 august 1944, prin organizarea „Grupei Speciale” cu misiunea de a supraveghea relaţiile PCR cu autorităţile sovietice din România, s-a compromis, fapt pentru care a plătit şi el ulterior cu ani grei de temniţă.

Toate acestea vin să demonstreze că teza potrivit căreia Partidul comunist reuşise prin structurile sale informative de sub conducerea lui Emil Bodnăraş să penetreze Serviciul Special de Informaţii, pare forţată.

Prin penetrare informativă se înţelege în arta informaţiilor o acţiune bine gândită pentru plasarea sau recrutarea unor agenţi de valoare în locuri şi medii de interes, de unde se pot obţine informaţii pe timp îndelungat sau pe momente operative, de care un centru de putere politică, militară ori economică are nevoie pentru a-şi promova interesele. Or, raporturile dintre SSI şi membrii de frunte ai Partidului comunist înainte de 23 august 1944 au avut caracterul mai degrabă a unor măsuri de protecţie prin care s-a urmărit perspectiva. De exemplu, SSI-ul i-a făcut o protecţie discretă şi deloc întâmplătoare lui Emil Bodnăraş. Oficialităţile germane de la Bucureşti ceruseră arestarea şi internarea în lagăr a lui Bodnăraş „ce avea domiciliu obligato râu la Brăila, dar care umbla prin ţară sub numele de inginer Ceauşu”. Întrucât Ion Antonescu conta numai pe Lucreţiu Pătrăşcanu pentru a-l trimite la Moscova ca negociator al condiţiilor de armistiţiu, era dispus să-l sacrifice pe Bodnăraş. În acel moment a intervenit Traian Borcescu, şeful Secţiei a II-a din SSI – care ştia bine ce ştia despre Bodnăraş, şi a susţinut în faţa lui Antonescu „teza că poate fi folositor la ieşirea României din război”. Apoi în vara anului 1944, cu ocazia aducerii lui Lucreţiu Pătrăşcanu în strada Armenească nr. 14, la avocatul Torasian – până atunci avusese domiciliu obligatoriu –, s-a pus din nou problema arestării lui Bodnăraş cu care avea contact. Traian Borcescu s-a opus, şi de data aceasta, arestării, pe motiv că „ne putea fi folositor”, „cu atât mai mult cu cât ne apropiam de deznodământul culminant de la 23 august”. Astăzi se cunoaşte prea bine rolul jucat de Emil Bodnăraş în actul de la 23 august, aşa încât pentru o reconstituire corectă a istoriei va trebui să consemnăm o anumită complicitate – sub acoperirea de protecţie – a SSI-ului. Adevărul demonstrat de documentele de arhivă păstrate şi publicate după 1990 relevă incontestabil că SSI a făcut protecţie „rezervei politice a statului”, adică nu numai fruntaşilor naţional-

ţărănişti, liberali, social democraţi, ci şi unor personalităţi din mişcarea de stânga (comunistă), ca de exemplu Petre Constantinescu-Iaşi, dr. Petru Groza, Ion Gheorghe Maurer şi Mihai Beniuc. Pe acesta din urmă, tânăr poet la acea dată, SSI-ul l-a salvat de la o arestare şi o condamnare iminente, întrucât fusese implicat în activitatea unei organizaţii comuniste la Universitatea din Sibiu. Mihai Beniuc a fost mobilizat pe loc, la intervenţia SSI, fiind încadrat ca translator la Secţia a VI-a, filaj şi cenzura corespondenţei din cadrul SSI, unde şi-a satisfăcut stagiul militar până la 23 august 1944.

Raporturile între SSI şi comunişti s-au păstrat şi după înlocuirea guvernului prezidat de mareşalul Ion Antonescu şi schimbarea orientării politice şi militare a statului român, menţinându-se până la 6 martie 1945. În contextul în care stipulaţiile Convenţiei de Armistiţiu „aveau un parfum sovietic" după cum se exprimase pe bună dreptate generalul Schuyler – care a condus Misiunea militară americană din România –, unii funcţionari şi ofiţeri de frunte ai SSI au acţionat aşa cum au crezut ei că e bine să procedeze. Unii, din oportunism sau pentru a încerca să se reabiliteze în faţa comuniştilor – cazul lui N.D. Stănescu –, s-au oferit din proprie iniţiativă să le furnizeze informaţii de care aveau nevoie în lupta politică, ceea ce desigur îi descalifică pentru calitatea de funcţionari ai informaţiilor. Alţii, printre care locotenent-colonelul Traian Borcescu, au rămas consecvenţi vechilor practici. Acesta repetase procedeul din perioada 1941-august 1944, adică a continuat relaţiile cu fruntaşii comunişti (cum făcuse odinioară cu germanii) dar a organizat şi „Grupa Specială" (similară într-un fel cu Agentura I) prin care urmărea să informeze conducerea statului cu tot ceea ce era de interes pentru activitatea Partidului comunist şi legăturile cu autorităţile militare sovietice. Toţi au plătit cu ani mulţi de temniţă pentru modul cum au acţionat, fiind condamnaţi pentru „activitate intensă contra clasei

muncitoare”. Or, în cazul unor „penetrări”, agenţii folosiţi nu sunt sacrificaţi, ci dimpotrivă, retraşi acoperit, cu măsuri de protecţie până la sfârşitul vieţii. Este de fapt rezultatul unui angajament şi al garanţiilor pe care centrul de putere le realizează ca o recompensă pentru riscurile misiunilor îndeplinite de agenţii de penetrare. Angajamentul şi măsurile de protecţie constituie în acelaşi timp şi tentaţia pentru agenţii care au acceptat riscurile misiunii. Dar despre aceste aspecte des uzitate în activitatea de intelligence nu poate fi vorba în relaţia dintre Partidul comunist şi Serviciul Special de Informaţii.

După instaurarea guvernului prezidat de dr. Petru Groza, în care comuniştii au avut preponderenţă, au reînceput epurările în cadrul Serviciului de Informaţii şi înlocuirea vechilor funcţionari şi ofiţeri cu oameni selecţionaţi pe criterii politice, care în termen de specialitate înseamnă preluarea controlului asupra instituţiei şi nicidecum penetrare.

Din această perspectivă procesul de sovietizare a României nu poate fi receptat ca produs al oportunismului sau conservatorismului manifestat de cadre de conducere ale Serviciului de Informaţii ori ca impact al actului de la 23 august 1944. Procesul de sovietizare s-a datorat recunoaşterii URSS-ului ca partener de alianţă şi ca o mare putere, ceea ce a însemnat şi o recunoaştere concomitentă sau în consecinţă a doctrinei politice şi militare sovietice, a practicilor şi compromisurilor ce decurgeau de aici: zone de influenţă, impunerea regimului comunist în aceste zone. Documentele de arhivă dovedesc că atunci când s-a produs actul de la 23 au gust 1944, în limbajul diplomatic al Marilor Puteri intrase deja sintagma „zone de influenţă”, România fiind atribuită celei sovietice. O dovadă este scrisoarea adresată de Winston Churchill lui Roosevelt la 23 iunie 1944, în care primul ministru britanic afirma: „Ruşii sunt singura putere care pot face

ceva în România şi-am crezut că era stabilit între dumneavoastră şi mine ca pe baza unor termeni rezonabili de armistiţiu, exceptând compensaţiile, ei să dirijeze situaţia în România”.

Structurile de rezistenţă naţională ale unui stat ca România, printre care şi serviciile de informaţii, atât cele instituţionalizate cât şi cele constituite ad-hoc, erau prea slabe pentru a se opune cu şanse de reuşită în faţa unui asemenea proces istoric. Valul de epurări, arestări şi anchete în rândul funcţionarilor şi ofiţerilor Serviciului de Informaţii s-a datorat unor cauze obiective, respectiv aranjamentelor Marilor Puteri, iar singura şansă în care se mai putea spera, în condiţiile în care nimeni nu era dispus să le facă protecţie, în afară de propria competenţă profesională, era supravieţuirea.

Noile structuri organizatorice şi cadrul tehnico-metodologic

Faţă de structura organizatorică a SSI din timpul lui Eugen Cristescu, şi avem în vedere ultima reorganizare din 1943, s-au propus unele modificări importante. În primul rând a fost desfiinţată întreaga structură informativă a Frontului de Est (birourile agenturilor, „Eşalonul Mobil”, centrele şi subcentrele informative), iar ofiţerii şi subofiţerii rămaşi disponibili au fost comunicaţi Ministerului de Război, Secretariatului General, pentru a se dispune încadrarea lor în unităţile armatei. O parte din funcţionarii civili au fost repartizaţi la alte secţii, iar ceilalţi angajaţi, după primirea drepturilor băneşti, au fost lăsaţi liberi.

Secţia a III-a legături cu serviciile de informaţii străine a fost desfiinţată, personalul ei fiind repartizat, de asemenea, celorlalte secţii ale Serviciului. În locul acestei secţii a fost înfiinţat un birou, subordonat direct şefului Serviciului, încadrat cu câte un translator de limbă rusă şi engleză pentru legătura cu structurile

informative similare din compunerea Comisiei Aliate de Control. A mai fost desfiinţată şi Grupa comunistă din Secţia a II-a contrainformaţii, iar personalul militar şi civil încadrat la alte compartimente ale Serviciului, cu preponderenţă în „Grupa Specială”, structură informativă acoperită care nu intra în organigrama oficială.

Întrucât trupele române erau angajate în acţiuni militare alături de Aliaţi până la capitularea Germaniei şi Ungariei – conform art. 1 din Convenţia de Armistiţiu, în cadrul SSI a fost creată o nouă structură informativă numită „Eşalonul Operativ”, care avea în subordine câte un „centru de informaţii” pe lângă Armata I română (Centrul 1) şi Armata a IV-a română (Centrul 2). Ambele centre aveau la rândul lor în subordine subunităţi denumite „subcentre informative”.

Prin reorganizarea începută în septembrie 1944 şi consfinţită printr-o Decizie ministerială din 20 octombrie 1944, SSI a rămas până la 14 martie 1945 subordonat direct Ministerului de Război în structura pe care o vom prezenta sintetic în continuare.

Secţia informaţii cu misiunea de a culege date şi informaţii de pe frontul antihitlerist şi de a difuza comandamentelor trupelor române şi Aliate (sovietice) orice ştire despre amplasarea şi dislocarea trupelor inamice germano-maghiare. La conducerea secţiei a fost numit iniţial locotenent-colonelul Grigore Ernescu, ulterior locotenent-colonelul Constantin M. Rădulescu, nou venit în cadrele SSI. Secţia a fost restructurată pe două fronturi.

Frontul de Vest se compunea din două birouri, trei centre informative şi „Eşalonul Operativ”.

Biroul 1 – căutare a informaţiilor (sau al agenturii) – avea misiunea să organizeze şi să trimită pe lângă fiecare armată română ce opera pe front câte un centru de informaţii, bine încadrat şi dotat, având posibilitatea să detaşeze la rândul lor unul sau două subcentre.

Informaţiile procurate trebuiau dirijate şi transmise cu operativitate comandamentelor de mari unităţi interesate. Acest Birou avea în subordine Centrul informativ mixt (informativ şi contrainformativ) care se mai numea şi „Eşalonul Operativ" cu baza la Arad, ce avea în subordine Centrul nr. 1 de pe lângă Armata I cu subcentrele 1 şi 2, Centrul nr. 2 de pe lângă Armata a IV-a cu subcentrul nr. 3. De asemenea, Biroul 1 al Frontului de Vest mai avea în subordine şi Centrul informativ nr. 3 Banat.

Conform dispoziţiilor primite din partea Comisiei Aliate de Control, agenturile Frontului de Vest trebuiau să întrerupă, până la noi ordine, orice comunicare şi prin orice mijloace cu rezidenţii din străinătate (Budapesta, Viena, Berlin, Roma, Stockholm, Madrid şi Lisabona).

Biroul 2 Studii avea misiunea de a aduna informaţiile de la Biroul 1, a le sintetiza şi apoi a le difuza la utilizator. Colonelul Ion Lissievici menţiona că informaţiile cu caracter politic, economic şi social erau dirijate la Ministerul de Război – Cabinet –, iar cele venite de pe front cu caracter strict militar operativ erau difuzate la Marele Stat Major – Secţia a II-a.

Frontul de Sud era al doilea compartiment important al Secţiei I informaţii şi se compunea tot din două birouri. Biroul 1 căutare şi Biroul 2 studii-analiză-sinteză cu sarcini specifice zonei de interes din sudul Dunării şi întreaga Peninsulă Balcanică. În subordinea Biroului 1 se aflau 3 centre informative, câte unul la Turnu-Severin, Giurgiu şi Constanţa. La fel ca şi în cazul Frontului de Vest, până la noi ordine a fost interzisă obţinerea informaţiilor provenite de la rezidenturile din exterior (Ankara, Sofia, Cairo) care până la 23 august 1944 funcţionaseră cu rezultate bune.

Secţia a II-a contrainformaţii a fost condusă în continuare de locotenent-colonelul Traian Borcescu până la sfârşitul lunii octombrie 1944, şi cu excepţia Grupei comuniste a rămas în aceeaşi structură organizatorică de

la 23 august 1944. În ceea ce priveşte noile misiuni încredinţate, colonelul Ion Lissievici menţiona: „Activitatea relativă la partidele politice, secte religioase etc., să fie limitată numai la cunoaşterea modului de manifestare al acestora; să intensifice supravegherea legionarilor şi a tuturor elementelor de dreapta, semnalând orice activitate dăunătoare statului şi noii sale orientări politice”.

Secţia contraspionaj, condusă de subdirectorul Horia Butucescu, a rămas în structura fixată la înfiinţarea ei în 1942. Ca misiuni, trebuia să intensifice acţiunea de identificare şi arestare a agenţilor lăsaţi pe teritoriul României de către serviciile de informaţii germane şi maghiare. De asemenea, trebuia să întreprindă măsuri de verificare discretă asupra activităţii funcţionarilor diferitelor societăţi cu capital german şi maghiar, atât din Capitală cât şi din întreg teritoriul ţării. În cazul în care se constatau activităţi contrare intereselor statului român, supuşii străini, cu precădere cei de origine germană şi maghiară, urmau să fie semnalaţi organelor în drept pentru arestare, internare şi cercetare.

Secţia contrasabotaj, condusă şi în continuare de locotenent-colonelul Alexandru Proca, îşi păstra vechea organizare din 1943, dar a primit ca misiuni să intensifice măsurile de siguranţă a întreprinderilor industriale şi depozitelor de materiale ce interesau armata şi în general economia naţională concentrată la efortul de război, pentru a le feri de distrugere sau de acte de sabotaj din partea agenţilor ina mici. O atenţie deosebită trebuia să se acorde rafinăriilor petrolifere, depozitelor de muniţii şi carburanţi.

Celelalte secţii, *Tehnică* (condusă de directorul Gheorghe Cristescu), *Personal* (director Dumitru I. Lepădatu), *Auto* (locotenent Amariei) şi *Administrativă* (locotenent-colonel Dumitru Diaconescu) au rămas în continuare cu aceeaşi organizare şi activitate din trecut.

Excepţie făcea *Secţia radio* (condusă de maior inginer Nicolae Luca) care, conform celor stabilite de Comisia Aliată de Control (sovietică), trebuia să sisteze orice transmisie radio internă sau externă. Practic, această secţie se transformase într-un atelier de întreţinere şi reparaţii, lipsindu-i misiunile cu caracter operativ (filajul gonio). Aliaţii se temeau probabil ca SSI-ul să nu le intercepteze comunicaţiile şi să ajungă astfel la informaţii pe care factorii de decizie de la Bucureşti nu trebuiau să le cunoască.

În afară de aceste secţii SSI-ul mai dispunea de 3 birouri: *Biroul „L”* (legături cu serviciile de informaţii aliate, condus personal de directorul general), *Biroul secretariat* (director Nicolae Tomescu) şi *Biroul cifru* (locotenent-colonel Constantinescu Louis).

Am lăsat la o parte *Secţia Juridică* întrucât din documentele cercetate rezultă că ea fusese scoasă din structura SSI după reorganizarea din 20 septembrie 1944 şi trecută în subordinea directă a conducerii Ministerului de Război. La SSI a rămas doar un birou juridic condus de maiorul magistrat Luca Popescu. Acest birou avea atribuţii limitate, doar de a consilia problemele de legalitate implicate de activitatea Serviciului. Deoarece ponderea misiunilor încredinţate SSI-ului o formau „descoperirea acţiunilor de spionaj, terorism şi sabotaj”, s-a simţit imediat nevoia unor „verificări prin cercetări directe, percheziţii, arestări etc. efectuate de personal competent”. Acestea au fost şi motivele ce au stat la baza Referatului nr. 1700 din 30 octombrie 1944 întocmit de şeful SSI, colonel Ion Lissievici şi înaintat Ministerului de Război, prin care se solicita înfiinţarea unui *Birou juridic* format din 4 – 5 magistraţi cu calitatea de procurori militari. „Astfel – se preciza în documentul citat – s-ar îndeplini o perfectă legalitate, s-ar asigura rapiditatea şi secretul cercetărilor”. După cum atestă Ordinul circular nr. 2060 din 23 noiembrie 1944, Ministerul de Război a aprobat

înfiinţarea Poliţiei Militare a Serviciului de Informaţii sub conducerea maiorului magistrat Paul Dumitriu şi având ca ajutori pe căpitanul magistrat Constantin Georgescu, Nicolae Ghica şi Ioan Vlăduţă.

Insistenţa cu care colonelul Ion Lissievici a intervenit şi stăruit pe lângă conducerea Ministerului de Război pentru a readuce Secţia juridică cu rol de Poliţie Judiciară Militară în structura SSI demonstrează opţiunea pentru menţinerea acţiunilor informative într-un cadru de legalitate şi profesionalism aşa cum fusese şi înainte de 23 august 1944.

Ca o apreciere de ansamblu se poate spune că reorganizarea SSI din septembrie-octombrie 1944, la care se adaugă revenirea în structura Serviciului, în noiembrie, a Biroului juridic, a fost realizată în primul rând ca urmare a presiunii exercitate de presa interesată politic deopotrivă cu interpretarea forţată a articolului 15 din Convenţia de Armistiţiu. În această situaţie factorii de conducere din Ministerul de Război şi Marele Stat Major s-au străduit să adapteze activitatea informativă la noile obiective politico-militare ale statului român. Epurările de personal şi interzicerea legăturilor cu rezidenţele externe a însemnat practic o reducere substanţială a activităţii informative a SSI cu consecinţe în planul eficienţei. Dar ceea ce este important, s-a reuşit prevenirea desfiinţării acestui serviciu şi menţinerea activităţii sale într-un cadru deşi limitat totuşi strict încadrat la necesităţile fundamentării actelor de comandă.

A doua restructurare de proporţii s-a produs în martie 1945, imediat şi ca o con secinţă a instaurării guvernului condus de dr. Petru Groza. Este perioada în care comuniştii şi aliaţii acestora au procedat la o nouă epurare de cadre, arestarea şi anchetarea majorităţii şefilor de secţii, directorilor şi subdirectorilor, fiind promovaţi în locul acestora cadre civile pe criterii politice. Conducerea SSI – care trece din nou la

Preşedinţia Consiliului de Miniştri – a fost încredinţată lui N.D. Stănescu, ajutat de colonelul Alexandru Hristescu şi de Gheorghe Kintescu.

S-au păstrat doar cele două secţii principale, Secţia I informaţii şi Secţia a II-a contrainformaţii, aceasta din urmă fiind condusă de locotenent-colonelul Anton Popovici, ajutat de maiorul Victor Păcurariu. Celelalte secţii au fost transformate în birouri. Secţiile contraspionaj şi contrasabotaj au fost mutate în structura Secţiei a II-a contrainformaţii ca birouri. De fapt, acestei secţii i s-a acodat cea mai mare atenţie, aspect demonstrat atât de efectivul încadrat cât şi de noile structuri create.

Secţia I informaţii a rămas doar cu 84 de angajaţi, din care 23 erau ofiţeri şi 61 civili, în timp ce Secţia a II-a contrainformaţii dispunea de un efectiv de 354 sa lariaţi. Ca noutate, în cadrul Secţiei a II-a s-au creat câteva centre contrainformative speciale: *Ardealul de Nord* cu sediul la Cluj, care avea în subordine subcentrele situate în localităţile Târgu-Mureş, Satu-Mare, Sighet, Oradea, Sfântu Gheorghe şi Târgu Secuiesc; *Ardealul de Sud* cu sediul la Sibiu, care dirija activitatea contrainformativă a subcentrelor ce funcţionau la Alba Iulia, Turda, Braşov, Sighişoara şi Făgăraş; *Banat* cu sediul la Timişoara, care dispunea de subcentrele Oraviţa, Reşiţa şi Arad.

Crearea acestor centre speciale trebuie pusă în legătură cu problemele de apărare şi siguranţă naţională ivite în Transilvania odată cu preluarea administraţiei de către autorităţile româneşti, la 7 martie 1945, iar centrul din Banat era destinat supravegherii acţiunilor antiromâneşti ale sârbilor ce începuseră să se facă simţite tot mai zgomotos, agitate de cercurile comuniste din rândurile partizanilor lui Tito.

În restul ţării, Secţia a II-a contrainformaţii şi-a organizat noi agenturi ce urmau să-şi desfăşoare activitatea informativă pe teritoriul provinciilor istorice

româneşti de la care au împrumutat şi denumirile: Agentura Muntenia, Agentura Oltenia şi Agentura Dobrogea. După cum se poate observa, în Moldova nu s-au putut organiza structuri informative nici măcar la nivelul unei agenturi datorită opoziţiei autorităţilor locale (prefecţi, subprefecţi, primari) instalate cu sprijinul militarillor sovietici.

În urma restructurării din martie 1945 SSI-ul rămâne cu un efectiv de 706 salariaţi, deci cu aproape 30% mai puţin faţă de anul 1943. Dintre aceştia aproximativ 50% acţionau în cadrul Secţiei a II-a contrainformaţii. Dar cel mai important aspect este că după această reorganizare, SSI-ului îi este interzis în continuare contactul cu rezidenţele externe, ceea ce a însemnat nu numai o grea lovitură pentru potenţialul informativ, ci şi o pierdere a agenţilor care activaseră până la 23 august în aceste structuri, şi care, văzând evoluţia spre comunizare a României, s-au retras de la posturi.

Cadrul tehnico-metodologic, adică totalitatea ordinelor, instrucţiunilor, direcţi velor şi altor documente operative elaborate sau aprobate de forurile în drept, respectiv de conducerea Ministerului de Război sau Marele Stat Major, care au stat la baza reglementării activităţii informative a SSI în materie de organizare, metode şi mijloace întrebuinţate, arată şi mai limpede că raţiunea acestei instituţii era de a obţine şi difuza un flux informativ necesar fundamentării actelor de comandă.

„Instrucţiunile pentru organele informative ce lucrează în folosul armatelor de operaţiuni", elaborate în octombrie 1944, precizau la capitolul „Organizare" că „pentru a se ajuta acţiunea de comandament a armatelor de operaţii s-au organizat Centre şi Subcentre informative ale Serviciului de Informaţii[84], care vor lucra

---

84 Începând cu 24 octombrie 1944 când a intrat în vigoare Decizia ministerială nr. 2 075, pe documentele informative ale Serviciului apare sigla S.I.M.R., adică Serviciul de Informaţii al Ministerului de

în profitul Marilor Unităţi unde sunt repartizate”.

Centrelor şi subcentrelor de informaţii le fuseseră stabilite următoarele misiuni: „căutarea şi procurarea informaţiilor în zona de acţiune a Marilor Unităţi, cât mai înaintea primelor linii; activitatea contrainformativă în zona din imediata apropiere a cartierului marilor unităţi pe lângă care funcţionează; colaborarea informativă cu organele similare ale Secţiei a II-a din Marele Stat Major – *n.n.*; documentarea teritorială; recrutarea reţelei permanente de informatori pentru viitor, cu propuneri la Centrală pentru recrutare”.

Toate informaţiile ce comportau o exploatare imediată, atât în domeniul informativ cât şi contrainformativ, urmau să fie comunicate cu operativitate comandamentelor marilor unităţi din zona în care activau. Se urmărea astfel o valorificare imediată a informaţiilor despre armatele inamice din zona de contact a frontului. Informaţiile „de cel mai mare interes” urmau să fie raportate, după cum stabileau „Instrucţiunile”, prin „scurte radiograme şi la Centrala S.I”. La fel urma să se procedeze şi cu informaţiile „a căror exploatare nu este de natură imediată”.

Pentru realizarea misiunilor încredinţate „Instrucţiunile” stabileau următoarele metode şi mijloace preponderente: informatori trimişi peste liniile inamice; capturarea documentelor din punctele de comandă inamice, recuperarea celor găsite asupra prizonierilor, la autorităţile publice şi instituţii particulare; cercetarea părţilor întregi sau elementelor de echipament, armamente şi orice material utilizat şi aflat pe câmpul de luptă, în special în zonele efortului inamic; exploatarea informativă a prizonierilor, refugiaţilor, a populaţiei şi funcţionarilor din zonă; evaluarea rezultatelor observaţiei terestre şi aeriene; interceptările radio; documentări asupra istoricului oricărei probleme de

---

Război, noua denumire care va rămâne până la reorganizarea din martie 1945, când se revine la vechea denumire S.S.I.)

interes operativ; studiul terenului şi al echipării teritoriului inamic în zona de acţiune a marilor unităţi şi adiacente. Un accent deosebit trebuia pus pe identificarea, cercetarea şi evaluarea informaţiilor despre căile de comunicaţii, resursele economice ale inamicului, configuraţia terenului în zonele ce puteau fi folosite ca acoperiri, aglomerările de populaţie din centrele urbane şi rurale ale frontului.

La fel ca şi în perioada anterioară activitatea de informaţii ce interesa frontul nu a fost lăsată pe seama măiestriei şi experienţei agenţilor, ci a fost riguros organizată în baza unor criterii ştiinţifice stabilite prin planuri generale de informaţii şi planuri de căutare pe probleme elaborate de şefii secţiilor din Serviciul de informaţii împreună cu cei ai Birourilor 2 de la comandamentele marilor unităţi. Edificator în acest sens este următorul pasaj din „Instrucţiuni": „Întrucât centrele şi subcentrele de informaţii organizate de acest Serviciu lucrează şi în folosul direct al marilor unităţi din zonă, şefii de centre şi subcentre vor lucra cu şefii Secţiilor şi Birourilor 2, de la care vor cere planul de informaţii (*subl. n.*), care va servi pentru lucrări, ca orientare particulară în cadrul orientării generale dată prin planul de informaţii al S.I. După conexarea acestor două dispoziţii, şeful de centru îşi va întocmi planul de căutare pentru a-şi asigura un lucru metodic prin utilizarea mijloacelor celor mai nimerite scopurilor ce-şi propune a atinge".

Modernă era şi concepţia privind cea de a doua latură a activităţii informativ-operative şi anume analiza, sinteza şi evaluarea informaţiilor înainte de a fi di fuzate utilizatorului. Această activitate era realizată de şefii centrelor şi probabil de şefii secţiilor, care erau consideraţi după terminologia de astăzi principalii analişti. „Rezultatele obţinute – se precizează în «Instrucţiuni» – în afară de probe materiale originale trebuie trecute prin judecata şefului de centru, care pe

baza instrucţiei şi experienţei sale va discerne posibilul de probabil, realitatea de invenţiune (*subl. n.*). Actelor care se înserează unor realităţi tangibile li se pot da drumul fără a se mai face alte verificări. Dar asupra actelor unde există oarecare îndoială se vor face numai preveniri către autorităţile spre care merg rezultatele; concomitent se va dispune verificarea".

Verificările se făceau numai în situaţia unor informaţii de excepţională importanţă. Datorită mijloacelor materiale restrânse, în cazul în care nu se puteau efectua verificări pentru confirmare, informaţiile trebuiau clasate în dosare cu caracter documentar, „cu credinţa că orice informaţie conţine ceva util". Recomandarea pe care „Instrucţiunile" o făceau în astfel de cazuri era să se întocmească o strictă evidenţă a acestor informaţii clasate „spre a fi folosite ulterior".

Cadrele de comandă din Ministerul de Război care au conceput aceste „Instrucţiuni" considerau eficienţa Serviciului de Informaţii în sensul că „nu volumul informaţiilor reprezintă valoarea lucrativă a centrului, ci realitatea şi oportunitatea informaţiilor". Cu alte cuvinte, forţa Serviciului de Informaţii era dată de valoarea şi oportunitatea fluxului informativ cules şi difuzat.

În ce priveşte interpretarea, adică valorificarea acestui flux informativ pentru orientarea şi fundamentarea deciziilor de comandament, „Instrucţiunile" atribuiau sarcini exprese Birourilor 2 din comandamente şi serviciilor de centralizare a informaţiilor.

Faptul că aceste „Instrucţiuni" aveau în vedere în exclusivitate activitatea informativă din zona frontului rezultă şi din recomandările făcute pentru misiunile contrainformative care trebuiau să ţină cont că operaţiile militare se desfăşurau „pe un teritoriu unde populaţia ne este ostilă până la paroxism de peste un mileniu".

Un alt document operativ ce poate fi integrat cadrului tehnico-metodologic a fost elaborat la 28

septembrie 1944 sub semnătura olografă a lui Traian Borcescu, ce face referiri la raţiunile pentru care fusese pregătită organizarea unei „Grupe Speciale”, „ca o structură acoperită pentru supravegherea activităţii desfăşurate de organele informative sovietice pe teritoriul României”. „Prin investigaţii directe – menţiona documentul – am căutat să organizăm posibilităţile de activitate informativă a persoanelor ce vor lucra în această direcţie, fără a le expune unor eventuale măsuri pe care le vor lua la un moment dat organele NKVD-ului sovietic”. Şi în acest domeniu experienţa şi tradiţia informativă îşi puseseră serios amprenta. „Grupa Specială”, neînscrisă în organigrama Serviciului de Informaţii după reorganizarea din septembrie-octombrie, era identică din punct de vedere conceptual cu fosta Agentură I din perioada iunie 1941-august 1944. Atunci, deşi oficial se colabora prin schimb de informaţii cu serviciile specializate ale armatei ger mane (Abwehr-ul), Agentura I fusese înfiinţată cu aprobarea conducătorului statului să supravegheze discret orice activitate desfăşurată de germani care încălca atributele de suveranitate ale României. După cum vom arăta în capitolul următor, autorităţile sovietice au solicitat şi ele un schimb de informaţii între structurile specializate ale celor două armate (română şi sovietică) pe probleme de interes comun. Se crease şi un Birou „L” subordonat direct şefului Serviciului de Informaţii pentru realizarea schimbului de informaţii cu serviciile specializate sovietice. Prin urmare, crearea „Grupei Speciale” însemna o structură bine acoperită cu misiunea de a informa despre acţiunile sovieticilor contra intereselor româneşti. Principiul doctrinar ce rezultă de aici este că factorii de comandă ai armatei române doreau să cunoască situaţia operativă în întregul ei, adică atât acţiunile inamicului cât şi ale aliatului pentru a-şi fundamenta actele de decizie.

Din alte documente consultate mai rezultă că

„Grupa Specială” era formată din aproximativ 50 de agenţi experimentaţi şi foarte bine legendaţi, marea majoritate dintre ei proveneau din fosta agentură a Frontului de Est. Erau buni cunoscători ai limbii ruse, dispuneau de relaţii în mediul în care urmau să acţioneze şi, ceea ce este remarcabil, reuşiseră să se infiltreze chiar şi în structurile NKVD-ului. Oficial, „Grupa Specială” era condusă de locotenent-colonelul Vasile Palius (conspirativ Ionescu), fost ofiţer în armata ţaristă, şi preluat de Mihail Moruzov în Serviciul Secret după reorganizarea din 1927.

Din documentul intitulat *„Proiect de organizare şi funcţionare al Grupei Speciale”*, aprobat de generalul Mihail Racoviţă la 22 octombrie 1944, rezultă şi alte detalii interesante. În primul rând, legătura între această structură informativă bine acoperită şi conducerea Serviciului de Informaţii urma să se realizeze prin metode şi mijloace cât mai conspirative, doar prin şeful grupei. Scopul era de a supraveghea activitatea politică pe care o desfăşoară URSS în legătură cu România şi Bulgaria; activitatea cadrelor trimise special de la Centrala din Moscova; acţiunile întreprinse de NKVD prin agenţii dirijaţi şi rezidenţa din Moscova; dispoziţiile şi ordinele operative ale Comandamentului fronturilor 1 şi 2 ucrainene în legătură cu misiunile operative ale serviciilor speciale sovietice din armată.

Informaţiile pe care „Grupa Specială” urma să le pună la dispoziţia Ministerului de Război trebuiau să mai facă referiri în detaliu şi la alte aspecte, cum ar fi: 1) dislocarea forţelor armate sovietice pe teritoriul României şi modul lor de comportare faţă de autorităţile româneşti şi populaţia civilă; 2) intenţiile sovieticilor cu privire la viitorul ţării; 3) dacă se urmăreşte comunizarea statului român şi înglobarea lui în Republica Sovietelor; 4) intenţiile faţă de statele din Balcani şi Europa Centrală; 5) identificarea metodelor şi mijloacelor prin care se acţiona pentru comunizarea statului român; 6)

dacă se urmărea dezmembrarea armatei române rămasă pe teritoriul naţional şi a trupelor care luptau pe Frontul de Vest după terminarea campaniei; 7) dacă se intenţiona introducerea unor reforme sociale printr-un guvern sprijinit de sovietici sau prin aparatul administrativ al statului, infiltrând principii comuniste dirijate prin agenţi de influenţă ai Partidului comunist care erau în legătură cu centrala de la Moscova; 8) etapele prin care şi-au propus comunizarea României.

Totodată, documentul demonstrează că Ministerul de Război mai era interesat să cunoască date şi informaţii despre misiunile operative ale organelor specia lizate sovietice, printre care: a) infiltrarea elementelor comuniste în toate structurile sociale, aparatul administraţiei de stat şi departamentele ministeriale; b) atragerea tineretului intelectual universitar şi şcolar, inclusiv din şcolile militare; c) cooperarea intelectualilor, profesorilor, avocaţilor, inginerilor şi diferitelor asociaţii centrale şi profesionale; d) cooperarea muncitorimii prin sindicate; e) atragerea ţărănimii din comitetele comunale etc.

Ceea ce este demn de reţinut, acest proiect a fost întocmit de cadrele de conducere ale Serviciului de Informaţii în baza informaţiilor şi a documentaţiei de care dispuneau în acel moment, ceea ce demonstrează că Serviciul era bine informat cu privire la intenţiile şi practicile sovieticilor.

Noile structuri organizatorice s-au constituit în condiţii grele, cu implicaţii deosebite în luarea deciziilor la nivel politic şi militar. Se poate vorbi, practic, de o pe noadă destul de lungă de timp, cel puţin trei luni de zile, în care comandamentele militare din ţară şi de pe front nu au mai fost beneficiarele fluxului de informaţii, vitale pentru luarea unor decizii în acord cu situaţia reală.

În această perioadă, serviciile române de informaţii erau datoare să pună la dispoziţia conducerii politice şi militare a ţării datele care să le permită contra cărarea

unor exagerări a părţii sovietice în privinţa aplicării prevederilor Convenţiei de Armistiţiu, să limiteze cât mai mult amestecul autorităţilor de la Moscova în treburile interne ale ţării.

În ceea ce priveşte locul şi rolul SSI în fundamentarea deciziilor militare legate de participarea armatei române la războiul dus alături de Naţiunile Unite, putem aprecia că acesta a fost benefic până la 7 septembrie 1944, dată până la care Marele Stat Major a condus operaţiile armatei române. După această dată, la nivel strategic, deciziile erau luate de comandamentele sovietice care puteau să exploateze anumite informaţii furnizate de partea română. Nici la nivel operativ armata română nu a putut valorifica în folos propriu informaţiile, neavând drept la iniţiativă în planificarea acţiunilor militare.

Colaborarea cu serviciile de informaţii militare sovietice

În timp ce se desfăşura procesul de reorganizare şi epurare a Serviciului de Informaţii, autorităţile de resort sovietice au solicitat o colaborare informativă atât la teren cât şi la vârf cu structurile specializate ale Ministerului de Război. Colonelul Ion Lissievici povesteşte acest episod în felul următor: „Către sfârşitul lunii noiembrie 1944, am primit, pe când mă găseam la Serviciu, doi ofiţeri sovietici. Cu ajutorul translatorului, căpitan Rusu Victor, am aflat că noii sosiţi se prezintă sub numele de locotenent-colonel Alexandrov şi maior Karandaşev, ofiţeri de legătură ai Serviciului de informaţii din Legaţia sovietică pe lângă Comisia Aliată de Control. Am fost rugat ca săptămânal să le predau materialul informativ referitor la situaţia internă, material ce ar putea interesa serviciul din care fac parte. În acest scop au propus să ia contact cu mine în fiecare miercuri, începând de la ora 17. Am fost de acord cu

propunerea lor şi le-am promis că le voi satisface cererea”.

Desigur că stabilirea relaţiilor de colaborare între serviciile de informaţii român şi sovietic nu era în exclusivitate de resortul colonelului Ion Lissievici. Am putea spune că ţinea mai degrabă de domeniul faptului firesc, atâta vreme cât armata română colabora cu armatele sovietice la operaţiile de eliberare a Transilvaniei, iar în perspectivă acţiunile militare trebuiau duse – conform stipulaţiilor Convenţiei de Armistiţiu – până la capitularea Germaniei şi Ungariei. Oricum, relatările memorialistice ale fostului şef al Serviciului de Informaţii sunt veridice, având în vedere că se atestă şi prin documente de arhivă.

La 26 octombrie 1944, deci imediat după eliberarea întregii Transilvanii, a avut loc în Bucureşti o conferinţă româno-sovietică legată de problemele antrenării structurilor informative ale celor două armate în beneficiul operaţiilor militare în curs de desfăşurare. La conferinţă au participat din partea Frontului 2 ucrainean, locotenent-colonelul Zglobin, locotenent-colonelul Leonov şi căpitanul Vasiliev (translator), iar de la Secţia a II-a a Marelui Stat Major al armatei române, locotenenţi-coloneii Toneanu şi Căpuşe şi maiorul Manini. Din partea Serviciului de Informaţii al Ministerului de Război au fost prezenţi locotenent-colonelul Constantin Rădulescu (şeful Secţiei de informaţii şi căpitanul Victor Rusu – translator). Discuţiile s-au axat asupra a trei probleme: colaborarea unităţilor informative ruse şi române; modalitatea de lucru a centrelor informative detaşate pe lângă armatele de operaţii; funcţionarea centrelor informative.

În legătură cu modalitatea concretă de lucru la teren a centrelor informative, dislocate pe lângă armatele româno-sovietice de pe front, s-a stabilit ca ele să-şi intensifice activitatea procurând informaţii din anchetarea prizonierilor şi dezer torillor inamici;

exploatarea informativă a locuitorilor şi refugiaţilor din zona frontului; capturarea documentelor de la inamic; infiltrarea de agenţi pe adâncimea tactică a fâşiilor de ofensivă ale marilor unităţi operative. Datele obţinute erau transmise eşaloanelor superioare şi vecinilor (stânga, dreapta), indiferent de subordonare. Aveau deci un sistem de lucru identic cu cel înscris în documentele tehnico-metodologice ale Serviciului de Informaţii român.

Colaborarea Serviciului de Informaţii din Ministerul de Război cu Serviciul de Informaţii sovietic a cunoscut şi alte aspecte. Este vorba despre crearea unui Centru Mixt informativ româno-sovietic, cu sediul la Arad, care, chiar dacă să-i îmitat doar la faza pregătitoare, după aproximativ o lună a fost abandonat şi practic a rămas fără eficienţă, în planul obţinerii de informaţii despre inamic, merită totuşi atenţie, întrucât permite formularea unor concluzii interesante.

„Instrucţiunile speciale pentru funcţionarea centrului Mixt” au fost elaborate în cadrul reuniunilor operative ale celor două delegaţii române şi sovietice în zilele de 30 şi 31 octombrie 1944. Scopul Centrului Mixt era de a recruta, pregăti şi trimite pe teritoriul inamic agenţi, în mod individual sau în echipe, pentru a obţine în formaţii de mare adâncime folositoare Frontului 2 ucrainean comandat de mareşalul Rodion Malinovski. Misiunea echipelor şi agenţilor era de a culege informaţii despre organizarea armatelor ungare şi germane; obiectivele industriale cu producţie pentru război din Ungaria; locul, traseul, natura şi stadiul lucrărilor de fortificaţii, transporturile de trupe, mişcările de populaţie, depozitele de muniţii, materiale şi carburanţi; terenurile minate, armele chimice etc. Fluxul informativ obţinut trebuia transmis cu operativitate Marelui Stat Major, precum şi comandamentelor armatelor operative române şi sovietice în părţile ce le interesau.

Pregătirea agenţilor ce compuneau echipele care

urmau a fi lansate în spatele liniilor inamice se realiza prin cursuri comune coordonate de specialişti sovietici şi români. Ofiţerii care au reprezentat partea română în calitate de instructori au fost locotenent-colonelul Eftimie Căpuşă de la Secţia a II-a a Marelui Stat Major şi locotenent-colonelul Constantin Ruse de la Serviciul de Informaţii al Ministerului de Război. Despre cursanţi, colonelul Ion Lissievici menţionează în me moriile sale că „printre cei recrutaţi erau în special tineri ofiţeri, buni cunoscători al limbilor germană şi maghiară". Lor li s-au pregătit acte de identitate cu nume conspirative, iar instruirea s-a executat atât în timpul zilei cât şi noaptea.

Cursurile au început propriu-zis la 14 noiembrie 1944, fiind conduse, de regulă, de un instructor sovietic şi unul român. Componenţa echipelor şi zonelor de acţiune au fost stabilite de ofiţerii sovietici. Comandamentul sovietic a pus la dispoziţie aparatele de radio, paraşutele şi avioanele pentru lansarea echipelor, iar partea română, localurile de instrucţie, fondurile şi toate documentele necesare pregătirii. În ceea ce priveşte lucrul informativ, el s-a desfăşurat exclusiv prin radio, telegrafiştii fiind pregătiţi de sovietici. Bugetul a fost fixat la suma de 20613.000 lei pe trimestru, urmând a fi asigurat de partea română în proporţie de două treimi, iar restul de Comandamentul sovietic.

Oraşul Arad întrunea condiţiile pentru buna desfăşurare a acţiunilor atât pentru lansarea echipelor, cât şi pentru traficul radio. Aşa cum a fost conceput iniţial, Centrul Mixt răspundea nevoilor operative ale trupelor române şi sovietice, fiind nemijlocit legat de evoluţia operaţiilor militare. Ne aflăm în perioada în care Frontul 2 ucrainean finalizase cu succes operaţia „Debreţin", ce avusese ca rezultat alungarea trupelor germano-ungare din nord-vestul României şi din teritoriul ungar de la est de Tisa. Fără pauză operativă se declanşase operaţia „Budapesta", care avea ca obiectiv cucerirea capitalei Ungariei şi scoaterea acestei ţări din

război. Pentru atingerea acestui obiectiv, comandamentele române şi sovietice aveau nevoie stringentă de informaţii cât mai detaliate despre inamic pe toată adâncimea frontului. Aşa se şi explică faptul că cele 7 echipe (formate din 1 – 3 oameni fiecare) la care se adaugă un radiotelegrafist, urmau să acţioneze în regiunile Budapesta, Viena, Komarom-Győr, Şopron, în Germania de Sud şi la vest de Dunăre. De asemenea, instrucţia avusese un caracter diferenţiat în funcţie de componenţă, misiuni, obiective de realizat şi zona de responsabilitate.

La 7 noiembrie 1944 au fost elaborate „Instrucţiuni pentru colaborarea organelor exterioare ale Serviciului de Informaţii cu armatele aliate", în care se punea accent pe verificarea informaţiilor şi furnizarea doar a datelor certe şi pe recunoaşterea că acest gen de relaţii să „fie treptat extinse, creându-se relaţii de prietenie". Raporturile de colaborare trebuiau să se bazeze „pe cea mai perfectă camaraderie, loialitate şi corectitudine". Se avea în vedere că prestigiul Serviciului este dat de „randamentul activităţii informative şi contrainformative, care interesează deopotrivă, atât nevoile armatei URSS cât şi ale armatei noastre".

De interes este şi faptul că „Instrucţiunile" stabileau colaborarea informativă şi contrainformativă directă, adică la teren, fără a se mai cere avizul Centralei Serviciului de Informaţii. Centrala de la Bucureşti urma să fie consultată numai în ce priveşte problemele de personal şi eventuale organizări structurale, ceea ce înseamnă că se dădea o totală libertate tactică de acţiune. În acelaşi timp se punea accent pe operativitatea transmiterii şi valorificării informaţiilor, aspect normal dacă e să ţinem cont că structurile informative respective erau puse în situaţia de a-şi dovedi utilitatea pentru o campanie în plină ofensivă cu modificări rapide de acţiune pe fâşii de front. În sens contrar, adică trimiterea informaţiilor pentru avizare la

Centrală şi apoi redistribuirea lor la comandamentele de pe front nu făceau decât să întârzie posibilităţile de valorificare maximă în legătură cu înaintarea frontului, poziţiile şi dislocările armatelor inamice. Ca principiu de lucru se poate constata că nu se deosebea de ceea ce practicase Eşalonul I Operativ pe Frontul de Est în perioada 22 iunie 1941 – 23 august 1944, numai că de data aceasta principalul utilizator îl reprezenta comandamentele sovietice alături de cele româneşti.

Instrucţiunile de colaborare informativă cu structurile militare sovietice mai prevedeau în partea finală că „în dările de seamă lunare să se introducă un capitol special (...) în care să se arate în ce a constat această colaborare şi datele furnizate". În stadiul actual al cercetării nu am întâlnit documente de acest fel, care, mai mult ca sigur ne-ar fi putut ajuta în analiza contribuţiei reale a Serviciului de Informaţii, fapt pentru care va trebui să ne mulţumim cu afirmaţiile colonelului Ion Lissievici potrivit cărora „după primele săptămâni de funcţionare a legăturii, delegaţii sovietici s-au arătat mulţumiţi de informaţiile primite".

Colaborarea cu Serviciul de Informaţii sovietic se făcea şi la vârf – dar fără să fie reglementată în documente operative tehnico-metodologice –, între directorul general şi doi ofiţeri ai Armatei Roşii din structurile specializate, ceea ce presupune un flux informativ în ambele sensuri cu caracter general despre situaţia din România. Şi de data aceasta avem de-a face cu o constantă în practica informativă pe care am întâlnit-o atât în vremea lui Mihail Moruzov cât şi a lui Eugen Cristescu. În memoriile sale, colonelul Ion Lissievici ne oferă următoarele detalii: „Cu ocazia acestor întâlniri (care aveau loc de două ori pe săptămână, de regulă miercurea şi vinerea, începând cu ora 17 – *n.n.*) i-am pus la curent cu măsurile pe care le-am luat pentru siguranţa întreprinderilor industriale, rafinăriilor de petrol şi depozitelor de tot felul,

interesând armata şi economia generală a ţării”.

La 30 noiembrie, când primele echipe erau deja gata de lansare a avut loc o şedinţă a reprezentanţilor români şi sovietici în cadrul căreia s-au adus la cunoştinţă hotărârile luate de Comandamentul Frontului 2 ucrainean. Ofiţerii sovietici specialişti în problemele de informaţii au expus opiniile Comandamentului Frontului 2 ucrainean, potrivit cărora, prioritate trebuia acordată intensificării culegerii de informaţii pe o adâncime de 50 – 60 km faţă de limita dinaintea apărării şi renunţarea la procurarea informaţiilor de mare adâncime. Ca argumente, s-a invocat faptul că informaţiile de mare adâncime presupuneau un instructaj îndelungat, timp favorabil pentru lansare, legături cu rezidenţii externi etc., probleme greu de rezolvat faţă de dinamica luptei, care reclamau îndeosebi informaţii numeroase difuzate cu operativitate pentru fiecare armată. Ca urmare, hotărârea reprezentanţilor sovietici a fost de a se desfiinţa Centrul Mixt de la Arad ca fiind inadecvat noilor condiţii în care luptau armatele române şi sovietice. Mai utile se dovedeau în acele condiţii structurile informative de la comandamentele de armată, care trebuiau însă întărite.

Punctul de vedere al specialiştilor români a fost că centrul de instruire trebuia totuşi menţinut, avându-se în vedere că pregătirea echipelor se desfăşurase în bune condiţii, existând premise reale pentru îndeplinirea misiunilor. Şeful Serviciului de Informaţii, colonelul Ion Lissievici, a adresat un raport Marelui Stat Major în care arăta că rezolvarea problemelor dificile privind crearea echipelor şi fondurilor băneşti impunea continuarea activităţii de pregătire a centrului. Propunea ca Marele Stat Major român să preia acele activităţi ce trebuiau realizate de sovietici – lansarea agenţilor, pregătirea radiotelegrafiştilor, dotarea cu aparate radio etc. –, urmând ca instructajele şi prelucrarea datelor obţinute să cadă în sarcina Serviciului de Informaţii. Aceste

demersuri n-au căpătat concreteţe deoarece sovieticii nu şi-au dat consimţământul. O parte din agenţi, după ce au fost triaţi, au încadrat structurile informative ale celor două armate care luptau pe front.

În lipsa altor documente referitoare la această problemă este greu de precizat motivele reale care au stat la baza hotărârii Comandamentului sovietic de are nunţa la misiunile echipelor pregătite la Centrul Mixt Arad. Şi aceasta pentru că motivul invocat de Comandamentul sovietic era doar în parte justificat. Într-adevăr, operaţia „Budapesta" se desfăşura cu succes în luna decembrie, luptele derulându-se pe căile de acces spre capitala ungară, ceea ce însemna că informaţiile procurate pe o adâncime de 50 – 60 km – cum solicitau comandamentele sovietice ca fiind prioritare – se puteau dovedi de un real folos. Numai că la fel de adevărat este şi faptul că operaţia „Budapesta" a durat până la 15 februarie 1945 ceea ce duce la presupunerea că aportul informativ al echipelor de paraşutişti lansate în adâncimea operativă şi strategică a dispozitivului inamic putea fi tot atât de valoros.

Oricum, decizia comandamentelor sovietice de a renunţa la echipele de paraşutişti nu poate fi desprinsă de contextul în care a fost luată. În acea perioadă începuseră primele paraşutări în cadrul operaţiunii „Gemsbrock" iniţiată de germani pentru a contacta vârfurile armatei române în scopul realizării unui plan de lovitură de stat, acel „23 august invers", adică împotriva sovieticilor. Colonelul Ion Lissievici spune în memoriile sale că la sfârşitul lunii noiembrie 1944 a semnalat sovieticilor spre ştiinţă „cazurile descoperite de agenţi ai Serviciului de Informaţii german paraşutaţi în zona Deva, Alba Iulia şi Băneasa". Într-un alt pasaj, acelaşi memorialist revine şi subliniază că majoritatea grupurilor de paraşutişti „în urma semnalărilor de către Serviciul de Informaţii au fost arestate de organele teritoriale respective ale Inspectoratului General al

Jandarmeriei”. E greu de crezut că aceşti paraşutişti capturaţi nu au fost predaţi şi sovieticilor spre a fi anchetaţi. Cel puţin datele şi informaţiile obţinute din ancheta lor, conform instrucţiunilor privind schimbul de informaţii cu serviciile similare sovietice, trebuiau aduse la cunoştinţa comandamentelor sovietice. Prin urmare, din informaţiile rezultate în urma anchetelor informative a primelor grupuri paraşutate de germani, precum şi din jocul operativ cu sursa dr. Ţăranu (fost radiotelegrafist al Abwehr-ului şi recrutat apoi de sovietici) începuseră să se contureze mai clar intenţiile planului pucist al germanilor împreună cu Horia Sima şi colaboratorii săi din guvernul de la Viena.

Ne putem gândi şi la ipoteza că sovieticii s-au arătat temători ca nu cumva agenţii pregătiţi la Centrul Mixt de la Arad, o dată lansaţi în adâncimea frontului inamic, să defecteze, sau în cel mai posibil caz să fie prinşi şi „întorşi”, adică folosiţi în acţiuni de dezinformare sau interpunere, aşa cum procedau chiar ei cu sursa dr. Ţăranu. De asemenea, având în vedere mersul operaţiilor militare care se desfăşurau cu succes şi rapiditate pentru armatele sovietice şi române făcea ca riscurile misiunilor informative în spatele frontului inamic să nu-şi mai aibă raţiune.

S-a emis şi ipoteza potrivit căreia sovieticii nu au urmărit prin Centrul Mixt de la Arad decât să testeze posibilităţile informative ale serviciilor de informaţii româneşti în vestul Europei. Ca argument se aduce faptul că la întrunirile preliminare, partea sovietică avansase şi soluţia ca structura informativă de la Arad să utilizeze reţeaua de pe Frontul de Vest, creată înaintea şi în timpul războiului. Cele două servicii de informaţii româneşti (Serviciul de Informaţii şi Secţia a II-a din Marele Stat Major) au refuzat însă acest lucru, preferând să recruteze şi să instruiască o agentură creată ad-hoc. Prin urmare, ofiţerii sovietici s-au dezinteresat de Centrul Mixt de la Arad. Argumentaţia este corectă, ea

venind să întregească motivaţia sovieticilor de a renunţa la echipele de paraşutişti.

Ipoteza privind testarea capacităţii informative a serviciilor româneşti este deosebit de interesantă şi poate fi susţinută şi pe baza altor documente. Astfel, temerile Comandamentului sovietic se întemeiau probabil şi pe faptul că oraşul Arad şi împrejurimile constituiau un obiectiv important aflat în vizorul serviciilor de informaţii germano-maghiare, iar potenţialul informativ românesc era slab. De exemplu, într-o notă întocmită la 11 noiembrie 1944 de Inspectoratul General al Jandarmeriei şi trimisă spre informare Secţiei a II-a şi Serviciului de Informaţii se menţiona: „În judeţul Arad ar fi unii unguri şi germani care activează în serviciul de spionaj, ţinând strânse legături cu personalul căilor ferate maghiare, transmiţând peste frontieră informaţii în legătură cu trupele militare, aşezarea aeroporturillor şi depozitelor de muniţii”. Un alt aspect pe care documentul citat îl aduce la cunoştinţa organelor informative româneşti se referă la faptul că în zilele de 5 – 8 noiembrie avioane inamice pătrunseseră în spaţiul aerian al oraşului Arad „fără a fi stingherite şi mai înainte de darea alarmei”. Deşi ordinul rezolutiv al şefului Marelui Stat Major era de a se verifica şi clarifica de urgenţă această situaţie, primul care răspunde este Serviciul de Informaţii cu Adresa nr. 6281132 din 12 decembrie, deci după aproape o lună, ceea ce denotă în primul rând lipsa de operativitate în rezolvarea unor probleme de maximă gravitate. Dacă este să avem în vedere şi râs punsul Serviciului de Informaţii potrivit căruia „nu s-au putut identifica persoanele care ar semnala inamicului deplasările de trupe şi depozitele militare”, atunci va trebui să recunoaştem că într-adevăr era vorba şi de o lipsă de posibilităţi informative. Cum se ajunsese la această situaţie ne sugerează Raportul nr. 29 din 27 noiembrie 1944 adresat de colonelul Ion Lissievici

ministrului subsecretar de stat al Ar Matei de uscat, ce evidenţiază că datorită arestărilor făcute de organele sovietice în rândul funcţionarilor şi informatorilor Serviciului care acţionaseră pe Frontul de Est, întregul personal este timorat. „Faţă de această situaţie – specifica raportul – atât funcţionarii care au activat pe Frontul de Est, cât şi cei cărora li se încredinţează misiuni în legătură cu anumite probleme ce interesează apărarea naţională sunt într-o continuă teamă, fapt ce micşorează în mare măsură randamentul activităţii lor”. Într-un alt pasaj, acelaşi document conturează şi consecinţele: „majoritatea funcţionarilor sunt timoraţi prin măsurile privative de libertate ce s-au luat de către organele sovietice faţă de unii dintre camarazii lor”.

Ne aflăm deci în perioada când de frica represaliilor, sau de a nu împărtăşi soarta celor din structura informativă a fostului *Front de Est*, agenţii Serviciului de Informaţii de pe celelalte fronturi intraseră singuri în conservare ori s-au retras, aşa încât nu mai răspundeau la solicitările Centralei. De aici şi poziţia părţii române în cadrul tratativelor cu sovieticii, din octombrie 1944, de a crea noi agenturi pentru Frontul din Vest.

În faţa atestărilor documentare de mai sus va trebui să ne punem problema din ce punct de vedere privim intenţia sovieticilor de a testa posibilităţile informative ale serviciilor specializate româneşti. Îi interesau oare să descopere agenturile organizate înainte şi în timpul războiului, sau nu cumva urmăreau reacţia în planul eficienţei informative a măsurilor punitive întreprinse în rândurile cadrelor şi agenţilor Serviciului de Informaţii? Desigur că nu se poate exclude nici varianta că sovieticii puteau fi la fel de bine interesaţi de ambele scopuri. Indiferent din ce unghi am privi această problemă, dacă acceptăm că într-adevăr sovieticii au urmărit să facă un test prin crearea Centrului Mixt de la Arad, atunci rezultatele nu puteau fi decât convingătoare nu numai pentru iniţiatori, dar şi pentru istoriografie care consem

nează că impactul produs de aflarea trupelor sovietice în România în condiţiile create de actul de la 23 august 1944 a fost puternic resimţit şi de Serviciul de Informaţii, mai ales în planul potenţialului informativ.

Colaborarea cu OSS-ul american

În toamna anului 1944, Oficiul de Operaţii Strategice (OSS) american şi-a trimis echipe operative în majoritatea ţărilor europene care au fost ocupate de trupele sovietice sau fuseseră cedate zonei de influenţă a URSS. Principala lor misiune a fost de a obţine date şi informaţii de la faţa locului şi de a întocmi rapoarte pentru Centrala de la Washington în scopul fundamentării de către guvernul SUA a actelor de decizie politico-militară. Cu excepţia Iugoslaviei, Misiunea OSS condusă de Frank Wisner a stat cel mai mult în România faţă de celelalte ţări din estul şi sud-estul Europei. Această întârziere s-a datorat – după cum a demonstrat istoricul american Eduard Mark – faptului că România a fost scena uneia dintre cele mai timpurii crize ale războiului rece, oferind americanilor şansa de a observa mai bine schema sovietizării. Un alt autor, Anthony Cave Brown, în biografia dedicată lui Donovan, confirmă din plin aceste afirmaţii, dar merge şi mai departe. El susţine că maiorul Robert Bishop – şeful Secţiei „X-2” (contraspionaj) a echipei O.S.S. din România – a reuşit să adune informaţii de cea mai mare importanţă faţă de intenţiile sovietice şi comuniste atât pentru România cât şi ţările din centrul şi sud-estul european. Misiunea O.S.S. venită în România la sfârşitul lunii august 1944 şi retrasă după un an prezintă interes pentru tema cercetată întrucât a cooperat de la început cu serviciile de informaţii militare româneşti. În lucrarea sa memorialistică, Robert Bishop subliniază cu claritate acest aspect: „Serviciul de Informaţii al armatei române a fost foarte cooperant şi a devenit şi mai cooperant pe

măsură ce sovieticii îşi sporeau presiunile, oferind americanilor toate dosarele despre Rusia”. Misiunea OSS din România ne va reţine atenţia asupra aspectelor legate de sursele de obţinere a informaţiilor, colaborarea cu Grupa Specială din Serviciul de Informaţii şi părţile esenţiale din fluxul informativ obţinut şi difuzat spre Washington. Primul eşalon al OSS a venit în România la 29 august şi şi-a instalat sediul într-o clădire din Popeşti în imediata apropiere a Capitalei. La 2 septembrie, Wisner a venit pe calea aerului şi s-a instalat în apartamentele puse la dispoziţie de Bragadiru, marele magnat al berii din România.

Misiunea OSS din România fusese planificată de maiorul Walter M. Ross prin „Instrucţiunile” elaborate chiar în ziua de 23 august 1944. Ele indicau ca legendă de acoperire – prin care să justifice prezenţa OSS în România – salvarea piloţilor americani căzuţi prizonieri în urma raidurilor aeriene din august 1943 şi în lie 1944. În realitate misiunea avea un scop politico-militar, în sensul de a culege în formaţii politice care interesau Departamentul de Stat american. Prioritate aveau informaţiile privind stabilirea intenţiilor Uniunii Sovietice în România. Un alt document operativ ce fixa în detaliu obiectivele echipei OSS în România a fost elaborat la 14 octombrie 1944. Cele 6 paragrafe ale noilor „Instrucţiuni” concentrau obiectivele informative la: 1) informaţii cu caracter militar; 2) natura şi extinderea controlului sovietic asupra României; 3) Comisia Aliată de Control; 4) geografia militară, cu precădere a teritoriului controlat de sovietici; 5) probleme politice şi economice locale; 6) activitatea germanilor. Această concentrare a informaţiilor asupra sovieticilor l-a şocat pe unul din oficialii americani din Comisia Aliată de Control, încât l-a întrebat pe generalul W. Donovan dacă nu cumva SUA nu mai are Germania ca principal inamic, ci URSS-ul. Poziţia oficialului american nu trebuie interpretată ca o simplă ironie. Ea se baza pe

un lucru serios. În 1943, preşedintele Roosevelt interzisese serviciilor speciale americane de a culege date despre sovietici tocmai pentru a nu crea suspiciuni din partea marelui aliat al SUA. După ce americanii au predat ofiţerilor sovietici lista cu membrii OSS din România, legenda de acoperire folosită, respectiv recuperarea prizonierilor americani, a început să fie serios pusă sub semnul întrebării. Sovieticii, la fel de buni profesionişti în arta informaţiilor ca şi americanii, au simulat că acceptă această motivaţie, dar au acţionat în consecinţă. Au reuşit să recruteze un personaj important din anturajul echipei OSS. Este vorba de soţia lui Bragadiru, care între timp de venise o intimă a lui Frank Wisner. În paralel au testat sinceritatea echipei OSS solicitând acesteia, din motive operative strategice, să devină un canal de comunicare cu Comandamentul american. Astfel, neputând fi refuzat, Comandamentul local sovietic a solicitat şi obţinut prin echipa OSS intervenţia Armatei 15 americane a Aerului să efectueze bombardamente pentru a uşura înaintarea Frontului II Ucrainean în Ungaria. Fiind satisfăcut de rezultatele obţinute, şeful Statului Major al Frontului 2 ucrainean i-a spus lui Frank Wisner că a apărat în faţa ministrului Molotov prezenţa echipei OSS pe motiv că-i ajută în rezolvarea cu operativitate a bombardamentelor în zonele de interes ale frontului. La începutul lunii noiembrie 1944, maiorul Robert Bishop nota că legendele de acoperire nu mai erau valabile în faţa sovieticilor, fapt pentru care a încercat rezolvarea problemei prin ataşarea echipei OSS la delegaţia americană ce făcea parte din Comisia Aliată de Control. Acest aranjament a continuat până la plecarea echipei OSS din România (septembrie 1945), ceea ce nu i-a scutit pe americani de întrebări suspicioase şi tot mai insistente din partea sovieticilor despre raţiunea prezenţei oficiale a serviciilor de informaţii ale SUA în România. În ce priveşte sursele de informare folosite de

echipa OSS, din documentele păstrate rezultă că acestea au fost de maximă eficienţă, întrucât se aflau plasate în structurile serviciilor de informaţii româneşti. Serviciul de Informaţii (Grupa Specială) şi Secţia a II-a a M.St.M. Acest lucru a fost posibil din două motive. În primul rând americanii dispuneau de suficiente fonduri pentru a-şi plăti informatorii, iar pe de altă parte, factorii politici şi militari din România – cu excepţia comuniştilor – „se temeau în asemenea măsură de sovietici încât s-au oferit în mare măsură şi din proprie iniţiativă să ajute misiunea americană”. Maiorul Robert Bishop a pus la dispoziţia Grupei Speciale din Serviciul de Informaţii 35 de legi timaţii pe care le putea folosi în cazuri deosebite. Tot americanii au consimţit să contribuie cu o sumă de bani pentru a completa cele 4 milioane lei aprobate Serviciului de Informaţii de Ministerul de Război pentru cheltuielile operative. O altă sursă de valoare pentru echipa OSS din România se afla plasată la Secţia a II-a a Marelui Stat Major. Era vorba de sergentul Teodor Manicatide (nume de cod Tonsillitis) pe care documentele americane introduse recent în circuitul cercetării istoriografice îl atestă că lucra în departamentul informativ al Marelui Stat Major. Iniţial această sursă se oferise din proprie iniţiativă să furnizeze OSS-ului date despre manevrele armatei române, ulterior a devenit şi mai interesant pentru americani prin informaţiile privind armatele sovietice. Până în decembrie 1944, Manicatide îşi crease la rândul lui surse de informare în cadrul biroului mareşalului Rodion Malinovski, comandant al Frontului 2 ucrainean şi avea posibilitatea de a obţine informaţii referitoare la ordinele de bătaie din semnalările zilnice trimise de Comandamentul sovietic la Moscova, precum şi din mesajele similare trimise reprezentantului sovietic în Comisia Aliată de Control. Erau deci informaţii provenite de la cel mai înalt eşalon sovietic din România în legătură cu operaţiile armatei sovietice. O informaţie pe

care sovieticii nu voiau s-o împartă cu aliaţii lor anglo-saxoni, dar şi un supliment binevenit la datele oferite de „Ultra” şi o asigurare împotriva posibilităţii ca germanii să-şi schimbe strategia, în sensul da a muta grosul forţelor de pe Frontul de Est pe cel de Vest.

Robert Bishop l-a folosit ca sursă şi pe locotenentul Teodor Negroponte, detaşat oficial pe lângă unitatea militară americană. În documentele din arhivele americane el purta numele de cod „A.D. – 201”, iar după unele estimări ar fi oferit cu aproximaţie cam 60% din fluxul informativ al echipei OSS din România, constând în rapoarte, sinteze, note de la Serviciul de Informaţii şi Secţia a II-a din Marele Stat Major. După instaurarea guvernului condus de dr. Petru Groza la 6 martie 1945 şi declanşarea celei de a doua etape a epurării vechilor cadre din serviciile secrete româneşti, americanii au indicat fostelor surse să se retragă, dar au căutat în paralel noi posibilităţi de informare chiar în rândurile fruntaşilor comunişti. Este vorba de Lucreţiu Pătrăşcanu şi Bellu Zilber, ce fuseseră contactaţi încă din luna ianuarie 1945 şi de la care echipa OSS a avut confirmarea zvonului că F.N.D. va începe asaltul asupra preluării puterii politice în România.

Să mai consemnăm că documentele americane indică şi alte surse prolifice folosite de OSS: Rică Georgescu, ministru şi om de afaceri bogat, un avocat susţinător al lui Maniu, un mason, un funcţionar de prim rang de la Palatul Regal, precum şi sursa cu indicativul „A.D. – 120” plasată în structura informativă a Siguranţei.

Dacă e să comparăm sursele informative create de serviciile speciale sovietice în rândul românilor cu cele utilizate de OSS-ul american, atunci putem spune că şi într-un caz şi în celălalt erau surse de primă mână şi ca urmare fluxul informativ obţinut şi dirijat spre Washington şi Moscova nu putea fi decât veridic. Avem însă şi dimensiunea confruntării între Marii Aliaţi, care a

divizat din punct de vedere politic societatea românească, producând serioase fisuri în unitatea de opţiuni ce se cristalizase în jurul actului de la 23 august 1944. Este vorba despre acea confruntare pe frontul secret al informaţiilor cu caracter politico-militar, care s-a desfăşurat în paralel cu cooperarea militară şi care, după capitularea Germaniei, va continua, generând ceea ce politicienii numesc „războiul rece”.

FRONTUL SECRET SUB PRESIUNEA POLITICII

În perioada cuprinsă între 23 august 1944 şi 9 mai 1945, SSI-ul s-a confruntat cu o situaţie operativă de neinvidiat pentru orice instituţie cu responsabilităţi în de meniul apărării şi promovării interesului naţional: legături externe rupte şi interzise; timorarea cadrelor şi agenţilor de informaţii prin ameninţări – din partea autorităţilor – cu epurarea şi/sau judecarea pentru imaginare crime de război la care ar fi participat în timpul campaniei pe Frontul de Est; obligativitatea de a coopera cu structurile similare ale Aliaţilor, care în realitate se spionau reciproc, conturând deja primele simptome ale războiului rece; viaţa economică şi social-politică ajunsă în pragul anarhiei datorită eforturilor de război, dar şi a luptei pentru putere între partidele Blocului Naţional Democratic, care constituise suportul politic al actului de la 23 august 1944; abuzuri şi crime făcute de militarii sovietici atât asupra locuitorilor români, cât şi a etnicilor germani deportaţi la munca de reconstrucţie în URSS; ingerinţe tot mai pregnante ale autorităţilor sovietice de ocupaţie în treburile publice ale statului român. În ciuda acestor condiţii vitrege, SSI-ul a demonstrat, şi de data aceasta, un profesionalism incontestabil, reflectat în documente de informare operativă curentă.

Grupa Specială şi criteriile de evaluare a fluxului

informaţional

Problema ce ne reţine atenţia în continuare este fluxul informativ obţinut de „Grupa Specială” a Serviciului de Informaţii şi care ajungea la Oficiul de Operaţii Strategice american cu care colabora. Majoritatea documentelor identificate în timpul cercetării datează din perioada ianuarie-februarie 1945. Unul dintre ele informa că la sediile Partidului comunist existau depozite de arme şi grenade şi că majoritatea vizitatorilor ce fuseseră identificaţi în evidenţele Serviciului sau prin investigaţii dis crete erau evrei şi ruşi, iar conducătorii în majoritate evrei şi o mică parte români. Aceştia ţineau o permanentă legătură cu cadrele şi agenţii NKDV-ului. Un agent al „Grupei Speciale” atrăgea atenţia că planurile pentru asaltul asupra puterii erau deja finalizate şi chiar începuseră pregătirile pentru viitoarele alegeri care trebuiau câştigate cu orice preţ de comunişti şi formaţiunile politice de stânga.

Un alt raport provenit de la un agent al „Grupei Speciale”, devenit între timp ofiţer în structura NKVD-ului ce acţiona în România, menţiona că misiunea organelor speciale sovietice era de a face ordine în ţară şi că începuse deja să lucreze la un plan de debarcare a regelui Mihai, întrucât „un regim sovietic nu are ce face cu un monarh”. Acelaşi agent mai aflase că o parte din ofiţerii sovietici se arătau neliniştiţi întrucât culegeau informaţii din care rezulta că starea de spirit în România era favorabilă anglo-americanilor şi că majoritatea românilor aşteptau venirea lor. Prin Centrala de la Moscova ofiţerii NKVD erau instruiţi în sensul că trebuiau să acţioneze în continuare liniştiţi pentru că „acest lucru (adică venirea trupelor anglo-americane în România – *n.n.*) nu se va întâmpla niciodată”.

Nota din 11 ianuarie 1945 informa Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Marele Stat Major, Ministerul Afacerilor Interne şi Ministerul de Război că „autorităţile

sovietice din România întocmesc liste de toate elementele legionare, filo-germane, anti-comuniste şi în genere de toate persoanele indezirabile, care la un moment dat vor fi ridicate şi transportate în Uniunea Sovietică, unde în cea mai favorabilă ipoteză vor fi puşi la muncă". O altă notă întocmită pe bază de „informaţii verificate", aducea la cunoştinţa factorilor de comandă că „în dimineaţa zilei de 24 februarie 1945 au fost împărţite în Bucureşti 45.000 de arme automate de provenienţă rusă, fiecare având o rezervă de 200 de cartuşe". În aceeaşi zi se mai obţinuse informaţia că „la fabrica de pâine Sănătatea au fost distribuite arme lucrătorilor de către organele NKVD cu recomandaţia de a fi păstrate în bună stare şi a nu face uz de ele, decât în cazul când se vor primi ordine".

Se pare că „Grupa Specială" primea anumite informaţii şi prin filiera americană. În acest fel ne putem explica şi conţinutul următoarei note informative: „În cercurile Misiunii militare americane se ştie că din ziua de 24 februarie 1945 este sosit în România, fixându-şi sediul în strada N. Filipescu, cunoscutul terorist Bogdenco. Numitul este însoţit de 80 terorişti ruşi, care au misiunea ca prin asasinate şi dispariţii de personalităţi române sau ruse să creeze o atmosferă de incertitudine care să conducă la intervenţia directă a poliţiei şi armatei ruse în aparatul de stat român. Această grupă primeşte indicaţii de la Comitetul compus din Ana Pauker, Lia Orstein, maior Doncea, Vasile Luca, Agiu şi Horvat. Scopul lor este de a asasina nu numai pe unii dintre membrii marcanţi ai partidelor liberal şi naţional-ţărănesc, ci şi pe cei din Frontul Naţional Democrat spre a crea o agravare şi mai mare a duş mâniei dintre partide". Chiar dacă astfel de informaţii nu s-au confirmat ulterior, în sensul de producere a unor atentate asupra oamenilor politici români, cert rămâne faptul că sovieticii aveau pregătite planuri şi mai dure cu caracter diversionist pentru a-şi impune voinţa politică în

România.

Un alt set de informaţii oferit de „Grupa Specială” făcea referire la situaţia din Moldova. Din studiul documentelor informative rezultă că astfel de informaţii fuseseră obţinute de la agenţii infiltraţi în apropierea zonelor de cantonament ale trupelor sovietice de ocupaţie, prin interogarea militarilor români ce reuşiseră să fugă din lagărul de la Iaşi precum şi de la populaţia civilă refugiată în Muntenia, Oltenia, Dobrogea şi Banat. Nota informativă din 14 decembrie 1944 menţiona că „în Moldova domneşte o stare de spirit de nesiguranţă, aceasta provenind din cauza lipsei de autoritate românească şi amestecului ruşilor în viaţa internă”. Documentul informa şi despre continuarea deportărilor efectuate de trupele sovietice, dându-se exemplul comunei Ungheni „unde nu au mai rămas decât şase bărbaţi”, iar ţăranii fugeau în locuri ferite pentru a-şi pune în siguranţă familiile şi bunurile. Perfidia trupelor sovietice începuse să atingă cote paroxistice. Un exemplu edificator îl constituie evenimentul petrecut la jumătatea lunii noiembrie 1944 la Iaşi „unde cu prilejul unei adunări, din ordinul Comandamentului Sovietic în vederea unei conferinţe, ce s-a ţinut în Piaţa Unirii şi de la care nu trebuia să lipsească nimeni, lumea din oraş a venit în număr mare”. „Nu mică le-a fost surprinderea – după cum informa documentul – când la semnalul unor rachete piaţa a fost înconjurată şi toţi bărbaţii arestaţi şi transportaţi la gară pentru a fi deportaţi”. Doar intervenţia promptă a generalului Manoliu, comandantul Corpului IV Armată român, a făcut ca deportarea să nu se mai producă. Sovieticii întrebuinţau şi alte procedee pentru deportare. Nota Serviciului de Informaţii preciza că „prizonierii fugiţi din lagăre sunt deîndată înlocuiţi cu oameni de pe stradă, pe ruşi neinteresându-i atât numele cât numărul”.

Sergentul major Mărguţă, fugit din lagărul de la Iaşi în ziua de 16 noiembrie 1944, se destăinuia unui agent al

Serviciului de Informaţii în legătură cu condiţiile îndurate de prizonierii români: „Viaţa în lagăr este foarte mizerabilă. Şase persoane mănâncă dintr-o pâine de ostaş obişnuită. Pâinea nu este sărată şi foarte prost făcută. Borşul care li se dă este aproape apă sau conţine un amestec de mazăre, uneori paste de care românii nu se ating. Prizonierii lucrează tot timpul la şosele şi căi ferate”. Despre felul în care era difuzată presa în Moldova, militarul român informa că „la Iaşi se citeşte îndeosebi ziarul Moldova Liberă, ziar comunist foarte răspândit printre evreimea locală şi căruia i se face multă propagandă. Toţi evreii de la Iaşi fac jocul ruşilor, colaborând cu ei în dauna românilor. Ziarele Universul, Curierul şi Timpul sosesc neregulat la Iaşi. Cetăţenii ar dori să le aibă în fiecare zi”.

La 23 ianuarie 1945, sursa „V.1” trimitea la Centrala Serviciului de Informaţii o notă informativă – pe care se afla ordinul rezolutiv de a fi exploatată la Buletin – ce vine să completeze dramatismul situaţiei cu care se confruntau locuitorii români din Moldova. Documentul informa că „în urma verificărilor recente se observă o propagandă activă a evreilor pentru anexarea Moldovei dintre Siret şi Prut la Rusia Sovietică”. Scăpaţi de regimul antonescian, minoritarii evrei din Moldova protejaţi de trupele sovietice de ocupaţie căutau să iasă în evidenţă. În acest sens documentul informativ al Serviciului de Informaţii menţiona: „Se poate vedea la fiecare pas evrei nelocalnici veniţi din Rusia, care cunosc limba rusă, veniţi numai cu scopul de a fi cei mai acerbi propagandişti. La Iaşi nu se vorbeşte decât limba evreiască – idiş – şi cea rusă, şi impresia călătorului care vine pentru prima dată în Iaşi este că se găseşte într-o ţară străină. De altfel, chiar de la trecerea Siretului există aceeaşi impresie”.

Situaţia politică din Moldova era caracterizată de agentul „V.1”, ca fiind dominată de Partidul comunist prin intermediul organizaţiilor Uniunea Patriotică şi

Frontul Naţional Democrat, în vreme ce activitatea partidelor naţional-ţărănesc şi naţional-liberal era ca şi inexistentă. Concluzia formulată în documentul informativ al Serviciului de Informaţii era că „în Moldova situaţia politică este dominată de curentul evreiesc prin masiva importaţiune de evrei ruşi ca şi de organizaţiile Partidului comunist”. Nota sinteză a „Grupei Speciale” din 3 februarie 1945 în forma în plus că fără voia lor ţăranii din Moldova erau forţaţi să se înscrie în Frontul Plugarilor, în sens contrar nu li se eliberau la primării actele de care aveau nevoie sau nu li se soluţionau favorabil doleanţele. Acelaşi document menţiona că „mijloacele de comunicaţie sunt extrem de anevoioase şi pe rutele C.F.R. se observă un acces fără limită al elementelor evreieşti, care în afară că se ocupă cu comerţul, dar în toate drumurile lor preocuparea de căpetenie este aceea de a face propagandă intensă pentru Partidul comunist. La Tecuci starea de spirit a locuitorilor români devenise din ce în ce mai alarmantă „deoarece elementele Armatei Roşii provoacă dese scandaluri”. Cei care nu împărtăşeau ideologia comunistă „erau şicanaţi şi terorizaţi cu ajutorul elementelor evreieşti”. Starea de teroare la care era supusă populaţia civilă românească din Moldova se datora şi faptului, după cum informa acelaşi document că „autoritatea nu poate interveni, în majoritatea ei fiind în mâinile elementelor comuniste”. Armata Roşie ridica masiv populaţia satelor sub pretextul că în vechiul regim acţionase intens, eliberarea lor putându-se totuşi efectua doar în condiţiile în care „adunau câte 250 de semnături cu care să dovedească că nu au avut nicio activitate care să-i încadreze între criminalii de război”.

Nota informativă întocmită la 6 februarie 1945 şi trimisă de Centrala Serviciului de Informaţii din Bucureşti primului ministru, generalul Nicolae Rădescu, atrăgea atenţia că „în rândurile populaţiei evreieşti din acea provincie (Moldova – *n.n.*) se observă o propagandă

activă în sensul anexării Moldovei dintre Prut şi Siret la URSS”. Despre situaţia din Moldova făcea referire şi nota din 12 februarie 1945 trimisă de Centrala Serviciului de Informaţii spre informare generalului Nicolae Rădescu, în care se sublinia printre altele: „Starea de spirit a populaţiei inspiră serioase îngrijorări din cauza confuziei generale şi a nesiguranţei totale ce domneşte în această provincie. Administraţia este dezorganizată, atât din cauza lipsei de funcţionari, cât şi din cauza acoperirii posturilor de elemente lipsite de pregătire specială, instalate cu titlul provizoriu după data de 23 august 1944”. O altă notă trimisă spre informarea primului ministru în legătură cu situaţia din Moldova, dar şi din alte zone ale ţării a fost întocmită de „Grupa Specială” la 19 februarie 1945. Documentul atrăgea atenţia asupra faptului că ştirile venite din nordul Moldovei, Oltenia şi Dobrogea arătau că locuitorii satelor, incitaţi de comunişti şi elementele evreieşti, începuseră deja să împartă pământurile proprietarilor, ceea ce crea o stare de anarhie. Concluzia formulată era că „populaţia conştientă din Moldova cere insistent ca guvernul să trimită acolo trupe de garnizoană puternice pentru a se salva suveranitatea Statului Român şi a se opri cu un ceas mai devreme anarhizarea acestei provincii”.

La sfârşitul lunii februarie 1945 „Grupa Specială” din Serviciul de Informaţii a întocmit o consistentă „*Dare de seamă asupra situaţiei din Iaşi şi Nordul Moldovei*”. Prin acest document se încerca să se analizeze cauzele care concurau la adâncirea anarhiei din Moldova. Demnă de reţinut este următoarea explicaţie: „Dificultăţile pleacă din partea Comandamentului Sovietic în înţelegere cu autorităţile locale instituite în mod nelegal, operă patronată de Moscova, deşi niciun interes militar strategic nu poate fi invocat ca necesar mersului operaţiunilor din Ungaria”. Comandamentul sovietic avea în responsabilitate zona Moldovei şi conducea din

umbră autorităţile comuniste, dirijându-le spre acţiuni ce vizau „sabotarea intereselor ţării”. Din datele deţinute de Serviciul de Informaţii rezultă că în fruntea acestui comandament se afla un anume căpitan NKVD Cotceatcov, unul dintre membrii Partidului comunist sovietic, „persoană foarte capabilă însă cu o misiune specială politică în această parte a ţării”. Comisia locală interaliată avea componenţă pur sovietică, deşi reprezenta interesele celor trei Puteri Aliate (URSS, SUA şi Marea Britanie). Ea se ocupa numai de chestiunea repatriaţilor şi veghea la schimbul de ruble, iar din informaţiile obţinute rezulta că „pare mai accesibilă şi moderată în actele ce săvârşeşte”. Şi acest document sublinia că „autorităţile locale româneşti sunt numite de către Armata Roşie dintre persoanele lipsite de orice pregătire, însă oameni de încredere ai regimului comunist”. Moldova ajunsese un fel de „stat în stat”. Darea de seamă întocmită de „Grupa Specială” explica acest lucru prin faptul că după 23 august 1944 trupele sovietice de ocupaţie înfiinţaseră funcţia de „prefect de gubernie”, un fel de ministru de interne cu puteri discreţionare peste oraşul Iaşi şi toate judeţele din Moldova. Funcţia fusese încredinţată doctorului Mârza, conferenţiar la Universitatea ieşeană şi şeful Partidului comunist din Moldova şi Iaşi. Faptul că acesta ducea o politică prosovietică ieşise la iveală cu pregnanţă în ziua de 7 noiembrie 1944, când, cu ocazia sărbătoririi revoluţiei bolşevice, a ţinut un discurs în faţa unui numeros auditoriu în care s-a exprimat, printre alte, că „dacă va continua sabotarea Centrului faţă de Iaşi şi Moldova” era pus în situaţia de a întinde mâinile spre răsărit. De asemenea, evita orice contact cu generalul Manoliu, Comandantul Corpului IV armată dislocat în Moldova cu misiunea de a asigura paza şi ordinea provinciei. Acelaşi prefect, doctor Mârza, emisese o ordonanţă prin care „impunea ca toţi cei născuţi în anul 1917 în Basarabia şi Bucovina să plece imediat în

URSS”. Cu un astfel de prefect era şi firesc ca starea de spirit din Moldova să fie dominată de anarhie „sub toate formele peri culoase ordinii de stat”. Nimeni nu lucra în spiritul guvernului de la Bucureşti şi al legalităţii şi nu exista autoritatea necesară şi capabilă să asigure viaţa şi avutul cetăţenilor. Buna credinţă a ţărănimii era exploatată de către comitetele cetăţeneşti, formate din elementele periferice ale satelor „care în numele ţăranilor se dedau la acte ilegale şi samavolnice”. Se continua transportarea la est de Prut a turmelor de oi, vaci, boi şi cai, ceea ce constituia o spoliere economică a Moldovei de către armata sovietică de ocupaţie în complicitate cu autorităţile comuniste. Pe acest fond de ilegalităţi s-au înregistrat şi crime. Documentul „Grupei Speciale” preciza în acest sens: „Doi jandarmi au fost împuşcaţi mortal iar unul rănit. Trei membri ai organizaţiei Apărării Patriotice au împuşcat fără motiv un ofiţer din Regimentul 8 grăniceri”.

Pentru a se pune capăt anarhiei şi a se dejuca planurile ce vizau o eventuală alipire a Moldovei dintre Prut şi Siret la URSS, documentul de analiză al „Grupei Speciale” formula un set de măsuri dintre care mai interesante amintim: de plasarea la Iaşi a patru reprezentanţi ai ministerelor de Interne, Comunicaţii, Economie Naţională şi Justiţie împreună cu reprezentanţii autorizaţi ai F.N.D. şi partidelor liberal şi ţărănesc care să instaleze noi demnitari şi instituţii locale; coordonarea administraţiei civile şi a ordinii printr-un comandant militar; crearea la Iaşi a unui ziar moderat prin care să se realizeze o propagandă sănătoasă în spirit naţional; revenirea la Iaşi a tuturor instituţiilor de stat, în primul rând a magistraturii, judecătoriei şi tribunalului; revenirea în Moldova a populaţiei refugiate din calea trupelor sovietice pentru a-şi relua bunurile în proprietate; dezarmarea civililor; militarizarea unor instituţii de stat cu rol de a asigura ordinea şi disciplina în sectoarele productive;

întoarcerea preoţilor şi învăţătorilor în sate pentru are de veni sprijinitorii şi sfătuitorii ţărănimii; închiderea frontierei pe Prut, fixându-se puncte obligatorii de trecere sub control militar; aducerea la Iaşi a Comisiei reduse anglo-americane etc.

Privit în ansamblu, fluxul informativ obţinut de „Grupa Specială" a Serviciului de Informaţii despre situaţia din Moldova în intervalul noiembrie 1944-februarie 1945 dezvăluie înainte de toate buna-credinţă în care s-a lucrat şi stăruinţa de a contribui la apărarea şi promovarea intereselor naţionale prin informarea factorilor de comandă cu aspecte reale şi temeinic fundamentate. Cu toate acestea va trebui să formulăm o întrebare inevitabilă ce vizează eficienţa concretă a unei astfel de structuri informative. Puteau factorii de decizie politică şi militară din statul român în acel moment să rezolve situaţia în direcţia tradiţiilor, intereselor şi aspiraţiilor naţionale? Un răspuns pozitiv la o astfel de punere a problemei devine total neproductiv pentru istoriografie şi aceasta cu atât mai mult cu cât va trebui să ţinem cont de criza politică cu care se confrunta în acel moment guvernul prezidat de generalul Nicolae Rădescu. Faptul că autorităţile româneşti nu au putut să pună în aplicare acel set de măsuri propus de Serviciul de Informaţii pe baza informaţiilor furnizate de „Grupa Specială" – un plan minimal şi în spiritul prevederilor Armistiţiului din 12 septembrie 1944 – dovedeşte că în întreaga ţară nu guvernul de la Bucureşti avea autoritate, ci trupele de ocupaţie sovietică în complicitate cu forţele politice de stânga între care Partidul comunist ocupa locul de frunte şi preferenţial. Că aceştia din urmă „făceau legea" rezultă şi din alte documente ale Serviciului de Informaţii.

Astfel, în preajma instaurării guvernului prezidat de doctor Petru Groza, documentele informative semnalau că la 28 februarie 1945 comandamentul dăduse ordin ca în toate aeroporturile din România, începând cu ora

18,00, să se interzică decolarea oricărui avion românesc, iar patrulele româneşti de apărare antiaeriană de pe aeroporturi urmau să fie înlocuite cu militari sovietici.

O notă a Serviciului de Informaţii, provenită probabil tot de la „Grupa Specială”, informa că mareşalul Rodion Malinovski – sosit în Bucureşti la 28 februarie – s-a întâlnit cu generalul Iosif Teodorescu, cu care a discutat probleme legate de dislocarea trupelor române în Capitală. În acea perioadă fuseseră aduse în Bucureşti mai multe unităţi NKVD, ridicând în total numărul acestora la 6 batalioane ce se aflau organizate în regimentele 2 şi 6 vânători şi repartizate în diferite clădiri din oraş. În ziua de 4 martie, conform altor note informative, rezultă că sovieticii instalaseră posturi de control pe şoseaua Ploieşti-Bucureşti pentru a interzice accesul militarilor români în Capitală.

Începând cu noaptea de 5/6 martie 1945, unităţile române, care asigurau paza principalelor instituţii de stat, guvernamentale, au fost introduse în post fără armament şi muniţie, în timp ce forţele paramilitare controlate de comunişti (Formaţiunile de Luptă Patriotice) numărau aproximativ 70.000 de membri. Un Raport al Serviciului de Informaţii din 5 martie informa că opinia publică din România era extrem de îngrijorată şi vedea în acţiunea comuniştilor o demonstraţie de forţă şi o aprobare a Frontului Naţional Democrat din partea trupelor sovietice.

Putem reconstitui acum, pe bază documentară, şi circuitul fluxului informaţional obţinut de „Grupa Specială”. Informaţiile erau sintetizate de şeful Serviciului de Informaţii după care se distribuiau sub forma unor rapoarte. Un exemplar se trimitea conducerii Ministerului de Război, iar al doilea exemplar ajungea la maiorul Robert Bishop din Serviciul de Informaţii american. Acesta din urmă le dădea spre verificare şi completare căpitanului Louis E. Madison şi (locotenentului) j.g. Henry L. Roberts. După această

operaţie se întocmeau rapoarte de evaluare care erau trimise centralei. Generalul W. Donovan, la rândul lui, după ce le supunea unui proces de evaluare le distribuia unui cerc larg: preşedintelui Roosevelt, Comitetului reunit al şefilor de stat-major, Departamentului de Stat, Marinei, Ministerului de Război, iar unele dintre ele ajungeau chiar la ambasada americană din Moscova. De menţionat că la Departamentul de Stat american exista un oficiu pentru corelarea activităţilor externe, care primea şi sintetiza rapoartele informative obţinute de OSS, F.B.I. şi Secţia de Informaţii Secrete a Serviciului militar, cunoscut sub numele de „Organizaţia Grombach". Şi acest Departament intervenea cu propriile evaluări. Am făcut aceste precizări întrucât dirijarea fluxului informaţional spre factorii de decizie, în concepţia anglo-americană despre *intelligence*, se baza pe principiul că „acolo unde rapoartele nu sunt absolut definitive, impactul lor va fi direct proporţional cu gradul în care el confirmă politica prestabilită şi presupoziţia". Fluxul informaţional pe drumul de la sursa iniţială la utilizator trecea prin mai multe verigi şi niveluri de verificare, analiză şi evaluare ceea ce făcea ca la factorul de decizie să ajungă într-o formă care să confirme politica prestabilită. Ceea ce nu corespundea acestei politici era considerat ca o presupoziţie, deci ca un raport provizoriu, nefinalizat. Normal că informaţiile din această categorie, a „presupoziţiei", erau privite cu rezervă şi suspiciune de utilizator. Ar fi şi aceasta o explicaţie ce ţine de resortul tehnicii în metodologia şi doctrina muncii de informaţii americane care vine să confirme că ceea ce se obţinea de la Bucureşti, privind intenţiile sovieticilor de a bolşeviza România, ajungea la utilizatorul de la Washington nu ca o surpriză (presupoziţie), ci ca o confirmare a ceea ce urma să se întâmple în zona de influenţă a URSS (deci politica prestabilită).

Fluxul informativ obţinut de serviciile specializate

româneşti în legătură cu intenţiile sovieticilor se regăseşte evaluat în rapoartele întocmite de OSS şi trimise Centralei din Washington. Un astfel de raport a fost întocmit la 9 noiembrie 1944 şi semnat de locotenentul Henry. L. Roberts. Potrivit acestui document „Rusia este în mod activ, dar acoperit, interesată în comunizarea României şi eventual anexarea unei părţi a acesteia ori în întregime, sau prin ataşarea ei însăşi, la Uniunea Sovietică". Aceasta era considerată ca o analiză radicală a informaţiilor procurate din sursele româneşti. Opinia autorului era însă mult mai moderată: „Ruşii sunt încă preocupaţi în principal de război şi că interesul lor în România este de a avea un grup guvernamental în care să se poată avea încredere şi care va îndeplini condiţiile Armistiţiului. Este clar că cea mai mare parte a claselor mijlocii şi înalte, care constituie guvernul român, sunt adânc ostile Rusiei şi se tem de ea".

Un alt raport sinteză al Misiunii militare americane, întocmit la 21 decembrie 1944 (care utiliza informaţiile echipei Wisner), aprecia în legătură cu atitudinea forţelor de ocupaţie sovietice faptul că „sunt mult mai neutre sau, cel puţin, mai discrete decât fuseseră înaintea instalării guvernului Rădescu". Despre soarta guvernului Rădescu, ori a oricărui cabinet ce-i putea urma, documentul aprecia că „va depinde de calitatea de a ajunge la o înţelegere loială cu Rusia şi de a stăpâni haosul existent în economia, transporturile şi finanţele ţării. Orice criză politică din România ameninţă să se transforme într-o criză a statului, implicând problema dacă sau nu România va rămâne o naţiune independentă". După 6 martie 1945 analizele întocmite de oficiile de informaţii americane devin şi mai tranşante. La 7 martie 1945 echipa Wisner a interceptat un document important, prin sursa „A.D. – 201", din care rezulta că 4 agenţi sovietici (generalul Fedor Zurcov, din Statul Major politic al lui Malinovski, Ilia Zurcov de la secţia de educaţie comunistă a comandamentului sosit la

Bucureşti la 6 martie, Nicolae Acev, ataşat special pe lângă Ana Pauker, şi Sulam Berezinsky, trimis special al lui Stalin ca observator pentru problemele româneşti) s-au întâlnit la Bucureşti cu patru demnitari comunişti (Ana Pauker, Constantin Doncea, Constantin Pârvulescu şi Vasile Prosenko, primii trei agenţi ai Cominternului) pentru a discuta un plan de comunizare a României pe trei ani. Acest plan prevedea: abdicarea şi exilul regelui Mihai; înlocuirea armatei prin trupe române pregătite de sovietici din prizonieri români; înlocuirea poliţiei printr-o miliţie cetăţenească şi o forţă NKVD; pauperizarea maselor rurale pentru a deschide drum colectivizării agriculturii; distrugerea partidelor ţărănesc şi liberal prin mijloace violente însoţite de lichidarea băncilor în care predominau liberalii; lichidarea treptată a firmelor care făceau afaceri cu anglo-americanii şi eliminarea tuturor străinilor cu excepţia cetăţenilor din URSS şi statele din orbita sa. Deşi sursa care a transmis aceste informaţii era considerată „*untried*” (netestată), ea nu a produs un impact deosebit asupra forurilor superioare americane, tocmai datorită faptului că politica despre România fusese „prestabilită”. Acest aspect rezultă şi din telegrama preşedintelui Roosevelt adresată premierului W. Churchill la 11 martie 1945, în care se menţionează printre altele: „Este evident că ruşii au instalat un guvern minoritar pe propriul lor gust, dar în afară de motivele menţionate în mesajul dvs., România nu este un loc bun pentru o testare. Ruşii au avut de la început controlul indiscutabil, şi cu România de-a curmezişul căilor de comunicaţie ruseşti, este, de altfel dificil să se conteste pretextul necesităţii militare şi al securităţii folosit de ei pentru a justifica acţiunea lor. Vom face cu siguranţă tot ce putem şi vom conta desigur pe sprijinul dvs…”

Se poate pune întrebarea ce puteau face anglo-americanii pentru a se opune procesului de sovietizare a României? Un răspuns ni-l poate oferi un document de

sinteză asupra situaţiei din Europa elaborat la 1 mai 1945 de structurile informative americane: „Dacă ruşii folosesc succesul lor pentru a-şi asigura controlul asupra României şi Bulgariei şi încearcă să instituie un regim similar în Ungaria, Austria şi Germania răsăriteană s-ar crea o situaţie care ar putea cere o sporire a forţelor noastre în Europa peste cele luate acum în considerare. Un astfel de spor, oricare ar fi rezultatul final al situaţiei, s-ar repercuta negativ asupra efortului împotriva Japoniei". Cu alte cuvinte, nici după capitularea Germaniei, eveniment care urma să se petreacă peste câteva zile – la 9 mai 1945 –, anglo-americanii nu puteau face nimic pentru a stăvili procesul de comunizare a ţărilor ocupate de armata sovietică, întrucât îşi concentrau forţele pentru a obţine decizia şi faţă de Japonia. Acest lucru a încurajat tendinţa Moscovei de a-şi asigura un spaţiu imperial în Europa de Est prin comunizarea statelor din această regiune.

În legătură cu SUA, care în fond preluaseră conducerea în tabăra vestică a problemelor României, s-a apreciat pe bună dreptate că nu a avut elaborată dinainte o politică de răspuns la această tendinţă a URSS-ului, echivalentă cu contracararea expansiunii sovietice şi a comunismului, şi că o astfel de politică de râs puns a fost fundamentată de la bun început pe arme morale (declaraţia de la Yalta) şi economice (ceea ce va deveni planul Marshall), excluzându-se o confruntare în forţă. Ulterior, în funcţie de evoluţia evenimentelor, americanii au înăsprit tonul, ajungându-se la „războiul rece". Acesta a fost în realitate o consecinţă a politicii „prestabilite" a anglo-americanilor faţă de URSS, pe care fluxul informaţional al serviciilor speciale americane, ce au folosit surse de primă mână din România, nu au putut-o modifica.

Rolul Informaţiilor despre inamic în timpul operaţiilor pentru eliberarea Transilvaniei şi a Ungariei

Documentele informative (note, rapoarte, sinteze etc.), întocmite şi difuzare de agenturile din apropierea frontierei de vest a României, cu începere chiar din ziua de 24 august 1944, fac referiri la: dispozitivul unităţilor de grăniceri unguri, întărirea efectivelor militare maghiare cu patrule de grăniceri şi dublarea lor cu soldaţi germani, retragerea unităţilor de jandarmi unguri de pe frontieră, transporturile trupelor germano-ungare, survolarea spaţiului aerian românesc de formaţiuni (escadrile) de avioane germane etc. Informaţii valoroase despre inamic au mai fost obţinute şi de la sursele ocazionale. Spre exemplu, în timpul acţiunii ofensive executate de unităţile Corpului de munte, la 30 august 1944 locuitorii români din Vâlcele au dat informaţii detaliate despre fortificaţiile permanente, forţa combativă şi dislocarea unităţilor inamicului. Acţiunea de informare a trupelor române a comportat însă mari riscuri din partea agenţilor români recrutaţi dintre localnici, întrucât, un comunicat emis de autorităţile maghiare de la Cluj – la 26 august – avertiza: „Toţi aceia care transmit informaţii nereale, cei care incită contra ordinii interne sunt împotriva politicii externe a Ungariei, împotriva armatei şi vor fi arestaţi”. Toate aceste informaţii şi documente, difuzate cu operativitate comandamentelor trupelor române de către agenţii special recrutaţi sau ocazionali din apropierea frontierei cu Ungaria, au avut semnificaţia lor la reuşita operaţiei strategice de acoperire a frontierelor de vest şi păstrarea cu fermitate a poziţiilor pe întreaga fâşie de front. Până la începutul lunii septembrie, armatele române realizaseră la nord de Carpaţii Meridionali şi la vest de cei Occidentali, acel cap de pod strategic, care în fond a reprezentat un nou front deschis contra Wehrmachtului. Prin această manevră de importanţă strategică s-a asigurat deplasarea fără rezistenţă din partea inamicului germano-maghiar a marilor unităţi române şi sovietice în

vederea eliberării părţii de nord-vest a României.

La sfârşitul lunii septembrie s-a inaugurat o nouă etapă a efortului militar pentru deplina eliberare a Transilvaniei prin alungarea trupelor germano-maghiare. Această etapă s-a încheiat la 25 octombrie odată cu eliberarea localităţii Carei şi cu ieşirea forţelor principale ale armatei române de operaţii la frontiera de stat cu Ungaria. Operaţiile militare s-au desfăşurat atât în Podişul Transilvaniei, cât şi în Banat, Crişana şi Maramureş, la ele participând Armatele 1 şi 4 române în cooperare cu forţele aliate sovietice din compunerea Frontului II Ucrainean. La nivelul strategiei aliate, în partea răsăriteană a Europei, operaţiile armatelor române s-au corelat cu ofensiva pe direcţia Debreţin-Nyíregyháza, denumită în lucrările de specialitate „operaţiunea Debreţin”.

Pentru această perioadă aportul informativ al Serviciilor de informaţii ale armatei a constat în notele de informare zilnice referitoare la trei aspecte principale: 1) situaţia frontului în zona de operaţii a armatelor române; 2) starea de spirit a populaţiei din teritoriul de purtare a războiului şi a trupelor inamice; 3) dislocările armatelor germano-maghiare. De asemenea, la sfârşitul lunii septembrie a fost întocmită „Sinteza informativă asupra Ungariei”, cu referire detaliată la următoarele probleme: orientarea politică şi economică a Ungariei; activitatea iredentistă antiromânească; starea de spirit a populaţiei; tratamentul populaţiei româneşti din partea autorităţilor maghiare; principalele acţiuni ale trupelor maghiare ce se aflau în contact cu trupele române.

Un rol deosebit de important în activitatea informativă l-au avut şi de data aceasta sursele ocazionale sau „voluntarii”, cum mai sunt denumite în documentele timpului. Erau surse din rândul populaţiei locale ce au furnizat unităţilor româneşti şi sovietice informaţii despre poziţiile şi forţele trupelor inamice. În

perioada august 1940-august 1944 funcţionase la Târgu-Mureş o rezidenţă a SSI foarte bine acoperită, fapt pentru care nu este exclus ca o parte din sursele ocazionale să fi fost în realitate recrutate din timp şi instruite special pentru ipoteza – care era în conştiinţa tuturor românilor – desfăşurării acţiunilor militare de eliberare a nord-estului Transilvaniei.

Atestări documentare de surse din categoria „voluntarilor” sunt destul de numeroase. De exemplu, câţiva cetăţeni din fostul judeţ Ciuc au însoţit trupele sovietice şi române pe potecile şi înălţimile Carpaţilor Orientali, ajutându-le să scurteze drumurile, să ocolească ambuscadele inamicului şi să asigure surprinderea în acţiuni. Un bătrân pe nume Nicolae Borşa din Ceahlău a călăuzit o unitate sovietică, ajutând-o să iasă la Tulgheş şi să cadă în spatele poziţiilor germano-maghiare. La fel au procedat şi unii locuitori din Valea Trotuşului. Un preţios ajutor a fost acordat unităţilor militare române de către Irina Kertész, educatoare din comuna Ilieni, prin descrierea poziţiilor inamice, a porţiunilor de drumuri şi terenuri minate, precum şi a celor mai accesibile locuri pentru urmărirea trupelor inamice. În comuna Cristeşti (judeţul Mureş), documentele atestă existenţa altui grup de patrioţi din rândurile căruia făcea parte şi protopopul ortodox David Lazăr. Acest grup a întocmit o schiţă a liniei de apărare a trupelor germano-maghiare pe Mureş, punând-o la dispoziţia armatei române. Valorificarea acestor informaţii s-a realizat cu operativitate, artileria română reuşind să lichideze punctele de foc ale trupelor maghiare alungându-le din poziţiile ocupate. Spre sfârşitul lunii septembrie 1944, când Divizia 103 munte română şi Divizia 72 infanterie sovietică se aflau în ofensivă pe direcţia Eremitul şi Periş (judeţul Mureş), tragerile executate de Regimentul 7 artilerie grea român asupra bateriilor de artilerie inamice, după indicaţiile unui alt grup de patrioţi, care trecuse linia frontului, au redus la tăcere aceste baterii ce provocaseră până atunci

mari pierderi.

Tot la sfârşitul lunii septembrie, când trupele române forţau Mureşul între Ogrea şi Oarba de Mureş, locul de trecere a fost stabilit după informaţiile unui locuitor din satul Ogra, care s-a oferit voluntar să-l conducă pe comandantul Diviziei 11 infanterie la faţa locului. Un important sprijin informativ au dat şi locuitorii din satele judeţului Turda. Într-o noapte, în localitatea Copăceni s-a strecurat o grupă de cercetaşi sovietici, care s-a îndreptat spre casa ţăranului Ion Crişan. Acesta le-a furnizat informaţii valoroase despre dispozitivul inamicului. Locuitorii din satele Jucul de Jos şi Jucul de Mijloc au dat la rândul lor un preţios ajutor subunităţilor româneşti, indicându-le vadurile favorabile pentru forţarea Someşului Mic. Un grup de patrioţi din judeţul Oradea, satul Les, l-a informat pe comandantul Batalionului 11 Vânători de munte asupra poziţiilor inamicului. Pe baza informaţiilor primite a trecut imediat la atac, alungând trupele inamice din sat, luând 150 de prizonieri şi o mare cantitate de materiale de război. Şi exemplele de acest fel pot continua. Ne interesează însă aportul activităţii informative la fundamentarea unor ele mente ce ţin de domeniul artei militare în timpul operaţiunii „Debreţin”.

Fluxul informativ referitor la dislocarea trupelor germano-maghiare a înlesnit comandamentelor române, ca pe baza evaluării corecte a raportului de forţe, să asigure densitatea corespunzătoare pe fâşiile de front, să realizeze grupările principale ale forţelor româneşti pentru a rupe apărările inamicului. Cunoaşterea în detaliu a dispozitivului inamic a jucat de asemenea un rol important la executarea cu eficienţă şi operativitate de către unităţile române a acţiunilor pe timp de noapte, prin care s-a realizat, de regulă, surprinderea inamicului, în sensul că l-a pus în imposibilitatea de a folosi cu eficienţă focul armamentului automat. La fel, putem considera că informaţiile despre inamic au sprijinit, la

nivel de comandament, rezolvarea în timp oportun a problemelor de bază de care depindea succesul strategic al operaţiilor militare de eliberare a teritoriului românesc, şi anume: regruparea şi reorientarea forţelor în vederea trecerii la ofensivă, conducerea neîntreruptă a acţiunilor armatelor române, atragerea în luptă împotriva inamicului a voluntarilor români, completarea efectivelor, asigurarea materială şi tehnică. Sunt elemente importante ale artei militare, la fundamentarea cărora se poate spune că şi-au adus contribuţia, alături de unităţile de artilerie, motomecanizate, căi ferate, geniu, transmisiuni, aviaţie, şi structurile informative specializate româneşti.

În timpul operaţiilor pentru eliberarea nord-estului Transilvaniei s-au înregistrat însă şi aspecte negative în ce priveşte valorificarea informaţiilor despre inamic, ceea ce a dus la pierderi însemnate în efective şi tehnică de luptă. De exemplu, în sectorul Oarba de Mureş, comandamentele româneşti deţineau informaţii potrivit cărora inamicul realizase un dispozitiv puternic fortificat pe Dealul Sângiorgiu, apărat de forţe terestre importante, susţinute de aviaţia tactică. Acest sistem nu favoriza atacurile frontale ale infanteriei – lipsită şi de un sprijin suficient de artilerie grea şi aviaţie –, fapt pentru care comandamentele Diviziei 9 infanterie şi Armatei a 4-a române au propus, în mod realist şi cu şanse de reuşită fără prea mari pierderi, efectuarea unei manevre de învăluire. Dar, statul major al Grupului de armate „general Troficenko” a decis, în ciuda evidenţelor, continuarea asalturilor frontale soldate până la urmă cu grele pierderi umane. Deci aspectele negative în domeniul valorificării informaţiilor despre inamic se datorau în exclusivitate sincopelor apărute în cooperarea comandamentelor româno-sovietice. Cooperarea fusese reglementată încă de la sfârşitul lunii septembrie 1944, când Marele Stat Major român a trimis marilor unităţi operative directive privind organizarea relaţiilor de

comandament şi a cooperării cu trupele sovietice. Se indica comandanţilor români să facă schimb de informaţii cu cei sovietici, să trimită misiuni de legătură şi să colaboreze cu partea sovietică, inclusiv pe linie de propagandă. Un alt document operativ în această direcţie a fost elaborat în octombrie 1944. Bazându-se pe rapoartele şi informările privitoare la situaţia armatelor române, Marele Stat Major a înaintat Frontului II Ucrainean un proiect de rezolvare riguroasă a cooperării forţelor române cu cele sovietice. Partea română propunea ca: în întrebuinţarea marilor unităţi române să se pornească de la situaţia reală a tehnicii de luptă şi a efectivelor lor; între marile unităţi române şi sovietice să se facă schimb de detaşamente de legătură. Dar, nici acestui demers nu i s-a dat curs din partea Comandamentului sovietic.

După alungarea trupelor germano-maghiare de pe teritoriul românesc, armatele române au continuat fără pauză operativă operaţiile pentru eliberarea Ungariei. De fapt, aceste operaţii începuseră cu data de 24 septembrie 1944 când primele unităţi ale Corpului de cavalerie au depăşit frontiera româno-ungară. Ele au durat până la 15 ianuarie 1945, când Corpul 7 armată a ajuns în centrul Budapestei, la aproximativ 2 km de fluviul Dunărea. Acţiunile duse de armatele române pentru eliberarea Ungariei s-au înscris într-un context politico-strategic caracterizat prin ofensiva generală a forţelor Naţiunilor Unite împotriva Germaniei şi Japoniei pe toate teatrele de acţiuni militare.

În această perioadă Secţia I informaţii din SSI şi structurile specializate ale Secţiei a II-a din M.St.M. au elaborat sinteze informative săptămânale privind evoluţia frontului. Astfel de documente erau însoţite de hărţi, crochiuri cu reprezentarea dislocărilor unităţilor germane şi maghiare. Documentele informative din aceeaşi categorie prezentau şi anexe mai detaliate despre organizarea, încadrarea şi dotarea unor

formaţiuni de luptă ungare, ca de exemplu Batalionul 2 vânători de munte ungar şi Regimentul 10 infanterie.

Fluxul informativ era întregit prin note şi rapoarte zilnice rezultate din interogarea prizonierilor germani şi unguri. De exemplu, la 13 decembrie 1944, Centrul informativ „Veronica” (Centrul 2 care funcţiona pe lângă Armata 4 română) raporta la Centrala SSI din Bucureşti necesitatea de a se lua măsuri de către comandamente, întrucât pe front „trupele germane în retragere jefuiesc satele, alarmează populaţia că vine inamicul, iar după retragerea civililor încarcă în camioane toate bunurile rămase”.

Alte documente operative făceau referire la situaţia economică a Ungariei. Astfel, Nota nr. 69 din 16 decembrie 1944 a Secţiei Juridice din SSI, ce sintetiza informaţiile rezultate din ancheta informativă a plutonierului ungur Szabó István din divizionul 24 artilerie căzut prizonier, menţiona: „Situaţia economică a Ungariei este catastrofală. Majoritatea cerealelor şi vitelor din Transilvania, de pe şesul Tisei, precum şi din teritoriul dintre Dunăre şi Tisa au fost rechiziţionate cu forţa de armatele germane. În retragere, germanii au devastat toate depozitele şi fermele ungureşti, fără vreun ban. În regiunea de nord a ţării, devastările trupelor germane au luat proporţii atât de mari, încât locuitorii nu mai au ce mânca, iar dacă încercau să se opună erau împuşcaţi pe loc”.

În ce priveşte opiniile cu caracter politic exprimate de populaţia maghiară, aceeaşi sursă aprecia că „despre o Republică Sovietică Ungară nu se vorbeşte în armată. Evreii sunt în majoritate suprimaţi. În Budapesta, cu toate ordinele de evacuare, populaţia a rămas pe loc.

Nota informativă nr. 76 din 17 decembrie 1944 făcea referire la starea de spirit în rândul trupelor germano-maghiare, pe care o descrie astfel: „Ofiţerii şi soldaţii unguri sunt convinşi de zădărnicia luptei, însă nu pot lua nicio măsură şi nici nu se pot preda, deoarece

simt pretutindeni supravegherea agenţilor germani şi partizanilor lui Sllasy”. Starea de nemulţumire a trupelor maghiare se datora şi faptului că „Germanii transportă tot ce se poate demonta din uzine şi întreprinderi industriale din Budapesta şi alte localităţi”.

Din ancheta informativă a plutonierului ungur T.R. Magyasy István, din Batalionul 2, Regimentul 6 infanterie, de profesie învăţător, căzut prizonier la 14 decembrie 1944, rezultau date şi informaţii interesante despre completările în efective ale unor unităţi maghiare, dotarea cu armament, aprovizionarea cu muniţii şi fortificaţiile construite. În legătură cu moralul trupelor se menţiona: „Acesta scade pe zi ce trece. Armata întreagă acuza pe Sllasy de continuarea inutilă a războiului. Generalii sabotează ordinele lui Sllasy, oprind transferarea diferitelor materiale în Germania. Zilnic se aude că în diverse localităţi au fost exploatate depozite şi parcuri de materiale. Se comentează printre ofiţeri că armata ungară în curând va fi înlocuită cu cea germană”.

La fel de interesante şi utile pentru orice comandament în timp de campanie se dovedeau informaţiile în legătură cu starea de spirit a populaţiei din teritoriile eliberate. Nota nr. 30 din 18 decembrie 1944 a Centrului 1 informa: „Despre orientarea politică nu se poate vorbi. Populaţia se abţine de la orice manifestare. Un lucru e cert, toată populaţia este contra vechiului regim din Ungaria şi condamnă pe foştii conducători. În ceea ce priveşte politica externă, există convingerea unanimă că au fost vânduţi germanilor din care cauză îndură mizeria”.

Agenţii SSI au realizat şi o sondare a opiniei locuitorilor din teritoriile ungureşti eliberate, referitoare la actul de la 23 august 1944 realizat în România. Documentul citat constată că majoritatea populaţiei din Ungaria „condamnă pe foştii conducători că n-au fost atât de abili în politică să schimbe şi ei orientarea la timpul oportun”. Trupele române erau tot mai des privite

cu încredere de populaţia maghiară, întrucât mulţi dintre ostaşi înţelegeau sau vorbeau ungureşte. În comentariile lor, ungurii făceau referire la faptul că „Românii au dus o politică înţeleaptă şi că urmările favorabile se vor vedea la sfârşitul războiului, deoarece România a contribuit mult la înfrângerea Germaniei. Când spun acest lucru, toţi lasă să se înţeleagă că se gândesc la pierderea din nou a Ardealului, după o stăpânire de numai patru ani”.

Din cercetarea informativă efectuată asupra unor prizonieri unguri din Divizionul 40 artilerie uşoară, şeful subcentrului 1 al Frontului de Vest ajungea la concluzia, prezentată în Nota nr. 78 din 19 decembrie 1944, că „trupa maghiară trăieşte numai cu gândul la dezertări. Ofiţerii cunosc această situaţie, însă nu pot face nimic şi nici nu iau măsuri de îndreptare”. Informaţii asemănătoare transmitea şi Centrul 2, care la 20 decembrie 1944, în Sinteza informativă nr. 53, sublinia: „Toată populaţia aşteaptă cu încredere intrarea trupelor aliate în Ungaria neocupată, cu atât mai mult cu cât toţi consideră războiul pierdut de Germania”. Documentul surprinde şi raporturile între militarii germani şi cei unguri: „Germanii văzând că în regiunea Kassa nu vor putea opune multă vreme rezistenţă trupelor româno-ruse au început retragerea grosului de forţe spre interior. Cu această ocazie ei au îmbarcat şi trupe ungare cu intenţia de a le aduce în Germania şi a le întrebuinţa pe frontul de acolo. Trupe ungare au fost îmbarcate în vagoane în Kassa. Cu această ocazie s-au produs incidente care au mers până la schimburi de focuri între soldaţii maghiari şi germani. Soldaţii unguri nu vor să plece să lupte în Germania”.

Alte documente informative subliniau că majoritatea soldaţilor unguri originari din Ardealul de Nord refuzau să mai lupte, preferând să se reîntoarcă la casele lor, convinşi fiind că „Germania a pierdut războiul” şi că orice rezistenţă este inutilă.

La sfârşitul lunii decembrie 1944, s-au produs

dezertări masive în rândul trupelor maghiare. Documentele informative ale SSI făceau referire la „coloane în tregi de dezertori” care refuzau lupta şi se predau unităţilor româneşti ale Armatei a 4-a.

În schimb, starea de spirit a germanilor era total diferită, comandanţii lor fiind preocupaţi să le insufle unele speranţe. Sinteza informativă cu nr. 85 din 24 decembrie 1944 face referire la acest aspect în felul următor: „Cu toate greutăţile prin care trece armata germană, atât trupa cât şi ofiţerii cred că vor ieşi onorabil din război. Moralul este ridicat şi se speră într-o înţelegere dintre Germania şi inamicul ei din Vest. I se insuflă trupei că trebuie să lupte pentru patria lor Germania şi pentru familiile lor, deoarece ruşii sunt inamici neiertători faţă de cei dezarmaţi”.

Agenţii SSI transmiteau şi informaţii referitoare la comportarea militarilor şi autorităţilor sovietice în teritoriile ungare despresurate de trupele germane. Nota din 25 ianuarie 1945 informa: „În teritoriul ungar ocupat de ruşi au loc în prezent alegeri comunale de primari, notari şi prim-pretori. Sunt aleşi indivizi certaţi cu legile ţării, puşcăriaşi şi escroci internaţionali”. Deci, un tablou asemănător cu ceea ce se întâmplase în teritoriul românesc dintre Prut şi Carpaţi în toamna anului 1944, ceea ce dovedeşte că sovieticii erau consecvenţi în aplicarea doctrinei lor militare şi politice, adică distrugerea inamicului însemna impunerea unor autorităţi locale cu vederi politice de stânga sau care puteau fi uşor manevraţi spre o asemenea politică. Aşa se explică şi cerinţele unor locuitori unguri din teritoriile eliberate de armatele române ca aceasta să rămână în continuare pentru a menţine ordinea.

Şi în timpul acţiunilor militare pentru eliberarea Ungariei au fost de un real interes informaţiile obţinute prin exploatarea informativă a populaţiei din teritoriul de purtare a războiului. Expunându-se unor mari riscuri, unii cetăţeni unguri au venit în întâmpinarea unităţilor

româneşti, furnizându-le informaţii utile despre inamic şi călăuzindu-le pe drumuri secundare, spre poziţiile acestuia, contribuind nemijlocit la succesul unor acţiuni de luptă. La 12 decembrie 1944, spre pildă, locuitorii din zona localităţii Isaszeg au oferit ostaşilor Regimentului 94 infanterie date exacte despre câmpurile de mine organizate de unităţile inamice, ceea ce le-a permis ca să folosească aceste terenuri pentru ca, după deminarea unor porţiuni, să cadă în spatele inamicului şi să realizeze o surprindere a acestuia. Bazându-se pe informaţiile primite de la cetăţenii unguri, Regimentul 5 roşiori românesc a eliberat, fără pierderi mari, localitatea Bodrogkeresztúr. Într-un fel asemănător au procedat şi locuitorii oraşului Salgótarján, care i-au condus pe ostaşii români spre locurile unde s-au ascuns soldaţii germani, dând totodată informaţii cu privire la efectivele militare germane aflate în retragere. Asemenea acte de colaborare informativă au mai fost probabil multe pe parcursul operaţiilor militare, ele datorându-se nu numai moralului populaţiei maghiare convinsă de inutilitatea rezistenţei, ci în egală măsură comportamentului ostaşilor români în concordanţă cu regulile de purtare a războiului. Exista şi un document operativ în acest sens. Bunăoară, Ordinul circular nr. 261264 din 4 noiembrie 1944 al Comandamentului Armatei 4 române, prin care generalul Gheorghe Avramescu atrăgea atenţia soldaţilor români asupra tratamentului populaţiei ungare ce „trebuia să fie din partea tuturor omenesc şi corect”.

Aportul armei informaţiilor la fundamentarea elementelor de artă militară se regăseşte şi în timpul operaţiilor pentru eliberarea Ungariei în: rezolvarea în timp operativ a situaţiilor complexe; elaborarea de către instanţele operative a planurilor de acţiuni militare; executarea de focuri precise asupra forţelor inamicului în cazurile de contraatac; executarea manevrelor de învăluire a rezistenţelor inamicului; alegerea judicioasă a

manevrelor şi formelor ei în funcţie de dispozitivul inamic; realizarea surprinderilor; proporţionarea în mod riguros a scopului cu mijloacele la dispoziţie.

SSI despre deportarea etnicilor germani din România

La recensământul din 1941, numărul populaţiei germane din România (fără Basarabia şi Bucovina) era de 587 075. După 23 august 1944, situaţia etnicilor germani din România a cunoscut o continuă înrăutăţire. În perioada până la 6 martie 1945, împotriva lor s-au luat următoarele măsuri: cei care au sprijinit armata germană au fost arestaţi şi condamnaţi; membrilor Grupului Etnic German (GEG) li s-a ridicat dreptul de vot; întreprinderile care au produs pentru armata germană au fost închise; s-au suspendat cursurile şcolilor germane în care s-a făcut propagandă nazistă; au fost trimişi în URSS, la munca de reconstrucţie, zeci de mii de etnici germani.

În această ultimă privinţă, guvernul român a trebuit să pună în aplicaţie măsurile stabilite de Comisia Aliată de Control. În toate judeţele ţării s-au constituit echipe mixte, formate din militari sovietici şi cadre ale armatei, jandarmeriei şi poliţiei româneşti, care au selecţionat bărbaţi de origine etnică germană între 17 – 45 ani şi femei în vârstă de 18 – 30 ani. Comisiile şi-au desfăşurat activitatea în baza Ordinului A/192 din 19 februarie 1945 al generalului Vinogradov, locţiitor al preşedintelui Comisiei Aliate de Control din România, în baza căruia urmau să fie deportaţi în URSS circa 300 etnici germani.

De fapt, deportările au început încă din ianuarie 1945 şi s-au intensificat în următoarele două luni. Primele loturi de deportaţi au fost formate din etnici germani care au sprijinit moral şi material armata germană, au participat nemijlocit la operaţiile militare ale acesteia sau au desfăşurat activităţi cu caracter

nazist în cadrul PNSG şi al GEG.

Istoricul german Georg Weber, într-un studiu publicat în volumul *Deportation der südostdeutschen in die Sowjetunion, 1945 – 1949* (Deportarea germanilor din sud-est în Uniunea Sovietică), apărut în 1999 la München, relevă câteva aspecte interesante în legătură cu poziţia guvernului român. „Guvernul Rădescu – menţionează Georg Weber – a fost încunoştinţat oficial la 6 ianuarie [1945 – *n.n.*], iar neoficial cu doar câteva zile înainte, de intervenţiile sovietice”. O săptămână mai târziu, la 13 ianuarie – când arestările deja începuseră la Bucureşti şi Braşov – primul ministru român a înaintat o notă de protest Comisiei Aliate de Control din România, personal vicepreşedintelui acesteia, general Vinogradov. Principalele argumente au fost: 1) Convenţia de Armistiţiu nu cuprindea nicio prevedere referitoare la deportări sau muncă forţată; 2) deportările vor avea consecinţe economice, întrucât, întregi ramuri industriale vor fi paralizate: 3) ar fi trebuit luată în considerare situaţia femeilor rămase la casele lor şi a copiilor, adică şi aspectul umanitar al problemei. În împrejurările de atunci demersul guvernului român n-a putut avea niciun succes, iar dacă până la urmă el a şi cooperat într-o oarecare măsură cu Sovietele, acest lucru trebuie pus pe seama totalei dependenţe faţă de ocupanţi”. Şi, conchide autorul citat: „oricum, guvernul român nu poate fi acuzat în niciun caz, cel puţin pentru moment, că i-ar fi predat de bunăvoie pe germani sau că ar fi contribuit samavolnic la deportarea lor”.

Ca urmare a demersurilor guvernului român pe lângă cel sovietic, Ministerul Afacerilor Interne a emis ordine prin care erau scutite de la deportare următoarele categorii de etnici germani: muncitorii, în raport cu necesităţile fabricilor; specialiştii din fabrici care nu puteau fi înlocuiţi cu cetăţeni români; membrii familiilor constituite prin căsătorii mixte; preoţii, călugării şi călugăriţele care oficiau în biserici evanghelice; germanii

apatrizi din Vechiul regat stabiliţi în România înainte de 1916 şi care aveau legături de rudenie cu marile familii româneşti sau care au investit în România capitaluri importante în industrie şi case de comerţ; femeile care aveau copii sub un an; ofiţerii, subofiţerii, maiştrii militari şi rezerviştii din armata română; copii rezultaţi din căsătorii mixte; infirmii şi toţi cei care dovedeau că sunt inapţi pentru munca fizică.

Ulterior, prin Ordinul telefonic nr. 16931 din 18 februarie 1945 al Inspectoratului General al Jandarmeriei au fost exceptaţi de la munca de reconstrucţie şi etnicii germani care lucrau la Regionala CFR Braşov.

Deportarea etnicilor germani a urmat, în linii mari, aceeaşi schemă. Pe baza listelor întocmite de autorităţile române, la cererea celor sovietice, s-a trecut la ridicarea celor ce trebuiau să plece în Germania. Măsura nu i-a luat prin surprindere pe cei vizaţi, pentru că zvonuri în acest sens circulau deja în rândul populaţiei germane. Într-o notă a SSI din 16 ianuarie 1945 se arăta: „Anterior începerii arestărilor s-au colportat în rândurile populaţiei germane numeroase şi variate zvonuri şi versiuni, care conchideau toate în convingerea că se urmăreşte deportarea în URSS a tuturor germanilor, primele anticipări în acest sens fiind determinate de faptul că pe alocurea, organele sovietice au întocmit tabele de locuitorii minoritari germani din ambele sexe încă câtva timp înainte de a fi transpirat ştirea sigură despre măsurile proiectate împotriva lor. De la înregistrarea primelor versiuni, populaţia minoritară germană a fost dominată de o accentuată îngrijorare, fără însă să fi abandonat, în general, speranţele că până la urmă va fi scutită de deportare. Aceste speranţe au fost nutrite de populaţia minoritară germană şi după aflarea ştirii despre măsurile proiectate şi chiar până în preajma arestărilor, datorită faptului că ştiau că se fac intervenţii din partea anumitor fruntaşi ai lor (dr. Hans Otto Roth,

dr. Rudolf Brandsch, dr. Victor Glondys) şi că, după unele versiuni, chiar guvernul român s-ar opune cererilor formulate de sovietici. Minoritarii germani sperau până şi într-o intervenţie anglo-americană în favoarea lor”.

Arestările au început în Capitală în noaptea de 10 spre 11 ianuarie 1945. Cei ridicaţi erau transportaţi în camioane la gara Băneasa, unde aşteptau vagoane de marfă care să-i ducă în URSS. Până la 11 ianuarie, seara, au fost arestate 8.500 persoane, care au umplut 65 de vagoane. În final, din Capitală au fost ridicate 15.000 persoane. Un număr foarte mic dintre acestea au fost ulterior eliberate, dovedindu-se că erau români. Aşa cum recunoştea însă documentul SSI din care am citat, „au fost arestaţi şi români cu nume germane, precum şi câţiva evrei, care sub regimul trecut s-au declarat germani pentru a se pune la adăpost”.

La Braşov acţiunea a început tot în seara zilei de 10 ianuarie 1945, după cum aflăm din nota SSI nr. 1026 din 17 ianuarie 1945: „patrule mixte româno-sovietice cu căruţe rechiziţionate din satele din împrejurimi au început să staţioneze în principalele străzi şi cartiere cu populaţie în majoritate săsească… În timpul ridicării lor, care după cum s-a spus şi mai sus s-a făcut în zorii zilei, nu s-a permis circulaţia pe stradă şi ieşirea din casă”. În ziua de 12 ianuarie, celor strânşi în barăcile de pe şoseaua Sf. Petru, lângă Flotila de aviaţie, le-a vorbit un colonel rus, care le-a spus: „Să fie liniştiţi căci în Rusia vor duce o viaţă bună şi vor ocupa aceleaşi funcţii, în aceeaşi branşă, pe care le-au avut la noi. Plugarul la munca câmpului, dându-i-se şi unelte agricole. Funcţionarul la birou după ce va învăţa limba rusă. Medicii, inginerii etc. vor fi daţi fiecare la specialitatea sa. Studenţii şi elevii vor putea să-şi continue studiile întrerupte la noi în Rusia, în mod absolut gratuit.

De asemenea, li se va da voie să scrie la cei rămaşi în ţară, putând prin aceasta să comunice bunul tratament. Saşii la rândul lor au pus următoarele

întrebări:

— Ce se va face cu copiii mici rămaşi în ţară? S-a răspuns că vor fi îngrijiţi în mod special de către statul român.

— Unde o să fie duşi când o să se înapoieze? S-a răspuns că merg în Rusia, iar în ceea ce priveşte când o să se înapoieze, să nu mai întrebe că nu poate să le răspundă. Ca încheiere, colonelul rus le-a urat drum bun şi înmulţire cât mai mare prin procreere de copii, care o să trăiască foarte bine în Rusia”.

Acelaşi document consemna şi „manifestaţiunile ostile exercitate de saşi, astfel: în timpul când erau transportaţi atât la centrele de triere, cât şi la lagăr, au făcut dovadă de îngâmfarea specifică germană, cântând cântece germane şi manifestând pentru Hitler şi victoria germană…

Toate aceste manifestaţiuni ostile ale saşilor erau privite cu mult calm de către sovietici. Un militar sovietic s-a exprimat chiar că toţi aceşti saşi care pleacă hitlerişti, vor deveni cât de curând comunişti convinşi”.

Populaţia Braşovului şi-a manifestat compătimirea cu soarta etnicilor germani, comentând nefavorabil faptul că au fost ridicate şi fete sub 10 ani. O puternică impresie au produs şi saşii care s-au sinucis, uneori cu întreaga familie, mai bine decât să plece în URSS. La fel, ridicarea soţiilor funcţionarilor publici şi a mai multor ofiţeri români care erau de origine etnică germană. Documentul se încheia astfel: „Inginerul Mâzgăreanu, ajutor de prefect al jud. Braşov, numit în această calitate în ziua de 23 noiembrie 1944, cu ocazia manifestaţiei muncitoreşti, cunoscut ca agitator al maselor muncitoreşti, s-a exprimat într-un cerc de prieteni că nu a crezut că comuniştii să fie atât de barbari. Numărul saşilor care au plecat până în prezent din oraşul Braşov în ziua de 12 ianuarie 1945 se ridică la cca. 2600, urmând ca să mai plece încă un număr de cca. 1 400 care sunt în curs de ridicare, întrucât figurează în

tabelele întocmite, iar în prezent sunt căutaţi, fiind dispăruţi de la domiciliu”.

La 18 ianuarie pleca din Braşov, cu nr. 1027, o altă notă în care se spunea: „Cu ocazia ridicării saşilor din localitate au fost ridicaţi şi un număr de 15 membri ai partidului comunist, toţi de origine germană, dar cotaţi ca membri activi şi de in credere. Toţi aceşti membri ai partidului comunist au fost infiltraţi în rândurile saşilor ridicaţi cu scopul de a se putea cunoaşte de către sovietici actuala stare de spirit din rândurile lor, cât şi atitudinea pe care sunt hotărâţi să o aibă în viitor. Identificarea celor semnalaţi mai sus urmează a se face de noi, întrucât până în prezent s-a putut constata că într-adevăr la ultima triere care s-a făcut la îmbarcarea în trenuri au fost puşi în libertate cca. 20 de saşi”.

La Sibiu, dispoziţia dată a fost că în cazul în care cei căutaţi nu erau acasă, să fie ridicat proprietarul imobilului său, în lipsa acestuia, capul familiei. Urmau să fie luaţi şi toţi cei care nu puteau face dovada imediată, cu acte, că nu sunt saşi; o comisie de triere avea să îi elibereze apoi pe cei ridicaţi din greşeală. În nota SSI nr. 465, din 15 ianuarie 1945, se preciza: „Ca să nu se dea loc la suspiciuni din partea sovieticilor, reprezentanţii români din echipele de ridicare bazate pe faptul că va avea loc trierea amintită au permis să se ridice şi au ridicat foarte multe persoane care nu ar fi trebuit să fie ridicate... Trierea promisă că va avea loc în ziua de 14 ianuarie a.c. nu s-a mai făcut”.

După cum aflăm din documentul deja citat, din 16 ianuarie 1945, arestările la Sibiu au început în noaptea de 12 spre 13 ianuarie. La 10 ianuarie, în localitate sosise un batalion de NKVD-işti. O altă notă, din 5 februarie 1945, informa: „Jandarmii rurali au fost puşi în imposibilitate de a-şi executa întocmai instrucţiunile primite în legătură cu aceste ridicări, fiind obligaţi chiar a se refugia la oraş sau în alte centre săteşti, întrucât ruşii, sub ameninţarea pistolului, au nesocotit complet

criteriile de ridicarea germanilor, cetăţeni români”.

În sfârşit, dintr-o notă din 26 ianuarie 1945 aflăm: „Câţiva ofiţeri englezi au sosit la Sibiu pentru a participa ca observatori, întovărăşiţi de ofiţeri sovietici, la desfăşurarea operaţiunilor de ridicare a minoritarilor germani… Cu prilejul anunţării persoanelor care urmau să fie ridicate şi apoi a ridicării lor efective s-au petrecut scene tragice, care au impresionat până şi pe unii din sovietici. Familii întregi au fost sfâşiate după hazardul vârstei: părinţii au fost despărţiţi de copiii lor, soţii au fost despărţiţi de soţii şi copii, mame de soţi şi copii. Copiii de 2 – 5 ani au rămas fără părinţi, fiind lăsaţi rudelor sau vecinilor. Se pare că observatorii englezi ar fi fost neplăcut impresionaţi de cele văzute şi de neefectuarea trierii din 14 ianuarie şi ar fi intervenit, dar fără succes, pentru întoarcerea la Sibiu a trenurilor cu deportaţi, în vederea efectuării trierii. Şi în judeţul Sibiu s-au înregistrat numeroase cazuri de sinucideri, mulţi alţi etnici germani fugind în munţi, unde au fost însă uşor capturaţi”.

Alertaţi deja de deportarea conaţionalilor lor din Banatul sârbesc, germanii din Timişoara şi judeţul Timiş-Torontal au cunoscut şi ei acelaşi tratament începând cu noaptea de 13 spre 14 ianuarie. La început, acţiunea a fost condusă de autorităţile militare şi civile române, secondate de cele militare sovietice. Şi aici s-au repetat scenele tragice descrise mai sus. Din nota SSI cu nr. 1 279 din 16 ianuarie 1945, aflăm: „Au fost cazuri când fete de origine etnică germană, între 17 – 18 ani, eleve de liceu, care fugind disperate noaptea pe stradă, s-au aruncat în braţele ofiţerilor români spunând: «Sunteţi români, sunteţi mai cu suflet, mai manieraţi, vă stăm la dispoziţia Dvs., nu ne lăsaţi, salvaţi-ne». Întrucât în primele zile operaţia efectuată şi care a fost condusă de autorităţile româneşti nu a dat rezultatul scontat, Comandamentul Suprem sovietic din Bucureşti faţă de această situaţie a dat ordin imediat ca prelungirea

operaţiunilor de ridicare a elementului german să se facă direct de către poliţia militară sovietică, iar autorităţile româneşti civile şi militare să secondeze şi să indice acestora, pentru facilitarea cât mai rapidă a operaţiunilor, locurile unde aceştia sunt”.

Dintr-o sinteză redactată la 3 februarie 1945 aflăm că au fost ridicaţi cetăţeni români de origine etnică germană din Brăila, Ploieşti şi Reşiţa, precum şi din judeţele Dâmboviţa, Vlaşca, Slatina, Teleorman, Severin. La Olteniţa arestările s-au făcut pe baza propunerilor partidului comunist, fiind ridicat, printre alţi români, şi mecanicul uzinei de apă, al cărui tată murise la Mărăşeşti, în primul război mondial; drept urmare, oraşul nu mai beneficia de apă decât dimineaţa şi seara.

Documentele menţionate ne vorbesc şi despre atitudinea populaţiei româneşti faţă de deportarea etnicilor germani. Iată ce se spunea într-o notă din 9 ianuarie 1945: „Cercurile româneşti necomuniste dezaprobă această măsură proiectată, afirmând că trimiterea în URSS a saşilor este o pierdere mare pentru potenţialul uman şi economic al ţării. În unele din aceste cercuri se mai spune că, oricum, saşii sunt de 800 de ani în România, că ei ar trebui protejaţi, mai ales că civilizaţia din Ardeal le datorează mult şi că Germania, indiferent de regimul ei politic, nu va ierta niciodată României că a lăsat să fie rupţi de la pământul şi gospodăriile lor aceşti saşi”. Despre consecinţele economice dezastruoase vorbea şi nota SSI din 16 ianuarie 1945: „În special în Ardeal arestările minoritarilor germani au repercusiuni evidente asupra randamentului muncii, stânjenind activitatea în toate sectoarele vieţii economice”, iar în nota nr. 154 din 18 ianuarie 1945, privitoare la deportarea etnicilor germani din Braşov se arăta: „Adevărul este că au fost ridicaţi mulţi foarte mulţi meseriaşi de la fabricile săseşti (de la Fabrica Scherg au fost ridicaţi 70% dintre muncitori; chiar şi acei înscrişi în partidul comunist fapt care

influenţează foarte mult asupra situaţiei economice…”. Mai mult, la Sibiu, „exponenţii Uniunii Patrioţilor, Frontului plugarilor şi Partidului comunist au ţinut consfătuiri, în cadrul cărora, după unele informaţiuni, au discutat asupra atitudinii de luat în eventualitatea că s-ar proceda şi la ridicarea unor români”. Tot acolo „se manifestă temerea că viaţa economică, care a suferit o serioasă perturbaţie, va intra într-un declin dezastruos. Se remarcă o slăbire a încrederii în posibilităţile de reacţiune ale guvernului român faţă de exigenţele Sovietelor şi ale Comisiunii Interaliate de Control, precum şi în posibilităţile de protecţie ale românilor de către guvern”.

Statisticile păstrate oferă date diferite în privinţa numărului de etnici germani deportaţi, în funcţie de instituţie şi de data la care au fost întocmite. Astfel, ancheta demografică efectuată la 15 august 1949 de Institutul Naţional de Statistică evidenţiază cifra de 70 148. În raportul Inspectoratului General al Jandarmeriei, Direcţia Siguranţei şi Ordinii Publice, din 14 februarie 1945, numărul celor înscrişi pe liste în vederea deportării era de 64 419. La data întocmirii raportului erau deportaţi deja 46 540; li se adăugau etnicii germani exceptaţi (11 924), dispăruţi (3604), decedaţi (12) sau care şi-au schimbat domiciliul (2 339). Aceeaşi cifră – 46 540 – rezultă şi dintr-un alt raport întocmit de aceeaşi Direcţie, la 12 noiembrie 1945.

Între anii 1948 – 1949 s-au întors din URSS, de la munca de reconstrucţie, aproximativ 40.000 etnici germani, cifră dată şi de recensământul din 1948 şi de un raport al Ministerului Afacerilor Interne, din 1951. Diferenţa dintre cei plecaţi şi cei întorşi se explică prin faptul că mulţi etnici germani, după punerea lor în libertate de către autorităţile sovietice, au plecat direct în Germania, s-au stabilit în URSS sau au decedat (circa 1 200) în timpul deportării. Trebuie să mai spunem că unii dintre cei întorşi în vara anului 1948 şi-au găsit

gospodăriile distruse în urma reformei agrare din 1945.

Din documentele pe care le-am putut consulta a rezultat faptul că, în vara anului 1945, o parte din etnicii germani care au scăpat de deportare în URSS au fost internaţi în lagăre de muncă în România. Primii internaţi au fost bărbaţii care au deţinut funcţii în PNSG şi GEG, s-au înrolat în trupele SS, în armata germană ori s-au opus reformei agrare din 1945. Ulterior, măsura s-a extins şi asupra altor categorii de persoane. Pentru îndeplinirea prevederilor Hotărârii Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, emisă pe baza cererilor formulate de Comisia Aliată de Control, Ministerul Afacerilor Interne a difuzat Ordinul nr. 32 132 din 1 decembrie 1944, prin care s-au fixat modalităţile de punere în aplicare. Acelaşi minister fixa prin Ordinul 34 376/1945, criteriile de vârstă – bărbaţii între 17 – 45 ani şi femeile între 18 – 30 ani – şi priorităţile la internare în lagăre – cei ce s-au sustras de la deportarea în URSS, locuiau în România fără forme legale sau au împlinit vârsta de 17, respectiv 18 ani după luna mai 1945. Principalele lagăre în care au fost internaţi cei peste 10.000 etnici germani au fost înfiinţate la Târgu Jiu (5 246), Slobozia Veche (1 188), Oradea Mare (761), Văcăreşti (544), Mehedinţi (444) şi Sighet (242). Restul de 1 743 erau împărţiţi în lagărele Budinţi (jud. Timiş), Dranţ (jud. Arad), Crângaşi (jud. Ilfov), Ciurel, Apărătorii Patriei, Ghencea şi Sanatoriul Brâncovenesc (Bucureşti), Turnu Măgurele. Etnicii germani care au fost supuşi acestui tratament reprezentau un procent de 2% din populaţia de naţionalitate germană apreciată de un raport al Institutului Naţional de Statistică, la 15 august 1945, ca fiind de 469967 etnici germani.

Dacă este să comparăm numărul etnicilor germani din România înregistraţi la recensământul din 1941 (587 075) cu cel oferit de Institutul Naţional de Statistică în august 1945 (469 967), rezultă o diferenţă de 117108 etnici germani ce nu poate fi explicată decât în directă

legătură cu pierderile de război, dar şi cu masivele deportări efectuate de sovietici.

Cele mai recente evaluări oferite de istoriografie atestă că în total, din România, Ungaria şi Iugoslavia au fost deportaţi în fosta URSS circa 165.000 de germani. Cei mai mulţi dintre ei au rămas vreme de cinci ani în peste 200 de lagăre de muncă din Donbas, Caucaz şi Ural. Împreună însă cu deportaţii din răsăritul Germaniei se ajunge la o cifră ce depăşeşte o jumătate de milion.

Timp de aproape o jumătate de veac după cel de-al doilea război mondial, propaganda sovietică, la unison cu cea a celorlalte ţări victorioase, a mediatizat cu lux de amănunte, chiar până la saturaţie, prin presă, istoriografie, memorialistică, muzee şi o uriaşă industrie de filme artistice şi documentare deportarea evreilor în lagărele naziste; dar nu s-a suflat o vorbă despre deportarea etnicilor germani din România, Ungaria, Iugoslavia şi Răsăritul Germaniei la munca de reconstrucţie în URSS. Iată că, datorită unor profesionişti de bună calitate ai SSI-ului, cunoaştem astăzi istoria mult mai complet, fără pete albe şi fără falsuri prim omitere.

Dacă astăzi documentele de informare ale SSI ne ajută să scriem istoria, în epocă însă fluxul informaţional pe tema deportaţilor şi-a dovedit utilitatea în măsurile luate de autorităţile româneşti şi Comisia Aliată de Control pentru a reduce cât mai mult din numărul victimelor, ceea ce nu poate fi trecut decât în contul pozitiv al acestei instituţii, dar şi a artei informaţiilor.

Diversiunea de la Viena şi capturarea paraşutiştilor

După reorganizarea din martie 1945 SSI-ului îi este interzis în continuare contactul cu rezidenţele externe, ceea ce a însemnat nu numai o grea lovitură pentru potenţialul informativ, ci şi o pierdere a agenţilor care activaseră până la 23 august 1944 în aceste structuri şi

care, văzând evoluţia spre comunizare a României, s-au retras de la posturi. Cu toate acestea, SSI a reuşit să difuzeze principalilor utilizatori (Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Ministerul de Război, Marele Stat Major, Ministerul Afacerilor Externe şi Ministerul de Interne) buletine de analiză închegate, în care erau sintetizate informaţiile obţinute din exploatarea surselor deschise (presă, radio, comunicate oficiale), precum şi informaţii culese prin agentură şi prin cercetarea informativă a prizonierilor de război şi a agenţilor paraşutaţi care au fost capturaţi.

Cea mai importantă contribuţie a SSI în domeniul contraspionajului s-a realizat prin Biroul Juridic de Poliţie Militară care a participat la anchetarea grupelor de paraşutişti trimise de germani pe frontul României şi capturate în perioada decembrie 1944-mai 1945.

Centrul de recrutare, organizare şi dirijare a grupelor de diversiune, care urmau a fi lansate pe teritoriul României, fusese amplasat la Viena. S-a ales acest centru, deoarece ofiţerii de informaţii germani se aflau în raporturi de colaborare activă cu membrii „grupului" condus de Horia Sima, care începuse să organizeze aşa-numita „Armată de Eliberare Naţională".

Viena prezenta, de asemenea, avantajul existenţei postului de radio „Donau" ale cărui emisiuni în limba română acopereau o bună parte teritoriul României. Emisiunile în limba română ale acestui post de radio erau folosite atât pentru „războiul psihologic", cât şi în vederea transmiterii de mesaje codificate destinate grupelor ce urmau să opereze în România.

Din documentele de anchetă mai rezultă că pentru conducerea şi organizarea activităţii grupelor de diversiune ce urmau a fi lansate pe teritoriul României se constituie un comandament cu sediul tot la Viena, compus din Andreas Schmidt şi Mathias Leibhart, foşti conducători ai Grupului Etnic German, precum şi din Nicolae Petraşcu şi Constantin Stoicănescu, comandanţi

legionari. Activitatea comandamentului era coordonată de ofiţerul de informaţii german Roland Gune, sas de origine, „specialist în probleme româneşti”, care fusese recomandat de *Fremde Heere Ost* (Armate Străine din Est – Serviciul de Informaţii al Trupelor Germane de Uscat).

Concomitent cu organizarea centrului de la Viena luase fiinţă şi pe teritoriul României, în zona oraşelor Braşov şi Timişoara, un aşa-numit „front de rezistenţă” format din foşti membri ai Mişcării legionare şi ai Grupului Etnic German.

Instruirea grupurilor de paraşutişti care urmau să fie lansate pe teritoriul României s-a făcut în şcolile speciale de la Breitenfurt, Alkonen, Pechtolsdorf şi în castelul de la Todt. Din aceleaşi documente de anchetă mai rezultă că astfel de şcoli au funcţionat şi în jurul Berlinului, toate fiind întreţinute din fondurile autorităţilor germane şi conduse de ofiţeri germani.

Înainte de începerea cursurilor, celor recrutaţi li s-au întocmit acte false de către autorităţile germane, stabilindu-li-se nume conspirative. Pe toată durata cursurilor atât profesorii instructori, cât şi cursanţii se foloseau de aceste nume conspirative. De asemenea, prestau jurământ că după terminarea cursurilor vor desfăşura activitate de informaţii şi de diversiune în favoarea statului german. În cadrul acestor cursuri se predau noţiuni de radiotelegrafie, goniometrie, topografie şi cifru, multe cursuri având caracter aplicativ, iar cursanţii erau deprinşi cu modul de manipulare, trimitere şi primire a informaţiilor cu ajutorul aparatelor TFF. Învăţau, totodată, alfabetul Morse, codul internaţional de exploatare pentru legăturile radiotelefonice, cifrarea şi decriptarea telegramelor care cuprindeau informaţiile culese ce urmau să fie transmise prin aparatele de radioemisie. După albume cu fotografii, cursanţii memorau caracteristicile diferitelor tipuri de vase maritime,

avioane şi autovehicule ale armatelor beligerante, noţiuni de radiodepanare, construcţia şi instalarea antenei. Au fost deprinşi cu activităţile caracteristice în domeniul informativ şi contrainformativ. În cadrul unor cursuri practice li s-au predat diferite metode de recrutare a agenţilor, obiectivele strategice importante din domeniul economic şi militar de unde trebuiau să culeagă informaţii. Nu au lipsit din programul de pregătire nici exerciţiile de lansare cu paraşuta, mânuirea explozivilor şi exerciţiile de tragere cu pistolul. Programul de instrucţie a durat 5 – 6 săptămâni, iar cursurile teoretice şi practice au fost realizate de ofiţeri germani care cunoşteau bine limba română.

După finalizarea ciclului de instruire, cursanţii au fost organizaţi în grupe de 6 – 8 persoane şi pregătite pentru a fi paraşutate în România. Obiectivul principal al misiunii era de a culege date şi informaţii atât despre trupele române şi sovietice staţionate în România, cât şi despre cele aflate în zona de operaţii. Pe lângă aceste misiuni informative cu caracter militar, agenţii paraşutaţi au primit şi misiuni cu caracter politic. Ei trebuiau să ia legătura cu fruntaşii legionari rămaşi în ţară în vederea regrupării şi reorganizării la scară naţională a Mişcării legionare.

Din documentele germane aflăm că cei lansaţi în cadrul misiunii „Paraşutiştii” urmau să contacteze şi diferiţi generali aflaţi în posturile de comandă. Din raportul informativ, prezentat lui Stalin, la 22 martie 1945, rezulta implicarea alături de generalul Gh. Avramescu – comandantul Armatei a 4-a române pe Frontul de Vest – a generalilor Coroamă, E. Borcescu, Mitrea, Dragalina şi a amiralului Gheorghiu, deci a unor personalităţi de prim rang ale armatei. Avem astfel mai clar conturat acel plan prin care Berlinul intenţiona să realizeze la Bucureşti un „23 august invers”, adică împotriva sovieticilor.

După terminarea cursurilor, începând cu luna

decembrie 1944, mai multe echipe pregătite în centrele din apropierea Vienei au început să fie paraşutate pe teritoriul românesc. Astfel, la 24 decembrie 1944, a fost lansat, dintr-un avion cu însemne ale aviaţiei militare engleze, un grup condus de legionarul Tocoianu. În acelaşi avion mai erau 14 ucraineni care urmau să fie lansaţi pe teritoriul Ucrainei. După lansare, fiecare grup urma să acţioneze pe cont propriu şi numai asupra trenurilor sovietice care transportau trupe şi muniţii pentru front. Tot la sfârşitul lunii decembrie 1944, a fost paraşutată în împrejurimile oraşului Orăştie o altă grupă, condusă de legionarul Mândrescu, iar la începutul anului 1945 a fost paraşutat în Dobrogea un alt legionar, pe nume Toma Vasile, zis Lică. A urmat, la scurte intervale, paraşutarea a noi echipe formate din legionari ca Afilon Verca, Vică Negulescu, Viorel Gligor, Vasile Zottu, precum şi câţiva saşi, printre care W. Depner, G. Albruch, H. Wittyng, K. Hubert, W. May şi alţii.

La 8 mai 1945, datorită înaintării vertiginoase a trupelor aliate, 18 cursanţi ai şcolii centrului de instrucţie de la Alkonen au fost îmbarcaţi, fără a termina instruirea, în două avioane „Junkers 52”, pentru a fi paraşutaţi în România. Unul dintre avioane s-a prăbuşit în Ungaria, lângă lacul Balaton, iar al doilea, care urma să aterizeze în zona Ciucaş-Buzău, a suferit de asemenea un accident, prăbuşindu-se pe un platou din Munţii Făgăraş, în apropierea izvoarelor Topologului. Au murit 6 dintre pasageri şi echipajul avionului, scăpând cu viaţă 12 persoane, dintre care 3 grav rănite. Cei rămaşi în viaţă, împreună cu Spiridon Obreja, comandantul grupului, au reuşit să se îndepărteze de locul accidentului, s-au despărţit în grupuri de 2 – 3 inşi şi au plecat în direcţii diferite. Aveau asupra lor staţii de radioemisie, armament, acte pe nume fictive şi sume de bani între două şi patru milioane lei, cifruri şi coduri pentru transmisii radio. În luna octombrie 1945 au fost arestaţi, trimişi în justiţie şi condamnaţi la moarte.

Tot din dosarul de anchetă rezultă că, la sfârşitul lunii aprilie 1945, a fost paraşutat pe teritoriul românesc un anume Paruch, care avea misiunea de a-i preda lui Victor Strummel, conducătorul unui grup de diversiune ce opera în Transilvania, suma de 76.000 de dolari, pentru „activitatea viitoare”.

În ultimele zile ale existenţei sale, postul de radio „Donau” a transmis pentru grupele lansate în România consemnul de a înceta activitatea şi de a se „orienta”. Concomitent, au fost transmise şefilor de grupe, prin aparatele portabile de emisie-recepţie, radiograme cifrate în care se preciza că „orientarea de viitor” se referea la „continuarea activităţii în favoarea şefilor frontului de rezistenţă”.

E adevărat că în declaraţiile lor, cei arestaţi au menţionat că se înscriseseră ca voluntari la cursurile de pregătire pentru grupurile ce urmau a fi paraşutate în România pe motiv că era singura şansă de a reveni acasă şi că în realitate n-au avut intenţia de a-şi îndeplini până la capăt misiunea sau de a acţiona în defavoarea intereselor româneşti. Cei care nu au fost prinşi în 1945 au fost ulterior identificaţi în rândurile grupurilor de rezistenţă din munţi. Acest lucru ne poate duce cu gândul că acţiunea „Paraşutiştii” a avut în realitate un dublu scop. În primul rând, misiuni legate de aşa-zisa lovitură de stat în defavoarea sovietelor, şi, în al doilea rând (varianta de rezervă în care primul obiectiv ar fi eşuat), sprijinirea mişcării naţionale de rezistenţă, care începând cu decembrie 1944 – după desfiinţarea gărzilor „Iuliu Maniu” – începuse să se cristalizeze în zonele din Transilvania. Este momentul în care Gavrilă Olteanu, urmărit atât de autorităţile româneşti, cât şi de cele militare sovietice pentru abuzurile făcute contra populaţiei maghiare, pusese bazele organizaţiei „Haiducii lui Avram Iancu” – Divizia „Sumanelor Negre”. Acesteia i s-au adăugat „Grupul înarmat Sinaia”, „Grupul Vlad Ţepeş II” şi, ulterior, „Graiul Sângelui” şi „Mişcarea

Naţională de Rezistenţă”.

Informaţii pentru contraspionaj şi contrainformaţii militare

Începând cu luna martie 1945, după masive arestări şi epurări din rândul personalului de comandă, şi a restructurării, SSI este orientat de noul guvern să culeagă cu prioritate date şi informaţii în legătură cu situaţia minorităţilor etnice din România. În „Sinteza contrainformativă pe luna martie 1945”, se menţiona că: „Ungurii se menţin şovinişti şi iredentişti ca totdeauna. Sub masca democraţiei, pentru a eluda orice suspiciune de iredentism, deservesc interesele egoiste, continuând acţiunea nefastă şi potrivnică intereselor statului”. „Sub firma legală a Uniunii Populare Maghiare – menţiona în continuare documentul – urmăresc cu perseverenţă cele mai diabolice idei pentru compromiterea a tot ce este românesc. Decepţionaţi în urma alipirii Ardealului de Nord (la România – *n.n.*) duc o vie campanie de denigrare şi subminare a bunelor raporturi dintre România şi Aliaţi”.

Informaţiile SSI făceau referire şi la modul în care acţionau organizaţiile naţionaliste maghiare. Se îndemna populaţia minoritară la rezistenţă contra autorităţii legale româneşti, ceea ce împiedica executarea obligaţiilor ce decurgeau din Convenţia de Armistiţiu. Erau relatate şi situaţii în care fruntaşii maghiari insinuau faţă de Aliaţi (sovietici) că „românii nu sunt sinceri şi capabili să menţină ordinea şi siguranţa în spatele frontului”. De asemenea, îi provocau pe români la acţiuni agresive contra populaţiei maghiare, pentru ca apoi să adreseze reclamaţii şi să ceară comandamentelor aliate sovietice efectuarea de anchete, cu toate că în regiune se găseau organe ale administraţiei de stat româneşti, instaurate începând cu 7 martie 1945, în competenţa cărora cădea rezolvarea unor astfel de

incidente. Informaţii de acest fel furnizate de SSI factorilor de comandă ai armatei prezentau interes. De exemplu, generalul Ilie Creţulescu a pus următoarea rezoluţie pe documentul citat: „Problema ungară este de o deosebită importanţă şi ea va fi urmărită în mod special pentru o cât mai completă documentare. Se vor aduna cât mai multe date concrete pentru demascarea şovinismului maghiar”.

La fel de interesante sunt şi informaţiile despre acţiunile întreprinse de comunităţile evreieşti din România. „Dispunând de capital – menţionează documentul SSI – (evreii – *n.n.*) deţin în mâinile lor comerţul şi în special pe cel clandestin, pe care-l practică pe scară întinsă. În Moldova, au ocupat majoritatea funcţiilor administrative, erijându-se cu aroganţă în elementul care duce greul luptei contra hitlerismului şi fascismului. Caută să apară ca factori determinanţi în acţiunea de redresare a ţării şi în opera de înviorare a vieţii economice”.

Dar informaţiile SSI făceau referire şi la faptul că elementele conducătoare din rândul comunităţilor evreieşti îndemnau tinerii, utilizând toate procedeele, în a se sustrage îndeplinirii obligaţiilor militare: „Până la expirarea ultimului termen de prezentare la unităţi, au răspuns la chemare un procent aproximativ de 10%. În ultimul timp, au lansat zvonul că au obţinut o nouă amânare a concentrării, producând nemulţumirea şi chiar indignarea populaţiei româneşti, care se întreabă de ce la drepturi egale nu înţeleg să aibă obligaţii egale”.

Datorită masivelor ridicări ale persoanelor de origine etnică germană – de către trupele sovietice pentru a fi trimise la munca de reconstrucţie din URSS –, moralul celor rămaşi era în general scăzut. Documentele informative ale SSI menţionau că germanii „nu sunt mulţumiţi pentru motivul că nu li se aplică un tratament similar cu al ungurilor”. Fruntaşii acestei minorităţi depuneau eforturi pentru a organiza un partid politic

asemănător Uniunii Populare Maghiare, care să adere la Platforma Program a partidelor social-democratice, dar acţiunea nu a avut succes. SSI deţinea informaţii potrivit cărora germanii din România „urmăresc pe toate căile să-şi procure acte prin care să facă dovada că au o altă origine etnică decât cea germană”.

Informaţii alarmante se obţinuseră în legătură cu acţiunile desfăşurate de minoritarii sârbi din România. Documentele SSI informau: „Unii au trecut în Iugoslavia, înscriindu-se voluntari în armata sârbă. Alţii s-au constituit în bande de partizani care terorizează şi jefuiesc populaţia românească din Banat, speculând simpatia de care se bucură din partea ostaşilor sovietici, care, de multe ori, intervin pentru a împiedica urmărirea şi prinderea acestor bande”. Dar cel mai îngrijorător aspect era faptul că lansau şi întreţineau zvonuri „cu privire la încorporarea unor localităţi româneşti din Banat la Iugoslavia”.

La fel ca şi în cazul informaţiilor despre acţiunile subversive cu caracter antiromânesc întreprinse de unii minoritari unguri, şi fluxul informativ despre germani, evrei şi sârbi a stârnit interesul factorilor de comandă din armată, generalul Ilie Creţulescu punând pe documente rezoluţia „Idem”, adică să se urmărească „în mod special”. Cu toate acestea, documentele contrainformative din luna aprilie 1945 nu mai aveau aceeaşi valoare. Apar primele semnale ale dezintegrării agenturilor de teren, atât ale SSI, cât şi ale Secţiei a II-a Informaţii din Marele Stat Major al armatei române, datorită arestărilor abuzive ale personalului făcute de autorităţile militare sovietice de ocupaţie, precum şi a reducerii drastice a fondurilor şi mijloacelor materiale. Mai mult, politica epurării cadrelor SSI „compromise” în faţa comuniştilor – pentru că le documentase acţiunile subversive, atât înainte, cât şi după 23 august 1944 – îşi punea şi ea o serioasă amprentă. În raportul informativ din 11 aprilie 1945, deşi se menţiona că se urmărea, în

continuare, pe teren activitatea desfăşurată de agenturile de spionaj maghiare şi germane, totuşi se întâmpinau mari greutăţi în efectuarea unor acţiuni eficiente de contracarare. Iată şi cauza subliniată de document: „Lipsa de personal şi mijloace semnalată în dările de seamă precedente a sporit prin ridicările de personal sau dispariţiile de agenţi ocazionate de cercetările făcute de tribunalul Poporului (...). De asemenea, repetatele chemări de personal pentru depoziţii şi publicitatea făcută în presă lasă descoperit acest organ (...)".

În luna aprilie 1945, nu au fost înregistrate sabotaje sau acte de terorism în fabricile, uzinele ori asupra depozitelor destinate armatei. Documentele informative explicau situaţia prin următoarele cauze: ridicarea germanilor din teritoriu, controlul riguros al lucrătorilor prin intermediul sindicatelor şi comitetelor de fabrică, depărtării frontului şi începutului dezintegrării armatei şi aviaţiei germane. Cu toate acestea, factorii de risc ce se conturau în legătură cu actele de spionaj rămâneau şi în continuare destul de ameninţători, mai ales datorită felului în care autorităţile militare sovietice de ocupaţie se manifestau faţă de cei arestaţi. Un raport informativ, de la sfârşitul lunii aprilie 1945, menţiona în acest sens: „Atenţia noastră deosebită ne-a determinat ca să raportăm şi să sesizăm că elemente care au aparţinut organizaţiilor de spionaj maghiare fasciste, judecate şi condamnate, unora li s-a dat libertate, iar alţii sunt slab păziţi, încât aproape nici nu simt că se află în puşcărie". Din punctul de vedere al SSI, un pericol la fel de mare îl reprezenta şi exodul populaţiilor minoritare, cu precădere sârbe şi maghiare, întrucât „făcea posibilă organizarea unor reţele de spionaj, pregătindu-se rezidenţi care să înceapă lucrul atunci când vor primi ordin". La vremea respectivă, SSI n-a putut acţiona eficient pentru contracararea activităţii reţelelor de spionaj sârbe întrucât nu mai dispunea de fonduri

suficiente. Următorul pasaj al raportului informativ întocmit în primele zile ale lunii mai 1945 este elocvent: „Datorită lipsei mijloacelor de transport, nu se pot organiza mişcările de la un loc la altul, totul făcându-se prin poştă sau, în cel mai bun caz, prin curier transportat cu trenul, căruţa sau bicicleta. Din această cauză au fost verificări făcute cu întârzieri mari (3 – 4 zile), încât informaţiile ajungeau la destinaţie perimate”. Toate acestea erau consecinţele măsurilor de demilitarizare a României, impuse prin Convenţia de Armistiţiu, dar şi prin ingerinţele abuzive ale autorităţilor militare sovietice în problemele interne româneşti.

Sfârşitul războiului pe teatrul de operaţii din Europa, la 9 mai 1945 – prin capitularea Germaniei – nu însemna însă şi încetarea confruntărilor pe frontul secret al informaţiilor. Pentru România, începea o nouă perioadă de confruntări politice în care Partidul Comunist din România, susţinut de autorităţile militare sovietice de ocupaţie, a început asaltul pentru preluarea tuturor pârghiilor administraţiei statului, lichidarea partidelor politice tradiţional democratice şi impunerea unui regim totalitarist de inspiraţie şi substanţă stalinistă. Pentru realizarea acestor obiective, principalele servicii de informaţii româneşti, SSI şi Secţia a II-a de informaţii a Marelui Stat Major, trebuiau deturnate de la misiunile lor specifice şi transformate în instrumente de represiune politică. Ceea ce s-a şi întâmplat.

ARHIVA SSI – O PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

În majoritatea ţărilor lumii, arhivele naţionale sunt proclamate parte componentă a cercetării ştiinţifice, iar documentele pe care le păstrează, „patrimoniu cultural al naţiunii”. Cât priveşte fondurile arhivistice constituite de serviciile de informaţii, la fel ca şi cele ale ministerelor apărării, de interne sau de externe, sunt „de

jure" componente ale arhivelor naţionale. „De facto" însă sunt depozitate, conservate, gestionate şi exploatate separat de restul fondurilor din arhiva naţională. Aceasta şi datorită faptului că se află sub protecţia unor legi organice speciale ce prevăd în mod expres perioada de timp în care trebuie să rămână clasificate, pe grupe şi categorii de documente, accesul cercetătorilor fiind permis abia după expirarea termenelor de clasificare şi numai la o anumită categorie de documente.

Mai mult, acest gen de arhive au o structură organizatorică specifică, fără să încalce însă principiile de bază ale arhivisticii, dintre care amintim: provenienţa, teritorialitatea, istorismul, valoarea, cronologia şi nu în ultimul rând integritatea unităţii arhivistice (adică a dosarului).

Un alt factor care determină păstrarea separată, cel puţin o perioadă de timp, a documentelor ce pot fi puse în circuitul cercetării ştiinţifice, o constituie valoarea lor operativă. Exemplul cel mai concludent ni-l oferă Marea Britanie unde – după cum susţin specialiştii lor în domeniu – cel puţin 50% din problematica ce face obiectivul activităţilor operative şi-a găsit rezolvarea pornindu-se de la exploatarea informaţiilor stocate în fondurile de arhivă. Numai că arhivele, aşa cum ne informează Anthony Cave Brown, sunt menţinute permanent în secret, accesul nefiind permis decât specialiştilor acestor servicii.

Desigur, pe lângă importanţa lor informativ-operativă, acest gen de arhive constituie un izvor pentru cercetarea ştiinţifică în domeniul istoriei. Credem deci că nu greşim spunând că evidenţele şi arhivele structurilor, cu atribuţii în domeniul siguranţei naţionale, constituie „centrul nervos" nu numai al instituţiilor respective, ci, în egală măsură, al statului în ansamblul său. Datorită acestui ultim aspect, arhivele care depozitează documente cu caracter secret de stat constituie, în situaţii de criză, ţinta unor interese, uneori concertate,

atât din interior, cât şi din exterior.

Ca şi serviciile similare ale timpului, SSI a lăsat în urmă o bogată arhivă: fondurile ei conţineau multe documente ce puteau dezvălui o serie de intimităţi ale guvernării regimurilor totalitare din România, cel puţin pentru perioada februarie 1938-martie 1945. Aşa după cum s-a exprimat Ştefan Enescu, cel care, între anii 1936 – 1938, a îndeplinit funcţia de secretar şi consilier la cabinetul lui Mihail Moruzov, arhiva Serviciului Secret „constituia nu un depozit mort de acte şi documente, ci un instrument viu de lucru, a cărui organizare condiţionează uneori calitatea lucrărilor de actualitate”. La rândul lui, Veniamin Moruzov, nepotul directorului general al Serviciului Secret, menţiona că „SSI şi-a burduşit seifurile cu documente. Erau atât de multe şi atât de compromiţătoare încât puteai umple cu ele un hangar întreg”. Din păcate, arhiva SSI nu mai există la ora actuală şi nici nu mai poate fi reconstituită.

Paraziţii Arhivei SSI

În interogatoriul preliminar, din 14 aprilie 1946, fostul şef al SSI – Eugen Cristescu – a făcut câteva afirmaţii interesante: „La un serviciu de informaţii sunt două feluri de arhive: arhivele oficiale şi arhivele neoficiale. „Acestea [din urmă – *n.n.*] se compun dintr-o serie de note de informaţii ce stau în casa de fier a şefului serviciului, unele verificate şi comunicate, altele neverificate, aşteptând verificarea prin trecerea timpului şi mersul evenimentelor. Tot aici se adună chestiunile mai delicate privind informaţiile asupra tuturor instituţiilor de stat, care nu trebuie să intre în mâna personalului obişnuit al serviciului”. La 9 mai 1946, acelaşi Eugen Cristescu mai dezvăluia în faţa Tribunalului Poporului şi faptul că în dosarele SSI se afla „tot putregaiul vieţii politice româneşti”, fapt pentru care „a trebuit să dispară”.

Cauzele care au produs această situaţie pot fi grupate în trei categorii: 1) distrugerile şi/sau sustragerile de documente şi cataloage arhivistice provocate de momentele conjuncturale, când regimurile politice respective, de esenţă totalitară, s-au prăbuşit; 2) inexistenţa unor legi organice care să le asigure protecţia; 3) prelucrarea repetată a fondurilor rămase, după norme şi reguli care nu întotdeauna au respectat principiile arhivistice fundamentale. Prelucrările s-au orientat de regulă după priorităţile politico-ideologice ale regimului din perioada 1948 – 1989.

Desigur, documente ale SSI-ului există, numai că ele se află răspândite prin diverse dosare din depozitele Arhivei Ministerului Apărării Naţionale, Arhivei Ministerului de Externe, Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, Arhivei Serviciului Român de Informaţii şi fondul arhivistic al fostului CC al PCR. Această situaţie îngreunează cercetarea istorică şi impune multă prudenţă în eforturile de evaluare, întrucât te poţi aştepta practic oricând la surprize documentare ce pot face inoperante unele construcţii teoretice realizate la un anumit moment sau într-o anumită fază a cercetării. Cum s-a ajuns la o asemenea situaţie vom încerca să explicăm în cele ce urmează, fie şi printr-o sumară trecere în revistă a unor momente esenţiale. Reconstituirea am realizat-o în baza coroborării unor informaţii lapidare şi reprezintă stadiul actual al cercetării.

Astfel, la începutul lunii septembrie 1940 – odată cu prăbuşirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea –, pe fondul unor puternice demonstraţii stradale inspirate şi susţinute de Mişcarea legionară („revoluţia legionară” cum mai e denumită într-o serie de lucrări memorialistice), dar şi ca urmare a unor interese străine, o bună parte din documentele arhivei Serviciului Secret de Informaţii al armatei române – condus până atunci de Mihail Moruzov – au fost distruse, arse sau sustrase. S-au cerut şi atunci listele cu sursele de informare şi s-au

oferit recompense pentru documentele sustrase. Constantin Maimuca, directorul adjunct al Siguranţei, însărcinat la 10 septembrie 1940 să facă o percheziţie la sediile Serviciului Secret pentru a recupera documentele lui Moruzov, descrie acest episod în felul următor: „În strada Romei nu am găsit nimic. Casa era goală, chiar şi mobilierul fusese ridicat. S-au găsit coperţi de dosare (...). Vecinii ne-au declarat că o noapte întreagă coşul de la calorifer a ars continuu, azvârlind afară scrum de hârtie şi hârtii în flăcări. Acel care făcuse operaţia de curăţire a fost Niki Ştefănescu, care, conform indicaţiilor ce primise, a distrus arhiva personală şi actele pe care le-a socotit mai importante”.

Ce fel de documente au fost distruse nu s-a putut stabili, având în vedere că principalii protagonişti – Mihail Moruzov şi Niki Ştefănescu – şi-au găsit tragicul sfârşit în noaptea de 26/27 noiembrie 1940, în cadrul asasinatelor făcute de o echipă de legionari la închisoarea Jilava. Unele indicii le întâlnim în amintirile lui Veniamin Moruzov, care ne descrie operaţiunea de „lichidare a trecutului” – la care se pare că a luat parte – în felul următor: „Ore în şir am ars documente secrete, hârtii conţinând nume de agenţi, reţele, adrese de case conspirative, cu un cuvânt tot ce se clădise – cu câtă muncă! – o viaţă întreagă”.

Au fost şi încercări de sustragere care până la urmă s-au soldat tot cu distrugerea documentelor. Aşa de exemplu, Gheorghe Şerbu – dactilograf în Serviciul Secret şi un fel de secretar particular al lui Moruzov în perioada 1939 – 1940 – menţiona că în ziua de 6 septembrie, la aflarea veştii că şeful său fusese arestat, a deschis casa de fier a Serviciului şi a pus într-o valiză mică, printre altele, şi „dosarele mai importante” cu conţinut compromiţător ce priveau pe generalul Ion Antonescu şi Mişcarea legionară. Valiza a îngropat-o în grădina casei unui prieten al său – un anume Vasile Roşca – din cartierul Vatra Luminoasă, str. D, nr. 27. „De

teamă de a nu fi descoperit de Eugen Cristescu – mărturisea Gheorghe Şerbu – am tot amânat scoaterea valizei din pământ, până în anul 1943. Când am scos-o, cea mai mare parte din dosare (…) erau putrezite”.

Din alte surse documentare – este vorba de dosarul de anchetă a lui Moruzov – aflăm că multe documente din Arhiva Serviciului Secret au fost puse la dispoziţia comisiei numită şi împuternicită de generalul Ion Antonescu a cerceta abuzurile şi ilegalităţile făcute de fostul şef al Serviciului Secret. Unele din aceste documente au fost publicate ulterior în presa vremii – ca de exemplu lista cu cei 12 membri de frunte ai Mişcării legionare, care fuseseră recrutaţi în Serviciul Secret, ceea ce a adus prejudicii grave instituţiei ce se afla practic în pragul falimentului. Dar consecinţele se pare că au fost mult mai grave. Eugen Cristescu, succesorul lui Moruzov la conducerea SSI, făcea următoarea declaraţie confidenţială – la 14 octombrie 1944 – cu câteva zile înainte de a fi trimis la Moscova pentru anchetă: „Serviciile de informaţii serioase au tradiţia lor informativă şi legile lor sfinte pe care le respectă cu orice sacrificii. Cercetările care prin natura lor au drept consecinţă decamuflarea mijloacelor de acţiune a unui serviciu secret, răspândesc groaza şi discreditul şi ani de zile nimeni nu se mai oferă, sau nu mai primeşte oferta vreunui serviciu de informaţii al statului şi astfel drumul surprizelor nefaste este deschis, iar acţiunea de prevenire anihilată. Aşa s-a întâmplat şi după afacerea Moruzov, de au trebuit ani de zile ca să o luăm de la început şi să refacem ceea ce s-a distrus şi prevăd că tot aşa se va întâmpla şi de astă dată”.

Ca unul care cunoştea bine consecinţele pe care le poate avea distrugerea sau sustragerea de documente secrete, Eugen Cristescu luase măsuri, încă din primele zile ale lunii mai 1944, pentru a pune arhiva SSI în siguranţă. Astfel, arhiva Secţiei a IV-a Contrasabotaj a fost evacuată la 6 mai 1944 în comuna Afumaţi-Ilfov, iar

restul lucrărilor curente şi alte servicii în comuna Joiţa. Atât unele, cât şi celelalte s-au păstrat intacte, fiind readuse în Bucureşti la 20 septembrie 1944 şi puse sub paza unor unităţi militare româneşti. În schimb, arhiva Secţiei a III-a „G”, (care se ocupa cu schimbul de informaţii cu serviciile similare germane), ce fusese dislocată în apropiere de oraşul Turnu-Severin, nu a mai putut fi salvată, fiind capturată de unităţi ale armatei sovietice.

Dar cea mai mare pierdere a fost distrugerea arhivei Frontului de Est (una din structurile informative externe ale SSI). Amănunte în legătură cu împrejurările în care s-a produs acest eveniment se află într-o declaraţie dată la 16 februarie 1955 de colonelul Ion Lissievici – fostul şef al Secţiei I informaţii externe din SSI: „Cam în a doua jumătate a lunii octombrie 1944, locotenent-colonelul Ernescu Grigore, fostul şef al Frontului de Est, mi-a cerut să-i dau dispoziţii referitoare la măsurile ce trebuia să ia cu privire la arhiva acestui front; informându-mă totodată că potrivit unui ordin al ministrului de Război – dat în urma evenimentelor de la 23 august 1944, întreaga arhivă păstrată la Comandamentul trupe şi servicii urmează să fie distrusă prin ardere. În urma discuţiilor avute cu Ernescu Grigore, Secţia I informaţii externe a întocmit un referat prin care se propunea ca întreaga arhivă să fie vărsată la Marele Stat Major – Serviciul istoric. Acest referat a fost prezentat de mine subsecretarului de stat pentru Armata de uscat – generalul Ilie Creţulescu, care înlocuia la comanda Ministerului de Război pe generalul Sănătescu, pentru a hotărî. Generalul Creţulescu, pe acest referat, a pus următoarea rezoluţie: «Să se execute ordinul dat».

În urma acestui referat, pe care l-am predat locotenent-colonelului Constantin Rădulescu, fostul şef al Secţiei I în acel timp, s-a procedat la distrugerea arhivei Frontului de Est, potrivit dispoziţiilor, cu ordinul rezolutiv menţionat, operaţie care s-a executat către

jumătatea lunii noiembrie 1944”.

Ceea ce mai merită consemnat este că declaraţia lui Lissievici era însoţită şi de documente probatorii concludente, fapt ce înlătură orice dubii. Distrugerea acestui fond arhivistic deosebit de important împiedică şi diminuează astăzi cercetarea ştiinţifică, în special în domeniul istoriografiei militare, precum şi în cel consacrat studiului totalitarismului. Sigur, concluzia aceasta o putem formula azi. Atunci însă distrugerea arhivei Frontului de Est se justifica prin pericolul (inclusiv umanitar) pe care l-ar fi reprezentat capturarea ei de către sovietici.

În ceea ce priveşte documentele ce formau arhiva păstrată de Eugen Cristescu, au fost şi ele în parte distruse. Mai întâi au fost încărcate în 4 valize cu care Cristescu a plecat în după-amiaza zilei de 23 august 1944, imediat ce i s-a raportat că mareşalul Ion Antonescu fusese reţinut la palat. Ulterior, după cum singur a mărturisit, a triat întregul material documentar, redând Serviciului doar acele documente de strictă specialitate profesională. Rapoartele şi notele de informaţii, despre activitatea unor oameni politici, cu alte vederi decât cele ale mareşalului Antonescu, precum şi o serie de aspecte ale derulării contactelor cu Aliaţii pentru obţinerea unor condiţii de armistiţiu favorabile României, se pare că au fost distruse.

Informaţii despre distrugerea unor documente ale SSI-ului au pătruns şi în presa vremii. Sub titlul „La Serviciul Secret au fost arse dosarele criminalilor de război”, ziarul „România Viitoare”, de orientare comunistă, din 28 martie 1945, îşi informa cititorii că: „În jurul orei 13, când acuzatorii publici, domnişoara Alexandra Sidorovici şi domnul Emil Angheloiu s-au prezentat la Serviciul Secret pentru consultarea dosarelor, distrugerea documentelor era în toi. Opriţi în stradă, au reuşit, numai în urma insistenţelor repetate, să pătrundă înăuntru. Domnul general Săvoiu – şeful

Serviciului Secret – a refuzat să dea orice lămurire, pretextând că au fost arse doar acte care nu mai aveau nicio importanţă”.

Scurgeri de documente către americani şi sovietici

„Întotdeauna cel mare şi puternic a vizat, şi în multe cazuri şi-a însuşit, valorile culturale ale celui slab şi învins. Orice armată cotropitoare avea în spatele său indivizi sau grupuri special pregătite pentru astfel de misiuni” – observa pe bună dreptate istoricul Marian Ştefan într-un pertinent comentariu introductiv privind soarta arhivelor militare române în război. Arhiva SSI a constituit şi ea obiectivul unor misiuni speciale pregătite din timp de serviciile secrete străine interesate.

La 13 ianuarie 1944, diplomaţia americană elaborase un document intitulat: „Prevederi pentru a fi impuse României în momentul capitulării”, care, la punctul 27, prevedea: „României i se va cere să păstreze şi să pună la dispoziţia autorităţilor de ocupaţie toate arhivele publice şi particulare, materiale pe care acele autorităţi le-ar putea cere”. Se pare că în baza acestei prevederi, Comisia interaliată de control, venită în România pentru a supraveghea punerea în aplicare a armistiţiului din 12 septembrie 1944, a procedat la sustragerea a numeroase documente, nu numai din arhivele publice şi particulare, ci şi din arhivele serviciilor secrete româneşti. În opinia domnului Haralamb Zincă, a fost în realitate un „jaf şi nicidecum confiscare, căci actul confiscării presupunea încheierea unui protocol, inventarierea fondurilor documentelor vizate, semnarea unor procese-verbale de predare-preluare”. Motivul acestui jaf s-ar fi datorat faptului că „în arhivele publice şi particulare ale României [ca să nu mai vorbim de cele ale serviciilor secrete – *n.n.*] se găseau dosare şi documente ultrasecrete, care vizau direct şi nemijlocit statele constituite în Comisia

interaliată de control”. Dar, au fost şi situaţii când s-au întocmit procese-verbale în vederea predării arhivelor, care astăzi sunt „singurele documente care ne orientează în legătură cu importanţa deosebită a pieselor preluate din arhiva Cabinetului militar al Conducătorului Statului [mareşal Ion Antonescu – *n.n.*]”.

După cum rezultă din cercetările efectuate de regretatul Eugen Preda – pe baza unor materiale aflate la Arhivele Statului – documente româneşti din Arhiva SSI au fost luate mai întâi de Misiunea americană a OSS-ului condusă de Frank Wistner, care a fost prezentă în România în perioada septembrie 1944-martie 1945. „Misiunea Wistner – ne spune Eugen Preda – a transmis un mare număr de documente germane şi româneşti la OSS din Caserta şi de acolo la Washington. Reiese, de asemenea, că încă de la 10 octombrie 1944, generalul Donovan, şeful OSS, a comunicat la Moscova generalului Fitin (şeful Serviciului Informaţii Externe al NKVD) că-i trimite o serie de documente obţinute de Misiunea OSS din Bucureşti. La 30 octombrie 1944, îi scria lui Fitin: «Sunt foarte fericit să vă pun la dispoziţie primele şase role de microfilm, echivalând cu aproximativ 1500 de pagini de material care a fost obţinut la Bucureşti şi adus la Caserta şi, ulterior, în Statele Unite»”.

O nouă perioadă la fel de dramatică din istoria Arhivei SSI s-a consumat în intervalul cuprins între 6 martie 1945 – instaurarea guvernului condus de dr. Petru Groza – şi 2 aprilie 1951, data desfiinţării SSI-ului şi trecerea lui în structurile informative ale Securităţii (înfiinţată la 30 august 1948). În această perioadă, de activitatea SSI a răspuns, din partea CC al PCR, Emil Bodnăraş care l-a instalat în funcţia de director general pe N.D. Stănescu. (În treacăt fie spus, N.D. Stănescu lucrase în Secţia de Contrainformaţii a Serviciului Secret încă de pe vremea lui Moruzov şi se pare că ştia multe lucruri despre demnitarul comunist, inclusiv împrejurările reale în care se produsese „dezertarea”

acestuia la sovietici.)

Din alte surse documentare aflăm că încă de la începutul anului 1945 îşi făcuseră apariţia în România câţiva ofiţeri sovietici, specialişti în arhivistică, cu misiunea de a cerceta documentele din arhivele secrete. Rezultatul nu a întârziat să apară. În luna aprilie 1945 – după cum atestă un document din Arhiva Marelui Stat Major al armatei române – un număr de 87640 de file documente din arhivele SSI, Siguranţei, Jandarmeriei şi Ministerului de Război, cu referire directă la activitatea acestor instituţii în Basarabia şi Bucovina de Nord, au fost împachetate în 129 de lăzi şi transportate în URSS de armata sovietică.

Istoria se repetă

Documentele ce s-au păstrat, şi pe care le-am putut identifica în diferite depozite de arhivă din ţară, demonstrează însă că specialiştii Comisiei Aliate de Control nu au reuşit la vremea respectivă să identifice chiar toate dosarele ce i-ar fi interesat. Singura explicaţie ce se poate da este că unii funcţionari ai SSI şi Marelui Stat Major izbutiseră să rătăcească din timp o parte din aceste documente, prin fonduri şi depozite numai de ei ştiute, aducându-le la lumină abia după plecarea consilierilor sovietici, deci după anul 1958. În actuala fază a cercetării este greu să ne pronunţăm asupra substratului unei astfel de acţiuni. A fost o acţiune pornită din iniţiativa personală a funcţionarilor respectivi – deşi se expuneau la riscuri foarte mari – sau a fost vorba de un ordin dat de un demnitar care cunoştea problemele în amănunt şi se temea de o eventuală deconspirare? Poate că cercetările viitoare vor face lumină şi în această problemă.

Cert rămâne faptul că începând cu anul 1964, fosta Arhivă a SSI a fost triată din nou, de data aceasta de lucrătorii fostei Securităţi. Prelucrarea s-a efectuat după

o metodologie care încălca unul din principiile fundamentale ale arhivisticii, şi anume păstrarea unităţii şi integrităţii dosarelor. Au fost selecţionate şi scoase din dosare, într-o primă etapă, documentele referitoare la activitatea mişcării comuniste şi muncitoreşti precum şi a Cominternului pe teritoriul României. Într-o altă etapă au fost selecţionate documentele ce atestau momente mai importante ale mişcării sindicale şi grupărilor politice de orientare social-democratică. Toate acestea au fost predate eşalonat Arhivei fostului CC al PCR, împărtăşind după decembrie 1989 soarta acesteia. Alte documente din Arhiva SSI cu valoare pur istorică – în original sau copii pe microfilme – au fost predate Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, fiind clasate în Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri.

Faţă de aspectele prezentate, concluzia ce se impune de la sine este că arhiva serviciilor secrete româneşti – care tăinuia multe din intimităţile vieţii politice, mecanismele de exercitare a puterii dar şi reacţiile celor guvernaţi – a avut ca principal duşman propriul său conţinut. Pe fondul unor tensiuni social-politice, create de răsturnările spectaculoase de regim politic, şi în lipsa unor legi organice de protecţie, acest duşman al arhivelor secrete a acţionat parcă implacabil şi cu o promptitudine dezarmantă. El a incitat imaginaţia multora, a trezit ambiţii, veleitarisme dar şi tendinţe de răzbunare. El s-a aflat în spatele multor acţiuni necugetate ale conaţionalilor, combinate cu cele interesate ale agenţilor serviciilor de informaţii străine, care – de ce să n-o recunoaştem – au ştiut să folosească cu abilitate rivalităţile dintre oamenii politici şi funcţionarii de stat. toate acestea împreună s-au manifestat prin lupte permanente cu eforturile de a pune fondurile arhivistice respective în deplină siguranţă, sau de a proteja oamenii, în ciuda faptului că cei implicaţi s-au expus la riscuri imense.

Din nefericire, în decembrie 1989 istoria s-a repetat.

Pe fondul confuziei abil întreţinute, au fost atacate sedii şi depozite de arhivă, iar pagubele produse se ridică la peste 150.000 de dosare distruse, sustrase şi dispărute. Pe întreaga ţară cifra este desigur impresionantă sub aspect cantitativ, numai că o evaluare calitativă încă nu s-a făcut şi este departe de a se putea realiza momentan. Oricum, rolul istoricului este ca, în paralel cu evocarea unor momente semnificative din trecut, să tragă şi un semnal de alarmă pentru contemporaneitate, dar mai ales în perspectiva viitorului.

Articol XXVIII. BIBLIOGRAFIE
Articol XXIX.
Arhive (*documente inedite*)

Arhiva Ministerului Apărării Naţionale – Marele Stat Major, fond 948, dosar nr. 1066, 347; fond 949, dosar 3; 457/47; fond Microfilme, rolele PII 1663, 1702 şi 1704;

Arhiva Serviciului Român de Informaţii, fondul „y”, dosarele nr.: 17474, vol. 1; 18470, vol. 1 – 4; 25374, vol. 1 – 4 şi 13; 40010, vol.33; 48340; 88438; fond „d”, dosarele nr.: 2134, 3343, 4293; 4703; 6218; 6232; 6233; 6393; 6531; 6568; 6665; 7243; 7311; 7313; 7331; 7332; 7963; 8001, 8092, vol. 2; 9211, vol. 4; 9221; 10518; 10563, vol. 5; 10577, vol. 2; 10623, vol. 4;

Arhiva Naţională Istorică Centrală, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – S.S.I., dosar 131/1940; Politica externă a României, dosar 14/41, 52/1942; Politica internă, dosar 16/1942, 8/1943; Armata, dosar 3/1941, 5/1942, 19/1943;

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71, România, vol. 66, 67, 69, 72.

Documente (*edite*)

Antonescu – Hitler. Corespondenţă şi întâlniri inedite 1940 – 1944, Ediţie întocmită de Vasile Arimia,

Ion Ardeleanu, Ştefan Lache, Editura Cozia, Bucureşti, 1991, 2 vol; *23 August 1944. Documente 1939 – 1943*, vol. I, Colectiv de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile, Arimia, Mircea Muşat, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984; Antonescu, Ion (Mareşal), *Către Români. Chemări – Cuvântări – Documente. La o răscruce a istoriei*, Bucureşti, 1941; Idem (General), *Temelia statului naţional-legionar. 6 septembrie 1940 – 6 octombrie 1940*, Imprimeria Centrală, Bucureşti, 1940; Idem, *Către ţară. 6 septembrie 1940 – 22 iunie 1941*, Bucureşti, 1941; Idem (Mareşal), *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, Studiu introductiv de general-maior Mircea Agapie, documente selectate şi pregătite pentru tipar de maior Constantin Hllihor, Editura Academiei de înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993; Arhivele Naţionale ale României, *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu, (septembrie-decembrie 1940)*, vol. I, ediţie de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Popovici, Bucureşti, 1997; *Armata Roşie în România. Documente (I)*, ediţie alcătuită de Constantin Hlihor, Ilie Manole, Aurel Pentelescu, Gheorghe Vartic, Mihai Macuc, Constantin Aioanei, Aurel Martin, Mircea Dănuţ Chiriac şi Gavril Preda, Bucureşti, 1995; *Evenimentele din ianuarie 1941 în Arhivele germane şi române*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1998; Calafeteanu Ion, *Români la Hitler*, Bucureşti, Univers enciclopedic, 1999; Chiper, Ioan; Constantiniu, Florin; Adrian, Pop, *Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane*, Bucureşti, 1993. *Corespondenţa preşedintelui Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. cu preşedinţii SUA şi cu primii miniştri ai Marii Britanii din timpul marelui război pentru apărarea patriei, 1941 – 1945*, vol. II, Bucureşti, 1958; *Cuvânt şi faptă. Cuvântări rostite de general Ion Antonescu. Înfăptuirile guvernului 6 septembrie-31 decembrie 1940*, Bucureşti, 1941; *Din Moscova*, *Grigore Gafencu*

raportează, Texte comentate şi pregătite pentru tipar de Marian Ştefan, în „Magazin istoric”, s.n., iulie-septembrie, 1995; Gafencu, Grigore, *Misiune la Moscova 1940 – 1941. Culegere de documente*. Ediţie îngrijită de Ion Calafeteanu, Nicole Dinu, Nicolae Nicolescu, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1995; Lăcustă, Ioan, *12 februarie 1945. Transilvania de Nord. „Viaţa românească s-a refugiat la sate”*, în „Magazin istoric”, s.n., februarie, 1995, p. 23 – 27; Mocanu, Marin Radu, *România – marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente*, vol. I, Bucureşti, 199; Pandea, Adrian; Pavelescu, Ion; Ardeleanu, Eftimie, *Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului şi Stepa Calmucă*, Editura Militară, Bucureşti, 1992; Pandea, Adrian; Ardeleanu, Eftimie, *Românii în Crimeea 1941 – 1944*, Bucureşti, 1993; *Pe marginea prăpastiei. 21 – 23 ianuarie 1941*, Editura Scripta, Bucureşti, 1992, 2 vol; *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente*, ediţie prefaţată şi îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă, cuvânt înainte de Iosif Constantin Drăgan, Editura Soeculum I.O. şi Europa Nova, Bucureşti, 1995, 4 vol; *România. Viaţa politică în documente 1945*, coordonator Ioan Scurtu, Bucureşti, 1994; Stângaciu, Stan; Burcin, Octavian; Miron, Ovidiu; Bălan, Adrian, *Ordinea internă şi apărarea României în anii 1939 – 1941*, Bucureşti, Editura All, 1999; Troncotă, Cristian (coordonator); SPÂNU, ALIN, *Documente SSI privind spaţiul sovietic 22* august *1939 – 23 august 1944*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2004; Troncotă, Cristian (coordonator); SPÂNU, ALIN; PINTILIE, FLORIN, *Documente SSI despre poziţia şi activităţile politice din România 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, 2 vol., Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2006 – 2007; Troncotă, Cristian, *1940 – 1941*: *Deportaţi şi asasinaţi*, în „Magazin istoric”, s.n., mai 1992, p. 26 – 27; Idem, *Schimb de scrisori între generalul (r) Vasilescu Petre şi Mareşalul*

Ion Antonescu, în „Magazin istoric”, s.n., septembrie 1993, p. 10 – 16; Idem, *„Ultimul cuvânt” al lui Eugen Cristescu în faţa Tribunalului Poporului*, în „Timpul – 7 zile în România”, s.n., an V, nr. 12 – 15/1994; Idem, *Octombrie 1941. Primarul Odessei povesteşte*, în „Magazin istoric”, s.n., martie 1995, p. 44 – 50; Idem, *Uniunea Sovietică şi rebeliunea legionară. Documente din arhiva S.S.I.*, în „Arhivele totalitarismului”, an II, nr. 1 – 2, p. 173 – 195;

Jurnale, amintiri, memorii, corespondenţă, mărturii, note (edite)

Barbu, Gheorghe, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*. Ediţie pregătită pentru tipar de V.F. Dobrinescu şi Mihail Constantin Ardeleanu, Institutul European, Iaşi, 1992; Bishop, Robert and Cragfield, E.S., *Russian astrid the Balkans*, London 1949; Brătianu, Dan M., *Martor într-o ţară încătuşată*, Fundaţia Academia Civilă, 1996; Ciobanu, Mircea, *Convorbiri cu Regele MihaiL al României*, Bucureşti, 1991; Churchill, Winston, *Al doilea război mondial*, 2 vol., Bucureşti, 1996; Duca, George I., *Cronica unui român în veacul XX*, München, 1984, 2 vol; Eisenhower, Dwight D., *Cruciadă în Europa*, Bucureşti, 1975; Gafencu, Grigore, *Jurnal 1940 – 1942*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi indici de Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, Editura Globus, Bucureşti, 1994; *Din memoriile lui Gerhard Stelzer, prim consilier al Legaţiei Germaniei din Bucureşti* (traducere Ileana Sturdza) în: „Arhiva” (supliment de istorie al ziarului „Cotidianul”), an II 6 (18), 24 septembrie 1993; Lissievici, Ioan (colonel r.) *Amintirile unui fost lucrător în Serviciul de informaţii al statului*, manuscris, olograf, 126 p. (Xerocopie după original în posesia autorului);

Lecca, Radu, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 1994; PANTAZI, CONSTANTIN, general de corp de armată, *Cu mareşalul*

până la moarte, Bucureşti, Editura Publirom, 1999; POKIVAILOVA, TATIANA A., *Noiembrie 1943. La Madrid, iniţiativa a aparţinut americanilor*, în „Magazin istoric”, s.n., octombrie 2001, p.20 – 25; Porter, Ivor, *Operaţiunea „Autonomous”*, Bucureşti, 1991; Rădescu, Nicolae, *începutul ocupaţiei*, în „Memoria”, nr. 6/1990; SĂnătescu, Constantin, *Jurnal*, cu o prefaţă de Simona Ghiţulescu Sănătescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993; Sima, Horia, *Era libertăţii. Statul naţional legionar*, vol. II, Madrid 1986; Idem, *Guvernul Naţional Român de la Viena*, Madrid, 1933; Sturdza, Mihail, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută*, Editura Fronde Alba-Iulia Paris, 1944.

Periodice (1940 – 1945)

„Dreptatea” (Bucureşti), octombrie-noiembrie 1944; „Libertatea” (Bucureşti), octombrie 1944; „Monitorul Oficial”, 1940 – 1945; „România liberă”, octombrie 1944-aprilie 1945; „Scânteia”, ianuarie-aprilie 1945; „Viitorul”, septembrie-octombrie 1944; „Universul”, octombrie 1940.

Cronologii, enciclopedii, dicţionare

Duţu, Alesandru; Retegan, Mihai, *România în război. 1421 zile de încleştare. Eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord (22 iunie-26 iulie 1941)*, Editura Globus, Bucureşti, 1993; Longhin, Leonida, *Al doilea război mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie*, Bucureşti, 1984; Nedelea, Marin, *Istoria României în date 1940 – 1995*, Bucureşti, 1997.

Lucrări de sinteză

Andronescu, Şerban, C., *Glorie, adversitate, infamie*, American Institute for Writing Research, New York,

1995; *Armata română în al doilea război mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei şi a părţii de Nord a Bucovinei*, coordonatori: Colonel dr. Alesandru Duţu, conf. univ. dr. Mihai Retegan, Bucureşti, 1996; Baciu, Nicolae, *Agonia României 1944 – 1948*, Bucureşti, 1990; idem, *Yalta şi crucificarea României*, Roma, 1990; BUZATU, GH., *Din istoria secretă a celui de-a doilea război mondial*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995; Chirnoagă, Platon (general), *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice 22 Iunie 1941 – 23 August 1944*, Madrid, 1964; Constantiniu, Florin; Duţu, Alesandru; Retegan, Mihai, *România în război 1941 – 1945. Un destin în istorie*, Bucureşti, 1995; Comte, Arthur, *Yalta au la partage du monde*, Paris, 1968. Dobrinescu, Valeriu Florin, *România şi organizarea postbelică a lumii, 1945 – 1947*, Bucureşti, 1988; Dobrinescu, Fl. V.; Constantin, Ion, *Basarabia în anii celui de al doilea război mondial 1939 – 1947*, Iaşi, 1995; Dobrinescu, Valeriu Florin; Pătroiu, Ion, *Anglia şi România între anii 1939 – 1946*, Bucureşti, 1992; Enescu, Ion, *Politica externă a României în perioada 1944 – 1947*, Bucureşti, 1979; Fontaine, André, *Istoria Războiului Rece*, vol. I, Bucureşti, 1992; Franck, Nicolette, *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România din Regat, Republică Populară, 1944 – 1947*, Bucureşti, 1992; Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, Bucureşti, 1990; Gheorghe, Ion (generalul), *Un dictator nefericit Mareşalul Antonescu (Calea României spre statul satelit)*, Ediţie şi studiu introductiv de Stelian Neagoe, Bucureşti, 1996; Georgescu, Titus, *România în istoria Europei secolului XX. 1945 – 1990*, Bucureşti, 1992; Idem, *România între Yalta şi Malta*, Bucureşti, 1993; Giurescu, Dinu C., *Guver*narea *Nicolae Rădescu*, Bucureşti, 1996; Idem, *România în al doilea război mondial (1939 – 1945)*, Bucureşti, Editura All, 1999; Hatchet, D. F.; Spingfield, G.G., *Yalta. Înţelegeri pentru 50 de ani*, Bucureşti, 1991; HAINEN, ARMIN, *Legiunea*

„Arhanghelul Mihail”. O contribuţie la problema fascismului internaţional, Bucureşti, Humanitas, 1999; Heydecker, Joe I.; Leeb, Johannes, *Procesul de la Nürnberg*, Bucureşti, 1996; Hunnoff, Edward, *The O.S.S. în World War* II, New York Ballantin Books, 1972; Ioanid, Radu, *Evreii sub regimul Antonescu*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997; Ionescu, Ghiţă, *Comunismul în România*, Bucureşti, 1994; Launay, Jacques de *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial 1942 – 1945*, vol. II, Bucureşti, 1988; Idem, *Marea Prăbuşire 1944 – 1945*, Polirom, 1996; Liddell-Hart, B.H., *Istoria celui de-al doilea război mondial*, 2 vol., Bucureşti, Editura Orizonturi, Editura Lider, 1998; Longhin, Leonida (colonel) şi Petriceanu Alex. (colonel), *Gărzile patriotice din România*, Bucureşti, 1974; *Marea conflagraţie a secolului XX. Al doilea război mondial*, Bucureşti, 1971; Maurin, Maxime, *Le drame des États satelite de l’Axe, de 1939 – 1945. Reddition sans condition*, Paris, 1957; OCHI A, LIONEDE, *Serviciul Special de informaţii al României pe frontul de Vest 1940 – 1944*, Editura Tripart, Bucureşti, 2005; Onişoru, Gheorghe, *Alianţă şi confumtări între partidele politice din România (1944 – 1947)*, Fundaţia Academia Civică, 1996; Pelin, Mihai, *Legendă şi adevăr*, Bucureşti, Edert, 1994; PINTILIE, FLORIN, *Serviciul Special de Informaţii din România (1939 – 1947)* 2 vol., Editura Academiei Naţionale de Informaţii, Bucureşti, 2003; *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Militară, 1989; *România în războiul antihitlerist 23 august 1944 – 9 mai 1945*, Bucureşti, 1966; Rotaru, Jipa (comandor dr.), lt.-colonel Burcin, Octavian, maior Zodian Vladimir, *Mareşalul Ion Antonescu. Am făcut războiul sfânt împotriva bolşevismului*, Oradea, 1994; Simion, Aurică, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*, Cluj-Napoca, 1979; Idem, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976;

Saulet, Jean-Fran Çois, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, 1998; Stoenescu, Alex Mihai, *Armata, Mareşalul şi evreii, Cazurile Dorohoi, Bucureşti, Iaşi şi Odessa*, Debrecen, RAO International Publishing Company, 1998; Stokesbury, James L., *Scurtă istorie a celui de-al doilea război mondial*, Bucureşti, 1993; Suvorov, Victor (agent GRU), *Spărgătorul de gheaţă. Cine a declanşat al doilea război mondial? Mărturia unui spion condamnat la moarte*, Polirom, 1995; Idem, *Ziua „M". Când a început al doilea război mondial?* Polirom, 1998; Troncotă, Cristian, *Omul de taină al Mareşalului*, Bucureşti, Editura Elion, 2005; Idem, *Rolul Serviciului Special de Informaţii în fundamentarea politicii şi artei militare româneşti în perioada 1937 – 1945* (teză de doctorat), Academia de înalte Studii Militare, Bucureşti, 1997; Idem, *Glorie şi tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informaţii şi contrainformaţii române pe Frontul de Est (1941 – 1944)*, Editura Nemira, Bucureşti, 2003; Idem, *Omul de taină al Mareşalului*, Editura Elion, Bucureşti, 2005; Verona, Sergiu, *Military Occupation and Diplomacy. Soviet Troops în România 1944 – 1958*, Durham-London, 1992.

Studii şi articole

Aioanei, Constantin; Troncotă, Cristian, *Minoritatea germană din România*, în „Magazin istoric", s.n., ianuarie 1995, p. 55 – 60; Ciobanu, Nicolae; Troncotă, Cristian, *Din istoria serviciilor secrete româneşti. Eugen Cristescu contra Gărzii de Fier*, în „Armata României", nr. 16 (175) din 21 – 27 aprilie 1993, p. 3; nr. 17 (176) din 28 aprilie-4 mai 1993, p. 2; nr. 9 (178) din 12 – 18 nov. 1993, p. 2; nr. 22 (181) din 2 – 8 iunie 1993, p. 2; Ciuceanu, Radu, *Kominternul şi Armata Roşie. Un raport al Biroului 2 din* M.St.M. *1940*, în „Arhivele Totalitarismului", an II, nr. 3/1994, p. 149 – 164; Constantiniu, Florin, *6 martie*

1945. Există o legătură între instalarea guvernului Groza şi ofensiva germană din Ungaria? în „Revista istorică”, t. 4 (1993), nr. 7 – 8, p. 779 – 789; Constantiniu, Florin; Chiper, Ioan, *Modelul stalinist de sovietizare a României*, în „Arhivele totalitarismului”, an III, nr. 2 / 1995, p. 8 – 28 şi nr. 3 / 1995, p. 28 – 42; Deletant, Dennis (dr.), *Care a fost rolul Partidului Comunist Român în lovitura de la 23 august 1944*? în „Magazin istoric”, s.n., august 1995, p. 5 – 11; Dolghin, Florentina, *Planul sovietic de atac, mai 1941*, în „Magazin istoric”, s.n., ianuarie 1998, p. 66 – 67; Duţu, Alesandru, *Protocolul militar româno-sovietic din 26 octombrie 1944. De la cooperare la dictat*, în „Revista de istorie militară”, nr. 4/1990, p. 20 – 21; Idem, *Comisia Aliată de Control destructurează armata română*, în „Revista de istorie militară”, nr. 2 (13) /1992, p. 16 – 19; Idem, *Relaţiile de comandament de la camaraderia germană la tovărăşia sovietică*, în „Revista de istorie militară” 2 (30) /1995, p. 2 – 6; Giurescu, Dinu C., *28 februarie-martie 1945. Comisia Aliată (sovietică) de Control discută, dar nu hotărăşte*, în „Magazin istoric”, s.n., martie, 1995, p. 16 – 20; Hlihor, Constantin, *Ocuparea României de către armata roşie. Premise, etape, consecinţe*, în „Revista istorică”, nr. 9 – 10/1994, p. 855 – 875; Mark, Eduard, *The O.S.S.* în *România 1944 – 1945. An Intelligence Operation of the Early Cold War*, în „Intelligence and National Security”, vol. 9, aprilie 1994, numărul 2, p.320 – 334; Otu, Petre, *Aspecte ale activităţii Serviciului de Informaţii al Armatei în primul an al celui de-al doilea război mondial*, în *„Istoriografia în tranziţie”*, Editura I.N.I., Bucureşti, 1996, p.113 – 121; Idem, *Din activitatea serviciilor secrete româneşti în cel de-al doilea război mondial*, în *„Societate şi armată în Europa secolului XX”*, Bucureşti, 1994, p. 125 – 127; Pandea, Adrian; Ardeleanu, Eftimie, *Un produs sută la sută al armatei române. Mareşalul Ion Antonescu*, în „Viaţa Armatei”, nr. 1 – 6/1993; Pelin, Mihai, *Atitudinea Rusiei Sovietice faţă de România de la Dictatul de la*

Viena la 12 iunie 1941, în „*Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire*”, vol. II, Ediţie I.C. Drăgan, Veneţia, 1986, p. 365 – 382; Idem, *Dosarul Avramescu*, în „*Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire*”, vol. IV, Ediţie I.C. Drăgan, vol. II, Veneţia, 1988, p. 488 – 492; Popescu, Dumitru, *1943 S.S.I. informează*: *Apele înşelă*toare *ale încrederii de sine*, în „Magazin istoric”, s.n., august-septembrie, 1995; Puşcaş, Vasile, *Al doilea război mondial. Transilvania şi aranjamentele europene (1940 – 1944)*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundaţia Culturală Română, 1995; Resis, Albert, *The Churchill – Stalin Secret „Percentages” Agrement on the Balkans Moscow, October 1944*, în „The American Historical Review”, vol. 83 (1978), nr. 2, p. 368 – 387; Secaş Iu, Claudiu, *Serviciul de informaţii al PCR Secţia a II-a informaţii şi contrainformaţii din cadrul Comandamentului Formaţiunilor de Luptă Patriotice (F. L. P.) – penetrarea serviciilor oficiale de informaţii (23 August 1944 – 6 martie 1945)*, în „*6 martie 1945. Începuturile comunizării României*”, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 147; Şandru, D., *Jandarmeria din Moldova în anii 1944 – 1945*, în „Anuarul Institutului de istorie «A.D. Xenopol»”, Iaşi, 1994; Traşcă, Ottmar, *Aspecte ale relaţiilor dintre generalul Antonescu şi Mişcarea Legionară în perioada guvernării naţional-legionare (septembrie 1940-februarie 1941)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, XXXVI, 1997, p. 197 – 221; Troncotă, Cristian, *Din istoria Serviciului Special de Informaţii*: *Eugen Cristescu despre Eugen Cristescu*, în „Magazin istoric”, iunie 1992, p. 33 – 37; iulie, p. 38 – 43; august, p. 21 – 27; septembrie, p. 53 – 58; Idem, *Din istoria SSI*: *Traian Borcescu – Riscurile jocului dublu*, în „Magazin istoric”, s.n., iulie 1993, p. 25 – 31; august, p. 25 – 31; Idem, *28 iunie 1940 – 22 iunie 1941*: *Iadul de peste Prut*, în „Magazin istoric”, s.n., martie 1994, p.16 – 20; Idem, *De ce nu mai există o arhivă SSI*, în „Magazin

istoric”, s.n., aprilie 1995, p.62 – 64; Idem, *Aprilie 1941*: *SSI avertizează asupra imensului potenţial al URSS*, în „Magazin istoric”, s.n., iunie 1996, p. 3 – 7; Idem, *Bolşevizarea României văzută de „Grupa Specială” a SSI*, în „Dosarele istoriei”, nr. 3, 1996, p. 33 – 38; Idem, *Pagini neştiute din istoria SSI (martie-mai 1945). Frontul secret sub presiunea politicii*, în „Dosarele istoriei”, nr. 5/1996, p. 7 – 12; Idem, *Serviciile secrete româneşti despre iminenţa războiului*, în „Dosarele istoriei”, nr. 5 (10), 1997, p. 25 – 30; Idem, *Aspecte ale bătăliei desfăşurate pe frontul secret al informaţiilor înainte de instaurarea guvernului dr. Petru Groza*, în *„6 martie 1945 începuturile comunizării României”*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 279 – 287; Idem, *SSI despre percepţia Mişcării legionare în opinia publică românească*, în „Studii şi cercetări socioumane”, nr. 1, Bucureşti, Editura I.N.I., 1996, p. 125 – 129; Idem, *„Pentru prestigiul viitor al naţiunii maghiare”*, în „Magazin istoric”, s.n., octombrie 1991, p.44 – 47; Idem, *Contribuţia informativă a SSI pe Frontul de Est (decembrie 1940-iunie 1941)*, în „Revista istorică”, (I), tom III, nr. 11 – 12, 1997, p. 763 – 778, (II), tom IX, nr. 1 – 2, 1998, p. 43 – 54; Idem, *Dezastrul de la Stalingrad în versiunea SSI*, în „Dosarele istoriei”, an IV, nr. 7 (35), 1999, p. 37 – 40; Iidem, *Mihail Moruzov şi Horia Sima*, în „Horia Sima”, volum editat de Gh. Buzatu, Editura Institutului European, Iaşi, 2000, p.55 – 91; Idem, *Siguranţa şi spectrul revoluţiei comuniste*, în „Dosarele istoriei”, an V, nr. 4 (44), 2000, p.18 – 22; Idem, *Contribuţia informativă a SSI pe frontul de Est în perioada de campanie (iunie 1941-august 1944)*, în *Omagiu istoricului Ioan Scurtu*, Editura D.M. Press, Focşani, 2000, p.475 – 524; Idem, *Serviciile de informaţii ale armatei române şi apărarea graniţelor României Mari*, în „Dosarele istoriei”, nr. 6 (46), 2000, p.44.48; Idem, *Radu Dinulescu – Amintiri de la Biroul* II, în „Magazin istoric”, s.n., (I) iulie 2000, p.24 – 27, (II)

august 2000, p. 38 – 41; (III) septembrie 2000, p.43 – 46; (IV) octombrie 2000, p.75 – 78; (V) noiembrie 2000, p.57 – 60; Idem, *Atentate nereuşite*, în „Dosarele istoriei”, nr. 9 (49) 2000, p.51 – 53; Idem, *„Serviciile secrete de informaţii nu pot fi nici mai bune, dar nici mai rele decât regimul politic pe care îl apără”*, interviu publicat în cotidianul „Acum” (Tulcea), miercuri 14 iunie 2000, p.11; Idem, *Din istoria SSI. Misiune în Cehoslovacia ocupată*, în „Magazin istoric”, iunie 2004, p.17 – 20; Idem, *SSI despre Mişcarea Legionară*, în *Partide politice şi minorităţi naţionale din România în secolul XX*, Editura Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu, 2006, p. 347 – 363.

Articol XXX. CUPRINS

REORGANIZAREA SSI ŞI ADAPTAREA ACTIVITĂŢII INFORMATIVE LA CONDIŢIILE DE CAMPANIE/5

Principiile reorganizării SSI, obiectivele şi baza juridică/6
Noua structură organizatorică a SSI şi misiunile încredinţate/13
Colaborarea SSI cu celelalte structuri şi instituţii ale comunităţii informative româneşti/27

CONTRIBUŢIA INFORMATIVĂ A SSI ŞI A CELORLALTE SERVICII DE INFORMAŢII ŞI SIGURANŢĂ/32

Informaţii privind „Iadul de peste Prut”.
(28 iunie 1940 – 22 iunie 1941) /32
SSI despre Mişcarea Legionară/39
Atentate dejucate/45
Un document secret maghiar despre atrocităţile din Bacica şi Voivodina interceptat de SSI/48
Avertismente asupra imensului potenţial militar şi

economic al URSS/53
Eşalonul mobil „Vulturul” /59
Informaţii despre mişcarea de partizani/62

JOCUL PE MAI MULTE TABLOURI/66

Reţeaua „inginer Popovici-Rică Georgescu”.
şi impacientarea germanilor/67
Contactele informative cu americanii/69
Echipa „Autonomous” şi contactele cu Serviciul Secret britanic/73
SSI-ul îl salvează pe profesorul Alexandru Eck/75
Legionari sub bagheta NGVD/77

IMPACTUL PRODUS ASUPRA SSI DE IEŞIREA ROMÂNIEI DIN AXĂ ŞI ALĂTURAREA ARMATEI ROMÂNE LA COALIŢIA NAŢIUNILOR UNITE/82

Impactul produs de actul de la 23 august 1944 şi prevederile Convenţiei de Armistiţiu/82
Noile structuri organizatorice şi cadrul tehnico-metodologic/92
Colaborarea cu serviciile de informaţii militare sovietice/101
1) Colaborarea cu OSS-ul american/108

Secţiune 30.02 FRONTUL SECRET SUB PRESIUNEA POLITICII/113

Grupa Specială şi criteriile de evaluare a fluxului informaţional/113
Rolul Informaţiilor despre inamic în timpul operaţiilor pentru eliberarea Transilvaniei şi a Ungariei/123
SSI despre deportarea etnicilor germani din România/131
Diversiunea de la Viena şi capturarea

paraşutiştilor/138
(a) Informaţii pentru contraspionaj şi contrainformaţii
(b) militare/142

PERSONALITATEA LUI EUGEN CRISTESCU/146

ARHIVA SSI – O PERSPECTIVĂ ISTORICĂ/150

Paraziţii Arhivei SSI/151
Scurgeri de documente către americani şi sovietici/155
(c) Istoria se repetă/157
(d)
Bibliografie/160